

TESE DOUTORAL

**A POLÍTICA PESQUEIRA COMÚN E AS
COMUNIDADES COSTEIRAS DE GALICIA.
VISIONS DESDE A XEOGRAFÍA.**

MEMORIA PARA OPTAR AO GRAO DE DOUTOR
PRESENTADA POR

MARÍA DE LOS ÁNGELES PIÑEIRO ANTELO

PROGRAMA DE DOUTORADO 1992/1994 EN XEOGRAFÍA.

DEPARTAMENTO DE XEOGRAFÍA.
FACULTADE DE X^a E H^a

Santiago de Compostela, xullo 2015

O Catedrático de Análise Xeográfico Rexional **Rubén Camilo Lois González**, coordinador do Grupo de Investigación ANTE (GI-1871), e **Xosé Manuel Santos Solla**, Profesor Titular no Departamento de Xeografía, Facultade de Xeografía e Historia da Universidade de Santiago de Compostela,

CERTIFICAN

que a presente memoria que leva por título: “*A Política Pesqueira Común e as comunidades costeiras en Galicia. Visións desde a Xeografía*” da licenciada en Xeografía e Historia pola Universidade de Santiago, Dona **María de los Ángeles Piñeiro Antelo** foi realizada baixo a súa dirección, considerándoa en condicións para optar ao Grao de Doutor e autorizándoa para ser presentada ante o tribunal correspondente.

E para que así conste, expídese o presente certificado en Santiago de Compostela a 27 de xullo de 2015.

Fdo.: Prof. Rubén C. Lois González

Fdo.: Prof. Xosé M. Santos Solla

María de los Ángeles Piñeiro Antelo

Agradecementos

Ao finalizar a miña tese doutoral, chega o momento de agradecer a colaboración de persoas e institucións que facilitaron este traballo que resultou tan duro e cheo de dificultades.

En primeiro lugar, quero facer explícita a miña gratitude aos meus directores de tese, Ruben C. Lois González e Xosé Manuel Santos Solla, cuxa persistencia, paciencia e motivación foron fundamentais para a miña formación como investigadora.

Agradecer a colaboración daquelas entidades que me facilitaron datos e información, con especial mención para o persoal das Confrarías de Lira, Muros e Ribeira, e da Federación Galega de Confrarías de Pescadores pola atención prestada; á Dirección Xeral de Innovación Tecnolóxica, da Secretaría Xeral do Mar, polos datos aportados para este estudo; a Lino Lema, por clarificar as miñas dúbidas; a Manuel París e José Antonio Neira por poñer ao meu dispor toda a súa rede de relacións, sospeito que infinita; e a Montse Iglesias e Jesús Felicidades polo seu apoio moral e técnico.

Para os meus compañeiros do grupo ANTE tamén palabras de agradecemento, así como para todas aquelas persoas que me axudaron a rematar este traballo, ben o saben elas. Grazas de corazón.

E por suposto, o agradecemento máis profundo e sentido para a miña familia. Sen o seu apoio, colaboración e inspiración nunca tería sido posible levar a fin esta dura empresa. E sobre todo aos meus fillos Daniel e Andrés, por sufrir este traballo, que tantas horas de xogo lles roubou... por eles e para eles.

Índice de contidos

AGRADECEMENTOS.....	5
1. PRESENTACIÓN.	23
2. INTRODUCCIÓN.	27
2.1. IDENTIFICACIÓN DO OBXECTO DE ESTUDO	29
2.2. XUSTIFICACIÓN DO ESTUDO: PERTINENCIA E RELEVANCIA.....	43
2.3. OBXECTIVOS XERAIS E ESPECÍFICOS.	48
2.4. HIPÓTESES OU PREGUNTAS DE INVESTIGACIÓN.	49
2.5. METODOLOXÍA.	50
3. OS ESTUDOS DE PESCA NA XEOGRAFÍA ESPAÑOLA.....	55
3.1. OS MANUAIS UNIVERSITARIOS DE XEOGRAFÍA DE ESPAÑA DESDE OS ANOS 1950.....	63
3.2. AS XEOGRAFÍAS ECONÓMICAS DESDE MEDIADOS DO SÉCULO XX.	78
3.3. AS XEOGRAFÍAS DE GALICIA.....	84
3.4. OUTRAS OBRAS DE CARÁCTER XEOGRÁFICO.	89
3.5. PUBLICACIÓNS XEOGRÁFICAS DE CARÁCTER PERIÓDICO.....	93
3.6. CONTRIBUCIÓNS DOS XEOGRAFOS ESPAÑOIS A CONGRESOS, COLOQUIOS E XUNTANZAS.....	114
3.7. O DEPARTAMENTO DE XEOGRAFÍA DA USC.	125
3.8. RECAPITULACIÓN.	132
CAPÍTULO 4:	
O REGULAMENTO DA ACTIVIDADE PESQUEIRA.	135
4.1. INTRODUCCIÓN.	137
4.2. A CONFERENCIA DE NACIONS UNIDAS SOBRE O DEREITO DO MAR (CNUDM) E O PROCESO DE TERRITORIALIZACIÓN DO MAR.	138
4.2.1. Proceso de adaptación a Convención das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar.	153
4.2.2. Proceso de adaptación ás regulamentacións e organismos internacionais de pesca.	155

4.2.3.	Proliferación de grupos de presión como reacción á progresiva regulamentación.	160
4.2.4.	Acordos de pesca con terceiros países	162
4.3.	O NACEMENTO E A EVOLUCIÓN DA PPC.	164
4.3.1.	O tratado Constitutivo da CEE.	167
4.3.2.	As primeiras ampliacións.	174
4.3.3.	A adhesión de España e Portugal.	182
4.3.4.	As reformas da PPC posteriores á adhesión de España.	185
4.4.	O DESENVOLVEMENTO DO MARCO REGULADOR ESTATAL E AUTONÓMICO	197
4.5.	CONSECUENCIAS PARA O SECTOR EN ESPAÑA (1920-2013)	205
4.5.1.	Crecemento da produción pesqueira española e mundial.	205
4.5.2.	Evolución da presenza española nos caladoiros mundiais	214
4.6.	RECAPITULACIÓN.	221

CAPÍTULO 5.

IMPACTO TERRITORIAL DAS POLÍTICAS PESQUEIRAS EN GALICIA.....	223
5.1. INTRODUCCIÓN.....	225
5.2. METODOLOXÍA	226
5.3. SUBVENCÍONS E AXUDAS DESENVOLVIDAS NO SECTOR PESQUEIRO PARA MATERIALIZAR AS POLÍTICAS PÚBLICAS DE REORGANIZACIÓN DA ACTIVIDADE.....	230
5.4. IDENTIFICANDO AS INICIATIVAS PÚBLICAS NO ÚLTIMO PERÍODO.....	236
5.4.1. IFOP (1994-1999)	241
5.4.2. IFOP (2000-2006)	259
5.4.3. FEP (2007-2013)	273
5.4.4. FEMP (2014-2020)	283
5.5. MEDINDO OS IMPACTOS TERRITORIAIS.	285
5.5.1. Introducción	285
5.5.2. Sistema de indicadores	287
5.5.3. Principais resultados en relación ao sistema de indicadores	363

CAPÍTULO 6.**ESTUDOS DE CASO: LIRA, MUROS E RIBEIRA (A CORUÑA).....373**

6.1. INTRODUCCIÓN	375
6.2. METODOLOXÍA	377
6.3. ESTUDOS DE CASO. ASPECTOS XEOGRÁFICOS E DEMOGRÁFICOS.	381
6.4. ANÁLISE DA EVOLUCIÓN SOCIAL E ECONÓMICA.....	399
6.5. O SECTOR PESQUEIRO NESTAS COMUNIDADES.	405
6.6. IMPACTO DA PPC NO TERRITORIO	439
6.6.1. Lira.	441
6.6.2. Muros.	463
6.6.3. Ribeira	473
6.7. O PAPEL DAS AXUDAS COMUNITARIAS.....	481

CAPÍTULO 7.**CONTRASTE DA HIPÓTESE DE INVESTIGACIÓN.****CONCLUSIONES.....505****8. BIBLIOGRAFÍA .....517****9. ANEXOS. 547**

Anexo 1	551
Anexo 2	557
Anexo 3	563
Anexo 4	577
Anexo 5	579

Índice Taboas

Táboa 1. Participación das CC. AA. No Consello de Ministros da UE.	32
Táboa 2. <i>Estudios Geográficos</i> (1940-2010).....	97
Táboa 3. <i>Boletín da AGE</i> (1984-2009).....	100
Táboa 4. <i>Ería</i> (1980-2010)	102
Táboa 5. <i>Anales de Geografía</i> (1981-2009)	103
Táboa 6. <i>Investigaciones Geográficas</i> (1983-2009)	105
Táboa 7. <i>Scripta Nova</i> (1997-2010)	107
Táboa 8. <i>Cuadernos de Geografía</i> (1964-2009)	108
Táboa 9. <i>Cuadernos Geográficos</i> (1971-2010).....	110
Táboa 10. Congresos nacionais da AGE entre 1975 e 2009	115
Táboa 11. XV congreso nacional da AGE, 1997	116
Táboa 12. Comunicacóns presentadas ao Relatorio 2.1. La explotación de los recursos marinos. Congreso nacional da AGE, 1997.....	117
Táboa 13. Coloquios de Xeografía Rural da AGE.	118
Táboa 14. Reunións ou Xornadas de Xeografía Industrial/Económica da AGE.....	122
Táboa 15 Principais superficies da ZEE, 1985.....	146
Táboa 16. Persoas empregadas no sector pesqueiro en 1970.....	175
Táboa 17. Contribucións españolas ao Libro Verde da Pesca, 2010.....	190
Táboa 18. Flota española no Atlántico Noroeste (1930-1965).....	206
Táboa 19. Evolución da flota conxeladora en España entre 1961 e 1966.	209
Táboa 20. Composición e estrutura da flota pesqueira española a 31-12-1966.	211
Táboa 21. Flota pesqueira en España en 1970.....	212
Táboa 22. Medidas previstas no Plan Sectorial de Pesca 1994-1999.....	242
Táboa 23. Plan Financeiro IFOP 1994-1999 (M Ecus), en rexións Obxectivo 1. España	252
Táboa 24.. Plan Financeiro IFOP 1994-1999 (M Ecus), en rexións fóra de Obxectivo 1. España	253

Táboa 25. Valoración das medidas de intervención financiadas polo IFOP en Galicia no período 1994-1999.....	256
Táboa 26. Inversión con fondos IFOP (1994-1999), estatais e autonómicos en Galicia.	257
Táboa 27. IFOP. 2000-2006. Ámbitos de intervención.....	260
Táboa 28. Avaliación da contribución das medidas aos obxectivos do IFOP 2000-2006.....	266
Táboa 29. Inversión con fondos IFOP (2000-2006), estatais e autonómicos en Galicia.	269
Táboa 30. FEP. 2007-2013. Ámbitos de intervención.	274
Táboa 31. Inversión con fondos FEP (2007-2013), estatais e autonómicos e Galicia.	282
Táboa 32. Prioridades e obxectivos específicos previstas no FEMP (2014-2020)	284
Táboa 33. Evolución da idade media da poboación entre 1998 e 2013	386
Táboa 34. Evolución da poboación por grupos de idade (%). Carnota	386
Táboa 35. Evolución da poboación por grupos de idade (%). Muros	387
Táboa 36. Evolución da poboación por grupos de idade (%). Ribeira.....	388
Táboa 37. Saldo migratorio (1993-2012)	391
Táboa 38. Tipos de migracións (totais acumulados entre 1992 e 2013)	392
Táboa 39. Porcentaxe de poboación estranxeira por sexo (1998-2014).....	395
Táboa 40. Evolución de indicadores demográficos (2002-2013).....	397
Táboa 41. Indicadores concellos de estudo.	399
Táboa 42. Sector Pesqueiro e Marisqueiro.....	401
Táboa 43. DAFO. GAC4 Seo de Fisterra, Ría de Muros-Noia. Análise económica da Pesca.....	402
Táboa 44. DAFO. GAC5 Ría de Arousa. Análise económica da pesca.....	404
Táboa 45. Buques con base no porto de Lira.	415
Táboa 46. Buques con base no porto de Muros.....	423
Táboa 47. Idade da flota artesanal con base en Muros (2015)	424
Táboa 48. Censo de afiliados. Confraría de Muros	426

Táboa 49. Evolución das vendas de berberecho na lonxa de Muros.....	428
Táboa 50. Evolución da idade da flota no porto de Ribeira (%).	434
Táboa 51. Flota pesqueira con base no porto de Ribeira. Ano 2015	435
Táboa 52. Buques con base no porto de Ribeira.	435
Táboa 53. N° de Proxectos financiados con fondos IFOP (1994-1999), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo.....	491
Táboa 54. N° de Proxectos financiados con fondos IFOP (2000-2006), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo.....	497
Táboa 55. N° de Proxectos financiados con fondos FEP (2007-2013), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo.....	501
Táboa 56. Proxectos financiados no ámbito dos GAC 4 e GAC 5. Eixo 4 o FEP.	502

Indice figuras

Figura 1. Localización dos portos de estudo en Galicia.	41
Figura 2. Científicos dedicados ao estudo do mar.	61
Figura 3. Artigos e comentarios dedicados a temas marítimos na revista “Annales de Géographie”, de París, entre 1893 e 1918. Porcentaxe con respecto ao total de artigos, comentarios e notas adicadas ao tema marítimo.	61
Figura 4. Capturas por Rexións pesqueiras en 1970.	67
Figura 5. Tonelaxes e tripulacións da flota industrial (por provincias pesqueiras) e da flota artesanal (por rexións) en 1973.	69
Figura 6. Pesca desembarcada por rexións marítimas (círculos grises) e en 25 portos principais (círculos blancos), media de 1968-1972.	70
Figura 7. Tonelaxes e tripulacións da flota industrial (por provincias pesqueiras) e da flota artesanal (por rexións) en 1982.	71
Figura 8. Pesca desembarcada por rexións marítimas (círculos grises) e en 25 portos principais (círculos blancos), media de 1980-1982.	72
Figura 9. Principais áreas pesqueiras, segundo a FAO e capturas en 1980 dos principais países pesqueiros (cadros proporcionais).	73
Figura 10. Desembarcos de peixe en España en 1985.	74
Figura 11. Pesca desembarcada nos trinta primeiros portos españois, 1986.	76
Figura 12. A actividade da flota española en augas extracomunitarias, 1998.	77
Figura 13. Conflictos do mar.	78
Figura 14. Capturas e desembarcos nas principais provincias en 1958.	80
Figura 15. Distribución da pesca descargada no porto de Vigo en 1972.	80
Figura 16. La pesca española en 1986.	81
Figura 17. Evolución da pesca en Galicia (en cor branca, excluídos os cetáceos, parques e viveiros, algas e subprodutos). Valor expresado en pesetas correntes de 1979.	85
Figura 18. Distribución da flota pesqueira nacional e galega por tipos de pesca.	86
Figura 19. Peixes: principais especies polo seu peso e o seu valor en 1979.	87
Figura 20. Composición da flota pesqueira por idades e rexións. 1984.	91

Figura 21. A Actividade pesqueira e a Xeografía	120
Figura 22. Capturas da flota española en 1970 por Áreas FAO.....	144
Figura 23. Capturas da flota española en 1986 por Áreas FAO.....	148
Figura 24. Organismos Rexionais de Pesca.	150
Figura 25. Organismos Rexionais de Pesca que xestionan especies altamente migratorias, especialmente túnidos.....	151
Figura 26. Organismos Rexionais de Pesca que xestionan poboacións por zonas xeográficas.....	151
Figura 27. Zonas Económica Exclusiva en España.....	155
Figura 28. Capturas de produtos pesqueiros en Tm (ano 1960).....	167
Figura 29. Capturas de produtos pesqueiros en Tm (ano 1970).....	175
Figura 30. Capturas da flota española na Área 27 FAO en 1976 (Tm).....	177
Figura 31. Capturas da flota española na Área 27 FAO en 1983 (Tm).....	177
Figura 32. Cota española de pescada nas zonas VI, VII, VIII CIEM.....	183
Figura 33. Capturas da flota española por Áreas FAO en 1986 (Tm).....	185
Figura 34. Consellos Consultivos Rexionais no marco da PPC.....	189
Figura 35. Evolución do nº de barcos españois traballando no Atlántico Noroeste (1927-1966).	207
Figura 36. Capturas españolas sobre o total de cada área FAO en 1971 (%).....	208
Figura 37. Primeira viaxe dos conxeladores <i>Lemos e Andrade</i> en 1961.....	210
Figura 38. Peso da produción pesqueira española na Europea (EU15) %.	213
Figura 39. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 1970 (%).....	214
Figura 40. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 1980 (%).....	214
Figura 41. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 1990 (%).....	215
Figura 42. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 2000 (%).....	216
Figura 43. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 2010 (T).....	217
Figura 44. Capturas españolas no Atlántico Noroeste (R21), en Tm.	217
Figura 27. Capturas españolas no Atlántico Norleste (R27), en Tm.	218
Figura 28. Capturas españolas no Atlántico Centro-Leste (R34), en Tm.	219
Figura 45. Capturas españolas por Áreas FAO, en Tm.	220

Figura 46. Distribución de subvencións ao sector pesqueiro. 1998, 2009 (M€).....	231
Figura 47. Axudas comunitarias ao sector pesqueiro, en miles de €.....	232
Figura 48. Efectos dos subsidios ao sector pesqueiro.	234
Figura 49. Efectos dos subsidios ao sector pesqueiro.	235
Figura 50. Fondos estruturais 1994-1999: rexións elixibles.....	240
Figura 51. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP en millóns de €. 1994-1999.	241
Figura 52. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2 procedente do IFOP en millóns de €. 1994-1999. Axuste do esforzo pesqueiro (Eixo 1).	244
Figura 53. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2 procedente do IFOP en millóns de €. 1994-1999. Modernización e renovación da flota. (Eixo 2).....	245
Figura 54. Nº proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994-1999. Acuicultura (Eixo 3).....	247
Figura 55. Nº proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994- 1999. Equipamento de portos pesqueiros (Eixo 5).....	248
Figura 56. Nº proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994- 1999. Transformación e comercialización de produtos pesqueiros (Eixo 6).	249
Figura 57. Nº proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994- 1999. Promoción comercial de produtos pesqueiros (Eixo 7).....	250
Figura 58. Fondos IFOP en Galicia no período 1994-1999.	255
Figura 59. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP, en millóns de €. 2000-2004.....	261
Figura 60. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP en millóns de €. 2000-2004. Axuste do esforzo pesqueiro (Eixo 1).	262
Figura 61. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP en millóns de €. 2000-2004. Renovación e modernización da flota pesqueira (Eixo 2).....	264
Figura 62 Nº proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 2000- 2006. (Eixo 3).	265
Figura 63. Fondos estruturais 2000-2006: rexións obxectivo 1	267

Figura 64. Fondos estruturais 2007-2013: rexións elixibles.....	273
Figura 65. Fondos programados. FEP 2007-2013.....	275
Figura 66. Grupos de Acción Costeira en Europa (2014).	279
Figura 67. Fondos estruturais 2007-2013: reparto por Comunidades Autónomas.....	281
Figura 68. Evolución da poboación municipal entre 1986 (Base 100) e 2013.....	383
Figura 69. Saldo vexetativo (1986-2013).....	389
Figura 70. Saldo migratorio (1990-2013).....	390
Figura 71. Porcentaxe de poboación estranxeira (1998-2014).....	393
Figura 72. Porcentaxe da poboación que reside no lugar de nacemento.....	396
Figura 73. Contribución da pesca ao PIB municipal.	412
Figura 74. Evolución das vendas na lonxa de Lira (quilos)	416
Figura 75. Nº de afiliados á Seguridade Social, concello de Carnota	421
Figura 76. Evolución das vendas na lonxa de Muros (quilos).....	425
Figura 77. Nº de afiliados á Seguridade Social, concello de Muros	432
Figura 78. Evolución das vendas na lonxa de Ribera (quilos)	436
Figura 79. Principais especies na lonxa de Ribeira (1-1-2001 ao 31-12-2014) (Kg)....	437
Figura 80. Evolución do Nº de traballadores afiliados ao REM. 2006-2014	438
Figura 81. Colexios participantes no programa Taller de Pesca (2005-2006)	451
Figura 82. Fondos públicos investidos na reestruturación do sector (1995-2013).....	484
Figura 83. Fondos públicos investidos por medidas (1995-2013), en %	486
Figura 84. Volume das inversións por medidas financiadas con fondos IFOP (1994-1999), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo (€).	492

Índice Imaxes

Imaxe 1. Pesca de Rías. Lonxa de Fisterra. Foto Ángeles Piñeiro (04/04/2014)	272
Imaxe 2. Oficinas da Asociación de Mexilloeiros no porto de Muros	430
Imaxe 3. Visita guiada á caseta de Pepe do Cuco	452
Imaxe 4. Manipulación do mexillón a bordo dunha embarcación auxiliar. Muros.....	468
Imaxe 5. Buque atuneiro Albacora Uno	475
Imaxe 6. Buque atuneiro Albatún Tres.....	476

PRESENTACIÓN

---

1. PRESENTACIÓN.

Para unha investigadora que viviu a infancia e a primeira xuventude acostumada a que os avatares da actividade pesqueira marcaran os seus ritmos de vida diarios, é relativamente fácil identificar un primeiro e inmediato obxecto de estudo. Este non é outro que a relación entre o marco normativo pesqueiro, europeo e autonómico, e os profundos cambios experimentados polas comunidades costeiras a raíz da súa implantación. Progresivamente irase ampliando e afondando na investigación co obxectivo de caracterizar o sector pesqueiro en tres comunidades costeiras seleccionadas como obxecto de estudo.

Tamén será preciso valorar na súa xusta medida a idiosincrasia local, a postura das persoas como grupo ante os numerosos cambios producidos nos últimos 40 anos, e a grande importancia que esta cuestión ten á hora de asumir, e de adaptarse ás novidades. Sen dúbida a maneira de actuar varía dunhas comunidades a outras en función de numerosos factores de todo tipo, non sempre facilmente sistematizables e cuantificables.

Desde a infancia aprendín a valorar a importancia das pequenas cousas e dos detalles que marcaban a vida na miña casa: o estado do tempo que impedía ou non saír a faenar aos barcos en inverno, a ampliación da duración das mareas a dous días en verán, a apertura da campaña de marisqueo en setembro, cando acompañabamos aos maiores á praia se o horario das aulas era compatible co das mareas...

Estas e outras cuestións similares eran as realmente importantes na miña vida: se o descanso de fin de semana se ampliaba ao sábado para os mariñeiros embarcados nos arrastreiros con base no porto local, se a saída para o mar era ás 3 ou ás 4 da mañá en época de exames (xa que ese era o espertador na miña casa, o que indicaba que empezaba ou remataba unha sesión de estudo, en funcións das preferencias de cada quén), se os barcos chegaban de arribada e o meu pai podía vir recollerme ao colexio,...

Pero aínda había asuntos primordiais aos que atender: a serea da lonxa indicaba que as *bacas* ían entrando no porto, e que chegaba a hora de ir recibir os mariñeiros, e recoller a parte que estes recibían das capturas do día para que a miña nai puidese

vendela, cambiala ou regalala entre os veciños (sempre son complexas as redes de relación e de axuda nas aldeas).

A felicidade de vivir un ambiente festivo en febreiro, cando a implantación dos primeiros paros biolóxicos propiciou numerosas discusións sobre a efectividade da medida e as súas repercusións económicas, pero sobre todo a posibilidade de que os mariñeiros se incorporasen á vida cotiá das familias, e participasen das actividades do día a día.

Todas estas vivencias foron as que fixeron que espertara en min unha gran curiosidade por coñecer as regras que rexían as actividades relacionadas coa mar. Estas experiencias, e a percepción, transmitida pola xente que vivía do mar, de que asistíamos a unha situación de permanente crise e de permanente cambio nas condicións de traballo, percepción coa que aínda nos atopamos hoxe en día.

Desde o inicio do meu traballo investigador interesoume o estudo das actividades relacionadas co mar. O proxecto *Pesca, Espacio e Percepción* (XUGA21001A96), financiado pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, permitíume coñecer de primeira man as condicións de traballo dos mariñeiros galegos que traballaban no banco sahariano con base en Alxeciras ou en Las Palmas, e tamén traballar sobre a percepción que entre o sector tiñan as medidas postas en marcha pola administración autonómica galega en relación á ordenación dos recursos pesqueiros e marisqueiros en Galicia. En xullo de 1997 obtiven a suficiencia investigadora despois da defensa da memoria de licenciatura que levaba por título “*As mulleres en Muros. Un estudo desde a xeografía do xénero*”.

O interese do Departamento de Xeografía da USC polo estudo da pesca propiciou a existencia dun espazo de traballo onde se organizaban actividades, reunións, e congresos nos que participábamos os investigadores novos. Estas iniciativas permitíronme traballar na secretaría técnica dalgúns simposios moi relevantes como o Primeiro Congreso Conxunto das Facultades de Xeografía das Universidades de Bergen (Noruega) e Santiago de Compostela *Globalización, Arraigo Xeográfico e Comunidades Costeiras en tempos de cambio*, celebrado en abril de 2005, centrado na análise da globalización e os seus efectos nas comunidades costeiras, o arraigo xeográfico e espírito emprendedor nestas zonas, e que tería continuidade no Congreso

As comunidades costeiras dependentes da pesca en tempos de cambio “*O patrimonio como motor de desenvolvemento turístico*”, do ano 2006. Este mesmo ano, traballei na secretaría do Curso da Universidade de Verán da USC *Xestión Integrada de Zonas Costeiras*, onde se tratou a nova ordenación do litoral, entre outros temas.

Segundo pasaba o tempo, a participación en diferentes proxectos galegos, españois e europeos sobre política pesqueira e comunidades costeiras permítennos estar ao día sobre os traballos de investigación desenvolvidos nesta temática. Referímonos ao *Proxecto ESPON 2.1.5 Territorial Impacts of European Fisheries Policy*, que estudou entre 2005 e 2007 os cambios e procesos que afectaron aos países de Europa e ás súas rexións tras a posta en marcha da Política Pesqueira Común; ao *Proxecto SEREA, Actividades complementarias da Pesca e do Marisqueo*, cofinanciado entre 2006 e 2008 polo Fondo Social Europeo en virtude do artigo 6 “*Enfoques Innovadores na Xestión do Cambio*”, e centrado en impulsar a creación dun modelo de reestruturación socioeconómica e laboral no sector pesqueiro de baixura; ou ao *Proxecto Estudio sobre o turismo pesqueiro. Exemplos de boas prácticas desenvolvidas en España*, financiado en 2006 pola Dirección Xeral de Turismo da Xunta de Galicia.

Parte deste traballo investigador quedou plasmado nalgunhas contribucións a congresos, na publicación en revistas o una participación en obras de difusión xeográfica, algunhas delas citadas na bibliografía.

Desde o ano 2009 afrontamos a realización desta Tese de Doutoramento co convencemento de que sería unha tarefa difícil. Resultou moi difícil manter unha postura non excesivamente localista á hora de avaliar as políticas con impacto no mundo da pesca porque coñecín de primeira man os seus resultados, as súas implicacións, e a fonda preocupación con que eran acollidas a maioría delas entre a poboación que vivía do mar.

INTRODUCCIÓN

---

2. INTRODUCCIÓN.

2.1. IDENTIFICACIÓN DO OBXECTO DE ESTUDO

Nesta Tese de Doutoramento pretende abordarse o estudo do impacto territorial da política pesqueira europea en Galicia, a corto e medio prazo, para logo completar a investigación con tres estudos de caso que nos permitan ver a súa incidencia en portos que son relevantes pola súa tipoloxía, e que poden ser representativos das comunidades costeiras galegas.

As razóns para un estudo desde a perspectiva autonómica atópanse na importancia cada vez maior das rexións na UE como paso indispensable para que as institucións comunitarias se acheguen da mellor maneira posible ás necesidades dos cidadáns da Unión. Mostra diso é a creación de institucións e organismos que permiten ás rexións e cidades facerse oír no proceso decisorio comunitario¹ como o *Comité das Rexións (CDR)*, creado a raíz do Tratado de Maastricht (1992), como órgano consultivo da Comisión Europea e do Consello de Ministros en asuntos fundamentais de interese rexional, e que en 1994 celebrou o seu primeiro pleno. Coa entrada en vigor do *Tratado de Lisboa* reforzaríanse os seus poderes e o recoñecemento da importancia dos gobernos locais na consecución do obxectivo dunha maior integración europea. O Comité das Rexións está composto por 344 membros, 21 dos cales son españois. En representación da Comunidade Autónoma de Galicia, o membro titular é o propio presidente da Xunta de Galicia, mentres que o cargo de membro suplente recae no Director Xeral de Relacións Exteriores e coa UE².

Por outra banda, xa en 1957 se creara no Consello de Europa³ a *Conferencia de Autoridades Locais de Europa*, que foi quen de elaborar a *Carta Europea da Autonomía Local* – que entrou en vigor en 1988- e que en 1994 deu paso ao *Congreso de Poderes Locais e Rexionais do Consello de Europa*, cun obxectivo claro: representar aos poderes

¹ Comité de las Regiones (2008): *El Comité de las Regiones: breve sinopsis*, Oficina de Publicaciones de la UE, Bruselas.

² Fundación Galicia Europa (2010): *Memoria 2009*. Editorial Ofelmaga, Santiago de Compostela.

³ Council of Europe.

locais e rexionais a través da Cámara de Poderes Locais e da Cámara das Rexións, e no ano 2000 sufriu unha reforma estatutaria para reforzar a súa participación no Consello.

Na actualidade existen diversas asociacións europeas que agrupan a distintas colectividades territoriais, entre as que podemos citar a *Asociación Europea de Rexións Fronteirizas*, a *Asociación de rexións con poder lexislativo (REGLEG)*, ou a rede *Asamblea das Rexións Europeas*.

Todos eles, organismos, asociacións, redes, tratan de proporcionar visibilidade e poder de decisión, ou cando menos de influencia, ás rexións nos órganos de goberno da UE. Así recórrese á escala rexional para detectar problemas de desequilibrios territoriais en materias como desenvolvemento económico, educación, cultura, transportes e comunicacións, enerxía ou protección da saúde, e para tratar de acadar unha maior cohesión territorial a través de fondos económicos especificamente creados para iso.

Por outra banda é preciso afondar nos mecanismos de produción da lexislación europea relativa á pesca, e nos procesos de participación e intervención de cada rexión nesta política sectorial. Resulta relevante coñecer como unha rexión pode trasladar as súas aspiracións, inquedanzas e reclamacións, e como tenta que sexan asumidas por unha política sectorial que afecta a todos os estados membros da UE.

Entre as formacións sectoriais do *Consello da Unión Europea*⁴, atopamos o *Consello de Agricultura e Pesca*, do que forman parte entre outros os Ministros de agricultura e pesca de cada estado membro, xunto cos Comisarios europeos competentes nesta materia, e que se reúne con periodicidade mensual para lexislar en relación á PAC, á PPC, aos asuntos marítimos, ás políticas de desenvolvemento rural e á seguridade alimentaria.

A posibilidade de que, desde 2004, en virtude do acordo de 9 de decembro entre a Administración Xeral do Estado e as Comunidades Autónomas, estas participen directamente no ámbito do *Consello da Unión Europea* a través de dez Conferencias Sectoriais⁵, que se corresponden coas diversas áreas temáticas das catro formacións do Consello abertas a participación (Consello de Agricultura e Pesca, Consello de Medio Ambiente, Consello de Emprego, Política Social, Sanidade e Consumo, e Consello de

---

⁴ Web Oficial do Consilium.

⁵ Fundación Galicia Europa (2010): *Memoria 2009*. Editorial Ofelmaga, Santiago de Compostela.

Educación, Xuventude e Cultura)⁶, aumenta a pertinencia deste enfoque rexional de análise do impacto da PPC, en tanto a comunidade autónoma galega ten certa influencia, máis adiante valoraremos o seu peso, nos órganos que en última instancia se ocupan das tarefas lexislativas en relación a esta política que nos ocupa⁷.

Este acordo permite a participación das Comunidades Autónomas en todos os niveis de traballo desta institución europea. En primeiro lugar, mediante a incorporación dun representante autonómico con rango de conselleiro na delegación española dentro das reunións do Consello da Unión Europea a nivel ministerial. Representante que ten posibilidade de facer uso da palabra, sempre que se acadara un acordo previo co resto das comunidades autónomas e co Estado, en relación ao texto da intervención, coa finalidade de garantir a unidade de acción da delegación española⁸. Por outra banda, tamén é posible contar con presenza directa nas instancias preparatorias das reunións do Consello, por exemplo nos 11 grupos de traballo, que constan de 28 subgrupos, dos que 3 ocúpense especificamente de temas relacionados coa pesca⁹:

1. Grupo de traballo sobre política exterior pesqueira. Encargado da preparación dos acordos bilaterais con outros estados, e multilaterais con organismos internacionais como a FAO ou a OCDE. Reúnese mensualmente.

2. Grupo de traballo sobre política interior pesqueira, ocúpase dos asuntos relativos ás TACs, medidas técnicas de conservación, mercados, ou sistemas de control da pesca.

3. Grupo de traballo de Directores Xerais dos departamentos de pesca, que se reúne en cada Presidencia de quenda da UE. Habitualmente son reunións informais, que tratan temas que máis tarde serán incluídos noutros grupos de traballo, e que sentan as bases de futuros acordos e decisións.

Os membros dos grupos de traballo do Consello son nomeados por cada Estado europeo, e os criterios de selección dos representantes varían dun país a outro.

⁶ A Conferencia para Asuntos Relacionados con las Comunidades Autónomas (CARCE) adoptou o 9 de decembro de 2004 os acordos para a participación autonómica no ámbito do Consello de Europa.

⁷ Dirección General de Cooperación Autonómica (2008a): *Informe sobre la participación de las Comunidades Autónomas en el Consejo de la Unión Europea. Año 2007*. Colección Administración Autonómica, Ministerio de Administraciones Públicas, Secretaría General Técnica, Madrid.

⁸ Ibidem.

⁹ POLGEN 115, Council of the European Union, Brussels 20 July 2010, 12319/10.

Posteriormente, os expedientes relativos á pesca, entre outros, son analizados polo Comité de Representantes Permanentes (COREPER), que se encarga de preparar os traballos do Consello da Unión Europea¹⁰.

Despois de facer balance de todas as reunións mensuais do Consello de Agricultura e Pesca, e da participación nel das CC. AA, entre os anos 2004 a 2010, vemos que só en dúas ocasións un representante da Comunidade Autónoma Galega participou nunha reunión do consello. A primeira delas foi no Consello de Pesca do mes de decembro de 2004, o máis importante do ano, e antes de que se adoptase o réxime de participación das Comunidades Autónomas do que falamos anteriormente. A segunda ocasión produciuse cando outra comunidade lle cede a quenda a Galicia, en decembro de 2005, polo especial interese dos temas a tratar.

Táboa 1. Participación das CC. AA. No Consello de Ministros da UE.

ANO	SEMESTRE	CC. AA.
2005	1º	Cataluña, Aragón, Andalucía
2005	2º	Castela-León, Galicia
2006	1º	Andalucía
2006	2º	Aragón, País Vasco
2007	1º	Asturias
2007	2º	Baleares
2008	1º	Canarias
2008	2º	Cantabria
2009	1º	Castela-A Mancha
2009	2º	Castela-León
2010	1º	Cataluña

Fonte: Ministerio de Administraciones Públicas de España.

É moi diferente o peso relativo que ten o sector pesqueiro en Galicia, no País Vasco, en Andalucía, co que ten en Cataluña ou en Valencia. E polo tanto o impulso, a motivación, e o coñecemento da situación do sector non é igual para un ministro do Estado que para o seu homólogo nunha determinada rexión onde a pesca ten peso específico. Pero o criterio vixente na actualidade para proceder á designación das CC.

¹⁰ Glosario da unión Europea. [Disponible en http://europa.eu/scadplus/glossary/coreper_es.htm]

AA. Participantes no Consello de Agricultura e Pesca é un sistema rotatorio de duración semestral, por orde alfabética¹¹.

Hai algunhas situacións extraordinarias que poden alterar esta orde, e así no mes de decembro de 2005 produciuse unha situación extraordinaria que fixo que, á vista do tratamento prioritario dos temas de pesca na reunión do Consello, se acordara que a Comunidade Autónoma Galega substituirá á prevista participación de Castela-León¹².

Segundo datos proporcionados pola Fundación Galicia Europa podemos constatar que na reunión do 19 e 20 de decembro de 2005 asistiu Carmen Gallego, naquel momento conselleira de Pesca e Asuntos Marítimos, acompañando a Elena Espinosa, ministra do ramo.

No intento de avanzar nunha maior participación rexional, en 2002 asinouse un acordo de colaboración entre as oficinas rexionais españolas en Bruxelas que permitiu reforzar o diálogo destas oficinas coas institucións europeas e coa Representación Permanente de España ante a Unión Europea (REPER). Para iso creáronse Grupos de Coordinación Técnicos (GCT), que teñen como misión principal o seguimento e a análise continuada das políticas públicas comunitarias. Estes grupos celebran reunións periódicas con funcionarios da Comisión Europea, eurodeputados e expertos que contribúen á súa labor informativa¹³. Durante o ano 2009 funcionaron 13 GCT, e o Grupo de Pesca, creado por Galicia, foi coordinado por esta comunidade ata o ano 2010, en que foi relevada polo País Vasco¹⁴.

Esta tendencia cara a unha maior participación autonómica española por vías institucionais resulta demasiado lenta para algúns sectores dos gobernos rexionais, e favoreceu o desenvolvemento das oficinas de representación rexional en Bruxelas. A maioría delas dependen directamente de cada goberno autonómico, e nalgúns casos teñen estatuto xurídico de Padroado ou, como o de Galicia, de Fundación. Estas oficinas

¹¹ Dirección General de Cooperación Autonómica (2008b): *Informe sobre el cumplimiento de los acuerdos de la Conferencia para asuntos relacionados con las comunidades europeas, de 9 de diciembre de 2004, referentes a la participación de las Comunidades Autónomas en el Consejo de Ministros de la Unión Europea. Año 2008*. Colección Administración Autonómica, Ministerio de Administraciones Públicas, Secretaría General Técnica, Madrid.

¹² Dirección General de Cooperación Autonómica (2008a): Op. Cit. P. 28.

¹³ Dirección General de Cooperación Autonómica (2008b): Op. Cit. P. 10.

¹⁴ Fundación Galicia Europa (2010): Op. Cit.

ofrecen servizos de información, formación, asesoramento, xestión, e promoción¹⁵. Como exemplo podemos citar que en setembro de 2009, na sede da Fundación Galicia-Europa en Bruxelas, celebrouse unha reunión do *Consello Consultivo Rexional para as Augas Occidentais do Sur da UE* e a Federación Galega de Confrarías, que serviu para preparar a contribución do sector artesanal galego e doutras organizacións pesqueiras do Atlántico Sur á consulta aberta pola Comisión Europea sobre o Libro Verde de reforma da Política Común de Pesca¹⁶. No ano 2011, a comunidade de Castela-A Mancha decidiu pechar a súa sede en Bruxelas para tratar de reducir gastos nun contexto de forte crise económica, pero esta decisión provoca en xeral bastantes receos.

Por outra banda, existen en Galicia e no resto de España grupos de presión ou *lobbys* algúns xa mencionados, tanto públicos como privados, que loitan por defender nalgúns casos os intereses dun colectivo concreto, e noutros os de todo o sector en xeral. Falamos de organismos como a Fundación Galicia-Europa, como a Cooperativa de Armadores de Vigo, como ANFACO, ou como o *Cluster de Empresas Pesqueiras en Países Terceros*. E podemos incluír neste grupo centros de investigación e promoción da pesca punteiros como o CETMAR de Vigo.

En canto ao peso relativo da pesca en Galicia, as fontes consultadas poñen de manifesto a súa importancia, maior mesmo que o que se reflicte se consideramos unicamente indicadores económicos. Como conclúe a profesora María do Carmo García Negro, a partir da *Táboa input-output pesca-conserva galega 1999*, as relacións de interdependencia da pesca e da conserva galega cos restantes sectores industriais e de servizos relacionados con esta industria son moi altos¹⁷. Das 74 ramas consideradas na Táboa, polo menos 61 proporcionan inputs á pesca, que provoca un forte arrastre inter-industrial non só en ramas moi relacionadas coa pesca senón tamén noutras que pódense considerar industrias satélites.

---

¹⁵ Marcelo LLácer, M. (1998): “La institucionalización de lobbies autonómicos españoles en la Unión Europea”, *Revista Valenciana d’Estudis Autonòmics*, nº 22, primeiro trimestre de 1998, pp. 287-301.

¹⁶ Fundación Galicia Europa (2010): Op. Cit.

¹⁷ García Negro, M. C. (2010): “O crecemento económico do sector pesqueiro galego. Unha nova proposta de análise das dúas características estruturais”, en García Negro, M. C. (Coord.): *Economía pesqueira. Achegas desde un curso universitario*. Sotelo Blanco, Santiago de Compostela.

A pesca foi e segue a ser un dos sectores básicos da economía galega, de enorme importancia económica e relevancia social¹⁸. O grande impacto en Galicia da regulamentación do sector pesqueiro e do cambio do sistema de acceso aos recursos xustifica o interese neste tema de estudo. Polo tanto empezaremos este traballo analizando as primeiras medidas aplicadas en Europa desde a ano 1970, intensificadas a partir de 1976 e xa plenamente articuladas desde a posta en marcha da Política Pesqueira Común (PPC) en 1983. Estas primeiras decisións do *Consello de Ministros* afectaron aos mercados, ás condicións de acceso ás zonas de pesca, e polo tanto ás comunidades costeiras fortemente dependentes pesca.

De feito, nestas datas prodúcense acontecementos moi significativos que van afectar ao libre acceso aos caladoiros, xa que no ano 1976 a Comunidade Económica Europea (CEE) acordou a extensión da Zona Económica Exclusiva (ZEE) ás 200 millas¹⁹, nun contexto de difusión desta práctica en todo o mundo, xa iniciada a mediados do século anterior. España proclamou a súa zona económica exclusiva por Lei 15/78, de 20 de febreiro de 1978, estendéndoa ata as 200 millas mariñas²⁰. Pero non foi ata abril de 1982, no marco da III Conferencia das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar, que se aprobou a *Convención das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar*, en virtude da cal quedaron regulados os límites das zonas marítimas. A partir deste momento o acceso aos caladoiros pasa a estar “restrinxido, limitado e controlado baixo normativas e dispositivos que controlan os estados costeiros”²¹. Aínda que nos últimos anos ten habido tensións entre estados, que tratan de impedir o acceso de buques de outras nacionalidades ás augas próximas ou limítrofes coa súa ZEE, como foi o caso de Canadá ou Arxentina entre outros.

Na actualidade sigue aberto o debate pola ampliación da ZEE, defendida sobre todo por estados que teñen plataformas continentais que se estenden máis alá das 200 millas náuticas. Países como Arxentina, Francia, Gran Bretaña, Irlanda ou España

¹⁸ IGE (2015): *Análise do Sector da Pesca*.

¹⁹ En virtude da Resolución de A Haia de 1976.

²⁰ Grupo ADUAR (2000): *Diccionario de geografía urbana, urbanismo y ordenación del territorio*. Ariel, Barcelona. E a súa edición revisada e actualizada Zoido, F., De la Vega, S., Piñeiro Antelo, M. A., Morales, G., Mas, R., Lois, R. e González, J. M. (2013): *Diccionario de Urbanismo. Geografía urbana y ordenación del territorio*. Cátedra, Madrid.

²¹ González Laxe, F. (2005): “La Evolución del Sector Pesquero en Galicia de 1980 a la Actualidad: 25 Años de Cambio”. En *25 anos coa cultura galega. Vinte e cinco perspectivas para o século XXI*. Sotelo Blanco Edicións, Barcelona.

traballan en proxectos de ampliación da ZEE ata as 350 millas. Estes traballos céntranse en cartografar os fondos mariños para demostrar perante a División de Asuntos Oceánicos e da Lei do Mar da ONU²² que as súas plataformas continentais superan as 200 millas polo que as súas aspiracións están xustificadas.

Despois deste traballo inicial, pasaremos a considerar cómo foi evolucionando a PPC, e tamén como se foron poñendo de manifesto os intereses particulares dos novos membros adheridos á UE, o que influíu en gran medida na evolución desta política. Así, será interesante tratar aspectos como o nacemento e desenvolvemento da política pesqueira desde a firma dos Tratados de Roma en 1957; as primeiras medidas instauradas nos anos 1970 por Alemaña Occidental, Bélxica, Francia, Italia, Luxemburgo e os Países Baixos; os cambios producidos en 1973 pola entrada na Comunidade de países de importantes caladoiros como Dinamarca, Irlanda ou Reino Unido; a conversión en 1983 da PPC nunha política común de pleno dereito; e, como resultado dos procesos anteriores, o estudo das condicións pactadas para a entrada de España na Comunidade en 1986, e a repercusión que tivo para o sector en Galicia esta entrada *tardía*²³. Para acadar a adaptación de España e Portugal ás disposicións da PPC establecéronse unha serie de acordos transitorios que estiveron vixentes ata finais de 1995²⁴, e será necesario ver que repercusións tiveron estes nas actividades produtivas galegas.

Posteriormente estudáranse as medidas concretas tomadas entre 1986 e a primeira reforma fonda da PPC en 2002²⁵, para logo valorar a oportunidade da revisión realizada en 2008, e os cambios introducidos a partir de 2010²⁶.

---

²² [Diponible en <http://www.un.org/Depts/los/index.htm>]

²³ Wise, M. (1988): “Orígenes y evolución de la Política Pesquera Común de las Comunidades Europeas”, *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 144, pp. 9-35.

²⁴ “Documentos relativos a la adhesión del Reino de España y de la República portuguesa a las Comunidades Europeas”, *Diario Oficial de las Comunidades Europeas*, nº L 302 de 15 noviembre 1985.

²⁵ Iglesias Berlanga, M. (2006): “La reforma de la Política Pesquera Común y sus implicaciones para España”, *Revista Galega de Economía*, vol. 15, nº. 1.

García Erquiaga, E. e San Martín Campos, C. (2002): “El sector pesquero”. En Martínez Chacón, E. (Coord.): *Economía Española*. Ariel, Barcelona. Pp. 229-258.

²⁶ Comisión de las Comunidades Europeas (2009): *Libro Verde. Reforma de la Política Pesquera Común*. COM(2009)163 final. [

Comisión Europea (2010a): *Documento de trabajo de los servicios de la Comisión. Resumen de la consulta sobre la reforma de la Política Pesquera Común*. SEC(2010) 428 final.

Outro aspecto relevante a ter en conta é o do impacto das diferentes fontes de financiamento implicadas na reordenación do sistema pesqueiro europeo, que foron reagrupados no *Instrumento Financeiro de Orientación da Pesca* (IFOP), creado en 1993²⁷, e que constituiu un dos catro Fondos Estruturais da Unión Europea, xunto co *Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional* (FEDER), o *Fondo Social Europeo* (FSE) e o *Fondo Europeo de Orientación e Garantía Agrícola* (FEOGA).

Para complementar os fondos do IFOP entre 1994 e 1999 adoptouse a iniciativa comunitaria PESCA²⁸, e unha serie de medidas socioeconómicas de acompañamento para favorecer a necesaria reestruturación do sector. Polo tanto, estudaranse os dous períodos de programación do IFOP: 1994-1999 e 2000-2006²⁹, e analizarase a inversión en Galicia: o seu peso relativo en relación ao resto de Europa, as cantidades invertidas e os proxectos e accións financiadas.

De maneira xenérica, este fondo contribuíu aos obxectivos da PPC por medio de inversións estruturais, destinadas nun primeiro momento á modernización da flota pesqueira, á redución da capacidade extractiva, ao desenvolvemento da acuicultura, a mellora dos procesos de transformación, comercialización e promoción dos produtos pesqueiros e acuícolas, ao equipamento dos portos pesqueiros ou á mellora da flota pesqueira artesanal, entre outros obxectivos subvencionados. Por iso será necesario afondar nos proxectos que foron subvencionados en Galicia con cargo a este fondo, e na súa distribución territorial. Será interesante analizar que portos se ven máis beneficiados, e se estas actuacións supuxeron cambios cualitativos nas comunidades pesqueiras.

Tamén é obxecto desta investigación o Fondo Europeo de Pesca (FEP) 2007-2013³⁰, sucesor do IFOP, cun enfoque moito menos sectorial que o anterior, que integra

---

Reglamento (CEE) nº 2080/93 del Consejo, de 20 de julio de 1993, por el que se establecen las disposiciones de aplicación del Reglamento (CEE) nº 2052/88 en lo referente al instrumento financiero de orientación de la pesca, Diario Oficial nº L 193 de 31/07/1993, pp. 0001 - 0004

Reglamento (CE) No 1263/1999 del Consejo, de 21 de junio de 1999, relativo al Instrumento Financiero de Orientación de la Pesca, publicado en el Diario Oficial de las Comunidades Europeas del 26-06-1999.

²⁸ Vixente entre 1994 e 1999. Comunicación 94/ C 180/01. DOCE C 180, 01.07.1994.

²⁹ Comisión Europea (2010b): *Ex-Post Evaluation of the Financial Instrument for Fisheries Guidance (FIFG) 2000-2006*. Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos, Esnst & Young, AND International, Indemar, Eurofish, Bruselas.

³⁰ Comisión Europea (2006a): *El Fondo Europeo de la Pesca, 2007-2013*, Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos.

en maior medida outras políticas comunitarias, como as de emprego ou as medio ambientais, e que recolle cinco eixos prioritarios de intervención: 1) adaptación da flota pesqueira comunitaria, a través de medidas centradas en moitos casos a indemnizar a mariñeiros e armadores abocados a abandonar a actividade extractiva; 2) acuicultura, pesca en augas interiores, e transformación e comercialización de produtos pesqueiros e acuícolas; 3) medidas de interese público; 4) desenvolvemento sostible das zonas costeiras dedicadas á pesca; e 5) asistencia técnica, en xeral para tarefas de transferencia de información e coñecemento relacionado coa pesca, coas comunidades pesqueiras e, en concreto, co FEP.

Ademais de estudar a PPC desde unha perspectiva xeográfica, non podemos deixar de considerar o impacto da política pesqueira autonómica, desde a análise da súa adaptación ás directrices europeas ao intento de transformar ou modificar a incidencia dalgunha delas. Faremos algunhas referencias relevantes para o noso traballo, pero queremos aclarar que o estudo da política pesqueira autonómica non é obxecto directo desta tese de doutoramento³¹.

Por outra banda, tamén resulta de interese considerar o papel que xogaron as confrarías de pescadores como mediadoras na difusión e na xestión das axudas comunitarias no ámbito local, e na aplicación dos cambios normativos xerados desde o goberno autonómico. Estas confrarías convertéronse nalgúns casos en axentes dinamizadores moi activos a escala local, e noutros situáronse en posturas inmovilistas, de resistencia aos cambios, con todas as repercusións que isto tivo nas comunidades costeiras. Cando abordemos os tres estudos de caso, trataremos este tema polo miúdo.

Aclarar que non é obxecto desta tese estudar polo a política pesqueira autonómica, senón só abordala naqueles aspectos, enfoques e matices nos que ten relación coa política comunitaria, tanto polo obxecto do regulamento como polos seus acordos ou desencontros.

Un apartado que non podemos esquecer é o da consideración dos acordos de pesca con terceiros países, tanto auspiciados pola UE³², como negociados directamente

---

³¹ Para afondar neste tema resulta moi interesante Losada, A. (2000): *La política del mar: políticas públicas y autonomía : el caso de la pesca gallega*, Itsmo, Madrid.

³² COMISIÓN EUROPEA: *La Política pesquera exterior de la Comunidad Europea*. Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos

polo goberno autonómico no caso galego, que permitiron en moitas casos paliar nalgũa medida os efectos do establecemento de límites de capturas dentro dos caladoiros comunitarios, e as repercusións que isto trouxo á economía galega.

Neste mesmo sentido hai que referirse ás diferentes tipoloxías de sociedades mixtas pesqueiras, e o papel que xogaron dentro das estratexias de actuación dos armadores galegos fronte á limitación do acceso a determinados caladoiros, ou fronte ao esgotamento de recursos noutros, e tamén diante das novas oportunidades de negocio que se ofrecían en países en vías de desenvolvemento. Estas sociedades fixeron posible que barcos e tripulación de orixe galega seguisen traballando en caladoiros non accesibles de maneira directa, coa repercusión que isto tivo na economía das comunidades pesqueiras en Galicia.

Ao mesmo tempo que consideramos as diferentes políticas con incidencia en Galicia, temos que investigar sobre o impacto territorial das mesmas, tanto desde o punto de vista económico e social como medioambiental. Queremos coñecer o que supuxeron para as comunidades costeiras os grandes cambios que houbo no mundo da pesca, do marisqueo, da acuicultura, e do subsector de procesado de produtos do mar.

E para iso temos que coñecer ben os obxectivos destas políticas e os resultados acadados. Podemos conseguilo ocupándonos de temas como os seguintes:

- ¿Como se veu afectada a flota, tanto na súa composición, como na súa potencia e arqueo?
- ¿A redución da flota supuxo unha redución paralela das capturas?
- ¿Cales foron os efectos sobre o valor das capturas?
- ¿Cales foron os efectos sobre a redución do emprego no conxunto do sector? ¿
- En conxunto, ¿Cal foi a evolución do peso relativo do sector dentro da economía?
- ¿Avanzouse no obxectivo da diversificación económica das comunidades costeiras?

É obxectivo deste estudo analizar estes impactos, e establecer un sistema de indicadores que permita medir o seu alcance e avaliar os seus efectos. E seguirase a

metodoloxía detallada no seguinte capítulo, onde se describirán os diferentes indicadores que se pensan utilizar.

En canto ao ámbito de estudo, centrarémonos na análise da Comunidade Autónoma de Galicia (NUTS2: ES11, na nomenclatura estatística europea). E logo baixarase ao nivel local nos estudos de caso, que se concretarán en tres comunidades costeiras da provincia da Coruña: Ribeira, Muros, e Lira (Carnota). Son tres portos moi próximos, dentro da provincia da Coruña, pero con características moi diferentes, debido a que cada un está especializado nun tipo de pesca diferente³³.

1. O porto de Ribeira, na vila do mesmo nome, de 12.000 habitantes, é o de maiores dimensións dos estudados, tanto por número, potencia e capacidade dos barcos, como polo volume de desembarcos. Esta lonxa era no ano 2013 a terceira de Galicia, despois das de Coruña e Vigo, pola importancia das súas descargas, que supoñían o 17% das feitas nas lonxas galegas.

Este é o porto máis industrial dos estudados, pois nel teñen base buques pesqueiros de altura e grande altura, que traballan en caladoiros europeos e internacionais. Pero posúe a característica de que a pesca artesanal sigue tendo unha importante presenza, sobre todo porque os pequenos barcos supoñen o 78% do total dos que teñen base neste porto. E é esta a razón de maior peso á hora de decidirmos a estudar este porto en lugar de facelo cos de Vigo ou A Coruña, os principais portos industriais galegos, pero onde a pesca artesanal ten moito menos peso que en Ribeira.

2. Imos estudar o de Muros como representativo dos portos de tamaño medio en Galicia, onde se desenvolve unha pesca artesanal, e outra de tipo litoral.

Segundo o Rexistro de Buques Pesqueiros da Comunidade Autónoma de Galicia (2015) en Muros teñen base 75 barcos que faenan exclusivamente nos caladoiros nacionais. Deles, 9 son arrasteiros, e o resto traballan no censo de artes menores, alternando a pesca co marisqueo a flote segundo a tempada.

---

³³ Os datos que aquí se citan son extraídos do Rexistro de Buques Pesqueiros da Comunidade Autónoma de Galicia 2009, Xunta de Galicia, 2010, e do Anuario de Pesca de Galicia 2009, Xunta de Galicia, 2010.

En 2013, esta lonxa era a sétima en importancia de Galicia polo volume de descargas, con 2.383.899 K. que supoñían o 1,5% do total desembarcado en Galicia (Anuario de Pesca de Galicia, 2014).

3. En canto ao porto de Lira, é o máis pequeno dos tres, e atópase nunha localidade de 116 habitantes (2008), e pertence ao concello de Carnota. Nel teñen base unha trintena de embarcacións traballando exclusivamente con artes menores, e con experiencias moi positivas de diversificación económica relacionadas co desenvolvemento do turismo pesqueiro, e coa creación da reserva mariña de Os Miñarzos.

A pertinencia dos estudos de caso pretende xustificarse pola forte incidencia que tiveron nas áreas costeiras galegas as políticas de pesca europea e autonómica, que no caso das tres comunidades escollidas se resolveu de maneira moi diferente nalgúns aspectos, tanto desde o punto de vista económico, como social ou medio ambiental.

Figura 1. Localización dos portos de estudo en Galicia.

Fonte: Elaboración propia.

Por último, trataremos de contextualizar o exemplo galego, poñéndoo en relación con outras comunidades europeas, onde tamén a pesca é unha actividade relevante e onde resulta de interese o proceso de adaptación a un marco lexislativo europeo.

Para abordar este proxecto de investigación pretendemos nun principio botar man da literatura científica existente ata o momento, referida aos cambios producidos nos últimos 30 anos nas condicións de acceso aos recursos da flota pesqueira galega, e causados fundamentalmente polo desenvolvemento do estado das autonomías e a transferencia a Galicia das competencias plenas en materia de pesca dentro das augas interiores; pola entrada de España na UE; e non menos importante, pola extinción ou deficiente estado de conservación dalgúns dos bancos de peixe obxectivo tradicional da flota galega.

Por outra banda, tratará de conseguirse información referida á incidencia territorial das axudas proporcionadas por instrumentos financeiros específicos para o mundo da pesca como o IFOP ou o FEP, e polo resto dos fondos estruturais europeos, en especial relativa aos proxectos e iniciativas financiadas nas tres comunidades que se estudarán en detalle.

Con todo este proceso de documentación realizado procederá a contrastarse a hipótese central do traballo, que pode definirse nos seguintes termos: nos municipios costeiros de Galicia foron moi similares os mecanismos de actuación dos diferentes actores locais, tanto nos procedementos para obter financiamento, como no emprego dos fondos comunitarios. Só nalgúns casos, moi meritorios, os axentes locais conseguiron obter destas axudas, e do novo marco normativo, un *input* que repercutiu claramente na mellora das condicións socioeconómicas da súa comunidade, no desenvolvemento de estratexias de diversificación produtiva, e na implicación da poboación local na xestión do cambio. Nas primeiras etapas de chegada dos fondos comunitarios destaca, no conxunto do país, a ausencia de plans estratéxicos locais de desenvolvemento que permitisen articular as diferentes actuacións e investimentos, nun contexto de busca da sustentabilidade nas actividades dependentes do mar na comunidade. Esta falta propiciou o desenvolvemento dunha serie de actuacións individuais, sen conexión entre elas, e que non conseguiron avances significativos na fortaleza económica local.

2.2. XUSTIFICACIÓN DO ESTUDO: PERTINENCIA E RELEVANCIA.

No apartado anterior de identificación do obxecto de estudo xa se foron apuntando as razóns da pertinencia de dito traballo, pero agora tentaremos facer fincapé nas mesmas. Aínda que o estudo das regulamentacións e das directrices europeas e autonómicas en materia de pesca é un tema amplamente tratado desde o punto de vista das ciencias sociais, que produciu numerosa bibliografía centrada no impacto económico deste marco lexislativo, e das actuacións subvencionadas a través de diferentes instrumentos financeiros, non son tan extensos os estudos do impacto territorial das citadas políticas. De feito a maioría dos traballos realizados ata o momento teñen un selo fortemente institucional, están realizados ou financiados maioritariamente polos organismos que deseñan a PPC e polo tanto son bastante pouco críticos, e tendentes a xustificar todas as medidas postas en marcha desde a administración europea relativas á política pesqueira común en virtude de razóns ambientalistas e de preservación biolóxica. Estes traballos, polo seu carácter oficial, tamén tenden a minimizar os efectos do incumprimento dos axustes esixidos aos países membros en materia de reestruturación do sector pesqueiro.

A pesar deste inconveniente, teñen especial relevancia os traballos publicados pola Comisión Europea, que moitas veces adoptan a forma de mapas, fichas, monografías e incluso revistas. Así a CE publica cinco números ao ano da revista *Pesca y Acuicultura en Europa*³⁴ desde que en febreiro do 2000 saíu o número 1. Tamén publicou o *Libro Verde da PPC*, e as súas actualizacións segundo ían acontecendo as sucesivas reformas da política pesqueira³⁵, e mantén un apartado na súa web onde publica estudos e informes sobre o sector pesqueiro na UE –centrados en aspectos como o emprego, a pesca artesanal, ou o papel da muller na pesca entre outros-, sobre o estudo das medidas estruturais da PPC, sobre as relacións internacionais da UE en materia de pesca, sobre a gobernanza no sector, ou sobre subsectores como o acuícola³⁶. Ademais tamén mantén actualizadas as publicacións de estatísticas, anuarios de pesca, e mapas de totais

³⁴ [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/magazine/index_es.htm]

³⁵ Comisión de las Comunidades Europeas (2009): Op. Cit.

³⁶ [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/index_en.htm]

admisibles de capturas (TAC). Tamén ten posto en marcha un atlas dos mares en Europa³⁷.

Pero ademais dos textos oficiais publicados baixo o auspicio da Comisión Europea, existen outros estudos científicos, que tratan de analizar a PPC, os seus procesos, instrumentos, evolución e impacto socioeconómico³⁸. Algúns resultan moi críticos e cuestionan a pertinencia, eficiencia e eficacia da PPC, que normalmente exemplifican con análises de detalle da evolución de subsectores concretos, ou de colectivos damnificados, dentro do mundo da pesca. Unha parte destes estudos céntranse na dificultade de valoración do estado biolóxico das poboacións das especies con valor comercial, e nas disfuncionalidades entre estes diagnósticos e o establecemento de medidas correctoras (TACs, cotas, licenzas de pesca, paradas biolóxicas,...), e outros fan fincapé na falta de consideración da pesca e do seu futuro de maneira global, e no problema que supón buscar solucións a problemas puntuais do sector a moi curto prazo³⁹.

Por último, facemos referencia a traballos que en xeral recoñecen as logros da PPC, pero tamén os seus erros e disfuncións, e aportan propostas de futuro para a pesca en Europa⁴⁰.

A nivel galego, hai numerosos tratados sobre o tema da política pesqueira e da súa influencia, froito da grande importancia do sector a nivel económico e tamén pola

---

³⁷ [Disponible en http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/atlas/index_es.htm]

³⁸ Entre estes podemos citar algúns dos que nos parecen máis significativos para coñecer os primeiros anos da PPC: Wise, M. (1984): *The Common Fisheries Policy of the European Community*, Methuen, Londres, Nueva York; e Wise, M. (1988): Op. Cit.

³⁹ Entre eles podemos destacar: González Laxe, F. (1999): "The inadequacies and ambiguities of the Common Fisheries Policy". En SYMES, D. (Ed.) *Alternative management systems for fisheries*. Fishing News Books, Oxford. Pp. 13-20; Corten, A. (1996): "The widening gap between fisheries biology and fisheries management in the European Union", *Fisheries Research*, 27, pp.1-15; Crean, K. e Symes, D. (1996): *Fisheries Management in Crisis*. Fishing News Books, Oxford; Symes, D. (2007). "Fisheries management and institutional reform: a European perspective". *ICES Journal of Marine Science*, nº 64, pp.779-785; Walters, C. J. (1998), "Designing fisheries management systems that do not depend upon accurate stock assessment". En Pitcher, T. J., Hart, P. J. B., Pauly, D., editors. *Reinventing fisheries management*. London: Kluwer Academic Publishers. Pp. 279-88.

⁴⁰ Podemos citar como exemplos destacados: Preikshot, D. B. (1998): "Reinventing the formulation of policy in future fisheries". En Pitcher, T. J., Hart, P. J. B., Pauly, D. (Ed.). Op. Cit. Pp. 13-23; Sissenwin, M., Mace, P. (2001): "Governance for responsible fisheries: an ecosystem approach", *Reykjavik Conference on Responsible Fishing in the Marine Ecosystem*, Reykjavik, 1-4; Symes, D. (2005): "Altering course: future directions for Europe's fisheries policy", *Fisheries Research*, nº 71, pp. 259-265; Varjopuro, R, Salmi, P. (1999): "The functionality of fisheries management from the perspective of commercial fishermen. Two cases in comparison". En Symes D. (Ed). *Alternative management systems for fisheries*. Oxford: Fishing News Books. Pp. 93-105.

repercusión social dos cambios nel acontecidos. En Galicia temos investigadores de referencia a nivel europeo e incluso mundial sobre temas relacionados coas actividades pesqueiras, que teñen publicado obras consideradas esenciais para o estudo do sector na nosa comunidade, e entre os que podemos destacar varios, sempre tendo en conta que son numerosas as persoas que traballan en equipo e avanza na investigación neste temática, e que é sempre corremos o risco de non citalos a todos. Estamos falando de Fernando González Laxe, catedrático de Economía Aplicada na Universidade da Coruña, quen ten unha abundante produción en temas de economía pesqueira, política común de pesca, influencia en Galicia de dita política, e sobre a privatización nos usos dos mares e océanos. Son numerosos manuais, capítulos de libros e artigos que permiten coñecer a evolución nos últimos vinte anos da pesca no mundo, pero sobre todo en Galicia.

Manuel Varela Lafuente é catedrático de Economía Aplicada na Universidade de Vigo, e foi director xerente do Centro Tecnolóxico do Mar (CETMAR) entre 2005 e 2007, centra a súa produción científica fundamentalmente no análise das tendencias do sector pesqueiro mundial, na economía dos recursos pesqueiros, na regulación das pesquerías, na incidencia das novas tendencias comerciais, na innovación e no futuro do sector pesqueiro, e na procura dunha xestión integral do mar.

María do Carmo García Negro é profesora titular do departamento de Economía Aplicada da Universidade de Santiago de Compostela. Coordinadora do grupo de investigación “Economía Pesqueira e Recursos Naturais”⁴¹ desta Universidade, foi directora no mestrado en “Economía Pesqueira”. Ten numerosas publicacións centradas ao estudo da PPC e dos seus instrumentos de xestión como os TACs ou o Fondo Europeo da Pesca. Destacan as súas análises sobre o desenvolvemento económico da pesca e do marisqueo en Galicia a través da análise das táboas input-output.

No mesmo grupo de investigación, Ecopesca, está integrado o profesor Sebastián Villasante, tamén do Departamento de Economía Aplicada da USC, e que comparte temáticas de traballo coa profesora García Negro: análise do impacto da PPC na composición da flota pesqueira galega, efectos dos TAC na conservación dos

---

⁴¹ Ecopesca (GI-1175).

recursos pesqueiros ou efectos económicos dos desastres ecolóxicos producidos polos verquidos de petróleo nas costas galegas.

Todos son coñecidos investigadores e economistas de formación, ao igual que o profesor Xulio Pardellas, do Departamento de Economía Aplicada da Universidade de Vigo, e moi interesado en temas relacionados coa pesca e o turismo. O antropólogo Antonio García Allut, da Universidade da Coruña, está especializado en pesca sostible, e xestión de recursos pesqueiros en comunidades costeiras.

Poucos son os xeógrafos galegos que podemos citar polos seus estudos relativos á pesca e ás políticas pesqueiras como poderemos ver máis adiante, e entre eles destacan Xosé Santos ou Rubén Camilo Lois González, profesores do Departamento de Xeografía da USC, que teñen publicados artigos nesta temática. Tamén temos que citar a José Antonio Pérez Sánchez que en 1983 defendeu a súa memoria de licenciatura baixo o título “Las actividades agropecuarias y pesqueras en la margen derecha de la Ría de Arosa”. En 1994 presentaría a súa tese de doutoramento, tamén baixo a dirección de Rafael Rodríguez Martínez-Conde, que levaba por título “Las actividades agropecuarias y pesqueras en la Ría de Arosa (Galicia): dinámica e incidencia territorial”.

En canto consideramos a investigación en pesca a escala europea, temos que falar do importancia que supuxo o interese posto polo *European Observation Network for Territorial Development and Cohesion* (ESPON) na avaliación dos impactos territoriais producidos polas diferentes políticas sectoriais europeas⁴².

Esta Rede Europea de Observación, Desenvolvemento Territorial e Cohesión (ESPON) que iniciou o seu período de programación en 2000-2006, cofinanciado pola Comisión Europea, a través do programa INTERREG, e polos países membros da Europa dos 25, máis Noruega e Suíza. Nesta primeira fase do observatorio aparece un

---

⁴² En 1992 manifestouse por primeira vez a necesidade dunha *Estratexia Territorial Europea*, que tivese un carácter plurisectorial. Este desafío foi asumido oficialmente en Postdam 1999 polos países membros da UE coa adopción do *Esquema de desenvolvemento do espazo comunitario* (SDEC) polos ministros de Ordenación do Territorio da UE. Este documento incluía orientacións políticas fundamentais para todo o territorio europeo que buscaban un desenvolvemento equilibrado e policéntrico, un bo acceso ás rexións e aos servizos e unha xestión intelixente dos recursos naturais e culturais. Froito desta corrente foi a iniciativa para a creación do *Observatorio europeo sobre o desenvolvemento territorial*, que máis tarde daría lugar ao primeiro programa ESPON 2006.

claro interese polo estudo dos impactos territoriais das políticas europeas⁴³, e así desenvólvense unha ducia de proxectos de investigación centrados en análise de impactos territoriais: da política de transporte, de desenvolvemento rural, de enerxía, dos efectos territoriais dos Fondos Estruturais europeos; das axudas de preadhesión nos estados que se uniron á UE en 2004, nos candidatos Bulgaria e Romanía, e tamén en Noruega e Suíza, non pertencentes á UE, dos Fondos Estruturais nas áreas urbanas, da aplicación da Estratexia Territorial Europea (ETE), da política ambiental en Europa, e tamén do impacto da PPC.

O proxecto ESPON 2000-2006 sobre pesca (2.1.5. Territorial Impacts of European fisheries policy)⁴⁴ supuxo o primeiro intento de analizar os efectos territoriais da PPC a tres escalas:

- Escala macro: territorio ESPON
- Escala meso: grandes unidades territoriais a escala europea.
- Escala micro: estudos de caso en oito rexións europeas.

O obxectivo do proxecto foi o de reforzar o coñecemento da cohesión territorial, social e económica a través dunha análise dos impactos territoriais da política pesqueira común. O investigador principal foi Ove Langeland do Norwegian Institute for Urban and Regional Research (NIBR), que se encargou principalmente dos traballos realizados para buscar indicadores e identificar tipoloxías, dos impactos sobre o medio ambiente e a xestión integrada das zonas costeiras.

O Institute for Fisheries Management and Coastal Community Development (IFM), de Dinamarca, foi o responsable do diagnóstico do desenvolvemento do sector pesqueiro en Europa. As repercusións sobre o emprego, a cohesión e a demografía foron estudadas en profundidade polo Norut Group de Noruega (Norut NIBR Finnmark e Norut Social Science Research). O instituto de investigación italiano IREPA (Institute for Economic Research in Fishery and Acquaculture) foi o responsable dos paquetes de traballo sobre os impactos na fortaleza económica rexional en Europa. O resto dos socios contribuíron na procura de datos e na realización dos informes. Por outra banda,

⁴³ [Disponible en www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects]

⁴⁴ [Disponible en www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_PolicyImpactProjects/fisheries.html]

cada socio encargouse da análise dun estudo de caso. Por exemplo, o Instituto Universitario de Estudos e Desenvolvemento de Galicia (IDEGA) analizou a Ría de Arousa, e a University of Akureyri Research Institute (UARI) de Islandia ocupouse do estudo da rexión de The Westfjords.

Este proxecto tratou a cuestión dos impactos territoriais de maneira moi xenérica, debido a amplitude do marco de estudo, aínda que houbo ocasión de concretar o análise en oito estudos de caso. Resaltar que se avanzou no desenvolvemento de conceptos e metodoloxías de medición de impacto como *Territorial Impact Analysis*, ou *Territorial Impact Assessment*, que serán empregadas neste estudo.

Como conclusión, sinalar que a nivel europeo moitos son os traballos que abordan a evolución do sector pesqueiro nos últimos anos, o futuro da pesca na economía europea, e o papel determinante que a Política Pesqueira Común pode xogar neste sentido. A nivel rexional, tamén está ben tratado o tema, a través de investigacións que analizan o desenvolvemento desta política, os seus métodos e instrumentos. Agora imos intentar aplicar estas metodoloxías de traballo ao caso galego, ver en que medida isto é posible, e cales son as conclusións que nos permiten tirar.

A aplicación a escala rexional e incluso local destas metodoloxías de medición destes impactos inclúese dentro dos obxectivos desta tese. Por outra banda, outro dos obxectivos é a procura de patróns de actuación das diferentes comunidades costeiras galegas fronte ás novas condicións de acceso aos recursos do mar, e fronte as oportunidades de financiamento e diversificación económica que aparecen nos últimos anos. Esta é a xustificación da oportunidade de entrar nalgúns estudos de caso, que só serán tres, pero cremos que moi representativos da realidade do noso país.

2.3. OBXECTIVOS XERAIS E ESPECÍFICOS.

Os obxectivos desta tese xa veñen expoñéndose desde a presentación da mesma e ao longo das páxinas anteriores, pero tentamos agora recollelos na seguinte listaxe, que tenta ser un exercicio de síntese dos mesmos:

1. Estudo da incidencia territorial das políticas pesqueiras con aplicación en Galicia, en especial da PPC, tanto no curto como no medio prazo:

- a) Impactos no emprego, e nos comportamentos demográficos.
- b) Impactos na fortaleza económica das comunidades costeiras
- c) Impactos no medio ambiente e na *Xestión Integrada de Zonas Costeiras (ICZM)*

2. Valoración dos obxectivos políticos acadados a nivel rexional: cohesión territorial, sustentabilidade medio ambiental, diversificación económica,...

3. Identificación de iniciativas novidosas postas en marcha en Galicia grazas ao respaldo económico dos diversos instrumentos financeiros da PPC.

4. Realización de tres estudos de caso: Ribeira, Muros e Lira, na provincia da Coruña.

5. Avaliación da diversificación produtiva acadada no caso das comunidades de estudo.

Estes obxectivos irán acadándose nos diferentes apartados da tese. Nalgúns casos serán obxecto dun capítulo enteiro, e noutras ocasións veranse tratados ao longo de varios apartados deste traballo de investigación.

2.4. HIPÓTESES OU PREGUNTAS DE INVESTIGACIÓN.

Hipóteses que pretenden contrastarse nesta investigación:

- As medidas legislativas e regulamentarias europeas para o control da pesca teñen entre os seus principais obxectivos o mantemento dos recursos e do medio ambiente mariño, tal e como se extrae dos diferentes textos políticos e normativos producidos pola Comisión Europea e que definen e estruturan a PPC desde o seu inicio. Esta perspectiva ecolóxica ou medio ambientalista da PPC amósase cada vez máis acusada, ao mesmo tempo que seguen presentes os problemas na conservación de certas especies, que non poden ser freados de maneira eficaz polos instrumentos de control da pesca postos en marcha por Europa.

- Para a PPC, a mellora da eficiencia e produtividade das empresas extractivas e o crecemento económico das comunidades costeiras só son obxectivos complementarios, supeditados ao mantemento do equilibrio medioambiental. Por outra

banda, os instrumentos de regulación da pesca postos en marcha van destinados manter o *Principio de Estabilidade Relativa* que procura o mantemento das actividades tradicionais en cada rexión altamente dependente da pesca. As posibilidades de pesca outorgadas pola PPC, a través do sistema de cotas e totais admisibles de captura, van destinadas a garantir a paz social nas comunidades costeiras dependentes da pesca.

- As políticas pesqueiras teñen unha incidencia diferente nas diferentes comunidades costeiras galegas. Algunhas rexións foron capaces de obter vantaxes das medidas financiadas polo IFOP e por outros fondos estruturais co obxectivo do desenvolvemento sostible e a diversificación económica da comunidade. Noutros casos os fondos europeos foron empregadas de maneira moito menos sustentable, e incluso en contradición cos obxectivos do programa. É o que tenta poñerse de manifesto abordando algunhas análises de caso, que se farán nos portos de Lira, Muros e Ribeira.

- O feito de que existan axudas para a mellora técnica nos medios de produción das actividades extractivas, ao mesmo tempo que aumentan as dificultades de acceso ao recurso, xera fortes tensións no sector pesqueiro, con graves incidencias territoriais en moitos casos. Estas tensións non foron resoltas polas sucesivas campañas que favoreceron a redución do nº, tonelaxe e potencia dos barcos pesqueiros en toda Europa.

2.5. METODOLOXÍA.

Unha vez formulado un tema de estudo, xustificada a pertinencia do traballo, e definidos o campo de estudo e os obxectivos e hipóteses de investigación, vémonos agora na necesidade de afrontar a definición da metodoloxía que nos vai permitir avanzar no noso estudo e contrastar as hipóteses formuladas ao inicio do traballo para extraer unhas conclusións.

Nun primeiro momento imos necesario abordar a revisión da literatura científica desde dous puntos de vista diferentes:

- Investigar sobre como a xeografía en España abordou o estudo da pesca desde mediados do século pasado. Teremos que analizar monografías e manuais sobre a pesca, pero tamén obras máis xenéricas como é o caso das Xeografías de España ou Xeografías Rexionais ou Económicas de España, para coñecer o tratamento que recibe

esta actividade, que aspectos son os considerados, que problemas se presentan e cal é perspectiva ou enfoque desde o que se abordan. Así mesmo será necesario revisar as contribucións a congresos, a reunión de grupos de traballo, a foros de debate sobre cuestións pesqueiras, para coñecer cal é a preocupación polo mundo da pesca desde a disciplina xeográfica. Tamén son de grande interese os artigos publicados en revistas xeográficas españolas, porque recollen investigación punteiras, novidosas, e moitas veces interdisciplinares.

Afondarase en como as diferentes ramas da xeografía abordan o estudo da pesca, e con que detalle se aproximan ás comunidades costeiras dependentes da pesca. Para iso é necesario facer un labor de investigación bibliográfica de detalle, que será moi útil para encadrar a investigación que temos en marcha desde o punto de vista teórico.

- Por outra banda teremos que facer unha investigación bibliográfica sobre os estudos, informes, investigacións, concluídas ou en proceso, sobre a Política Pesqueira Común, a súa aplicación, as súas reformas, as súas ferramentas, sobre os avances que acadou, e sobre as súas limitacións, puntos febles, e sobre o seu futuro. Non é menos importante rastrexar os documentos sobre a definición de metodoloxías de estudo deste tipo de políticas dirixidas desde a UE. Esta tarefa permitiranos procurar os antecedentes existentes para o estudo da PPC, e as diferentes perspectivas desde as que foi abordado o seu estudo, para finalmente poder avanzar na investigación aportando algunha novidade dentro do tema tratado. Para afrontar as análises de caso, será necesario afondar nos xa existentes para os tres portos galegos: Ribeira, Lira e Muros, que non son moi numerosos, e que podemos resumir nalgún artigo en revista, pero para o que podemos aproveitar as numerosas fontes estatísticas, e os estudos socioeconómicos dos que dispoñemos sobre Galicia, que ofrecen datos a nivel de municipio e incluso de porto. Como xa citamos anteriormente será de grande interese a tese de José Antonio Pérez Sánchez que leva por título “Las actividades agropecuarias y pesqueras en la Ría de Arosa (Galicia): dinámica e incidencia territorial”, defendida no Departamento de Xeografía da USC en 1994.

Unha vez definido o marco teórico e os antecedentes do noso estudo, pasaremos a afrontar a investigación en si. Para iso deberemos ter acceso a numerosas fontes e bases de datos estatísticos que nos permitan cuantificar os impactos territoriais da PPC.

Neste senso debemos construír un sistema de indicadores que nos sirva de esqueleto, de esquema, á hora de facer a procura estatística. E que nos guíe para coñecer que aspectos foron os que máis cambiaron no sector pesqueiro galego desde a entrada na CEE. Para elaborar este sistema de indicadores temos que botar man dos antecedentes neste tipo de tarefas e nas metodoloxías xa probadas para tal fin.

Así consideramos a metodoloxía definida nos estudos do Observatorio ESPON para o Análise do Impacto Territorial (TIA), definida “como unha ferramenta para a análise e a avaliación que certos proxectos teñen no desenvolvemento espacial do territorio circundante”⁴⁵. Baseándonos en esta metodoloxía poderíamos establecer unha serie de indicadores como imprescindibles para avaliar con garantías a incidencia no territorio das políticas sectoriais europeas. Estes indicadores deben ser poucos, fáciles de ler, relevantes e consistentes. Entre eles fixemos unha selección dos máis acaídos para aplicar no noso ámbito de estudo, e para coñecer os cambios no sector, e no peso que este ten na economía galega:

Impactos no sector: indicadores centrados en coñecer o progreso dos sectores pesqueiro, acuícola e transformador en Galicia.

- 1.1. Evolución do número de barcos de pesca.
- 1.2. Evolución da potencia da flota pesqueira.
- 1.3. Evolución do arqueo da flota pesqueira.
- 1.4. Evolución da idade da flota pesqueira.
- 1.5. Evolución da estrutura da flota pesqueira.
- 1.6. Evolución do peso específico da flota galega en relación á española e á comunitaria.
- 1.7. Evolución da flota por zona de pesca e porto.
- 1.8. Evolución das capturas en Galicia.
- 1.9. Evolución do peso específico da produción pesqueira galega en relación á española e á comunitaria

---

⁴⁵ ESPON 3.1(2005): *Integrated Tools for European Spatial Development. Final Report*, Bonn, Germany, July 2005. P. 425. [Disponible en www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects].

- 1.10. Reparto das cotas de pesca entre os membros da UE
- 1.11. Evolución das capturas da flota galega por caladoiros
- 1.12. Evolución da produción acuícola en Galicia.
- 1.13. Principais especies comerciais procedentes da acuicultura en Galicia.

2. Impactos no peso so sector pesqueiro no conxunto da economía: indicadores orientados a mostrar a importancia que ten a pesca como xeradora de emprego e como motor de desenvolvemento local.

- 2.1. Evolución do emprego no sector.
- 2.2. Evolución do emprego na pesca.
- 2.3. Sinistralidade laboral no conxunto da flota pesqueira
- 2.4. Evolución do emprego no marisqueo a pé.
- 2.5. Evolución do emprego na acuicultura.
- 2.6. Evolución do emprego na industria transformadora dos produtos da pesca e a acuicultura.
- 2.7. Evolución do VEB do sector.
- 2.8. Evolución do consumo de peixe.
- 2.9. Evolución das exportacións e importacións pesqueiras.
- 2.10. Evolución do peso relativo dos diferentes sectores socioeconómicos na economía galega.

Por outra banda, o manual de aplicación da TIA recolle os seguintes elementos que hai que ter en conta en calquera análise⁴⁶. E que aplicaremos ao estudo de cada indicador en particular.

- 1. Referencia ás intervencións políticas. Cal é a intervención realizada.

⁴⁶ ESPON 2.1.5 (2006a): *Territorial Impacts of European Fisheries Policy, Final Report*. Luxembourg. [Disponible en www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/PolicyImpactProjects/Fisheries/full_revised_final_report.pdf]

Pregunta a responder: Que está causando o impacto?

2. Hipótese sobre a causa-efecto.

Pregunta a responder: Que cambiou pola intervención?

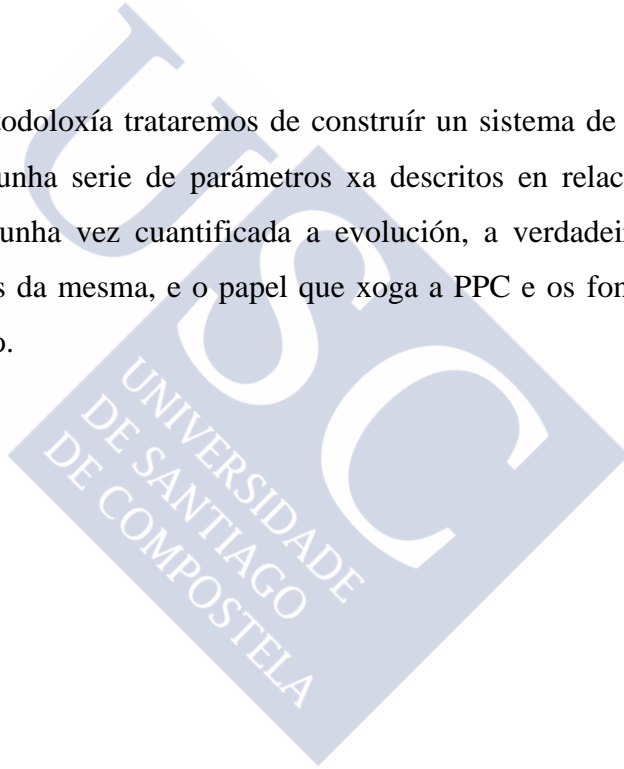
3. Escala de observación.

Pregunta a responder: ¿Cal é o nivel de observación e de análise?

4. Referencia ao pasado e ao futuro; as relacións causa-efecto no pasado como base para predicir os efectos de futuras intervencións.

Pregunta a responder: ¿Que pasou, que pode pasar no futuro?

Seguindo esta metodoloxía trataremos de construír un sistema de indicadores e de avaliar a evolución dunha serie de parámetros xa descritos en relación ao sector pesqueiro en Galicia. E unha vez cuantificada a evolución, a verdadeira dificultade atópase en fixar as causas da mesma, e o papel que xoga a PPC e os fondos europeos como indutores do cambio.

OS ESTUDOS DE PESCA NA XEOGRAFÍA ESPAÑOLA

---

3. OS ESTUDOS DE PESCA NA XEOGRAFÍA ESPAÑOLA.

Nos anos da posguerra española vai aparecendo o marco institucional que permitirá articular un programa de investigación e docencia xeográficas (Gómez Mendoza, 1997)⁴⁷. No seo do Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC)⁴⁸, creouse no ano 1940 o Instituto de Xeografía Juan Sebastián Elcano, que desde a súa aparición, e ata a actualidade, ven publicando *Estudios Geográficos*, unha das revistas científicas de maior prestixio en España.

“Con sólo constituirse, el Instituto Juan Sebastián Elcano de Geografía ofrecía el marco anhelado para lograr la coordinación de esfuerzos de los geógrafos españoles, ponía a su alcance medios de que nunca habían dispuesto y permitía el trabajo en equipo y la formación de nuevos investigadores”(Casas Torres, 1964)⁴⁹.

A esto hai que engadir a vocación “provincialista” do Instituto, con central en Madrid e seccións en Barcelona, do que foi presidente Lluís Solé Sabarís, e Zaragoza, convertida esta última en 1952 en Departamento de Xeografía Aplicada, coa axuda do profesor Casas Torres, e desde onde se empezou a editar a revista *Geographica*.

José Manuel Casas Torres e Manuel de Terán Álvarez incorpóranse en 1941 aos órganos de dirección do Instituto como vicedirector e secretario respectivamente. A súa participación era idéntica na revista *Estudios Geográficos*. No seu primeiro número, o que foi primeiro director do instituto, Eloy Bullón, exporía os obxectivos do novo Instituto, incidindo na importancia de traballar na elaboración de estudos monográficos

⁴⁷ Gómez Mendoza, J. (1997): “La formación de la Escuela Española de Geografía (1940-1952). Instituciones, revistas, congresos y programas”. *Ería*, 42, pp. 107-146.

⁴⁸ Creado o 24 de novembro de 1939.

⁴⁹ Casas Torres, J. M. (1964): “Estado actual de los estudios geográficos en España”, *Aportación Española al XX Congreso Geográfico Internacional*, Reino Unido, agosto 1964, CSIC, Instituto Juan Sebastián Elcano e Instituto de Estudios Pirenaicos, Madrid, Zaragoza, Barcelona, pp. 279-286. Tomado de Gómez Mendoza, Josefina (1997): Op. Cit.

de investigación, o que segundo Gomez Mendoza (1997) suporía o esbozo dun programa de Xeografía de España. Eloy Bullón vai loitar xa desde 1940 por individualizar a ensinanza da Xeografía, e separala polo tanto da Historia Universal e de España, tanto nas facultades de Ciencias como nas de Letras, e pola creación dunha cátedra de “Geografía de España y de los pueblos hispánicos”. O Instituto Elcano favoreceu o acceso a postos universitarios de persoas vinculadas ao CSIC, e constitúe unha peza chave no desenvolvemento da xeografía actual en España⁵⁰.

Por outra banda, en 1942 nace a Estación de Estudios Pirenaicos, tamén dependente do CSIC, que pasaría a chamarse Instituto de Estudios Pirenaicos a partir de 1948. Institución centrada no estudo dos Pirineos, cunha clara vocación transfronteiriza e multidisciplinar, xogou un papel moi importante na formación e investigación xeográficas. A partir de 1946 empezou a publicar a revista *Pirineos*, aínda que a produción xeográfica do Instituto tamén se publicou nas xa citadas *Estudios Geográficos* e *Geographica*, e en numerosas monografías.

Aparecen por tanto nestes anos institutos de investigación interesados en impulsar a presenza científica e académica da Xeografía, e revistas de difusión do saber xeográfico, celébranse encontros, cursos de formación, e reunións que propician o intercambio de ideas e a creación dunha Escola Española de Xeografía. A profesora Gómez Mendoza destaca tres eventos polos seus resultados: en primeiro lugar as reunións de *Estudios Geográficos* realizadas durante os anos 1940 (a terceira delas celebraríase en 1943 en Santiago de Compostela); en segundo lugar, o curso de verán de Jaca organizado en 1946 polo Instituto de Estudios Pirenaicos; e en terceiro lugar a participación española no V Congreso Internacional de Xeografía celebrado en Lisboa en 1949.

As primeiras reunións de *Estudios Geográficos* teñen grande importancia porque permitiron aos xeógrafos españois reunirse con colegas franceses e portugueses, e con profesionais doutras disciplinas afíns á Xeografía.

O curso de verán de Jaca, adicado á Xeografía Xeral e a Xeografía dos Pirineos, tentou avanzar na estandarización de protocolos de traballo, e na elaboración de programas de estudos. Neste curso de verán tamén se preparou un programa de traballo

---

⁵⁰ Ver nota 3.

que permitiría aos xeógrafos españois facer unha presentación coordinada e centrada en dous ou tres temas no Congreso da UGI de 1949.

Debido ao parón que supuxo a Segunda Guerra Mundial, este congreso de Lisboa sería o primeiro celebrado desde o de Amsterdam de 1938. A súa estrutura temática organizaríase en sete seccións: Cartografía, Xeografía Física, Bioxeografía, Xeografía Humana e Económica, Xeografía da Colonización, Xeografía Histórica e Historia da Xeografía, e Metodoloxía, Ensinanza e Bibliografía. Xunto a estas seccións, a UGI tamén preparou unha serie de cuestións monográficas, correspondentes a temas que lle interesaba promover, e entre os que atopamos o estudo dos portos industriais, aínda que non houbo ningunha contribución española neste último tema.

Todos estes congresos e reunións, e outros non citados, supuxeron o fortalecemento dunha rede de intercambios de experiencias científicas e de coñecementos entre xeógrafos españois e xeógrafos franceses, alemáns e portugueses sobre todo. A xeografía española da posguerra, seguindo o camiño da xeografía francesa, desenvolveu un programa de xeografía rexional e local, mediante monografías de investigación. Os grandes xeógrafos da época propugnan a realización de estudos rexionais. Pero tamén empezan a sistematizarse e publicarse tratados xerais de Xeografía de España, que a partir de agora nos propoñemos analizar para coñecer o tratamento que neles se da do estudo do mar e das actividades nel desenvoltas.

En España houbo que esperar ata os plans de estudos dos anos 1970 para que aparecera a especialidade de Xeografía, e só nos anos 1990 se aprobou a licenciatura, independente das de Historia e Historia da Arte. Malia esta separación no ensino superior, na actualidade a Xeografía e a Historia seguen estando xuntas no ensino medio (Gómez Mendoza, 2007)⁵¹.

Abordar a revisión da literatura científica para investigar sobre como a Xeografía en España abordou o estudo da pesca desde mediados do século pasado é o obxectivo deste apartado. E é unha cuestión que ten preocupado a moitos xeógrafos nos últimos cincuenta anos, e que mesmo se converte nun tema de traballo en si mesmo. Para isto faremos unha escolla entre as obras de Xeografía Xeral, Económica e Rexional

⁵¹ Gómez Mendoza, J. (2007): "Geografía e Historia: encuentros y desencuentros en Francia y en España a lo largo del siglo XX". En Anselem, A. C. e Santaella, R. P (Eds.): *Historia, historiografía y ciencias sociales*. Ediciones de la Universidad, Granada. Pp. 101-147.

de España, revisando aquelas que nos parecen máis relevantes, para obter unha mostra que poida resultar esclarecedora da maneira en que se trata estudo da pesca desde a Xeografía. Este primeiro paso irá seguido doutros complementarios, que nos permitirán profundar neste estudo das fontes bibliográficas. Analizaranse así as máis relevantes publicacións xeográficas periódicas en España, tamén as aportacións aos congresos nacionais da Asociación de Geógrafos Españoles (AGE), e incluso aos Coloquios de Xeografía Rural da AGE desde a súa creación en 1965 ata a actualidade. Esta análise a nivel estatal verase complementada a nivel rexional cun estudo de detalle centrado na temática das teses e tesinas defendidas no Departamento de Xeografía da Universidade de Santiago, e da produción científica en materia pesqueira do mesmo departamento.

O profesor Juan Luis Suárez de Vivero, da Universidade de Sevilla, xa tiña constatado no ano 1979 que “a presenza da xeografía dentro do espectro científico relacionado co mar é extremadamente feble”⁵², e exemplificaba esta cuestión analizando parámetros como o *International Directory of Marine Scientist* da FAO, e obtendo os resultados que reproducimos na Figura 3.

Este xeógrafo ocupábase na década dos 1970 de elaborar a súa Tese de Doutoramento centrada en analizar, entre outras cuestións, a ausencia da Xeografía como especialidade científica relacionada co mar, os obxectivos científicos do xeógrafo no espazo marítimo, ou as causas polas que o mar tivo un tratamento pouco cohesionado na investigación xeográfica. Tamén dedica especial atención ás reaccións da Xeografía diante do desenvolvemento das ciencias do mar. Suárez de Vivero (1979) constata o grande interese da xeografía por estas no último terzo do século XIX, cando se consideraba a Oceanografía como unha ciencia auxiliar máis, non como unha disciplina competitiva. Este interese fíxose patente en congresos como o de Londres de 1895 ou o de Berlín de 1899.

---

⁵² Suárez de Vivero, J. L. (1979): “El espacio marítimo en la geografía humana”, *Geocrítica. Cuadernos Críticos de Geografía Humana*, Ano IV, nº 20, marzo de 1979.

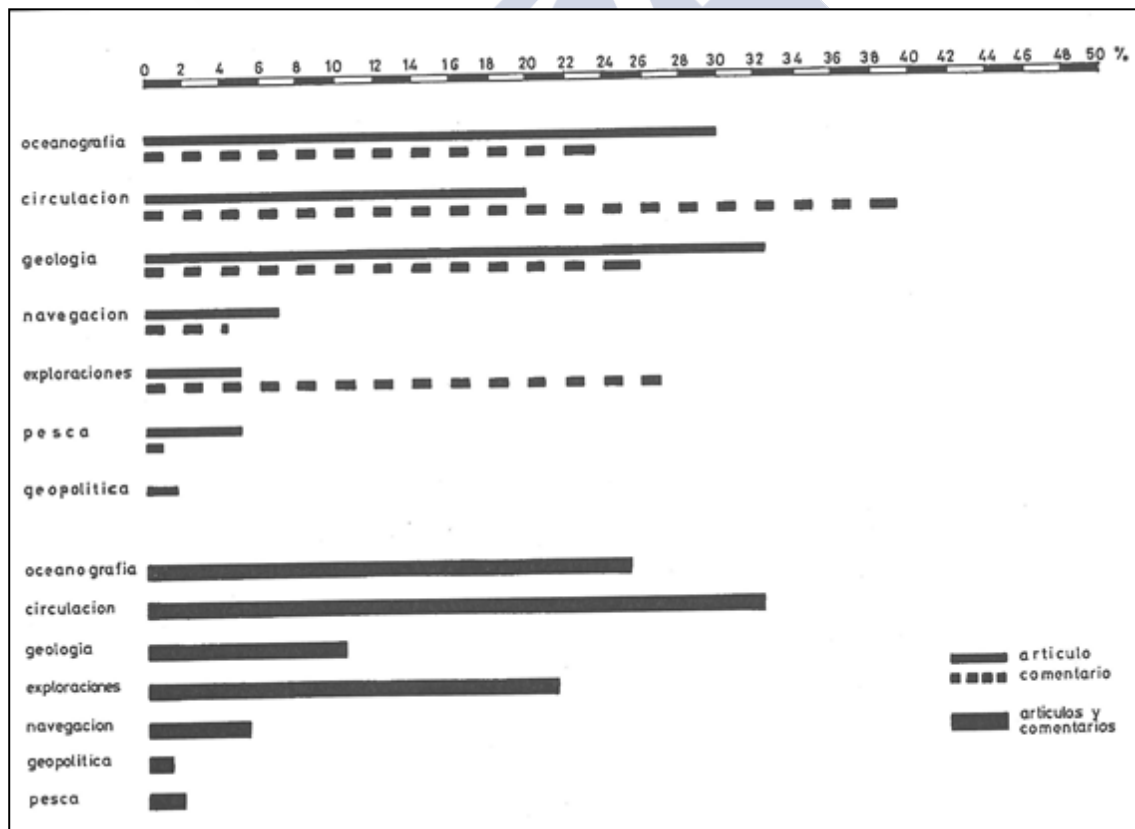
Figura 2. Científicos dedicados ao estudo do mar.

Cuadro 1. CIENTIFICOS DEDICADOS AL ESTUDIO DEL MAR			
	N.º de expertos	% Geógrafos (1)	% Espec. Geografía (2)
Francia	421	2.1	—
Inglaterra	863	0.8	—
Alemania	518	0.19	—
Estados Unidos	2.918	0.13	0.13
Unión Soviética	611	1.3	0'30
Total	5.331	0.54	0.05

(1) Se determinan como geógrafos aquellos científicos que pertenecen a Departamentos de Geografía de Universidades o Institutos de Geografía.
 (2) Especialidad que los expertos manifiestan cultivar.
 Fuente: FAO, *International Directory of Marine Scientist*, 1977.

Fonte: Suárez de Vivero, 1979.

Figura 3. Artigos e comentarios dedicados a temas marítimos na revista “Annales de Géographie”, de París, entre 1893 e 1918. Porcentaxe con respecto ao total de artigos, comentarios e notas adicadas ao tema marítimo.

Fonte: Suárez de Vivero, 1979

Pero a xeografía universitaria de principios do século XX tiña cuestionado a pertenza do espazo marítimo ao ámbito xeográfico, froito do desenvolvemento das teorías que identificaban o espazo xeográfico co espazo habitado. Como resultado temos unha moi pobre contribución de artigos, relatorías e comunicacións de temática pesqueira, ou mesmo marítima, nas principais publicacións e eventos de carácter xeográfico, non só en España senón tamén no resto de Europa.

Non será ata a década de 1970 en que a bibliografía xeográfica irá incorporando temas oceánicos de grande impacto nese momento como a polución, o estado dos recursos ou a extensión dos límites xurisdicionais marítimos. Asistimos nos últimos anos do século XX e nos primeiros do século XXI a unha eclosión do tema marítimo, cunha presenza relevante na Xeografía, aínda que non podemos dicir que notoria, dos estudos rexionais sobre portos pesqueiros en España, das análises do impacto da entrada de España na CEE no sector pesqueiro, dos congresos e xornadas centradas nas comunidades costeiras en tempos de cambio, ou dos intercambios entre xeógrafos españois, noruegueses e canadinos que traballan en temas pesqueiros.

Estamos a falar de simposios moi relevantes como o Primeiro Congreso *Globalización, Arraigo Xeográfico e Comunidades Costeiras en tempos de cambio* organizado en 2005 polas Facultades de Xeografía das Universidades de Bergen e Santiago de Compostela. Ao ano seguinte, no 2006 vanse producir tres eventos de grande importancia para o estudo dos océanos e da pesca en particular, e todos teñen lugar en Galicia:

- No mes de marzo celebrouse o congreso internacional *Canadá e a Unión Europea, unidos polo mar. A xestión dos océanos no século XXI*, en Santiago de Compostela (1-8 de marzo) e Vigo (9-10 de marzo). Organizado pola USC e o Seminario de Estudos Canadinos, permitiu que investigadores de universidades galegas, portuguesas, francesas e canadinas debatesen sobre os efectos da globalización na xestión dos recursos pesqueiros e nas actividades de transformación do peixe, e sobre as relacións entre Canadá e Europa.

- Entre o 20 e o 22 de abril tería lugar a segunda edición do Congreso *As comunidades costeiras dependentes da pesca en tempos de cambio*, centrado neste caso no patrimonio como motor de desenvolvemento turístico. Os temas centrais do congreso

foron a conservación da diversidade cultural na UE, o valor da tradición e da memoria cultural e social, as visións para un futuro sostible nas comunidades costeiras en tempos de cambio, os beneficios de conservar o patrimonio histórico, e a oportunidade de crear actividades económicas sostibles vinculadas á xestión e ao uso do patrimonio. Participarán numerosos xeógrafos galegos e noruegueses, e fortaleceranse os intercambios entre os departamentos de Xeografía das Universidades de Bergen e Santiago.

- No mes de xullo, e dentro do marco dos cursos de verán da USC, no campus da vila de Muros, o Departamento de Xeografía organizou o curso Xestión Integrada de Zonas Costeiras. Entre os obxectivos a acadar destacaban a divulgación dunha nova mentalidade con respecto ós problemas das zonas costeiras, co fin de desenvolver unha visión holística, interdisciplinar e multisectorial dos mesmos. E tamén preparar profesionais capaces de investigar, deseñar, dirixir e executar proxectos relacionados coa xestión e o manexo dos usos e recursos costeiros cunha formación específica en problemas teóricos e prácticos.

Ao ano seguinte, no 2007, terá lugar a terceira edición do congreso internacional “As Comunidades Costeiras Dependentes da Pesca en Tempos de Cambio”, e o tema destacado será o da innovación no sector pesqueiro: promoción e apoio á innovación por parte das distintas administracións, experiencias innovadoras na industria, e novas posibilidades e necesidade da innovación no turismo mariñeiro.

Despois desta eclosión de reunións, cursos, congresos e exposicións co mar e a pesca como tema central, nos últimos anos volve a haber unha certa atonía neste campo da investigación no Departamento de Xeografía da USC, que tan dinámico se amosara uns anos antes.

3.1. OS MANUAIS UNIVERSITARIOS DE XEOGRAFÍA DE ESPAÑA DESDE OS ANOS 1950.

Como xa citamos anteriormente no período posterior á Guerra Civil española empezaron a facerse notar unha serie de avances na xeografía española que culminarían, a mediados do século XX, coa aparición das primeiras obras de síntese centradas na

Xeografía de España elaboradas por xeógrafos de prestixio que formaban parte da Escola Española de Xeografía.

Para empezar, e como introdución, sinalaremos que o profesor Vilá Valentí (1989)⁵³ establece tres etapas ben definidas, claramente diferenciadas na Xeografía en España, a partir de 1950, e ata 1989: Unha primeira etapa, entre 1945 e 1965, dunha acusada influencia da Xeografía francesa e con preferencia e gran peso dos estudos rexionais. Unha segunda etapa a partir de 1975, caracterizada por un aumento de profesores, estudantes e publicacións na nosa disciplina, cunha influencia evidente dos xeógrafos anglosaxóns, con gran impacto da xeografía teórica ou cuantitativa, e onde se empezan a aplicar novos métodos e técnicas. E unha terceira etapa a partir de 1986, onde xa podemos falar dunha xeografía moito máis diversa e plural en España, tanto polas súas influencias, como polas temáticas, os métodos, ou as liñas de investigación.

Nos últimos 25 anos, desde a publicación da citada obra de Vilá Valentí a situación foise facendo máis rica e complexa no panorama xeográfico, tanto nos marcos teóricos como nos métodos e técnicas de investigación, e por suposto na aproximación a outras disciplinas afíns a xeografía (como o urbanismo ou a ordenación do territorio).

Así, iniciamos o percorrido cronolóxico polas obras fundamentais que desde os anos centrais do século pasado pretenden facer un estudo sistemático de España ou da Península Ibérica no seu conxunto, apoiados nas consideracións do profesor Vilá Valentí (1986)⁵⁴, e analizando a maneira que teñen estes textos de afondar no mundo da pesca.

Entre 1952 e 1967 foise publicando a “Geografía de España y Portugal”⁵⁵ dirixida por Manuel de Terán, que desde 1951 era catedrático de Xeografía na Facultade de Filosofía e Letras da Universidade de Madrid, secretario do Instituto Juan Sebastián Elcano do CSIC, e tamén responsable da revista Estudios Geográficos⁵⁶, e que supuxo a culminación dun proxecto de “escola” iniciado en 1940⁵⁷. Constaba de 5 tomos en 7

---

⁵³ Vilá Valentí, J. (1989): *El conocimiento geográfico de España. Geógrafos y obras geográficas*, Colección Geografía de España, nº 1. Editorial Síntesis, Madrid.

⁵⁴ Vilá Valentí, J. (1986): “La geografía en la Península Ibérica y en Iberoamérica”. En Johnston, R. J. e Claval, P. (Eds.): *La geografía actual: geógrafos y tendencias*, colección Ariel Geografía, Ariel, Barcelona. Pp. 251-273.

⁵⁵ Terán, M. (1952-1967): *Geografía de España y Portugal*. Montaner y Simón, Barcelona, 7 vols.

⁵⁶ Ver nota 7

⁵⁷ Gómez Mendoza, J. (1997): Op. Cit.

volumes: os tomos I e II de Xeografía Física; o tomo III, de Xeografía Humana, non chegou a publicarse; o tomo IV dividiuse en tres volumes, de xeografía rexional de España; e o tomo V centrouse só a Portugal. No primeiro volume deste tomo IV inclúese a parte dedicada a Galicia, que ocupa os dous primeiros capítulos do volume e que está escrita polo propio Manuel de Terán en colaboración con Ramón Otero Pedrayo.

Manuel de Terán e Ramón Otero Pedrayo redactarán o capítulo I que leva por título “Los factores geográficos de carácter natural”, onde se inclúen dúas páxinas sobre pesca. Ofrécese unha visión xeral da súa importancia como actividade económica tanto en Galicia como no conxunto de España, e faise un percorrido polos principais aspectos a destacar desde o século XVI ata os anos centrais do século XX, desde o papel dos fomentadores cataláns, a aparición da industria da salgado, os conflitos entre diferentes artes pesqueiras, e a aparición de novos caladoiros en Terranova, oeste de Irlanda ou no Sahara.

Nos anos 1950, Matilde Moliner de Arévalo publica unha “Geografía de España”⁵⁸ onde, no capítulo XII “Los animales como elemento de riqueza en España”, no seu apartado “Caza y pesca”, enumera en escasas tres páxinas o volume das capturas de pesca e marisco en España. Atopamos aquí unha relación dos principais portos pesqueiros españois por volume de pesca desembarcada, segundo o Anuario Estadístico de España de 1952, e aparecen os de Vigo e A Coruña nos dous primeiros postos. No apartado “Transformación de materias primas”, un parágrafo recolle a importancia das conservas de peixe e marisco. E na parte desta obra centrada no estudo rexional de España, considérase a pesca como “a gran riqueza de Galicia”, pero non se detalla o tema.

A obra do hispanista alemán H. Lautensach “Geografía de España y Portugal”⁵⁹, publicada en 1964, apareceu traducida ao castelán en 1967 e volveuse reeditar en 1977. Nesta obra recóllese un apartado de 8 páxinas sobre á pesca e o tráfico marítimo. Preséntase a importancia da pesca en España e Portugal con datos estatísticos de número de embarcacións e de emprego referidos ao ano 1958. Tamén se establece unha clasificación dos tipos de pesca existente, cunha descrición de cada un deles (barcas de

⁵⁸ Moliner de Arévalo, M. (1956): *Geografía de España*. Compañía Bibliográfica Española, Madrid.

⁵⁹ Lautensach, H. (1967): *Geografía de España y Portugal*. Vicens-Vives, Barcelona.

pescador, pesca con vapores ou barcas de vela, pesca do bacallau en Terranova, e pesca de lonxanía diante das costas de Marrocos, Sáhara e Cabo Verde). Destácase a importancia da pesca da sardiña e do atún na Península Ibérica, e apórtase un ranking das especies máis importantes polo volume das súas capturas en 1960. A efectos estatísticos divídese a costa española en 7 rexións (cantábrica, noroeste, sudatlántica, sudmediterránea, levantina, tramontana e balear) e a portuguesa en 3 departamentos (norte, centro e sur). Por último, faise mención da importancia dos principais portos pesqueiros e comerciais da península.

A brevísima “Geografía de la Península Ibérica” de Michel Drain⁶⁰, xeógrafo e hispanista francés, publicada en 1964 e traducida ao castelán en 1979, non recolle ningún apartado específico á pesca, só reserva unha das súas 144 páxinas a falar dalgúns portos importantes en España polo volume dos seus desembarcos de peixe.

En 1968, Juan Vilá Valentí publica a obra “La Península Ibérica”, que será reimpressa sucesivamente en 1978, 1980 (con apéndice estatístico), 1982 e 1983. Unha obra de síntese, de máis de 400 páxinas, estruturada de maneira bastante orixinal en tres apartados, a primeira centrada nos aspectos físicos, a segunda nos factores do pasado, e a terceira na poboación e as actividades económicas. Nela resérvanse pouco máis de tres páxinas a explorar “La explotación del mar: el crecimiento de la producción pesquera”, onde se recolle a evolución das descargas de peixe en España e Portugal entre 1931 e 1965.

Tamén é interesante que analicemos a “Geografía Regional de España”, dirixida por Manuel de Terán e Solé Sabarís⁶¹, que aparece por primeira vez en 1968, e da que a 6ª edición se publicou en 1988. Na 1ª edición, na análise de Galicia, a cargo de Manuel de Terán, apenas se citan a pesca, o marisqueo e a industria conserveira como actividades de importancia en Galicia, como 1ª rexión pesqueira de España. Na 6ª edición este mesmo apartado foi escrita por Ángel Cabo, catedrático de xeografía da Universidade de Salamanca, quen continúa a darse unha visión moi superficial da pesca.

A partir dos anos 1970 asistimos a unha multiplicación das publicacións xeográficas, tanto libros de texto, como enciclopedias, obras de divulgación, atlas,

---

⁶⁰ Drain, M. (1979): *Geografía de la Península Ibérica*, Colección Qué se?. Oikos-Tau, Barcelona.

⁶¹ Terán, M, Solé Sabarís, L. e Vilá Valentí, J. (1968): *Geografía Regional de España*. Ariel, Barcelona. Edicións posteriores en 1969, 1978, 1987 e 1988

textos de investigación,... Tamén experimentan un forte auxe os traballos de carácter rexional, favorecidos polo establecemento do Estado das Autonomías, e as obras centradas especialmente ao seu uso no ensino medio (no Bacharelato)⁶².

En 1970, a primeira catedrática de Xeografía Física da universidade española, á que accedería en 1981 na Universidade de Barcelona⁶³, María de Bolós, publica a súa “Geografía de España”⁶⁴ que inclúe unha parte de xeografía xeral coa división clásica (física, humana e económica) e unha parte de xeografía rexional. Na parte de xeografía humana redúcese o tema da pesca a unha liña, e nos estudos rexionais, cando se fala de Galicia ocupa a pesca unha extensión similar, sinalando que supón a maior riqueza de todo o Estado e que Galicia é a primeira zona pesqueira de España.

Figura 4. Capturas por Rexións pesqueiras en 1970.

Fonte: Arijá Rivarés, E. (1975).

⁶² Vilá Valentí, J. (1989): Op. Cit.

⁶³ Vilá Valentí, J. (1997): “María de Bolós, geógrafa”, *Revista de geografía*, nº 30-31.

⁶⁴ Bolós, M. (1970): *Geografía de España*. De Gassó Hermanos, Barcelona.

En 1972 empezou a publicarse a “Geografía de España”⁶⁵ do catedrático de Escola Universitaria de Cantabria Emilio Arijá Rívarés, de 5 vols, centrados no territorio, o home, a riqueza, e os outros 2 volumes aos estudos rexionais. O volume 3 inclúe o capítulo VI “Pesca marítima e pesca continental”. Merece a pena analizar con detalle esta obra porque destaca entre as Xeografías de España publicadas neses anos e mesmo ata finais de século polo detalle e polo enfoque con que trata o tema das actividades pesqueiras. Iníciase o capítulo cunha introdución que compila as obras máis relevantes relacionadas coas especies mariñas e coa pesca desde “Ordenanzas de la Marina” de Alfonso X el Sabio, ata os libros publicados nos últimos anos da década de 1960. Faise un repaso das obras que tratan o tema desde unha perspectiva histórica, económica, e tamén desde un punto de vista rexionalista. Logo continúaase analizando a importancia da pesca marítima en España, con abundantes datos de embarcacións, tripulantes, volume e valor de pesca desembarcada.

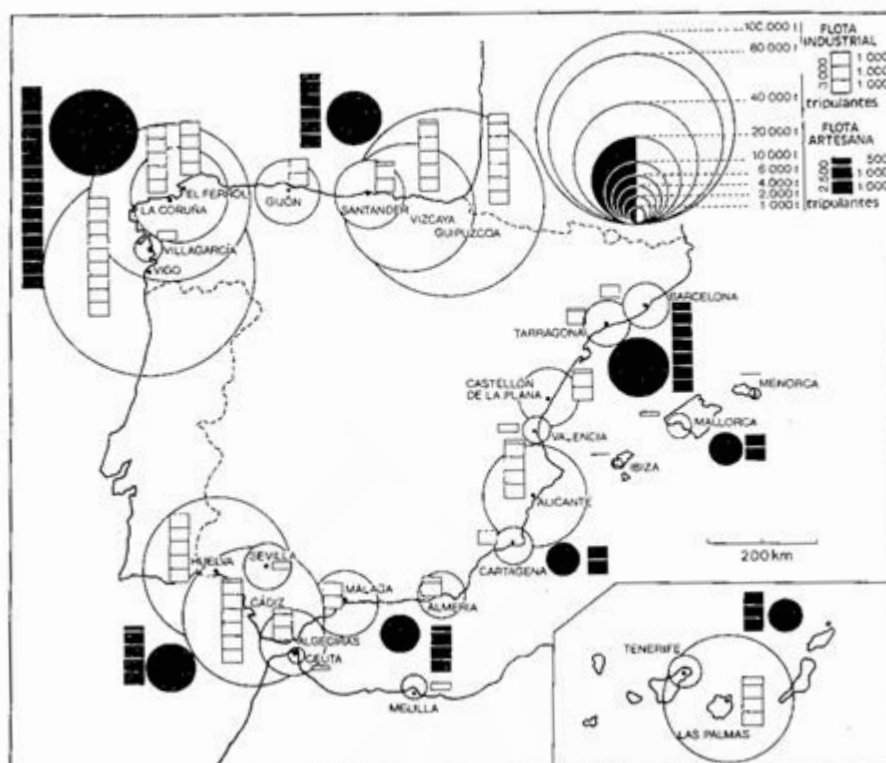
Caracterízanse as 8 rexións pesqueiras españolas⁶⁶, e analízanse as pesquerías de gran altura. Hai un apartado que estuda as especies capturadas pola pesca marítima, outro centrado nos problemas pesqueiros derivados da introdución de novos métodos de pesca, da atomización empresarial, sobre todo na pesca artesanal, da mellora dos portos pesqueiros, e da “falta de leis internacionais que regulamenten a pesca” referíndose á incerteza que afectaba á flota, derivada do proceso de ampliación das Zonas Económicas Exclusivas, que neste momento aínda non estaba pechado. Por último, ocúpase dunha análise histórica da industria conserveira, aportando datos de nº de fábricas e produción das mesmas por provincias en España.

---

⁶⁵ Arijá Rívarés, E. (1975): *Geografía de España*. Vol. III, Espasa-Calpe, Madrid.

⁶⁶ Calificación que siguen a maioría das xeografías que tratan este tema, pero que é a primeira que cita as orixes desta clasificación: establecida pola Lei de 12 de enero de 1932, e o posterior decreto de 30 de agosto de 1932.

Figura 5. Tonelaxes e tripulacións da flota industrial (por provincias pesqueiras) e da flota artesanal (por rexións) en 1973

Fonte: Terán, M. de e Solé Sabarís, L. (1978).

En 1972 aparece a primeira edición da “Geografía de España” dirixida por J. Vilá Valentí⁶⁷, catedrático en Barcelona desde 1965, que se volverá a editar en 1972 e 1975. Esta mesma obra é publicada con distinto nome en 1977, e faranse varias edicións, a última en 1983⁶⁸. O apartado de “Pesca e minería” escribíeo Teresa Gomila, e preséntase o tema en dous grandes apartados: bioloxía costeira e ambiente pesqueiro, neste último é onde se tratan os sistemas de pesca (de superficie e de fondo), as artes de pesca, embarcacións, capturas, principais especies, e principais rexións pesqueiras. A abordaxe da materia resulta moi pouco novidosa, e mesmo as veces falta de exactitude.

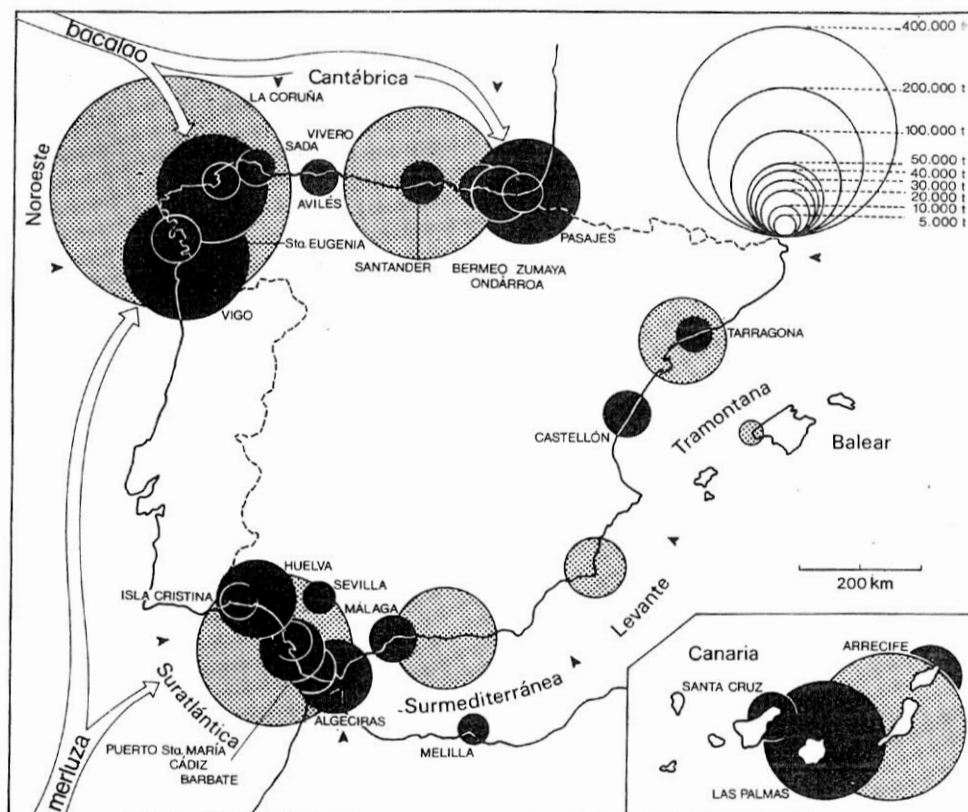
En 1978 José Terrero publica a “Geografía de España”⁶⁹, reeditada en 1990, que ofrece moi escasa información sobre a pesca, practicamente reducida aos datos de descargas por rexións entre 1963 e 1975. Na parte rexional, centrada a Galicia e ás catro provincias, a información tamén é moi escasa e con moitas xeneralidades.

⁶⁷ Vilá Valentí, J. (Dir.), (1972): *Geografía de España*. Danae, Barcelona.

⁶⁸ Vilá Valentí, J. (dir.), (1983): *España*. Océano, Barcelona, 2 vols.

⁶⁹ Terrero, J. (1978): *Geografía de España*. Sopena, Barcelona.

Figura 6. Pesca desembarcada por rexións marítimas (círculos grises) e en 25 portos principais (círculos blancos), media de 1968-1972.

Fonte: Terán, M. de e Solé Sabarís, L. (1978)

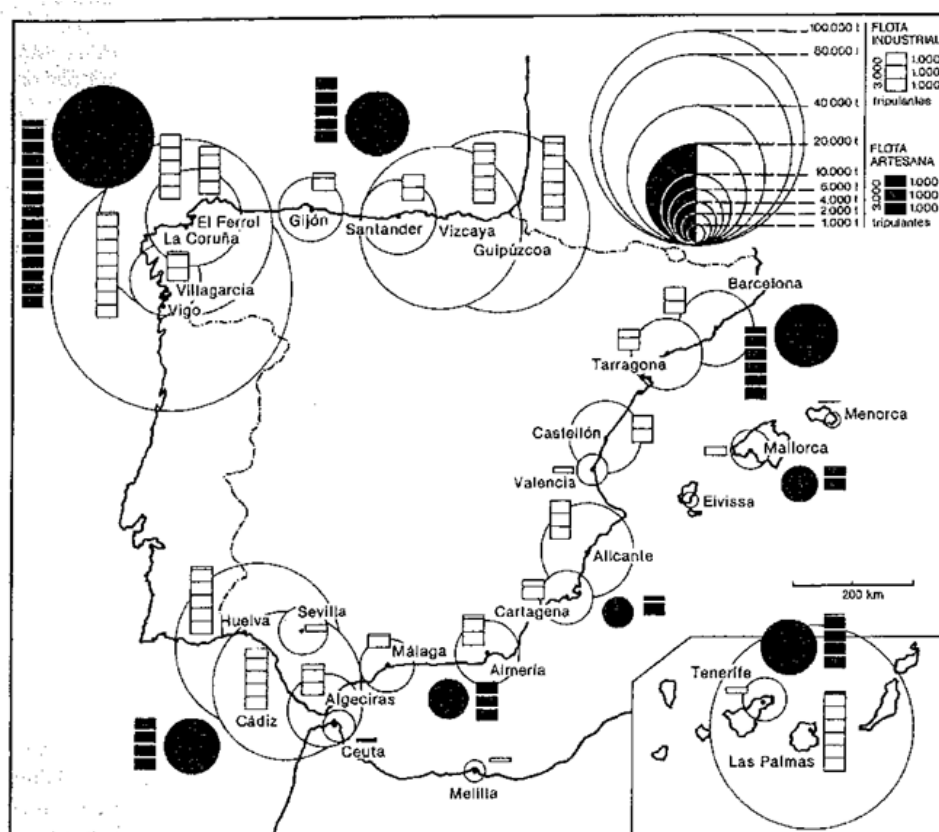
En 1978 Manuel de Terán dirixirá con L. Solé Sabarís a primeira edición da “Geografía General de España”⁷⁰. Esta obra será reeditada, co mesmo plan pero con contidos revisados e actualizados en 1986, dirixida neste caso por Solé Sabarís e Vilá Valentí ao falecemento do profesor Manuel de Terán. En ambas edicións se lle reserva un capítulo á pesca, do que se encarga o profesor Rosselló Verger, catedrático de Xeografía da universidade de Valencia desde 1969.

Na primeira edición desta obra, topamos unha caracterización de España como unha potencia pesqueira, e unha breve evolución histórica da pesca, datos das capturas, das principais especies, das variacións no consumo de peixe fresco por cidades, do emprego no sector, e dos principais portos da flota artesanal e industrial en España. Tamén se caracteriza a flota pesqueira en España, e as principais artes de pesca

⁷⁰ Terán, M. de e Solé Sabarís, L. (1978): *Geografía General de España*. Ariel, Barcelona.
Terán, M. de e Solé Sabarís, L. e Vilá Valentí, J. (1986): *Geografía General de España*, Ariel, Barcelona. Reimpresa en 1987 e 1989.

empregadas. Fálase do acondicionamento, industrialización e transporte do peixe, e descríbense as oito rexións pesqueiras en España (cantábrica, noroeste, suratlántica, canaria, surmediterránea, levantina, tramontana, e balear). Por último, fálase das pesquerías de onda larga. E o texto complétase con significativas e interesantes ilustracións, dos que reproducimos dous exemplos nas figuras 6 e 7.

Figura 7. Tonelaxes e tripulacións da flota industrial (por provincias pesqueiras) e da flota artesanal (por rexións) en 1982.

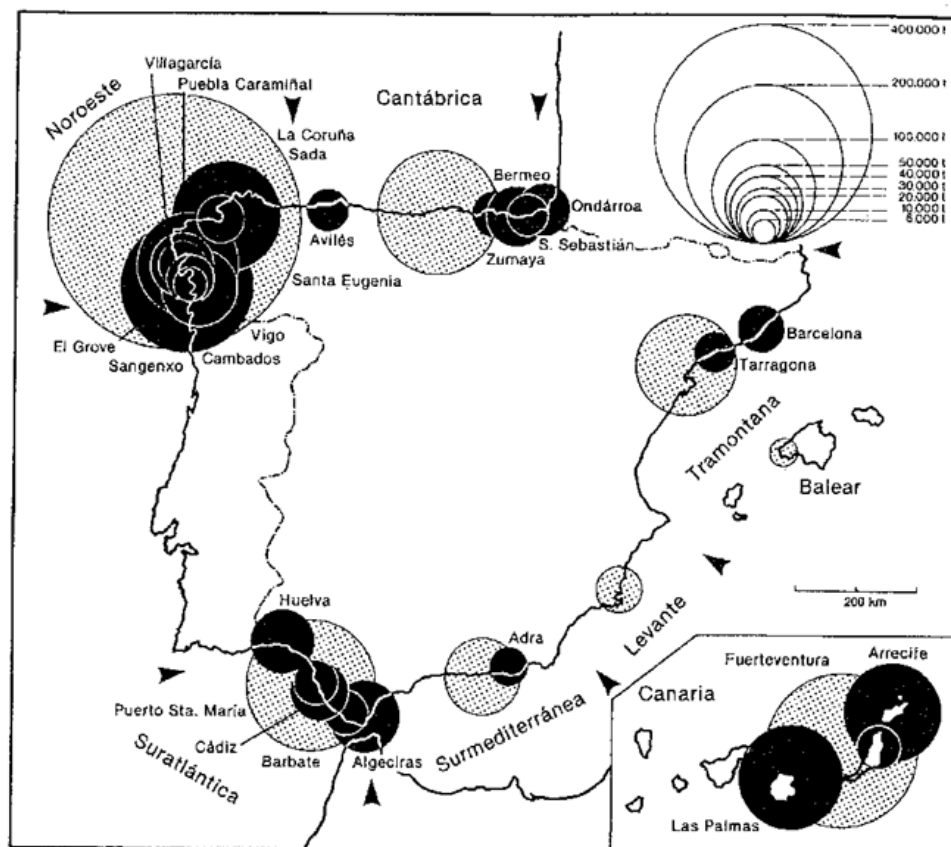

Fonte: Terán, M. de e Solé Sabarís, L. e Vilá Valentí, J. (1986)

Na edición de 1986 reproducíase exactamente o esquema do capítulo, con idénticos epígrafes e gráficos cos datos actualizados, pero sen introducir referencias ás negociacións en materia de pesca que se estaban desenvolvendo pola inminente entrada de España na Comunidade Económica Europea (CEE), nin polos fondos cambios que esta situación estaba provocando no sector. En realidade despáchase nun parágrafo as cuestións relativas aos cambios nos dereitos de acceso aos caladoiros (ampliación das ZEE e entrada na CEE). Esta obra terá reimpresións en 1987 e 1989.

Figura 8. Pesca desembarcada por rexións marítimas (círculos grises) e en 25 portos principais (círculos blancos), media de 1980-1982.

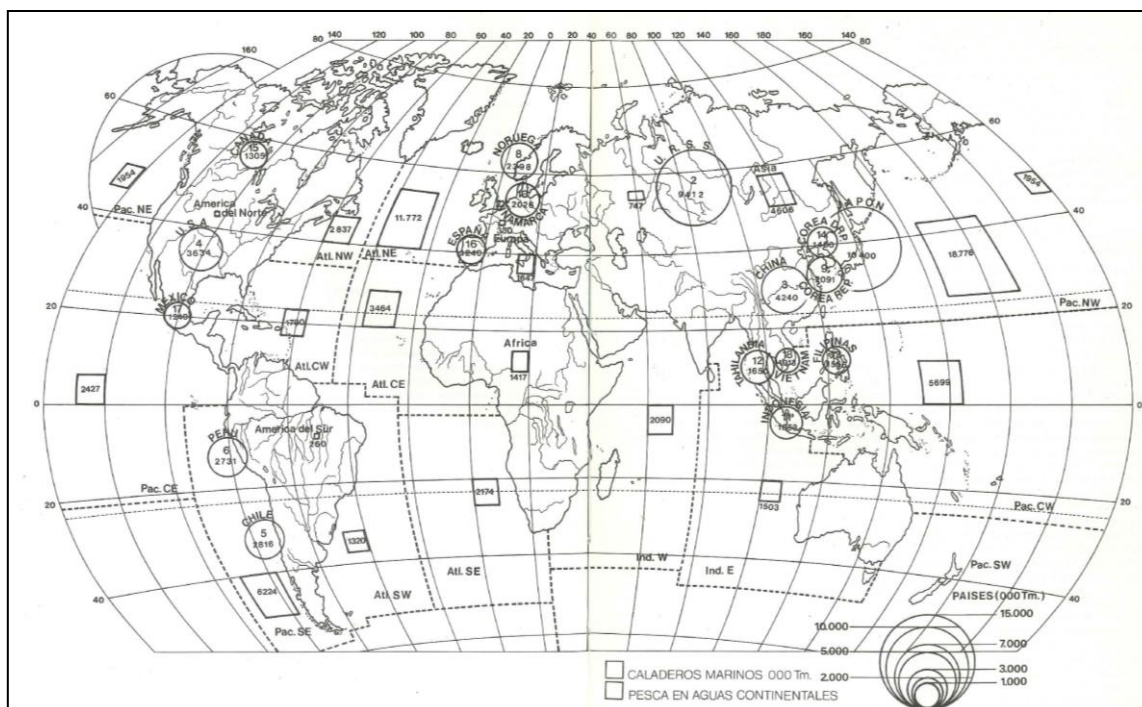

Fonte: Terán, M. de e Solé Sabarís, L. e Vilá Valentí, J. (1986)

En 1984 aparece a primeira edición da obra “Geografía General”⁷¹, editada en dous volumes por Vicente Bielza de Ory, catedrático de Xeografía de España na Universidade de Zaragoza. Topámonos cunha Xeografía Xeral do Mundo, cun capítulo de actividade pesqueira escrito por Bartolomé Barceló e por Pere Salva, ambos catedráticos de Xeografía na Universitat de les Illes Balears. Contén un capítulo moi completo onde se analiza a evolución da pesca, a súa estrutura internacional, con especial fincapé na problemática dos caladoiros, e na reestruturación da flota a nivel mundial. Tamén se analiza a evolución, a distribución, e a comercialización das capturas, e por último aos factores políticos internacionais mundiais. A segunda edición sae entre 1988 e 1989, e unha terceira en 1993.

⁷¹ Bielza de Ory, V. (Ed.), (1984): *Geografía General*. Taurus, Madrid, 2 vols.

Figura 9. Principais áreas pesqueiras, segundo a FAO e capturas en 1980 dos principais países pesqueiros (cadros proporcionais).

Fonte: Bielza de Ory, V. (Ed.), (1984).

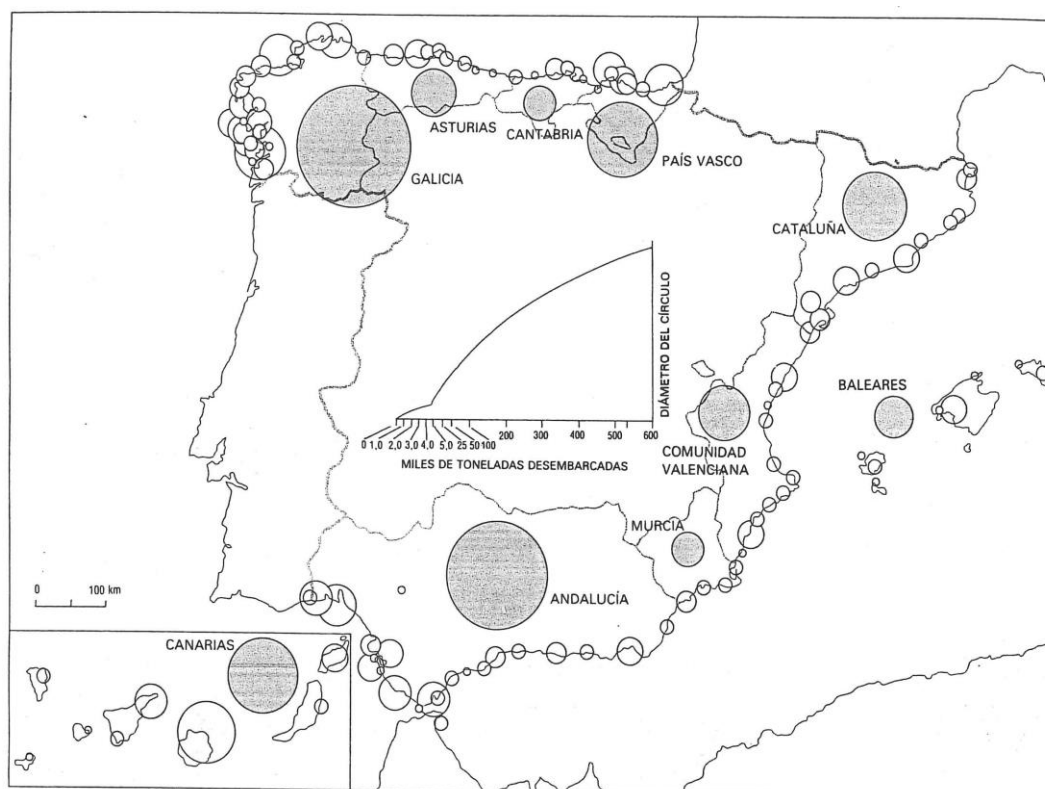
En 1989, Vicente Bielza de Ory coordina a obra “Territorio y sociedad en España”⁷², de 2 volumes, o primeiro de xeografía física e o segundo de xeografía humana. O capítulo V “La actividad pesquera” corre a cargo de Pere Salvá Tomás, e a súa estrutura é moi similar a xa ensaiada no seu libro anterior, a *Geografía General* de 1984, aínda que naquel caso facíase unha análise da situación pesqueira mundial, e esta obra céntrase na situación da actividade en España, introducindo a maiores o estudo da poboación activa no sector pesqueiro.

Entre 1989 e 1992, a editorial Planeta publica unha obra de divulgación, en dez volumes, titulada “Geografía de España”, dirixida por Joaquín Bosque Maurel, que era catedrático de Xeografía Humana da Universidade Complutense de Madrid desde 1976, e por J. Vila Valentí⁷³. O Tomo II desta obra, que resulta ser o primeiro volume dos de Xeografía Humana, conta cunha parte 6 “La pesca” escrita por Diego Compán Vázquez, da Universidade de Granada.

⁷² Bielza de Ory, V. (1989), (Coord.): *Territorio y sociedad en España, II*, Taurus, Madrid.

⁷³ Bosque Maurel, J. e Vilá Valentí, J. (1989-1992): *Geografía de España*, Planeta, Barcelona, 10 vols.

Figura 10. Desembarcos de peixe en España en 1985.

Fonte: Compán Vázquez, Diego (1989).

Resultan moi significativas as frases coas que comeza este análise desta “vieja actividad económica”:

*“La pesca es una actividad secularmente marginada por las fuentes de información y por la investigación. Ha comenzado a prestársele atención muy recientemente, cuando la prensa se hizo eco de los dramáticos problemas de los pescadores en los caladeros exteriores. Hoy sigue siendo el sector menos conocido y estudiado”*⁷⁴

Neste capítulo amplo, ben ilustrado, e interesantísimo sobre o papel que xoga a pesca en España, xustifícase a situación anteriormente citada por varias razón: pola clara separación, física e psicolóxica, entre a terra e o mundo do mar; polo altísimo índice de cambio na súa organización espacial, e polas dificultades que presenta a

⁷⁴ Compán Vázquez, Diego (1989): “La pesca”. En Bosque Maurel, J. e Vilá Valentí, J. (Dirs.): *Geografía de España*, vol. II, Planeta, Barcelona. P. 503.

estatística pesqueira. Despois desta presentación tratan de expoñerse os elementos do medio físico que condicionan de maneira clara a actividade pesqueira (o litoral, os fondos, o clima, a hidroloxía litoral, o ciclo biolóxico no mar), a relación entre a pesca e a ecoloxía mariña, e a riqueza dos caladoiros nacionais. A continuación desenvólvese o marco xeohistórico da actividade en España, fundamentalmente desde 1700, que é cando o autor considera que se inicia o ciclo moderno da pesca española, e a partir dos anos 1960 no que se presenta como “o marco pesqueiro recente”, caracterizado pola apertura exterior, o cambio de contexto económico xeral, o destacado papel intervencionista da Administración na xestión da pesca, a crise do petróleo de 1973, e a expansión das ZEE ás 200 millas. Estúdase en profundidade a evolución recente da flota, dos caladoiros, da produción e o seu destino, e trátase de caracterizar as empresas pesqueiras, a poboación activa no sector, e os diferentes tipos de pesca, para o que se establece unha clasificación non vista ata o de agora nos estudos xeográficos e que establece seis tipoloxías diferentes atendendo ao tipo de artes empregadas e ás especies obxectivo: a pesca de cerco fresco, a pesca non conxeladora de escómbridos, a pesca conxeladora de atún, a pesca de arrastre fresco, o arrastre de gran altura, e outras formas de pesca (como a volanta, o pincho, ou o trasmallo, palangre ou nasa). Tamén se reserva un subapartado aos cultivos mariños, e por último, analízase a situación española no marco da *Europa Azul*. O autor analiza o impacto da entrada de España na CEE, e é bastante crítico con este concepto da *Europa Azul* ao que achaca que favorece esencialmente os intereses das potencias do norte de Europa, e que descoida a realidade mediterránea e as empresas de artes menores.

No volume IV da mesma obra, na parte rexional reservada a Galicia, o catedrático de xeografía da USC Andrés Precado Ledo, fai unha exposición da situación da pesca, do seu peso no contexto europeo, e da modernización da flota a partir de 1960, facendo unha análise dos barcos de baixura e da flota de altura. Por outra banda, faise unha clasificación dos máis importantes portos galegos e das especies capturadas, e analízase o desenvolvemento dos cultivos mariños e as industrias conserveiras en Galicia.

Unha “Geografía de España”⁷⁵ de similar porte á anterior, son 14 volumes, é a que o Instituto Gallach empezou a publicar en 1994. A parte de pesca, a cargo de Xavier Fenosa, atopámola no volume 5. Estrutúrase en dous apartados: no primeiro, analízanse

⁷⁵ VV.AA. (1994). *Geografía de España*, Instituto Gallach, Barcelona. 14 vols.

as rexións pesqueiras, a flota, as pesquerías e os caladoiros e, en relación con estes, as licencias e acordos pesqueiros. O segundo apartado céntrase nos problemas de sobreexplotación do mar e ás políticas de xestión e conservación dos recursos.

En 1993, Ricardo Méndez y Fernando Molinero coordinan una “Geografía de España”⁷⁶, na que o capítulo 6 se dedica á “Lógica espacial del sistema productivo: el declive de las actividades agrarias y pesqueras”. É bastante significativo que, de cinco subapartados, catro analicen á produción agraria e só un á pesca. O comezo é indicativo: “O lento declive dunha potencia pesqueira”. No texto faise fincapé na perda de relevancia de España no contexto mundial. Fálase das rexións pesqueiras, da importancia das capturas, e da variedade e problemas da flota e dos caladoiros. Como colofón tócase moi por enriba o tema da política pesqueira europea e a súa repercusión en España.

Figura 11. Pesca desembarcada nos trinta primeiros portos españois, 1986.

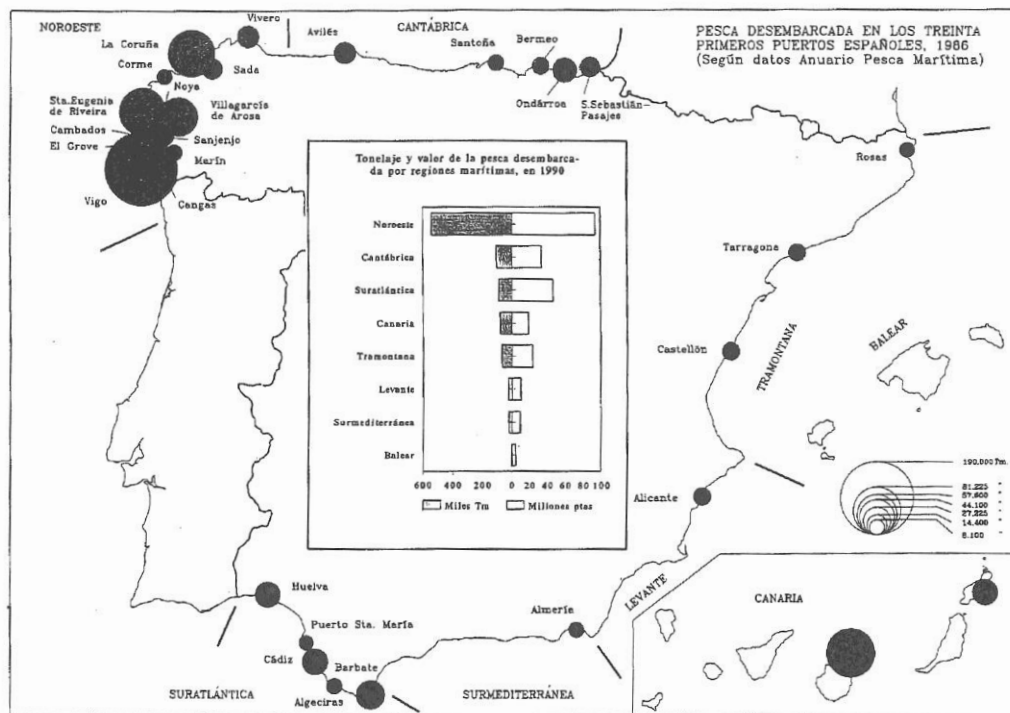

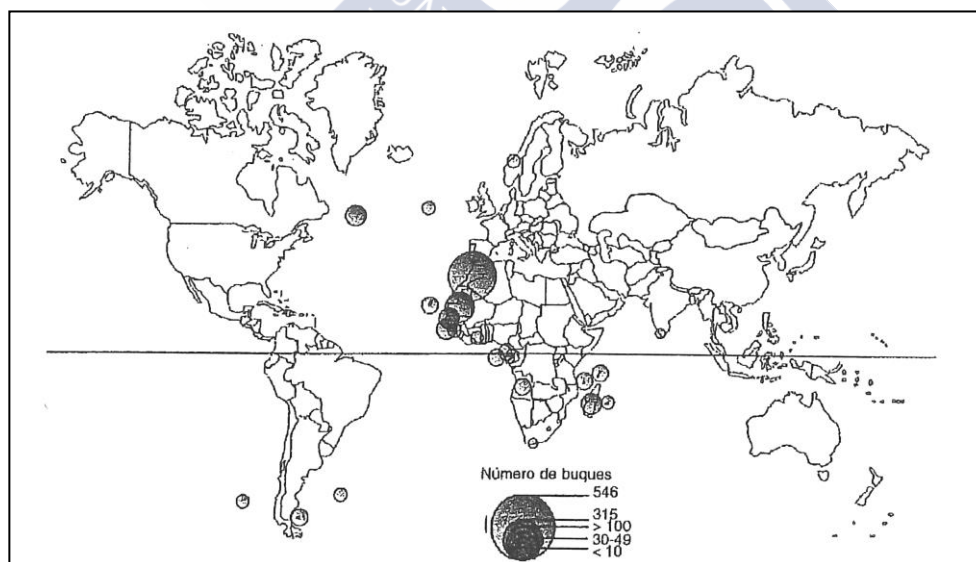
FIG. 6.12. Pesca desembarcada en los treinta primeros puertos españoles, 1986.

Fonte: Méndez, R. y Molinero, F. (1993).

⁷⁶ Méndez, R. e Molinero, F. (1993): *Geografía de España*. Ariel, Barcelona.

Xa nos comezos do século actual, A. Gil Olcina e J. Gómez Mendoza coordinan unha “Geografía de España”⁷⁷, na que Rubén Camilo Lois González, do Dpto. de Xeografía da USC, se encarga de elaborar o capítulo de pesca, que se centraría nos problemas que afectan á actividade pesqueira, considerados máis como integrantes dun proceso de reconversión, antes que como mostra do declive da actividade pesqueira e marisqueira (o autor fala incluso de “noción obsesiva de crise da pesca”). Rubén Lois estuda un proceso que ocorre dentro dun contexto de forte competencia entre territorios, localidades e modelos de xestión empresarial. Faise ademais unha análise das principais magnitudes da actividade pesqueira (consumo de peixe, poboación empregada, produción, especies,...). Téñense en conta as implicacións espaciais da actividade pesqueira española, os portos e rexións pesqueiras máis destacados, e os efectos da redución do esforzo pesqueiro imposto a España pola UE. Tamén se revisan e clasifican os acordos con terceiros países e a creación das empresas mixtas. E como conclusión insístese na noción de *crise de pesca* e na súa consideración como unha oportunidade para desenvolver novas estratexias empresariais.

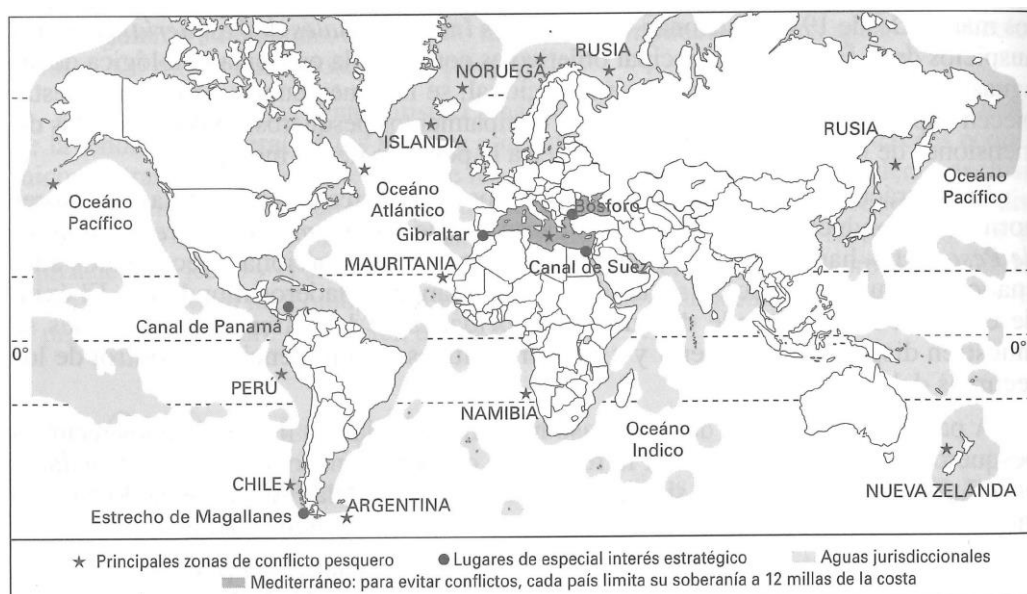
Figura 12: A actividade da flota española en augas extracomunitarias, 1998.

Fonte: Lois González, R. C. (2001)

⁷⁷ Gil Olcina, A. e Gómez Mendoza, J. (2001): *Geografía de España*. Ariel, Barcelona.

Figura 13. Conflictos do mar.

Fonte: Zárate Martín, M. A. e Rubio Benito, M. T. (2005).

Xa en 2005, dous profesores da Universidade Nacional de Educación a Distancia (UNED) no Departamento de Xeografía publican “Geografía humana: sociedad, economía y territorio”⁷⁸, que será posteriormente reimpressa en 2009, e onde se reserva un espazo individualizado ao mar como espazo de disputas, con similar desenvolvemento e entidade que outros como os espazos industriais ou os espazos rurais, e no que o estudo das actividades pesqueiras, marisqueiras e acuícolas, comparte importancia con outros temas como o dos conflitos polo uso do mar, e pola ocupación do litoral, unido aos problemas medio ambientais.

3.2. AS XEOGRAFÍAS ECONÓMICAS DESDE MEDIADOS DO SÉCULO XX.

Ademais de facer unha revisión das obras máis significativas dentro das xeografías xerais e rexionais de España, parámonos a analizar as xeografías económicas publicadas desde mediados do século XX para revisar o tratamento que reciben as actividades pesqueiras e que, como era de esperar, é bastante máis amplo que no caso

⁷⁸ Zárate Martín, M. A. e Rubio Benito, M. T. (2005): *Geografía humana: sociedad, economía y territorio*. Editorial Universitaria Ramón Areces, Madrid.

das xeografías xerais porque a temática tamén é máis restrinxida, malia que tampouco destaca en xeral pola súa extensión.

Empezamos analizando a “Geografía Económica” de J. Bosque Maurel⁷⁹, que terá varias edicións desde os anos 1940 en que empeza a publicarse. En 1960 saíu a 5ª edición, e nela inclúese un breve capítulo a “O mar e a economía” onde se fai referencia á Península Ibérica como unha potencia na industria conserveira da sardiña e do bonito.

A “Geografía Económica” de Pierre George, apareceu en francés en 1956 e que foi traducida ao español pola editorial Ariel. Desde a súa primeira edición en español no ano 1958, fóronse publicando novas edicións ata a ano 1982. Dentro do capítulo IV “Sector primario e proceso de industrialización” atopamos un subapartado dedicado á pesca onde se abordan os diversos tipos de pesca existentes, as plataformas continentais e as augas xurisdicionais, as grandes zonas de pesca no mundo, e por último a crise de pesca en España.

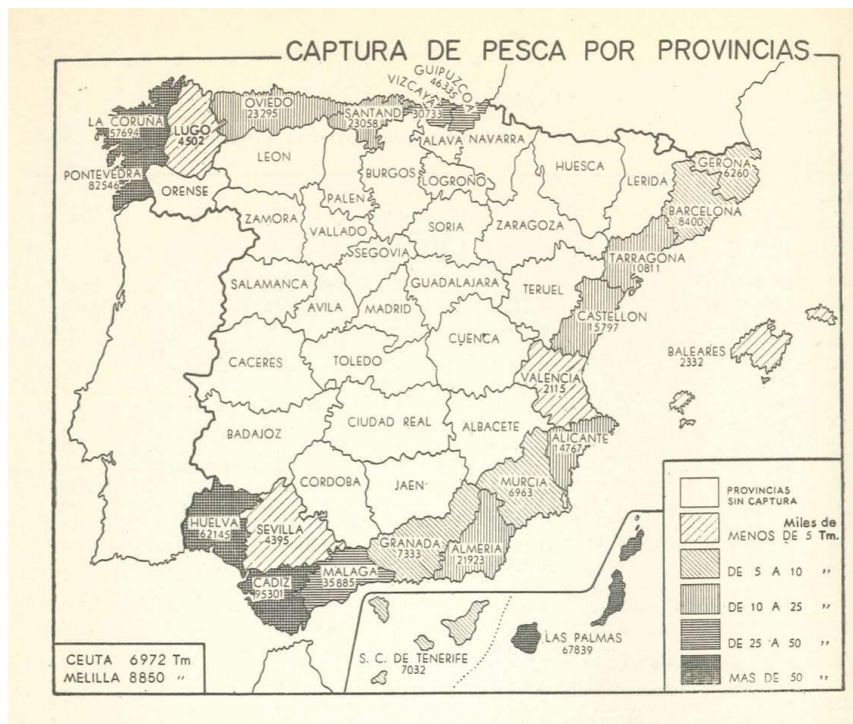
Outra obra destacable é a “Geografía Económica de España. Analítica y Estadística” de Pérez de Tudela e Pérez Saénz⁸⁰. Neste texto de 1962, e na parte xeral, o capítulo V céntrase á pesca e ás súas industrias derivadas, e na parte rexional un subapartado de pesca dentro do estudo de Galicia. Podemos atopar aquí datos moi interesantes sobre a pesca fluvial, sobre a produción de crías en piscifactorías e laboratorios ictioxénicos, e sobre o número de licenzas existentes para este tipo de pesca por provincias a finais da década dos 1950. En canto á pesca marítima, apórtanse estatísticas referidas ao número de barcos e tripulantes por caladoiros, descargas por especie, por tipos de pesca, por porto e por provincias. Tamén son obxecto de estudo as industrias derivadas da pesca, e a produción e consumo de bacallau.

⁷⁹ Bosque Maurel, J. e Llovo, A. (1949): *Geografía Económica*, Teide, Barcelona.

⁸⁰ Pérez de Tudela Bueso, J. e Pérez Saénz, T. (1962): *Geografía Económica de España*. Ediciones Atlas, Madrid.

Figura 14. Capturas e desembarcos nas principais provincias en 1958.

Fonte: Pérez de Tudela Bueso, J. e Pérez Saénz, T. (1962)

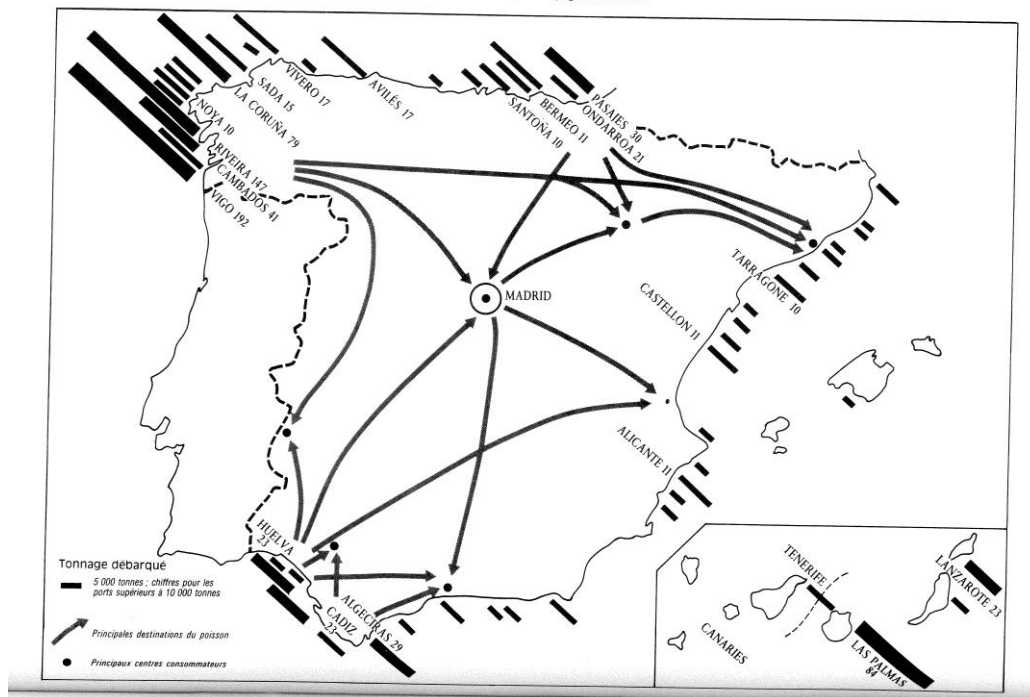
Figura 15. Distribución da pesca descargada no porto de Vigo en 1972.

Fonte: Sancho Pinilla, J. M. (1975).

En 1975 publicase outra “Geografía Económica”⁸¹ destinada aos estudantes do Curso de Orientación Universitaria, onde se inclúe un capítulo dedicado á “explotación dos recursos biolóxicos mariños. A pesca e a súa importancia na alimentación mundial. A pesca en España”, que se estrutura en 3 partes: o peso da pesca, tipos e técnicas de pesca (litoral, altura e gran altura), e características desta actividade en España. Destacamos que nese capítulo faise referencia ao portos de Vigo como un dos máis importantes do país polo seu volume de descargas e reproducimos na figura 16 que reflexa a grande importancia dos caladoiros máis afastados para a flota con base no porto de Vigo.

Figura 16. La pesca española en 1986.

Fonte: Huetz de Lemps, A. (1989).

Despois de publicar en 1976 unha xeografía rexional do noso país⁸², en 1989, Alain Huetz de Lemps publica en francés unha obra chamada “L’économie de l’Espagne”⁸³, cun capítulo chamado “Pesca marítima”, que se divide en catro grandes apartados:

⁸¹ Sancho Pinilla, J. M. (1975): Op. Cit.

⁸² Huetz de Lemps, A. (1976): *L’Espagne*. Masson, París.

⁸³ Huetz de Lemps, A. (1989): *L’économie d l’Espagne*. Masson, París.

- A evolución xeral da pesca: onde se ofrecen datos estatísticos de descargas de peixe desde 1908. Trátanse temas candentes nos anos 1980 como o da repercusión para os barcos españois da ampliación ás 200 millas das ZEE, dos acordos asinados en 1980 entre España e a CEE para obter licenzas de pesca, das negociacións para a entrada de España na CEE, ou da constitución de empresas mixtas.

- Os principais tipos de pesca: faise unha clasificación relativamente complexa e detallada dos tipos de pesca nos seguintes subapartados: acuicultura, pesca costeira artesanal, pesca costeira de especies peláxicas, sardiñas e anchoas, arrastre costeiro e de altura, a pesca de gran altura, a pesca de túnidos, a pesca do bacallau nos bancos de Terranova, e a pesca da balea.

- A localización das actividades haliéuticas, coa descrición da situación nas sete rexións marítimas españolas.

Presenta imaxes moi interesantes cos valores de descarga nos porto se con fluxos de comercialización de peixe en España, e podemos ver algún exemplo no gráfico 17.

En 1997 publícase a primeira edición da “Geografía Económica” de Alban d’Entremont⁸⁴, cun capítulo centrado no estudo da pesca, onde se argumenta que a pesca non moldea paisaxes como poden facelo a agricultura ou a minería, pero que configura moitos espazos económicos litorais a través das súas infraestruturas terrestres. Analízase nun primeiro momento a pesca no mundo (tipos de pesca, caladoiros, augas xurisdicionais, grandes zonas de pesca mundiais), e logo céntrase na “crise da pesca en España”, e empeza presentando a insatisfacción do sector coa política económica española, e coa política económica europea, que favorece a outros socios como Reino Unido, Irlanda ou Francia. Volve a incidirse na teoría, que volveremos topar noutros textos⁸⁵ de que os países que integran a Unión Europea seguen sendo rivais e competidores en moitos sectores da actividade económica, e que o comportamento político axústase moitas veces a estes conflitos. Por outra banda, este autor presenta a acuicultura como unha actividade que pode chegar a substituír ás prácticas extractivas, importancia que agora, case vinte anos despois, aínda non ten acadado.

---

⁸⁴ Entremont, A. (1997): *Geografía Económica*. Cátedra, Madrid.

⁸⁵ Por Lois González, R. C. (2001): “La Pesca”. En Gil Olcina, A. e Gómez Mendoza, J.: *Geografía de España*. Ariel, Barcelona

Tamén este mesmo ano de 1997 publícase unha obra singular de Ricardo Méndez Gutiérrez del Valle, catedrático de Xeografía Humana no Instituto de Economía y Geografía do CSIC. Trátase da “Geografía Económica. La lógica espacial del capitalismo global”. É esta unha xeografía económica que busca unha diferenciación explícita con textos de carácter sectorial. O autor percibe unha falta de obras, nos últimos anos do século XX, que aporten unha perspectiva de conxunto, que permitan explicar a lóxica espacial do capitalismo global, debido ao predominio das monografías sectoriais. Este traballo oriéntase nesta dirección e polo tanto non ofrece un estudo clásico das actividades económicas por sectores⁸⁶.

Rematamos este repaso citando a *Estructura económica de España* de Ramón Tamames⁸⁷, que aparece en 1960, e do que existen numerosas reedicións, pola fonda repercusión que tivo esta obra dentro do colectivo xeográfico e porque aborda o estudo da pesca con similar estrutura e analizando as mesmas magnitudes que nos atopamos na maioría das Xeografías de España estudadas. Na súa primeira edición, dedícase á pesca e ás conservas de peixe o capítulo XII, que está estruturado en seis apartados que analizan o escenario natural da actividade da flota pesqueira española, o volume de pesca desembarcada e a súa distribución por rexións e por grupos de especies, a flota pesqueira e os seus problemas, o mercado de peixe fresco, e a industria de conservas e salgado. Nas edicións dos últimos anos xa se analiza o impacto da adhesión de España á CEE.

Nos últimos decenios do século XX e nos primeiros anos do século XXI atopámonos con que son escasas as obras de síntese que se publican. Atopamos poucas Xeografías de España, tanto xerais como rexionais, humanas ou económicas. Son máis abundantes os estudos rexionais. Quizais sexa a consecuencia da afirmación do proceso globalizador, e a percepción de que para explicar procesos e tendencias haxa que recorrer á escala planetaria, o que ten retraído a un segundo plano a escala estatal.

*“La escala planetaria se convierte en la
auténticamente relevante para explicar los
problemas ambientales y los factores que justifican*

⁸⁶ Méndez Gutiérrez del Valle, R. (1997): *Geografía Económica. La lógica espacial del capitalismo global*. Ariel, Barcelona.

⁸⁷ Tamames, R. (1960): *Estructura económica de España*. Sociedad de Estudios y Publicaciones, Madrid.

el cambio climático, para comprender la fase del capitalismo en la que nos encontramos inmersos (Mandel, 1978; Castells, 1989; Harvey, 2003), para observar la interdependencia y la interrelación entre las diversas regiones del mundo, y para generar un nuevo escenario geopolítico mundial”⁸⁸

3.3. AS XEOGRAFÍAS DE GALICIA.

Non podemos rematar este apartado sen facer un breve repaso polas Xeografías de Galicia publicadas no noso país desde mediados do século XX. Así empezamos o repaso co breve manual de Xeografía de Antón Fraguas⁸⁹ organizado en dúas partes, unha de xeografía xeral, e outra de xeografía rexional, co estudo das comarcas naturais galegas. O capítulo XIII “La pesca” aborda a pesca da balea, e a pesca de altura, en especial a do bacallau. Analízanse as especies máis destacadas polas súas capturas, as artes de pesca máis utilizadas, e a importancia dos principais portos galegos. Tamén se caracterizan a flota pesqueira, o emprego no sector, e a actividade comercializadora.

No capítulo XV “La industria” faise referencia “as industrias do mar” como unhas das máis dinámicas da economía galega. Baixo este epígrafe inclúense actividades como a da fabricación de xeo, a elaboración de aceites e fariñas derivadas do peixe, as industrias de transformación do bacallau, a fabricación de roupas de augas e de aparellos de pesca, as industrias de salgado e conservas, e os estaleiros e carpinterías de ribeira. Faise fincapé nas innovacións tecnolóxicas da industria conserveira, que é considerada polo profesor Fraguas como “á cabeza do mundo”.

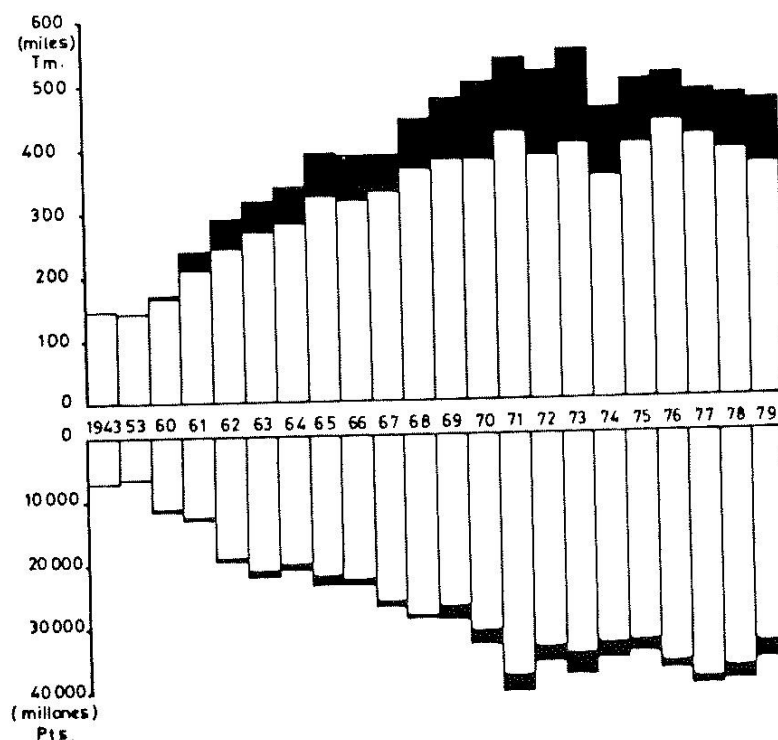
Nesta xeografía califícanse as actividades derivadas da pesca como moi dinámicas, punteiras e de gran importancia para a economía galega. Non aparecen referencias á crise nin aos posibles conflitos na actividade.

---

⁸⁸ Lois González, R. C. (2009): “La geografía y el análisis territorial en España: argumentos para la reflexión”, *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, nº 50, pp. 7-42.

⁸⁹ Fraguas, A. (1953): *Geografía de Galicia*, Ed. Moret, A Coruña.

Figura 17. Evolución da pesca en Galicia (en cor branca, excluídos os cetáceos, parques e viveiros, algas e subprodutos). Valor expresado en pesetas correntes de 1979.

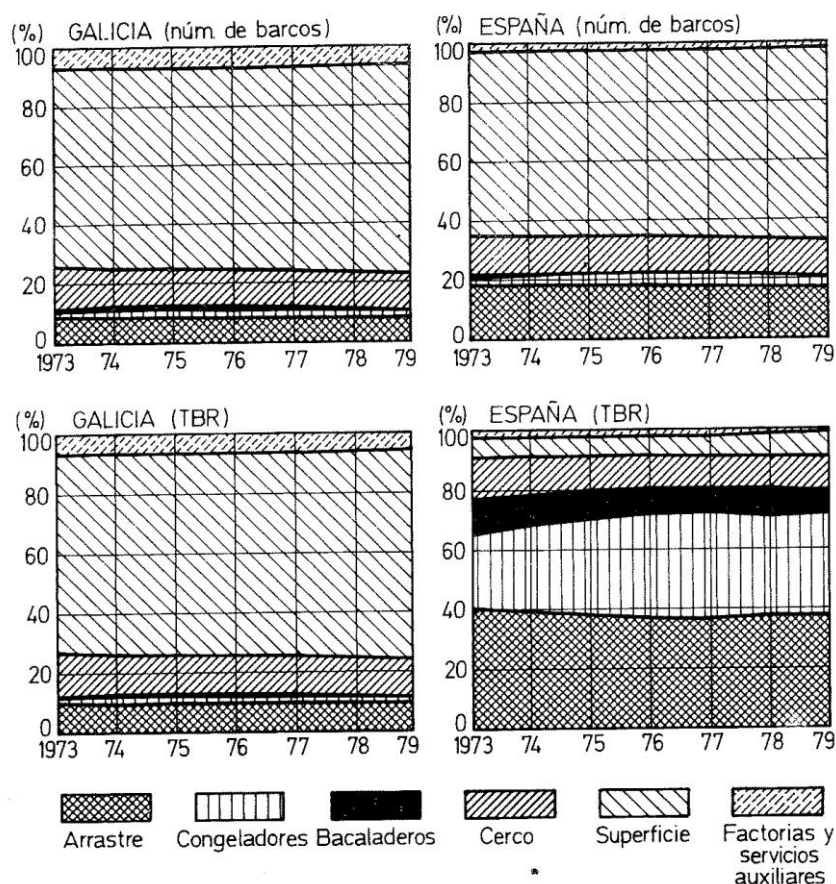
Fonte: Miralbés Bedera, R. (1983).

En 1982 o catedrático de Xeografía Física da USC Augusto Pérez Alberti dirixe a obra “Xeografía de Galicia. Tomo I: O Medio”, onde se analiza o país desde varias ramas da Xeografía Física como a Xeomorfoloxía, Climatoloxía, Hidroxeografía ou Bioxeografía⁹⁰. Xa en 1986 aparece “A Xeografía. O espazo xeográfico e o home”, do mesmo autor⁹¹. Trátase fundamentalmente dunha obra de Xeografía Física, cun pequeno epílogo onde se tratan a poboación e o poboamento, a agricultura e a gandería, a minería e a industria. Non aparece ningunha referencia á pesca, pero si a industria conserveira do peixe.

⁹⁰ Pérez Alberti, A. (1982): *Xeografía de Galicia*. Tomo I: O Medio. Sálvora, A Coruña.

⁹¹ Pérez Alberti, A. (1986): *A Xeografía. O espazo xeográfico e o home*. Galaxia, Vigo.

Figura 18. Distribución da flota pesqueira nacional e galega por tipos de pesca.

Fonte: Torres Luna, M. P. (1985).

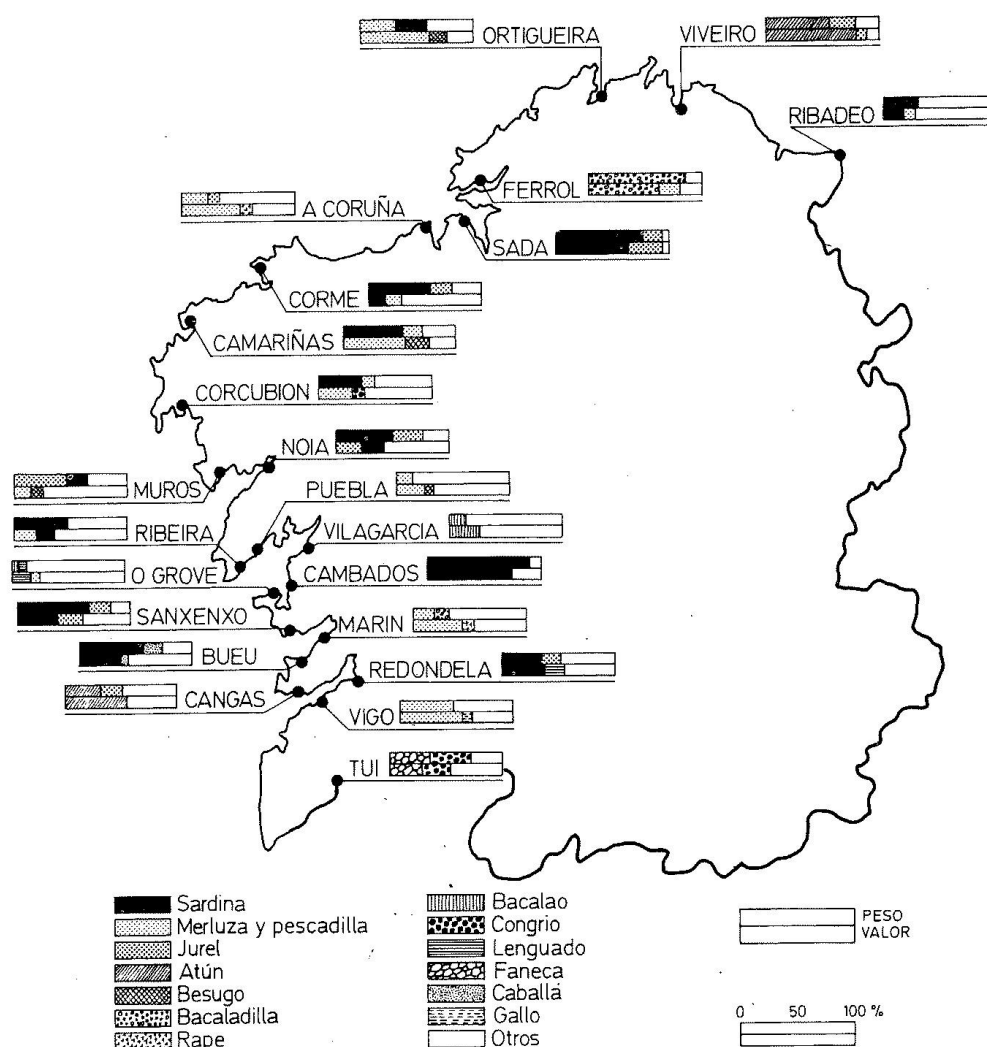
En decembro de 1983 aparece a primeira edición da obra *Galicia en su realidad geográfica* dirixida por Rosario Miralbés Beder⁹². Este libro consta de 3 grandes apartados dedicados a “O medio e o home”, “Estrutura e evolución do sector primario”, e “O sistema galego de asentamentos e localización das actividades terciarias e industriais”. A súa directora fai fincapé en que esta obra nace cunha vocación eminentemente aplicada, destinada a estudantes, profesores de todos os niveis e a técnicos e responsables de ordenación do territorio. Na segunda parte, o capítulo “Galicia, importante rexión pesqueira” está escrito pola profesora María Luísa Pérez Iglesias, e dividido en catro apartados nos que se examina a actividade pesqueira e marisqueira desde os anos 1950, a evolución da flota e do emprego na mesma, os

⁹² Miralbés Beder, R. (1983): *Galicia en su realidad geográfica*. Fundación Pedro Barrié de la Maza, Santiago de Compostela.

principais portos e distritos portuarios en Galicia, e a comercialización das capturas para consumo en fresco.

Dous anos máis tarde, en 1985 aparece o volume III da *Geografía de Galicia* dirixida pola naquel momento Catedrática do departamento de xeografía da USC María Pilar de Torres Luna. Esta Xeografía constaba de 3 volumes, o primeiro dedicado ao medio físico, e o segundo á poboación e o poboamento. O terceiro volume estaba dividido en dúas partes, a primeira centrada nas actividades económicas, e a segunda parte na xeografía comarcal.

Figura 19. Peixes: principais especies polo seu peso e o seu valor en 1979.

Fonte: Torres Luna, Mª P. de (1985).

O Capítulo 2 da primeira parte, asinado por María Luisa Pérez Iglesias e Ramón G. Romaní Barrientos foi adicado á actividade pesqueira. Na presentación do tema avánzase que o sector está afectado por unha conflitividade de difícil solución, e renúnciase a analizala porque se argumenta que son os economistas os que deben apuntar as posibles solucións. Esta introdución resulta difícil de entender cando é feita por dous xeógrafos que tiñan a pesca entre as súas principais liñas de investigación - como se pode apreciar ao estudar os seus traballos publicados- e que ademais eran conscientes da necesidade de facer análises xeográficas sobre a importancia e evolución da pesca en Galicia como tiñan afirmado noutros textos.

Polo demais, a estrutura do capítulo é moi similar á que se fixera na obra dirixida por Rosario Miralbés e citada anteriormente. Faise unha análise da poboación empregada na pesca, das características da flota pesqueira, e dos desembarcos por rexións marítimas e por portos. Tamén se definen e caracterizan tres tipos de pesca – litoral, altura, e grande altura- e se examina a produción en viveiros e parques de cultivo. Por último faise un estudo evolutivo do peso dos distritos marítimos en Galicia, e un breve comentario sobre o destino da pesca capturada en Galicia.

Xa en 1993, Augusto Pérez Alberti volve dirixir unha *Xeografía de Galicia*⁹³, pero esta vez trátase dunha obra enciclopédica e estruturada en seis tomos. O Tomo V: *Xeografía económica (I): a explotación dos recursos do territorio*, está coordinado polo tamén catedrático, no mesmo Departamento de Xeografía de Santiago de Compostela, Rubén Camilo Lois González. O capítulo “As actividades pesqueiras e marisqueiras” corre a cargo de Manuela Costa Casais, Mª Ángeles Piñeiro Antelo e Xosé Manuel Santos Solla e que aborda, entre outras cuestións, a problemática e o futuro do sector pesqueiro galego.

Citaremos agora dúas *Xeografías de Galicia* das que é coautor Rubén Camilo Lois González, unha pensada para alumnos de xeografía do ensino medio, e outra como unha obra de divulgación para todo tipo de públicos.

---

⁹³ Pérez Alberti, A. (Dir.) (1993): *Xeografía de Galicia*. Enciclopedia Galega Edicións, Santiago de Compostela, 6 tomos.

A primeira⁹⁴, da que é coautor Humberto Martínez Gargamala, fai unha reflexión sobre os cambios na actividade pesqueira desde a entrada na CEE e a adaptación á PCC, con especial fincapé no proceso de creación de empresas mixtas e dos acordos con terceiros países. Preséntanse os caladoiros mundiais nos que faena a flota galega e préstase atención aos problemas que condicionan fortemente o desenvolvemento da actividade. Por último estúdase e o sector das conservas de peixe e marisco galego como líder en produción e facturación en Europa.

A segunda⁹⁵, escrita xunto con José Antonio Aldrey Vázquez e publicada en 2010 aborda o que se califica como “crise estrutural da pesca galega”, propiciada polo esgotamento dos caladoiros propios e pola restriccións no acceso aos internacionais. Tamén se trata o seu peso dentro da economía galega e española, e as características principais que definen á flota, e aos principais portos pesqueiros.

Por último, a derradeira *Xeografía de Galicia*⁹⁶ publicada, está coordinada por María José Piñeira e Xosé Manuel Santos Solla, do Departamento de Xeografía da USC en 2011. No capítulo 8 “As transformacións da economía clásica”, resérvanse 25 páxinas para analizar o mundo do mar, entre a tradición e a innovación. Faise un percorrido pola pesca, marisqueo, acuicultura, e industrias derivadas, destinando un apartado específico ao regulamento do sector.

3.4. OUTRAS OBRAS DE CARÁCTER XEOGRÁFICO.

Queremos empezar este apartado facendo referencia a dúas xeografía dos mares, non escritas en España pero publicadas en español, moi diferentes pola súa estrutura e orixe, pero que nos parecen moi relevantes para o tema que nos ocupa.

En 1965, publícase a “Géographie des mers” do xeógrafo francés François Doumenge, especialista en asuntos marítimos, que será traducida ao castelán en 1972⁹⁷, e publicada cun prólogo de Pierre George que a describe como “Unha presentación

⁹⁴ Lois González, R. C. e Martínez Gargamala, H. (1998): *Xeografía de Galicia*, Obradoiro Santillana, Vigo.

⁹⁵ Aldrey Vázquez, J. A. e Lois González R. C. (2010): *Breve Xeografía de Galicia*. A Nosa Terra, Vigo.

⁹⁶ Piñeira Mantiñán, M. J. e Santos Solla, X. M. (2011): *Xeografía de Galicia*. Xerais, Vigo.

⁹⁷ Doumenge, F. (1965): *Géographie des mers*, PUF, París. Edición en castelán: Doumenge, F. (1972): *Geografía de los mares*. Ariel, Barcelona

absolutamente orixinal e nova do mar como medio de vida, de explotación e de actividade humana”. É unha publicación breve, de pouco máis de 300 páxinas, estruturada en tres partes: o medio físico e biolóxico, o mar como fonte de riquezas, e o mar como vínculo entre pobos e como lugar de lecer. Resulta de interese para este estudo analizar a segunda parte que se ocupa da pesca e da acuicultura, e que está dividida en tres apartados: caza e pesca no mar, a mar nutricia, e a acuicultura. O máis destacable é a percepción de que se organiza o tema exactamente igual que si se estivese analizando a agricultura. Esta sensación é reforzada polos títulos que se empregan nos subapartados, tales como “técnicas de explotación”, “aptitudes para a explotación”, “campos de pesca”, ou “agricultura do mar” entre outros. Esta análise, aínda que si resulta novidosa en relación ao tratamento que fan do mundo do mar as xeografía xerais ou rexionais, parece tamén un pouco forzada polo pouco acaídos que resultan algúns conceptos, de uso máis agrícola. Así, o autor fala de “civilizacións do mar” en lugar de rexións pesqueiras, ou “campos de pesca” para referirse ás áreas máis favorables para a pesca (desde un punto de vista estritamente físico ou biolóxico), e pola contra non se analizan os caladoiros ou pesquerías, pero si o papel na pesca mundial de determinados “pobos” ou “civilizacións”.

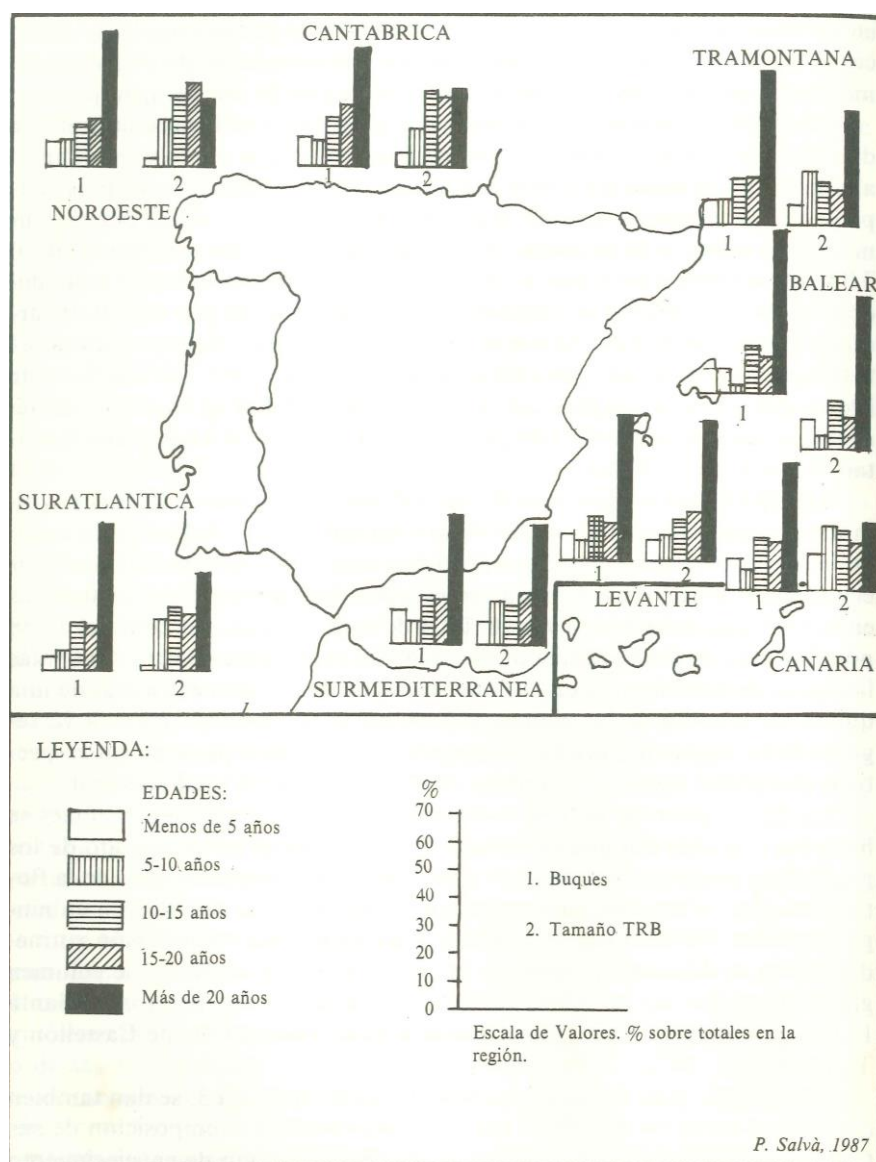
En 1979, publícase a “Geografía Económica do océano mundial”, traducida do ruso con modificacións para a súa publicación en España en 1979⁹⁸. É unha obra colectiva, que ten un capítulo centrado na xeografía da pesca industrial. Trátase dun libro escrito desde a óptica dos países socialistas, no contexto da guerra fría, e que reflexa unha división do mundo en tres bloques: países socialistas, países capitalistas desenvolvidos e países en desenvolvemento. Caracterízase a pesca nos diferentes océanos do mundo, e danse datos de capturas mundiais por conxuntos de países. Tamén se analiza a influencia dos avances técnicos sobre a pesca industrial, e a economía pesqueira regulada.

---

⁹⁸ VV. AA. (1979): *Geografía Económica del Océano Mundial*. Editorial Progreso, URSS.

Figura 20. Composición da flota pesqueira por idades e rexións. 1984

Fonte: Salvá Tomás, P. (1987).

Asímesmo, resulta imprescindible citar o estudo que, sobre a situación da actividade pesqueira en España, publica en 1987 o catedrático de Xeografía Humana da Universidade das Illas Balears Peré Salva Tomás, que logo será reimpreso en 1990⁹⁹. Esta obra fai unha análise evolutiva dun gran número de variables imprescindibles para coñecer os cambios experimentados por esta actividade nos últimos anos. Estrutúrase en nove capítulos (1. Introducción, 2. Evolución histórica da actividade, 3. Problemas nos caladoiros, 4. Estrutura da flota, 5. Poboación ocupada, 6. Desembarcos e distribución das capturas, 7. Acuicultura, 8. Consumo e comercialización, 9. Incidencia dos factores

⁹⁹ Salvá Tomás, P. (1987): *La pesca*. Colección Geografía de España, Editorial Síntesis, Madrid.

políticos nas actividades pesqueiras), e conta cun apéndice estatístico moi completo. Tamén recolle na súa parte final, como anexo, o Capítulo 4 do Tratado de Adhesión do Reino de España ás Comunidades Europeas.

No apartado de bibliografía, Peré Salvá fai unha pequena introdución aclarando o escaso interese dos xeógrafos españois por facer análises xerais sobre a pesca en España. Cita como destacables neste campo as contribucións de Rosselló Verguer¹⁰⁰, Compán Vázquez¹⁰¹ e Claver Cortés¹⁰², e fai fincapé no feito de que a bibliografía aportada provén de investigadores procedentes doutras disciplinas, xeralmente economistas.

Sería oportuno concluír este apartado citando algunhas obras de Juan Luís Suárez de Vivero, catedrático de Xeografía da Universidade de Sevilla. Aínda que nos últimos anos a súa investigación está centrada na gobernanza marítima, no novo orden oceánico, nas políticas mariñas e no medio ambiente, tamén se ocupa do tema da xestión dos recursos e da gobernanza pesqueira. Podemos citar entre as súas obras “Los océanos: medio ambiente, recursos y políticas marinas”¹⁰³, que conta cun capítulo relativo á ordenación das pesquerías onde se analiza a crise dos actuais sistemas de xestión e a aparición de outros alternativos baseados na desregulación, na descentralización e na privatización, e onde se afonda en diferentes modelos rexionais de industria pesqueira. Tamén destacamos o “Atlas de la Europa marítima: jurisdicciones, usos y gestión”¹⁰⁴, obra que supuxo o reflexo cartográfico de cuestións ata o de agora escasamente representadas nun mapa como a dos conflitos territoriais provocados pola proxección da soberanía nacional sobre o espazo marítimo, ou a da xestión ambiental e xestión pesqueira, entre outras.

---

¹⁰⁰ Ver nota ao pé nº 25.

¹⁰¹ Ver nota nº 28. Tamén Compán Vázquez, Diego (1975-76): “La pesca marítima en España”, en *Cuadernos Geográficos de la Universidad de Granada*, nº 5-6, pp. 87-175.

¹⁰² Claver Cortés, M. C. (1987): “La población activa del sector pesquero español (1970-1986)”. En *Actas de las I Jornadas de Geografía de la Población*. Universidad de Salamanca, Salamanca.

¹⁰³ Suárez de Vivero, J. L. (2001): *Los océanos: medio ambiente, recursos y políticas marinas*. Ediciones del Serbal, Barcelona.

¹⁰⁴ Suárez de Vivero, J. L. (2007): *Atlas de la Europa marítima: jurisdicciones, usos y gestión*. Ediciones del Serbal, Barcelona

3.5. PUBLICACIÓN XEOGRÁFICAS DE CARÁCTER PERIÓDICO.

Para avanzar no noso propósito de coñecer o impacto da pesca como tema de estudo xeográfico, imos revisar algunhas das revistas xeográficas con máis tradición, máis coñecidas ou que maior predicamento teñen entre os xeógrafos españois.

O Instituto de Estudios Documentais sobre Ciencia e Tecnoloxía (IEDCYT), do CSIC posúe un portal científico *Lantindex*¹⁰⁵ que recolle ata 252 revistas xeográficas. Ante a dificultade de analízalas todas, imos centrarnos en doce revistas, algunhas de carácter internacional, incluídas en índices de impacto nacionais e internacionais, ou que se atopan entre as mellor puntuadas pola Comisión Nacional Avaliadora da Actividade Investigadora (CNEAI) en España, e outras cunha orientación máis rexionalista:

1. Revista *Estudios Geográficos*, fundada en 1940 polo Instituto Juan Sebastián Elcano do CSIC, publica artigos adicados á investigación científica en xeografía, noticias, comentarios e reseñas bibliográficas da actualidade editorial. Trimestral ata 2004, a partir de entón publícanse dous números ao ano. Considérase a revista de xeografía máis prestixiosa publicada en español. Está dirixida por Juan Antonio Cebrián de Miguel, do Instituto de Economía, Xeografía e Demografía do CSIC.
2. O *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles* é unha revista cuatrimestral editada pola Asociación de Geógrafos Españoles (AGE), que se publica desde o ano 1975, co obxectivo de difundir as investigacións dos xeógrafos españois. A revista estrutúrase en artigos, notas de síntese, notas de libros e teses doutorais que tratan de informar sobre as tendencias e evolución da xeografía. Na actualidade está presidida por Carmen Delgado Viñas da Universidade de Cantabria.
3. A Revista *Ería*, editada polo Departamento de Xeografía da Universidade de Oviedo, apareceu en 1980, e publícase con carácter cuatrimestral. Consta de catro seccións: artigos, notas bibliográficas, noticias e materiais, e por último

¹⁰⁵ Sistema Regional de Información en Línea para revistas científicas de América Latina, el Caribe, España y Portugal. [Disponible en www.latindex.unam.mx].

presentacións. O seu editor é Felipe Fernández García. Ata o ano 2015 tiñáanse publicados 96 números.

4. A Revista *Anales de Geografía*, da que se publican dous números ao ano desde 1981, recolle artigos relacionados coa análise e interpretación do espazo xeográfico español, con especial atención ao entorno rexional de Madrid. Está editada polos Departamentos de Xeografía Humana, e de Análise Xeográfica Rexional e Xeografía Física da Universidade Complutense de Madrid. Desde o ano 2007 aparece unha sección na revista denominada “La Geografía en el mundo”, onde se adica especial atención á xeografía en América Latina. O seu director é José Antonio Sotelo Navalpotro, catedrático de Análise Xeográfica Rexional na Complutense.
5. A Revista *Investigaciones Geográficas*, do Instituto Universitario de Xeografía da Universidade de Alicante, empezou a publicarse en 1983. O seu director foi desde a súa creación Antonio Gil Olcina. No ano 2015 está dirixida por Antonio Manuel Rico Amorós. Ata 1994 a súa periodicidade foi anual, e a partir dese momento, e ata 2001, semestral. Entre 2002 e 2011 apareceron tres números ao ano, que se reducirían a dous entre 2012 e 2014.
6. Revista *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, das Universidades de Girona, e Autònoma de Barcelona, que se publica desde 1982, con carácter semestral. Da cabida a traballos de diversas temáticas, desde planificación territorial, ata epistemoloxía da Xeografía. Predominan os estudos sobre Cataluña pero tamén se aceptan traballos sobre outros territorios. Se estrutura en dúas seccións: artigos, e notas e documentación. Esta revista supón a fusión e continuación de outras tres: Documents d'Anàlisi Urbana, Documents d'Anàlisi Territorial e Documents d'Anàlisi Metodològica. Os seus directores son Mireia Baylina i Ferre, Anna Ribas i Palom e David Saurí i Pujol.
7. A revista *Scripta Nova* é unha publicación electrónica de Xeografía e Ciencias Sociais da Universidade de Barcelona, que inicia a súa andadura en 1997, e que se difunde exclusivamente por Internet. O seu director é Horacio Capel, catedrático de Xeografía Humana. Máis dun terzo da súa produción son artigos centrados no ámbito iberoamericano, polo que esta se converte

nunha das revistas españolas de maior difusión en países de fala española e portuguesa.

Non podemos deixar de citar outras revistas de importancia para o ámbito da investigación en Xeografía como o *Boletín de la Real Sociedad Geográfica*, fundado en Madrid en 1876, ou a revista *Geographica*, que se publicou en Zaragoza entre os anos 1956 e 1986, e que aquí non revisaremos pola dificultade que supón a súa consulta ao non estar todos os seus números dispoñibles en formato electrónico.

Por outra banda, tamén analizamos outras revistas prestixiosas pero de ámbito máis rexional, onde os estudos publicados son na súa maioría relativos a pequenas escalas. Falamos así das seguintes revistas:

8. *Cuadernos de Geografía*, da Universidade de Valencia, publicada desde o ano 1964. Fundada por Antonio López Gómez e Vicenç Mª Rosselló i Verger. O seu principal obxectivo é a publicación de artigos orixinais e inéditos de investigación referida ao territorio valenciano ou a un ámbito espacial superior. Tamén inclúe aportacións teóricas e metodolóxicas sobre a especialidade xeográfica. A súa periodicidade é semestral e o seu director é Juan Mateu.

9. *Cuadernos Geográficos*, da Universidade de Granada, é unha revista científica fundada en 1971, que publica traballos de interese xeográfico centrados especialmente en Andalucía e España, aínda que tamén en Latinoamérica e nos países mediterráneos. Ten unha periodicidade anual e os seus directores son Carmen Egea Jiménez e Francisco Antonio Navarro Valverde.

10. *Revista Terra*, da Sociedade Galega de Xeografía. Chegaron a editarse seis números, os dous primeiros en 1983, un terceiro en 1988, o cuarto en 1990, e o derradeiro en 2002. Conta cun consello de dirección tripartito formado por Augusto Pérez Alberti, catedrático de Xeografía Física da USC, xunto con Casimiro Mesejo e Xosé Manuel Souto.

11. *Xeográfica. Revista de xeografía, territorio e medio ambiente*, do Departamento de Xeografía da Universidade de Santiago de Compostela, publicouse con carácter anual entre os anos 2001 e 2007. O director da revista é o director do departamento.

12. *Semata: ciencias sociais e humanidades*. É a revista anual da Facultade de Xeografía e Historia da USC, e leva publicados vinteseis números monográficos entre 1988 e 2014. A súa directora é a historiadora da arte Marta Cendón Fernández.

Analizando os traballos presentados nestas revistas no seu conxunto obtemos varias conclusións: o escaso número de contribucións centradas nas actividades pesqueiras, e a maior importancia relativa que adquiren os artigos centrados no estudo dos portos e da función portuaria das cidades en España, grazas a traxectoria de algúns investigadores especializados nesta temática como Joaquín Bosque Maurel, Julia López Gómez, Jesús Mirás Araujo ou Ramón María Alvargonzález Rodríguez.

1. Revista Estudios Geográficos

Esta revista do Instituto Juan Sebastián Elcano publicaba no ano 2011 o seu nº 270 do volume 72. Da análise de toda a produción podemos concluír que é a que maior número de artigos relacionados coas actividades marítimas recolle, non só en valores absolutos, porque constitúe a primeira revista xeográfica en castelán, publicada desde 1940, senón tamén en termos relativos, considerando só as publicacións aparecidas a partir do ano 1980.

En relación aos artigos publicados, podemos diferenciar dous grandes subapartados dentro da temática centrada no mar: por unha banda o estudo dos portos e o tráfico e comercio marítimo, e por outra banda, o estudo das actividades pesqueiras e marisqueiras.

En canto ao primeiro tema, iniciase o seu estudo cun artigo sobre o porto de Santander, publicado no ano 1948¹⁰⁶, seguidos polos estudos do de Gijón¹⁰⁷, Alicante¹⁰⁸, Barcelona¹⁰⁹, Benicarló¹¹⁰ e Vigo¹¹¹. Esta temática tamén se completa con estudos máis

---

¹⁰⁶ Sermet, J. (1948): “El puerto de Santander”, *Estudios geográficos*, Vol. 9, nº 33, pp. 637-647.

¹⁰⁷ García Prado, J. (1950): “El tráfico del puerto Gijón-Musel en el año 1949”, *Estudios geográficos*, Vol. 11, nº 41, pp. 711-714.

¹⁰⁸ López Gómez, J. (1955): “El puerto de Alicante”, *Estudios geográficos*, Vol. 16, nº 60, pp. 511-583.

¹⁰⁹ Rebagliato Font, J. (1960): “El puerto de Barcelona según la memoria del año 1958”, *Estudios geográficos*, Vol. 21, nº 80, pp. 417-419; López Gómez, J. (1973): “El puerto de Barcelona”, *Estudios geográficos*, Vol. 34, nº 131, pp. 429-438.

¹¹⁰ López Gómez, J. (1975): “El puerto de Benicarló”, *Estudios geográficos*, Vol. 36, nº 140-141, pp. 609-648.

sistemáticos e analíticos da situación dos portos en España como os de Joaquín Bosque Maurel de 1952¹¹² e 1963¹¹³, entre outros.

Táboa 2. Estudios Geográficos (1940-2010)

Ano, nº	Artigos sobre pesca
2011 Vol. 72, 270	0
2010 Vol. 71, 268, 269	0
2009 Vol. 70, 266, 267	0
2008 Vol. 69, 264, 265	0
2007 Vol. 68, 262, 263	0
2006 Vol. 67, 260, 261	0
2005 Vol. 66, 258, 259	0
2004 Vol. 65, 254, 255, 256, 257	0
2003 Vol. 64, 250, 251, 252, 253	Utanda Moreno, L.: “La pesca de salmón en España (1949-1999)”, Vol. 64, nº 250, pp. 87-106
2002 Vol. 63, 246, 247, 248-249	0
2001 Vol. 62, 242, 243, 244, 245	Santos Solla, X. M.: “La crisis del fletán negro: Una perspectiva desde la prensa canadiense”, Vol. 62, nº 242, pp. 105-138
2000 Vol. 61, 238, 239, 240, 241	0
1999 Vol. 60, 234, 235, 236, 237	0
1998 Vol. 59, 230, 231, 232, 233	0
1997 Vol. 58, 226, 227, 228, 229	0
1996 Vol. 57, 222, 223, 224, 225	0
1995 Vol. 56, 218, 219, 220, 221	0
1994 Vol. 55, 214, 215, 216, 217	0
1993 Vol. 54, 210, 211, 212, 213	Muro Morales, J. I. e Urteaga González, L.: “Una serie histórica sobre producción pesquera: las almadras de la bahía de Cádiz (1525-1763)”, Vol. 54, nº 211, pp. 323-354 Viruela Martínez, R.: “Dinámica y estructura de la población pesquera valenciana”, Vol. 54, nº 213, pp. 695-724
1992 Vol. 53, 206, 207, 208, 209	0
1991 Vol. 52, 202, 203, 204, 205	0
1990 Vol. 51, 198, 199-200, 201	0

¹¹¹ Rodríguez Arzúa, J. (1980): “El puerto de Vigo, 1900-1975”, *Estudios geográficos*, Vol. 41, nº 160, pp. 237-266.

¹¹² Bosque Maurel, J. (1952): “Funciones económicas de los puertos españoles de la península”, *Estudios geográficos*, Vol. 13, nº 48, pp. 569-577.

¹¹³ Bosque Maurel, J. (1963): “Las actividades portuarias en España”, *Estudios geográficos*, Vol. 24, nº 93, pp. 602-610.

Ano, nº	Artigos sobre pesca
1989 Vol. 50, 194, 195, 196, 197	0
1988 Vol. 49, 190, 191, 192, 193	0
1987 Vol. 48, 186, 187, 188, 189	0
1986 Vol. 47, 182-183, 184, 185	0
1985 Vol. 46, 178-179, 180, 181	0
1984 Vol. 45, 174, 175, 176, 177	0
1983 Vol. 44, 170-171, 172-173	0
1982 Vol. 43, 166, 167, 168, 169	0
1981 Vol. 42, 162, 163, 164, 165	0
1980 Vol. 41, 158, 159, 160, 161	0
1979 Vol. 40, 154, 155, 156-157	0
1978 Vol. 39, 150, 151, 152, 153	0
1977 Vol. 38, 146-147, 148-149	0
1976 Vol. 37, 142, 143, 144, 145	0
1975 Vol. 36, 138-139, 140-141	Benito Arranz, J.: “La pesca marítima en España y su estudio geográfico”, Vol. 36, nº 138-139, 1975 (Exemplar adicado a: Homenaje a D. Manuel de Terán (I)), pp. 31-62. Oya, Jesús J.: “Los apresamientos de buques de pesca españoles por la Armada marroquí (febrero 1973-mayo 1974): Estudio geográfico de un contencioso pesquero”, Vol. 36, nº 140-141, 1975 (Exemplar adicado a: Homenaje a D. Manuel de Terán (II)), pp. 901-950.
1974 Vol. 35, 134, 135, 136, 137	0
1973 Vol. 34, 130, 131, 132-133	0
1972 Vol. 33, 126, 127, 128, 129	Ortega Cantero, N. e Zoido Naranjo, F.: “Garrucha: la pesca de bajura en un pequeño puerto mediterráneo”, Vol. 33, nº 127, pp. 313-354.
1971 Vol. 32, 122, 123, 124, 125	0
1970 Vol. 31, 118, 119, 120, 121	0
1969 Vol. 30, 114, 115, 116, 117	0
1968 Vol. 29, 110, 111, 112-113	0
1967 Vol. 28, 106, 107, 108, 109	Kruiderink, A.: “Algunos aspectos de la pesca mediterránea en España”, Vol. 28, nº 106, pp. 89-113.
1966 Vol. 27, 102, 103, 104, 105	Quirós Linares, F.: “La industria española de conservas de pescado”, Vol. 27, nº 104, pp. 505-513.
1965 Vol. 26, 98, 99, 100, 101	0
1964 Vol. 25, 96, 97	0
1963 Vol. 24, 90, 91, 92, 93	García Cabrera, C.: “El banco pesquero canario-sahariano”, Vol. 24, nº 91, pp. 147-197.
1962 Vol. 23, 86, 87, 88, 89	0

Ano, nº	Artigos sobre pesca
1961 Vol. 22, 82, 83, 84-85	0
1960 Vol. 21, 78, 79, 80, 81	López Gómez, J.: “La crisis sardinera en Vigo: estudios biológicos”, Vol. 21, nº 80, pp. 414-416.
1959 Vol. 20, 74, 75, 77	0
1958 Vol. 19, 70, 71, 72, 73	Doumenge, F.: “La pesca en Bermeo”, Vol. 19, nº 72, 1958, pp. 365-380 Veiga González, C.: “El cultivo del mejillón en la ría de Vigo”, Vol. 19, nº 73, pp. 513-538.
1957 Vol. 18, 66, 69	0
1956 Vol. 17, 62, 63, 64, 65	0
1955 Vol. 16, 58, 59, 60, 61	0
1954 Vol. 15, 54, 55, 56, 57	0
1953 Vol. 14, 50, 51, 52, 53	López Gómez, A.: “El abastecimiento de pescado en Madrid”, Vol. 14, nº 53, pp. 527-593.
1952 Vol. 13, 46, 47, 48, 49	0
1951 Vol. 12, 42, 43, 44, 45	0
1950 Vol. 11, 38, 39, 40, 41	0
1949 Vol. 10, 34, 35, 36, 37	Martín Galindo, J. L.: “La captura fluvial del Puerto de la Magdalena”, Vol. 10, nº 36, pp. 503-506. Terán, M. de: “La "Balaena Biscayensis" y los balleneros españoles del Mar Cantábrico”, Vol. 10, nº 37, pp. 639-668. Sancho de Sopranis, H.: “Las relaciones entre los marinos de poniente y del Puerto de Santa María en el decenio 1482-92: según las notas del escribano portuense Hernando de Carmona, 1483-84”, Vol. 10, nº 37, pp. 669-699.
1948 Vol. 9, 30, 31, 32, 33	0
1947 Vol. 8, 26, 27, 28, 29	0
1946 Vol. 7, 22, 23, 24, 25	0
1945 Vol. 6, 18, 19, 20-21	0
1944 Vol. 5, 14, 15, 16, 17	0
1943 Vol. 4, 10, 11, 12, 13	0
1942 Vol. 3, 6, 7, 8, 9	0
1941 Vol. 2, 2, 3, 4, 5	0
1940 Vol. 1	0

Fonte: Estudios Geográficos (1940-2010)

En canto ao segundo tema, o máis interesante para o noso traballo, atopamos dezasete artigos de carácter fundamentalmente rexional ou local, centrados nos temas da pesca, o marisqueo ou a industria conserveira. Noutros estúdase a pesca desde o punto de vista das relacións entre estados, dos conflitos xurdidos nas augas xurisdicionais, ou do estudo biolóxico de determinadas especies ou caladoiros, o que podemos ver con detalle na figura 19.

En resumo, atopamos 17 artigos sobre aspectos da pesca en 268 números da revista, publicados ao longo de 71 anos, e esta discreta contribución vai ser a maior atopada sobre esta temática en calquera revista estritamente xeográfica en España.

2. Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles

Segundo a información do seu portal electrónico, a Asociación de Xeógrafos Españois (AGE), constituíuse en 1975, aínda que o primeiro número do *Boletín da AGE* non se publicaría ata o ano 1984.

Nos 51 números publicados desde entóns só atopamos un artigo dedicado ás relacións de xénero e a globalización nunha pequena comunidade pesqueira da provincia da Coruña¹¹⁴, escrito por dous xeógrafos noruegueses.

Táboa 3. *Boletín da AGE* (1984-2009)

Ano	Nº Boletín	Artigos sobre pesca
1984	1	0
1985	2, 3	0
1986	4	0
1987	5	0
1988	6, 7	0
1989	8, 9	0
1990	10, 11	0
1991	12, 13	0
1992	14	0
1992-93	15-16	0
1993	17	0
1994	18, 19	0

¹¹⁴ Floysand, A., e Saether, A. (2007): “Globalización, comunidades pesqueras y construcción de género: el caso de Muros (Galicia)”, *Boletín de la A.G.E.*, nº 45, pp. 31-48.

Ano	Nº Boletín	Artigos sobre pesca
1995	20	0
1995-96	21-22	0
1996	23	0
1997	24, 25	0
1998	26	0
1999	27, 28	0
2000	29, 30	0
2001	31, 32	0
2002	33, 34	0
2003	35, 36	0
2004	37, 38	0
2005	39, 40	0
2006	41, 42	0
2007	43, 44, 45	Floysand, A., e Saether, A.: “Globalización, comunidades pesqueras y construcción de género: el caso de Muros (Galicia)”, nº 45, paxs. 31-48.
2008	46, 47, 48	0
2009	49, 50, 51	0

Fonte: Boletín da AGE (1984-2009)

O Boletín da AGE ocupa o primeiro lugar, desde o ano 2006, entre as revistas españolas de xeografía segundo o índice de impacto das Revistas Españolas de Ciencias Sociais (IN-RECS), elaborado polo Grupo de Investigación “Evaluación de la Ciencia y de la Comunicación Científica” da Universidade de Granada¹¹⁵.

O resultado é bastante clarificador da situación que se vive en España. No principal órgano de expresión dos xeógrafos profesionais españois non atopamos ata o ano 2009 máis que un único artigo centrado no mundo da pesca, e escrito por xeógrafos non españois.

¹¹⁵ ÍNDICE DE IMPACTO REVISTAS ESPAÑOLAS DE CIENCIAS SOCIALES. Índice bibliométrico elaborado polo “Grupo de Investigación sobre Evaluación de la ciencia y de la comunicación científica” da Universidade de Granada (EC3), que trata de informar sobre o impacto científico das revistas españolas de ciencias sociais.

3. Ería

Revista editada desde 1980 polo Departamento de Xeografía da Universidade de Oviedo, e da que se levan publicados en 82 números ata o ano 2010, ten un gran prestixio dentro da xeografía española.

Táboa 4. *Ería* (1980-2010)

Ano, nº	Artigos de pesca
2010 Vols. 81, 82	0
2009 Vols. 78-79, 80	0
2008 Vols. 75, 76, 77	0
2007 Vols. 72, 73-74	0
2006 Vols. 69, 70, 71	0
2005 Vols. 66, 67, 68	0
2004 Vols. 63, 64-65	0
2003 Vols. 60, 61, 62	0
2002 Vols. 57, 58, 59	0
2001 Vols. 54-55, 56	0
2000 Vols. 51, 52, 53	Lois González, R. e Bjorn Lindkvist, K.: “Aspectos regionales de las pesquerías de Galicia y Noruega”, Nº 51, paxs. 69-78
1999 Vols. 48, 49, 50	0
1998 Vols. 45, 46, 47	0
1997 Vols. 42, 43, 44	0
1996 Vols. 39-40, 41	0
1995 Vols. 36, 37, 38	0
1994 Vols. 33, 34, 35	0
1993 Vols. 30, 31, 32	0
1992 Vols. 27, 28, 29	1
1991 Vols. 24-25, 26	0
1990 Vols. 21, 22, 23	0
1989 Vols. 17, 18, 19-20	0
1988 Vols. 15, 16	0
1987 Vols. 12, 13, 14	0
1986 Vols. 10, 11	0
1985 Vols. 8, 9	0
1984 Vols. 6, 7	0
1983 Vols. 4, 5	0
1982 Vol. 3	0
1981 Vol. 2	0
1980 Vol. 1	0

Fonte: *Ería* (1980-2010)

Desde a aparición do número 1 en 1980, so se ten publicado nesta revista un artigo relacionado coa pesca, en concreto un estudo comparativo entre os sistemas pesqueiros noruegués e galego. Este artigo reflexa a estreita colaboración entre os departamentos de xeografía de Santiago e Bergen, que tamén facilitaría a realización de varios congresos internacionais desde a ano 2005, e que xa foron citados anteriormente.

Por outra banda, *Ería* acolleu varios artigos sobre determinados portos españois¹¹⁶ e sobre o sistema portuario español no seu conxunto¹¹⁷, temática máis presente na maioría das revistas consideradas.

4. Anales de Geografía

Táboa 5. *Anales de Geografía* (1981-2009)

Ano, vol., nº	Artigos de pesca
2009 Vol. 29, Nºs 1, 2	0
2008 Vol. 28, Nºs 1, 2	0
2007 Vol. 27, Nºs 1, 2	0
2006 Nº 26	0
2005 Nº 25	0
2004 Nº 24	0
2003 Nº 23	0
2002 Nº 22, Extra 1	0
2001 Nº 21	0
2000 Nº 20	0
1999 Nº 19	0
1998 Nº 18	0
1997 Nº 17	0
1996 Nº 16	0
1995 Nº 15	0
1994 Nº 14	0
1993 Nº 13	0
1992 Nº 12	0

¹¹⁶ Quirós Linares, F. (1980): "El puerto de Gijón", *Ería*, nº 1, pp. 179-221.

¹¹⁷ Alvargonzález Rodríguez, R. M. (1983): "Los rasgos generales del sistema portuario español a través del tráfico de mercancías", *Ería*, nº 4, pp. 101-106.
 Alvargonzález Rodríguez, R. M. (1985): "Funciones y morfología de los puertos españoles", *Ería*, nº 8, pp. 5-60

Ano, vol., nº	Artigos de pesca
1991 Nº 11	0
1990 Nº 10	0
1989 Nº 9	0
1988 Nº 8	0
1987 Nº 7	0
1986 Nº 6	0
1985 Nº 5	0
1984 Nº 4	0
1983 Nº 3	0
1982 Nº 2	0
1981 Nº 1	0

Fonte: Anales de Geografía (1981-2009)

Segundo INRECS, *Anales* é unha das revistas científicas con maior impacto. Esta revista, publicada polos departamentos de Xeografía Humana, e de Análise Xeográfico Rexional e Xeografía Física da Universidade Complutense de Madrid, dedica unha especial atención ao territorio da comunidade madrileña, o que poida xustificar en parte a ausencia dos temas marítimos entre os artigos publicados. Entre 1981 e 2009 saíron 29 volumes da revista, nos que non atopamos estudos sobre a pesca nin sobre portos, tráfico marítimo, ou comercio dos produtos pesqueiros.

5. Investigaciones Geográficas

Revista editada polo Instituto Universitario de Xeografía da Universidade de Alacante, nela atopamos tres artigos referidos a portos¹¹⁸ e dous á cuestións relativas á pesca, na Idade Media e no século XIX.

¹¹⁸ Navarro Vera, J. R. (1994): “Aproximación analítica a los sistemas portuarios y su aplicación a los puertos valencianos”, *Investigaciones geográficas*, nº 12, pp. 147-162.
 Morales Gil, A. (2004): “Trascendencia territorial del puerto de Cartagena”, *Investigaciones geográficas*, nº 33, pp. 107-118.
 Mirás Araujo, J. (2004): “El tráfico mercantil portuario en una etapa de transición: A Coruña, 1913-1960”, *Investigaciones geográficas*, nº 33, pp. 119-140.

Táboa 6. *Investigaciones Geográficas* (1983-2009)

Ano, nº	Artigos de pesca
2009 Nº 48, 49	0
2008 Nº 45, 46, 47	0
2007 Nº 42, 43, 44	0
2006 Nº 39, 40, 41	0
2005 Nº 36, 37, 38	0
2004 Nº 33, 34, 35	0
2003 Nº 30, 31, 32	0
2002 Nº 27, 28, 29	0
2001 Nº 25, 26	0
2000 Nº 23, 24	0
1999 Nº 21, 22	0
1998 Nº 19, 20	0
1997 Nº 17, 18	0
1996 Nº 15, 16	0
1995 Nº 13, 14	Viruela Martínez, R.: “Expansión y crisis de la actividad pesquera valenciana en el siglo XIX”, Nº 13, pp. 117-134. Hinojosa Montalvo, J. R.: “Comercio, Pesca y Sal en el Cap de Cerver (Orihuela) en la Baja Edad Media”, Nº 14, pp. 191-204.
1994 Nº 12	0
1993 Nº 11	0
1992 Nº 10	0
1991 Nº 9	0
1990 Nº 8	0
1989 Nº 7	0
1988 Nº 6	0
1987 Nº 5	0
1986 Nº 4	0
1985 Nº 3	0
1984 Nº 2	0
1983 Nº 1	0

Fonte: *Investigaciones Geográficas* (1983-2009)

6. Documents d'Anàlisi Geogràfica

Revista publicada desde o ano 1982, no ano 2009 publicaríase o volume 55, e ata ese momento non recolliu ningún artigo relativo ás actividades pesqueiras. A revisión dos seus exemplares reflexa que entre os numerosos artigos publicados desde a perspectiva de xénero non atopamos ningún estudo sobre o traballo da muller nas comunidades costeiras, sobre o seu traballo no marisqueo, ou sobre o rol que está xogando no mantemento das actividades pesqueiras como motor de desenvolvemento económico. E estes son temas de grande relevancia que constitúen un campo de traballo que esperemos sexa abordado pola xeografía nos próximos anos. Hai numerosos estudos sobre o traballo da muller na agricultura, pero o mundo do mar está moi esquecido nas temáticas consideradas nesta revista tan interesante, e tan vangardista dentro da xeografía española.

7. Scripta Nova

A diferenza das anteriores, esta é unha revista electrónica, da Universidade de Barcelona, que non ten versión en papel. O seu director é Horacio Capel e está dirixida ao público de fala hispana e portuguesa, aínda que tamén acepta traballos en catalán, galego, portugués, francés e italiano.

Ademais do estudo dos portos¹¹⁹, nesta revista teñen un peso relativo importante os artigos relacionados coas augas territoriais¹²⁰, e coa soberanía sobre os océanos, ou coa gobernanza na pesca, que supón unha novidade entre os temas ata o de agora tratados polos xeógrafos españois.

---

¹¹⁹ Delgado Viñas, C. (2010): “Entre el puerto y la estación. La influencia de las infraestructuras de transporte en la morfología de las ciudades portuarias españolas (1848-1936)”, *Scripta Nova: Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, nº 14, pp. 323-339.

¹²⁰ Martín Cabo, S. (2008): “La gestión del agua”, *Observatorio Medioambiental*, vol. 11, pp. 279-299.

Táboa 7. *Scripta Nova* (1997-2010)

Ano, nº	Artigos sobre asuntos marítimos
2010 Nº 14, fasc. 310-322, fasc. 323-339, extra 14 (331)	Suárez de Vivero, J. L., Rodríguez Mateos, J. C., e Sacchetti, E.: “ Canadá y el gobierno de los océanos: el espacio marítimo en un Estado descentralizado”, nº. 14, pp. 310-322.
2009 Nº 13, fasc. 281-309, extra 13 (296)	0
2008 Nº 12, fasc. 256-280, extra 12 (270)	Suárez de Vivero, J. L., Rodríguez Mateos, J. C., e Florido del Corral, D.: “La gobernanza en la pesca: de lo ecológico a lo ético, de lo local a lo global”, nº. 12, pp. 256-280.
2007 Nº 11, fasc. 229-255, extra 11 (245)	0
2006 Nº 10, fasc. 205-228, extra 10 (218)	0
2005 Nº 9, fasc. 181-204, extra 9 (194)	Martín Ruiz, J. F.: “Los espacios marítimos y el problema de su delimitación en la posición geopolítica del Archipiélago canario”, nº. 9, pp.181-204.
2004 Nº 8, fasc. 157-180, extra 8 (170)	0
2003 Nº 7, fasc. 133-156, extra 7 (146)	0
2002 Nº 6, fasc. 105-132, extra 6 (119)	0
2001 Nº 5, fasc. 79-104, extra 5 (94)	0
2000 Nº 4, fasc. 55-78, extra 4 (69)	0
1999 Nº 3, fasc. 32-54, extra 3 (45)	0
1998 Nº 2, fasc. 14-31	0
1997 Nº 1, fasc. 1-13	0

Fonte: Scripta Nova (1997-2010)

No novidoso campo de investigación sobre a gobernanza marítima e a gobernanza na pesca destacan os traballos do catedrático Juan Luís. Suárez de Vivero e dos profesores Juan Carlos Rodríguez Mateos, do Departamento de Xeografía Humana, e David Florido del Corral, do Departamento de Antropoloxía Social, ambos da Universidade de Sevilla:

8. Cuadernos de Geografía.

Ata o ano 2009, esta revista da Universidade de Valencia levaba publicados 86 números, e só dous artigos centrados exclusivamente da temática pesqueira, un de 1993 e outro de 1995. Os outros tres artigos que destacamos refírense ao estudo xenérico dos

portos en Valencia, e dos portos da cidade de Valencia e de Denia en particular, como apreciamos na figura 25.

Táboa 8. Cuadernos de Geografía (1964-2009)

Ano, nº	Artigos sobre pesca
2009 Vol. 85, 86	0
2008 Vol. 83, 84	0
2007 Vol. 81-82	0
2006 Vol. 79, 80	0
2005 Vol. 77, 78	0
2004 Vol. 75, 76	0
2003 Vol. 73-74	0
2002 Vol. 71, 72	0
2001 Vol. 69-70	0
2000 Vol. 67-68	0
1999 Vol. 65-66	0
1998 Vol. 63, 64	Ponce Herrero, G. J.: Competencia y especialización en los grandes puertos valencianos, nº 63, pp. 195-216.
1997 Vol. 61, 62	Segrelles Serrano, J. A., Gómez López, J. D.: El Puerto de Valencia y la articulación territorial de su espacio económico. El caso del calzado nº 61, pp. 159-168.
1996 Vol. 59, 60	0
1995 Vol. 57, 58	Viruela Martínez, R.: Las comunidades pesqueras ante la crisis de las pesquerías y el cambio económico, nº 57, pp. 153-182.
1994 Vol. 55, 56	0
1993 Vol. 53, 54	Viruela Martínez, R.: Difusión de la pesca del bou en el litoral de Valencia (siglos XVIII i XIX), nº 53, pp. 145-161.
1992 Vols. 51, 52	0
1991 Vols. 49, 50	0
1990 Vols. 47, 48	0
1989 Vols. 45, 46	0
1988 Vols. 43, 44	0
1987 Vols. 41, 42	0
1986 Vols. 38, 39-40	0
1985 Vols. 36, 37	0
1984 Vols. 34, 35	0
1983 Vols. 32-33	0
1982 Vols. 30, 31	0

Ano, nº	Artigos sobre pesca
1981 Vols. 28, 29	0
1980 Vols. 26, 27	0
1979 Vols. 24, 25	0
1978 Vols. 22, 23	0
1977 Vols. 20, 21	0
1976 Vols. 18, 19	0
1975 Vols. 16, 17	0
1974 Vols. 14, 15	0
1973 Vols. 12, 13	0
1972 Vols. 10, 11	0
1971 Vols. 8, 9	0
1970 Vol. 7	0
1969 Vol. 6	0
1968 Vol. 5	0
1966-1967 Vols. 3-4	Ruíz Gallego, M.: El puerto de Denia, nº 3-4, 1966-1967 , pp. 235-267.
1965 Vol. 2	0
1964 Vol. 1	0

Fonte: Cuadernos de Geografía (1964-2009)

9. Cuadernos Geográficos.

Revista Universidade de Granada, o seu primeiro número veu a luz en 1971, e en 2010 publicouse o número 47. Os dous artigos publicados sobre temática pesqueira datan de 1975 e 1982. Os dous son firmados por Diego Compán Vázquez, do Departamento de Análise Xeográfica Rexional e Xeografía Física da Universidade de Granada. No primeiro deles faise un estudo xeral da pesca en España, da súa importancia económica, en canto ao seu peso no PIB nacional, no emprego xerado e na incidencia nas ramas industriais. Ademais faise un repaso dos sistemas de capturas e aparellos empregados, analízanse os problemas sociolaborais e as dificultades e conflitos xurdidos no acceso a caladoiros estranxeiros.

No artigo publicado en 1982 o ámbito de estudo limítase á flota andaluza e aos seus problemas de acceso a caladoiros tradicionais, en especial aos de soberanía marroquí.

Táboa 9. Cuadernos Geográficos (1971-2010)

Ano, nº	Artigos sobre pesca
2010 Vols. 46, 47	0
2009 Vols. 44, 45	0
2008 Vols. 42, 43	0
2007 Vols. 40, 41	0
2006 Vols. 38, 39	0
2005 Vols. 36, 37	0
2004 Vols. 34, 35	0
2003 Vol. 33	0
2002 Vol. 32	
2001 Vol. 31	0
2000 Vol. 30	0
1999 Vol. 29	0
1998 Vol. 28	0
1997 Vol. 27	0
1996 Vol. 26	0
1995 Vols. 24-25	0
1993-1994 Vols. 22-23	0
1991-1992 Vols. 20-21	0
1989-1990 Vols. 18-19	0
1987-1988 Vols. 16-17	0
1986-1987 Vol. 15	0
1984-1985 Vol. 14	0
1983 Vol. 13	0
1982 Vol. 12	Compán Vázquez, D.: “Dinámica locacional reciente de los caladeros de pesca de la flota radicada en Andalucía”, nº 12, pp. 87-102.
1981 Vol. 11	0
1980 Vol. 10	0
1979 Vol. 9	0
1978 Vol. 8	0
1977 Vol. 7	0
1975-1976 Vols. 5-6	Compán Vázquez, D.: La pesca marítima en España”, nº 5.6, pp. 87-176.
1974 Vol. 4	0
1973 Vol. 3	0
1972 Vol. 2	0
1971 Vol 1	0

Fonte. Cuadernos Geográficos (1971-2010)

10. Revista Terra

É a revista da Sociedade Galega de Xeografía, da que se levan publicados seis números sen ningunha periodicidade. O derradeiro foi o de 2002, que recolleu as actas do 1º congreso de ensinantes en Xeografía. Nunca publicou ningún artigo relacionado coa pesca ou o mundo do mar en Galicia.

11. Xeográfica.

Revista de xeografía, territorio e medio ambiente, do Departamento de Xeografía da Universidade de Santiago de Compostela, o último número publicouse en 2007, pero ningún centrado na temática que nos ocupa.

12. Semata

Revista de ciencias sociais e humanidades. É a revista anual da Facultade de Xeografía e Historia da USC. Os seus vintedous números publicados entre 1988 e 2010 tiveron un carácter monográfico como podemos ver na figura 27.

Ano, nº	Temática
2010 Nº 22	O legado das catedrais
2009 Nº 21	Alimentación, sociabilidade e vida cotiá na historia.
2008 Nº 19, 20	Guerra, violencia e conflitividade na historia en femenino. Voces, miradas, territorios.
2007 Nº 18	Vejez y envejecimiento en Europa Occidental
2006 Nº 17	Muerte y ritual funerario en la historia de Galicia
2005 Nº 16	Marginados y excluidos. Un enfoque interdisciplinar
2004 Nº 15	As inatituções galegas na historia
2003 Nº 14	Profano y pagano en el arte gallego
2002 Nº 13	Historia ecológica de Galicia
2000 Nº 12	Comerciantes y artesanos
1999 Nº 11	Galicia nos contextos históricos
1998 Nº 10	Cultura, poder y mecenazgo
1997 Nº 9	Espacios rurales e sociedades campesiñas
1996 Nº 7-8	As relixións na Historia de Galicia
1994 Nº 6	O rostro e o discurso da festa

Fonte: Semata (1994-2010)

No nº 9 de 1997, José Antonio Pérez Sánchez xeógrafo formado na USC, publicou “De La pesca y su explotación en la investigación geográfica gallega: un análisis crítico de las estadísticas pesqueras”¹²¹, un enfoque recorrente en relación ao estudo da pesca en España.

Aínda que a análise das revistas estudadas tivo como límite temporal os anos 2009 ou 2010 ma maioría dos casos, non podemos deixar de indicar que a revista *Semata* dedicou o seu número monográfico do ano 2013 ao mar. En concreto este número 25 levou por título “El mar: una mirada transversal desde las ciencias sociales y las humanidades”. Coordinado por Xosé M. Santos Solla e por Alberto Martí Ezpeleta, do Departamento de Xeografía, cubriu por fin o baleiro que existía na revista en relación a esta temática.

Despois de analizar polo miúdo os contidos das doce revistas citadas, apenas atopamos apenas un par de artigos sobre política e gobernanza dos océanos, pero ningún sobre impactos territoriais da política pesqueira a ningunha escala, nin autonómica, nin estatal, nin europea. Aínda que existe moita bibliografía sobre a PAC, e sobre os seus efectos no campo español, non vemos un interese similar pola PPC, nin sequera polos cambios na pesca e nas actividades derivadas, ou pola sorte das comunidades costeiras desde a entrada de España na UE. Teñen moita maior presenza os estudos sobre portos e sistemas portuarios, tanto en España como nos ámbitos rexionais e subrexionais españois.

Ata o ano 1987, tres publicacións españolas tiñan dedicado un número monográfico a análise da pesca¹²², e ningunha delas era unha revista xeográfica:

A revista *Información Comercial Española*, publicada polo Ministerio de Economía, dedicou o nº 546 de 1979, á “Política pesqueira”. Este número estruturouse en catro apartados: estrutura do sector pesqueiro, política internacional pesqueira, política nacional pesqueira, e bibliografía.

---

¹²¹ Pérez Sánchez, J. A. (1997): “De La pesca y su explotación en la investigación geográfica gallega: un análisis crítico de las estadísticas pesqueras”. En Torres Luna, M. P., Lois González, R. C. e Saavedra Fernández, P. “Espazos rurais e sociedades campesiñas”. *Semata: Ciencias sociais e humanidades*, nº 9, pp. 129-142

¹²² Tomado de Salvá Tomás, P. (1987): Op. Cit.

Revista *Situación*, publicada polo Servicio de Estudios del Banco de Bilbao, dedicou o número 4 de 1984 a estudar “A pesca española ante o reto de futuro”. Podemos sinalar dous artigos escritos por destacados economistas galegos. Trátase dos traballos “El sector pesquero dentro de la economía española: algunos aspectos básicos”, do catedrático da Universidade de Vigo Manuel María Varela Lafuente, e do “Análisis y resultados de la política de ordenación pesquera” de Fernando I. González Laxe, catedrático de Economía Aplicada na Universidade da Coruña.

A Revista *El Campo*, tamén publicada polo Servicio de Estudios del Banco de Bilbao, e xa pechada desde 1996, centrou o seu nº 99 de 1985 ao “Pasado, presente e futuro da pesca”. Contén varios traballos relativos á evolución da pesca e acuicultura en Galicia, e sobre a evolución da política pesqueira da entón CEE.

Por último, imos centrar a nosa atención na *Revista española de estudios agrosociales y pesqueros*, que é continuación das *Revista de estudios agrosociales*, publicada entre 1952 e 1994, e *Agricultura y Sociedad*, publicada entre 1976 y 1998.

Esta revista ten desde 1998 unha periodicidade cuatrimestral, é editada polo Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. De 223 traballos publicados, 9 teñen unha temática relacionada coa pesca. Destes, Manuel Varela Lafuente e Juan Carlos Surís Regueiro son coautores de 5 deles, e María Dolores Garza Gil de catro traballos. En todos os artigos se analizan as diferentes temáticas desde a perspectiva da ciencia económica, excepto no caso do artigo publicado polo antropólogo social David Florido del Corral, da Universidade de Sevilla, e titulado “Más allá de las cifras del sector pesquero: marco de economía política y estrategias de los pescadores artesanales andaluces del golfo de Cádiz”¹²³. Non hai ningún artigo entre estes nove que analizamos que este escrito por un xeógrafo.

¹²³ Florido del Corral, D. (2005): “Más allá de las cifras del sector pesquero: marco de economía política y estrategias de los pescadores artesanales andaluces del golfo de Cádiz” *Revista española de estudios agrosociales y pesqueros*, nº 208, pp. 171-196

3.6. CONTRIBUCIÓN DOS XEÓGRAFOS ESPAÑOIS A CONGRESOS, COLOQUIOS E XUNTANZAS.

Entre os principais congresos e coloquios xeográficos españois, fixemos unha selección de tres deles, para estudar a temática dos relatorios e das comunicacións presentadas. Pola súa transcendencia, e polo volume de xeógrafos que asisten a estes eventos, seleccionamos en primeiro lugar os congresos da Asociación de Xeógrafos Españois, que se celebran desde o ano 1975. En segundo lugar, os coloquios organizados polo grupo Xeografía Rural da AGE. E en terceiro lugar as Xornadas do Grupo de Xeografía Económica da AGE (chamado Grupo de Xeografía Industrial entre 1987 e 2002). Por último revisamos unha serie de eventos de carácter internacional, celebrados no estranxeiro, e que destacan pola significativa aportación da delegación española. Trátase da Conferencia Internacional Littoral 95, celebrada en Nantes en 1995, o Congreso da UGI en La Haya, tamén en 1996, ou a Conferencia Regional da UGI “The Atlantic: Past, Present and Future”, celebrada en Lisboa, en 1998.

- Congresos Nacionais da AGE

Si analizamos polo miúdo as aportacións a estes congresos nacionais procurando algunha comunicación relacionada coa pesca, decatámonos de contado da case total ausencia desta temática nos artigos presentados, coas excepcións que sinalamos a continuación:

No XI congreso, celebrado en Madrid en 1989, atopamos unha comunicación do xeógrafo galego Romaní Barrientos, presentada no relatorio nº 8 “Las Regiones Españolas y la CEE”, e chamada “La política económica regional gallega y los fondos estructurales de la C.E.E.”¹²⁴, onde se aportan datos dos proxectos aprobados para Galicia con cargo ao FEOGA-O en 1986, 1987 e 1988, relacionados coa pesca, a modernización e nova construción de barcos, e a acuicultura.

Non volvemos topar ningún outro traballo ata o ano 1995, no XIV congreso de Salamanca. No segundo relatorio “La Europa de las Regiones, 1970-1955”, no apartado 2.1.”Implicaciones regionales de las Políticas sobre la Actividad Primaria y el Medio

---

¹²⁴ Romaní Barrientos, R. G. (1989): “La política económica regional gallega y los fondos estructurales de la C.E.E.”. *Actas del XI Congreso Nacional de Geografía*, vol. I. AGE, Universidad Complutense de Madrid, Madrid. Pp. 361-371.

Rural”, aparece un artigo do economista González Laxe sobre o impacto do Instrumento Financeiro de Orientación da Pesca nas zonas costeiras do Atlántico europeo¹²⁵.

Táboa 10. Congresos nacionais da AGE entre 1975 e 2009

Ano	Nº Congresos	Localidade	Ponencias/ Comunicacións pesca
1975	IV	Oviedo	0
1977	V	Granada	0
1979	VI	Palma de Mallorca	0
1981	VII	Pamplona	0
1983	VIII	Barcelona	0
1985	IX	Murcia	0
1987	X	Zaragoza	0
1989	XI	Madrid	0
1991	XII	Valencia	0
1993	XIII	Sevilla	0
1995	XIV	Salamanca	1
1997	XV	Santiago	7
1999	XVI	Málaga	0
2001	XVII	Oviedo	0
2003	XVIII	Barcelona	0
2005	XIX	Santander	0
2007	XX	Sevilla	0
2009	XXI	Ciudad Real	0

Fonte: Congresos nacionais da AGE entre 1975 e 2009¹²⁶.

Imos centrarnos no XV congreso, celebrado en Santiago de Compostela entre o 15 e o 19 de setembro de 1997¹²⁷ porque é o primeiro onde se introducen dous relatorios

¹²⁵ Conzález Laxe, F. e Liaño Pedreira, R. (1995): “El impacto del I.F.O.P. en las regiones costeras del Atlántico europeo: principales repercusiones”. En Plaza Gutiérrez, J. I. e Cabero Diéguez, V. (Coord.). *Cambios Regionales a finales del siglo XX. XIV Congreso Nacional de Geografía*. AGE, Departamento de Geografía de la Universidad de Salamanca, Salamanca, pp. 182-187.

¹²⁶ Anteriormente á constitución da AGE en 1974, durante o IV Congreso Nacional de Geografía, tíñanse celebrado tres coloquios de Xeografía: o primeiro en 1961 en Zaragoza, o segundo en 1963 e Madrid e o terceiro en 1965 en Salamanca.

¹²⁷ VV.AA. (1997). Dinámica litoral-interior. *Actas del XV Congreso de Geógrafos Españoles “Los Espacios litorales y emergentes”*. Lectura geográfica Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela Santiago de Compostela. 2Vols.

dedicados á franxa litoral e ao estudo xeográfico de mares e océanos, con bastante aceptación a xulgar pola cantidade de comunicacións recibidas.

Xosé Manuel Santos Solla é o autor do segundo relatorio no que constata o escaso interese da xeografía pola pesca, e que atribúe a varias causas, entre as que destaca a escasa valoración que tradicionalmente se lle dou a esta actividade, a dificultade para o seu estudo pola ausencia ou inadecuación das estatísticas, ou ao feito de que se desenvolva sobre todo nas comunidades máis periféricas dentro de España. Santos Solla tamén sinala como responsable da “difícil relación entre xeografía e pesca” a falta de tradición, de mestres e de escolas de referencia para os estudos de pesca en Xeografía¹²⁸.

Táboa 11. XV congreso nacional da AGE, 1997

Relatorios	Subrelatorios	Comunicacións
Primeiro: La franja litoral	Los medios naturales costeros	21
	Los usos humanos del litoral: complementariedades y conflictos	32
	Las infraestructuras portuarias	12
Segundo: El estudio geográfico de los mares y océanos	La explotación de los recursos marinos: pesca, acuicultura y marisqueo	7
	Migraciones, intercambio y comercio marítimo	7
Terceiro: Los ejes del crecimiento espacial	Nuevos espacios emergentes	14
	El impacto ambiental de los procesos de concentración económica	12
Tema complementario	Las estrategias de promoción de las ciudades	9
Tema complementario	La enseñanza universitaria de la Geografía	3

Fonte: XV Congreso Nacional da AGE, 1997.

Este autor estrutura este segundo relatorio en catro apartados centrais, dedicados ás difíciles relacións entre pesca e xeografía, á pesca, ao marisqueo e á acuicultura. No primeiro dos apartados, o máis relevante para nos neste momento de análise, presenta o paradoxo de que a escaseza de artigos xeográficos sobre a pesca, e as dificultades pola inexistencia ou deficiencia das fontes para o seu estudo, constituía unha liña de investigación xeográfica en si mesma. Para Santos Solla este excesivo e continuo posta

¹²⁸ Santos Solla, X. M. (2001a): “El estudio geográfico de los mares y los océanos”. En *Actas del XV Congreso de Geógrafos Españoles “Los Espacios litorales y emergentes”*. *Lectura geográfica*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela, pp. 213-254.

en cuestión das fontes, é en parte o responsable da situación: “non se soubo procurar o evidente carácter xeográfico ao estudo dos recursos mariños e, en certo modo, renunciouse a eles”.

Ademais, Santos Solla fai un repaso polos principais investigadores, manuais, revistas e congresos da nosa disciplina para constatar esta idea coa que levamos traballando desde o inicio. Tamén é consciente do seu propio esforzo, e do dos seus compañeiros de Departamento de Xeografía da USC por mellorar a situación, polo que considera se están dando pasos cara adiante.

Este congreso supón un grande avance para o desenvolvemento dos estudos xeográficos sobre a pesca en España, pero se analizamos as comunicacións presentadas vemos que o apartado relativo á pesca, acuicultura e marisqueo (dentro do segundo relatorio) é unha das que menos comunicacións recibe, só 7, das que cinco teñen o seu ámbito de estudo en Galicia, e son presentadas por xeógrafos galegos ou que desenvolven a súa actividade profesional en Galicia:

Táboa 12. Comunicacións presentadas ao Relatorio 2.1. La explotación de los recursos marinos. Congreso nacional da AGE, 1997

Autor	Título
José Antonio Aldrey Vázquez	Análisis de la actividad pesquera en Portosín (A Coruña)
Francesc Lleal i Galceram	Factores de localización de las almadrabas: análisis geográfico de la instalación de un arte de pesca tradicional
José Antonio Pérez Sánchez, Alberto Martí Ezpeleta	El impacto de los temporales sobre el sector pesquero gallego de Laxe (A Coruña)
María Isabel Melguizo Domínguez	El coral rojo en el Mediterraneo (<i>Coralium rubrum</i> L.): problemática asociada
Jesús Mirás Araujo	La actividad pesquera: Eje del dinamismo del puerto coruñés, 1913-1960
José Antonio Pérez Sánchez	La industrialización de la pesca en Galicia: La flota de arrastre de litoral
María José Piñeiro Lema	Análisis de las promotoras de recursos acuícolas en la costa de Muros-Finisterre

Fonte: XV Congreso nacional da AGE, 1997.

En dezaioito edicións do congreso dos xeógrafos españois son moi poucas as ocasións en que os traballos de temática marítima teñen certa relevancia. De feito só os atopamos en dous destes congresos.

- **Coloquios de Xeografía Rural da AGE**

A AGE conta con 15 Grupos de traballo de carácter sectorial, e os estudo da pesca englobase dentro do Grupo de Xeografía Rural, que organiza coloquios con carácter bianual desde 1965.

Táboa 13. Coloquios de Xeografía Rural da AGE.

Ano	Nº Coloquio	Localidade	Relatorios pesca	Comunicacións pesca
1965	I	Salamanca	0	0
1982	II	La Rábida	0	0
1985	III	Jarandilla de la Vera	0	0
1987	IV	La Laguna	0	0
1989	V	Santiago de Compostela	0	0
1991	VI	Madrid	0	0
1994	VII	Córdoba	0	0
1996	VIII	Zaragoza	0	0
1998	IX	Vitoria-Gasteiz	1	2
2000	X	Lleida	0	2
2002	XI	Santander	0	0
2004	XII	León	0	0
2006	XIII	Baeza	0	0
2008	XIV	Murcia	0	0
2010	XV	Cáceres	0	0

Fonte: Coloquios de Xeografía Rural da AGE.

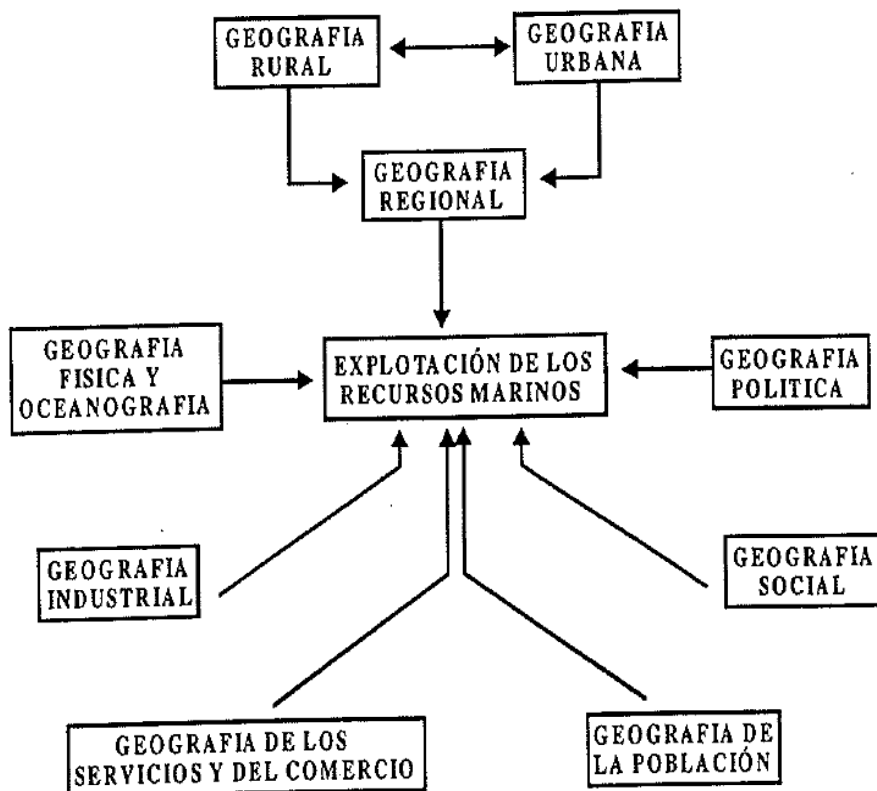
A primeira e última vez que se introduce a pesca como temática específica nun relatorio dun coloquio de rural é no IX, celebrado en Vitoria-Gasteiz en 1998. O relatorio nº 3 chamado “A pesca, actividade económica e organización espacial”, é defendido polo profesor Rubén Camilo Lois González, do Departamento de Xeografía da USC¹²⁹. Nesta aportación faise unha reflexión sobre a *pesca como obxecto de estudo en Xeografía* para concluír que este é un tema esquecido fronte ao protagonismo que

¹²⁹ Lois González, R. C. (1999): “La pesca: actividad económica y organización espacial”. En Galdos Urrutia, R. e Ruiz Urrestarazu, E. (Coords.): *Postproductivismo y Medio Ambiente. Perspectivas geográficas sobre el espacio rural. IX Coloquio de Geografía Rural. Ponencias*. pp. 113-175. Informes Técnicos, nº 82. Departamento de Agricultura y Pesca. Gobierno Vasco, Vitoria-Gasteiz.

adquiren os estudos de xeografía agraria, urbana, do turismo ou da poboación. A continuación, a exposición divídese en cinco apartados. O primeiro deles centrado á *explotación dos recursos mariños e a xeografía*, e repásanse algúns conceptos clave e cuestións actuais da análise xeográfica en relación coa actividade pesqueira. Tamén se fai unha evolución histórica do desenvolvemento da actividade en Europa, defínense conceptos, establécense tipoloxías, e analízanse problemas como o da soberanía dos océanos e as zonas económicas exclusivas, ou a deficiente tipificación da pesca como actividade económica. O segundo apartado é unha *aproximación á xeografía da pesca*, onde se ofrecen diferentes ideas sobre como as diferentes ramas da xeografía poderían abordar o estudo da mesma. A terceira parte estuda os *retos actuais da pesca, marisqueo e acuicultura* a partir dunha aproximación a escala mundial: estado actual das pesquerías no mundo, evolución das capturas, principais especies capturadas, comercio de produtos pesqueiros, ou progresos na acuicultura. O cuarto apartado xa se centra no *caso europeo e español* analizando a problemática da explotación dos recursos mariños e a súa transformación industrial no contexto dun mercado único. Abórdanse os procesos de integración de España e Portugal na CEE, e os conflitos entre países membros polas artes de pesca utilizadas ou a constitución de empresas mixtas. Tamén se analiza a cuestión desde un punto de vista rexionalista, e apórtanse datos de capturas, embarcacións, emprego, e comercio das diferentes comunidades autónomas. Por último remata o autor cunha *proposta para o estudo das comunidades dependentes da pesca*, onde se fai fincapé na necesidade de que se desenvolvan “investigacións académicas de base (teses, tesíñas, proxectos fin de carreira) que vaian aportando un conxunto de informacións de primeira man que faciliten a realización de sínteses ulteriores”. E conclúese que son necesarias unhas estatísticas de calidade a escala rexional e local, tanto como a elaboración de modelos xerais de interpretación da actividade pesqueira en diferentes espazos, para poder avanzar no coñecemento desta actividade e na recuperación do espazo oceánico e marítimo para a Xeografía.

Figura 21. A Actividade pesqueira e a Xeografía

Fonte: Lois González, R. C. (1999).

Nesta ocasión este tema tampouco espertou moito interese entre os investigadores, como así o reflexa o resultado: de 56 comunicacións presentadas aos catro relatorios, só dúas tiñan a pesca como tema de traballo (un 3,5% do total). Como vemos, incluso nesta ocasión na que se preparou un relatorio específico para fomentar as investigacións relacionadas coa pesca, o resultado resultou bastante pobre desde o punto de vista cuantitativo. As dúas comunicacións presentadas céntranse na experiencia galega en caladoiros internacionais, e as dúas están asinadas por xeógrafos galegos, do mesmo grupo de investigación e departamento que o relator: José Antonio Pérez Sánchez analiza “A dependencia da flota palangreira galega do caladoiro canario-sahariano”, e Xosé Manuel Santos Solla e María Ángeles Piñeiro Antelo “As pesquerías internacionais. A experiencia dos mariñeiros galegos”.

Dous anos despois, no X Coloquio de Rural, celebrado en Lleida, e dedicado ao mundo rural na era da globalización, volvemos topar só dúas comunicacións relativas ou relacionadas coa pesca:

- O xéografo galego José Antonio Pérez Sánchez, xa citado anteriormente, volve presentar neste caso unha investigación sobre “O traballo da muller nas empresas pesqueiras familiares”, dentro da Área Temática 4 –A muller e a reestruturación do mundo rural- do Relatorio 2: As novas funcións socioeconómicas e medioambientais dos espazos rurais.

- Os profesores noruegos A. Floysand e K. Lindkvist presentan unha comunicación, non adscrita a ningunha ponencia sobre “Comunidades pesqueras en procesos de transformación”, froito do seus traballo de investigación de anos na costa galega, e que xerou varios artigos publicados en revistas como *Ería* ou no *Boletín da AGE*.

Outra vez os investigadores son galegos, ou traballan en Galicia, teñen fortes vinculacións co Departamento de Xeografía de Santiago de Compostela, e escriben sobre procesos e transformacións que ocorren nesta rexión española. De feito o profesor Lindkvist xa tiña colaborado con membros do departamento de Xeografía da USC noutras publicacións xa citadas anteriormente.

- **Xornadas de Xeografía Industrial/Económica da AGE**

Se analizamos agora as actas das Xornadas do Grupo de Xeografía Económica, chamado Grupo de Xeografía Industrial entre 1987 e 2002 vemos que a situación é aínda máis preocupante: semella que os xéógrafos abandonaron o estudo das industrias derivadas da pesca nas mans dos seus colegas os economistas. A ausencia de estudos sobre as industrias pesqueiras dentro do Grupo de Xeografía Industrial e posteriormente Económica da AGE queda patente na seguinte táboa.

Táboa 14. Reunións ou Xornadas de Xeografía Industrial/Económica da AGE

Ano	Nº Xornadas	Localidade	Ponencias Industria pesqueira	Comunicacións Industria pesqueira
Xeografía Industrial				
1987	I	Madrid	0	0
1988	II	Santiago de Compostela	0	0
1990	III	Sevilla	0	0
1992	IV	Salamanca	0	0
1994	V	Gerona	0	0
1997	VI	Granada	0	0
1999	VII	Alicante	0	0
2001	VIII	Zaragoza	0	1
	IX	Xeografía Económica		
2004	I	Valladolid	0	0
2006	II	Salamanca	0	0

Fonte: Reunións ou Xornadas de Xeografía Industrial/Económica da AGE.

Nas Actas das VIII Xornadas de xeografía industrial, celebradas en Zaragoza en setembro de 2001, aparece publicada unha comunicación de F. J. González, dedicada a “Industria pesqueira en Finnmark. Dinámicas globais e impactos locais”.

Como conclusión neste apartado no que analizamos as contribucións dos xeógrafos españois a congresos e coloquios de Xeografía podemos rematar dicindo que estas son escasas, e aportadas por xeógrafos galegos vinculados ao Departamento de Xeografía da USC na maioría dos casos.

- **Congresos e reunións celebradas fóra de España.**

- Conferencia Internacional sobre continuidades e rupturas no litoral europeo, *Littoral 95*, celebrada en Nantes entre o 13 e o 18 de novembro de 1995, organizada por Geolittomer da Université de Nantes, coa colaboración da Unión Xeográfica Internacional (UGI). Nela tratouse de analizar as problemáticas actuais, e os novos modelos de ordenación e xestión do litoral desde diferentes puntos de vista. As sesións científicas organizaríanse en tres temáticas:

- Dinámicas socioeconómicas: sociedade, cultura, actividades. Á súa vez subdividido en catro apartados: sociedades e cultura; pesca e acuicultura; turismo; e por último, transporte.
- Dinámicas naturais: natureza e sociedade, estudos de caso.
- Desenvolvemento e xestión: política e estratexia. Subdividido en dous apartados: experiencia francesa, e outras experiencias.

Podemos destacar, entre as comunicacións presentadas ao primeiro relatorio, a de B. Raoulx, da Universidade de Caen, relativa a crise das actividades marítimas tradicionais¹³⁰, presentada no apartado de “Sociedade e Cultura”.

Os traballos presentados no apartado “Pesca e acuicultura” resultan moi interesantes e variados: análise da introdución de capital estranxeiro na flota pesqueira en Bretaña, de Philippe Fournet¹³¹; especialización dos portos galegos e sobreexplotación dos recursos marínos, de Ruben C. Lois González e José Antonio Pérez Sánchez¹³²; as posibilidades da Mid-Channel Potting Conference na resolución de contenciosos entre comunidades pesqueiras, de Mark Wise¹³³; o estudo da miticultura na costa galega a cargo de Ángeles Piñeiro Antelo e Xosé M. Santos Solla¹³⁴, ou as competencias polo uso do litoral entre diferentes actividades como a pesca, a

¹³⁰ Raoulx, B. (1977): “Les microsociétés insulaires: vers de nouveaux choix de développement? Une réflexion comparative et théorique à partir de l'exemple des îles Féroé”. En Corlay, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes.

¹³¹ Fournet, Ph. (1997): “Les armements industriels bretons face à la crise des peches maritimes: strategies et restructurations (1973-1994)”, en Corlay, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 83-91.

¹³² Lois González, R. C. e Pérez Sánchez, J. A. (1997): “Les changements dans la fonction productive des ports de peche en Galice (Espagne), 1950-1995”. En Corlay, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 114-124.

¹³³ Wise, M. (1997): “The Atlantic Arc concept: a step towards more cooperation and less conflict among european fishermen?”. En Corlay, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 133-140.

¹³⁴ Piñeiro Antelo, A. E Santos Solla, X. M. (1997a): “Culture de la moule en Galice: aspects socio-économiques et spatiaux”. En Corlay, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européen*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 125-132.

agricultura, o turismo, os usos residenciais, a actividade náutica ou a actividade industrial, de Gildas Borel¹³⁵.

- O Encontro Hispano-Británico de Leicester. Este primeiro Symposium de xeógrafos rurais británicos e españois, celebrado en Leicester entre o 8 e o 13 de setembro de 1996, foi froito dos contactos iniciais que mantiveron a profesora Roser Majoral da Universidade de Barcelona e o profesor Ian Bowler, continuada logo co traballo de coordinación exercido polos profesores Antonio López Ontiveros, Fernando Molinero Hernando e Brian Ilbery¹³⁶. Entre a contribución española destacamos a de M. L. Pérez Iglesias da USC centrada as investigacións xeográficas españolas sobre a actividade pesqueira¹³⁷.

- A Conferencia Regional da UGI “The Atlantic: Past, Present and Future”, celebrada en Lisboa en 1998, e co Océano Atlántico como fío condutor de todos os traballos presentados. Houbo 18 comunicacións presentadas no primeiro relatorio “The Atlantic: The sea routes and meeting places of different cultures”. No segundo “The Atlantic: The nature and management of the oceans and their coastlines” recibíronse 13, e 17 no terceiro “Conflicts and inter-regional cooperation in the Atlantic Area”. A xestión do océano a nivel local e rexional, tema do cuarto relatorio, espertou tamén bastante interese, como a amosan as 19 comunicacións presentadas, entre elas as de varios membros do departamento de Xeografía da USC como Román Rodríguez González e María José Piñeira, que levaba por título “Territorial positionament of a peripheral region in the Atlantic Arch: Galicia (Spain). Rubén Lois presentou con Knut Bjorn Lindkvist “The Regional Organization of the Fisheries in two strong European Fishery Nations. Regional Consequences in Galicia and Norway”, e Julio Hernández Borje “La population Côtière de la Galice (Espagne)”. A última relatoria “The oceans

---

¹³⁵ Borel, G. (1997): “Les conflicts d’usage liés ax mutations de l’aquaculture marine sur le littoral atlantique français: l’exemple du Finistère. En Corlay, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 92-100.

¹³⁶ Plaza Gutiérrez, J. I. (2004): “Las crecientes vinculaciones de la geografía española con Europa”. En *La Geografía española ante los retos de la sociedad actual. Aportación española al XXX Congreso de la Unión Geográfica Internacional*. Glasgow, 2004. Comité Español de la Unión Geográfica Internacional, Madrid, pp. 295-312.

¹³⁷ Pérez Iglesias, M. L. (1996): “Geographical Research on Fishing Activities in Spain”. En López Ontiveros, A. e Molinero Hernando, F.: *From Traditional Countryside to Postproductivism: Recent Trends in Rural Geography Research in Britain and Spain*, Primer Symposium de Geógrafos rurais británicos y españois. Leicester 8 a 13 de setembro de 1996. Asociación de Geógrafos Españoles. Pp. 205-212.

and coastal zones in geographical research: comparative studies and perspectives” recibiu 21 comunicacións de temáticas moi diversas.

- O Center for Maritime Research (MARE) da Universidade de Amsterdam celebra unha conferencia bienal, “A xente e o Mar” desde 2001 que se ten consolidado como un dos principais foros interdisciplinarios para o debate e a aprendizaxe no campo da investigación marítima e costeira e a política. Na Conferencia Inaugural celebrada en Amsterdam, entre o 30 de agosto e o 1 de setembro de 2001, podemos destacar as contribucións de varios xeógrafos da Universidade de Santiago de Compostela.

En primeiro lugar podemos citar o traballo de J. A. Aldrey Vázquez e R. C. Lois González sobre o problema das estatísticas pesqueiras en España, propiciado pola falta de uniformidade na metodoloxía coa que se realizan as estatísticas nas diferentes comunidades autónomas, e pola escaseza de datos a nivel estatal¹³⁸.

Tamén hai que destacar a aportación de M. J. Piñeira Mantiñán e F. J. González Sánchez, sobre a evolución recente do sector pesqueiro en Galicia, a reestruturación da flota e a loita polo acceso aos recursos¹³⁹.

Na conferencia celebrada no ano 2007, un dos paneis dedicouse ás áreas marinas protexidas, e presentáronse dúas contribucións centradas en Galicia¹⁴⁰.

3.7. O DEPARTAMENTO DE XEOGRAFÍA DA USC.

O gran desenvolvemento académico da Xeografía e o seu proceso de individualización con respecto á historia iníciase na década de 1970 coa creación xeneralizada de departamentos universitarios e de seccións propias nunha titulación que

¹³⁸ Vázquez, A. e Lois, R. C. (2001): “The Problem of Fishery Statistics in Spain”. *International conference People and the Sea: Maritime research in the social sciences - an agenda for the 21st century. Abstracts*. [Disponible en www.marecentre.nl/people_and_the_sea/abstracts.html]. P. 5.

¹³⁹ Piñeira, M. J. e González, F. J. (2001). “The development of the Galician fishing activity in recent times. Fleet restructuration and the struggle for fish resources”. *International conference People and the Sea: Maritime research in the social sciences - an agenda for the 21st century. Abstracts*. [Disponible en www.marecentre.nl/people_and_the_sea/abstracts.html]. P. 31.

¹⁴⁰ Rodrigues-Henriques, K. N., Pascual Fernández, J. J. e Garcia-Allut, A. (2007): “Governance, Stakeholder Participation and Marine Protected Areas: Challenges in Tenerife (Canary Islands) and Galicia (Lira and Cedeira)”; e Pascual Fernandez, J. J., Frangoudes, K. e Marugán-Pintos, B. (2007): From Open Acces to Co- Management: An Alternative Institutional Design for regenerating Shell-fish Resources in Galicia (Spain). *MARE Conference People and the Sea IV Who Owns the Coast. Abstracts*. [Disponibles en http://www.marecentre.nl/people_and_the_sea_4] P. 76.

en moitos casos se converte en Xeografía e Historia fronte á anterior de Filosofía e Letras. As décadas seguintes de 1980 e inicios dos 1990 supuxeron a culminación do proceso de institucionalización universitaria da Xeografía. No curso 1993-94 aparece unha titulación de Xeografía, que será reformada en numerosas ocasións, o que favoreceu o seu asentamento como disciplina de ciencias sociais e humanas, e unha influencia crecente nun amplo abano de disciplinas (xeoloxía, economía, historia, ...) e de estudos transversais (turismo, ciencias ambientais,...)¹⁴¹.

En 1950 creouse a cátedra de Xeografía en Santiago de Compostela, e foi ocupada por Otero Pedrayo ata a súa xubilación en 1958. Desde esta data a cátedra queda vacante, e da docencia de xeografía ocúpense os profesores Antón Fraguas e Franciaco Río Barja, ata a chegada en 1962 de Salvador Mensua Fernández, formado na Universidade de Zaragoza¹⁴². En 1965 será substituído polo profesor Higuera, tamén da escola de Zaragoza, igual que os demais catedráticos de Xeografía de Santiago nas seguintes décadas¹⁴³: Rosario Miralbés chegaría no ano 1967, e en 1981 sería nomeada catedrática numeraria de Xeografía María Pilar de Torres Luna, licenciada en Filosofía e Letras na Universidade de Zaragoza, ata a súa xubilación no ano 2010.

Desde a súa creación e ata datas moi recentes, tanto o departamento como as súas liñas prioritarias de investigación estaban dirixidas por persoas non nadas nin formadas en Galicia, e a teor da produción científica do departamento, con moi escaso interese no espazo marítimo e nas actividades pesqueiras, tan importantes desde o punto de vista económico e social en Galicia. Esta composición do Departamento en Santiago non propiciou o desenvolvemento de liñas de investigación vinculadas ao mar, moi afastadas dos temas de interese para as sucesivas Direccións do Departamento ata os últimos anos do século XX.

Co crecemento do Departamento, a diversificación das liñas de investigación, e coa incorporación de investigadores formados na propia Universidade de Santiago, iniciouse un cambio que levou a algúns dos seus membros a interesarse polo desenvolvemento, a evolución e a caracterización da actividade pesqueira en Galicia.

---

¹⁴¹ Lois González, R. C. (2009): Op. Cit.

¹⁴² Vila Valentí, J. (ver nota 2).

¹⁴³ Santos Solla, X. M. (1999): "Xeografía e Nacionalismo en Galicia". En *Profesor Joan Vilà Valentí. El seu mestratge en la geografia universitaria*, Universitat de Barcelona, Barcelona. Pp. 1.343-1.356.

Resulta moi interesante o traballo conxunto de María Pilar de Torres Luna e Rubén Camilo Lois González sobre os traballos académicos presentados neste departamento entre os anos 1970 e 1996¹⁴⁴. Este estudo conclúe que das 26 teses defendidas neste período, só unha se dedica parcialmente ao estudo das actividades pesqueiras e marisqueiras. No caso das tesinas, entre as 103 presentadas, a temática é predominantemente rural. Tan só desde os anos 1980 parece haber un tímido intento de estudar as comunidades que viven parcialmente do traballo no mar. É o caso das que realizan unha análise do marisqueo na Ría de Vigo, o estudo das actividades agropesqueiras na marxe dereita da Ría de Arousa, ou a análise do porto de Burela.

Nos últimos anos a presentación de teses e tesinas de temática rural e agraria foise reducindo no Departamento de Xeografía. Pero ao analizar as teses e tesinas defendidas entre o curso 1996-1997 e o curso 2010-2011 vemos que ningunha delas se centrou no tema da pesca.

Por último faremos un repaso polos traballos máis interesantes que sobre esta temática se levan producindo no departamento nos últimos 15 anos.

María Luisa Pérez Iglesias e Ramón G. Romaní Barrientos en 1983 e en 1996, Xosé Manuel Santos Solla en 1997, e Rubén Camilo Lois González en 1998, os catro profesores pertencentes ao Departamento de Xeografía da Universidade de Santiago de Compostela, reflexionan sobre o escaso interese da xeografía polo estudo da pesca. Sen que sexa un tema central na súa traxectoria investigadora para ningún dos tres, si que teñen dedicado parte dos seus esforzos a analizar estas “*difíciles relacións entre xeografía e pesca*”¹⁴⁵, en argumentar esta tese, buscar os factores explicativos e propor campos e perspectivas de estudo xeográfico da pesca.

María Luísa Pérez Iglesias é coautora, xunto co profesor Ramón G. Romaní Barrientos do libro “*Galicia y sus puertos : pesca y tráfico marítimo*”, publicado en

¹⁴⁴ Torres Luna, M. P. e Lois González, R. C. (1999): “Lectura geográfica de los espacios rurales y el mundo campesino en Galicia. Estado de la cuestión”. En *Professor Joan Vilà Valentí. El seu mestratge en la Geografia Universitària*. Universitat de Barcelona, Barcelona. Pp. 851-863.

¹⁴⁵ Santos Solla, X. M. (2001b): “La explotación de los recursos marinos: pesca, acuicultura y marisqueo”. En *Actas del XV Congreso de Geógrafos Españoles “Los Espacios litorales y emergentes”*. *Lectura geográfica*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela. Pp. 213-254.

1983¹⁴⁶. A obra está estruturada en tres capítulos. No primeiro deles, “Galicia, importante rexión pesqueira”, analízase a evolución recente do marisqueo e da pesca, artesanal, de altura e grande altura, e dos parques e viveiros de cultivo. Tamén se estuda a flota pesqueira e a súa tripulación, e faise unha caracterización dos principais portos galegos. Conclúese este apartado co estudo do destino das capturas. O segundo capítulo adícase a “A actividade comercial dos portos galegos”, e o terceiro ao “Transporte marítimo de pasaxeiros”.

Pérez Iglesias tamén presenta, na I reunión Hispano-Británica de Leicester en 1996, unha panorámica sobre as principais liñas de investigación xeográficas no tema da pesca na segunda metade do século XX, resaltando a análise das funcións portuarias, o estudo do transporte marítimo, as pesquerías, a ordenación dos espazos litorais, ou, nos últimos anos, os cambios producidos no Dereito do Mar, e na xestión pública do acceso aos recursos¹⁴⁷.

Ramón Romaní Barrientos, profesor titular de Análisis Geográfico Regional en Santiago ata o seu falecemento, tamén dedicou parte dos seus esforzos ao estudo dos portos pesqueiros da Ría de Camariñas¹⁴⁸, e ao impacto dos fondos estruturais da CEE na política económica rexional galega, con especial atención aos fondos da pesca¹⁴⁹.

Xosé Manuel Santos Solla, xeógrafo especializado en temas turísticos, ten feito meritorios esforzos por avanzar na investigación xeográfica relacionada coa pesca, e sobre todo co pescaturismo e coa diversificación económica en comunidades pesqueiras. En 1995 foi coautor do capítulo relativo a “As actividades pesqueiras e marisqueiras”, na *Xeografía de Galicia* publicada pola Gran Enciclopedia Gallega¹⁵⁰. Como xa citamos anteriormente, en 1997 encargouse de preparar a segunda relatoría do XV congreso nacional da AGE, celebrado en Santiago de Compostela. Este autor

---

¹⁴⁶ Pérez Iglesias, L. e Romaní, R. (1983): *Galicia y sus puertos: pesca y tráfico marítimo*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela.

¹⁴⁷ Pérez Iglesias, L. (1999): “La actividad pesquera en España y en Galicia”, I Reunión Hispano-Británica de xeógrafos ruralistas, Leicester. Esta aportación foi publicada logo no libro de homenaxe *Professor Joan Vilà Valentí : el seu mestratge en la Geografia universitària*. Universitat de Barcelona, Barcelona. Pp. 1.201-1.211.

¹⁴⁸ Romaní Barrientos, R. G. (1980): “Los puertos pesqueros de la Ría de Camariñas”, *Compostellanum*, Vol. 25, 1-4, pp. 205-222.

¹⁴⁹ Romaní Barrientos, R. G. (1989): Op. Cit.

¹⁵⁰ Costa Casais, M.; Piñeiro Antelo, M. A. e Santos Solla, X. M. (1995): “As actividades pesqueiras e marisqueiras”. En *Xeografía de Galicia*, Vol. V. Gran Enciclopedia Gallega, A Coruña. Pp. 209-262.

publicou interesantes estudos sobre o cultivo do mexillón en Galicia¹⁵¹, sobre as difíciles relacións internacionais con Canadá no caso do fletán negro¹⁵², sobre a relación entre o consumo de marisco e a imaxe de Galicia¹⁵³, ou en relación á situación do sector pesqueiro nunha rexión marxinal europea¹⁵⁴.

En canto a Rubén camilo Lois González, en 1995 foi relator da sesión Pêche et aquaculture, xunto a M. Wise (Universidade of Plymouth) no Colloque “Littoral 95. Continuités et ruptures sur les littoraux européens», organizado pola Universidade de Nantes, a Universidade da Bretaña Occidental e a UGI. En 1998 presentou a comunicación “The Regional Organization of the Fisheries in two Strong European Fishery Nations. Regional Consequences in Galicia and Norway” (en colaboración con K. Lindkvist) a Conferencia Regional da UGI “The Atlantic: Past, Present and Future”, celebrada en Lisboa (Portugal). Xa comentamos que en 1999 ocupouse da ponencia “La pesca: actividad económica y organización espacial”, no IX Coloquio de Geografía Rural, celebrado en Vitoria-Gasteiz. Por outra banda, e como tamén comentamos anteriormente, foi o autor do capítulo de pesca na Geografía de España coordinada por A. Gil Olcina e J. Gómez Mendoza, editado por Ariel. E foi autor de numerosos artigos e contribucións publicados en revistas nacionais estranxeiras, entre os que destacamos algúns aparte dos xa citados en páxinas anteriores:

- “El consumo de marisco y la imagen del territorio gallego. Una aproximación desde la Geografía cultural (en colaboración con X. M. Santos), en F. Molinero, E. Baraja e M. Alario (Coords.), III Simposio Anglo-Español de Geografía Rural, Valladolid, 2000.

- “Les communités de pêcheurs face au désastre du Prestige” (en colaboración con B. Blanco, B. Núñez e A. Piñeiro), en J. Chaussade e J. Guillaume,

¹⁵¹ Piñeiro Antelo, M. A., e Santos Solla, X. M. (1997b): “La culture de la moule en Galice: aspects socio-économiques et spatiaux”, *Revista Cahiers Natais*, nº 47, pp. 125-132.

¹⁵² Santos Solla, X. M. (2001c): “La crisis del fletán negro. Una perspectiva desde la prensa canadiense”, *Revista Estudios Geográficos*, nº 242, pp. 105-137.

¹⁵³ Lois González, R. e Santos Solla, X. M. (2001): “Seafood Consumption and Galicia’s Image: A cultural Geography Approach”. En Molinero, F., Alario, M., Baraja, E. (Coords). *Actas del II Simposio anglo-español de Geografía Rural*. Universidad de Valladolid, Valladolid.

¹⁵⁴ Santos Solla, X. M. (2002): “Nearer the core: the fishing sector in one of Europe’s marginal regions”. En Leimgruber, W., Majoral, R., Lee, C. (Eds.). *Sustainable Development and Geographical Space*. Ashgate, Hampshire. Pp. 223-236.

Pêche et aquaculture. Pour une exploitation durable des ressources vivantes de la mer et du littoral. Pp. 415-428. Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2006.

- “The Problem of Fishery Statistics in Spain”, en coautoría con J. A. Aldrey Vázquez, defendido na conferencia inagural do Center for Maritime Research (MARE), da Universidade de Amsterdam, en 2001.

Algúns outros profesores como Francisco Durán Villa membros deste Departamento tamén foron coautores, xunto a Rubén Lois e a Xosé Santos, do artigo “A propósito del Atlántico como tema de reflexión geográfica. Aproximación temática y bibliográfica a una cuestión escasamente tratada por la Geografía española”, publicado no Boletín da AGE¹⁵⁵.

O interese polo estudo da pesca desde unha perspectiva xeográfica por parte do Departamento de Xeografía da USC, levouno a organizar varios eventos, xa citados en páxinas anteriores, como Primeiro Congreso Conxunto das Facultades de Xeografía das Universidades de Bergen (Noruega) e Santiago de Compostela *Globalización, Arraigo Xeográfico e Comunidades Costeiras en tempos de cambio*, celebrado en 2005. No ano 2006 celebrárase o segundo congreso, As comunidades costeiras dependentes da pesca en tempos de cambio, centrado esta vez no “*Patrimonio como motor de desenvolvemento turístico*”. A terceira edición tería lugar ao ano seguinte, no 2007, adicado á “*Innovación no sector pesqueiro*”. Estes tres congresos foron celebrados na vila de Muros, nunha iniciativa promovida desde o concello, co obxectivo de achegar os cursos e congresos universitarios ás comunidades que viven do mar para favorecer a participación da poboación local nestes foros de discusión. Tratábase de xuntar expertos españois e noruegueses con persoas dedicadas á pesca e ao marisqueo, á comercialización, e á acuicultura do mexillón, con representantes de asociacións de armadores e das confrarías, e cos estudantes do concello para crear un clima de traballo que favorecese o nacemento de propostas de diversificación económica.

En 2006 tamén tiveron lugar o congreso internacional *Canadá e a Unión Europea, unidos polo mar. A xestión dos oceanos no século XXI*, organizado polo

---

¹⁵⁵ Durán Villa, F. R., Ferrás Sexto, C., Lois González, R. C. e Santos Solla, X. M. (1998): “A propósito del Atlántico como tema de reflexión geográfica. Aproximación temática y bibliográfica a una cuestión escasamente tratada por la Geografía española”, *Boletín da A.G.E.*, nº 25, pp. 105-122.

Departamento de Xeografía e o Seminario de Estudos Canadíanos, e o Curso da Universidade de Verán da USC “Xestión Integrada de Zonas Costeiras”, ambos coordinados polo profesor Xosé Manuel Santos Solla.

Despois desta profusión de eventos co mar e a pesca como tema central, nos últimos anos volve a haber unha certo esquecemento desta liña de traballo no Departamento de Xeografía da USC, que tan dinámico se amosara uns anos antes. Parece que as frutíferas relacións cos investigadores noruegueses e canadíanos seguen a manterse na maioría dos casos, pero cun xiro cara a outros temas de investigación máis relacionados co turismo cultural e o patrimonio.

Para rematar este tema podemos preguntarnos polas causas deste abandono do mar como tema de estudo por parte da Xeografía, que como xa dixemos antes constitúe unha liña de investigación en si mesma. Aínda que desde finais do século XIX e inicios do século XX empezan a sistematizarse os coñecementos xeográficos coa intención de expor as liñas mestras dunha xeografía xeral humana, a terra, o continente vai ser o único obxecto de estudo. Vidal de la Blache e a escola por el iniciada amosaron un rexeitamento do espazo marítimo como espazo xeográfico. Na obra *Principes de Géographie Humaine* de 1922, Vidal afirma que o home é un ser terrestre que non sente atracción especial cara ao mar.

«O navío desprázase sobre a auga, o mar surcado
volve pechase e a estela bórrase. A terra conserva máis
fíelmente a traza dos camiños que hai tempo toparon os
homes»¹⁵⁶

Aínda así, a escola rexional francesa foi incorporando novos conceptos, e así Jean Bruhnes (1910) destaca a función nutricia do mar, e J. Rouch (1927) fala da humanización da paisaxe marítima. Tamén a Max Sorre se debe a introdución do espazo marítimo dentro do ecúmene:

«(...) a existencia de navíos que aseguran un
servicio (rutas) é un acontecemento dunha significación

¹⁵⁶ Ribeiro, O. (1968): “En relisant Vidal de la Blache”, *Annales de Géographie*, pp. 641-662.

xeográfica moi importante: esto resolve a cuestión de saber si as extensións oceánicas pertencen ao ecúmene» (Sorre, M., 1948-1951, 538-539)¹⁵⁷.

Con estas aportacións quedaba teóricamente integrado o espazo marítimo dentro do espazo xeográfico, aínda que non se foron incorporando novos enfoques adaptados aos novos usos do océano. Coa chegada da cuantificación e dos modelos matemáticos á Xeografía, centrouse o seu interese nos transporte marítimos, na súa infraestrutura, e nos complexos portuarios. E nos últimos anos vanse incorporando novos temas oceánicos como o da polución, a sobreexplotación dos recursos ou a extensión dos límites xurisdicionais marítimos, polo forte impacto causado por estes problemas entre a comunidade científica¹⁵⁸. Pero os xeógrafos deben facer fronte a un atraso de moitas décadas nas que o interese polos asuntos marítimos foi moi feble ou nulo.

3.8. RECAPITULACIÓN.

Neste capítulo pretendeuse afondar no tratamento que desde a xeografía se lle tiña dado ao estudo das actividades relacionadas coa pesca.

O estudo dos mares está ausente na maior parte da literatura xeográfica contemporánea, mesmo esta característica, unida a súa xustificación polos problemas coas fontes de estudo, supón unha liña de investigación en si mesma. As causas desta situación son complexas e variadas e non é menor a importancia da consideración do mar como simple superficie de tránsito en contraposición á terra onde se producen as interaccións do ser humano co territorio, obxecto de estudo por parte da Xeografía.

Aínda que autores como Juan Luís Suárez de Vivero remóntanse ata o século XV, e mesmo á evolución do obxecto de estudo da ciencia xeográfica para dar explicación a esta cuestión, nos eliximos como data para iniciar a nosa análise os anos centrais do século XX, pola necesidade de delimitar o período de estudo e polo cambio que se produciu na xeografía española no período de posguerra.

---

¹⁵⁷ Sorre, M. (1954): *Les fondaments de la géographie humaine*. París, Colin, 2 vol.

¹⁵⁸ Suárez de Vivero, J. L. (1979): Op. Cit.

Así consideramos un período de pouco máis de 60 anos, no que analizamos as “Xeografía de España” xerais e rexionais, e as “Xeografía económicas” publicadas desde os anos 1940. Tentamos ver o peso que nelas tiñan os apartados dedicados a analizar as actividades pesqueiras e marisqueiras, e a caracterización das industrias vinculadas ao mar, sobre todo a industria conserveira. Agás as excepcións citadas ao longo do capítulo, a maioría das obras analizadas fan unha análise moi superficial da pesca e da acuicultura, e na maioría dos casos nin sequera se cita o marisqueo ou as industrias transformadoras dos produtos pesqueiros e marisqueiros.

A continuación estudamos por unha banda, a presentación de comunicacións e relatorios dos xeógrafos españois en congresos e xornadas de carácter estatal, e por outra, a produción en artigos a revistas xeográficas. Por razóns de tempo seleccionamos tres congresos, en todas as súas edicións (Congresos Nacionais da AGE, Coloquios do Grupo de Xeografía Rural da AGE, e Reunións do Grupo de Xeografía Industrial/Económica da AGE), e doce publicacións periódicas xeográficas, tamén analizadas en todos os seus números: Estudios Geográficos (1940-2009), Boletín de la A.G.E. (1975-2009), Ería (1980-2009), Anales de Geografía (1980-2009), Investigaciones Geográficas (1983-2009), Documents d'anàlisi geogràfica (1982-2009), Scripta Nova (1997-2009), Cuadernos de Geografía de la Universidad de Valencia (1964-2009), Cuadernos Geográficos de la Universidad de Granada (1971-2010), Revista Terra da Sociedade Galega de Xeografía (1983-2002), Revista Xeográfica do Departamento de Xeografía da USC (2001-2007), e por último a Revista Semata (1988-2010), da Facultade de Xeografía e Historia tamén da USC.

Despois de revisar todas estas contribucións, puidemos constatar a maior significación que teñen tanto o estudo dos portos e dos sistemas portuarios en España, como o da importancia da función portuaria dentro de determinadas cidades, que o estudo da pesca e das actividades derivadas. Tamén se observa un cambio de tendencia desde mediados dos anos 1990 pola aparición de estudos relativos a pesca, e a adaptación ás novas condicións de desenvolvemento da actividade froito da ampliación das augas xurisdicionais ás 200 millas, da entrada de España na CEE e o desenvolvemento da PPC, e da difícil situación na que se atopan algúns caladoiros tradicionais para a flota española debido ao esgotamento dos seus recursos.

Este cambio de tendencia dentro da xeografía española foi animado por departamentos moi sensibilizados coa temática pesqueira, entre os que destaca o de Santiago de Compostela, na que gran parte dos seus membros teñen contribuído en congresos e revistas nacionais e internacionais a avanzar no análise da situación pesqueira en Galicia, e tamén no contexto español e internacional.

No momento actual destacados xeógrafos centran o seu traballo sobre cuestións relativas á gobernanza nos océanos, á xestión dos recursos e espazos costeiros, ás implicacións medio ambientais das actividades económicas desenvolvidas no mar, ou de posicionamento dos portos nos fluxos comerciais mundiais. Pero a actividade pesqueira segue sen ser un tema central para a Xeografía, e parece que o seu estudo sexa patrimonio case exclusivo dos economistas e politólogos.

4

O REGULAMENTO DA ACTIVIDADE PESQUEIRA

CAPÍTULO 4: O REGULAMENTO DA ACTIVIDADE PESQUEIRA.

4.1. INTRODUCCIÓN.

O escritor galego Valentín Paz Andrade publicou nos anos 1950 a primeira obra en español sobre o sistema económico da pesca en Galicia¹⁵⁹, onde definiu o concepto de "pesca galega", como "*o conxunto do esforzo industrial que os brazos, a técnica e o capital de Galiza dedican á explotación do mar*". Para este autor a pesca galega é aquela que se realiza nas costas galegas, ou desde as súas costas, e comprende un sector económico no seu conxunto: tanto a produción primaria ou extractiva, como a produción secundaria, que inclúe procesos de transformación industrial. Paz Andrade formulou a súa definición nun tempo no que os países capitalistas industrializados acadaron un gran desenvolvemento pesqueiro que os levou a estender capturas e mercados a toda a economía mundial¹⁶⁰. Pois ben, esta definición *extendida* do concepto de pesca galega é a que imos seguir neste traballo de investigación.

En canto á clasificación de tipos de pesca, xa desde inicios do século XX se emprega a división en tres tipos: baixura, altura e grande altura, realizada en función de en que augas se realice a actividade e da súa proximidade á costa¹⁶¹. Para Galicia, seguiremos esta mesma clasificación, complementada coa división entre pesca artesanal e pesca industrial. As pescas de litoral, altura e grande altura estarían catalogadas como pesca industrial¹⁶².

Dentro deste marco mundial onde se inclúen caladoiros, empresas, mercados, portos e relacións financeiras, hai que ter en conta dous elementos que modifican de

¹⁵⁹ Paz Andrade, V. (1954): Producción y fluctuación de las pesquerías, Ediciones de Unesa, Madrid.

Paz Andrade, V. (1958): Sistema económico de la pesca en Galicia, Editorial Citania, Buenos Aires.

¹⁶⁰ García-Negro, M^a do C. (2010): "O crecemento económico do sector pesqueiro galego. Unha proposta nova de análise das súas características estruturais", en García-Negro, M^a do C. (Coord.): Economía pesqueira. Achegas desde un curso universitario, Sotelo Blanco, Santiago de Compostela.

¹⁶¹ Regulamento de 13 de outubro de 1913, que desenvolve a Lei de Comunicacions Marítimas do 14 de xuño de 1909.

¹⁶² García-Negro, M^a do C. (2010): Op. Cit.

xeito esencial as condicións de produción na pesca: a globalización en relación á produción e a comercialización da mesma, a loita contra a sobrepesca¹⁶³, e o proceso de regulamentación do acceso aos mares. Neste capítulo imos abordar o estudo desta última cuestión desde unha perspectiva analítico-descriptiva, centrándonos en tres escalas. A internacional a través da consideración do Dereito do Mar establecido a raíz das Conferencias de Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar (CNUDM). A europea, a través do estudo do desenvolvemento da PPC. E a nacional, coa exposición do proceso de adaptación legislativa aos marcos anteriores, e a creación dunha política pesqueira autonómica.

O obxectivo deste capítulo é describir, e na medida do posible, interpretar, uns procesos que, fundamentalmente desde mediados do século pasado, afectaron á pesca galega, como paso previo ao estudo do impacto territorial destes mesmos procesos en Galicia, e en especial en tres ámbitos locais: os portos de Ribeira, Muros e Lira, os tres na provincia da Coruña. Estes tres portos teñen unha dimensión e unhas características moi diferentes, e foron seleccionados como exemplo de porto industrial grande no caso de Ribeira; porto mixto de tamaño mediano con presenza de flota industrial, litoral e artesanal no caso de Muros; e pequeno porto artesanal con iniciativas innovadoras de pesca sostible para o caso de Lira. O impacto territorial da PPC, con especial dedicación a estes tres estudos de caso, será abordada no seguinte capítulo.

4.2. A CONFERENCIA DE NACIONS UNIDAS SOBRE O DEREITO DO MAR (CNUDM) E O PROCESO DE TERRITORIALIZACIÓN DO MAR.

España as máis das veces é clasificada dentro dos países desenvolvidos que operan cunha importante flota de altura e grande altura. A relativa abundancia de recursos pesqueiros próximos, moi intensamente explotados e fortemente regulados, ten condicionado o desenvolvemento deste segmento da flota que opera a longa distancia. Outros países desenvolvidos, e de forte tradición pesqueira, que ocupan os primeiros

---

¹⁶³ A teoría do overfishing foi formulada en 1939 por E. S. Russell (1939) na obra *The overfishing problem; De Lamar lectures delivered in the School of hygiene of the Johns Hopkins university*. Johns Hopkins university, Baltimore.

postos dos ranking por volume de capturas, como Dinamarca, Islandia, Noruega, Estados Unidos, Canadá, Australia e Nova Zelandia, operan principalmente nas augas territoriais propias, con flotas numerosas e tecnoloxicamente ben dotadas, porque teñen plataformas continentais extensas e ricas en recursos pesqueiros. Isto supón que as súas estratexias de desenvolvemento do sector pesqueiro non foron tan expansivas nos últimos anos como as españolas.

Entre os países en desenvolvemento podemos atopar a distinción entre aqueles con flotas numerosas, como acontece no caso de China, Perú, Chile, Tailandia, Indonesia ou a India entre outros, e os que teñen unha actividade pesqueira limitada, estes últimos situados sobre todo no continente africano.

Mención aparte merecen os países do leste de Europa, moitos dos cales formaron parte ou se desenvolveron na órbita de influencia da Unión Soviética, como Rusia, Polonia, Romanía, ou Bulgaria, e que destacan tanto pola capacidade da súa flota conxeladora como pola capacidade de pesca nas súas augas próximas¹⁶⁴.

Esta situación tan dispar no desenvolvemento do sector pesqueiro a nivel mundial, e a disimilitude de intereses entre as potencias pesqueiras, fixo que o proceso de territorialización do mar que agora tratamos tivera impactos diferentes nos distintos países, e fora acollido por estes con desigual entusiasmo. En todo caso, as transformacións neste eido foron cruciais desde 1950 e cambiaron radicalmente o escenario e as relacións imperantes no sector pesqueiro mundial. Os países ribeiregos afectados víronse obrigados a modificar as súas estratexias de desenvolvemento económico, de defensa dos seus recursos mariños, e por suposto de expansión en augas internacionais e de negociación de acordos para traballar en augas baixo a xurisdición doutros estados.

Desde inicio do século XVII téñense feito patentes a través da literatura científica as tensións existentes entre as nacións europeas colonialistas polo control do mar¹⁶⁵, o entre os postulados favorables ao *Mare Liberum*¹⁶⁶ e ao *Mare Clausum*¹⁶⁷. A

¹⁶⁴ Varela Lafuente, M., Surís Regueiro, J. C., Garza Gil, Mª D., Iglesias Malvido, C., e Otero Giráldez, M. (1997): *Impacto en el sector pesquero gallego de las nuevas tendencias comerciales*. Serie Estudios Sectoriales 13. Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela.

¹⁶⁵ Moi interesante para coñecer polo miúdo as controversias xeradas polo proceso de limitación do principio de liberdade dos mares é o artigo de José María García Alonso (1997): "La quiebra del

idea de *mar territorial* é introducida polo holandés Cornelius van Bynkershoek na súa obra *De Dominio Maris* publicada en 1703. Este autor defende que a extensión do *mar territorial* veña determinada polo alcance das balas dunha batería costeira, que o autor italiano Ferdinando Galiani en 1782 concretará nunha legua, o equivalente a 3 millas¹⁶⁸. Como vemos a noción de *mar territorial* nace moi vinculada á defensa da integridade territorial dos Estados, aínda que o seu desenvolvemento posterior irá máis ligado a aspectos económicos que militares. Esta vertente económica será a que dará lugar a posicións encontradas entre os partidarios e detractores de mares territoriais máis ou menos extensos. Por regra xeral, son os Estados máis desenvolvidos, con importantes flotas pesqueiras e escasos recursos na propia plataforma continental, os que defenden un mar territorial restrinxido a unhas poucas millas da costa. Pola contra os países en desenvolvemento, en especial os latinoamericanos, son partidarios dun mar territorial expandido, e protagonistas desde o remate da segunda gran guerra dunha forte actividade reivindicativa que dará lugar á proclamación de gran número de declaracións individuais neste sentido¹⁶⁹: México, Arxentina, Panamá, declararon entre 1945 e 1946 zonas de protección contiguas as súas costas, que se estenderon ata as 200 millas no caso de Chile, Perú, Costa Rica, Honduras ou El Salvador, entre 1947 e 1950. A natureza destas declaracións é diferente da que se coñecerá anos despois, pero supoñen un antecedente á declaración dos mares territoriais.

A *Conferencia da Haia* sobre codificación do dereito internacional de 1930, convocada no ámbito da Sociedade de Nacións, logrou que o estatus xurídico do *mar territorial* quedase definitivamente fixado, e que no mesmo fose comprendida a superficie das augas, pero tamén o espazo aéreo sobre elas, e o leito e subsolo do mar. Nesta conferencia non se chegará a acordo sobre a súa extensión, pero si se avanzará na

---

principio de libertad de los mares y la crisis pesquera mundial", *Investigaciones Pesqueras*, nº 51 (suplemento 2), pp. 145-148.

¹⁶⁶ Obra publicada en 1609 por Hugo Grotius, onde se postula a doutrina do mar libre, segundo a que os mares non son susceptibles de ocupación nin de apropiación. En Salom Franco, N. (2001): "Vitoria y Grotio frente al mar", *Revista Estudios Socio-Jurídicos*, Vol. 3, nº. 1, pp. 93-141.

¹⁶⁷ A obra *Mare clausum* foi publicada en 1635 por John Selden, en oposición á teoría de *Mare Liberum*. En esta obra defendíase que o mar era obxecto de dominio privado dos Estados, ao igual que a terra. En Salom Franco, N. (2001): Op. Cit.

¹⁶⁸ Llanos Mansilla, H. (1991): *La creación del nuevo derecho del mar: el aporte de Chile*. Editorial Jurídica de Chile, Santiago de Chile.

¹⁶⁹ O motor deste movemento soberanista foron as declaracións do presidente norteamericano Harry Truman en setembro de 1945 a propósito da extensión da xurisdición e control do Estado sobre a plataforma continental e sobre a alta mar contigua a esta.

separación entre os conceptos de *mar territorial*, máis vinculado á seguridade dos Estados, e de *zona económica exclusiva*, relacionado en maior medida co aproveitamento económico desta franxa.

Para a fixación dos límites territoriais no mar tamén resultou moi relevante a Reunión de Consulta dos Ministros de Relacións Exteriores das Repúblicas Americanas celebrada na cidade de Panamá o 3 de outubro de 1939. A resultante *Declaración de Panamá* enmárcase no contexto da Segunda Guerra Mundial, e nos intereses dos Estados americanos en que os seus litorais permanecesen alleos a calquera acto hostil, e as súas augas preservadas dun conflito que pretendían manter afastado. Así fixouse unha zona de seguridade, cun largo de 300 millas, para garantir as comunicacións e o comercio entre as vinte e unha repúblicas americanas. Esta zona de seguridade non chegou a ter nunca a vixencia que se pensara para ela nun principio, pero tivo gran importancia porque supuxo a constitución dunha sorte de mar territorial no continente americano. Posteriormente, en 1941, o Comité Interamericano de Neutralidade realizou unha recomendación sobre a extensión do mar territorial ás 12 millas mariñas, que se considera un antecedente da postura que finalmente será adoptada nas Conferencias de Xenebra de 1956 e 1960¹⁷⁰.

Desde 1949 e ata 1957 a Comisión de Dereito Internacional das Nacións Unidas viña traballando na posible e necesaria codificación dos conceptos de *alta mar* e *mar territorial*. Pero viuse incapaz de chegar a un consenso sobre o ancho do mar territorial, e a propia Comisión apuntaría a necesidade de convocar unha conferencia internacional para analizar esta cuestión desde múltiples enfoques, tanto xurídico, técnico e biolóxico, como económico e político.

A primeira Conferencia do Mar foi celebrada en 1958. Nela aprobáronse catro convencións¹⁷¹ que entraron en vigor ao longo dos anos 1960, pero que apenas tiveron impacto polo escaso número de países que as asinaron. Tanto nesta Conferencia, como nas dúas seguintes, habería moitas dificultades para crear unha regulamentación común que fose aceptada pola comunidade internacional. Moitos eran os intereses en xogo e

¹⁷⁰ García Robles, A. (1996): *La anchura del mar Territorial*, Colegio de México, México D. F.

¹⁷¹ Convención sobre Alta Mar, que entrou en vigor en 1962; Convención sobre Mar Territorial e Zona Contigua; e Convención sobre Plataforma Continental, que entraron en vigor en 1964; e Convención sobre Pesca e Conservación dos Recursos Vivos de Alta Mar, que entraría en vigor en 1966.

polo tanto grandes as prevencións dos países litorais á hora de fixar posturas e adoptar compromisos.

En 1960, na II Conferencia das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar, celebrada tamén en Xenebra, tampouco se acadou o quórum preciso para establecer un mar territorial de seis millas e unha zona adxacente de pesca de igual extensión. Esta proposta de Canadá e Estados Unidos non foi adiante polo voto en contra da Unión Soviética. Despois desta segunda conferencia segue a facerse patente a dificultade de xuntar os intereses dos países desenvolvidos cos dos países en desenvolvemento, e novamente serán as nacións latinoamericanas as que encabezarían as proclamacións xurisdicionais individuais dos Estados. Como exemplo, podemos citar que en 1966 Arxentina ampliaría a súa soberanía ata as 200 millas mariñas cunha declaración individual. Uruguai fíxoo en 1960, e en 1970 sería Brasil quen estendeu o seu mar territorial. Pero as presións a favor da extensión das zonas económicas exclusivas ás 200 millas tamén procederon do continente africano, e en 1973 a Organización para a Unidade Africana (OUA) recoñeceu o dereito dos estados ribeiregos a instaurala na súa IV Conferencia celebrada en Arxel¹⁷².

Tres anos despois, na Conferencia Europea de Pesca celebrada en Londres, aprobaríase o *Convenio Europeo da Pesca*¹⁷³. Asinado o 9 de marzo de 1964, recoñece a cada Estado o dereito a fixar nunha franxa costeira de 12 millas as súas zonas de pesca. Dentro das seis primeiras millas os dereitos serían exclusivos para os nacionais de cada país, e entre as 6 e as 12 millas terían que ser respectados os dereitos históricos de pesca de terceiros países. Este convenio, apoiado por gran número de estados europeos -Austria, Bélxica, Dinamarca, España, Francia, Irlanda, Islandia, Italia, Luxemburgo, Noruega, Países Baixos, Portugal, Suecia, Suíza, Reino Unido e República Federal de Alemaña- era de exclusiva aplicación á costa atlántica europea, polo que estamos falando dun acordo de gran relevancia, pero de ámbito rexional, e sen a transcendencia dunha CNUDM.

España ratificou este *Convenio Europeo da Pesca* o 15 de setembro de 1965, e incorporou as súas cláusulas á normativa estatal a través da Lei 20/1967, de 8 de

---

¹⁷² Díez Partier, E. (1986): "Historia de la política pesquera comunitaria", *Revista de Estudios Agro-Sociales*, nº 134, pp. 147-171.

¹⁷³ [Disponible en www.elaw.org/node/3524]

abril¹⁷⁴. No Preámbulo de dita lei arguméntase que as razóns que levan a España a asinar dito Convenio son por un lado o feito de que sexa asinado por outros once países; por outro, que se respecten os dereitos históricos¹⁷⁵ dos pescadores nesas augas; e por último, que un bo número de países de África, América e Asia, xa tiñan incorporado límites similares as súas lexislacións. Anos máis tarde, España recorrerá aos acordos recollidos neste Convenio para facer fronte a outras regulamentacións máis restritivas en canto ao acceso dos barcos españois a caladoiros estranxeiros. Aínda que esta resistencia pouco podería facer ante un proceso que continuaba a bo ritmo a escala global.

Así, no ano 1976 a Comunidade Económica Europea (CEE) acordou a extensión da súa Zona Económica Exclusiva (ZEE) ás 200 millas¹⁷⁶, nun contexto de difusión desta práctica en todo o mundo. Estamos a falar dun momento en que o peso relativo de España na pesca europea e mundial era bastante maior que o actual. A inicios da década de 1970, as capturas españolas supoñían o 21,15% das europeas (EU15), e o 2,38% das mundiais, segundo reflicten as estatísticas da FAO. E segundo datos da Dirección General de Pesca para 1970¹⁷⁷, a produción pesqueira desembarcada en España era de 1.222.000 toneladas, e o consumo nacional de peixe fresco estimábase en 13 Kg per cápita. Desembarcábanse 140.000 toneladas de peixe conxelado, especialmente de pescada, carioa, mariscos e cefalópodos. E a produción de bacallau ascendía as 97.000 toneladas, destinadas fundamentalmente á industrialización en salgado. O valor en primeira venta nas lonxas neste mesmo ano foi de 25,9 millóns de pesetas. Ramón Tamames, citando datos do INE e da *Hoja del Mar* para 1970, cifra o número de embarcacións dedicadas á pesca en 15.250, con un TRB de 653.200 toneladas, e cunha tripulación de 110.728 persoas¹⁷⁸.

Un 39% das capturas da flota española realizábanse en augas europeas¹⁷⁹. O 61% restante procedía de caladoiros afastados, tanto do Atlántico Noroeste (20%), Atlántico Centro-Este (16%), e Atlántico Sudeste (17,5%). Só un 7% das descargas

¹⁷⁴ Publicada no B.O.E. núm. 86, de 11 de abril de 1965.

¹⁷⁵ Considerados como dereitos históricos os adquiridos durante os dez anos anteriores a 1962.

¹⁷⁶ En virtude da Resolución de A Haia de 1976.

¹⁷⁷ Tomados do artigo de Fernández, A. (1972): "La pesca española. Realidad y futuro", *La Marina Mercante Española*, nº 470, pp. 83-87.

¹⁷⁸ Tamames, R. (1986): *Estructura económica de España*. Alianza Editorial, Madrid. P. 195.

¹⁷⁹ A efectos estatísticos, a FAO ten establecidas 27 áreas de pesca. Neste caso referímonos a Área FAO R27, North-East Atlantic. Para información cartográfica sobre esta división ver anexo 5.

procedía en 1970 do Mar Mediterráneo. E as estatísticas das que dispoñemos desde Eurostat non ofrecen para este ano datos de capturas para a maioría das áreas dos Océanos Pacífico e Índico.

Figura 22. Capturas da flota española en 1970 por Áreas FAO.

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

A raíz da ampliación das augas da CEE ás 200 millas, en España, a Lei 10/1977, de 4 de xaneiro, tratou de definir con carácter xeral o concepto de *mar territorial*, de conformidade co dereito internacional en vigor e coa Convención de Xenebra de 29 de abril de 1958¹⁸⁰, á que España tiña sumado con data de 25 de febreiro de 1971. O *mar territorial* quedaba establecido nunha anchura de 12 millas mariñas, que tanto a efectos pesqueiros (Lei 20/1967, de 8 de abril) como a fiscais (Decreto 3281/1968, de 26 de decembro) viña sendo xa o límite establecido para o exercicio da xurisdición española. Esta lei recoñecía os dereitos de pesca de buques estranxeiros en augas nacionais en virtude do que fora disposto no Convenio Europeo da Pesca de 9 de marzo de 1964. Posteriormente, a Lei 15/1978 de 20 de febreiro, definiu a *zona económica exclusiva* como aquela que se estende desde o límite exterior do mar territorial español ata unha distancia de 200 millas náuticas, contadas a partir das liñas de base desde as que se mide a anchura do mar territorial. O Estado español ten nesta zona dereitos soberanos aos

¹⁸⁰ Convención de Xenebra sobre o Mar Territorial e Zona Contigua, de 29 de abril de 1958.

efectos da exploración e explotación dos recursos naturais do leito e do subsolo mariños, e das augas supraxacentes. No artigo 3 desta lei especifícase que o exercicio da pesca queda reservado aos españois e aos buques de pesca estranxeiros cos que haxa un previo acordo, ou que se estableza nos tratados internacionais dos que España forme parte. Vemos que o noso país sigue o camiño ao tempo que o resto de Europa, aínda que o sector pesqueiro era plenamente consciente dos problemas de acceso a caladoiros aos que deberían enfrontarse os buques propios tal e como queda patente na prensa da época.

A III Conferencia das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar foi convocada en 1973, e precedida dunha gran cantidade de reunións rexionais e acordos previos. A Conferencia desenvolveuse en 11 períodos de sesións e clausurouse en 1982 en Montego Bay. O día 10 de decembro deste mesmo ano procedeuse á apertura para a súa sinatura da *Convención das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar*, onde se define un sistema oceánico de xurisdicións vinculado ao Estado, conformado polos conceptos de *augas interiores, mar territorial, zona contigua, zona económica exclusiva e plataforma continental*¹⁸¹. O Estado ribeirogo exercerá sobre a súa ZEE unha serie de dereitos soberanos pero tamén deberá facer fronte á responsabilidade de conservación e xestión apropiadas dos recursos naturais destas zonas¹⁸².

¹⁸¹ [Disponible en www.un.org]

¹⁸² Oya, J. J. (1985): "El nuevo marco de las relaciones pesqueras internacionales", *El Campo. Boletín de Información Agraria*, nº 99, pp. 27-33.

Táboa 15 Principais superficies da ZEE, 1985.

País	Millas náuticas cadradas
Estados Unidos	2.222.000
Australia	2.043.300
Indonesia	1.557.300
Nova Zelandia	1.409.500
Canadá	1.370.000
Unión Soviética	1.309.500
Xapón	1.126.000
Brasil	924.000
México	831.500
Chile	667.300
Noruega	590.500
India	587.600
Filipinas	551.400
Portugal	517.400
Dinamarca	426.900
Madagascar	376.800
España	345.600

Fonte: Office of the Geographer, Dpto. de Estado, EE. UU., tomado de Oya, J. J. (1985).

Neste sistema a alta mar queda fóra da xurisdición dos Estados e considérase libre para a súa utilización con fins pacíficos; e os fondos mariños e oceánicos pasan a ser patrimonio común da Humanidade e xestionados pola Autoridade Internacional de Fondos Mariños¹⁸³. Os acordos desta Convención foron asinados por 119 delegacións, entraron en vigor en novembro de 1994, e supuxeron a confirmación do cambio de escenario nas relacións económicas e comerciais entre países. En virtude dalgunhas das súas disposicións constituíuse o Tribunal Internacional de Dereito do Mar, con sede en Hamburgo¹⁸⁴.

España nun primeiro momento decidiu absterse na votación do proxecto de convención, o 30 de abril de 1982, molesta polo que consideraba unha escasa atención prestada neste foro seus aos intereses. O 10 de decembro de 1982 asinou a acta final da

¹⁸³ [Disponible en www.isa.org.jm]

¹⁸⁴ [Disponible en www.itlos.org]

conferencia, pero non o texto da convención. Pero a postura española irá mudando en virtude de varios factores, entre eles algúns relacionados coas súas aspiracións a entrar na CEE, porque tanto esta organización como a maioría dos seus membros tiñan asinado a Convención. Ademais a sinatura do Convenio permitiría a España converterse en membro de pleno dereito da Comisión Preparatoria da Autoridade Internacional dos Fondos Mariños, que se encargaría de elaborar normas, regulamentos e procedementos para que o Tribunal Internacional de Dereito do Mar puidese empezar a desempeñar as súas funcións. Así o 4 de decembro de 1984 asinou a CNUDM e publicou a súa ratificación en 1997¹⁸⁵, acompañada dunha serie de declaracións sobre a súa interpretación dalgúns aspectos desta Convención, que entraría en vigor de forma xeral o 16 de novembro de 1994, e que para España faríao o 14 de febreiro de 1997¹⁸⁶. Podemos consultar abundante literatura sobre a repercusión desta Convención nos intereses pesqueiros españois, en xeral considerada negativa para a flota española¹⁸⁷.

Tras a sinatura da CNUDM, abriuse o camiño para que o sector pesqueiro a nivel mundial se regulase en función da propiedade dos recursos, da capacidade de acceso aos mesmos, e dos mecanismos de concesión e intercambio destes dereitos de pesca. Esta territorialización do mar xeraría fondos cambios nos modos de produción e no comercio de produtos pesqueiros, que segundo o profesor González Laxe (2004), provocou a especialización das flotas pesqueiras na procura dunha optimización e aproveitamento máximo da súa capacidade produtiva, en función da capacidade de acceso a determinadas pesquerías. Unha especialización que repercutiu na subministración de produtos pesqueiros aos mercados, tanto en países desenvolvidos como en desenvolvemento, e provocou a aparición de mercados especializados para cada especie.

E que tamén tivo importantes implicacións territoriais pola implantación dun sistema de xestión do recurso no que as empresas tratan de aumentar as súas posibilidades de captura retendo e acumulando os máximos dereitos de pesca, coas

---

¹⁸⁵ BOE núm. 39, de 14.02.97.

¹⁸⁶ Riquelme Cortado, R. M. (1985): "Reflexiones sobre la firma y la ratificación de la Convención de las Naciones Unidas sobre el Derecho del Mar (1982). A propósito de la firma de España". Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra.

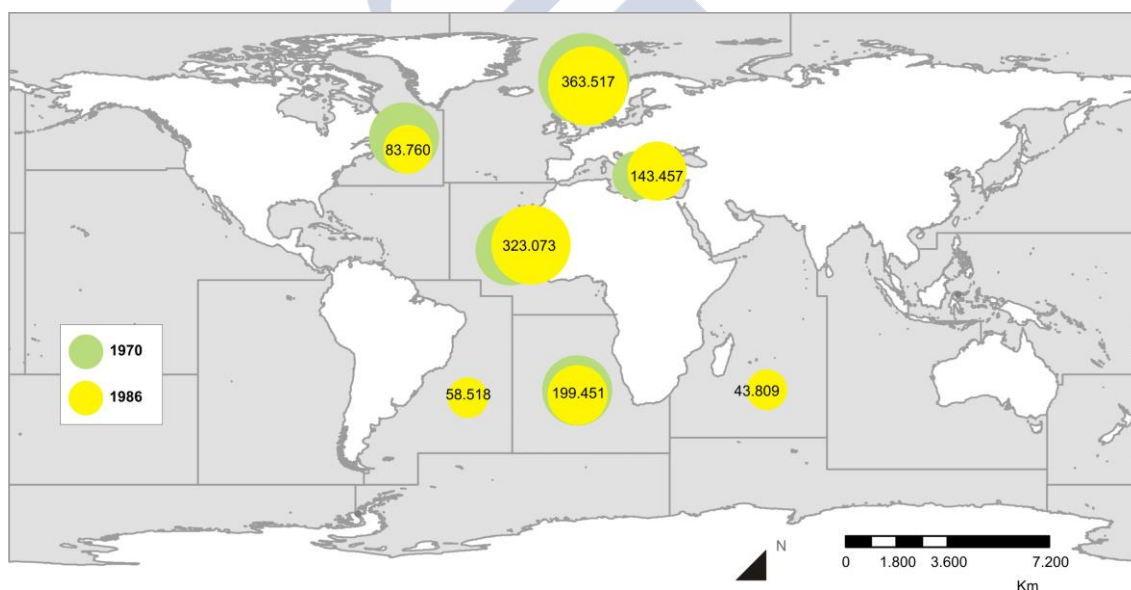
¹⁸⁷ Para unha visión de conxunto podemos consultar o artigo de Meseguer, J. L. (1985): "España y la nueva ordenación internacional de la pesca", *Revista de Estudios Agro-sociales*, N.º. 131, pp. 21-38.

implicacións que esta acumulación ten na estrutura empresarial e produtiva, polo tanto tamén na sociedade, dos territorios litorais en comunidades fortemente dependentes da pesca.

En 1986, a situación cambiará de maneira notable para España, despois de 15 anos de adaptación, de conflitos entre flotas, de expulsión de caladoiros tradicionais e de apertura de novas pesquerías en mares moi afastados da Península. Este ano é o da entrada na CEE, e aínda que xa o proceso de adaptación se tiña iniciado na década anterior, vai ser neste momento cando o sector debería afrontar o decenio de profundos retos para acadar a plena integración. As figuras que recollen as capturas da flota española por áreas amosan este cambio ao que nos referimos, e ao que aludiremos máis adiante.

Figura 23. Capturas da flota española en 1986 por Áreas FAO.

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

Os dereitos de propiedade e condicións de acceso aos caladoiros situados fóra das xurisdicións nacionais fóronse clarificando e regulando en virtude de numerosos acordos internacionais. Despois da Convención de Xenebra sobre Alta Mar¹⁸⁸, sucedéronse unha serie de acordos moi relevantes a nivel rexional e internacional no

¹⁸⁸ Do 29 de abril de 1958

ámbito da xestión da pesca¹⁸⁹. No ano 1993, no marco da Organización das Nacións Unidas para a Alimentación e a Agricultura (FAO) adoptouse un acordo destinado a controlar a actividade dos buques que traballaban en mar aberto promovendo o cumprimento das medidas internacionais de conservación e ordenación¹⁹⁰. En 1995, as Nacións Unidas aprobaron o *Acordo sobre poboacións de peixes transzonais e especies altamente migratorias*¹⁹¹, un réxime xurídico completo e detallado para asegurar a conservación e a explotación sostible deste tipo de poboacións de peixes que periodicamente se desprazan entre alta mar e augas suxeitas a xurisdición nacional, ou que se atopan na zona económica exclusiva dun país e tamén nas zonas de alta mar adxacentes. Este acordo tamén tratou de fortalecer a responsabilidade dos Estados respecto dos seus buques en alta mar, e arranxar o problema das bandeiras de interese. Este mesmo ano, a FAO aprobaría o *Código de Conduta da Pesca Responsable*, que establecería principios e normas de comportamento de carácter internacional destinadas a garantir "a conservación, ordenación e desenvolvemento eficaces dos recursos acuáticos vivos, co debido respecto polo ecosistema e a biodiversidade"¹⁹².

Ao mesmo tempo, co obxectivo de xestionar os recursos pesqueiros dunha área xeográfica determinada, ou dunha especie concreta, favorecendo a cooperación e a coordinación entre Estados, desde mediados do século XX empezaron a xurdir as Organizacións Rexionais de Pesca (ORP). Así, a creación en 1948 do *Indo-Pacific Fisheries Council*, agora chamado *Asia-Pacific Fishery Commission (APFIC)*, marcou o inicio deste proceso, polo que tamén se crearían o Comité de Pesca para o Atlántico Centro-Oriental (CECAF), a Comisión de Pesca para o Atlántico Centro-Occidental (WECAFC), a Comisión de Pesca para Asia-Pacífico (APFIC), a Comisión Xeral de Pesca do Mediterráneo (CGPM) ou a Comisión do Atún para o Océano Índico (IOTC)¹⁹³, entre outros, todos eles dependentes da FAO.

¹⁸⁹ Para profundizar neste tema é interesante consultar a Comisión Europea (2002): *Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo. Hacia una Estrategia de Protección y Conservación del Medio Ambiente Marino*. Comisión de las Comunidades Europeas. COM(2002) 539 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu>]

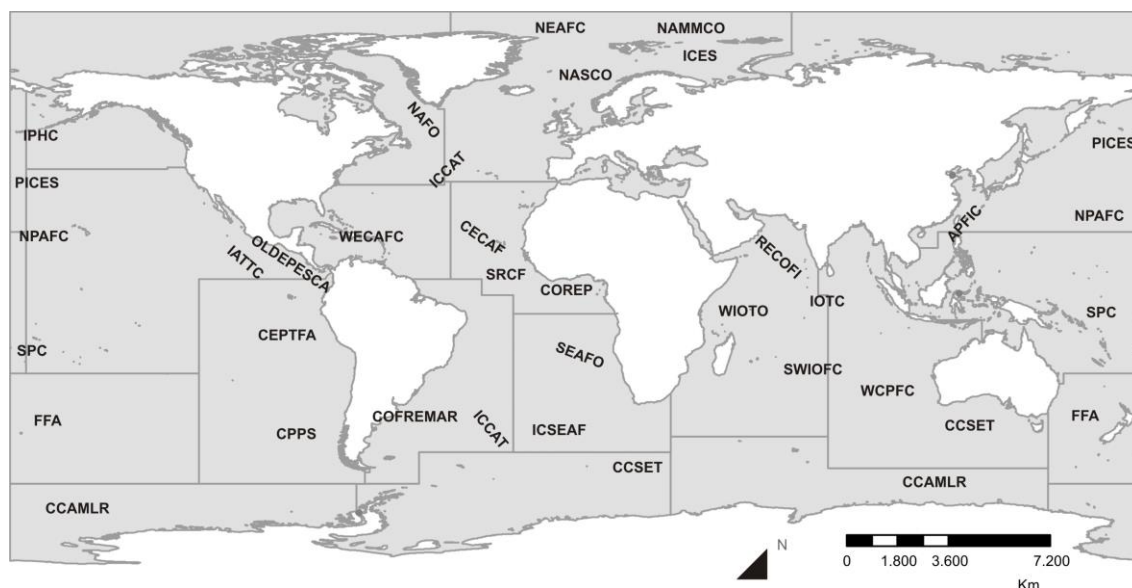
¹⁹⁰ Acuerdo para promover el cumplimiento de las medidas internacionales de conservación y ordenación por los buques pesqueros que pescan en alta mar. [Disponible en www.fao.org/Legal/treaties/012s-s.htm]

¹⁹¹ [Disponible en www.un.org/depts/los/convention_agreements/reviewconf/FishStocks_SP_B.pdf]

¹⁹² FAO (2010-2012). *Código de Conducta para la Pesca Responsable*. Departamento de Pesca y Acuicultura de la FAO. [Disponible en www.fao.org/fishery/code/es]

¹⁹³ [Disponible en www.fao.org/fishery/topic/16800/en]

Figura 24. Organismos Rexionais de Pesca.

Fonte: Elaboración propia a partir de González Laxe, F. (2006).

Pero tamén teñen aparecido organismos independentes, que non dependen da FAO, e entre eles podemos citar a Comisión para a Conservación dos Recursos Vivos do Antártico (CCAMLR), que entrou en vigor en 1982 como parte do Tratado Antártico; a Comisión para a Conservación do Atún Vermello do Sur (CCSBT), a Comisión Internacional do Atún Tropical (CIAT), a Organización de Pesqueiras do Atlántico Noroeste (NAFO), a Comisión de Pesqueiras do Atlántico Norleste (NEAFC), a Comisión para o Salmón do Pacífico (PSC), ou a Comisión Baleeira Internacional (IWC)¹⁹⁴.

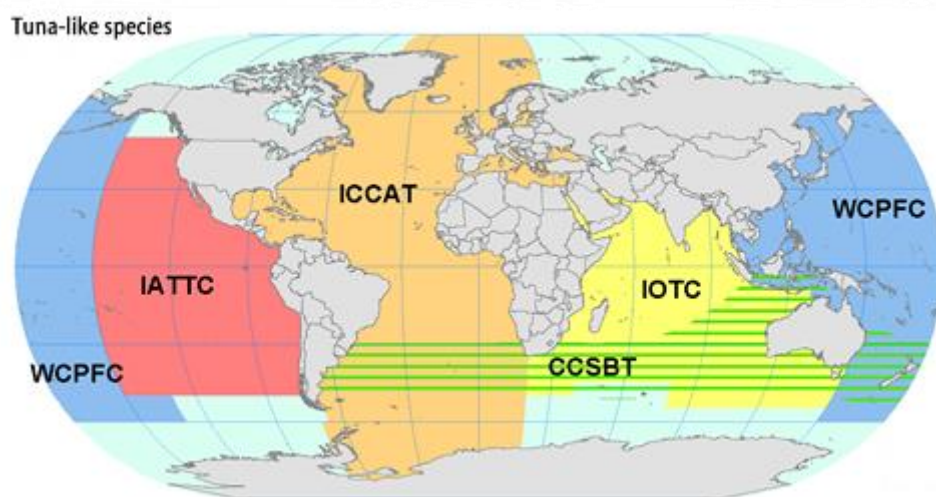
Na actualidade hai 44 organismos rexionais de pesca en todo o mundo, con funcionalidades moi variadas: algúns encárganse da recollida, análise e difusión de información e datos; e hai outros dedicados á conservación, xestión e desenvolvemento responsable dos recursos. Unha boa ferramenta para coñecer o ámbito de actuación dos ORP é a proporcionada polo Departamento de Pesca e Acuicultura da FAO e que se pode consultar a través do seu portal web¹⁹⁵. E para coñecer o balance que a Comisión Europea fai sobre estes organismos e sobre o seu futuro podemos consultar a

¹⁹⁴ [Disponible en www.fao.org/fishery/rfb/search/es] e [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/international/rfmo/index_es.htm]

¹⁹⁵ Regional Fishery Bodies Map Viewer. [Disponible en <http://www.fao.org/figis/geoserver/factsheets/rfbs.html>].

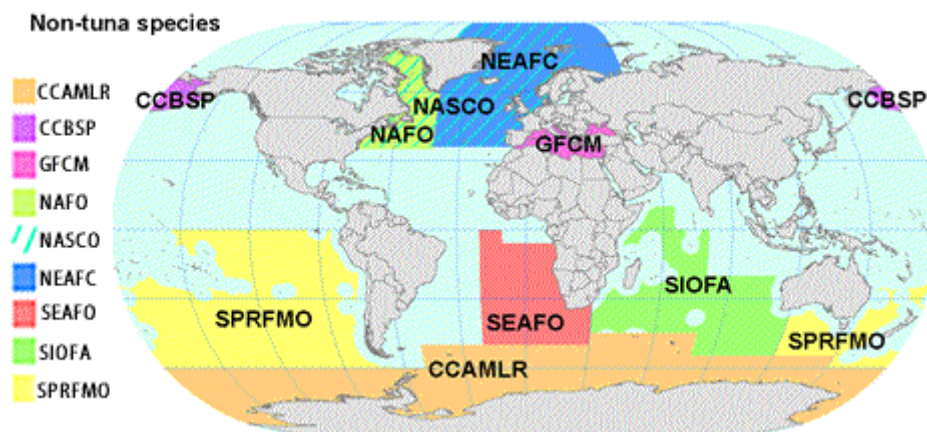
Comunicación da Comisión ao Consello e ao Parlamento Europeo, de 8 de decembro de 1999¹⁹⁶.

Figura 25. Organismos Rexionais de Pesca que xestionan especies altamente migratorias, especialmente túnidos.

Fonte: Comisión Europea¹⁹⁷.

Figura 26. Organismos Rexionais de Pesca que xestionan poboacións por zonas xeográficas.

Fonte: Comisión Europea¹⁹⁸.

Nos últimos anos hai que destacar a sinatura do convenio para a creación da Organización Rexional de Ordenación Pesqueira do Pacífico Sur, encargada da xestión e conservación entre a parte máis oriental do océano Índico sur ata as zonas económicas

¹⁹⁶ Comisión Europea (1999): *Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo - Participación de la Comunidad Europea en las Organizaciones Regionales de Pesca (ORP)* COM/99/0613 final.

¹⁹⁷ [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/international/rfmo/index_es.htm]

¹⁹⁸ [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/international/rfmo/index_es.htm]

exclusivas de América do Sur a través do océano Pacífico. Nesta mesma liña, na actualidade está en proceso de creación un novo organismo, A Comisión de Pesca e Acuicultura de Asia Central e o Cáucaso, centrado no desenvolvemento sostible de pesca e acuicultura nestas augas continentais.

España forma parte, a título individual ou como membro da UE, dun gran número destes organismos.

O xeógrafo Diego Compán cualificaría en 1982 o proceso aquí descrito de apropiación do mar por partes dos estados costeiros como o inicio dun novo ciclo histórico, como un cambio de era no mundo da pesca¹⁹⁹. E como o punto de inicio das políticas favorecedoras do desmantelamento da flota española. Pola súa parte, un anos antes, en 1975, Emilio Arijá tiña cualificado á fixación de límites nas augas xurisdicionais de “estorbos institucionais” á actividade²⁰⁰. Estes xeógrafos españois, coetáneos a este movemento soberanista no mar, foron conscientes da transcendencia do proceso en España, polo importante desenvolvemento do seu sector pesqueiro, e amosaron as súas reservas sobre as súas repercusións.

Este proceso tería tamén unha profunda transcendencia a nivel rexional, sobre todo porque despertou ou favoreceu o desenvolvemento de sentimentos de pertenza e posesión en relación aos caladoiros de cada rexión, e conflitos de interese no acceso aos mesmos por parte de flotas de diferentes rexións españolas a determinadas pesquerías²⁰¹. Obsérvase que conflitos e situacións analizadas a escala internacional polas tensións xeradas polo acceso ao recurso, vanse ver reproducidas a escalas estatal e rexional nestes anos de cambios normativos, tanto referidos á xestión como a definición do futuro da actividade pesqueira.

---

¹⁹⁹ Compán Vázquez, D. (1982): “Dinámica locacional reciente de los caladeros de pesca de la flota radicada en Andalucía”, *Cuadernos Geográficos*, nº 12, pp. 87-102.

²⁰⁰ Arijá Rivarés, E. (1975): “Pesca marítima y pesca continental”. En *Geografía de España*, Vol. III, Cap. 6. Espasa-Calpe, Madrid.

²⁰¹ Compán Vázquez, D. (1982). Op. Cit. Pp. 87-102.

4.2.1. Proceso de adaptación a Convención das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar.

Despois de analizar os procesos de territorialización do mar imos agora centrarnos no transcurso da adaptación, desde os puntos de vista político e lexislativo, a esta nova realidade á que por forza os sectores pesqueiros español e galego tiñan que axustarse. Imos analizar os pasos que se deron para adaptarse ao novo marco regulador derivado da Convención das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar, tamén os cambios lexislativos propiciados pola adhesión á CEE, e por último o proceso de adaptación ás regulamentacións e organismos internacionais de pesca.

Este proceso de adaptación correu parello, como levamos sinalando ata o de agora, a outros derivados da preparación para a entrada de España na CEE, da situación de esgotamento de moitos dos caladoiros tradicionais da flota española, e da apertura doutras pesquerías de onda larga que pouco a pouco irían cobrando importancia.

A I Conferencia sobre Dereito do Mar celebrouse en Xenebra entre o 24 de febreiro e o 24 de abril de 1958, e nela adoptáronse 4 convencións: Convención sobre Alta Mar, Convención sobre Mar Territorial e Zona Contigua; Convención sobre Plataforma Continental; e Convención sobre Pesca e Conservación dos Recursos Vivos de Alta Mar.

Na Convención sobre Mar Territorial e Zona Contigua regulamentouse o *mar territorial*, e estableceuse a súa delimitación vertical, aínda que non se chegou a acordo sobre o seu ancho. Aínda que esta si quedaría establecida en 12 millas para a *zona contigua*. O acordo sobre a extensión do *mar territorial* non se acadaría tampouco na II Conferencia sobre o Dereito do Mar, de 1960, e habería que agradar ata a III Conferencia para que se fixase en 12 millas.

No Estado español, o 11 de abril de 1967 publicouse a Lei 20/1967, de 8 de abril, sobre a extensión das augas xurisdicionais a doce millas, a efectos da pesca²⁰². No preámbulo desta lei descríbese o marco internacional no que se inserta esta lexislación, e cítase como antecedente o *Convenio Europeo da Pesca*, ratificado e asinado por España como xa citamos anteriormente, que reconece en 1964 os dereitos de cada país

²⁰² Publicada no BOE, nº 86 de 11 de abril de 1967, pp 4.814-4.815.

de estender a súa xurisdición marítima ata as 12 millas en materia de pesca. Tamén se xustifica esta medida na defensa dos intereses pesqueiros españois diante de países africanos, americanos e asiáticos, cos que España mantén relacións en materia de pesca, e que adoptan neses anos medidas similares.

Esta corrente internacional vai favorecer que España se sume á Convención de Xenebra sobre o Mar Territorial e a Zona Contigua²⁰³, en 1971. O instrumento de adhesión foi depositado na Secretaría Xeral das Nacións Unidas o día 25 de febreiro e entrou en vigor en España o 27 de marzo de 1971. Isto xustificouse desde o punto de vista do Goberno español na necesidade de non quedar illados do que acontecía nos países veciños atlánticos. Seguindo esta tendencia, e como xa citamos anteriormente, no ano 1976 a Comunidade Económica Europea (CEE) acordou a extensión da Zona Económica Exclusiva (ZEE) ás 200 millas²⁰⁴.

Posteriormente publicouse a Lei 15/1978 de 20 de febreiro, de 8 de abril sobre extensión das augas xurisdicionais españolas a efectos de pesca, e que define a *zona económica exclusiva*. Este proceso foi seguido por todos os países costeiros europeos, mentres o sector pesqueiro español era plenamente consciente dos problemas de acceso a caladoiros aos que deberían enfrontarse no futuro.

Pese á proliferación de convenios reguladores, comisións de seguimento, e lexislación internacional en materia de límites territoriais no mar, na actualidade as tensións entre Estados continúan presentes. Moitos son os países con aspiracións a aumentar as súas zonas económicas exclusivas máis alá das 200 millas. Segundo datos publicados polo Ministerio de Defensa español, 54 dos países que ratificaron a CNUDM teñen presentado 60 propostas de ampliación da súa plataforma continental ante a Comisión de Límites da Plataforma Continental da ONU²⁰⁵. No caso de España téñense presentado solicitudes de ampliación no Mar Cantábrico e en Galicia (de 70.000 e 79.000 Km² respectivamente), e no ano 2012 realizáronse expedicións científicas co

---

²⁰³ Convención de Xenebra sobre o Mar Territorial e a Zona Contigua, de 29 de abril de 1958.

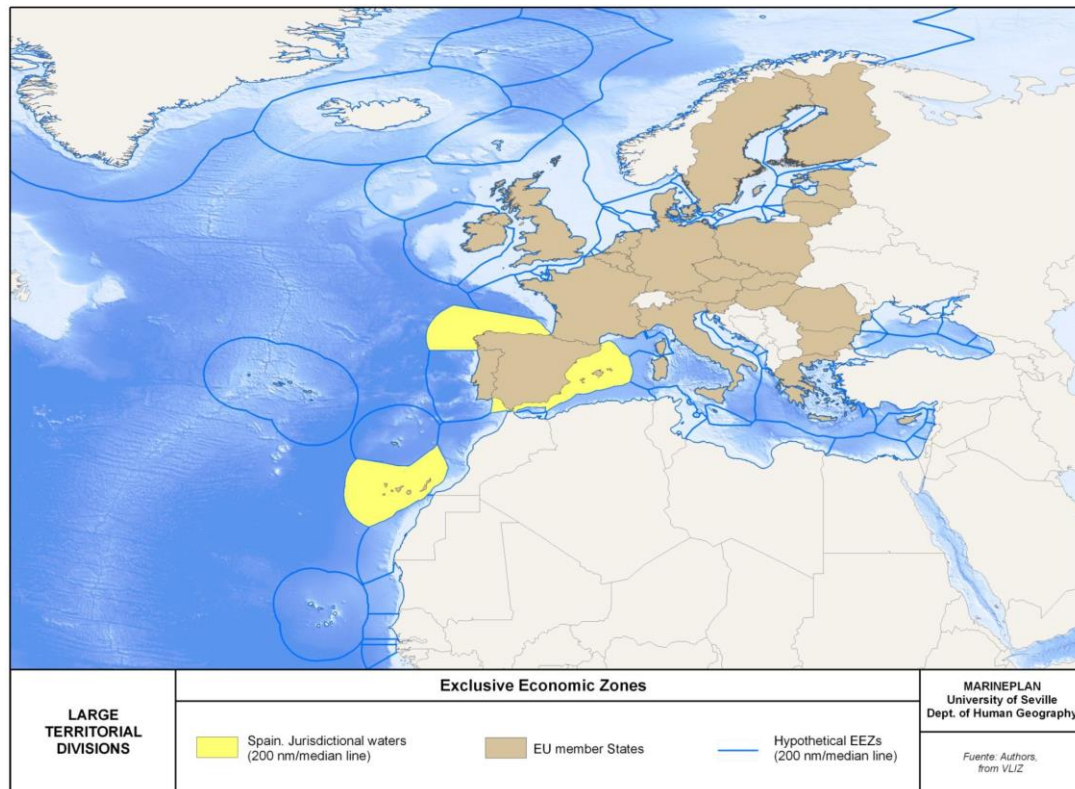
²⁰⁴ En virtude da Resolución de A Haia de 1976.

²⁰⁵ Comisión constituída por expertos en xeoloxía, xeofísica e hidrografía elixidos polos estados partes da Convención das Nacións Unidas sobre o Dereito do Mar (CNUDM), para analizar aqueles casos nos que os Estados ribeiregos alegan que a súa plataforma continental excede das doce millas.

obxectivo de recoller datos que servisen de argumento para ampliar a soberanía sobre os fondos mariños ao oeste das Illas Canarias²⁰⁶.

Figura 27. Zonas Económica Exclusiva en España.

Fonte: tomado de Suárez de Vivero, J. L. (Ed.) (2011).

4.2.2. Proceso de adaptación ás regulamentacións e organismos internacionais de pesca.

Aínda que algúns datan de antes da Segunda Guerra Mundial, a partir da segunda metade do século XX empezan a cobrar grande importancia na regulación da actividade pesqueira os marcos de actuación internacionais: os convenios reguladores, e os organismos, *clusters* e *lobbys* internacionais, e incluso a negociación dos acordos con terceiros países.

Desde a súa creación, a FAO foi publicando unha serie de recomendacións centradas na necesidade de que os principais países produtores de pesca subscribisen convenios internacionais destinados a regular a explotación dos recursos pesqueiros. E

²⁰⁶ [Disponible en www.armada.mde.es]

todos os axentes implicados na actividade pesqueira pareceron conscientes da necesidade de ordenar e regular os caladoiros en augas internacionais, onde se concentra a actividade de flotas pesqueiras moi tecnificadas que foron expulsadas dos seus caladoiros tradicionais despois do proceso de expansión dos *mares territoriais* e das *zonas económicas exclusivas* por todo o mundo.

España ten asinado a título individual, ou posteriormente co membro da Unión Europea, numerosos²⁰⁷ **convenios, convencións ou tratados** reguladores en materia de pesca e xestión dos mares. Citamos por orde cronolóxica algúns dos máis relevantes:

- *Convención para a Regulación de Mallas de pesca e tamaño límite da pesca*, asinado o 5 de abril de 1946 e ratificado por España o 5 de febreiro de 1953.

- *Convenio para o Atlántico Noroccidental*, asinado o 8 de febreiro de 1949, no que España participou porque contaba con intereses pesqueiros nesa zona.

- *Convenio para a regulación da pesca da balea*²⁰⁸, asinado en Whashington en 1946, entrou en vigor para España o 17 de xaneiro de 1963.

- Na I Conferencia sobre Dereito do Mar celebrada en Xenebra en 1958 adoptáronse 4 tratados: *Convención sobre Alta Mar*, *Convención sobre Mar Territorial e Zona Contigua*; *Convención sobre Plataforma Continental*; e *Convención sobre Pesca e Conservación dos Recursos Vivos de Alta Mar*. Estes acordos entraron en vigor en España o 27 de marzo de 1971²⁰⁹.

- *Convenio Europeo da Pesca*, asinado en Londres o 9 de marzo de 1964, foi ratificado por España o 15 de setembro de 1965, que incorporou as súas cláusulas á normativa estatal a través da Lei 20/1967, de 8 de abril.

- *Convenio do Consello Internacional para a exploración do mar*, entrou en vigor en 1964. En virtude deste convenio tense dotado ao *Consello Internacional para a Exploración del Mar (CIEM/ICES)* dunha nova constitución, máis acorde cos seus obxectivos. España ratificouno o 9 de setembro de 1965.

---

²⁰⁷ 48 convenios segundo <http://www.whatconvention.org/>, dependente da Fundación Mandat.

²⁰⁸ [Disponible en <http://iwc.int/convention.htm>].

²⁰⁹ Publicado no BOE 308 de 25 de Decembro de 1971.

- *Convención Internacional para a Conservación do Atún Atlántico*, asinada en Río de Xaneiro en maio de 1966, e que entrou en vigor en 1969. España forma parte como membro da UE desde o 14 de novembro de 1997.

- *Convenio sobre a futura cooperación multilateral nos caladoiros do Atlántico nororiental*, que entrou en vigor en 1980, e que deu lugar á creación da *Comisión Internacional de Pesquerías para o Atlántico Noreste (NEAFC)*.

- *Acordo das Pesquerías do Sur do Océano Índico (SIOFA)*, adoptado o 7 de xullo de 2006 no ámbito da FAO. Entrou en vigor en xullo de 2012. España pertence como membro da UE.

España ten asinado e ratificado moitos outros convenios ou tratados non relacionados directamente coa pesca en alta mar, pero si coa preservación do medio mariño. Citamos como exemplos o *Tratado Antártico*, asinado en Whashington en 1959. Tamén podemos citar o *Convenio sobre a prevención da contaminación no mar por verquidos de desfeitos e outras materias*²¹⁰, de 29 de decembro de 1972, ratificado por España en 1974; ou o *Convenio OSPAR sobre a protección do medio ambiente mariño do Atlántico Norleste*²¹¹, subscrito en París en 1992, e ratificado por España en 1994.

Ocupámonos agora dos **órganos rexionais de pesca (ORP)**²¹², establecidos en virtude de convenios internacionais, fundamentalmente son de dous tipos²¹³: Órganos asesores, que desenvolven tarefas científicas e de xestión, e que priorizan as súas funcións de asesoramento. Por outra banda, están os órganos de xestión, con funcións fundamentalmente administrativas.

1. En canto aos **órganos asesores**, España é membro dos seguintes²¹⁴:

- *Consello Internacional para a Exploración do Mar (CIEM/ICES)*²¹⁵.
Establecido polo *Convenio do Consello Internacional para a exploración del mar*

²¹⁰ [Disponible en www.londonprotocol.imo.org]

²¹¹ [Disponible en www.ospar.org]

²¹² Coñecidos polas súas siglas en inglés: Regional Fishery Bodies (RFB) segundo a FAO; e Regional Fisheries Management Organisations (RFMOs) (Organizacións Rexionais de Ordenación Pesqueira (ORGP) nas súas siglas en galego), segundo a UE.

²¹³ Clasificación establecida pola FAO: <http://www.fao.org/fishery/rfb/search/es>

²¹⁴ [Disponible en www.fao.org/fishery/rfb/search/es]

²¹⁵ [Disponible en www.ices.dk/Pages/default.aspx]

asinado en Copenhague en 1964. O CIEM é unha organización intergubernamental que ten por obxectivo dotar de coñecemento científico sobre o mar e os seus recursos ás autoridades competentes. Asesoran na súa toma de decisións de xestión e de política pesqueira, non só aos gobernos dos países membros senón tamén a organismos e comisións como a Comisión Oslo-París (OSPAR), Comisión Helsinki (HELCOM), Comisión das Pesquerías do Atlántico Noreste (NEAFC), Organización para a Conservación do Salmón do Atlántico Norte (NASCO), ou a Comisión Europea (EC).

- *Comisión de Pesca para o Atlántico Centro Occidental (COPACO/WECAFC)*, creada en 1973 co obxectivo de promover a aplicación do Código de conduta para unha pesca responsable²¹⁶ na súa zona de actuación, prestando especial atención á pesca artesanal. España pertence como membro da UE.

- *Comisión consultiva europea para a pesca en augas interiores e a acuicultura (EIFAAC)*²¹⁷, establecida pola FAO en 1957, España pertence a esta Comisión como membro da UE.

2. Órganos de xestión. España é membro dos seguintes:

- *Comisión Baleeira Internacional (IWC)*²¹⁸, foi creada en virtude do *Convenio Internacional para a regulación da pesca da balea*.

- *Comisión Xeral de Pesca para o Mediterráneo (GFCM)*²¹⁹, a súa creación foi aprobada nunha reunión da FAO en 1949 e entrou en vigor en 1952. Ten responsabilidades de xestión da pesca no Mediterráneo, e España pertence como membro da UE.

- *Comisión Internacional para a conservación do Atún Atlántico (ICCAT)*²²⁰, creada pola Convención Internacional para a Conservación do Atún Atlántico. España pertence como membro da UE.

- *Organización de pesquerías do Atlántico Noroeste (NAFO)*²²¹. España pertence como membro da UE. Foi fundada en Canadá en 1979 como sucesora da Comisión

---

²¹⁶ [Disponible en www.fao.org/docrep/005/V9878S/V9878S00.HTM]

²¹⁷ [Disponible en www.fao.org/fishery/rfb/eifaac/en#Org-OrgsInvolved]

²¹⁸ [Disponible en <http://iwc.int/inicio>]

²¹⁹ [Disponible en www.gfcm.org/gfcm/en]

²²⁰ [Disponible en www.iccat.int/en]

Internacional das pesquerías do Atlántico Noroeste (ICNAF), que realizou a súa actividade entre 1949 e 1978.

- *Comisión Internacional de Pesquerías para el Atlántico Noreste (NEAFC)*²²²

Entrou en vigor en 1982, e España pertence como membro da UE.

- *Organización para a Conservación do Salmón do Atlántico Norte (NASCO)*²²³,

creada en virtude da Convención para a Conservación do Salmón no Atlántico Norte, que entrou en vigor en outubro de 1983. España pertence como membro da UE.

- *Comisión para a Conservación dos Recursos Vivos Marinos Antárticos (CCAMLR)*²²⁴, creada en 1982 en virtude das previsións dispostas no artigo IX do Tratado Antártico. España intégrase en 1982 no grupo de Estados con intereses na Antártida, e en 1988 asume a responsabilidade de Parte Consultiva nesta Comisión que xurdiu en parte ante a preocupación polo interese comercial do kril antártico, e os problemas derivados.

- *Comisión dos Atúns do Océano Índico (IOTC)*²²⁵, aprobada en novembro de 1993. España pertence como membro da UE.

- *Organización de Pesquerías do Atlántico Sueste (SEAFO)*²²⁶ España pertence como membro da UE. Foi creada no marco da Convención para a Conservación e a Xestión dos Recursos Pesqueiros no Sueste do Océano Atlántico, asinado o 20 de abril de 2001, e entrou en vigor en abril de 2003.

- *Organización Rexional de Xestión das Pesquerías do Pacífico Sur (SPRFMO)*²²⁷ España pertence como membro da UE, creada o 24 de agosto de 2012.

Todas estas organizacións rexionais están centradas na protección e na xestión sustentable das pesquerías nas súas áreas de influencia. As súas recomendacións as veces son seguidas polos Estados de maneira voluntaria, pero noutros casos resultan regulamentacións obrigatorias. España forma parte da maioría delas como membro da Unión Europea.

²²¹ [Disponible en www.nafo.int]

²²² [Disponible en www.neafc.org]

²²³ [Disponible en www.nasco.int]

²²⁴ [Disponible en www.ccamlr.org/es]

²²⁵ [Disponible en www.iotc.org]

²²⁶ [Disponible en www.seafo.org]

²²⁷ [Disponible en www.southpacificrfmo.org]

4.2.3. Proliferación de grupos de presión como reacción á progresiva regulamentación.

De forma paralela á creación de organismos e sinatura de convenios de corte fundamentalmente medio ambientalista, e como reacción a esta tendencia por parte das asociacións de profesionais vinculados ao sector, van ir xurdindo gran cantidade de asociacións, confederacións, cooperativas, e mesmo *clústers* que se constitúen, de maneira máis ou menos oficial, en **grupos de presión** co obxectivo de influír nas políticas de xestión, vixilancia e control da pesca postas en marcha en todo o mundo.

Estes *lobbys* que funcionan a todas as escalas, tanto internacional como estatal e incluso local, teñen cada vez máis forza, sobre todo no caso en que topan puntos de interese común coas diferentes administracións e se ven apoiados por elas. Xuntos forman fortes alianzas que lles axudan a protexer os seus intereses ante por exemplo a Unión Europea, os organismos rexionais responsables de cada área, ou mesmo a FAO. Estes grupos de presión aparecen conformados nuns casos, e apoiados noutros, por medios de comunicación como xornais, revistas de divulgación do ramo, e incluso tv, que funcionan como un potente revulsivo para a opinión pública. Para o caso do sector pesqueiro español, e en concreto galego, podemos citar o xornal La Voz de Galicia, que dedica unha das súas seccións, en concreto *Marítima*, a temas vinculados ao sector pesqueiro, desde posturas moi próximas ás apoiadas polo sector en Galicia fronte aos intereses defendidos desde Bruxelas.

Outro dos exemplos destacados é o constituído pola *Confederación Española de Pesca (CEPESCA)*²²⁸, que xurde da unión das tres maiores organizacións patronais de España no sector pesqueiro. Forman parte desta Confederación 47 asociacións de armadores de buques que traballan en todo tipo de caladoiros, nacionais e internacionais. Segundo fontes da propia confederación, 19 teñen sede en Andalucía, 4 en Cataluña, 3 na Comunidade Valenciana, 3 no País Vasco, 1 en Baleares, 1 en Canarias, 2 en Madrid, e 13 en Galicia. Destaca entre os seus obxectivos o de ser un *interlocutor privilexiado das distintas administracións* á hora de defender os intereses económicos e profesionais do sector pesqueiro español. Desde a Confederación preséntanse iniciativas para realización de documentos marco para os seus asociados.

---

²²⁸ [Disponible en www.cepasca.es]

Este é o caso do *Plan de Acción para a Xestión Pesqueira Sustentable do Palangre de Superficie*, que contén con propostas de regulación, xestión e apoio á investigación, e que foi presentado en Vigo en febreiro de 2013.

Outra dos grupos de presión que ten máis peso no sector, a *Cooperativa de Armadores de Pesca do Porto de Vigo (ARVI)*²²⁹, está formada por 9 asociacións, 2 organizacións de produtores, e polo Cluster do Sector Pesqueiro Extractivo e Produtor, e agrupa a máis de 350 buques (o 65% conxeladores), con cerca de 122.000 T.R.B., e unhas capturas anuais de máis de 400.000 toneladas, segundo fontes da propia cooperativa.

Estas dúas organizacións de armadores negocian a aplicación dos programas de adaptación da flota recollidos na regulamentación da política pesqueira común coas administracións central e autonómicas.

A escala europea debemos citar a *Asociación das Organizacións Nacionais de Empresas Pesqueiras da UE (Europêche)*²³⁰. Creada en 1962, está formada por 17 organizacións de 11 países europeos. As dúas asociacións españolas que están integradas en Europêche son CEPESCA, e a Federación Nacional de Confrarías de Pescadores (FNCP). Esta asociación naceu coa vocación clara de participar na elaboración e na aplicación da PPC, e as súas actuacións están destinadas a acadar a máxima influencia da industria nas decisións políticas que se toman en Bruxelas. Outros importantes grupos de presión son os formados pola *European Fish Processors Association* (AIPCE), e a *European Federation of National Organisations of Importers and Exporters of Fish* (CEP), que traballan xuntas na consecución dos seus obxectivos.

Tamén queremos destacar o papel xogado por unha iniciativa española no marco comunitario. Trátase do *Cluster de Empresas Pesqueiras en Países Terceros (CEPPT)*²³¹, asociación que actúa como portavoz de 118 empresas pesqueiras que posúen inversións en países non comunitarios. O *Cluster* leva anos intentando que na

²²⁹ [Disponible en www.arvi.org]

²³⁰ [Disponible en www.europeche.org]

²³¹ [Disponible en www.clusterdepesca.es]

Política Pesqueira Común se recoñezan dereitos a estas empresas que operan con 321 barcos, baixo 24 pavillóns diferentes²³².

Por outra banda, tamén os armadores de artes menores teñen creado no ano 2012 unha nova plataforma de representantes da pesca artesanal en nove países comunitarios: España, Francia, Reino Unido, Holanda, Bélxica, Alemaña, Grecia, Croacia e Polonia. A galega *Asociación de Armadores de Artes Menores de Galicia (Asoar-Armega)* participa nesta iniciativa, que trata de influir na regulamentación que desde a PPC se establece para a pesca a pequena escala.

Vemos polo tanto que non só as asociacións de armadores constitúen grupos de presión, senón que tamén temos exemplos entre as asociacións que defenden a pesca artesanal, ou centradas na promoción de certos colectivos que viven do mar. Outro bo exemplo é o constituído pola *Rede de Comunidades de Pescadores Artesanais para o Desenvolvemento Sostible (RECOPADES)*, que loita polo desenvolvemento social, cultural, económico e ambiental das comunidades pesqueiras, e da que forman parte algunhas confrarías de pescadores galegas.

4.2.4. Acordos de pesca con terceiros países .

Un aspecto moi relevante nas relacións internacionais de pesca é o constituído polos **acordos de pesca con terceiros países**. A negociación destes acordos bilaterais relativos ás dereitos de pesca ten os seus antecedentes en España no século XVI. Desde o ano 1976, no marco da Comunidade Económica Europea, o Consello autorizou á Comisión a negociar acordos de pesca con terceiros países, e os estados membros acordaron transferir as súas competencias neste ámbito á Comisión²³³. España continuou negociando acordos bilaterais a título individual ata que asinou o Acordo de Adhesión ás Comunidades Europeas e entrou a formar parte delas en 1986. En vésperas desta adhesión España beneficiábase de tratados bilaterais con Sudáfrica e con Guinea Ecuatorial (desde 1979), con Cabo Verde (desde 1981), con Mozambique e Mauritania (desde 1982), con Marrocos e Séichelles (desde 1983), e con Guinea Bissau, Guinea

---

²³² Resolución do Parlamento Europeo, de 22 de novembro de 2012, sobre a dimensión exterior da Política Pesqueira Común (2011/2318(INI)).

²³³ Resolución de A Haia de 3 de novembro 1976, publicada no DOCE nº 10-976.

Conakry, Angola e Sao Tome e Príncipe (desde 1984). Moitos deles pasaron a formar parte dos acordos subscritos pola CEE.

A Unión Europea subscibiu o seu primeiro acordo pesqueiro en 1977, con Estados Unidos, e asinou outros 26 ata o ano 2000. Estes acordos foron evolucionando e establecéronse varias tipoloxías²³⁴:

- Acordos de reciprocidade: que implican un intercambio de posibilidades de captura entre as flotas comunitarias e as de terceiros países. Téñense asinado con Noruega, as Illas Feroe e Islandia.

- Acordos que implican unha compensación financeira: subscríbense con países que están dispostos a ceder unha parte da explotación dos recursos das súas ZEE a cambio dunha contrapartida financeira por parte da Unión Europea, ou dalgũa redución dos dereitos de aduana para o acceso ao mercado europeo. Os armadores particulares beneficiarios destes dereitos de acceso deben pagar un canon. Téñense asinado acordos deste tipo con Groenlandia, e con 14 países ACP.

- Acordos de segunda xeración: baséanse no fomento da creación de sociedades mixtas que operan nas ZEE de terceiros países.

- Acordos de asociación pesqueiros: a UE ofrece axuda financeira e técnica a cambio de dereitos de pesca, xeralmente a países asociados do Sur.

No ano 1997, e segundo datos do Parlamento Europeo, o orzamento comunitario destinado a asinar estes acordos chegou aos 300 millóns de euros, o que representaba un 30% dos recursos asignados ao sector pesqueiro. En 2009 tiñan vixencia 17, cun custe de 180.000.000 €. A importancia destes acordos faise patente na súa contribución ao abastecemento de produtos pesqueiros do mercado comunitario, ao mantemento da actividade económica nas zonas costeiras altamente dependentes da pesca, e á creación de emprego directo e indirecto nas mesmas. Tamén permiten faenar a buques que terían difícil acomodo en caladoiros alternativos, e proporcionan beneficios aos países terceiros que asinan estes acordos de pesca²³⁵. Varios destes tipos de acordos asínanse na actualidade, momento no que se está a traballar por dúas vías: por un lado a

²³⁴ Clasificación establecida polo Parlamento Europeo, asinada por Ana Olivert Amado en xullo de 2008.

²³⁵ Como ten resumido o Consello Económico e Social no seu *Informe sobre a Política de Convenios pesqueiros da Unión Europea* de 15 de xullo de 1999.

Administración negocia acordos de pesca, licenzas e copos con outras nacións, e por outro favorécese a creación de empresas mixtas que permitan a empresas pesqueiras conxuntas traballar en terceiros países.

Nembargante, cada vez hai máis voces discrepantes coa política exterior pesqueira da UE, á que se acusa de favorecer o espolio dos recursos pesqueiros de países en vías de desenvolvemento, con flotas artesanais moi numerosas, e comunidades pesqueiras fortemente prexudicadas pola acción da flota industrial comunitaria nas súas augas xurisdicionais.

En canto aos custes desta política de promoción de acordos de pesca con terceiros países, a Comisión Europea traballa para ir incrementando progresivamente a porcentaxe de financiamento que asumen os armadores, que pode oscilar dun 30 a un 50% do custe total do acordo, e preténdese que nun futuro sexan os empresarios pesqueiros os que cubran estes custes na súa totalidade.

Este proceso de territorialización do mar que acabamos de referir tivo fondas consecuencias nas dinámicas políticas e administrativas internas españolas²³⁶. Entre os aspectos máis destacables podemos citar a ofensiva diplomática para pechar acordos pesqueiros con terceiros estados, a procura de fórmulas empresariais para manter as empresas extractivas, tales como a exportación de buques a outros estados ou a proliferación de empresas mixtas. Por outra banda tamén se asistiu a un proceso de inserción dos países nunha rede de organismos interestatais de xestión da pesca a nivel mundial, e á aparición dun corpo administrativo para a xestión de asuntos pesqueiros.

4.3. O NACEMENTO E A EVOLUCIÓN DA PPC.

No Tratado Constitutivo da Comunidade Económica Europea non hai referencias explícitas a unha política común de pesca, máis alá do feito da inclusión dos produtos da pesca dentro da Política Agrícola Común. Esta situación pode atribuírse á escasa importancia que este sector tiña na economía dos países que inicialmente

---

²³⁶ Florido del Corral, D. (2002): *Estado, asociacionismo y poder local en la conformación de la política pesquera. Los casos de Barbate y Conil de la Frontera (Cádiz)*. Departamento de Antropología Social de la Universidad de Sevilla. Tesis doctoral defendida el 12 de julio de 2002. P. 291

constituían a CEE, e ao contexto de liberdade de acceso á caladoiros internacionais a mediados do século XX.

A cuestión da desigual importancia das actividades relacionadas coa pesca nos diferentes territorios vai marcar a relación dunha rexión co seu espazo marítimo próximo. A costa é valorada nalgúns rexións de maneira especial polo seu potencial turístico, e noutros casos son os recursos oceánicos os que se consideran máis relevantes. E en moitos casos, os conflitos polo uso do litoral van a ser reflexo desta dialéctica entre unhas dedicacións fundamentalmente produtivas fronte a unha terciarización das actividades nas comunidades costeiras.

Por outra banda, os países que integran a Unión Europea seguen a ser rivais e competidores en moitos sectores económicos²³⁷, e por suposto no da pesca, como se ten posto de manifesto nos numerosos casos de conflitos entre países membros, e mesmo con terceiros países. E non só nos conflitos pesqueiros, senón tamén nas posturas e actuacións dos membros que inicialmente constituíron a Comunidade Económica Europea fronte ás sucesivas solicitudes de ampliación por parte de novos países, que se percibían como auténticas ameazas para os seus privilexios pesqueiros.

Por qué xurde e, sobre todo, por qué se desenvolve a Política Pesqueira Común? Segundo os documentos de difusión para o cidadán, producidos na primeira década do século XXI pola propia Comisión Europea²³⁸, os obxectivos da mesma son “protexer as poboacións de peixe da sobreexplotación, asegurar aos pescadores o seu medio de vida, e garantir a consumidores e a industria uns subministros regulares de peixe a prezos razoables”. Establécese que “para a súa supervivencia, o sector pesqueiro debe quedar suxeito, incluso a nivel internacional, a unhas normas comúns obrigatorias polas que se poida exercer unha presión efectiva sobre quen as transgride”. Pois ben, parece que tanto na concreción dos primeiros regulamentos baseados na Política Pesqueira Común, como no seu desenvolvemento, se ten dado gran importancia as motivacións ambientalistas. Aínda que se poden establecer varias fases no desenvolvemento da PPC, cada unha delas cuns obxectivos principais, esta política sempre se ten subordinado ao mantemento da *estabilidade relativa*²³⁹, concepto que describiremos con detalle neste

²³⁷ Entremont, A. (1997): Geografía Económica. Cátedra, Madrid.

²³⁸ [Disponible en http://ec.europa.eu/publications/archives/booklets/move/13/txt_es.htm#9]

²³⁹ Definido no Regulamento 170/83, de 25 de xaneiro de 1983, DO L 24, 27/01/83

traballo, e que non é máis que un intento de asegurarlle aos pescadores o seu medio de vida, pero que vai favorecer os dereitos dunhas rexións sobre os doutras. No caso de Europa as rexións máis favorecidas son aquelas que primeiro entraron a formar parte das comunidades europeas, fronte a aquelas outras que deberon aceptar o *acervo lexislativo comunitario* como condición de acceso ao club común europeo.

Neste capítulo pretendemos abordar a creación e evolución da PPC desde unha perspectiva histórica, sinalando aqueles aspectos máis relevantes neste proceso, e aquelas normas e regulamentos que supuxeron fitos na conformación dunha política pesqueira europea. Esta non pretende ser unha tarefa minuciosa, de descrición dos diferentes pasos, deliberacións, conflitos e acordos entre países membros. Todas estas cuestións están tratadas de maneira prolixa na literatura científica e divulgativa. Para afondar no coñecemento deste proceso recomendamos varios informes e autores entre os que destacamos o elaborado pola propia Comisión Europea sobre a política de pesca²⁴⁰, a obra de M. Leigh publicada en 1983²⁴¹, a de M. Wise de 1984²⁴², ademais de varios artigos que tratan de forma xenérica o proceso de creación da PPC²⁴³.

Neste traballo pretendemos aportar unha visión global, de conxunto, do proceso de creación e evolución da PPC, con especial interese nos aspectos de maior relevancia para a pesca española en xeral, e galega en particular. Tratamos de deternos naqueles fitos que maior repercusión terían para a flota galega e para as comunidades pesqueiras do noso país.

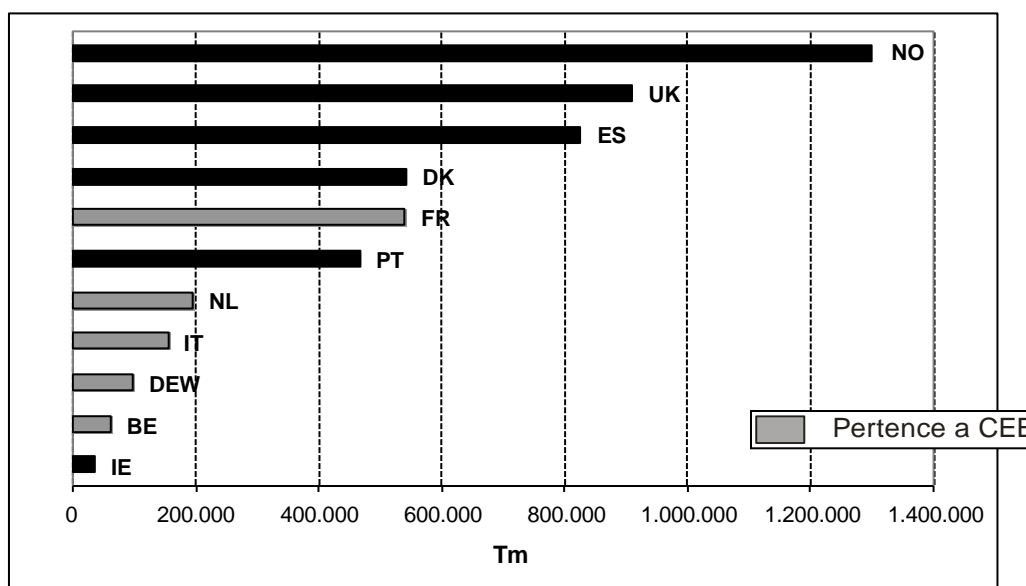
²⁴⁰ Comisión de las Comunidades Europeas (1985): *La politique de la pêche de la Communauté européenne*. Documentación europea, Oficina de publicaciones oficiales de las Comunidades europeas, Bruselas.

²⁴¹ Leigh, M. (1983): *European Integration and the Common Fisheries Policy*. Croom Helm, Australia.

²⁴² Wise, M. (1984): *The Common fisheries policy of the European Community*. Methuen, Londres.

²⁴³ Wise, M. (1988): "Orígenes y evolución de la Política Pesquera Común de las Comunidades Europeas", *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 144, pp. 9-35; Lostado i Bojo, R. (1985): "La Política Común de la Pesca en la C.E.E. y España", *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 131, pp. 39-69; Díez Partier, E: (1986). Op. Cit.; López Martín, A. G. (2007): "Un desafío singular en la proyección exterior de la política pesquera común: la ratificación comunitaria del acuerdo de Nueva York de 1995". En *La proyección exterior de la Unión Europea: desafíos y realidad*. Tirant lo Blanch, Valencia, pp. 226-272.; Sobrino Heredia, J. M. e Rey Aneiros, A. (1997): *La Jurisprudencia del Tribunal de Justicia de las Comunidades Europeas sobre la Política Común de Pesca*. Consellería de Pesca da Xunta de Galicia Santiago de Compostela.

Figura 28. Capturas de produtos pesqueiros en Tm (ano 1960).

Fonte: Eurostat, 1960. NO: Noruega; UK: Reino Unido; ES: España; DK: Dinamarca; FR: Francia; PT: Portugal; NL: Países Baixos; IT: Italia; DEW: República Federal Alemana (excluíndo a ex República Democrática Alemana); BE: Bélxica; IE: Irlanda. Elaboración propia.

4.3.1. O tratado Constitutivo da CEE.

Os Tratados de Roma foron asinados o 25 de marzo de 1957 por Bélxica, a República Federal Alemaña, Francia, Italia, Luxemburgo, e os Países Baixos. Trátase do nacemento da *Comunidade Económica Europea* (CEE), e da *Comunidade Europea da Enerxía Atómica* (CEEa ou Euratom). Ambos tratados entraron en vigor o 1 de xaneiro de 1958, e xunto coa *Comunidade Europea do Carbón e o Aceiro* (CECA), fundada en 1951, forman os “Tratados Constitutivos das Comunidades Europeas”²⁴⁴.

No Tratado Constitutivo da Comunidade Europea, o Título II (artigos 32 a 38) centrouse na agricultura, e nos obxectivos establecidos para a Política Agrícola Común que empezaba a deseñarse. Aínda que o artigo 32 incluía á pesca dentro dos chamados produtos agrícolas, non existían referencias específicas a unha política pesqueira común²⁴⁵.

²⁴⁴ Os tratados da CEE foron modificados con posterioridade en numerosas ocasións. Desde entón cambiouse o nome de Tratado Constitutivo da Comunidade Económica Europea por Tratado Constitutivo da Comunidade Europea, e finalmente, Tratado de Funcionamento da Unión.

A CECA extinguiuse en 1992 integrando as súas funcións e competencias na Unión Europea, constituída nese ano mediante o Tratado de Maastricht.

²⁴⁵ A versión consolidada do “Tratado Constitutivo da Comunidade Europea” publicárase no Diario Oficial nº C 325, de 24 de decembro de 2002. O apartado 1 do artigo 32 de dito tratado dixe que: “O

No ano 1960, e polo peso económico do sector pesqueiro nos países que acababan de constituír a CEE, non parecía urxente o desenvolvemento dun marco político común referido á pesca. O peso relativo, en canto a capturas de produtos pesqueiros, que tiñan os países que nese momento pertencían a CEE, en relación ao conxunto dos que solicitarían a súa entrada ata 1986, ano de incorporación de España e Portugal, era bastante escaso. Neste ano 1960 as capturas de Noruega superaron o millón de toneladas, polo que este país se converteu no primeiro produtor europeo. Este feito tería moito que ver no seu rexeitamento a entrar na CEE, motivado en parte polo receo ante a política pesqueira que puidera desenvolverse no futuro en Europa, e ante ás súas servidumes²⁴⁶. Dos países que tiñan firmado os Tratados Constitutivos da CEE, só Francia superaba lixeiramente ás 500.000 Tm, e entre os demais membros (Bélxica, Italia, Alemaña e os Países Baixos) capturaban outro medio millón de toneladas. As súas capturas quedaban moi por debaixo das 907.873 Tm de Reino Unido, 824.030 Tm de España, 541.800 Tm de Dinamarca, ou 466.781 Tm de Portugal.

Pero na década de 1960, a liberalización do comercio de peixe entre os países da CEE, o establecemento progresivo dun arancel aduaneiro común, e o libre comercio de peixe dentro do GATT, rematou co elevado nivel de protección aos pescadores existente en Francia, e provocou un grande aumento das importacións de peixe por parte deste país. Nun contexto de conflitividade elevado no sector, oposto a entrada de peixe foráneo e á caída de prezos, Francia vai presionar a favor do desenvolvemento da PPC, de onde agardaba obter financiamento para modernizar o sector²⁴⁷.

Pero non todos os países apoiaban a postura francesa a favor do desenvolvemento dunha política fortemente intervencionista, senón que apostaban por unha simple liberalización dos intercambios comerciais entre países membros. Entre estas dúas posturas diferenciadas, a Comisión, como se vería ao cabo dos anos, apoiaría

---

mercado común abarcará a agricultura e o comercio dos produtos agrícolas. Por produtos agrícolas enténdense os produtos da terra, da gandería e da pesca, así como os produtos de primeira transformación directamente relacionados con aqueles". Neste mesmo artigo aclárase que as normas previstas para o establecemento do mercado común serán aplicables aos produtos agrícolas entre os que se atopan os peixes, moluscos e crustáceos (Anexo I, capítulo 3).

²⁴⁶ Wise, M. (1984). Op. Cit.

²⁴⁷ Wise, M. (1988). Op. Cit.; Thibaudau, R. (1971): "Les pêches francaises dans la Communauté économique européenne", *La Pêche Maritime*, nº 1.125, diciembre.

a creación dunha política forte intentando solucionar os problemas relacionados co comercio internacional de peixe²⁴⁸.

A semente da PPC podemos atopala no "*Rapport sur la situation du secteur de la peche dans les etats membres de la C.E.E. et les principes de base pour une politique commune*"²⁴⁹, elaborado pola sección especial de agricultura do *Comité Económico e Social*²⁵⁰, e publicado no Diario Oficial das Comunidades Europeas o 29 de marzo de 1967. Este documento realiza unha serie de consideracións xerais sobre a relación entre a pesca e a economía, e fai patentes as disparidades existentes con respecto á industria da pesca entre os países membros. Constatase que a aplicación das disposicións do Tratado Constitutivo das Comunidades Europeas podería causar serias perturbacións, sobre todo aquelas relativas á libre circulación dos produtos, ás regras comúns de concorrencia, á eliminación de toda discriminación exercida en función da nacionalidade, e á liberdade de desembarco das capturas en todos os portos da CEE. Polo tanto, neste documento faise fincapé na necesidade de adopción de certas medidas, tanto a nivel nacional como comunitario, que supuxesen unha redución destas disparidades, e a introdución de adaptacións indispensables para por en marcha un mercado único de produtos do mar.

Neste informe tamén se definen de maneira moi xenérica cales deberían ser os obxectivos da política pesqueira común, e ás áreas nas que debería estruturarse, que se concretan en tres: política de estruturas, política de mercados e de comercio exterior, e política de asuntos sociais. Establécese cal sería o papel a xogar pola CEE para cada unha destas políticas, os seus órganos de aplicación, e os instrumentos de financiamento para acadar os obxectivos previstos.

Pero habería que agardar ata 1968 para que as directrices de elaboración dunha política pesqueira común se presentasen formalmente ao Consello²⁵¹ a través dunha serie de propostas nas que destacaban as dúas seguintes:

²⁴⁸ Wise, M. (1988): Op. Cit.

²⁴⁹ DO 58 de 29.3.1967, p. 861/900.

²⁵⁰ A súa sección de agricultura, que inclúe a pesca, emite informes e ditames directamente relacionados co sector, aínda que non teñen carácter vinculante para as institucións europeas.

²⁵¹ Publicadas no DO C 91, de 13/09/1968.

1. Proposta de regulamento do Consello relativa á actuación dunha política común de estruturas no sector da pesca²⁵². Neste regulamento tense proposto a adopción de medidas e accións para a mellora das estruturas do sector pesqueiro, que puideran redundar no aumento da produtividade das empresas, na mellora das condicións de produción e comercialización, e das condicións sociais da poboación que vive da pesca. No preámbulo deste regulamento quedaba establecido que os Estados membros deberían garantir a igualdade de acceso ás augas baixo a súa xurisdición a todos os buques pesqueiros rexistrados no territorio da Comunidade, isto é que as medidas aplicadas por cada Estado membro nas súas augas debían ser iguais para os pescadores de toda a Comunidade, aínda que se admitían excepcións a tal regra para favorecer ás poboacións costeiras estreitamente vinculadas á pesca.

O establecemento dun Comité Permanente das Estructuras da Pesca (artigo 13) favorecería a aplicación dunha política común de estruturas, e a cooperación e coordinación de políticas entre os Estados membros e a Comisión. Este Comité tería que garantir o fluxo de información entre a Comisión Europea e os Estados membros tamén debería asistir á Comisión na preparación de informes sobre as estruturas da pesca, e na elaboración de opinións relativas á industria pesqueira.

Este regulamento, no seu artigo 10, establece que o Consello de Ministros da Comunidade Europea, a proposta da Comisión, tería que aprobar antes do 1 de xaneiro de 1970 as medidas necesarias para: mellorar a produtividade das empresas pesqueiras; mellorar a produción pesqueira dunha maneira selectiva; axustar as condicións de comercialización ás esixencias da produción e do mercado; e mellorar as condicións sociais e laborais dos traballadores deste sector.

Así, propónse que as medidas deben estar orientadas a:

- Dirixir a reestruturación das flotas pesqueiras, fomentando a construción e modernización dos barcos para mellorar as condicións de vida e de traballo no mar.
- Promover a apertura de novos caladoiros.
- Mellorar as instalacións de almacenamento e distribución de produtos pesqueiros conxelados naquelas rexións con oferta insuficiente.

---

²⁵² Publicado no DOCE C 91, de 13/09/1968, pp. 1-5 da versión en italiano.

- Promover a mellora da formación e reciclaxe dos traballadores do sector, a difusión de técnicas de pesca máis eficientes, e de métodos elementais de xestión económica nas empresas artesanais.
- Garantir un nivel de protección social, promover a estabilidade do emprego, e a mellora das condicións de vida e de traballo dos traballadores do sector.
- Promover a reciclaxe e a integración noutros sectores de actividade dos pescadores que abandonan a súa profesión.

2. Proposta de regulamento do Consello relativa á organización común do mercado no sector dos produtos da pesca²⁵³. Nesta proposta trata de establecerse un réxime de prezos e un sistema de normas común sobre a competencia. O Título I trataba ás normas de calidade, de calibración e de embalaxe, referidas á calidade e á dimensión dos produtos da pesca, á presentación, así como ás indicacións externas. Os produtos non poderían ser comercializados se non se cumprisen estas normas, co que se conseguiría eliminar do mercado os produtos de calidade insuficiente, e a oferta iríase adaptando ás esixencias do mercado. A creación de Organizacións de Produtores para administrar este sistema favorecería a súa implementación. Así o Título II desta proposta está centrado nestas organizacións, cuxa creación será cofinanciada pola Comunidade Europea, e que terían como obxectivo favorecer a posta en marcha de plans de ordenación pesqueira, a adopción das normas relativas á produción e comercialización, a mellora da calidade do produto, e a adaptación do volume de subministros ás necesidades do mercado. O Título III centraríase no Réxime de prezos, coa creación dun prezo de orientación ao inicio da campaña de pesca, válido en toda a Comunidade Europea, e dun prezo de intervención, por debaixo do cal os produtos serían retirados da venda, e onde as organizacións de produtores indemnizarían aos seus socios. Nesta proposta tamén se establecería un réxime de comercio con terceiros países (no Título IV) onde se fixarían as normas xerais para a aplicación dun arancel aduaneiro común para os produtos da pesca, e onde se establecería a obrigatoriedade de certificación para todos os importadores na Comunidade Europea. Para evitar

²⁵³ Publicado no Boletín Oficial da Comunidade Europea N. C 91, de 13-09-1963, pp. 5-19 da versión en italiano.

perturbacións provocadas pola importación de produtos da pesca a prezos anormalmente baixos, establécense prezos de referencia para estas entradas. Estes regulamentos serían de aplicación a partir do 1 de xullo de 1968.

Estas dúas propostas, presentadas pola Comisión ante o Consello o 6 de xuño de 1968 serán debatidas e concretaríanse no ano 1970, cando se tiveron publicado as primeiras decisións do Consello de Ministros da Comunidade Europea en materia de pesca. Son os Regulamentos CEE números 2141/70 e 2142/70 de 20 de outubro de 1970²⁵⁴, do Consello, aprobados ao mesmo tempo que se iniciaron as negociacións de ampliación da Comunidade. Algúns autores atribúen este acordo entre os seis países que naquel momento constituían a Comunidade Europea, a un afán oculto por beneficiarse dos recursos pesqueiros dos estados que iniciaban a negociación para acadar a adhesión á Unión, e por establecer as bases dunha política pesqueira que deberían ser obrigatoriamente aceptadas polos países candidatos²⁵⁵. En 1961 tiñan solicitado o seu ingreso Irlanda, Dinamarca e Reino Unido, e Noruega faríao ao ano seguinte. En 1963, o presidente francés Charles de Gaulle vetou á adhesión de Gran Bretaña e tamén se paralizaron as negociacións para a entrada dos outros tres aspirantes. En 1967 estes países volverían solicitar a súa adhesión, e novamente Francia vetaría a incorporación de Gran Bretaña. Unha vez máis as negociacións de adhesión do resto dos países volven quedar en suspenso, polo que aínda estarán pendentes cando se dan os primeiros pasos en firme para constituír unha política estrutural da pesca, e un mercado común dos produtos do mar.

Tanto o Regulamento 2141/70, relativo á actuación dunha política estrutural común no ámbito da pesca, como o Regulamento 2142/70, relativo á organización común do mercado dos produtos da pesca, e que trata aspectos como as normas de comercialización, o réxime de prezos e de intercambio con terceiros países, ou as normas comúns en materia de competencia, entrarían en vigor en febreiro de 1971. Supuxeron a concreción e o inicio da expansión das competencias comunitarias en materia de pesca, en virtude da cesión de soberanía por parte dos estados. Estableceron medidas específicas para acadar a coordinación da política estrutural pesqueira dos

---

²⁵⁴ Publicados no DOCE L 236, de 27/10/1970.

²⁵⁵ Wise, M. (1988): Op. Cit.

países membros²⁵⁶, e contiñan principios fundamentais como o do acceso paritario aos recursos pesqueiros comunitarios²⁵⁷, que serían matizados e limitados nestes e en regulamentos posteriores. Estamos a falar de que o Consello, a proposta da Comisión, reservábase o dereito a limitar o acceso a determinadas zonas de pesca e para determinados tipos de pesca, por períodos concretos, en áreas "nas que a poboación litoral é especialmente dependente da pesca"²⁵⁸. E ademais, e cando se considerase que os recursos estaban risco por unha explotación demasiado intensiva, podería adoptar, nas augas marítimas dos estados membros, as medidas necesarias para corrixir esta situación, relativas tanto a restrición nas capturas de determinadas especies, como ás zonas e períodos de pesca, e aos métodos e artes empregadas²⁵⁹. Estas competencias, excepcionais e condicionadas a situacións de sobrepesca, converteranse nuns poucos anos en habituais para todas as augas comunitarias, e vixentes en todo momento non só en situacións de emerxencia ecolóxica. Así, en 1976 fixaríanse por primeira vez as capturas permitidas para cada flota nacional. Estes regulamentos que estamos a analizar tamén condicionan a concesión de axudas financeiras por parte dos países membros aos seus propios sectores pesqueiros co cal se está a limitar a capacidade dos Estados para intervir nos mesmos²⁶⁰.

Como xa se citou anteriormente, os seis países que asinaron o Tratado de Roma no ano 1957 non tiñan uns sectores pesqueiros entre os máis desenvolvidos de Europa, pero o 22 de xaneiro de 1972 asínanse os Tratados de Adhesión de Dinamarca, Irlanda, Noruega e o Reino Unido²⁶¹, e a situación vai cambiar de maneira substancial. Aínda que o parlamento noruegués estaba maioritariamente a favor da entrada na CEE, o 53,5% dos cidadáns manifestáronse en contra da incorporación consultados en referendo. Ante este resultado, finalmente o acordo non foi ratificado e a súa incorporación quedou sen efecto. Desde unha perspectiva histórica, este rexeitamento de Noruega tiña sido similar ao doutros momentos nos que se podía ver comprometida a xestión estatal da súa riqueza pesqueira. Este país tiña rexeitado asinar a *North Sea Fisheries Convention* en 1882, e a *European Fisheries Convention* en 1964, aludindo á

²⁵⁶ Artigo 1 do Regulamento 2141/70

²⁵⁷ Artigo 2 do Regulamento 2141/70

²⁵⁸ Artigo 4 do Regulamento 2141/70

²⁵⁹ Artigo 5 do Regulamento 2141/70

²⁶⁰ Artigo 9 do Regulamento 2141/70

²⁶¹ DOCE L 73 de 27/03/1972.

importancia da industria pesqueira para a súas economías rexional e nacional, e as seu rexeitamento a aceptar dereitos históricos de pescadores estranxeiros sobre as súas augas²⁶².

4.3.2. As primeiras ampliacións.

A ampliación da CEE a Reino Unido, Irlanda e Dinamarca²⁶³, territorios litorais, de forte tradición marítima, fíxose efectiva o 1 de xaneiro de 1973. E neste momento, o Tratado de Adhesión xa incluía referencias específicas a unha política común de pesca²⁶⁴. En concreto dentro do Capítulo 3 desenvólvense os artigos 98 a 103, referidos á organización dun mercado común, e aos dereitos de pesca.

Dinamarca ocupaba en 1971, segundo datos da FAO, o posto décimo primeiro no ranking de países produtores pesqueiros mundiais, e contaba cos importantes caladoiros das rexións autónomas de Groenlandia e das Illas Feroe (estas últimas excluídas da incorporación á CEE). Pola súa banda, Reino Unido situábase no lugar décimo terceiro. Estes países, cun sector desenvolvido, posuían importantes caladoiros de pesca, e vanse centrar en defendelos da intrusión de flotas foráneas. É o caso de Dinamarca en relación ao caladoiros de Groenlandia e as Illas Feroe, e de Reino Unido e Irlanda co Box Irlandés e outros caladoiros do Atlántico Norleste. Esta postura proteccionista non lles impedía defender os seus intereses expansivos, sobre todo os Reino Unido, que se concretaban no desexo de acceder a novas zonas de pesca dentro das augas comunitarias, nun momento no que se lles estaba limitando o acceso aos caladoiros tradicionais en Noruega e Norteamérica. Dinamarca, pola súa banda, trataba de protexer a súa pesca industrial para a fabricación de fariñas e aceites de peixe.

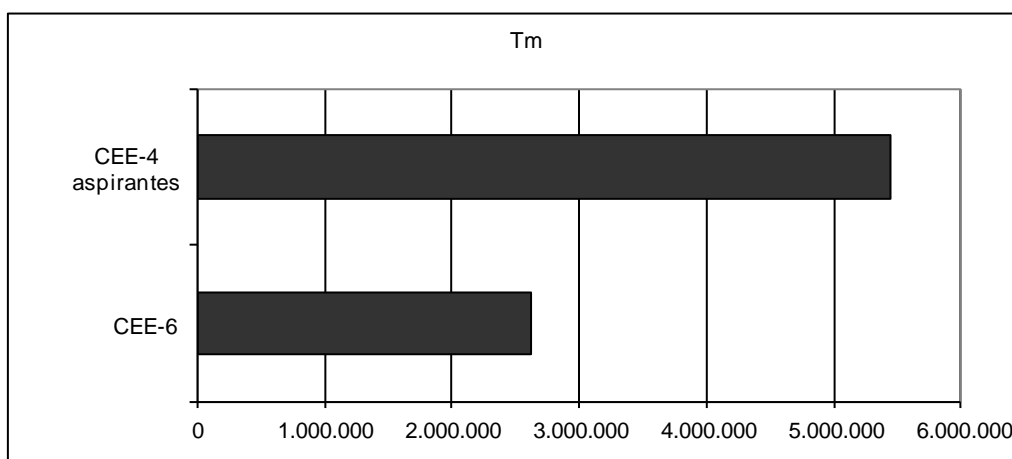
---

²⁶² Wise, M. (1984): Op. Cit.

²⁶³ DOCE L 73 de 27/03/1972.

²⁶⁴ Documents concerning the accession to the European Communities of the Kingdom of Denmark, Ireland, The Kingdom of Norway and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Final Act, Joint Declaration on the fisheries sector, OJ L 73, 27/3/1972, p. 194.

Figura 29. Capturas de produtos pesqueiros en Tm (ano 1970).

Fonte: Eurostat, 1970. CEE aspirantes: Noruega, Reino Unido, Irlanda, Dinamarca; CEE: Francia; Países Baixos, Italia, República Federal Alemana (excluíndo a ex República Democrática Alemana), Bélxica, Luxemburgo. Elaboración propia.

En canto ao emprego no sector pesqueiro, en 1970, na seguinte táboa vemos o diferente peso específico que tiña esta actividade no conxunto europeo. Resulta significativo que aínda que os países aspirantes dobraban en volume de capturas aos países membros, a situación é bastante diferente en relación ao emprego na pesca. Debido ao gran volume de empregados neste sector en Francia, e sobre todo en Italia, os países membros concentran o 57% dos activos na pesca si consideramos de maneira conxunta os países membros e os aspirantes.

Táboa 16. Persoas empregadas no sector pesqueiro en 1970

País	Nº	% sobre total grupo	% sobre o total
CEE-4 aspirantes	85.779	100	42,8
Noruega	43.018	50,1	21,5
Reino Unido	21.443	24,9	10,7
Irlanda	5.861	6,8	2,9
Dinamarca	15.457	18	7,7
CEE- 6	114.232	100	57,1
Francia	35.799	31,3	17,8
Países Baixos	5.500	4,8	2,7
Italia	65.000	56,9	32,4
R. F. A.	6.669	5,8	3,3
Bélxica	1.264	1,1	0,6
Luxemburgo	0	0	0
TOTAL	200.011	-	100

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

Este *Tratado de Adhesión de 1972* deixou sen efecto o principio de liberdade de acceso ás augas durante un período transitorio de 10 anos, que chegará ata o 31 de decembro de 1982, e que se xustificaría principalmente nos dereitos históricos en especial dos pescadores franceses²⁶⁵. Así cada estado membro puido, en virtude dos artigos 100 e 101 deste tratado, reservar un espazo para o uso exclusivo dos seus propios barcos, que se estendía ata as 6 millas e que nalgúns zonas podía chegar ás 12 millas, aínda que se mantiñan os dereitos establecidos pola Convención de Londres²⁶⁶. Estas excepcións ao principio comunitario de igualdade de acceso ás augas deberían desaparecer antes do remate de 1982, aínda que finalmente, e como se vería co paso do tempo, isto non ocorre.

Neste proceso de desenvolvemento dunha política pesqueira europea vai ter gran incidencia o proceso de territorialización do mar que estaba ocorrendo de xeito simultáneo a nivel mundial. No ano 1976, os nove países litorais que conformaban a Comunidade Económica Europea (CEE) acordaron a creación dunha Zona Económica Exclusiva (ZEE) até ás 200 millas²⁶⁷, continuando un proceso iniciado en América do Sur, pero que xa se tiña difundido por Europa coa creación de zonas económicas propias en Noruega (1975) ou Islandia (1975). Este mesmo ano 1976, o Consello autorizou á Comisión a negociar acordos de pesca con terceiros países, e os estados membros acordaron transferir as súas competencias neste ámbito á Comisión²⁶⁸.

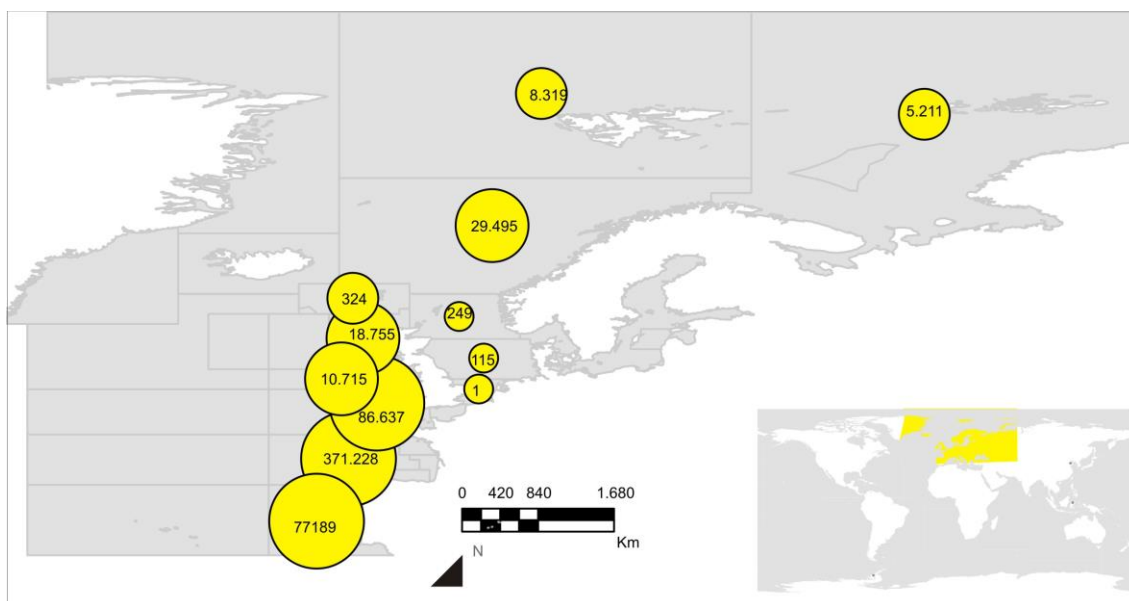
---

²⁶⁵ Lostado i Bojo, R. (1985): Op. Cit.

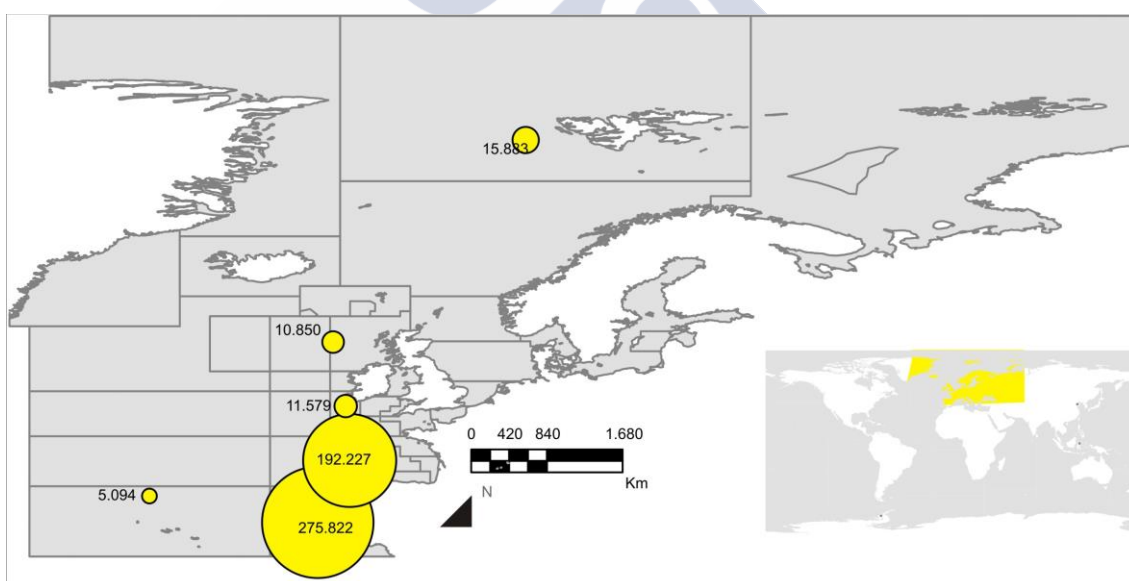
²⁶⁶ Díez Partier, E: (1986): Op. Cit.

²⁶⁷ En virtude da Resolución de A Haia de 1976.

²⁶⁸ Resolución de A Haia de 3 de novembro 1976, publicada no DOCE nº 10-976.

Figura 30. Capturas da flota española na Área 27 FAO en 1976 (Tm)

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

Figura 31. Capturas da flota española na Área 27 FAO en 1983 (Tm)

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

A creación desta zona económica exclusiva comunitaria xerou un novo problema: o reparto dos dereitos de pesca dentro destas augas comunitarias entre os países membros. E supuxo para os países non membros a inmediata expulsión dunha gran cantidade de barcos, e a redución da actividade doutros. As consecuencias en relación as capturas da flota española na Área 27 FAO quedan patentes nas figuras anteriores.

No ano 1976 aprobaríanse os Regulamentos (CEE) 100/76 a 117/76 do Consello²⁶⁹. O Regulamento 101/76 establece unha política común de estruturas no sector pesqueiro²⁷⁰, e desenvolve o dereito de igualdade de acceso ás augas comunitarias para os estados membros, xa recollido no citado 2141/70, pero as limitacións a este dereito –que nun principio parecían transitorias– pasan a ter un carácter indefinido²⁷¹. Fíxanse as capturas máximas para as flotas nacionais e as competencias comunitarias vanse reforzando de maneira progresiva, sobre todo no relativo á adopción de medidas de conservación dos recursos.

Os nove membros da CEE asumirían o compromiso da rápida creación dunha política pesqueira común, aínda que esta tarefa topárase con grandes dificultades, xeradas especialmente pola postura do Reino Unido e Irlanda, que trataban de manter privilexios de acceso nas augas próximas as súas costas, discriminando aos do resto dos estados membros, partidarios a súa vez do libre acceso aos caladoiros, e de que expirasen a finais de 1982 as limitacións impostas a este dereito nos artigos 100 e 101 do Tratado de Adhesión de 1972. Estas tensións durarían ata 1980, pero tamén outros países, como Dinamarca, defendían esixencias elevadas, tanto relativas ao regulamento do acceso ás augas, como ás cotas de captura permitidas. A entrada de Grecia na CEE en 1981²⁷² sería unha nova fonte de conflitos.

En setembro de 1981 acordárase un novo avance na política de mercados que fora establecida en 1970²⁷³, e o 25 de xaneiro de 1983 nace a *Europa Azul*²⁷⁴, despois de anos de continuas disputas e paralizacións. Un dos factores que favoreceron a chegada a acordo entre os países membros, continuamente enfrontados polos dereitos de pesca e polo reparto das cotas, foi a necesidade de facelo antes da entrada de novos países, que deberían asumir o novo marco xurídico como integrante do *acquis communautaire*²⁷⁵.

---

²⁶⁹ Publicados no JOCE L 20 de 28/01/1976.

²⁷⁰ Publicado no DOCE 20 de 28/01/1976, pp. 19 -22.

²⁷¹ Varela Lafuente, M (Coord.) (2003): *La pesca gallega en el escenario internacional*. Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela.

²⁷² Tratado de Adhesión de Grecia, asinado o 28/05/1979 , publicado DO L 291 de 19.11.1979, páxs. 9-192. Entrou en vigor o 01/01/1981.

²⁷³ Regulamento 3796/81, de 20 de decembro de 1981, DOCE L 379, 31/12/81, páxs. 1-51.

²⁷⁴ Regulamento 170/83, de 25 de xaneiro de 1983, DO L 24, 27/01/83. Tamén: Parlamento Europeo. Fichas técnicas: 4.2.1. La Europa Azul.

²⁷⁵ Barrio García, G. A. (1999): "El estado actual del derecho comunitario de las pesquerías", *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade de A Coruña*, 3, pp. 71-95.

España supoñía a maior ameaza para os países membros pola enorme dimensión da súa flota pesqueira²⁷⁶.

Esta situación de conflito permanente no seo da UE reflexaba que, pese á existencia dunha forte vontade para crear unha política pesqueira común, nalgúns casos e nalgúns momentos foron máis fortes os intereses particulares dos estados, que pretenderon acadar ou manter posicións de privilexio fronte aos estados rivais desde unha perspectiva económica. E neste caso concreto, a formulación dunha política pesqueira común avanzou a base de acordos acadados *in extremis*, esgotando prazos e sempre ante a ameaza de entrada dun novo socio o que suporía un reparto dos privilexios dos estados membros.

A este panorama tamén ten contribuído a postura dos gobernos nacionais, atentos as tensións internas entre grupos de produtores, comerciantes e transformadores de produtos pesqueiros, con intereses diverxentes segundo as rexións, e con opinións moi dispares sobre a posición que deberían adoptar os seus gobernos fronte á conformación da PPC, o que supoñía unha dificultade engadida ás relacións entre estados membros.

Mentres tanto, a discriminación no acceso ás augas comunitarias en función da nacionalidade irase renovando progresivamente en virtude do argumento da especial dependencia da pesca dalgúns rexións europeas. Neste sentido, o regulamento 170/83 reservaba aos nacionais de cada país costeiro o acceso ás 12 millas, e establecía o acceso restrinxido ás augas irlandesas e ás Islas Shetland. Estas limitacións serán posteriormente incorporadas no regulamento 3760/92²⁷⁷ e prorrogadas ata o 31 de decembro de 2002.

A regulamentación adoptada polos dez países membros en xaneiro de 1983 - Regulamentos 170/83, a 181/83²⁷⁸-, suporía a primeira reforma ambiciosa da incipiente PPC, polo tanto a entrada nun novo ciclo no que se consolidarían a aceptación das ZEE, e a adopción de medidas de xestión conservacionistas: cotas de capturas, volumes

²⁷⁶ España tiña solicitado a súa entrada durante a Dictadura, e volvería facelo no ano 1977, aínda que non sería formalizada ata 1986.

²⁷⁷ Regulamento 3760/92, de 20 de decembro de 1992, DOCE L 389, 31/12/92, polo que se establece un réxime comunitario para a pesca e a acuicultura.

²⁷⁸ DOCE L 24, 27/01/83.

autorizados, esforzos de pesca, licenzas, permisos especiais de pesca, e múltiples medidas de tipo técnico relativas a redes e a tamaño das capturas.

A Comisión establecería Programas de Orientación Plurianuais (POPs) para a flota²⁷⁹, para controlar o esforzo pesqueiro a través da limitación da capacidade dos barcos, aínda que se aplicarían por estado membro e non só por pesquería, o que mantivo a influencia do principio de estabilidade relativa tamén sobre esta ferramenta de control²⁸⁰. E fixaría Totais Admisibles de Captura (TACs), distribuídos en cotas en función das necesidades das *rexións altamente dependentes da pesca*²⁸¹, da perda de acceso a outros caladoiros, ou das pautas de pesca tradicionais de cada rexión.

O correcto cumprimento deste sistema de cotas sería responsabilidade de cada estado, aínda que se crea un corpo de inspectores da CE destinado a supervisar e controlar a súa aplicación. A distribución de cotas por países acordada en 1982 serviría de base para determinar o reparto no futuro, o que sería garante da *estabilidade relativa* das actividades pesqueiras en cada estado membro. Os criterios nos que se basea o *principio de estabilidade relativa* son o volume de capturas históricas destinadas ao consumo humano entre 1973 e 1978, que aparecen recollidas no Regulamento 172/83 do Consello de 25 de xaneiro de 1983²⁸², e que supoñen un trato discriminatorio para todos os países que entraron na CE con posterioridade a esta data, entre eles España.

Imos tentar afondar neste concepto. No Regulamento 170/83 do Consello establécese o réxime comunitario de conservación e xestión dos recursos de pesca. Nel formulouse o concepto de *estabilidade relativa* considerando que a conservación e xestión dos recursos debe contribuír a unha maior estabilidade das actividades pesqueiras, e considerando que a estabilidade, dada a situación biolóxica temporal dos stocks, debería salvagardar as necesidades particulares daquelas rexións onde a poboación local dependese especialmente da pesca e das súas industrias derivadas, tal e

---

²⁷⁹ POP I (1983-1986), POP II (1987-1991); POP III (1992-1996), POP IV (1997-1999).

²⁸⁰ Iglesias Malvido, C., Domínguez Torreiro, M., Freijeiro Álvarez, A. B. (2003): "Gestión de recursos compartidos en la Política Común de Pesca". En Varela Lafuente, M. (coord.) (2003): Op. Cit. P. 29.

²⁸¹ O concepto de dependencia da pesca defínese no apartado 8 do artigo 4 do Regulamento (CE) 1260/1999 (3). En virtude da Declaración do Consello de 30/05/1970 foron recoñecidas zonas altamente dependentes da pesca Groenlandia, Irlanda e o N. de Gran Bretaña.

²⁸² E que aparecen publicadas no DOCE L 24, 27/01/83.

como tiña decidido o Consello na súa resolución do 3 de novembro de 1976²⁸³. A aplicación deste principio como base da PPC responde ao obxectivo de manter as actividades tradicionais de pesca de cada país, tratando de respectar as necesidades específicas das rexións particularmente dependentes do sector pesqueiro. En termos xerais, a Comunidade defende que o seu sistema de cotas garanta a cada estado membro os seus dereitos históricos de pesca²⁸⁴. E por iso as avaliacións científicas que serven de base ao establecemento dos TACs son sistematicamente revisadas e modificadas en base a criterios políticos²⁸⁵, o que limita considerablemente o seu efecto sobre a conservación das pesquerías.

En canto á dotación orzamentaria necesaria para afrontar a reforma de 1983, este mesmo ano aprobaríase unha asignación de 250 M Ecus para tres anos destinados á axustar a capacidade da flota a través de retiradas temporais (subvencionadas con 44 M Ecus) e definitivas (subvencionadas con 32 M Ecus); á busca de novos recursos para a pesca de altura a través do desenvolvemento de pesquerías experimentais; ao apoio á cooperación a través de *joint ventures* (en total a subvención ascende a 18 M Ecus); e a medidas orientadas á reestructuración do sector a través da modernización dos barcos (118 M Ecus), e do desenvolvemento da acuicultura (34 M Ecus)²⁸⁶.

Esta nova PPC pactada en 1983 estaba constituída por unha política estrutural, un réxime comunitario de conservación e xestión dos recursos pesqueiros, unha organización común do mercado de produtos da pesca²⁸⁷, e un capítulo exterior relativo a acordos de pesca con terceiros países, e á concertación de convenios internacionais de pesca e protección dos recursos.

Despois de 1983, a PPC tería que adaptarse á saída de Groenlandia da Comunidade en 1985, á adhesión de España e Portugal en 1986, e tamén á reunificación de Alemaña en 1990. Estes tres acontecementos terían unha gran incidencia no volume

²⁸³ Council Resolution 170/83 of 25 January 1983 establishing a Community system for the conservation and management of fisheries resources, DOCE, L 24, 27/1/1983.

²⁸⁴ Da Rocha, J. M., e Gutiérrez, J. M. (2004): "La reforma del principio de estabilidad relativa en la Política Pesquera Común, el caso del caladero norte de merluza", *Revista de Economía Aplicada*, nº 36, vol. XII, pp. 113-146.

²⁸⁵ Iglesias Malvido, C., Domínguez Torreiro, M., Freijeiro Álvarez, A. B. (2003): Op. Cit. P. 29.

²⁸⁶ Council Resolution of 25 January 1983 on measures to adjust capacity and to improve productivity in the fisheries sector, DOCE, C 28, 03/02/1983.

²⁸⁷ Regulamento 3796/81 do 29 de decembro de 1981, publicado no DOCE L 379, de 31/12/1981.

e estrutura da flota comunitaria e no seu potencial de capturas²⁸⁸. Pero aquí só imos referirnos ao segundo destes acontecementos.

4.3.3. A adhesión de España e Portugal.

As negociacións para que España e Portugal se adherisen á Europa dos dez iniciáronse en 1978 e prolongaríanse ata marzo de 1985. Para coñecer o peso da pesca na economía destes países, e a importancia social desta actividade imos citar algúns datos. España capturaba o 2,2% da pesca mundial en 1976, o 20,5% da pesca europea (EU15), e ocupaba o 9º posto no ranking polo seu volume, e o 4º polo seu valor²⁸⁹. Dez anos despois, en 1986 o seu peso relativo caería ao 1,5% da produción mundial, e ao 19,2% da europea. A adhesión de España e Portugal duplicaría o número de pescadores da Comunidade, aumentaría a capacidade pesqueira nun 75 %, a tonelaxe nun 65 %, e a produción e consumo de peixe nun 45 %.

España tiña asinado desde 1970 un acordo preferencial coa CEE²⁹⁰, ampliado en 1973. Pero desde 1977 tiñanlle sido impostos severos restricións que limitaron a presenza da flota española nos caladoiros comunitarios porque reduciron considerablemente a cota da que se dispoñía.

Cando solicitou, con Portugal, a súa admisión como membro desta comunidade, a Comisión puxo unha serie de trabas recollidas nos Ditames de 18 de maio de 1978 e de 29 de novembro de 1978. As condicións de acceso destes estados, e as adaptacións nos Tratados Constitutivos das Comunidades Europeas necesarios para favorecer esta adhesión, foron negociados en conferencias entre a representación das comunidades e os estados solicitantes. España tivo que facer fronte neste proceso negociador á desconfianza dos países membros que valoraban esta entrada como un factor negativo pola forte competencia que supoñía para os seus propios sectores.

O proceso de negociación estivo marcado por varias fases, a primeira delas centrada nos problemas que presentaba a propia PPC e a influencia da flota española na

---

²⁸⁸ Parlamento Europeo. Fichas técnicas: 4.2.1. La Europa Azul. [Disponible en www.europarl.europa.eu/factsheets/4_2_1_es.htm]

²⁸⁹ Roselló Verger, V. M. (1987): "La Pesca". En Terán, M. de, Solé Sabarís, L. e Vilá Valentí, J.: *Geografía General de España*. Ariel, Barcelona.

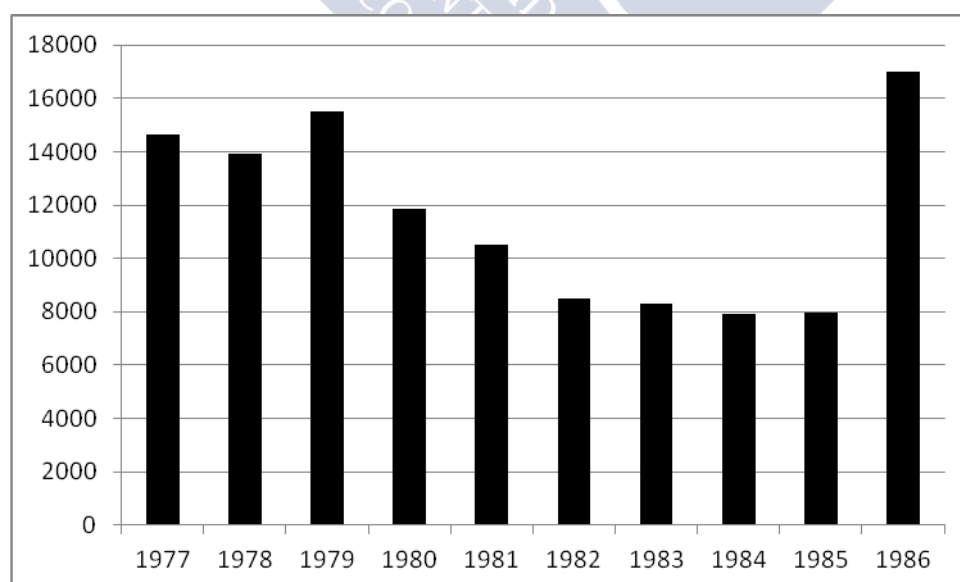
²⁹⁰ Altmann, D. (2002): *El proceso de integración europea de España*. GRIN, Verlag.

ZEE da CEE. A segunda fase centrouse en relacionar o acceso español ás zonas de pesca comunitarias coa entrada dos produtos pesqueiros da CEE ao mercado español, negociando un futuro intercambio de recursos por mercados. Unha terceira fase da negociación abordou a fixación de cotas para a flota pesqueira española, que se consideraba estaba sendo discriminada nesta asignación, sen xustificación biolóxica e co obxectivo de limitar a presenza española na ZEE comunitaria. Para afondar na complexidade de argumentos esgrimidos polos negociadores españois do Tratado de Adhesión resulta moi interesante consultar un artigo de Fernando González Laxe, un dos membros deste equipo negociador²⁹¹.

O ditame favorable da Comisión das Comunidades Europeas á incorporación de España e Portugal asinouse en Bruxelas o 31 de maio de 1985. O Consello das Comunidades Europeas decidiu o 11 de xuño dese mesmo ano que esta adhesión tería efecto o 1 de xaneiro de 1986, sempre que os estados tiveran depositado en tempo e forma os instrumentos de adhesión e ratificación requiridos. Este Tratado de Adhesión á Comunidade Económica Europea e á Comunidade Europea da Enerxía Atómica foi asinado por Bélxica, Dinamarca, Alemaña, Grecia, Francia, Irlanda, Italia, Luxemburgo, Países Baixos, Gran Bretaña e Irlanda del Norte, e por España e Portugal.

Figura 32. Cota española de pescada nas zonas VI, VII, VIII CIEM.

Fonte: González Laxe, F. (1986).

²⁹¹ González Laxe, F. (1986): "A pesca galega ante o Mercado Común", *Caderno Galicia-CEE*. Monográfico. Fundación Pedro Barrié de la Maza, pp. 78 e seguintes.

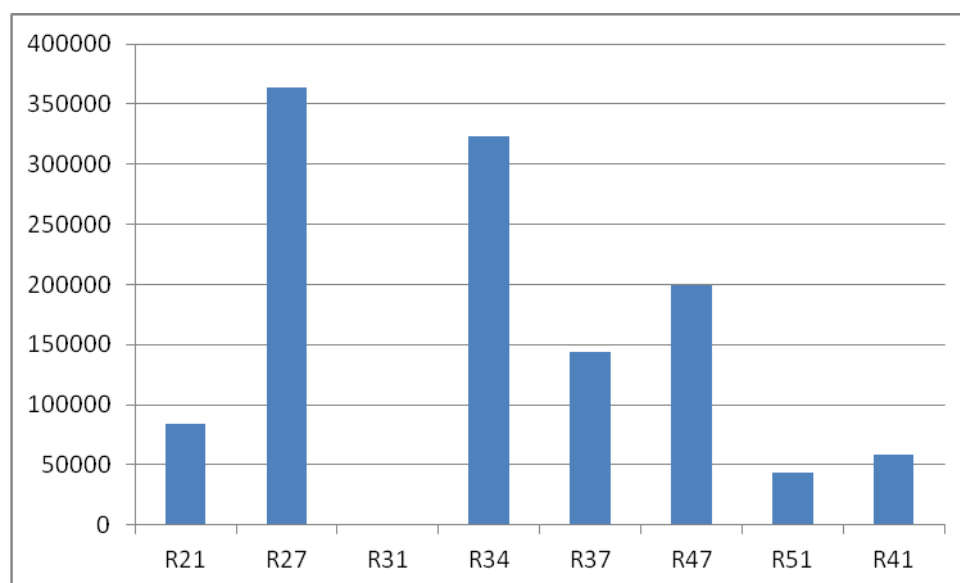
A acta relativa ás condicións de adhesión é publicada no Diario Oficial das Comunidades Europeas o 15 de novembro de 1985²⁹². O capítulo IV (artigos 154 a 176) están dedicados á Pesca. No artigo 155 deixase constancia de que ás Illas Canarias, e ás cidades de Ceuta e Melilla non lle será de aplicación a Política Común de Pesca. Nesta Acta defínese o réxime de acceso para os barcos españois ás augas de soberanía ou xurisdición dos Estados membros, co obxecto de lograr a súa integración no réxime comunitario de conservación e de xestión dos recursos de pesca creado polo Regulamento CEE nº 170/83. No Capítulo 4, dedicado á pesca, determínanse o número de barcos, as súas características técnicas, os períodos e zonas de acceso para a flota española. En conxunto, este acordo constituía unha mellora nas condicións de acceso con respecto aos anos anteriores, tanto no nº de barcos, como polo aumento das cotas en case todas as especies, xa que se suavizaban as severas restricións aplicadas a España desde 1977.

No anexo IX da acta recóllese unha relación dos 300 barcos aos que se lle permitiría o acceso a certas zonas e baixo determinadas condicións, moi restritivas en comparación coas establecidas para os países membros, que virían a marcar unhas grandes limitacións na integración de España (non así de Portugal) na PPC durante un período de 10 anos, polas que se freaba o seu acceso ao Box irlandés e ao Mar do Norte ata o ano 1995. Este período transitorio foi moito máis longo do habitual para outros países, e ata o 1 de xaneiro de 1996 non se produciu a plena integración de España na PPC, cando se derrogaron as normas que rexeron o período transitorio a través do Regulamento (CE) 1275/94 do Consello, de 30 de maio de 1994, relativo ás adaptacións do réxime previsto no capítulo dedicado á pesca no Tratado de Adhesión.

A figura seguinte reflexa a presenza española nos caladoiros mundiais en 1986. O 30% das capturas proceden neste momento do Atlántico Norleste (R27), e o 26% do Atlántico Centro-Leste (R34). No Atlántico Noroeste (R21) so se captura un 7% do total. Este ano será o de maiores capturas para a flota española no Atlántico Sur-Leste (R47) desde que empezamos a ter datos estatísticos, en 1963. E achéganse ás 50.000 T as capturas no Atlántico Suroeste (R41) e no Índico (R51).

---

²⁹² DOCE, L 302, 15/11/1985, páxs. 69-74.

Figura 33. Capturas da flota española por Áreas FAO en 1986 (Tm).

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

4.3.4. As reformas da PPC posteriores á adhesión de España.

A seguinte revisión da PPC tería lugar nove anos máis tarde, en 1992, á vista do Informe 1991, realizado pola Comisión²⁹³, que supuxo unha redefinición total desta política. Publícase o Regulamento 3760/92²⁹⁴ que establecía un renovado sistema comunitario para a pesca e a acuicultura, e que consolidaba o distanciamento respecto do principio fundamental de libre acceso ás augas, consagrado no Tratado de Roma, e limitado por sucesivos regulamentos desde a súa definición no Artigo 100 da Acta de Adhesión de 1972. A partir deste momento a PPC organizaríase en torno a cinco instrumentos principais:

1. A política de xestión e conservación dos recursos, definida nos Regulamentos 3760/92 e 850/98²⁹⁵, baseada na fixación anual de cotas para repartir os TACs entre os países membros por especies e zonas. E tamén no establecemento de medidas técnicas para asegurar unha explotación equilibrada dos recursos e garantir a súa protección e renovación. Introdúcese aquí o concepto de *esfuerzo pesqueiro*²⁹⁶, como

²⁹³ Comisión Europea (1991): *Informe 1991 de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo sobre la Política Pesquera Común*, SEC(91) 2288, CE, Bruselas.

²⁹⁴ Publicado no DOCE L 389, de 31/12/1992.

²⁹⁵ Publicado no DOCE L 125, de 27/04/1998.

²⁹⁶ O esforzo pesqueiro defínese no Regulamento (CE) nº 2371/2002 do Consello (artículo 3, letra h) como o produto da capacidade e da actividade. A capacidade pode medirse de maneira aproximada

base dun sistema sinxelo e flexible para controlar a capacidade pesqueira excesiva, no que podemos afondar a través do Regulamento (CE) nº 1954/2003 do Consello, de 4 de novembro de 2003, sobre a xestión do esforzo pesqueiro no que respecta a determinadas zonas e recursos pesqueiros comunitarios, e da Comunicación da Comisión ao Consello e ao Parlamento Europeo do 5 de febreiro de 2007 sobre a mellora dos indicadores da capacidade e do esforzo pesqueiros no marco da política pesqueira común.

2. A política estrutural en favor da pesca, establecida polos Regulamentos 3699/93²⁹⁷ e 2719/95²⁹⁸, co ambicioso obxectivo de adaptar a capacidade da flota aos recursos dispoñibles, e facilitar a modernización dos buques e das técnicas de pesca en xeral.

3. A organización común dos mercados: que forma parte da PPC desde 1970, e que sufriu reformas en 1986 e en 1992 procurando un equilibrio cada vez maior entre a oferta e a demanda no mercado, de cara a asegurar o aprovisionamento de produtos da pesca, e mellorar a competitividade da industria de transformación, a través das organizacións de produtores e de medidas de intervencións no mercado.

4. A Política de control e Inspección: a súa base xurídica atopámola no Regulamento (CEE) nº 2057/82 do Consello, de 29 de xuño de 1982²⁹⁹ polo que se establecen certas medidas de control respecto ás actividades pesqueiras exercidas polos barcos dos estados membros; modificado, posteriormente, polo Regulamento (CEE) nº 2241/87, de 23 de xullo de 1987; e revisado polo Regulamento (CEE) nº 2847/93, de 12 de outubro de 1993, que estableceu un réxime de control aplicable á Política Pesqueira Común³⁰⁰. O Regulamento (CE) nº 2371/2002 do Consello de 20 de decembro de 2002,

---

en función do número de licenzas concedidas aos buques ou, de forma máis precisa, en función do tamaño dos buques (arqueo bruto, GT) ou da potencia dos seus motores (kW). A maneira máis común de medir a actividade ten sido contar o número de días que un buque pasa no mar. Desta maneira, o esforzo pesqueiro pode medirse en días/ GT ou en días/ kW.

²⁹⁷ Regulamento (CE) nº 3699/93 do Consello, de 21 de decembro de 1993, polo que se definen os criterios e condicións das intervencións comunitarias coa finalidade estrutural no sector da pesca, a acuicultura e a transformación e comercialización dos seus produtos.

²⁹⁸ Regulamento (CE) nº 2791/95 do Consello, de 20 de novembro de 1995, que modifica o Regulamento (CE) nº 3699/93 polo que se definen os criterios e condicións das intervencións comunitarias coa finalidade estrutural no sector da pesca, a acuicultura e a transformación e comercialización dos seus produtos.

²⁹⁹ DOCE L 24, páx. 14; EE 04/02, p. 69

³⁰⁰ Este Regulamento ten sido, a súa vez, modificado en varias ocasións, entre elas, a establecida polo Regulamento (CE) nº 2846/98 do Consello de 17 de decembro de 1998, polo Regulamento (CE) nº 1954/2003, e polo Regulamento (CE) nº 768/2005 do Consello de 26 de abril de 2005.

sobre a conservación e a explotación sustentable dos recursos pesqueiros en virtude da Política Pesqueira Común, incorporou as disposicións principais que regulan o control, a inspección e a observancia das normas da PPC, mentres que o citado Regulamento (CEE) nº 2847/93, seguiría en vigor ata que se adoptasen todas as disposicións de aplicación necesarias. Todo este corpo normativo perseguía garantir o cumprimento da normativa en materia de pesca³⁰¹.

5. As relacións internacionais, que basicamente se compoñen de dous elementos, tal e como se cita anteriormente: os acordos de pesca con terceiros países por unha banda; e a participación da UE en convenios internacionais relativos á pesca ou á conservación de recursos no mar, por outra.

Todo este proceso lexislativo e normativo de desenvolvemento dunha política pesqueira común, foi acompañado da posta en marcha de ferramentas de distribución dos fondos estruturais da Comunidade Europea, tales como FEDER, FEOGA, e FSE. Entre 1994 e 1995 tamén se adoptaron unha serie de medidas complementarias, entre as que destacamos a iniciativa comunitaria PESCA, que non será renovada en 1999, xa que o Consello Europeo de Edimburgo de 1992 decidiu a integración das medidas estruturais da pesca no sistema comunitario de fondos estruturais, e as diversas fontes de financiamento ao sector pesqueiro foron agrupadas no Instrumento Financeiro de Orientación da Pesca (IFOP), e o seu marco de intervención para o período 2000-2006 quedou establecido no Regulamento 1263/1999 de 21 de xuño de 1999, baixo as condicións recollidas no Regulamento 2792/99 de 17 de decembro de 1999.

A posterior reforma da PPC acometida ao longo do ano 2002, e xa prevista en 1992, contou cun proceso de consulta previo, aberto pola Comisión Europea trala publicación do Libro Verde en 2001³⁰², co obxectivo de reflexionar sobre a maneira máis axeitada de acadar a explotación duradeira dos recursos. Nesta nova revisión, os aspectos fundamentais serán os relativos á conservación e explotación sostible dos recursos pesqueiros -pasando pola redución do esforzo pesqueiro a través da

³⁰¹ Para afondar na aplicación en España desta política de supervisión e control resulta de grande interese a obra do profesor Sobrino Heredia, J. M. (2005): "La política comunitaria de control y vigilancia de las actividades pesqueras y su aplicación en España", *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña*, 9, pp. 875-894.

³⁰² Bruselas, 20/03/2001, COM(2001) 135 final. [

reestruturación da flota, da loita contra a pesca ilegal e da eliminación dos descartes- e á promoción da acuicultura sustentable.

O novo regulamento de base -Regulamento 2371/2002³⁰³- entrou en vigor o 1 de xaneiro de 2003, dispuxo no seu artigo 35 que a obriga de informar por parte da Comisión ao Parlamento Europeo e ao Consello, sobre o funcionamento da PPC no relativo aos capítulos II (Conservación e Sustentabilidade) e III (Axuste da capacidade pesqueira) antes da fin do ano 2012.

As principais medidas adoptadas no marco da reforma do 2002 consistiron na introdución de plans plurianuais de xestión e conservación de poboacións, unha maior integración de factores ambientais na xestión da pesca, a creación dos Consellos Consultivos Rexionais (CCR)³⁰⁴, a fixación de límites máximos nacionais para adaptar a capacidade de pesca da flota ás posibilidades de pesca, a limitación do nº de días que un barco pode estar faenando, e a eliminación progresiva das axudas públicas á construción e modernización de buques pesqueiros. De especial interese para o sector español e galego en particular é o Consello Consultivo Rexional de Flota de Longa Distancia en Augas non Comunitarias (LDRAC) que foi constituído en maio de 2007³⁰⁵.

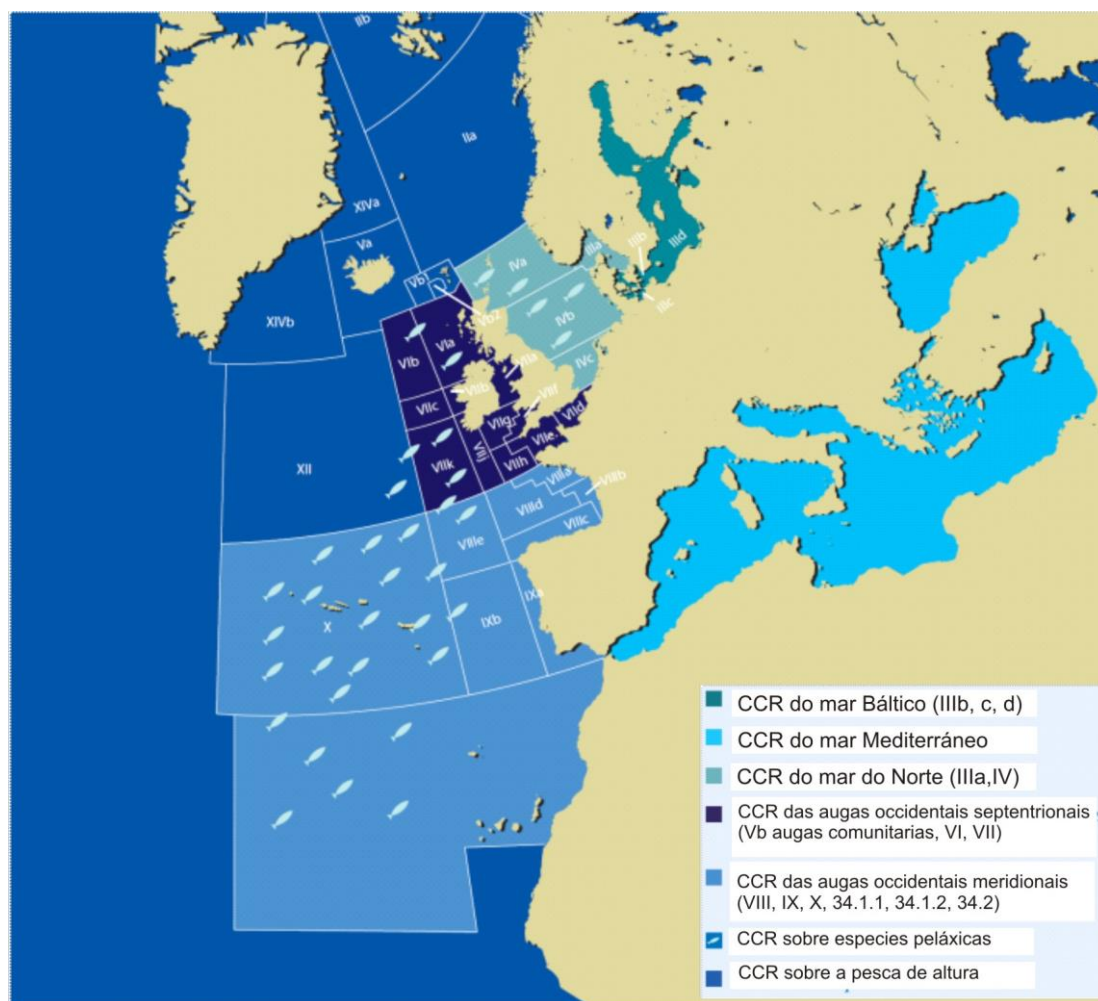
³⁰³ Publicado no DOCE L 358 de 31/12/2002.

³⁰⁴ Existen sete CCR, cinco cun ámbito de actuación de base territorial, e dous baseados na explotación de determinadas especies, e naceron coa vocación de converterse en canles de comunicación entre o sector por unha banda, e a Comisión e os Estados membros, por outra. Para obter máis información sobre a normativa que regula estes Consellos Consultivos Rexionais pódense consultar as fichas informativas da Comisión Europea.]

³⁰⁵ De conformidade coa Decisión 2004/585/CE do Consello, que estableceu un marco común para os consellos consultivos rexionais.

Figura 34. Consellos Consultivos Rexionais no marco da PPC

Fonte: Publicacións da Comisión Europea.

Pero esta ambiciosa reforma non sería suficiente para corrixir a sobreexplotación dos caladoiros europeos e de terceiros países. Polo que en 2009 a Comisión inicia unha nova revisión da aplicación do texto. Publica un Libro Verde³⁰⁶ e abre un período de consulta que conclúe coa presentación de respostas escritas o 31 de decembro de 2009. Neste Libro Verde recoñécense os graves problemas que continúan afectando ao sector, nomeadamente a sobrepesca, o aumento das importacións de produtos mariños, o exceso de capacidade das flotas comunitarias, a perda de rendibilidade do sector, e a súa excesiva dependencia das axudas públicas.

³⁰⁶ Comisión de las Comunidades Europeas (2009): Libro Verde. Reforma de la Política Pesquera Común, (COM(2009) 0163 final), Bruselas.

Táboa 17. Contribucións españolas ao Libro Verde da Pesca, 2010

Administracións públicas	Gobernos español, andaluz, galego, catalán, vasco e canario.
Centros de Investigación	Centro Oceanográfico de Canarias e Instituto Español de Oceanografía
ONGs	Ecologistas en acción
Cidadáns particulares	4 contribucións
Asociacións	Unión Nacional de Cooperativas del Mar de España
	Organización de Productores de la Pesca Artesanal de Gran Canaria
	Federación Nacional de Cofradías de Pescadores
	Federación Territorial de Cofradías de Pescadores de Barcelona
	Asociación Española de Titulados Náutico-pesqueros
	Confederación española de Pesca Recreativa Responsable
	Cluster de Empresas Pesqueras en Países Terceros
	Asociación Nacional de Empresas Pesqueras en Países Terceros
	Asociación Española de Mayoristas, Importadores, Transformadores, y Exportadores de Productos de la Pesca y la Acuicultura (CONXEMAR)
	Confederación Española de Pesca (CEPESCA)
	Asociación Nacional de Fabricantes de Conservas de Pescado Y Marisco (ANFACO)
	Asociación de Armadores de Artes Menores de Galicia
	Cooperativa de Armadores del Puerto de Vigo (ARVI)
	Federación Gallega de Cofradías de Pescadores
	Puerto de Celeiro, S. A.
	Consello Regulador do Mexillón de Galicia

Fonte: Comisión Europea – Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e Pesca. Elaboración propia.

Neste período de consulta, e coa participación da Unión Europea, celebráronse reunións coas administracións dos estados membros costeiros e coas organizacións e entidades vinculadas ao sector. Ao seu remate tiñáanse recibido 382 aportacións a este proceso, na súa maioría procedentes de cidadáns particulares, asociacións de pescadores, organizacións de transformación, axentes comercializadores, e organismos de turismo. Pero tamén houbo contribucións de organizacións non gobernamentais (ONG), universidades, institutos de investigación, administracións e axencias dos estados membros, autoridades rexionais e locais, institucións e órganos consultivos da CE, e de terceiros países, como as recibidas por parte do Consello Nórdico, Noruega, Islandia, Nova Zelandia, ou do grupo ACP (Países de África, do Caribe e o Pacífico).

Tendo en conta estas contribucións, foron identificadas unha serie de deficiencias estruturais da PPC, e que a Comisión sintetizou en cinco³⁰⁷:

- A flota da Unión ten unha capacidade pesqueira claramente superior ao que sería xustificable polos recursos dispoñibles; e algúns segmentos da flota, en particular a dedicada á pesca artesanal, debe ser renovada. Por outra banda, ponse en dúbida que os sistema de dereitos individuais transferibles deba ser aplicado á pesca artesanal³⁰⁸, e insístese no risco de concentración de licenzas de pesca, que poría en perigo o principio de estabilidade relativa que rexe o reparto de cotas. Como podemos apreciar reforma tras reforma, este principio sigue a ser consagrado pola normativa comunitaria, co que se están a perpetuar os privilexios dunha serie de territorios catalogados como especialmente dependentes da pesca, e que foron así definidos nos primeiros anos de posta en marcha da PPC, e sen que houbera ningunha revisión posterior desta clasificación.

- Un segundo punto feble reside na falla de priorización dos obxectivos políticos: existe un debate entre os que opinan que a sustentabilidade ecolóxica debería ser un elemento central, e os que pensan que debería asignarse o mesmo peso aos tres piares da sustentabilidade: economía, medio ambiente e sociedade. O Parlamento Europeo constitúe unha das voces contrarias ao establecemento dunha orde de prioridades nos obxectivos.

- O sistema de toma de decisións está excesivamente centralizado no Consello e orientado cara a solucións a curto prazo que comprometen o seu carácter sostible a longo prazo. Os órganos consultivos, tanto o Comité Consultivo da pesca e da acuicultura³⁰⁹, como os consellos consultivos rexionais (CCR), deberían ter un papel máis relevante na toma de decisións. De feito en setembro de 2012 a Comisión inicia unha consulta cos CCR en relación a favorecer unha toma de decisións descentralizada.

³⁰⁷ Documento de traballo dos servizos da Comisión Europea (2010d): Resumo da consulta sobre a reforma da Política Pesquera Común. Bruselas 16 abril 2010, SEC(2010) 428-final

³⁰⁸ O mecanismo das Cuotas Individuais Transferibles e a oportunidade da súa aplicación ten sido debatido no seo do Parlamento Europeo desde os inicios dos anos 2000. Resulta de interese consultar o documento de traballo Parlamento Europeo (2003): *La gestión pesquera a través de los sistemas de derechos transferibles*, Parlamento Europeo, Serie Pesca, FISH 111.

³⁰⁹ O CCPA foi creado en 1971 para representar aos principais interesados na PPC. Permítelle á Comisión coñecer as opinións destes sobre os problemas que xera o establecemento da PPC e facilitar a súa comunicación co sector.

Preténdese acadar, nesta última reforma da PPC, unha toma de decisións a nivel de conca mariña que implique ao sector.

- O sector carece de responsabilidades en materia de conservación e control, e debe atoparse a maneira de que as asuma, deixando a procura das mellores solucións técnicas en mans das súas asociacións. De todas maneiras, a Comisión é consciente de que non todas as pesquerías poderán avanzar a igual ritmo neste procedemento, polo que se fai necesario adoptar enfoques diferenciados.

- O último problema estrutural abordado no Libro Verde é a falta de vontade política para garantir o cumprimento da normativa. Entre os principais factores que se identifican como motivadores da falta de observancia das normas son principalmente o exceso de capacidade da flota, a complexidade normativa, o carácter inadecuado ou variado das sancións, e os problemas coa recollida dos datos. O Regulamento 1224/2009 de 20 de novembro³¹⁰, polo que se establece un réxime comunitario de control para garantir o cumprimento das normas da PPC é acollido de maneira bastante favorable polos estados membros, así como a idea de reforzar as competencias da Axencia Comunitaria de Control da Pesca³¹¹.

Neste Libro Verde tamén se someten a consulta varias propostas para mellorar a xestión da pesca na UE:

- A posibilidade de crear un réxime pesqueiro diferenciado para protexer ás flotas pesqueiras artesanais, caracterizadas pola súa vinculación coas comunidades locais, por empregar artes pasivas e selectivas, e por un menor uso de combustible. A maior parte das contribucións achegadas despois do proceso de consulta demandaron un enfoque flexible para a xestión, que permitise a adaptación ás características específicas de cada rexión ou pesquería. Por outra banda, existe consenso sobre a idea de este segmento máis tradicional do sector non se debería ver ameazado pola introdución da xestión baseada en dereitos de pesca e en dereitos individuais transferibles (DIT).

---

³¹⁰ Publicado no DOCE L 343, do 22/12/2009.

³¹¹ Axencia da Unión Europea, creada en 2005, de carácter técnico e administrativo. A súa misión é a de procurar o cumprimento da PPC.

- A adopción do rendemento máximo sostible (RMS)³¹² como principio de xestión e de aplicación de plans de xestión para sacar o máximo partido ás pesquerías.

- A estabilidade relativa das cotas e do acceso aos bancos pesqueiros costeiros, xa que existe un amplo respaldo á idea de revisar os principios de asignación e de que se actualicen para adaptarse á situación actual. Como xa se dixo anteriormente, nunca se ten abordado unha revisión integral deste concepto desde a súa aparición.

- En xeral considérase a organización común do mercado³¹³ como un piar básico da PPC. Pero resulta necesario revisar e simplificar os mecanismos de fixación de prezos e de intervención. O sistema de prezos de orientación é valorado polo sector, pero debería axeitarse á realidade de cada rexión; e a acuicultura demanda o seu propio sistema. A maioría das contribucións consideran o etiquetado e as certificacións de calidade como estratexias de futuro, e pensa que un marco regulador neste senso contribuiría a xerar confianza entre os consumidores.

- A integración da PPC no contexto global da Política Marítima Integrada (PMI)³¹⁴, xa que a situación actual xera numerosas críticas pola incoherencia e falta de coordinación de ambas políticas, sobre todo porque o principal obxectivo da PMI é crear o cadro que facilite o desenvolvemento das diversas e as veces conflitivas actividades marítimas³¹⁵.

- A PPC debe basearse no mellor coñecemento científico posible, e para iso deben ser revisados os sistemas de recollida de datos. O sector ten amosado a súa preocupación pola dispoñibilidade e calidade das series de información numéricas (sociais, económicos, de descartes,...), e avoga por un mellor uso da tecnoloxía de datos e do rexistro automático dos mesmos. A adopción de decisións políticas debe fundamentarse nos mellores informes científicos posibles, e a mellora na recollida de

³¹² O RMS é a captura óptima que pode extraerse dunha poboación de peixes ano tras ano sen por en perigo a súa capacidade de rexeneración futura. Definición extraída da Comisión Europea (2006b): *Comunicación da Comisión ao Consello e ao Parlamento Europeo: Aplicación da sustentabilidade da pesca na UE a través do rendemento máximo sostible*, Bruxelas, COM(2006) 360 final de 4.7.2006.

³¹³ Regulamento CE nº 104/2000 do Consello, de 17 de decembro de 1999, polo que se establece a organización común de mercados no sector dos produtos da pesca e a acuicultura. Publicado no Diario Oficial das Comunidades Europeas L 17, do 21 de xaneiro do 2000.

³¹⁴ Comisión Europea (2000): *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social europeo y al Comité de las Regiones. Una política marítima integrada para la Unión Europea*. Bruselas, 10.10.2007 COM(2007) 575 final.

³¹⁵ Ficha técnica sobre a Unión Europea: "La Política marítima integrada", Irina Popescu, 04/2011.

datos quizás debería pasar porque estas operación de recollida e control pasasen a ser financiadas con fondos da UE.

- Os fondos comunitarios para a pesca e as medidas de axuda nacionais: existe o convencemento de que as axudas da UE deberían definirse e orientarse mellor para favorecer a investigación, a innovación, a mellora da protección mariña, e o apoio ás organizacións de pescadores e ao desenvolvemento local, co obxectivo de acadar unha sustentabilidade social e económica a longo prazo. Onde non hai unha postura clara é na posibilidade de que se estableza unha condicionalidade entre o financiamento comunitario e a consecución dos obxectivos da PPC. Só algunhas organizacións do sector son favorables a que o cumprimento das normas e obxectivos deba repercutir na dispoñibilidade desas axudas.

- En canto á dimensión exterior da flota comunitaria, os obxectivos da PPC deberían aplicarse -por coherencia política- igualmente a nivel interno e externo, para estender á escala internacional os principios dunha pesca sostible e responsable. As contribucións a este Libro Verde na súa maioría están dacordo coa necesidade de que a UE teña unha participación máis destacada nas organizacións rexionais de ordenación pesqueira (ORGP)³¹⁶. En canto aos acordos de asociación pesqueiros, xeran bastante controversia, xa que a maioría das partes interesadas do sector avogan polo mantemento da súa actual estrutura, pero un número importante de contribucións considera que estes acordos deberían financiarse maioritariamente con fondos privados ou en asociacións público-privadas.

- O papel da acuicultura na futura PPC: de maneira xenérica considérase que a acuicultura debe xogar un papel relevante no aprovisionamento de peixe en Europa, e pídese o mantemento dos instrumentos de financiamento que servirán para apoiar o seu desenvolvemento, e para integrar as necesidades da acuicultura na revisión política do mercado. Pero hai moitas opinións diverxentes: desde aquelas que pensan que a acuicultura é unha parte integral da PPC, a aquelas que consideran que debería

---

³¹⁶ Para aclarar nomenclaturas ver nota 52. Para coñecer máis en profundidade as funcións destas Organizacións Rexionais de Xestión da Pesca resulta interesante o artigo do profesor Meseguer, J. L. (2008): "Principios del Nuevo Derecho Internacional de la Pesca Marítima. Su influencia en la Reforma de la Convención de la Organización de la Pesca del Atlántico Noroeste (NAFO)", *Revista Española de Estudios Agro-sociales y Pesqueros*, nº 219, pp. 13-38. Tamén se poden consultar o portal web da FAO, ou as fichas informativas da Comisión Europea.

deixar de formar parte desta política agora que está en revisión, e que este sector debería estar xestionado por un instrumento europeo específico, ou polos propios Estados membros. De feito no ano 2013 a Comisión propuxo a creación dun Consello Consultivo da Acuicultura, e por primeira vez representantes do sector da acuicultura están a participar nos debates sobre o papel dos consellos consultivos rexionais no marco dunha PPC reformada. Pero no ano 2015 este Consello aínda non está creado.

En novembro de 2012 celebrouse na Coruña unha conferencia internacional "Aquaculture: strategic guidelines under discussion", organizada pola Comisión Europea xunto cos gobernos español e galego, co obxectivo de coñecer de primeira man a opinión dos Estados e do sector sobre a estratexia a seguir para relanzar o desenvolvemento sostible da acuicultura. Entre as directrices estratéxicas identificadas nesta xuntanza destacan a necesidade de simplificar os trámites administrativos de posta en marcha da actividade, coordinar o emprazamento das empresas de acuicultura coas directrices de ordenación do territorio, promover a diversificación das oportunidades de negocio, e finalmente utilizar os altos estándares de produción da Unión Europea como un valor engadido para aumentar a competitividade do sector.

Tal e como estamos recalcando, o Libro Verde presentado en 2009 tiña identificadas unha serie de deficiencias na vixente PPC, e a Comisión toma conciencia de que, a pesar dos progresos logrados desde a reforma de 2002, non se tiñan acadado os obxectivos do desenvolvemento sostible na pesca, na súa tripla dimensión ambiental, económica e social. O Parlamento e o Consello de Ministros apoiaron esta conclusión. E o proceso de participación pública posterior tamén contribuíu a concretar as deficiencias que se deberían abordar coa reforma.

Seguindo co procedemento de reforma, en xullo de 2011 publicáronse a Proposta de Regulamento do Parlamento Europeo e do Consello relativa á Política Pesqueira Común³¹⁷; relativa á organización común de mercados no sector da pesca e a

---

³¹⁷ European Commission (2011c): *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Common Fisheries Policy*. COM(2011) 425 final.

acuicultura³¹⁸; e a relativa ao Fondo Europeo Marítimo e da Pesca³¹⁹. En decembro de 2012, a Comisión de Pesca do Parlamento Europeo votou a favor da proposta da Comisión Europea para establecer unha nova PPC. As emendas relativas á obrigação legal de ir limitando progresivamente os descartes, e aquelas que apostan por unha toma de decisións máis rexionalizada, e na que participen os pescadores e partes interesadas, foron aprobadas por amplas maiorías. Asistimos polo tanto a unha tendencia rexionalizadora que supón un cambio en relación ao desenvolvemento da PPC desde os seus comezos, cando esta política estaba fortemente centralizada.

Un dos aspectos básicos da nova PPC tamén o constitúe a súa dimensión exterior. Dada a importancia da produción pesqueira europea procedente de caladoiros internacionais, e das importacións e produtos pesqueiros por parte da UE, a loita contra a pesca ilegal, non declarada e non regulamentada, precisa de un novo empuxe e de novos mecanismos de control impulsados nesta reforma. Tanto o Consello, en marzo de 2012³²⁰, como o Parlamento, en setembro³²¹ do mesmo ano, téñense pronunciado neste sentido. Este novo enfoque político xa está sendo aplicado pola Comisión nas súas relacións cos socios internacionais.

En 2013 seguiron negociándose os paquetes de reformas, concretamente tres propostas de nova lexislación da Comisión: a nova PPC, o Fondo Europeo Marítimo e de Pesca (FEMP) e a organización común dos mercados, que entraron en vigor o 1 de xaneiro de 2014³²².

No actualidade reflexiónase sobre o enfoque a adoptar no goberno dos océanos, nun momento no que as zonas de alta mar carecen dunha política e dun sistema de control sólido, e onde só os Estados máis desenvolvidos poden exercer unha inspección efectiva das súas augas xurisdicionais, mentres que moitos países en desenvolvemento

---

³¹⁸ European Commission (2011d): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the common organisation of the markets in fishery and aquaculture products. COM(2011) 416 final, 2011/0194 (COD).

³¹⁹ European Commission (2011e): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the European Maritime and Fisheries Fund [repealing Council Regulation (EC) N° 1198/2006 and Council Regulation(EC) N° 861/2006 and Council Regulation No 0380/2011 on integrated maritime policy. COM(2011) 804 final, 2011/0380 (COD). [

³²⁰ PRESS RELEASE 3155th Council meeting, Agriculture and Fisheries, Brussels, 19 and 20 March 2012. 7829/12, PRESSE 115, PR CO 16.

³²¹ 19 de setembro de 2012.

³²² Regulamento (UE) n° 1380/2013, do Parlamento e do Consello, do 11 de decembro de 2013, publicado no DOCE L354 de 28/12/2013.

non contan cos recursos e co nivel de madurez institucional necesarios para exercer este control, e para facer fronte ás presións de flotas internacionais cun forte carácter expansivo. Neste sentido, a loita internacional para combater a *Pesca ilegal, non declarada e non regulamentada (INDNR)*³²³ emprega, cada vez máis, certas medidas comerciais, como a prohibición de importar produtos procedentes de países que atentan contra a ordenación e conservación da pesca, ou o rexeitamento de determinadas partidas que non posúen documentación que garanta a súa procedencia da pesca legal, que están poñendo en perigo a continuidade do sector en países en desenvolvemento. Estes países non posúen, as máis das veces, recursos e infraestrutura para cumprir cos requisitos esixidos. A pesca artesanal é a máis afectada por esta tendencia que deixa fóra do mercado a remesas procedentes da pesca a pequena escala, independentemente de si son ou non legais.

4.4. O DESENVOLVEMENTO DO MARCO REGULADOR ESTATAL E AUTONÓMICO

As políticas pesqueiras postas en marcha en Europa e en España desde mediados do século XX responden a unha serie de factores económicos e políticos entre os que destacan a preocupación pola seguridade e polo control estratéxico dos territorios marítimos, e non só pola propia actividade extractiva en si³²⁴. A traxectoria centralizadora que en España se viña rexistrando desde que comezase o século XX, cun Estado organizador e controlador da actividade pesqueira, vaise ir matizando, desde mediados de século debido a importantes cambios na orde marítima internacional, e no último terzo do mesmo en relación á entrada na CEE, e ao maior peso político das Comunidades Autónomas pola súa acumulación de competencias, tamén no caso da pesca. A isto hai que engadir o proceso de globalización das relacións comerciais internacionais.

³²³ A definición deste tipo de pesca foi fixada no Plan Internacional para previr, desalentar e eliminar a pesca ilegal, non declarada e non regulamentada (PAI de PESCA-INDNR), aprobado pola FAO en 2001.

³²⁴ Bailey, J. L. (1996): "Agitación en aguas internacionales: reconsideración del papel del Estado en la gestión de la pesca", *Agricultura y Sociedad*, nº 79, pp. 9-49.

Como ten analizado o profesor David Florido del Corral³²⁵ con detalle para as localidades de Conil e Barbate (Cádiz), na súa tese doutoral, a actividade pesqueira ten estado secularmente regulada por organizacións, colectivos máis ou menos definidos, e mesmo por sistemas culturais. Os pescadores sempre se teñen organizado en gremios e corporacións que lles asistiron no desenvolvemento da súa actividade. Pero desde o último terzo do século XIX, o Estado foi asumindo competencias na actividade pesqueira, como as relativas á regulamentación das artes de pesca e das condicións de exercicio da actividade, que ata este momento tiñan sido controladas polos gremios e corporacións de pescadores³²⁶. Sen embargo neste período aínda non existían disposicións xenéricas para todo o Estado senón que se regulaba para cada territorio concreto e tamén para cada modalidade de pesca³²⁷. O que favoreceu o desenvolvemento dunha situación lexislativa caótica da que o sector era consciente, e pese ao que non se conseguiu aprobar unha lei de pesca marítima tras numerosos intentos en 1889, 1890, 1929, 1931 e 1934³²⁸.

Se nos remontamos a inicios do século XX, en 1919 foi aprobado o *Reglamento dos Pósitos de Pescadores*, de aplicación a todas as institucións deste tipo en España. E no mesmo ano creouse a *Caixa Central de Crédito Marítimo* (CCCM) como un instrumento de intervención do Estado na actividade pesqueira a través da concesión de axudas, préstamos e subvencións ás asociacións de pescadores, que verían subordinada a súa concesión á aplicación das medidas de intervención marcadas desde a Administración estatal, e que tería especial incidencia na pesca artesanal³²⁹. Este control estatal tamén se veu favorecido pola obrigatoriedade da recollida de datos estatísticos, que se establece a partir de 1920, relativos por exemplo ao número de socios, ou días de traballo, por parte dos órganos de representación locais.

---

³²⁵ Florido del Corral, D. (2002): Op. Cit.

³²⁶ O *Reglamento de Libertad de Pesca Marítima en España* de 1 de xaneiro de 1885 foi reformado polo *Reglamento de la Administración, Régimen y Gobierno de la Pesca* de 1907, e servirá de base a outros regulamentos da actividade pesqueira en cada distrito litoral. En virtude desta norma tamén se crean as *Juntas de Pesca* -central, provincial e de distrito- que constituíron unhas ferramentas cruciais para a acción administrativa do Estado.

³²⁷ Giraldez Rivero, J. (1996): *Crecimiento y transformación del sector pesquero gallego (1880-1936)*. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, Secretaría General Técnica, Madrid. P. 212.

³²⁸ Galindo, F., Giraldez, J., e Varela, M. (2011): "El sector pesquero. La administración pesquera". En Robledo, R. (Coord.): *Historia del Ministerio de Agricultura, 1900-2008*. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, Centro de Publicaciones de la Secretaría General Técnica, Madrid. P. 361

³²⁹ Florido del Corral, D. (2002): Op. Cit. Pp. 89-90.

A Lei de 12 de xaneiro de 1932 creou a *Subsecretaría da Mariña Civil* que integrou todas as competencias de pesca, e consolidouse unha división administrativa de España en oito rexións pesqueiras: Cantábrica, Noroeste, Sudatlántica, Surmediterránea, Levante, Tramontana, Balear e Canaria. Esta división administrativa tamén vai a funcionar a efectos estatísticos, e así atopamos a gran parte dos datos de produción, magnitude e características da flota, e de emprego na pesca desagregados en función destes ámbitos territoriais, como xa temos citado no capítulo 1 desta tese de doutoramento.

No ano 1930 a *Caixa Central de Crédito Marítimo* (CCCM) pasou a integrarse no *Instituto Social da Mariña*³³⁰, organismo desvinculado do Ministerio da Mariña, e dependente exclusivamente do Ministerio de Traballo. Esta Caixa ampliou as súas funcións e pasou a englobar accións lexislativas, asistenciais, educativas, culturais, e a partir de 1938 de tutela das organizacións de pescadores. A *Lei de reorganización do Instituto Social da Mariña*, en 1941, daríalle un novo pulo político a este organismo. Neste momento tamén se constituíu a *Mutualidade de accidentes do mar e do traballo*³³¹, que obrigaría aos armadores a constituír un fondo de risco a partir dos seus ingresos.

En 1939 creouse a *Dirección Xeral de Pesca Marítima* (DXPM), primeiro dependente do Ministerio de Industria e Comercio. E tres anos despois naceu a *Subsecretaría da Mariña Mercante*, que englobaría á DXPM, que se especializaría nos aspectos produtivos desta actividade, e que intentaría tamén sen éxito dar un novo impulso á elaboración dunha lei básica de pesca, nun momento de grande dispersión das funcións administrativas pesqueiras entre distintos servizos³³².

En 1941³³³ púxose en marcha o *Sindicato Nacional de Pesca* como único órgano de representación dos pescadores, e a partir de 1943³³⁴ integraría a calquera organización de pescadores existente previamente. Estas asociacións pasaron a denominarse *confrarías de pescadores* con carácter xeral, e a ter representación nas Cortes coa promulgación da Lei Constitutiva de 1943. Estas confrarías naceron co

³³⁰ Real Decreto de 26 de febreiro de 1930.

³³¹ Real Decreto de 8 de abril de 1929 e Regulamento de 21 de novembro de 1931.

³³² Galindo, F., Giraldez, J., e Varela, M. (2011): Op. Cit. Pp. 365-366.

³³³ Decreto de 6 de decembro de 1941.

³³⁴ Orden de 31 de marzo de 1943.

obxectivo de ser fundamentalmente órganos de defensa dos traballadores do mar, e en varias ocasións se reforzaría a súa función de protección social, pero con gran peso específico dos armadores no control das súas iniciativas económicas, dacordo co criterio de sindicato vertical dominante no franquismo. Durante moitos anos foron para o Estado un instrumento de control social e laboral destes traballadores. A Orden de 27 de novembro de 1961 regularía as normas para a súa constitución e a das súas federacións, e favoreceuse a separación entre as flotas de altura e de baixura, ao posibilitar que os traballadores das flotas de baixura constituísen un *Grupo sindical autónomo da pesca de baixura*. Neste mesmo sentido, en 1953 crease a *Federación española sindical de armadores de buques de pesca*, que representaba especialmente aos propietarios dos grandes buques moi favorecidos nos anos 1960 pola política estatal de capitalización da flota pesqueira. Entre 1950 e 1960 fóronse aprobando medidas destinadas a reforzar, mediante a concesión de crédito, as flotas litorais e as máis artesanais, mentres que a partir dese momento vaise favorecer o desenvolvemento e modernización das flotas de altura e grande altura, e o encargado da aplicación do crédito naval será o *Instituto de Crédito para a Reconstrución Nacional*, creado en 1939. A CCCM, dependente do ISM, especializaríase nos anos 1940 no crédito á pesca de baixura, a pequenos armadores e a confrarías. A finais desta década aprobouse a *Lei sobre concesión de préstamos a los pescadores*³³⁵, e produciuse unha evolución no tipo de flota ao que se destinaban ás axudas, que se repartirán cada vez máis entre flotas e armadores de maior capacidade, e a partir dos anos 1950 incluso entre as flotas de altura e grande altura.

Todo esta dinámica de creación e reorganización de organismos vinculados á pesca englobarase no forte proceso de centralización das estruturas administrativas e políticas ao que se asistirá en España entre 1940 e 1970, o que tamén terá o seu reflexo na política pesqueira. Así, o Estado acadará cada vez un maior protagonismo na definición, promoción e regulamentación da actividade, tanto nas súas estruturas produtivas, como na ordenación das relacións laborais e das propias asociacións de pescadores³³⁶. Mostra desta capacidade de intervención témola no forte pulo á construción naval favorecida desde o Estado, primeiro coa Lei de Crédito Naval de 7 de maio de 1942, coa Lei de Protección e Renovación da flota mercante de 12 de maio de

---

³³⁵ De 22 de decembro de 1949.

³³⁶ Florido del Corral, D. (2002): Op. Cit. P. 169.

1956, e sobre todo coa Lei 147 sobre Renovación e Protección da flota pesqueira de 23 de decembro de 1961, que flexibilizou o crédito para favorecer a construción de grandes buques arrastreiros e conxeladores que cambiarían de maneira moi relevante a composición e o peso da flota pesqueira española no mundo.

De maneira xeral, aínda que a lei 147 sobre renovación e protección da flota pesqueira de 23 de decembro de 1961 foi un gran estímulo á construción naval, non serviu para reestruturar por completo o sector, afectado en España por numerosos problemas vinculados á existencia dunha flota vella e obsoleta e á presenza dun sector empresarial moi atomizado e pouco capitalizado. O sector tamén se enfrontaba a problemas relativos ao incremento dos prezos do combustible, ao esgotamento dos caladoiros nacionais, e á limitación no acceso a caladoiros onde tradicionalmente se traballaba pola ampliación das augas xurisdiccionais dos Estados ás 200 millas.

En canto á comercialización da pesca, a cadea iniciábase nas lonxas, mercados de primeira venta, administrados polas confrarías e cuxa adxudicación correspondía ao Ministerio de Obras Públicas. As confrarías dependían de múltiples ministerios no relativo ao seu funcionamento, e esta dispersión de competencias afectou a outros múltiples servizos e procesos de ordenación da actividade, formación ou recollida de datos estatísticos. Esta situación chegaría ata a década de 1970, cando se iniciou o proceso de transición política en España.

A partir de 1976 a DXPM reordenouse en tres direccións xerais -Ordenación da pesca e flota pesqueira, Relacións pesqueiras internacionais, e Economía e Desenvolvemento pesqueiro. Nun contexto de forte crise da pesca industrial pola implantación das ZEE ata ás 200 millas, esta DXPM vaise centrar nas tarefas de reordenación da flota, de sinatura de acordos con terceiros países que garantisen o acceso a certos caladoiros, e de creación de empresas mixtas. Neste sentido, deixouse de lado os problemas da pesca litoral e artesanal, para tentar resolver os problemas da pesca industrial potenciando a política exterior.

En 1980 foron transferidas ao Ministerio de Agricultura as competencias en pesca marítima e acometeuse unha nova reforma da administración pesqueira³³⁷. E dous anos máis tarde volve facerse unha pequena reforma enmarcada no proceso de

---

³³⁷ BOE, 7 de outubro de 1980.

preparación de España para a entrada na CEE³³⁸. Neste momento a administración pesqueira ten dous obxectivos fundamentais: a regulación da actividade pesqueira e acuícola nacional, e o desenvolvemento das negociacións para a Adhesión á CEE e do posterior proceso de adaptación na fase transitoria de adhesión³³⁹.

A situación de sobrepesca do caladoiro propio, e as limitacións impostas á flota española no acceso a caladoiros baixo a xurisdición de terceiros países ou sometidos ao control de organismos internacionais, levou ao Goberno a publicar o Real Decreto 681/1980, de 28 de marzo³⁴⁰, sobre ordenación da actividade pesqueira nacional. O Estado pretende deste xeito regulamentar a pesca extractiva, para manter a capacidade de captura nos límites dese momento, e reducila nos casos en que fose necesario para favorecer a recuperación biolóxica de caladoiros. Tamén se pretendía fomentar o uso de artes selectivas, a expansión dos cultivos mariños, e o mantemento das actividades dos buques españois fóra dos caladoiros nacionais, entre outras maneiras potenciando a investigación na procura de novas especies comerciais. Neste decreto establécese que sería a Dirección Xeral de Pesca Marítima o organismo encargado de conceder as autorizacións temporais de pesca para traballar en augas non sometidas á xurisdición española. O obxectivo era conseguir a adaptación da flota ás novas condicións internacionais, polo que se favorece a instauración dun sistema de regulación do esforzo pesqueiro, controlando o número de unidades, as características técnicas dos buques, o calendario de actividade e as modalidades e áreas de pesca.

Segundo Ramón Tamames, en 1986 un dos principais problemas dos caladoiros nacionais en España é o incumprimento sistemático das normas de pesca, pola ineficiencia dos sistemas de vixilancia³⁴¹. Azurra³⁴², e Giraldez³⁴³, insisten na idea de que este alto grao de incumprimento da lexislación pesqueira, e o elevado nivel de economía somerxida, están moi relacionados coa inestabilidade e a fragmentación administrativa do sector.

---

³³⁸ R. D. Lei 22/1982.

³³⁹ Galindo, F., Giraldez, J., e Varela, M. (2011): Op.Cit. P. 370.

³⁴⁰ Publicado no BOE de 16 de abril de 1980.

³⁴¹ Tamames, R. (1986): Op. Cit.

³⁴² Azurra, P. (1996): "Hacia un nuevo modelo de la pesca en España", *Industrias Pesqueras*, Sipsa, Vigo.

³⁴³ Giraldez Rivero, J. (2005): "La pesca". En Carreras, A. e Tafunell, X. (Coords.): *Estadísticas Históricas de España*. Fundación BBVA, Bilbao. Pp. 274-276.

Esta regulamentación vai ser completada coa Lei de Regulación de Cultivos mariños³⁴⁴, que favorecerá a creación de establecementos de acuicultura. Neste mesmo ano, o Real Decreto de 12 de setembro de 1984 estableceu por primeira vez a regulación de prezos de certos produtos pesqueiros, fixando o seu valor de retirada do mercado. No ano 1980, e despois dun longo proceso, foi aprobada a creación do *Fondo de Regulación e Ordenación do mercado de produtos da pesca e cultivos mariños* (FROM)³⁴⁵, coa finalidade de intervir nos procesos de comercialización dos produtos pesqueiros.

A partir da incorporación de España á CEE, a lexislación española continuou coa súa progresiva adaptación ao marco comunitario, tanto á política de estruturas, como á política de mercados, e á política exterior, o que supuxo unha tarefa complexa debido ao carácter difuso da lexislación española, xa que non ten existido ata o ano 2001 unha normativa xeral que se ocupase especificamente de regular de forma completa a actividade pesqueira³⁴⁶. E por outra parte, houbo que deseñar unha política nacional complementaria para cubrir aqueles aspectos non tratados pola PPC³⁴⁷.

O Real Decreto 2239/85 de 4 de decembro, sobre construción, modernización e reconversión da flota pesqueira serviría para adecuar o ordenamento vixente ao Regulamento (CE) 2908/83, e estableceu as normas para facilitar a renovación da flota en función do tamaño dos buques. Neste mesmo sentido ditouse o Real Decreto 519/86 de 26 de marzo.

Xa no ano 1986, España veuse obrigada a elaborar un Plan de Orientación para a flota pesqueira que servise de marco á presentación de proxectos de inversión para cofinanciación comunitaria. Este Plan incluíría ás Illas Canarias e favorecería a súa inclusión na PPC a través do Regulamento do Consello 2972/86.

Debido á necesidade de derrogar normas vixentes en España, de diferente rango, e de adecuarse á diversidade de niveis de competencias ostentadas polas Comunidades

³⁴⁴ Lei 23/1984 de 25 de xuño

³⁴⁵ Creado pola Lei 33/1980, de 21 de xuño.

³⁴⁶ Losada, A. (2000): *La política del mar: políticas públicas y autonomía : el caso de la pesca gallega*. Itsmo, Madrid. P. 149.

³⁴⁷ Jaen, R. (1989): "La aplicación en España de la Política Común para las estructuras pesqueras. Incidencia en el sector pesquero español", *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 148, pp. 211-229.

Autónomas, promulgouse un decreto-marco para a adaptación e desenvolvemento das estruturas do sector pesqueiro e a acuicultura españolas á política comunitaria. O Real Decreto 219/87 de 13 de febreiro servirá de base a unha serie de Ordes Ministeriais, que serán emitidas con carácter anual, e que servirán para regular as especies peláxicas no Cantábrico e Noroeste³⁴⁸, ou para reducir temporalmente a capacidade de produción pesqueira, e para conceder subvencións nos casos de obrigatoriedade no cese de actividade por falta de licenzas³⁴⁹.

En 2001 publícouse a Lei de Pesca Marítima do Estado (Lei 3/2001), que por primeira vez ordena e armoniza a normativa pesqueira xerada no último terzo do século XX, incorporando as novas concepcións de desenvolvemento sustentable. E no ano 2010 foi presentado o proxecto de Lei de Pesca Sustentable, que aspiraba a reforzar os principios de sustentabilidade da pesca e comercio responsable, e a incorporar medidas para loitar contra a *Pesca ilegal, non declarada e non regulamentada (INDNR)*, e que finalmente sería aprobado na Lei 33/2014³⁵⁰, que tamén inclúe ao turismo pesqueiro, mariñeiro e acuícola como elementos de diversificación das economías rurais das zonas costeiras.

Neste momento faise necesario referirnos ao traspaso de competencias estatais en materia de pesca, en virtude do desenvolvemento do Estado das Autonomías tras a aprobación dos Estatutos de Cataluña e País Vasco en 1979, e de Galicia en 1981.

A Lei do Proceso Autonómico publicouse o 14 de outubro de 1983, e comeza o traspaso de competencias ás CC.AA., e tamén unha fase de conflitos entre administracións pola determinación das mesmas, que se irán transferindo progresivamente tras varios pactos autonómicos. No contexto de crise actual están a poñerse en cuestión os beneficios deste sistema de xestión, e conviven en España fortes empuxes soberanistas e independentistas, procedentes sobre todo de Cataluña e o País Vasco, con movementos recentralizadores por parte do Estado.

O Estatuto de Autonomía de Galicia aprobouse en virtude da Lei Orgánica 1/1981 de 6 de abril, onde se recollían as súas competencias exclusivas en materia de

---

³⁴⁸ Orde Ministerial de 21 de abril de 1980.

³⁴⁹ Orde Ministerial de 11 de abril de 1986.

³⁵⁰ Publicada no BOE 313 de 27 de decembro de 2014.

pesca nas augas interiores, tamén en canto a marisqueo e acuicultura, regulación das confrarías de pescadores, e investigación e formación marítimo-pesqueira. Tamén se estableceron as competencias compartidas co Estado en materia de ordenación pesqueira e salvamento marítimo. O Real Decreto 3318/82³⁵¹, de 24 de xullo, transferiu funcións e servizos da administración do estado á comunidade calega en materia de agricultura e pesca; e o Real Decreto 3214/82 fíxoo en materia de portos, excepto os declarados de interese do Estado.

Cando España entrou na CEE, Galicia xa ten transferidas as competencias pesqueiras. Podemos atopar numerosa literatura referida ás implicacións desta adhesión para o sector na nosa comunidade, que trataremos polo miúdo no seguinte apartado desta tese de doutoramento, que estará centrado nas implicacións territoriais desta política en Galicia.

4.5. CONSECUENCIAS PARA O SECTOR EN ESPAÑA (1920-2013)

Para calibrar mellor a importancia destes cambios e os seus pormenores, faremos unha breve descrición do estado do sector pesqueiro español e mundial e da súa evolución ao longo deste período.

4.5.1. Crecemento da produción pesqueira española e mundial.

Os buques españois faenaban desde os anos 1920 no norte de África, e nas pesquerías do Gran Sol³⁵² desde os anos 1927-1930. A partir de 1926 tamén se incorporarían á pesquería do bacallau nos mares de Terranova e Labrador. E a Segunda Guerra Mundial favorecería que os esforzos se desviasen ao banco sahariano durante a duración do conflito, o que permitiu que durante catro anos de inactividade pesqueira se fosen recuperando os recursos nos caladoiros do Mar Céltico, ao sur de Irlanda³⁵³. Outra

³⁵¹ Publicado no BOE de 4 de decembro de 1982.

³⁵² Este caladoiro en augas NEAFC, no Atlántico Norleste, comprende as zonas ICES VI, VII e VIII. Aínda que hai discrepancias sobre este termo, parece que o termo Gran Sol procede da denominación en inglés Grand Sole. Máis información sobre o caladoiro en *El sector pesquero en Vigo: evaluación de su impacto socioeconómico*, ARVI, 2013. [Disponible en <http://www.arvi.org/publicaciones/el-sector-pesquero-en-vigo.html>].

³⁵³ Roselló Verger, V. M. (1987): Op. Cit.

das áreas de traballo para os barcos españois, en augas de Labrador e Groenlandia, empezaría a cobrar importancia desde finais dos anos 1940, fundamentalmente pola pesquería do bacallau.

Táboa 18. Flota española no Atlántico Noroeste (1930-1965).

	Nº barcos	Nº tripulantes	TRB	Capturas (Tm)
1930	4	-	4.795	12.250
1934	6	-	7.299	25.000
1940	6	-	7.299	-
1945	7		8.000	30.000
1950	97	2.827	37.442	95.860
1955	80	2.669	45.063	161.319
1960	118	3.641	60.459	175.505
1965	118	3.487	63.931	234.009

Fonte: Elaboración propia a partir de Rodríguez Martín, O. (1967): "La participación española en las áreas de Terranova, Groenlandia y Labrador", *Información Comercial Española*, novembro 1967.

En 1951 nestas augas do Atlántico Norte concentrábanse máis de cen barcos españois traballando *a parella*, que compartían a pesquería cos grandes *bous* das empresas Pysbe, Pebsa e Copiba³⁵⁴. As capturas de bacallau da flota española iríanse incrementando ata acadar un máximo no ano 1968, e a partir dese momento empezarían a baixar de maneira paulatina, ao mesmo tempo que se producía o declive da pesquería no Atlántico Norte³⁵⁵.

A produción pesqueira española empezaría a recuperarse nos anos centrais do século XX despois da fin da Segunda Guerra Mundial. Varias leis, xa citadas, van contribuír a esta puxanza: en 1942 tíñase posto en marcha a primeira *Lei de Crédito Naval*³⁵⁶, que contribuíría ao crecemento desta produción, sobre todo desde 1958³⁵⁷. Este camiño continuaríase e ratificaríase coa *Lei de Protección e Renovación da flota mercante* de 12 de maio de 1956, que fomentaría, mediante a concesión de créditos a

³⁵⁴ Tanto os *bous* como as *parellas* son barcos arrastreiros. Resulta interesante consultar o libro Eiroa del Río, F. (1997): *Historia y desarrollo de la pesca de arrastre en Galicia*. Diputación de A Coruña, A Coruña.

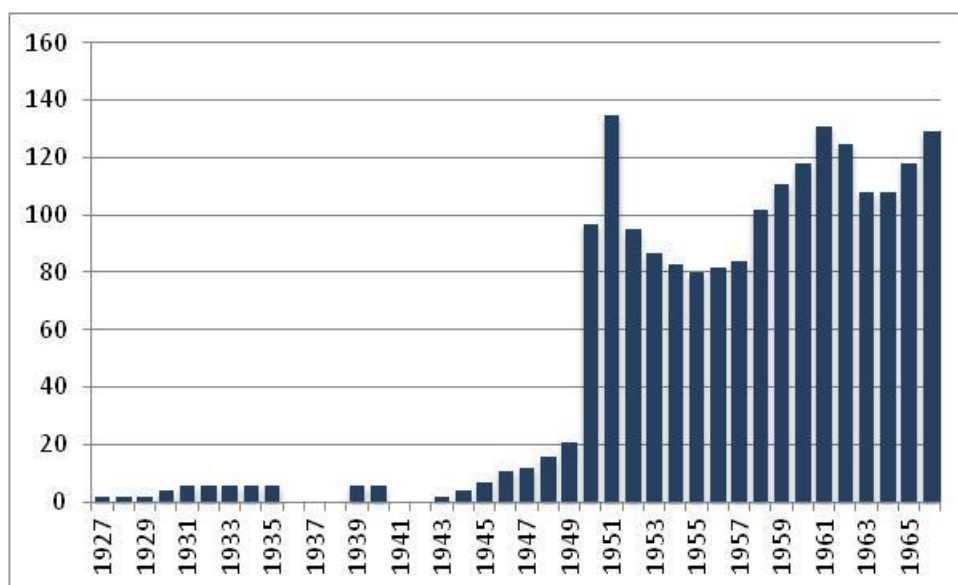
³⁵⁵ García Orellán, R. e Beobide, J. (2005): *Hombres de Terranova. La pesca del bacalao 1926-2004*. Autoridad Portuaria de Pasajes, A Coruña.

³⁵⁶ Lei de 7 de maio de 1942.

³⁵⁷ Paz Andrade, V. (1967): "La producción del mar en la economía española", *Información Comercial Española*, nº 411, pp. 41-53.

longo prazo, o despezamento de embarcacións obsoletas para substituílas por outras dotadas de técnicas modernas que permitisen aumentar o rendemento pesqueiro, e "explorar novas zonas e praias calquera que sexa a súa distancia ás nosas costas".

Figura 35. Evolución do nº de barcos españois traballando no Atlántico Noroeste (1927-1966).

Fonte: Elaboración propia a partir de Rodríguez Martín. O. (1967): "La participación española en las áreas de Terranova, Groenlandia y Labrador", *Información Comercial Española*, novembro 1967.

A *Lei 147 sobre renovación e protección da flota pesqueira* de 23 de decembro de 1961³⁵⁸ propiciará que España chegue a contar cunha das maiores flotas pesqueiras mundiais. Esta lei favoreceu a concesión de créditos e flexibilizou as condicións de acceso a eles³⁵⁹, co obxectivo de acadar unha retirada gradual dos barcos máis anticuados. Para iso estableceríase un plan decenal de renovación e aumento da flota pesqueira a desenvolver entre os anos 1962 e 1971. Así ano 1962 o Estado³⁶⁰ asignou 4.000 millóns de pesetas para créditos destinados á construción de barcos, que foron distribuídos en dez anualidades. E dos que se beneficiaría directamente a flota de *parellas* e *bous* que traballaba en Terranova, Labrador, Nova Escocia e Groenlandia, na pesca do bacallau, pola introdución de innovacións relativas aos sistemas de navegación

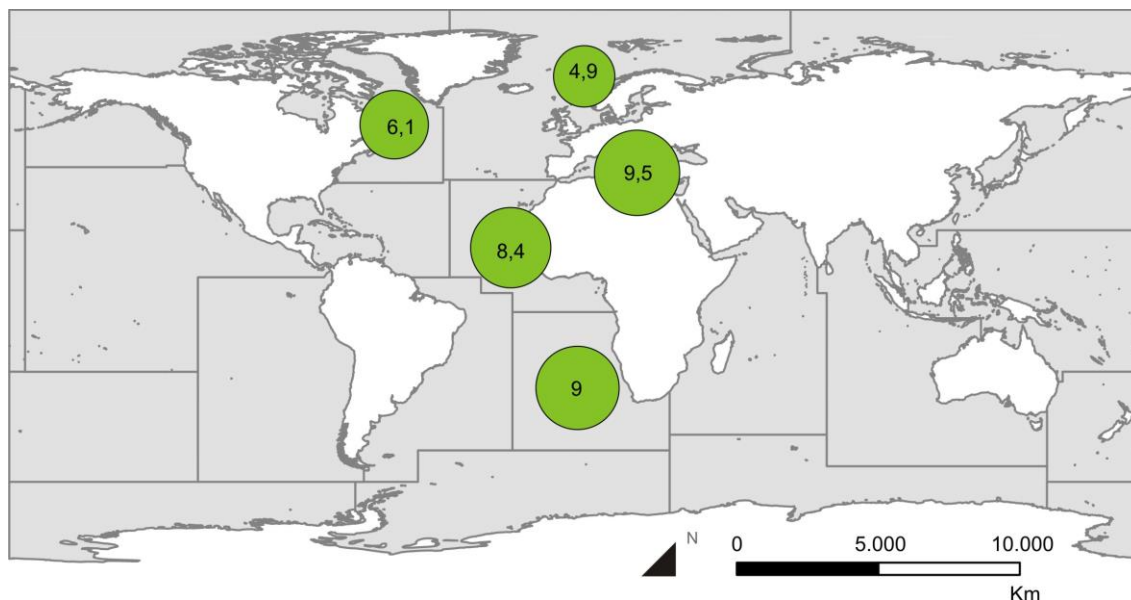
³⁵⁸ Boletín Oficial del Estado, nº. 311 de 29 de decembro de 1961, páxinas 18345 a 18347

³⁵⁹ Rebollo, F. e Amann, R. (1967): "Evolución de los buques de pesca de superficie en España", *Información Comercial Española*, nº 411, pp. 61-65.

³⁶⁰ Decreto de Facenda de 18 de xaneiro de 1962.

e de detección de bancos de pesca, e nos traballos de preparación e procesado do peixe a bordo³⁶¹.

Figura 36. Capturas españolas sobre o total de cada área FAO en 1971 (%).

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

Estes datos son moi representativos do importante desenvolvemento do sector, vinculado especialmente ao despegue da flota conxeladora³⁶², e nun contexto mundial de forte crecemento da produción pesqueira. Na década de 1960 a produción pesqueira case se duplicou ao pasar as capturas dos 36,6 millóns de toneladas en 1961 aos 60,4 millóns en 1971³⁶³. Este proceso ininterrompido de crecemento das capturas tíñase iniciado en 1948, en canto se conseguen regularizar as actividades nos caladoiros máis produtivos que estiveran afectados polo gran conflito bélico.

Segundo datos procedentes do Anuario Estatístico de Pesca da FAO, no ano 1971 España, con case 1,5 M de toneladas, é o décimo país mundial polo seu volume de capturas, por diante de Reino Unido, Francia, Polonia, Alemaña, Portugal, Italia ou os Países Baixos. Si só consideramos a pesca de grande altura, as estimacións da FAO fan ascender a España ao terceiro posto dos produtores mundiais, por detrás da URSS e de

³⁶¹ Giraldez, J., Garza, D. e Varela, M. (2011): "El sector pesquero. Un siglo de pesca en España". En Robledo, R. (Coord.): Op. Cit. Pp. 334-335.

³⁶² Alcaide Inchausti, J. (1967): "Sector Pesquero: su importancia y evolución", *Información Comercial Española*, nº 411, pp. 55-60.

³⁶³ Varela Lafuente, M., Surís Regueiro, J. C., Garza Gil, Mª D., Iglesias Malvido, C., e Otero Giráldez, M. (1997): Op. Cit. P. 36.

Xapón³⁶⁴. Entre 1958 e 1966, o incremento das capturas españolas foi dun 69%, equivalente a unha taxa acumulativa anual do 6,8%. Neste mesmo período o aumento do produto interior bruto do sector pesqueiro foi do 67,1%, e a porcentaxe sobre o total do PIB pasou en España dun 0,87% en 1958 a un 1,01% en 1966.

Na década de 1960 tamén comezaría a etapa expansionista da pesca española nas pesquerías austrais grazas ao desenvolvemento da tecnoloxía conxeladora, que permitiu aos buques pesqueiros traballar a grandes distancias dos portos base. A empresa Pescanova encargou en 1960 seis buques conxeladores, que foron construídos nas instalacións da empresa Astilleros y Construcciones (Ascón) en Moaña. O primeiro buque, o *Lemos*, sería entregado en xullo de 1961, e ese mesmo ano remataría tamén a construción de tres buques da mesma serie, *Andrade*, *Pambre* e *Doncos*, de 532 TRB, unha potencia de 950 Cv, e con capacidade de carga de 250 toneladas. A serie completaría cos buques *Soutomaior* e *Sobroso*, de 1.500 TRB e con capacidade de carga de 1.000 toneladas.

Táboa 19. Evolución da flota conxeladora en España entre 1961 e 1966.

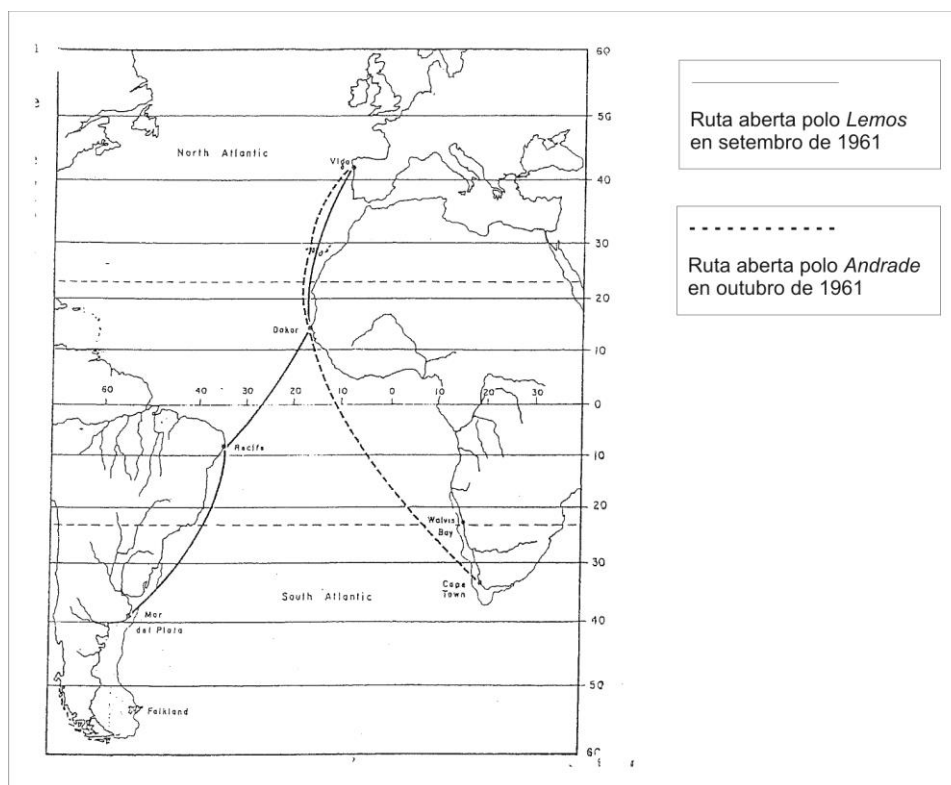
Ano	Nº barcos	T.R.B.	Nº tripulantes
1961	1	523	32
1962	8	4.239	246
1963	19	11.017	560
1964	46	36.729	1.331
1965	74	53.362	2.222
1966	118	60.458	3.178

Fonte: Revista Sindical de Estadística, elaborado a partir de Alcaide Inchausti, J. (1967).

A empresa Pescanova contaba en 1968 con tres buques factoría máis, *Lugo*, *Ourense* e *Pontevedra*, que traballaban en alta mar, cun sistema de explotación combinado, que xa fora probado por soviéticos e xaponeses, e que permitía prolongar a actividade extractiva en caladoiros afastados, xa que se transbordaban periodicamente as capturas a buques máis pequenos.

³⁶⁴ García Alonso, J. M. (1987): "La quiebra del principio de libertad de los mares y la crisis pesquera mundial", *Investigaciones Pesqueras*, 51 (suplemento 2), p. 137.

Figura 37. Primeira viaxe dos conxeladores *Lemos* e *Andrade* en 1961.

Fonte: Paz Andrade, V. (1967).

E ante da necesidade de cubrir distancias cada vez maiores en busca de novos recursos constrúese o primeiro conxelador de máis de cen metros de eslora, o *Gondomar*. A fabricación en España destes grandes conxeladores e tamén de arrasteiros de grande tonelaxe é liderada desde Galicia pola empresa Pescanova, que chegará a ter a finais da década de 1960 unha flota de máis de 100 barcos en diversos caladoiros mundiais. A flota conxeladora española concentrouse especialmente no porto de Vigo (cun 43% do TRB), e tamén nos de Cádiz e Huelva.

Nestes anos acadouse este primeiro obxectivo de expansión dos buques conxeladores, pero houbo unha escasa modernización da flota litoral e de altura, o que se deixaría para unha seguinte fase, pero que nunca chegaría a ser completada.

España contaba cunha importante flota de arrasteiros tradicionais traballando no barco sahariano -que chegarían aos 233 barcos en 1974- dedicados á captura de cefalópodos, e que abastecían a buques factoría xaponeses primeiro, e que

desembarcaban choco, polbo e crustáceos nos portos canarios posteriormente³⁶⁵. Neste anos centrais do século XX a pesca costeira e litoral serviría como refuxio a vellos e obsoletos buques de altura, aínda produtivos, que serían adaptados para traballar en augas próximas a costa. Como exemplo podemos citar que nos anos 1964 e 1965 adaptouse un cruceiro de pasaxeiros, o *Galicia*³⁶⁶, para que servise de buque nai a unha flota de dez barcos que pescaban no banco sahariano.

Táboa 20. Composición e estrutura da flota pesqueira española a 31-12-1966.

	Barcos construídos ata 1950	Barcos construídos despois de 1950	Barcos en construción
Pesca costeira (0-99 TRB)	4.682	6.879	129
Pesca altura (100-250 TRB)	366	817	152
Pesca gran altura (>250 TRB)	39	247	129
TOTAL Flota	5.087	7.943	347

Fonte: elaborado a partir de Lobo Andrada, M. (1967).

Os datos da táboa 8 reflicten que dos 13.030 buques censados a finais de 1966, e dedicados á pesca costeira, un 40% tiña máis de 15 anos, e esta situación é a que describe especialmente o caso da flota artesanal. Porque no caso da flota de altura e gran altura, máis nova, a porcentaxe de buques maiores de 15 anos baixa a un 30% e a un 14% respectivamente.

A citada Lei 147 sobre renovación e protección da flota pesqueira, pensada para acadar un nivel de capturas que permitisen non só asegurar un nivel axeitado no consumo de peixe fresco por habitante, senón tamén incrementar o destinado á industrialización, co obxectivo de aumentar as posibilidades de comercio exterior en España, conseguiu que a flota se modernizara, pero tamén favoreceu un crecemento por enriba das súas posibilidades de pesca.

³⁶⁵ Giraldez, J., Garza, D. e Varela, M. (2011): "El sector pesquero. Un siglo de pesca en España". En Robledo, R. (Coord.): Op. Cit. P. 338

³⁶⁶ Este barco de 10.413 TRB, contaba con bodegas refrixeradoras con capacidade para 3.000 toneladas de peixe. (Mascarell Roig, J. (1968): "Villa Cisneros: El Galicia, principal buque factoria de la Marina mercante española", La Vanguardia Española, sábado 20 de xullo de 1968.

A finais da década de 1960, cando non existía ningún buque propio dedicado a tarefas de investigación ou prospección mariñas, o Estado español marcaba como obxectivos do sector manter unha flota que integrara 600.000 T.R.B., moderna -con unidades que non sobrepasasen os 20 ou 25 anos de idade- e ben estruturada, que fose capaz de subministrar as 1,5 M de toneladas de produtos pesqueiros, que se consideraban necesarios para abastecer ao consumo interno e ás industrias dedicadas á exportación³⁶⁷.

No ano 1970, vemos que España contaba con 15.250 buques, que desprazaban 653.191 T.R.B. e con 1.779.187 Hp de potencia, que empregaban a 110.728 tripulantes. Xa neste momento o sector era consciente de que o incremento da flota non aseguraba o crecemento da produción pesqueira. E exercía presión sobre a administración para que estivese atenta a todo intento dos estados por estender as súas augas ata as 200 millas, polo prexuízo que supoñía para os intereses españois.

Táboa 21. Flota pesqueira en España en 1970.

	Nº barcos	T.R.B.	Potencia (HP)	Nº tripulantes
Pesca costeira (0-74 TRB)	13.044	148.925	589.483	70.420
Pesca altura (75-249 TRB)	1.797	257.108	703.158	28.651
Pesca gran altura (250-3.000 TRB)	409	247.158	506.546	11.657
TOTAL	15.250	653.191	1.799.187	110.728

Fonte: Dirección General de Pesca Marítima, 1970, tomado de Fernández, A. (1972).

Despois de 1970 deixarán de producirse os notables incrementos interanuais na produción pesqueira rexistrados na década anterior. Para o caso de España, no ano 1971 xa se reduciu o volume de pesca desembarcada ata as 1.111.000 toneladas, e parecía que a pesca chegara a uns niveis de desenvolvemento difíciles de superar³⁶⁸. De feito entre 1971 e 1991 rexístrase unha taxa de crecemento negativa de case un 0,5% anual³⁶⁹.

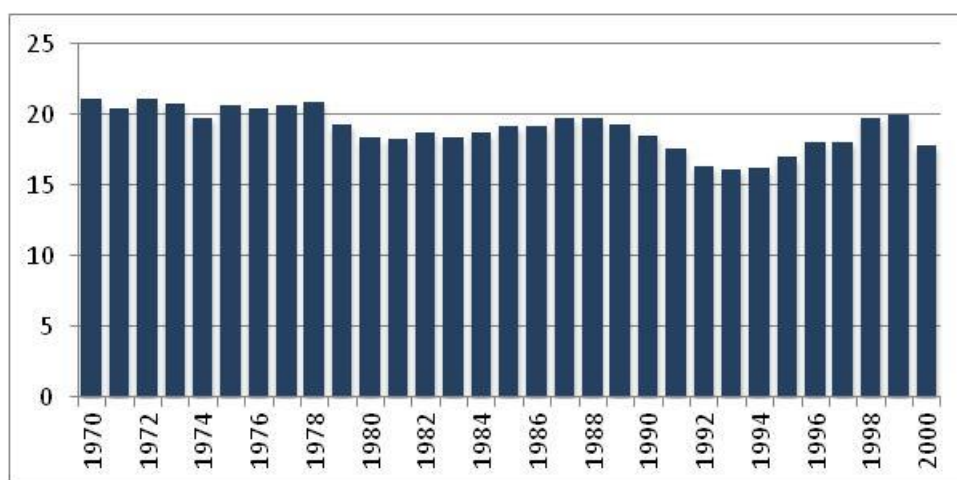
³⁶⁷ Lobo Andrada, M. (1967): Op. Cit. Pp. 75-79.

³⁶⁸ Fernández, A. (1972): "La pesca española. Realidad y futuro, *Marina Mercante Española*, Octubre 1972, páxs. 83-88.

³⁶⁹ Varela Lafuente, M., Surís Regueiro, J. C., Garza Gil, Mª D., Iglesias Malvido, C., e Otero Giráldez, M. (1997): Op. Cit. P. 38.

Na década de 1970 vai ir desaparecendo progresivamente a liberdade de acceso aos recursos, e producíndose un progresivo afastamento dos caladoiros, co consecuente aumento dos custes de produción para as empresas pesqueiras. Ao analizar a situación da flota en 1982³⁷⁰, vemos que o número de buques incrementárase a 17.449, o seu TRB en 145.468 unidades, e os buques menores de 15 anos pasaron a supoñer so un 37% do total da flota, un lóxico avellentamento logo de que se paralizara o pulo construtivo dos primeiros anos 1960.

Figura 38. Peso da produción pesqueira española na Europea (EU15) %.

Fonte: FAO. Elaboración propia.

Para a entrada de España na CEE en 1986, e a adaptación ao novo marco institucional, iniciouse un proceso de adaptación do sector pesqueiro, que supuxo unha perda importante de peso relativo da produción española sobre o total mundial, que pasou dun 2,5% en 1972, a un 1,7% en 1985, e a menos do 1% a partir do ano 2000³⁷¹. En canto ao peso de España na produción comunitaria (EU15) experimentou notables variacións interanuais que se traducen nunha perda de 3,3 puntos porcentuais entre 1970 e o ano 2000.

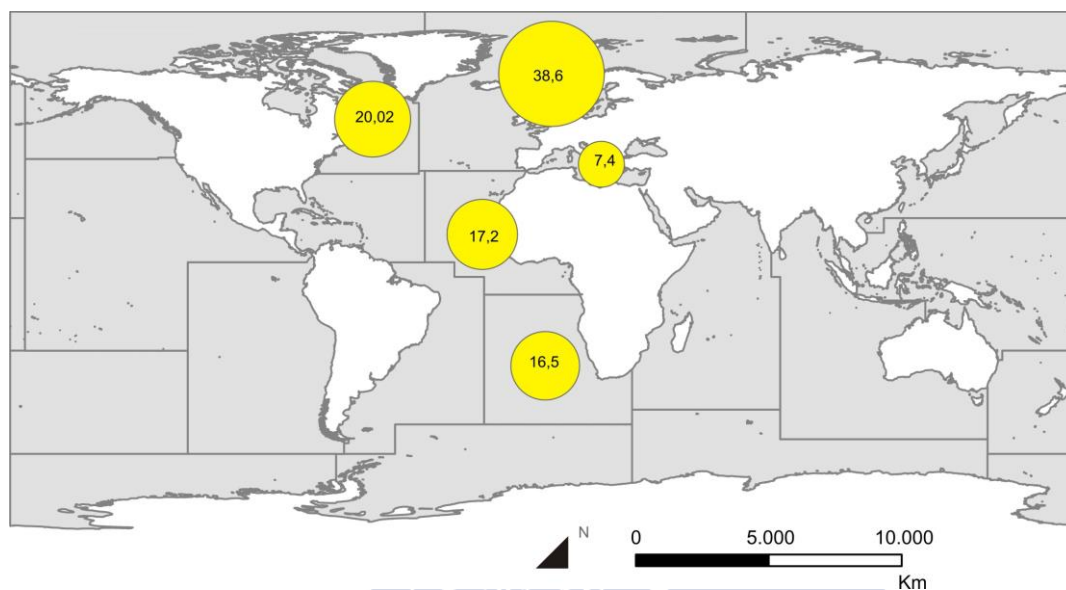
³⁷⁰ Segundo datos tomados de Terán, M. de, Solé Sabarís, L. e Vilá Valentí, J. (1968): *Geografía Regional de España*. Ariel, Barcelona.

³⁷¹ Fonte: Anuario Estadístico da FAO

4.5.2. Evolución da presenza española nos caladoiros mundiais

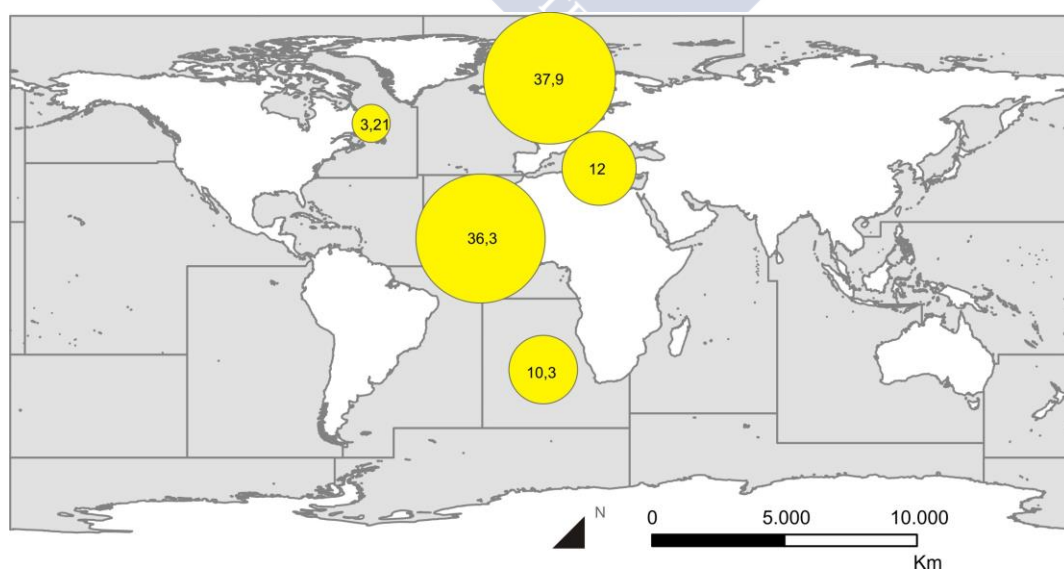
A nivel de detalle podemos ver a evolución da presenza española nos caladoiros mundiais a través das figuras seguintes. Desde o inicio da década de 1970, cando as capturas se concentraban no hemisferio norte, fundamentalmente das costas europeas e americanas do Atlántico Norte, e do Mediterráneo. Proceden destas áreas citadas máis 66% da produción anual, en especial do Atlántico Norleste.

Figura 39. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 1970 (%).

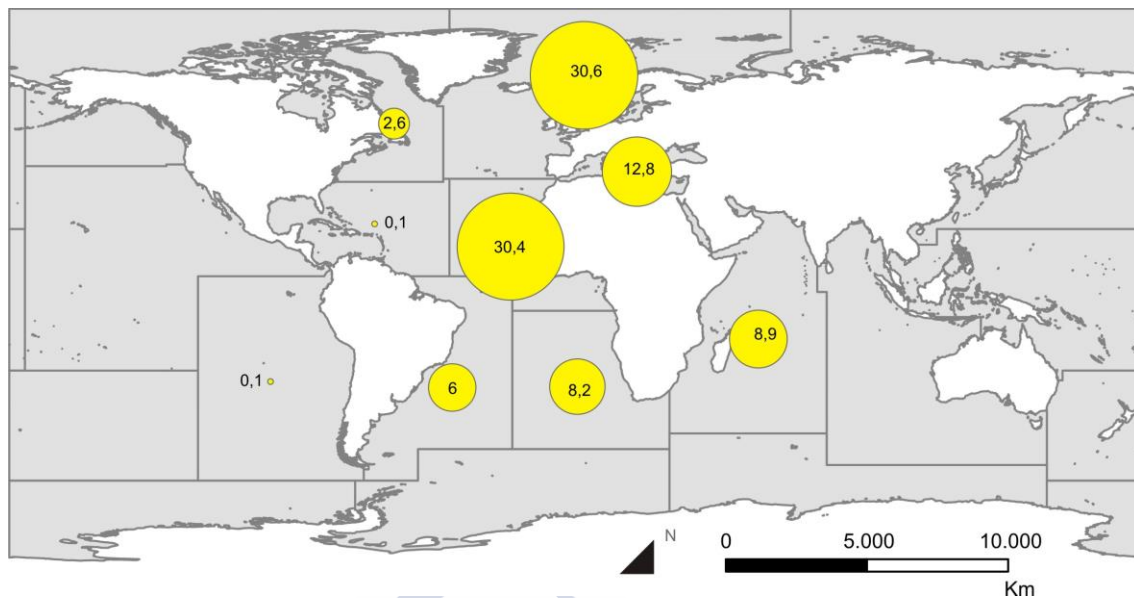
Fonte: EUROSTAT. Elaboración propia.

Figura 40. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 1980 (%).

Fonte: EUROSTAT. Elaboración propia.

Figura 41. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 1990 (%).

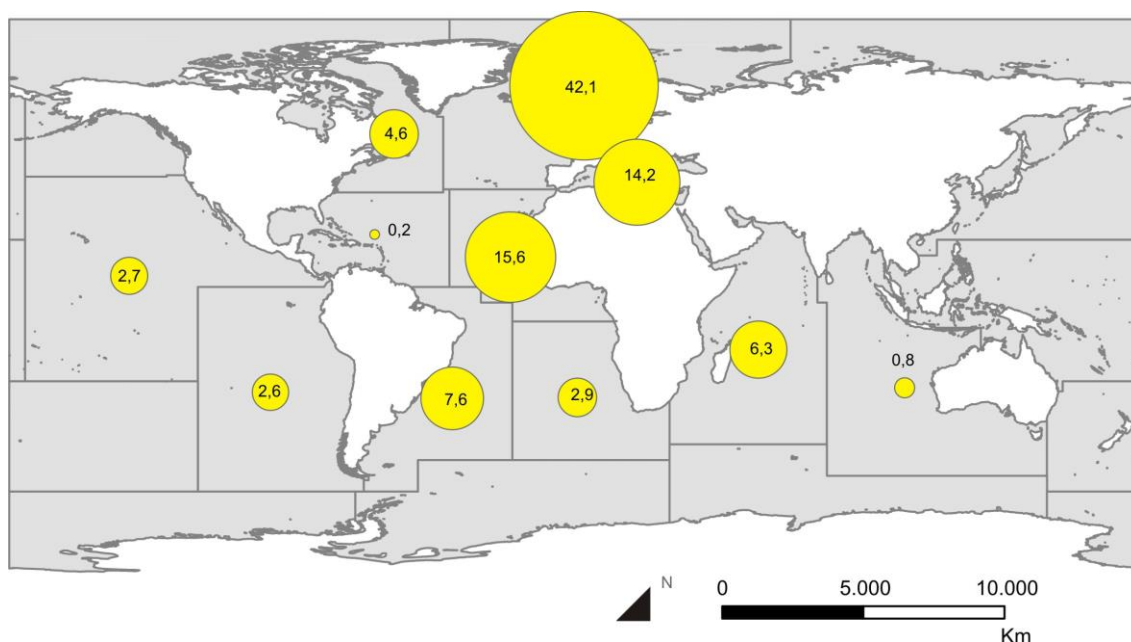
Fonte: EUROSTAT. Elaboración propia.

En 1980, a situación tiña mudado radicalmente na área do Atlántico Noroeste polo colapso dos bancos de bacallau³⁷², e as capturas procedentes do Atlántico Norleste baixaron a algo menos de 40.000 T, cando en 1970 superaran as 280.000. Mantense a puxanza da Área 27 como principal para España, aínda que con cifras similares ao Atlántico Centro Leste, onde se atopan os caladoiros de Marrocos, Cabo Verde, Mauritania, Senegal, Guinea-Bisáu, Guinea-Conakri e Costa de Marfil. Aumenta considerablemente a produción no Mediterráneo, e caen pola contra as capturas no Atlántico Sur-Leste en 118.000 T.

En 1990, cando España xa pertencía á CEE, e en vésperas de que rematase o período que levaría á plena integración, segue a perder cota de capturas nas augas do Atlántico Norleste, e mantense en valores similares a procedente do Mediterráneo e do Atlántico Centro-Leste. Pero ábreanse novas pesquerías e empezan a cobrar importancia as capturas no Atlántico Suroeste, en especial nas Illas Malvinas, e no Océano Índico, nos caladoiros das Illas Séichelles, das Illas Comores e de Madagascar.

³⁷² García-Orellán, R. (2007): "El colapso del bacalao: la construcción de la memoria, ayer y hoy", *Zainak*, 29, pp. 153-169.

Figura 42. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 2000 (%).

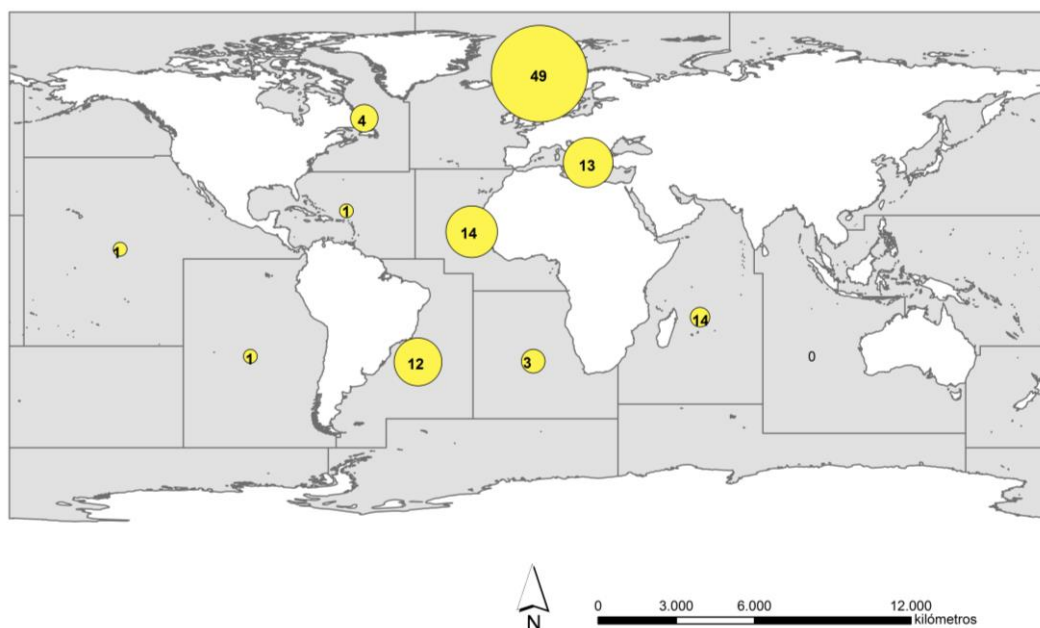

Fonte: EUROSTAT. Elaboración propia.

Esta tendencia manterase na seguinte década e no ano 2000 xa temos produción procedente de case todos ás áreas mundiais: así xunto coas capturas procedentes do Atlántico Suroeste, e do Índico, ábreanse novas pesquerías no Pacífico -centro-leste e sueste-, e no Leste do Índico. Das augas nas que tradicionalmente faenaba a flota española, destaca a perda de influencia no banco canario sahariano, de onde se reducen á metade as capturas acadadas en 1990.

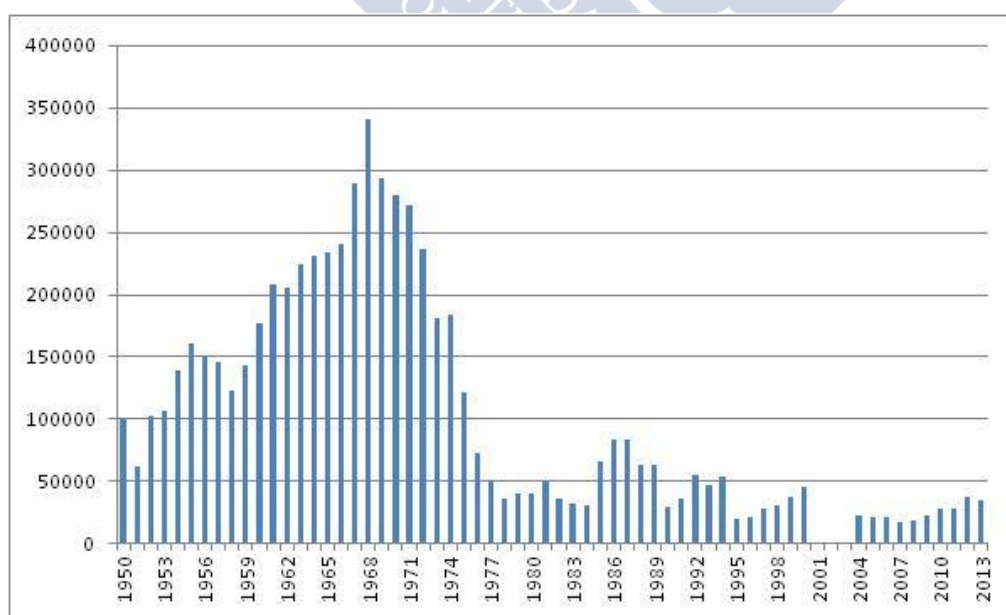
A situación no ano 2010 é moi similar á do ano 2000, xa que as augas comunitarias son as de maior produción para a flota española. Outros caladoiros importantes son os situados nas áreas R34 e 41 correspondentes ao Atlántico Centro-Leste e Sudoeste, e o Mediterráneo (R37).

Figura 43. Capturas da flota pesqueira española por zonas FAO en 2010 (T).

Fonte: EUROSTAT. Elaboración propia.

Completamos a análise da presenza española nos máis importantes caladoiros mundiais, vendo polo miúdo a evolución das capturas españolas entre os anos 1950 e 2013, nas distintas áreas de pesca seguindo a clasificación estatística da FAO³⁷³.

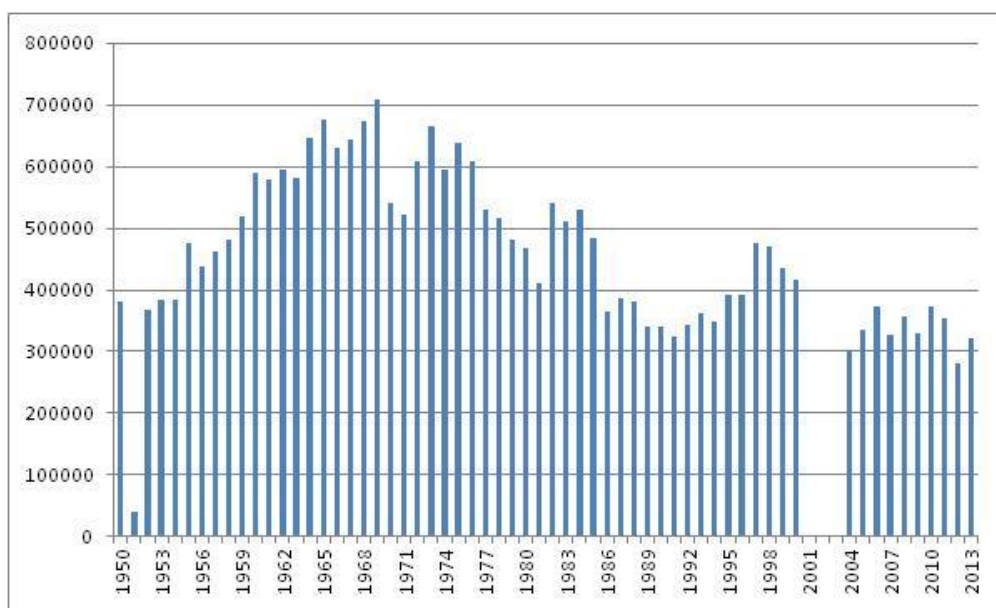
Figura 44. Capturas españolas no Atlántico Noroeste (R21), en Tm.

Fonte: Eurostat. MAGRAMA. Elaboración propia.

³⁷³ Non dispoñemos de datos de capturas en toneladas de peso vivo para os anos 2001, 2002 e 2003.

Figura 27. Capturas españolas no Atlántico Norleste (R27), en Tm.

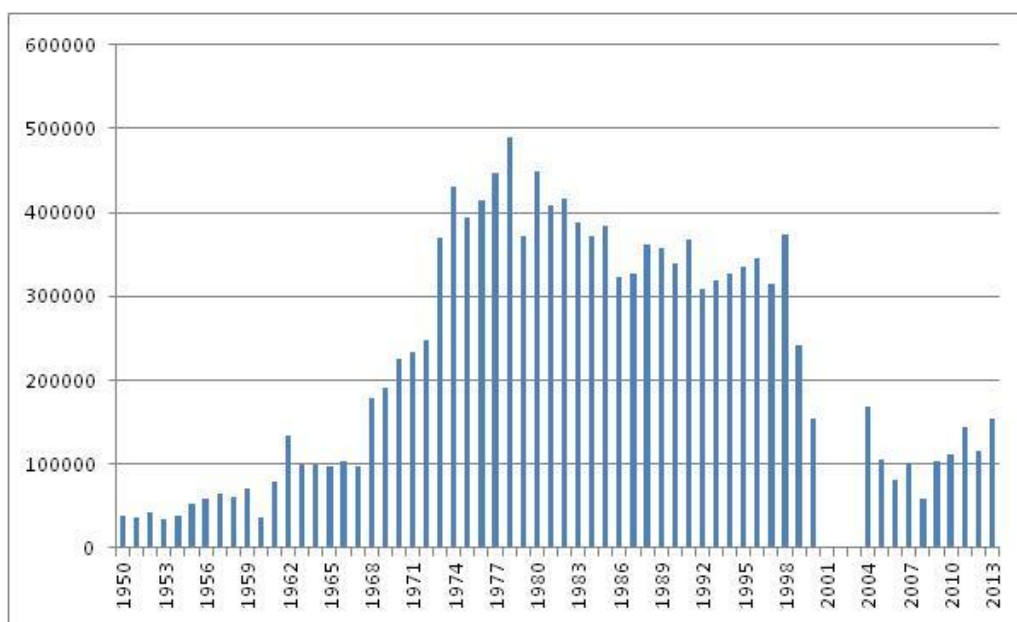
Fonte: Eurostat. MAGRAMA. Elaboración propia.

Ao rematar a Segunda Guerra Mundial, España xa conta con arrastreiros faenando no **Atlántico Noroeste**, ao igual que outros países europeos como Portugal, Islandia, Francia ou Inglaterra. Desde 1966 empezan a aparecer os primeiros síntomas de sobreexplotación na pesquería do bacallau, e para a flota española a diminución brusca das capturas iniciárase despois de 1968. As autoridades e a opinión pública de Canadá culparán desta situación aos *estranxeiros responsables da sobrepesca*³⁷⁴ que practicamente serán expulsados destes caladoiros.

O pico das capturas de España no Atlántico Norleste (Área 27) foi entre 1968 e 1969. O seu descenso anual acentuouse a partir de 1977, coa declaración da ZEE na CEE e coa expulsión de numerosos barcos españois que afenaban nestas augas. Unha década máis tarde, a partir de 1986, volven incrementarse as cotas disponibles para a flota española, aínda que a sobreexplotación e o esgotamento das pesquerías farán que nunca se volte a acadar o nivel de capturas de 1968, cando se tiñan superado as 700.000 T.

³⁷⁴ García-Orellán, R. (2007): Op. Cit. P. 160.

Figura 28. Capturas españolas no Atlántico Centro-Leste (R34), en Tm.

Fonte: Eurostat. Eurostat. MAGRAMA. Elaboración propia.

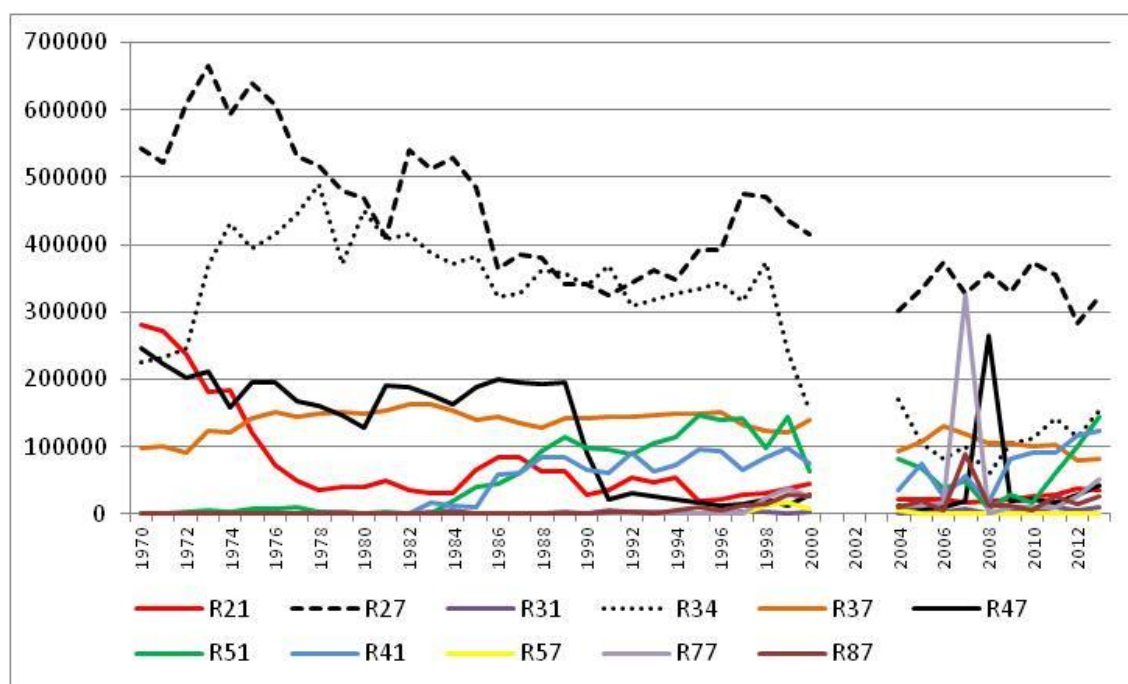
Pola súa situación xeográfica e polo seu afastamento dos conflitos bélicos, o banco sahariano foi unha fonte de recursos moi importantes para a flota española durante a primeira e a segunda guerra mundiais. Pero nestas augas tamén pescaron barcos xaponeses, coreanos, rusos, polacos, gregos, italianos, ou iugoslavos. Na década de 1960, cando empezaron a escasear as poboacións de peixes, os buques xaponeses abriron as pesquerías de polbos, chocos e luras, que en 1967 supoñían unhas capturas de máis de 200.000 T. A partir de 1975 íranse sucedendo os acordos entre España, Marrocos e Mauritania, e posteriormente entre estes países e a UE que teñen permitido manter o nivel de capturas da flota española ata o ano 2000³⁷⁵. España tamén asinara acordos para pescar nesta área con Guinea Ecuatorial en 1979, con Cabo Verde en 1981, e con Guinea Bissau, Guinea Conakry, e Sao Tome e Principe en 1984.

Xa no século XXI produciuse unha forte baixada das capturas nesta Área 34 fundamentalmente polas reticencias de Marrocos a renovar estes acordos, nas condicións nas que era habitual.

Con respecto á evolución do resto das pesquerías, incorporadas máis tarde como áreas de traballo da flota española, podemos apreciala na figura seguinte.

³⁷⁵ González de la Fe, P. (2005): "Evolución de la actividad de la flota pesquera con base en Canarias en el banco sahariano desde los acuerdos Tripartitos de 1975 hasta la actualidad". [Disponible en http://sahara-news.webcindario.com/actividad_flota_pesquerasahara.pdf].

Figura 45. Capturas españolas por Áreas FAO, en Tm.

Fonte: Eurostat, MAGRAMA. Elaboración propia.

O inicio da presenza española nas pesquerías do Atlántico austral (R41 e R47) está documentada desde o ano 1961, cando o *Lemos* e o *Andrade* fixeron as súas primeiras viaxes a augas arxentinas e surafricanas. Os rexistros de capturas da flota española no Océano Índico datan de 1972 para a área R51, onde se atopan caladoiros como os de Mozambique ou as Illas Sheichelles, cos que España iniciou os seus acordos de pesca en 1982 ou 1983 respectivamente. En canto empezaron a escasear os recursos nos caladoiros tradicionais, ou as dificultades de acceso se incrementaron, a flota española empezou a súa expansión por augas cada vez máis afastadas dos portos base, tanto en virtude de acordos con terceiros países, como de constitución de empresas mixtas que moitas veces foron unha fonte de polémica, tanto a nivel europeo como internacional, consideradas unha ferramenta neocolonialista favorecedora do empobrecemento de países en vías de desenvolvemento. Desde as últimas reformas da PPC inténtase que tanto os acordos con terceiros países como as empresas mixtas permitan unha pesca que respecte as mesmas esixencias de sustentabilidade que a realizada en augas comunitarias.

4.6. RECAPITULACIÓN.

Todos os debates políticos relativos á posta en marcha e ao desenvolvemento da PPC están relacionados coa loita polo reparto dos recursos pesqueiros da Unión Europea. Non só se trata de regular o acceso aos caladoiros situados no mar territorial de cada país, senón tamén, e sobre todo, aos caladoiros dentro da ZEE comunitaria. Pero tamén estamos a falar da vertente exterior da PPC, polo peso que ten a UE como negociador do acceso a outros caladoiros máis ou menos afastados, a cambio de intercambios de acceso, tecnoloxía, formación, apertura do mercado europeo, ou mesmo dunha combinación destes elementos.

O principio de igualdade no acceso ás augas europeas entre os membros da CEE quedou limitado desde os inicios da posta en marcha da política común de pesca. As limitacións a este principio tiveron a súa orixe na defensa dos intereses soberanistas de cada Estado -en especial no caso daqueles que contaban con zonas especialmente dependentes da pesca-, e no establecemento por parte dos países membros dunha postura común fronte aos de países aspirantes, favorable a defender os propios intereses máis que os da propia comunidade.

Non só se xeraron tensións entre os países membros, senón tamén cos países recen incorporados. E os países aspirantes foron fonte continua de conflitos na súa loita por limitar os privilexios dos membros fundadores, o que na maioría dos casos foi o motor do corpus lexislativo da PPC. Neste contexto é no que inscriben os intentos de España de intentar que se recoñezan como zonas especialmente dependentes da pesca algunhas das súas rexións, en especial as áreas costeiras galegas.

Neste apartado da tese tratamos de avanzar polo proceso de desenvolvemento da PPC, con especial interese no peso relativo de España na pesca mundial desde mediados do século XX. Ocupámonos da influencia no sector tanto do proceso de territorialización do mar como do de adhesión á CEE, e nas adaptacións normativas que estes dous asuntos xeraron a nivel estatal e autonómico. Tratamos de reflectir a situación da que se partiu, e identificar os diferentes mecanismos que están a funcionar a un tempo para no seguinte capítulo poder dilucidar as consecuencias que para a pesca galega tiveron estes procesos que se xestaron ao longo de varias décadas, e que son responsables en grande medida da situación pola que atravesan as comunidades especialmente dependentes do mar en Galicia.

5

IMPACTO TERRITORIAL DAS POLÍTICAS PESQUEIRAS EN GALICIA

Capítulo 5. IMPACTO TERRITORIAL DAS POLÍTICAS PESQUEIRAS EN GALICIA.

5.1. INTRODUCCIÓN

O estudo do impacto territorial da PPC en Galicia, con especial atención ao marco europeo e español, será o obxecto deste capítulo. Polo tanto, ao mesmo tempo que consideramos a motivación, alcance e desenvolvemento das diferentes políticas aplicadas en Galicia, temos que investigar sobre a incidencia territorial das mesmas, tanto desde o punto de vista económico e social, como medioambiental.

A nosa prioridade será afondar en como afectaron ás comunidades costeiras galegas os grandes cambios que houbo no mundo da pesca, do marisqueo, da acuicultura, e do subsector de procesado de produtos do mar. E como estas sociedades mudaron os seus comportamentos e estratexias para sacar o maior proveito das subvencións que acompañaron a estas políticas, moitas veces sen interiorizar, asumir e compartir os obxectivos e estratexias das que naceron.

Polo tanto é obxectivo deste capítulo analizar os impactos territoriais da PPC en Galicia, tanto no curto como no medio prazo, a través do establecemento dun sistema de indicadores que permita medir o seu alcance e avaliar os seus efectos. Se consideramos a metodoloxía definida nos estudos do Observatorio ESPON para realizar Análises de Impacto Territorial (TIA)³⁷⁶, e xa citada anteriormente, debemos definir unha serie de indicadores para avaliar con rigor a incidencia no territorio das políticas sectoriais europeas. Seguindo tamén esta metodoloxía, os indicadores deben ser poucos, fáciles de ler, relevantes e consistentes, e oportunos en relación ao noso ámbito de estudo.

---

³⁷⁶ O manual TIA ten sido considerado como unha lista de comprobación para determinar o alcance, a análise e a avaliación dos impactos territoriais.

5.2. METODOLOXÍA

Para realizar un estudo de impacto territorial dunha política europea, o manual de aplicación da TIA recolle os seguintes elementos que hai que ter en conta en calquera análise³⁷⁷:

1. Facer referencia ás intervencións políticas: as que se presume que están causando o impacto. Isto obriga a enfrontarse ao problema de establecer relacións causa-efecto en medidas que se están aplicando nun territorio que na maioría dos casos é obxecto de moitas intervencións simultáneas, e está subsidiado por diferentes fondos comunitarios, aos que complementan os investimentos estatais e rexionais.

2. Establecer unha hipótese sobre a relación causal, para determinar que foi o que cambiou pola intervención ou intervencións. Hai que facer referencia ao pasado e ao futuro, é dicir identificar as relacións causa-efecto no pasado como base para predicir os efectos de futuras intervencións políticas. Pero no territorio conflúen dimensións moi relevantes: económica, social, medioambiental ou cultural, que fan complexa a tarefa de avaliación do impacto dunha política sectorial.

3. Definir unha ou varias escalas de observación, que no caso desta tese de doutoramento vai ser tanto rexional, co estudo da comunidade galega, como local, escala centrada nos estudos de caso dos portos de Muros, Lira e Ribeira. En todo caso, e na medida en que os datos o permitan, farase referencia aos marcos estatal e europeo.

4. Considerar avaliacións cuantitativas e cualitativas; polo que a designación do tipo de indicadores seleccionados incluírá ambas tipoloxías. Hai aspectos esenciais da evolución socioeconómica dunha comunidade que non aparecen reflectidos con precisión nas series estatísticas, polo que haberá que botar man doutro tipo de fontes cualitativas. No noso caso están constituídas por entrevistas a profesionais e representantes de diferentes organizacións con peso no sector pesqueiro.

Para o estudo de impacto que nos ocupa aplicaremos estas catro consideracións, analizando primeiro as iniciativas políticas. Centrarémonos na lexislación e na

---

³⁷⁷ ESPON 3.1: *Integrated Tools for European Spatial Development, Final Report*, Bonn, Germany, July 2005.

identificación de iniciativas postas en marcha en Galicia grazas ao respaldo económico dos diversos instrumentos financeiros da PPC. Abordarase o estudo das fontes de subvencións implicadas na reordenación do sistema pesqueiro europeo, buscando as claves relativas á incidencia territorial das axudas proporcionadas por instrumentos financeiros específicos para o mundo da pesca como a Iniciativa Comunitaria PESCA, o IFOP ou o FEP. Tamén prestando atención ao resto dos fondos estruturais e de cohesión, en especial no caso de proxectos e iniciativas financiadas en Galicia, e nos tres portos que se estudarán en detalle.

Avaliar o impacto da política estrutural de pesca da UE ten resultado un obxectivo ambicioso, dificultado en parte polas características da información estatística dispoñible, a maioría das veces incompleta ou moi agregada. Pero hai outros problemas, que non son menores, como o que supón o establecemento de relacións causa-efecto en procesos que son complexos e afectados por múltiples variables a diferentes escalas.

En canto á dispoñibilidade de datos estatísticos, aínda que Galicia conta con *PescadeGalicia.com*³⁷⁸, unha plataforma de recollida de información do sector, xestionada pola Consellería de Medio Rural e do Mar, que ofrece datos de vendas en lonxa, de cotizacións por especie, e de rexistro de buques por porto, entre outros, ten unha serie de limitacións como fonte de información para obter os indicadores que permitan medir os impactos. Non se ofrecen datos relativos á reconversión da flota (despezamentos, construción de novos buques, exportacións,...) nin ao emprego no sector por portos, nin a outras cuestións que son relevantes. Nestes casos recorreremos a operacións estatísticas estatais que en ocasións non abranguen todo o período de tempo considerado neste traballo, e noutras non ofrecen o nivel de desagregación rexional necesario para estudar en profundidade o caso galego.

Cando carecemos de fontes primarias para a análise de determinadas variables, botamos man das fontes secundarias. Na maioría dos casos estamos a falar de informes, estudos e artigos publicados por fundacións, universidades ou a propia administración, baseadas en estimacións sobre o sector pesqueiro. Esta circunstancia sempre queda reflectida nos indicadores elaborados, onde se cita con detalle a fonte da que proceden os datos utilizados.

---

³⁷⁸ <http://www.pescadegalicia.com/>

Este tipo de dificultades das que falamos, e que deberemos sortear para acadar os resultados esperados neste traballo, xa quedaron patentes no estudo *The Territorial Effects of the Structural Funds*³⁷⁹, financiado por ESPON, publicado de 2006, que pretendía determinar se os Fondos Estruturais³⁸⁰ estaban contribuíndo ao seu obxectivo primordial de desenvolvemento territorial equilibrado e policéntrico en Europa. Para avaliar os potenciais impactos territoriais destes fondos aplicouse un dobre enfoque. Por un lado compiláronse os datos financeiros relativos ao período 1994-1999, e por outro realizouse unha análise sectorial dos mesmos. Finalmente puxéronse en relación coas políticas estatais e rexionais implementadas na Unión no mesmo lapso de tempo. Esta análise realizada do gasto dos fondos estruturais e do crecemento económico relativo³⁸¹ veu reflectir que en ningún país se puido establecer unha relación positiva clara entre o crecemento económico xeral e o nivel de gasto procedente dos fondos estruturais. Esta análise nembargante permitiu concluír que os fondos estruturais tiveron nese período un impacto positivo, pero non directamente relacionado con indicadores de crecemento económico (PIB, consumo por fogar,...). Os fondos estruturais tiñan contribuído ao fortalecemento e ao empoderamento dos niveis locais e rexionais de goberno, e a proporcionar un enfoque *abaixo-arriba* ás políticas e intervencións. O feito de que certas funcións específicas relativas á xestión dos fondos estruturais recaeran a nivel subestatal tiña favorecido a creación de partenariados entre organizacións rexionais e locais, con posteriores efectos cualitativos importantes, concretados na aparición de novos tipos de intervención política, na potenciación da sociedade local, na expansión dunha nova dinámica de aprendizaxe e innovación, ou no realce da dimensión estratéxica na formulación de políticas. Neste estudo quedou probado que en xeral foron maiores os impactos indirectos e cualitativos no territorio, que os cambios estritamente económicos, o que veu pór de manifesto a relevancia das políticas públicas no desenvolvemento rexional.

En Galicia, as intervencións no sector pesqueiro favorecidas e financiadas desde Europa acompañáronse por unha reordenación dos recursos pesqueiros e marisqueiros,

---

³⁷⁹ ESPON 2.1.1 (2006b): *The Territorial Effects of the Structural Funds, Project Report*, Stockholm, Sweden.

³⁸⁰ Definidos no propio estudo como aqueles que tiñan como obxectivo principal superar os desequilibrios no desenvolvemento socio-económico das rexións europeas, medido fundamentalmente en termos de PIB e taxas de desemprego.

³⁸¹ Gasto dos fondos estruturais per capitá en Europa (Obxectivo 1, 2, 3, 5b, 6 e Fondos de Cohesión) entre 1994 e 1999, e cambios no PIB per capitá en relación á media nacional entre 1996 e 2000.

tutelada polo goberno autonómico. Isto fixo que en moitos portos galegos, que podemos definir como mixtos pola complementariedade que presentan neles as actividades relacionadas coa pesca artesanal e coa industrial, as políticas rexionais de reordenación do sector tivesen tanto peso como as europeas.

Polo tanto á hora de abordar o traballo de identificar os impactos territoriais da PPC, debemos desistir de tratar de establecer unha correlación directa entre inversión pública no sector pesqueiro e a evolución de indicadores puramente cuantitativos como taxas de desemprego, PIB, ingresos por fogar. Aínda que nos ocuparemos de realizar un estudo diacrónico de variables macroeconómicas, entre outras, e de por en relación a PPC cos cambios na fortaleza económica dos territorios e sociedades considerados, somos conscientes de que será moi arriscado establecer conclusións en termos de relación causa-efecto en moitas das intervencións políticas que abordaremos.

Galicia, e por suposto os portos de Lira, Muros e Ribeira, experimentou, desde que empezaron a poñerse en marcha as primeiras intervencións en materia de reordenación do sector pesqueiro europeo, unha serie de transformacións comúns á gran maioría das rexións europeas. Foron case 40 anos dunha evolución positiva da maioría dos índices de benestar e de desenvolvemento socioeconómico. Boa parte das cales non poden considerarse responsabilidade dunha única política sectorial, nin dun único proceso de reestruturación de certas actividades económicas e produtivas, aínda que teñan importancia crucial para un territorio, por moi especializada que sexa a súa economía.

Despois de realizado todo o proceso de recollida de documentación, e de elaboración do sistema de indicadores para medir e avaliar os impactos rexistrados, procederase a contrastarse a hipótese central do traballo.

5.3. SUBVENCÍONS E AXUDAS DESENVOLVIDAS NO SECTOR PESQUEIRO PARA MATERIALIZAR AS POLÍTICAS PÚBLICAS DE REORGANIZACIÓN DA ACTIVIDADE.

Na actualidade asistimos, na escala mundial, a un forte debate sobre os beneficios que os subsidios á actividade pesqueira poden ter no camiño cara á consecución dunha pesca sustentable.

Tanto desde numerosos organismos internacionais³⁸², como desde a literatura científica, houbo numerosos intentos de definir o termo “subvención”, e de clasificar os diferentes tipos de subvencións, principalmente en categorías establecidas segundo variables relativas ao sector ao que se destinan, aos seus efectos beneficiosos ou perniciosos, ou a se contan ou non cunha clara intervención pública.

Desde as negociacións da Ronda Uruguay (1986-1994)³⁸³ as subvencións na industria pesqueira quedan plenamente suxeitas á disciplina do *Acordo sobre Subvencións e Medidas Compensatorias* (Acordo SMC) da Organización Mundial do Comercio (OMC). A súa vez, a Organización para a Cooperación e o Desenvolvemento Económico (OCDE) manifesta unha preocupación explícita polas subvencións ao sector pesqueiro desde 1987, presionada por algúns dos seus estados membros americanos, interesados en cuestionar o intervencionismo da Unión Europea no sector pesqueiro, e demostrar o efecto negativo destas transferencias de capital para a conservación dos recursos.

A partir desta década proliferaron os estudos centrados nos impactos das “axudas públicas”, tanto directas como indirectas, procedentes de calquera administración: comunitaria, estatal, rexional, provincial, comarcal ou municipal³⁸⁴. E

---

³⁸² FAO, OMC, OCDE,...

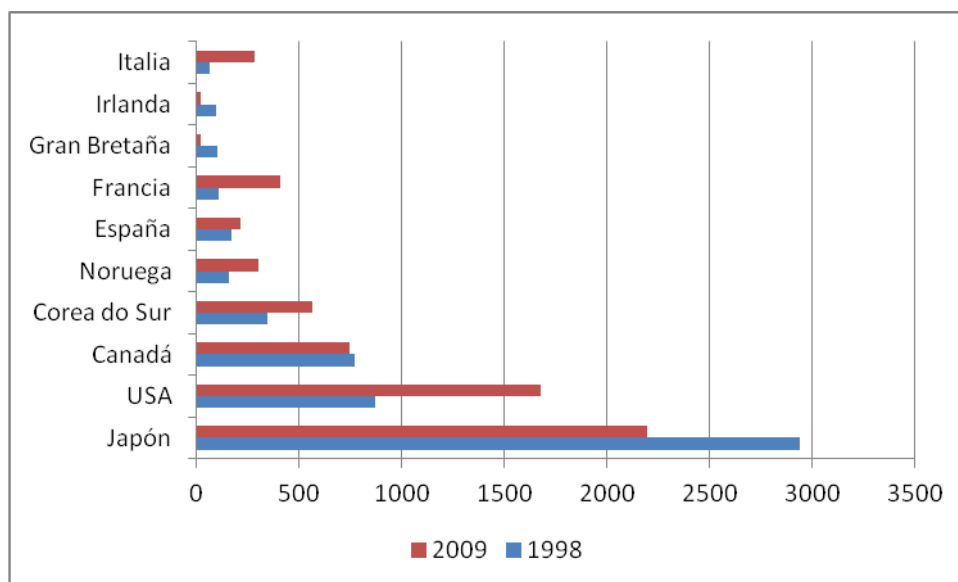
³⁸³ Octava reunión entre países do GATT destinada a negociar a política de aranceis e a liberalización do comercio mundial.

³⁸⁴ Podemos citar entre outros, por orde cronolóxica:

- BANCO MUNDIAL (1998): "Subsidies in World Fisheries. A reexamination", *Work Bank Technical Paper*, nº 406.
- FAO (2001): "Informe do 24º período de sesións do Comité de Pesca", *Informe de Pesca*, nº 655, Roma.
- PNUMA (2001): *Fisheries Subsidies and Overfishing: Towards a Structured Discussion*, UNEP, Génova.
- OCDE (1965, 1971, 1980): *Financial Support to the fishing industry*, París.
- OCDE (2000): *Work on defining and measuring subsidies in fisheries*, París.

que trataban de medir as repercusións ecolóxicas destas subvencións, e tamén o impacto en países con industrias pesqueiras moi desenvolvidas en contraposición á incidencia en países con industrias en desenvolvemento.

Figura 46. Distribución de subvencións ao sector pesqueiro. 1998, 2009 (M€)

Fonte: OCDE. Elaboración propia.

Pero a Unión Europea aposta fortemente pola intervención económica no sector, e pola planificación das inversións no mesmo como ferramenta de xestión de cara a conseguir un sector pesqueiro sustentable e competitivo.

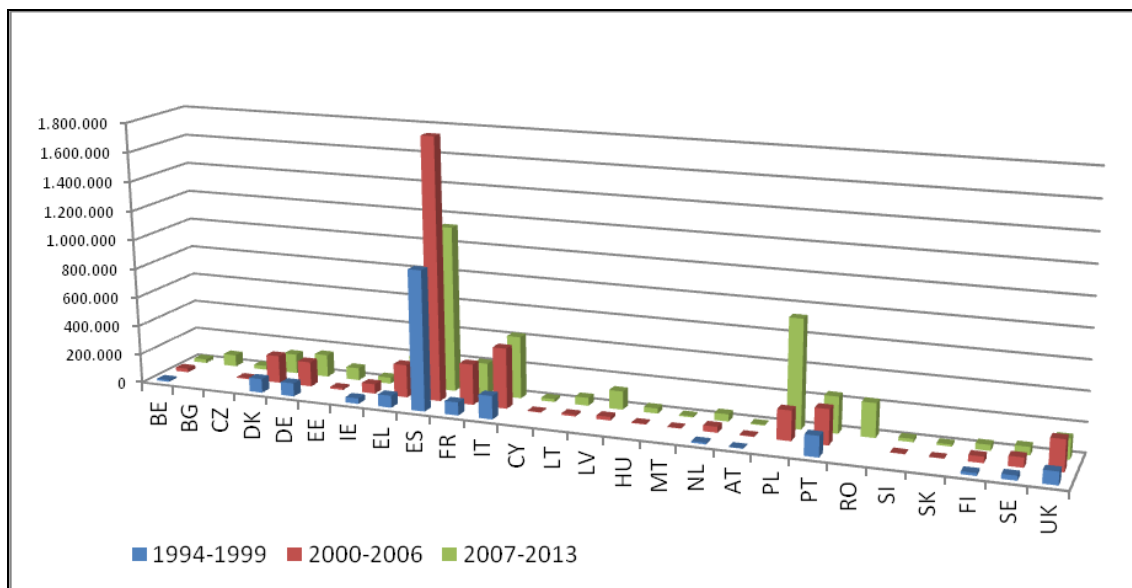
Acompañando ás primeiras medidas relativas á ordenación do sector pesqueiro, e á creación dun mercado único de produtos da pesca en Europa, puxéronse en marcha instrumentos financeiros que fixesen posibles estas medidas. Pero non existiu un fondo estrutural específico, o IFOP, para canalizar as subvencións ao sector pesqueiro até o ano 1993, que estaría operativo até finais de 2006, e que logo sería substituído por un novo instrumento de financiación, o FEP, que entrou en vigor en 2007, e que dispuxo de 3.800 M€ para o período 2007-2013. En canto dos estados membros aos seus sectores pesqueiros, pouco a pouco tiveron que ir axustándose ás normas comunitarias en

- PNUMA (2004): *Analyzing the Resource Impact of Fisheries Subsidies: A Matrix Approach*, UNEP, Génova.
- PNUMA (2004): "Fisheries Subsidies Marine Resource Management Lessons from Bangladesh", *Fisheries and Environment Series*, Vol. 3, UNEP, Génova.
- OCDE (2006): *Financial Support to Fisheries. Implications for Sustainable Development*, París.

materia de subvencións e de competencia, e por suposto aos obxectivos da PPC³⁸⁵. Estas subvencións estatais deben estar previamente autorizadas, excepto para o caso das de menor calado como poden ser as “axudas de mínimos”³⁸⁶. Todas as axudas son supervisadas pola UE a través dun informe preceptivo anual que cada estado membro debe elaborar, incluídas as *de minimis*³⁸⁷.

Figura 47. Axudas comunitarias ao sector pesqueiro, en miles de €.

Fonte: Eurostat. Elaboración propia.

Así no caso europeo, as axudas públicas comunitarias ao sector pesqueiro proceden, desde a década de 1970, dos fondos estruturais FEOGA, FEDER e FSE; do BEI, e de iniciativas comunitarias como PESCA. Estas axudas destináranse a financiar accións relacionadas fundamentalmente coa política de mercados e coa política de estruturas. Desde a posta en marcha da *Europa Azul* en 1983 o IFOP e o FEP

³⁸⁵ A normativa que regula as axudas estatais para a pesca e a acuicultura en Europa está recollida nos artigos 107 a 109 do Tratado de Funcionamento da UE (Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union - PART THREE: UNION POLICIES AND INTERNAL ACTIONS - TITLE VII: COMMON RULES ON COMPETITION, TAXATION AND APPROXIMATION OF LAWS - Chapter 1: Rules on competition - Section 2: Aids granted by States - Article 107 (ex Article 87 TEC), Official Journal 115 , 09/05/2008 P. 0091 - 0092), e nas "Directrices para el examen de las ayudas estatales en el sector de la pesca y la acuicultura" (Diario Oficial da Unión Europea, 2008/C 84/06)

³⁸⁶ Regulamento (CE) Nº 875/2007 da Comisión, de 24 de xullo de 2007, relativo á aplicación dos artigos 87 e 88 do Tratado CE ás *axudas de minimis* no sector pesqueiro, e que modifica o Regulamento (CE) no 1860/2004 (Diario Oficial da Unión Europea, 2007/L 193)

³⁸⁷ Non podemos ofrecer datos estatísticos sobre as *axudas de minimis* en España porque os sucesivos informes anuais sobre as axudas públicas en España que ten publicado a Comisión Nacional da Competencia (CNC) en 2008, 2009, 2010 e 2011 non as inclúen alegando "diferenzas conceptuais".

converteranse nos instrumentos financeiros máis relevantes. Nos tres períodos de programación analizados (1994-1999, 2000-2006 e 2007-2013) os fondos procedentes do IFOP e FEP investidos no sector pesqueiro europeo superan de longo os 10.000 millóns de €. Isto supón unhas axudas medias de 24M€ por país e ano entre 1994 e 1999, 22M€ entre 2000 e 2006, e 24,5 M€ entre 2007 e 2013.

As dúas figuras anteriores reflicten a forte dependencia dos subsidios do sector pesqueiro no mundo, en Europa, e en España en particular. Unhas axudas que o estimulan e que, fronte ás críticas pola problemática derivada da súa aplicación, contraponen unha serie de argumentacións que pretenden xustificar a súa existencia. Argumentos que falan da necesidade de reestruturar o sector para facelo máis eficiente, para protexer o emprego como motor de desenvolvemento local, ou para defender intereses relacionados coa protección ambiental. O perigo radica en que estas axudas pensadas inicialmente para corrixir disfuncións no sector, e acadar unha xestión racional e sostible do mesmo, poidan acabar facéndose imprescindibles para manter unha industria ineficiente e dependente das axudas públicas³⁸⁸.

Este financiamento comunitario ten sido acompañado e complementado con intervencións estatais e achegas do sector privado, nunha porcentaxe variable en función dos diferentes fondos e medidas, pero que supuxo unha relevante capacidade de mobilización da inversión privada, que conseguiu que as inversións de capital no sector fosen moito maiores, e que chegasen aos de 2.600 millóns de euros entre 1994 e 1999, e aos 6.000 millóns entre 2000 e 2006. O mesmo se agarda no período de programación 2007-2013, no que aínda se están a rematar de tramitar todas as axudas. Este efecto multiplicador das axudas públicas tense considerado pola Comisión como un indicador do impacto positivo das aportacións comunitarias ao sector pesqueiro.

Pero desde finais do ano 2013, cando se iniciou a negociación das bases do FEMP para o período 2014-2020, empezaron a multiplicarse as voces críticas coas subvencións ao sector pesqueiro, procedentes de numerosas organizacións de defensa medioambiental³⁸⁹, e de parte da comunidade científica internacional³⁹⁰, que vinculan a

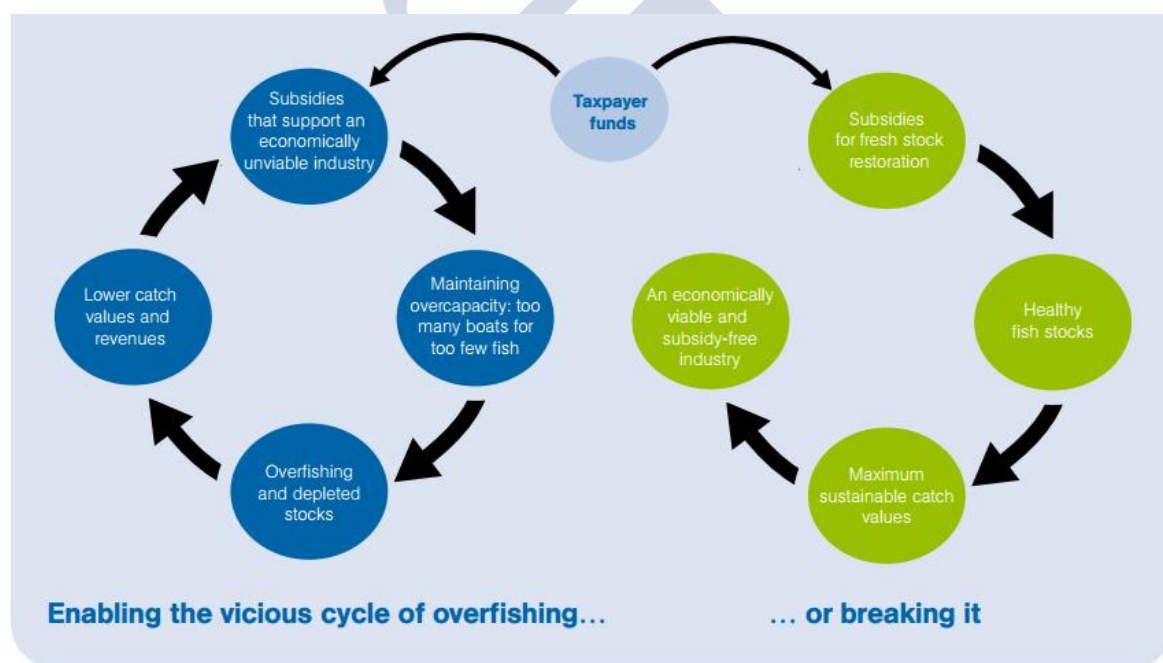
³⁸⁸ Rey Sánchez, M. (2005): "Estudio de las subvenciones en el sector pesquero". IUEM. Doc 4/2005.Universidade de A Coruña.

³⁸⁹ Greenpeace, Birdlife, Oceana, WWF, Ocean2012

redución das axudas coa diminución da sobrepesca. Rexeitan de maneira tallante os incentivos económicos directos destinados a construír ou modernizar buques, a repoñer os seus motores, ou a financiar paralizacións temporais da flota. Pola contra, só admiten que as axudas se destinen a mellorar os sistemas de control e supervisión das flotas, os sistemas de recollida de datos, os estudos de avaliación de stocks, e a investigacións científicas.

Estes colectivos organizan campañas de publicidade e de difusión dos seus argumentos, fundamentalmente a través da internet e das redes sociais, que en moitas ocasións son moi agresivas e que acusan aos órganos da UE competentes nesta materia de defender os intereses dos grandes grupos de presión pesqueiros, tal e como se aprecia nas figuras 3 e 4.

Figura 48. Efectos dos subsidios ao sector pesqueiro.

Fonte: www.neweconomics.org

Aquí entra en xogo a contradición existente –nun mundo globalizado, e cada vez máis regulamentado– entre as axudas que os países desenvolvidos aportan ás súas industrias pesqueiras para por un lado conseguir o abastecemento de proteínas de orixe

³⁹⁰ Como a constituída por 200 membros da comunidade científica internacional preocupados pola situación dos mares europeos, que presentaron, en outubro de 2013, unha carta ao Parlamento Europeo opoñéndose ás subvencións perniciosas ao sector pesqueiro.

mariño, sobre todo en países cun elevado consumo de peixe, para manter o emprego nas rexións altamente dependentes da pesca, e para afrontar as esixencias do sector que en moitos casos constitúe un importante grupo de presión. E por outra banda facer compatibles estas axudas co crecemento do número de especies mariñas que se atopan fóra dos límites biolóxicos seguros, polo que non está garantida a renovación dos stocks, ou coas prácticas neocoloniais que se detectan en relación á procura do acceso a augas territoriais de países con sectores pesqueiros infradesenvolvidos.

Na actualidade a Unión Europea financia unha flota que depende dos recursos pesqueiros das ZEE dos países membros, pero tamén das posibilidades de acceso a outras augas, a maior parte delas reguladas por organismos internacionais, ou polos acordo de acceso asinados con terceiros países.

Nesta dialéctica tamén é moi importante a presión que exerce a falta de oportunidades de diversificación económica en rexións altamente dependentes da pesca, e a competencia polo acceso ao mercado de países que loitan contra a pesca ilegal, non declarada e non regulamentada (INDNR), e aqueles outros que ou non o fan, ou non posúen os recursos e a infraestrutura necesaria para controlar o desenvolvemento dunha pesca sostible nos seus territorios.

Figura 49. Efectos dos subsidios ao sector pesqueiro.

Fonte: www.neweconomics.org

5.4. IDENTIFICANDO AS INICIATIVAS PÚBLICAS NO ÚLTIMO PERÍODO.

Desde os primeiros pasos da PPC nos anos 70 do século XX, pasando polos fortes cambios aplicados nesta política no ano 2002, até a máis recente reforma profunda no ano 2013, a política pesqueira europea ten revisado e adaptado os seus obxectivos, sempre focalizando os seus esforzos para asegurar a súa sustentabilidade, sen esquecer o mantemento da competitividade para o sector. Fundamentalmente esta política ten incluído medidas orientadas á reestruturación do sector, á conservación do recurso, e á reorganización e control dos mercados dos produtos da pesca. Imos considerar as medidas postas en marcha a través dos instrumentos financeiros da PPC para poder analizar finalmente os seus impactos territoriais.

As primeiras iniciativas de intervención no sector pesqueiro formaban parte da política agraria común (PAC). A organización común do mercado regulada pola PAC afectaba tanto aos produtos da pesca como aos seus transformados. Como xa detallamos no capítulo anterior, é en 1970 cando se aproban os primeiros regulamentos³⁹¹ centrados no principio de libre acceso -con restricións- ás augas comunitarias por parte dos estados membros, na definición dunha política de estruturas para o sector, e na creación dunha organización común do mercado para os produtos da pesca. A cuestión do libre acceso ás augas comunitarias e a xestión dos recursos, a través de TACs e cotas, serán os aspectos que máis dificultades xerarían no desenvolvemento da PPC, porque xunto co *principio de estabilidade relativa* constitúen a base da determinación das posibilidades de pesca entre os estados membros da UE. Este *principio de estabilidade relativa*, concibido como salvagarda das necesidades particulares daquelas rexións onde a poboación local depende especialmente da pesca e das súas industrias derivadas, considérase na actualidade como un dos principais problemas aos que se enfronta a PPC no seu obxectivo dunha xestión sostible da actividade pesqueira, unha vez constatada a súa contribución á falta de eficiencia das ferramentas de xestión desta política³⁹². Os

---

³⁹¹ Regulamentos CEE números 2141/70 e 2142/70 de 20 de outubro de 1970, publicados no DOCE L 236, de 27/10/1970.

³⁹² European Commission (2011a): Commission Staff Working Paper: Impact Assessment. Accompanying Commission proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Common Fisheries Policy [repealing Regulation (EC) N° 2371/2002]. E European

criterios de reparto establecidos por este principio fixéronse para unhas condicións que teñen cambiado moito ao longo de varias décadas pola redución dos stocks, a reestruturación das flotas, a evolución das estratexias de pesca, e pola variación da demanda sobre determinadas especies comerciais. Todos estes cambios dificilmente poden atopar acomodo nunhas ríxidas claves de reparto de asignacións, que teñen un carácter moi estático, e para as que resulta difícil atopar argumentos de defensa.

Os Totais Admisibles de Captura (TACs) son os límites de capturas que se establecen para as especies con interese comercial. Fíxanse con carácter anual ou bianual na maioría dos casos, a partir dunha proposta da Comisión fundamentada nunha serie de informes científicos de organismos consultivos³⁹³, e son aprobadas polo Consello de Ministros de Pesca da UE. Estas cotas, que poden ser intercambiadas entre estados membros, tamén se acordan con terceiros países no caso das poboacións compartidas ou xestionadas conxuntamente con eles. Unha vez fixados os TACs para unha pesquería, faise unha distribución das cotas estatais, e finalmente é cada país o que establece o reparto da súa cota entre os pescadores.

A nivel europeo, este reparto faise en función do *principio de estabilidade relativa*. A Comisión negocia estas cantidades cos estados membros. Os primeiros preacordos para a fixación de TACs datan de 1978 e de 1980, acadados nuns momentos de continuos conflitos polo establecemento das cotas estatais, o que impediu que se asinasen os acordos por todos os países membros de forma conxunta. Como vimos no capítulo anterior, resulta interesante afondar nos mecanismos de produción da normativa europea relativa á pesca, e nos procesos de participación e intervención de cada rexión nesta política sectorial, para coñecer como unha rexión pode trasladar as súas reclamacións, aspiracións, e inquiredanzas, e como se tenta que unha postura de interese nacional sexa asumida pola política sectorial que afecta a todos os estados membros da UE.

Commission (2011b): Impact assessment concerning the Commission's proposal for the 2012 reform of the Common Fisheries Policy SEC(2011) 891.

³⁹³ Para as augas comunitarias, a Comisión ten en conta os informes do Consello Internacional para a Exploración do Mar (CIEM); do Comité Científico, Técnico e Económico de Pesca (CCTEP), constituído por un grupo de expertos nomeados pola Comisión; e do Comité Consultivo Científico da Comisión Xeral de Pesca para o Mediterráneo (CGPM). Para regular a actividade da flota europea de larga distancia, a Comisión tamén ten en conta os informes e ditames doutras organizacións rexionais de pesca (ORP). Por outra banda, tamén se consideran os ditámenes científicos e as recomendacións de xestión das comisións mixtas establecidas no marco dos acordos bilaterais que se asinan con países non pertencentes á UE.

Non sería até o nacemento do *Europa Azul* en 1983, baseada en tres piares políticos (política de conservación, política de mercados e política de estruturas), cando se asente definitivamente o sistema de TACs, e se estableza que o seu correcto cumprimento sería responsabilidade de cada estado. A distribución de cotas acordada en 1982 serviría de base para determinar o seu reparto no futuro, o que garantiría a *estabilidade relativa* das actividades pesqueiras en cada estado membro. Por outra banda, a PPC establecería programas de orientación plurianuais (POP) para a flota, tentando controlar o esforzo pesqueiro a través da limitación da capacidade dos barcos. Estes plans foron o POP I (1983-1986), POP II (1987-1991); POP III (1992-1996), e POP IV (1997-2002). O balance é que estes POP “non cumpriron as expectativas e foron difíciles de xestionar”³⁹⁴ sendo substituídos a partir de 2002 por sistema máis sinxelo, un réxime de entrada e saída dos buques, que se aplicaría por estado membro, non por pesquería, polo que quedaría limitada a súa influencia como ferramenta de control.

Ata a creación do IFP en 1993, o sector pesqueiro europeo vai obter fondos procedentes de varios instrumentos de financiación. Nun primeiro momento, cando aínda non existe unha política pesqueira común, e o IFOP, FSE e FERDER, ademais do BEI, financiarán aspectos parciais relacionados fundamentalmente con políticas de mercados e de infraestruturas. A pesca e a acuicultura quedarán incluídas nalgúns Programas Integrados de Desenvolvemento aprobados pola Comisión Europea, que foron cofinanciados polos instrumentos citados anteriormente. Así o FSE actuará como coordinador de políticas estatais orientadas a estimular o emprego, e o FEDER fará o mesmo e relación ao desenvolvemento rexional.

Pero será o FEOGA o fondo con maior grao de participación no sector pesqueiro, sobre todo desde 1983³⁹⁵. Este instrumento financeiro destinaría fondos á intervención nos mercados -a través da súa sección Garantía- para o establecemento dun réxime de prezos, para crear compensacións financeiras á retirada de peixe do mercado, e para establecer primas que permitisen a venda adiada e o almacenamento de peixe, agardando as condicións óptimas no mercado. Tamén se regulamentaron as axudas aos

---

³⁹⁴ Comisión Europea (2003): *Una nueva política para la flota*, p. 1. KL-04-03-003-ES-D.[Disponible en <http://bookshop.europa.eu>]

³⁹⁵ González Laxe, F. (1986): "A financiación do sector pesqueiro na C.E.E.", *Cadernos Galicia-CEE*, Fundación Pedro Barrié de la Maza, A Coruña, pp. 50-60.

produtores comunitarios de atún para protexelos da competencia fronte ás conservas procedentes de países extracomunitarios, e as axudas á creación das organizacións de produtores (OOPP) que favorecesen o establecemento de plans, e a concentración de produtos da pesca. A sección Orientación financiaría medidas de carácter estrutural, como se recolle en toda a regulamentación desenvolvida, e que terían especial relevancia as que se citan a continuación:

- Destinadas a acadar a adaptación de capacidades e mellora da produtividade da pesca³⁹⁶: como as medidas de redución temporal e definitiva da flota.
- Destinadas á reorientación de capacidades: como campañas experimentais de pesca, e cooperación no marco das empresas mixtas.
- Accións de reestruturación, modernización e desenvolvemento da pesca e a acuicultura³⁹⁷: como construción e modernización de barcos, desenvolvemento da acuicultura, e fixación de estruturas artificiais destinadas á repoboación.

O Consello de Ministros da UE de Edimburgo de 1992 adoptou os novos regulamentos que rexerían os fondos estruturais entre 1994 e 1999³⁹⁸, e que integrarían as medidas estruturais para o sector da pesca no sistema comunitario de fondos estruturais. Crearíase o Instrumento Financeiro de Orientación da Pesca (IFOP) co fin de agrupar as diversas fontes de financiamento das que se beneficiaba o sector³⁹⁹. Por outra banda, neste momento tamén se modificaron os obxectivos prioritarios dos fondos estruturais para permitir que as rexións afectadas polo declive das actividades da pesca fosen incluídas nos Obxectivo 2 e 5b⁴⁰⁰, e que o Obxectivo 5a⁴⁰¹ incluíse axudas á

³⁹⁶ Resolución do Consello de 25 de xaneiro de 1983. Directiva 83/515 do Consello, de 4 de outubro de 1983.

³⁹⁷ Resolución do Consello de 25 de xaneiro de 1983. Regulamento 2908/83 do Consello, de 4 de outubro; Regulamento 2909/83 do Consello, de 4 de outubro; de 1983; Regulamento 3166/83 da Comisión, de 26 de outubro; Regulamento 378/84 da Comisión, de 13 de febreiro.

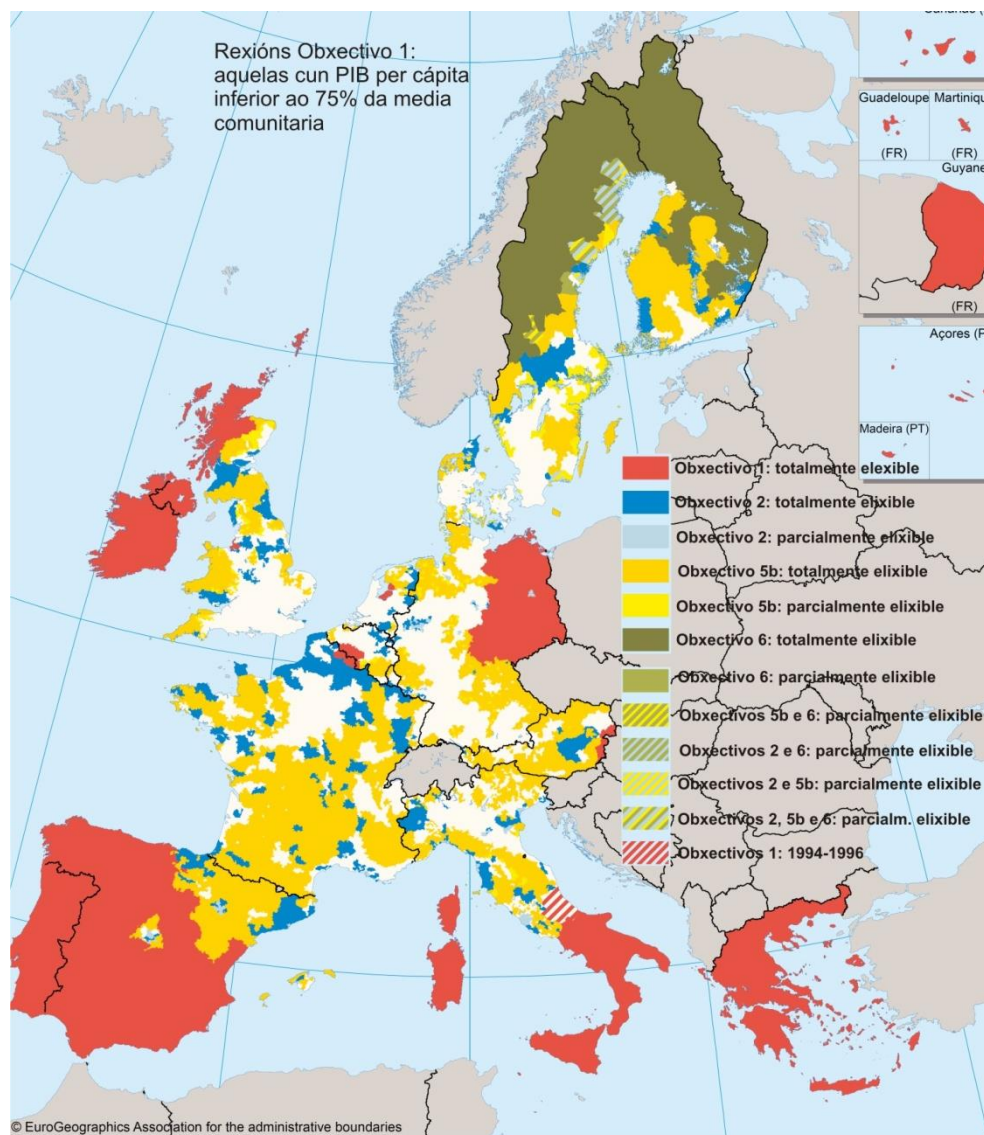
³⁹⁸ Regulamento CEE nº 2081/93, Regulamento CEE nº 2082/93, Regulamento CEE nº 2083/93, Regulamento CEE nº 2084/93, Regulamento CEE nº 2085/93, Regulamento CEE nº 2080/93, de 20 de xullo de 1993; e Regulamento (CE) nº 792/93, de 30 de marzo de 1993, e Regulamento (CE) nº 1164/94, de 25 de maio de 1994.

³⁹⁹ Regulamento CEE nº 2080/93, de 20 de xullo de 1993, relativo ao IFOP, desenvolvido polo Regulamento (CE) 3699/93 do Consello de 21 de decembro de 1993, polo que se definen os criterios e condicións das intervencións comunitarias con finalidade estrutural no sector da pesca, a acuicultura e a transformación e comercialización de produtos. Posteriores regulamentos completaron o desenvolvemento e aplicación do IFOP.

⁴⁰⁰ Obxectivo 2: Reconverter as rexións, rexións fronteirizas, o zonas de rexións gravemente afectadas polo declive industrial. Obxectivo 5b: Fomentar o desenvolvemento das zonas rurais.

reestruturación e modernización da pesca. E fixouse o concepto de *zona dependente da pesca*⁴⁰², do que xa falamos de maneira extensa en capítulos anteriores.

Figura 50. Fondos estruturais 1994-1999: rexións elixibles

Fonte: EuroGeographics Association for the administrative boundaries. Adaptación do orixinal.

Polo tanto, a partir de 1993 o IFOP vai ser o instrumento propio destinado a acadar os obxectivos da PPC, e vai ir encamiñado a reestruturar e diversificar as economías das rexións costeiras. Os seus recursos téñense asignado en base a

⁴⁰¹ Obxectivo 5a: Adaptar as estruturas de produción, transformación e comercialización na agricultura e a silvicultura.

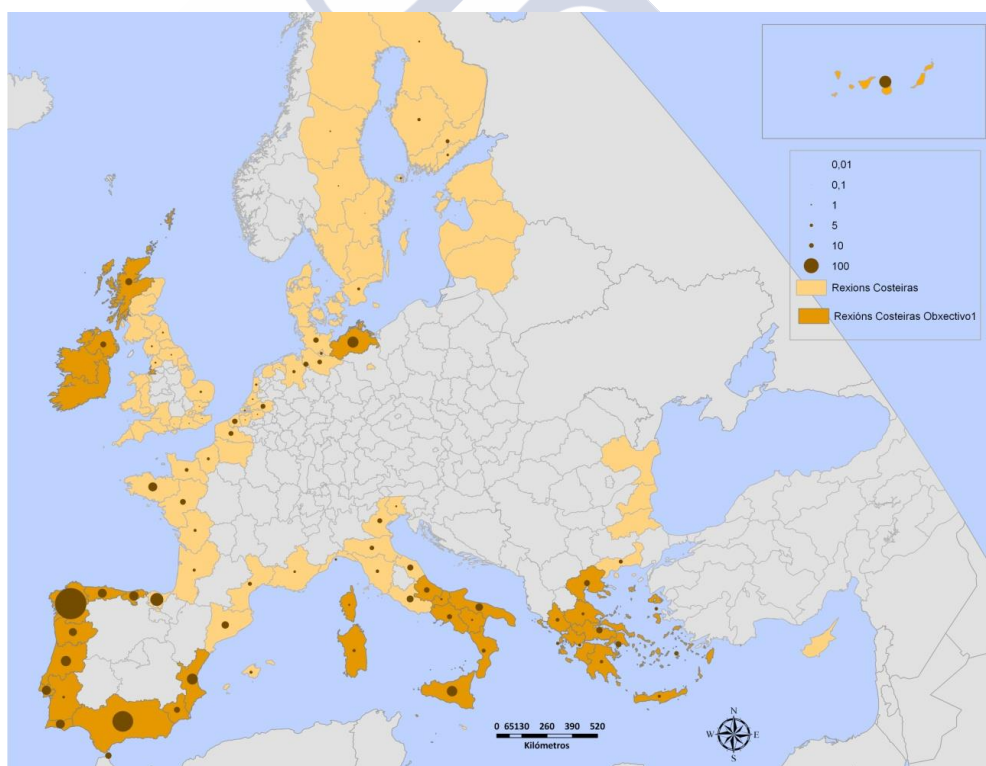
⁴⁰² Defínese no apartado 8 do artigo 4 do Regulamento (CE) 1260/1999 (3).

documentos plurianuais de programación⁴⁰³, elaborados pola comisión e os estados membros, e organizados en dous períodos de programación: 1994-1999 e 2000-2006.

5.4.1. IFOP 1994-1999

No período de programación que agora estamos considerando, os países que resultaron máis beneficiados, en termos de inversión recibida, do conxunto dos 232.000 millóns de euros cuxo gasto se planificou a través do IFOP foron Alemaña, España, Grecia, e Portugal. Pero en canto ao gasto per cápita, as primeiras no ranking foron as rexións Obxectivo 1 de Alemaña, Austria e Holanda, debido sobre todo ao gran peso que tiveron as aportacións públicas nacionais e os recursos privados, que sería maior que noutras rexións europeas.

Figura 51. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP en millóns de €. 1994-1999.

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

⁴⁰³ PO (Programa Operativo) en rexións Obxectivo 1, e DOCUP (Documento Único de Programación) para o resto.

O financiamento estaba destinada a acadar tres obxectivos principais: o equilibrio sostible entre explotación e conservación dos recursos pesqueiros, o desenvolvemento de empresas e estruturas competitivas e economicamente viables, e a mellora do abastecemento e o valor engadido dos produtos da pesca e a acuicultura. A continuación podemos coñecer o nivel de axudas da UE por rexións e por ámbitos de intervención.

Táboa 22. Medidas previstas no Plan Sectorial de Pesca 1994-1999.

Ámbito intervención		Medidas
1	Axuste do esforzo pesqueiro	<ul style="list-style-type: none"> - Retirada definitiva de buques de pesca - Creación de sociedades mixtas - Fomento das asociacións temporais de empresas
2	Renovación e modernización da flota	<ul style="list-style-type: none"> - Renovación da flota pesqueira - Modernización da flota pesqueira
3	Acuicultura	<ul style="list-style-type: none"> - Aumento da produción - Modernización de unidades existentes - Outras inversións de soporte - Protección do medio ambiente - Proxectos piloto de diversificación
4	Zonas mariñas costeiras	<ul style="list-style-type: none"> - Acondicionamento de zonas mariñas costeiras
5	Equipamento de portos pesqueiros	<ul style="list-style-type: none"> - Mellora das condicións de descarga - Apoio á actividade dos buques pesqueiros - Acondicionamento de peiraos
6	Transformación e comercialización de produtos	<ul style="list-style-type: none"> - Mellora das estruturas da comercialización en orixe (lonxas e establecementos auxiliares, rede comercial de frío e comercio maiorista en orixe). - Mellora das estruturas da comercialización en destino - Mellora das estruturas da transformación dos produtos da pesca e a acuicultura - Mellora das estruturas da comercialización dos produtos da acuicultura - Adecuación ás normas sanitarias (produtos da pesca e a acuicultura)
7	Promoción de produtos pesqueiros e da acuicultura	<ul style="list-style-type: none"> - Campañas de promoción - Enquisas sobre o consumo - Accións comerciais. - Feiras - Estudos de mercado - Mellora da utilización dos produtos da pesca e a acuicultura.
8	Outras medidas	<ul style="list-style-type: none"> - Asistencia técnica - Accións diversas - Paralización temporal das actividades - Accións realizadas polos profesionais
9	Medidas socioeconómicas	<ul style="list-style-type: none"> - Xubilacións anticipadas - Primas a tripulantes

Fonte: Crespo García, A. (1999).

Como xa sinalamos, os recursos do IFOP asígnanse en función de programas plurianuais elaborados pola Comisión e os estados membros. Estes programas poden ser Documentos Únicos de Programación ou Programas Operativos. Por outra banda, cada ano, e mentres cada programa estivo activo, as autoridades de xestión estatais tiveron que elaborar informes obrigatorios e envialos á Comisión, encargada de realizar o seguimento. Finalmente tamén se elaboraron informes de execución dos programas en cada período de programación. Estes informes son os que nos permiten coñecer as numerosas reprogramacións financeiras que existiron, e avaliar se, a xuízo da Comisión, as inversións contribuíron a acadar os obxectivos esperados.

Para estudar a axuda comunitaria en Europa a nivel NUT2 utilízanse as bases de datos do Observatorio ESPON⁴⁰⁴, que recolle os resultados de diferentes operacións estatísticas estatais e europeas.

Na figura que plasma a distribución dos fondos europeos a nivel NUT 2 por comunidades costeiras, e podemos ver que as 4 rexións que máis fondos recibiron en Europa son españolas, con Galicia á cabeza (443,48 M€, e 3.345 proxectos financiados), seguida de Andalucía (192,93 M€, e 1.503 proxectos), o País Vasco (75 M€, e 1.017 proxectos) e Canarias (65,28 M€, e 253 proxectos). Temos que considerar as 10 rexións que máis subsidios reciben para atopar unha alemá –Mecklenburg-, unha italiana – Sicilia- e dúas portuguesas –Regiao Centro e Lisboa-Vale do Tejo-, pero con axudas considerablemente menores que en ningún caso superan os 55M€.

Dentro do Eixo 1, como se pode ver na figura correspondente, financiáronse medidas destinadas á retirada definitiva de buques de pesca, á creación de sociedades mixtas, e ao fomento das asociacións temporais de empresas. Podemos ver claramente como a financiación procedente de Europa favorece a España, especialmente a Galicia, con 146,54 M€ neste período, que é a rexión española e comunitaria que máis fondos recibe. Andalucía recibiu 82,54 M€ e o País Vasco 31,54 M€. Son as tres rexións nas que máis se inviste a nivel europeo. Fóra de España, Sicilia é a máis favorecida polos investimentos. Neste ámbito de intervención, destinado ao axuste do esforzo pesqueiro, a Comisión considerou nos seus informes de avaliación que neste período se tiña producido un notable axuste da capacidade de pesca da flota española, e que a situación de partida do

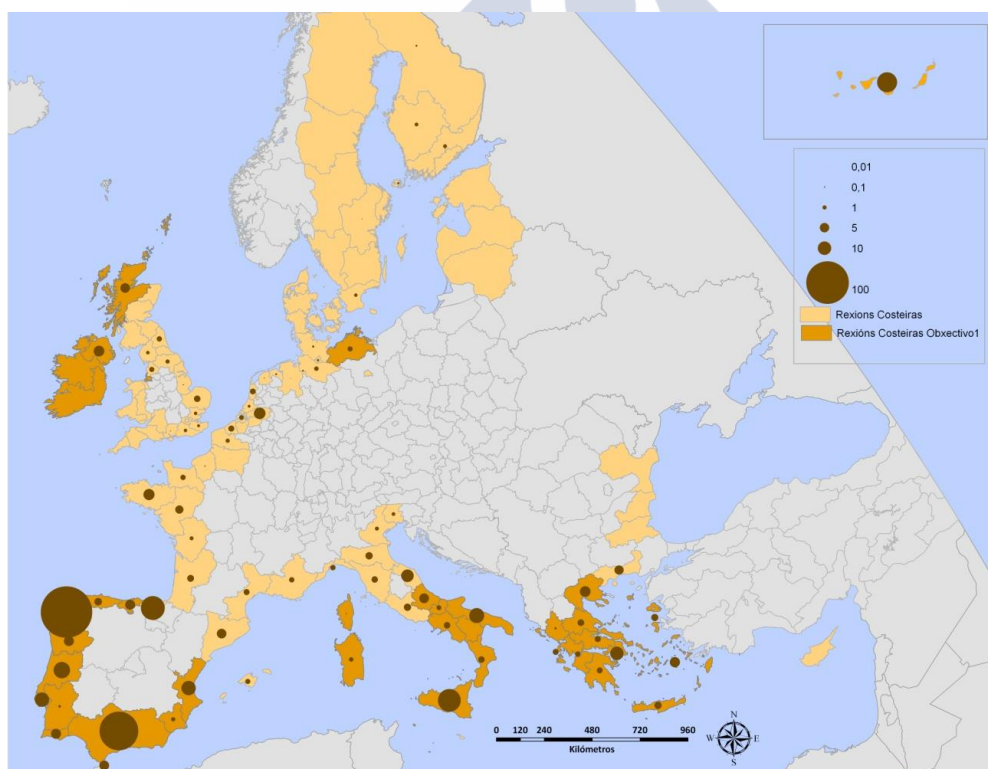
⁴⁰⁴ Database.espon.eu

seguínte período de programación sería moito máis favorable. Porque aínda que o nº de buques en rexións Obxectivo 1 aumentou lixeiramente, produciuse unha diminución do arqueo e a potencia nun 27% e un 20% respectivamente. Esta diminución concentrouse na flota de carácter industrial: os cerqueiros aumentaron o seu número nun 52,7%, pero viron diminuír o tamaño e a potencia. Tamén medrou o número de arrasteiros nun 7%, pero reduciron o seu arqueo nun 39% e a potencia nun 32%.

Os obxectivos programados inicialmente foron plenamente alcanzados para as medidas de creación de sociedades mixtas e de asociacións temporais de empresas. En canto ás medidas de retiradas definitivas mediante despezamentos e exportación de buques a terceiros países, os logros foron discretos, pero este aspecto foi plenamente compensado pola saída de buques -dedicados á pesca do fletán, merluza e cefalópodos- á Arxentina no marco dun acordo pesqueiro de segunda xeración⁴⁰⁵.

Figura 52. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2 procedente do IFOP en millóns de €. 1994-1999. Axuste do esforzo pesqueiro (Eixo 1).

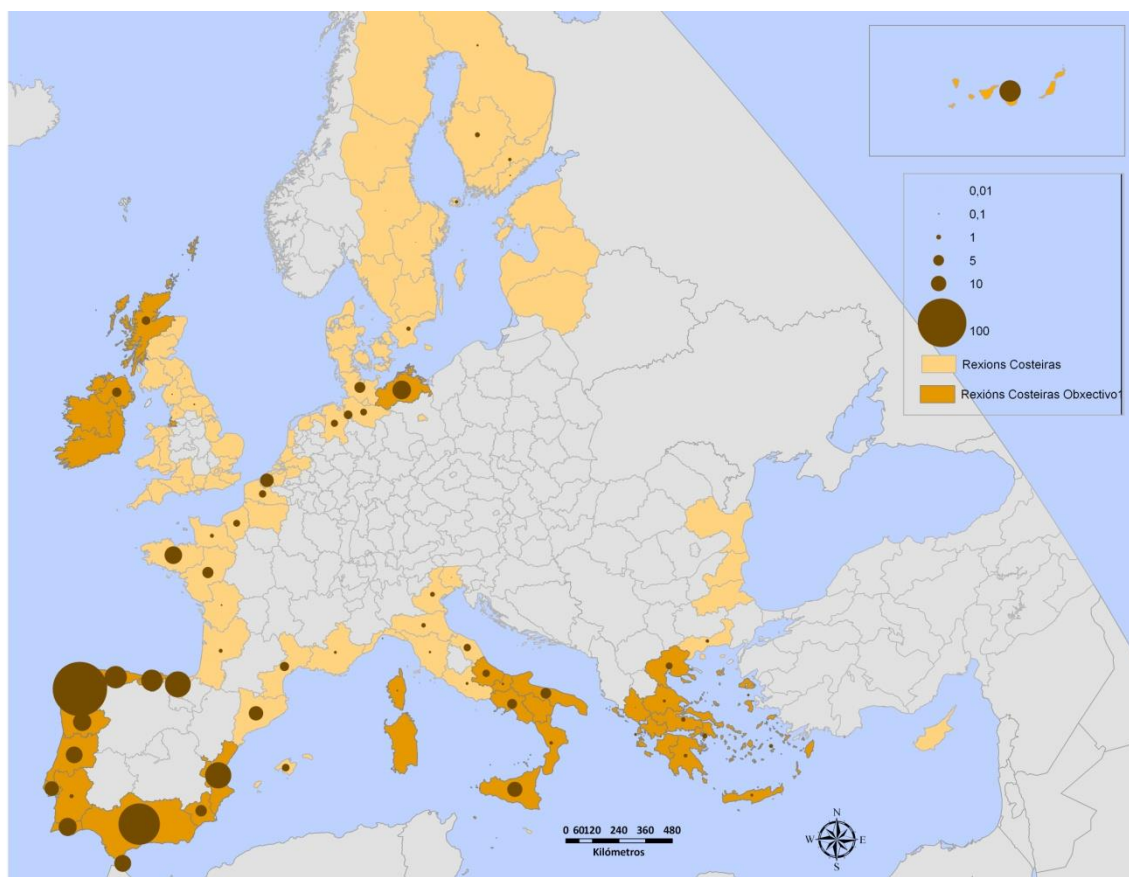

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

⁴⁰⁵ Acordo asinado o 24 de maio de 1994, que promovía a creación de sociedades mixtas e a asociación temporal de empresarios. Neste acordo tamén se contemplaron facilidades para transferir o pavillón do buque comunitario á Arxentina.

O informe de avaliación das inversións dos fondos estruturais europeos nas rexións obxectivo 1 no período 1994-1999⁴⁰⁶ permítenos coñecer que as intervencións se consideraron tamén eficaces no eixo 2, xa que os obxectivos de modernización e renovación da flota cumpríronse ou melloráronse en Grecia, Italia, Reino Unido e Portugal, aínda que neste último superouse a nova capacidade creada porque a tonelaxe retirada foi menor do previsto.

Figura 53. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2 procedente do IFOP en millóns de €. 1994-1999. Modernización e renovación da flota. (Eixo 2).

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

Froito destas medidas, entre 1997 e 2002 a flota pesqueira europea reduciu a súa potencia nun 7,6% e a súa tonelaxe nun 3,5%. Pero o problema atópase en que non todos os países membros cumpriron os seus compromisos neste sentido. Detectáronse grandes diferenzas entre os ritmos de redución, os segmentos da flota que se viron

⁴⁰⁶ European Commission (2003b): *Ex-Post Evaluation of Objective 1 1994-1999. Final Report to the Directorate General for Regional Policy*. ECOTEC Research and Consulting Limited. [Disponible en <http://ec.europa.eu>]

afectados, e os niveis de axuste da mesma. Só España e Portugal presentaron resultados moi satisfactorios de redución da flota, en todos os segmentos da mesma, pero non ocorreu así con Bélxica, Dinamarca ou os Países Baixos. Débese sinalar que hai estudos moi interesantes que poñen en relación as cotas dispoñibles para cada país e a súa dispoñibilidade para reducir a flota⁴⁰⁷.

En España renováronse 1.886 pesqueiros (un 126% dos obxectivos de programación), e construíronse buques por un arqueo total de 67.205 TRB e unha potencia de 221.967 Kw. Hai que sinalar que se ten rexistrado un maior peso dos buques de máis de 30 anos, indicador que medrou un 34% entre 1994 e 1999, e que se concentra sobre todo na flota arrastreira e palangreira, o que pode deberse á maior incidencia das medidas de modernización que ás da renovación das flotas. As primeiras, de modernización, víronse favorecidas pola alta idade media das embarcacións, necesitadas de novos medios técnicos que mellorasen a súa seguridade e eficiencia. E as segundas, de renovación, teñen estado condicionadas á aportación de baixas doutras unidades produtivas e aos posibles usos alternativos dos buques. No resto das modalidades de pesca aumenta a idade media dos barcos no período de programación. A renovación da flota mellorou a súa produtividade e eficiencia o que repercutiu nun aumento das capturas. O que seguiu prexudicando o balance sostible entre os recursos e a súa explotación.

O gran volume e capacidade que tiña a flota pesqueira española no conxunto de Europa, a forte crise á que se veu abocada froito do proceso de territorialización do mar xa descrito anteriormente e, como resultado, a limitación do acceso ás augas comunitarias, son as principais razóns polas que a sobredimensionada flota española é a que resulta beneficiaria da maior parte das axudas destinadas a financiar medidas nos eixos 1 e 2 como podemos ver nos mapas anteriores. En concreto, os fondos recibidos por España acadaron o 63,2% dos 1.046M€ orzamentados.

En canto ás medidas posta en marcha baixo o Eixo 2, volven ser Galicia, Andalucía, a Comunidade Valenciana, o País Vasco (que non é obxectivo 1), Asturias, Cantabria e Canarias, por esta orde, as rexións europeas máis beneficiadas. Séguenlles

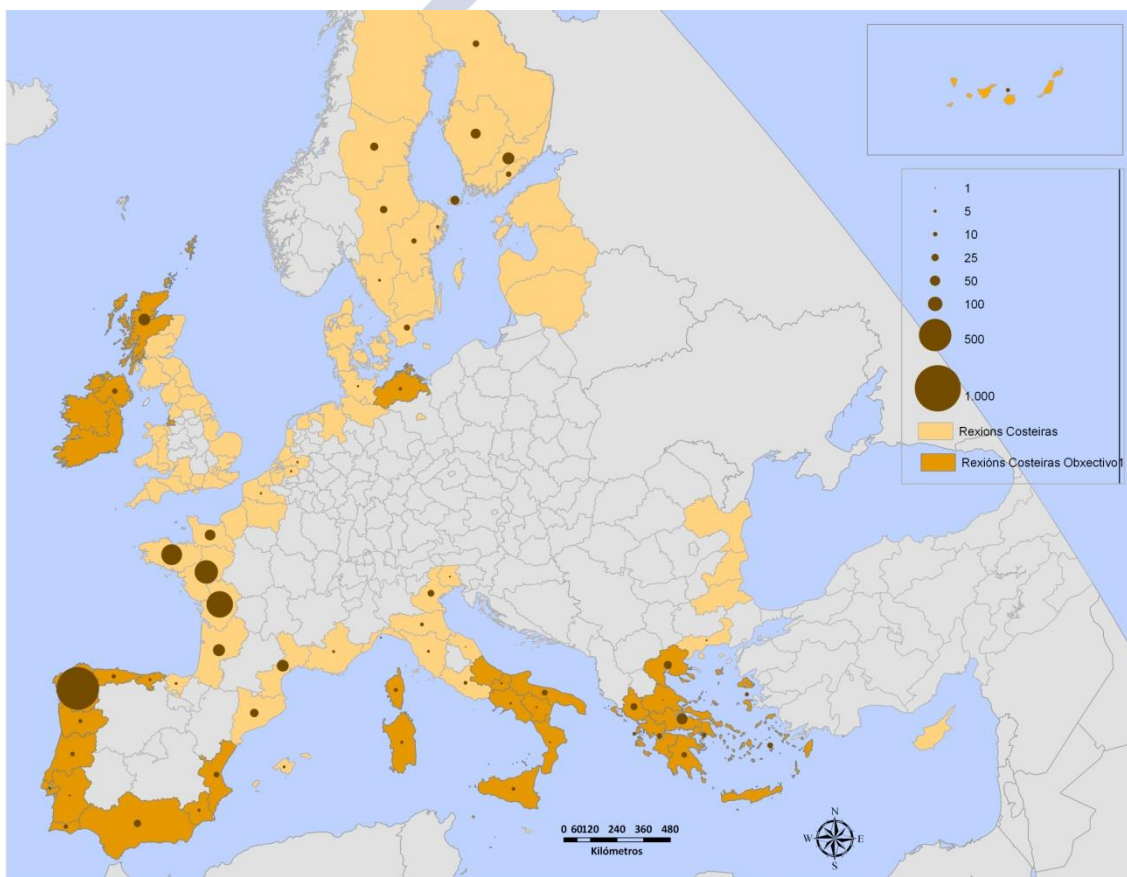
---

⁴⁰⁷ Iglesias Malvido, C., Domínguez Torreiro, M., Freijeiro Álvarez, A. B. (2003): "Gestión de recursos compartidos en la Política Común de Pesca". En Varela Lafuente, M. (Coord.): *La pesca gallega en el escenario internacional*. Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela. P. 61 e seguintes.

Mecklenburg-Vorpommern en Alemania, e a Regiao Norte e o Algarve en Portugal, e Bretaña en Francia.

Ás medidas orientadas á promoción da acuicultura (Eixo 3), reciben comparativamente moitos menos fondos, que benefician outra vez sobre todo a Galicia, e tamén ás rexións de Sterea Ellada e Peiros (Grecia), Highlands and Islands (Reino Unido) e Puglia (Italia). Aínda que son as rexións citadas as que reciben o groso do fondos, fináncianse un gran número de proxectos -2.703- en todas as rexións costeiras de Europa, en especial en Galicia (860 proxectos) e nas francesas de Poiteau-Charentes (333), Pays de La Loire (200) e Bretagne (204).

Figura 54. N° proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994-1999. Acuicultura (Eixo 3).

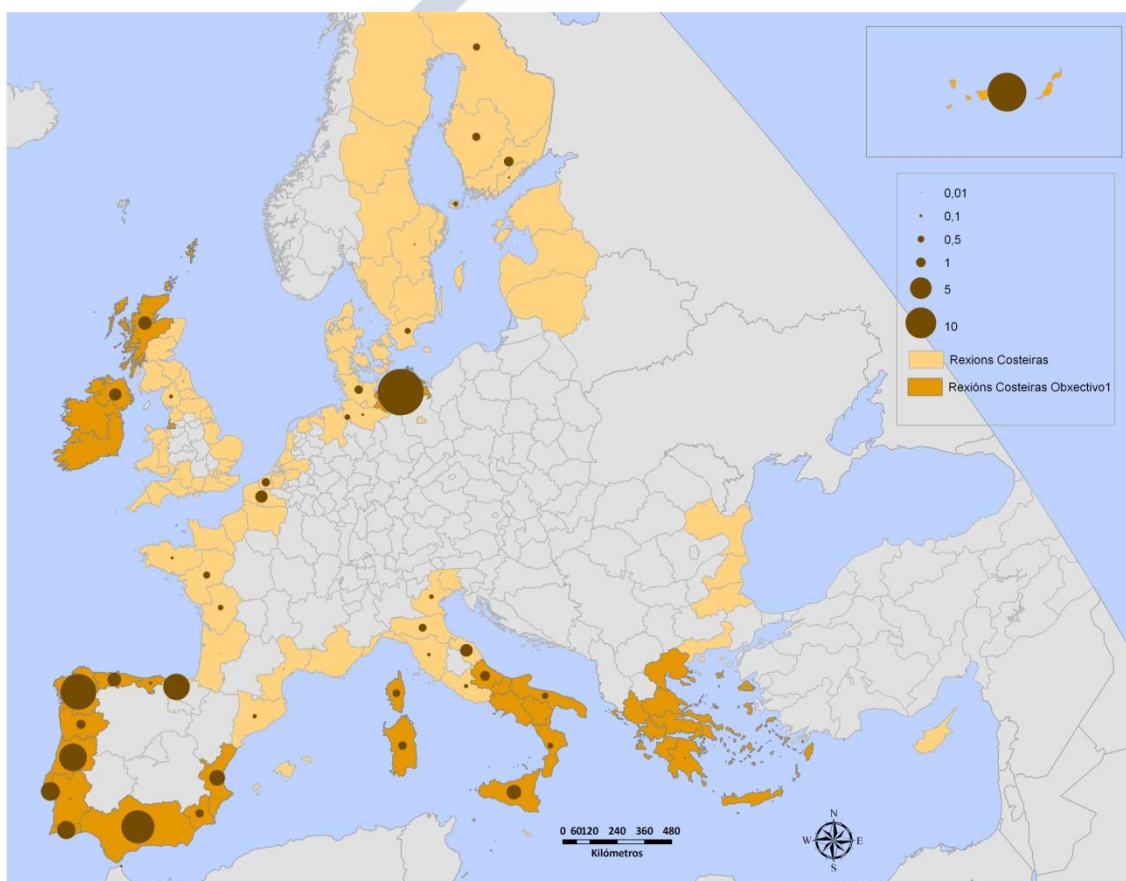

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

Neste Eixo 3 téñense investido en España 51,76 M€ procedentes do IFOP, en actuacións destinadas fundamentalmente a aumentar a capacidade de produción de determinadas especies acuícolas (robaliza, dourada, rodaballo, anguías ou ameixas) e a

modernizar instalacións xa existentes, sobre todo para mellorar os sistemas de produción, e para adaptarse ás esixencias medioambientais e sanitarias derivadas da aposta por un desenvolvemento sostible da acuicultura, e que encarecerían a produción nun contexto de forte competencia das importacións chegadas sobre todo de países asiáticos. A avaliación do impacto dos fondos empregados neste eixo detectou disfuncións no establecemento de criterios estritos en canto á financiación de producións acuícolas sustentables. Tamén pareceu ser un problema o sistema elixido para determinar os obxectivos para o período de programación -que neste período se fixo por especies-, e para coñecer os resultados obtidos.

Figura 55. N° proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994-1999. Equipamento de portos pesqueiros (Eixo 5).

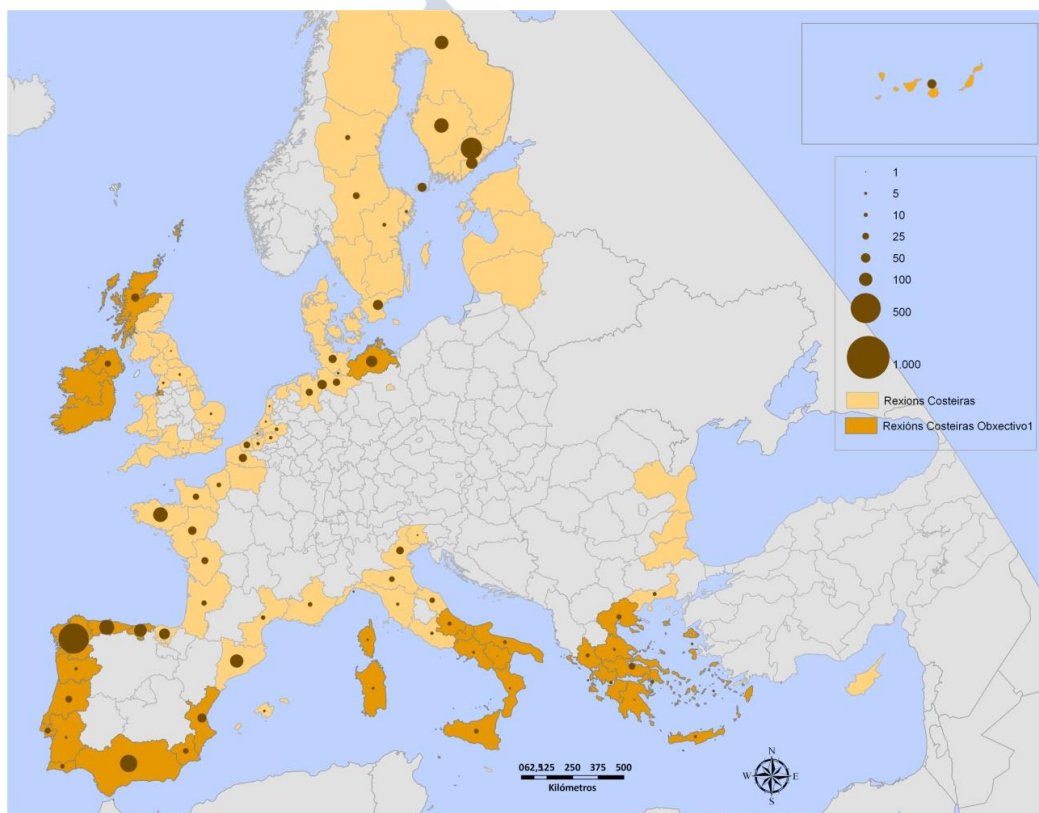

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

O resto dos eixos definidos no IFOP teñen uns niveis de inversións considerablemente menores. As inversións en zonas marítimas costeiras (Eixo 4) cunha aportación europea de 12,59M€, tiveron un desenvolvemento que as autoridades de

avaliación do programa consideraron baixo. Só cabe destacar os 382M€ relativos ás medidas de transformación e comercialización dos produtos da pesca e a acuicultura (Eixo 6), e os 162M€ empregados na mellora dos portos pesqueiros (Eixo 5). Galicia recibiu o 28% dos fondos do Eixo 6, moi por diante de Andalucía, que co 5,2% é a segunda rexión máis favorecida de Europa. Esta situación de preponderancia das rexións españolas só vai cambiar cando se analizan as medidas de mellora do acondicionamento dos portos pesqueiros, onde a rexión alemá de Mecklenburg-Vorpommern é a que acada 22,53M€.

Figura 56. N° proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994-1999. Transformación e comercialización de produtos pesqueiros (Eixo 6).

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

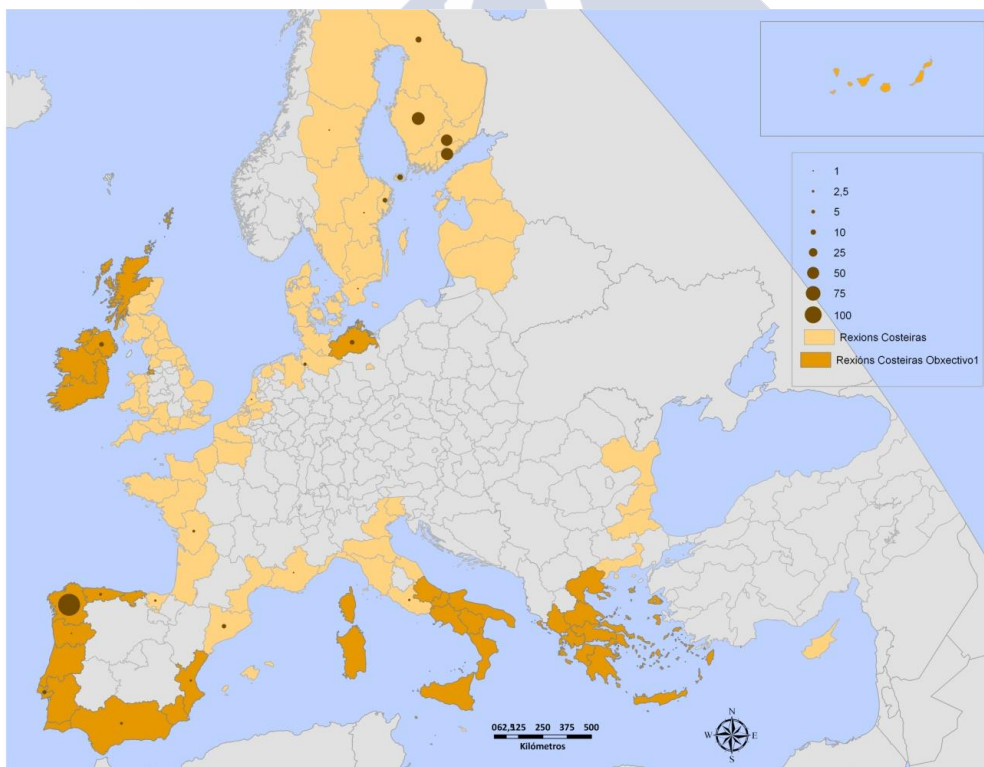
No ámbito de intervención 5, as medidas concretáronse en construción de novos equipamentos dos portos e modernización dos xa existentes. As demandas insistiron na mellora das condicións sanitarias e hixiénicas dos portos e na construción de novos servizos, sobre todo de fábricas de xeo, e instalacións de suministro de combustible. Pero non se acadaron as expectativas previstas en canto ao número e importancia das

actuacións relacionadas coa preservación do entorno medioambiental, necesarias para cumprir co Convenio MARPOL⁴⁰⁸, que obrigou aos os portos pesqueiros españois a adecuar as súas instalacións para recibir, almacenar e tratar os residuos oleosos e as augas contaminadas por hidrocarburos procedentes dos buques pesqueiros.

As medidas relativas á mellora da transformación e comercialización dos produtos pesqueiros encádranse no eixo 6. O sector da transformación fixo un considerable esforzo de modernización das súas instalacións, con actuacións destinadas á diminución do impacto medioambiental, onde se dobraron os obxectivos programados, pero sobre todo orientadas á mellora dos procesos de produción, para incrementar a calidade dos produtos. O sector da comercialización aumentou en 130.000 metros cadrados as súas instalacións coas subvencións neste período, un obxectivo un 90% maior do inicialmente programado. Tamén houbo numerosas actuacións de modernización e de informatización das instalacións xa existentes.

Figura 57. N° proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2. 1994-1999. Promoción comercial de produtos pesqueiros (Eixo 7).

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

⁴⁰⁸ Convenio Internacional para previr a contaminación polos buques, de 2 de novembro de 1973.

As realizacións de promoción comercial dos produtos da pesca e acuicultura constitúen o ámbito de intervención nº 7. Téñense centrado en campañas de promoción, participación en feiras e exposicións, axudas á venda, e en menor medida estudos de mercado e enquisas de consumo. Tamén temos que destacar que se financiaron 15 iniciativas relacionadas cos certificados de calidade e co marcado dos produtos. Este camiño sería posteriormente reforzado en futuros programas que establecerán unha forte relación entre a trazabilidade dun produto e a súa produción responsable.

O ámbito de intervención 8, de axudas á paralización das actividades, sufriu un forte incremento na súa dotación financeira para indemnizar á flota que operaba en Marrocos en 1995 e que se veu afectada polo peche do caladoiro⁴⁰⁹.

Despois de analizar con detalle as intervencións no sector da pesca e a forte inversión realizada neste período de programación parece inevitable xulgar como pouco efectivas as medidas implementadas de cara á consecución dun certo equilibrio entre recursos e capacidade de pesca. Na análise sobre o estado das poboacións de peixes publicado no Libro Verde, concluíuse que a finais dos anos 1990 en xeral persistía unha situación de sobreexplotación dos recursos⁴¹⁰. E o que resultaba máis preocupante, e que veu ser o motor de reformas posteriores da PPC, foi que na práctica houbo un aumento do esforzo pesqueiro o que produciu maior presión sobre o recurso. Aínda que se reduciron os buques e os empregos na flota comunitaria, o nivel de capturas mantívose grazas a uns barcos máis eficaces, e á reorientación cara novas pesquerías⁴¹¹.

As figuras anteriores permítennos obter unha visión de conxunto sobre a distribución dos fondos do IFOP a nivel europeo e a escala rexional. Para beneficiarse destes fondos, España veuse obrigada a presentar diante da Comisión un documento de programación, formado por un plan sectorial e unha solicitude de axuda⁴¹², cunha distinción de datos entre as rexións cubertas polo Obxectivo 1 e as demais. Así o Plan Sectorial da Pesca 1994-1999 foi presentado o 30 de marzo de 1994, e nel recolléronse

⁴⁰⁹ O 30 de abril de 1995 rematou o Acordo de pesca entre a comunidade europea e Marrocos, que fora asinado en 1992, e as complexas negociacións do novo acordo marco non remataron até que se asinou o 13 de decembro de 1995. En total foi un paro forzoso de 7 meses.

⁴¹⁰ Análise sobre 34 poboacións de peixe, comparando a súa situación no período 1978-1982 coa situación entre 1995-1999. Publicado en Comisión Europea (2001): *Libro Verde. El futuro de la política pesquera común* (vols. I e II), COM (2001) 135, Bruselas.

⁴¹¹ Iglesias Malvido, C., Domínguez Torreiro, M., Freijeiro Álvarez, A. B. (2003). Op. Cit. P. 37.

⁴¹² Artigo 3 do Regulamento 3699/93.

8 ámbitos de intervención, que serían cofinanciados polo IFOP, as CC. AA. e a Administración Xeral do Estado. Neste documento programático prestábaselle especial atención aos ámbitos de intervención 1 e 2, xa que se prevía destinar o 64% dos fondos IFOP á retirada definitiva de buques, á construción de novos barcos, modernización dos existentes, e á creación de sociedades mixtas. Por outra banda, un 20% do financiamento destinaríase ao ámbito 6, de transformación e comercialización de produtos da pesca.

Unha vez que o estado español presentou no Plan Sectorial da Pesca 1994-1999 unha descrición dos principais eixos seleccionados estableceuse o marco comunitario de apoio para as intervencións estruturais comunitarias para as rexións españolas obxectivo 1, entre elas Galicia⁴¹³. A Comisión aprobaría o Programa Operativo o 2 de decembro de 1994, cando xa se tiña consumido un ano do período de programación, o que xunto con outros motivos –entre eles a necesaria adaptación a un sistema de funcionamento novo para as administracións pesqueiras estatais e rexionais- provocou un retraso na xestión dos fondos IFOP neste primeiro período de programación.

Táboa 23. Plan Financeiro IFOP 1994-1999 (M Ecus), en rexións Obxectivo 1. España

Eixos	Axuda CEE	Gastos estatais	Sector privado	Total
1. Axuste do esforzo pesqueiro	338,30	147,32	0	485,62
2. Renovación e modernización da flota	298,50	105,86	655,01	1.059,37
3. Acuicultura	59,70	14,72	44,97	119,39
4. Áreas mariñas protexidas	14,93	14,92	0,49	30,34
5. Equipamento de portos pesqueiros	49,75	14,93	6,67	71,35
6. Transformación e comercialización de produtos da pesca e a acuicultura	199,00	41,59	95,42	336,01
7. Promoción de produtos pesqueiros e da acuicultura	14,93	13,52	1,39	29,84
8. Outras medidas	19,90	6,63	0	26,53
Totais	995	359,49	803,96	2.158,47

Fonte: Adaptado de Crespo García, A. (1999).

⁴¹³ Decisión da Comisión 94/624/CE de 29 de xuño de 1994, publicada no DOCE nº L 250/5 de 26 de setembro de 1994.

A aplicación en España do IFOP quedou regulada polo R. D. 2112/94 de 28 de outubro⁴¹⁴, e posteriormente polo R. D. 798/1995 de 19 de maio⁴¹⁵, modificado polo R. D. 696/96 de 26 de abril⁴¹⁶. Desta maneira adaptouse en España o Regulamento (CE) 3699/93 do Consello de 21 de decembro de 1993, polo que se definiron os criterios e condicións das intervencións comunitarias con finalidade estrutural no sector da pesca, a acuicultura e a transformación e comercialización de produtos.

Táboa 24.. Plan Financeiro IFOP 1994-1999 (M Ecus), en rexións fóra de Obxectivo 1. España

Eixos	Axuda CEE	Gastos estatais	Sector privado	Total
1. Axuste do esforzo pesqueiro	40,67	40,77	0	81,44
2. Renovación e modernización da flota	35,88	18,12	12,60	179,60
3. Acuicultura	7,18	2,82	13,82	23,82
4. Áreas mariñas protexidas	1,79	1,82	0,57	4,18
5. Equipamento de portos pesqueiros	5,98	5,77	0,45	12,20
6. Transformación e comercialización de produtos da pesca e a acuicultura	23,92	8,61	39,53	72,06
7. Promoción de produtos pesqueiros e da acuicultura	1,79	1,70	0,23	3,72
8. Outras medidas	2,39	2,38	0	4,77
Totais	119,60	81,99	180,20	381,79

Fonte: Adaptado de Crespo García, A. (1999).

Xunto a este proceso de desenvolvemento das axudas estruturais á pesca en Europa, en España asistimos ao avance do estado das autonomías, que supuxo unha progresiva transferencia de competencias ao goberno rexional galego. Desde que en 1981 se nomea primeiro conselleiro de pesca a Díaz del Río, pero sobre todo desde 1989 en que López Veiga accede a este cargo, a administración autonómica amosárase moi implicada en ordenar o aproveitamento dos recursos pesqueiros para conseguir unha explotación máis racional dos mesmos. Na lexislatura 1990-1993 redactouse o Plan de Ordenación dos Recursos Pesqueiros e Marisqueiros de Galicia (PORPMG)⁴¹⁷ que recollía un diagnóstico da situación do sector e das políticas postas en marcha até

⁴¹⁴ Publicado no BOE de 23 de novembro de 1994.

⁴¹⁵ Publicado no BOE de 29 de xuño de 1995.

⁴¹⁶ Publicado no BOE de 30 maio de 1996.

⁴¹⁷ Xunta de Galicia (1992): *Plan de Ordenación dos Recursos Pesqueiros e Marisqueiros de Galicia*, Santiago de Compostela.

ese momento, baseándose en datos científicos, e que procuraría alternativas e solucións aos problemas identificados. A partir da súa publicación converteríase na base de gran parte das estratexias e actuacións da administración galega, que hai que lembrar só ten competencias de ordenación e xestión nas augas interiores da comunidade. Os principios e regulamentos formulados no PORPMG foron recollidos na Lei 6/93 de Pesca⁴¹⁸, que concretou o ámbito competencial de Galicia en materia pesqueira. A administración galega foi consciente desde o inicio dos conflitos que se xerarían co estado español, provocadas pola súa perspectiva de competencias máximas relacionadas coa renovación da flota, a ordenación pesqueira, a vixilancia, marisqueo, pesca marítima e política industrial e conserveira⁴¹⁹. É o caso do Decreto 278/1994, do 8 de setembro⁴²⁰, polo que se establece o programa de axudas con finalidade estrutural no sector da pesca, a acuicultura e a transformación e comercialización dos seus produtos. Este decreto foi aprobado pola Xunta para desenvolver as previsións contidas no IFOP, xa que a execución dos convenios e tratados internacionais en materias de competencia autonómica son responsabilidade destas⁴²¹.

Entre 1992 e 1993 o goberno autonómico galego revisou todo o dereito estatutario galego vixente en materia de pesca, que se producira ao longo de 13 anos, para refundilo e para facilitar o seu coñecemento e aplicación. A Xunta de Galicia tiña normativizada a intervención administrativa, dirixida especialmente a tres áreas: a regulación e control da actividade extractiva dos recursos pesqueiros, a formación dos profesionais do mar, e o desenvolvemento e mellora da produción industrial e do proceso de comercialización⁴²². Así o 20 de decembro de 1993 aprobáronse os 11 decretos a través dos que se tentou sistematizar toda a normativa vixente en materia de

---

⁴¹⁸ De 11 de maio, publicada no DOGA 101 de 31 de maio de 1993.

⁴¹⁹ Losada, A. (2000): *La política del mar: políticas públicas y autonomía : el caso de la pesca gallega*. Itsmo, Madrid. P. 157.

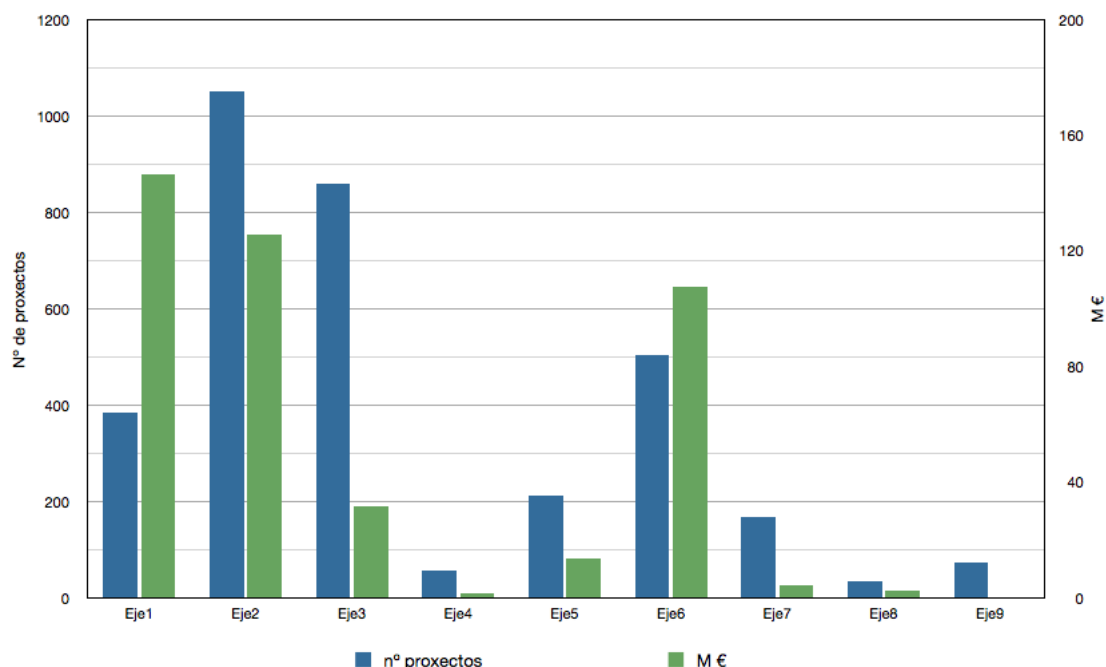
⁴²⁰ Publicado no DOGA de 19 de setembro de 1994.

⁴²¹ Sentenza do Tribunal Constitucional 79/1992, que establece que a execución do dereito comunitario é una competencia autonómica sen prexuízo de que o estado teña a obriga de garantir o seu cumprimento.

⁴²² Rodríguez-Arana, X. (1995): "Presentación". En Fernández López, J. C.: *O sistema xurídico pesqueiro de Galicia*. EGAP, Santiago de Compostela. Pp. 7, 8.

pesca⁴²³. Posteriormente, en 1994, aprobaríanse 3 máis que virían a completar este proceso de regulación do sector, e de adaptación á nova lexislación comunitaria.

Figura 58. Fondos IFOP en Galicia no período 1994-1999.

Fonte: Base de datos ESPON. Elaboración propia.

Como xa puidemos ver nas figuras anteriores que permitían observar o investimento dos fondos IFOP neste período a nivel NUT2 en Europa, Galicia é unha das rexións máis beneficiadas polos mesmos. Recibiu o 41,3% da axuda comunitaria destinada a España, seguida moi de lonxe por Andalucía (18%) e o País Vasco (7,2%), o que supuxo 433,49 M€. Financiáronse en Galicia 3.345 proxectos, o 35% dos financiados en España.

No Programa Operativo Integrado de Galicia 2000-2006⁴²⁴, realízase un balance positivo en relación ás intervencións con fondos estruturais na comunidade no período 1994-1999, resaltando a adecuación das intervencións aos problemas fundamentais da economía galega e a oportunidade de que a política rexional galega se teña orientado tamén cara á solución destes problemas estruturais. Así, faise unha valoración

⁴²³ Decretos 211/1993, 419/1993, 420/1993, 421/1993, 423/1993, 424/1993, 425/1993, 426/1993, 427/1993, 428/1993 e 429/1993.

⁴²⁴ Elaborado pola Dirección Xeral de Planificación Económica e Fondos Comunitarios da Xunta de Galicia.

cualitativa con respecto ao desenvolvemento do Marco Comunitario de Apoio (MCA) para algunhas medidas específicas, entre as que se atopan sete relativas ao sector pesqueiro, e que veñen a coincidir cos 7 grandes eixos financiados con cargo ao IFOP.

Táboa 25. Valoración das medidas de intervención financiadas polo IFOP en Galicia no período 1994-1999.

Medidas	Valoración					
	Baixa		Media		Alta	
	BB	BM	MB	MA	AM	AA
Axuste do esforzo pesqueiro						
Renovación e modernización da flota						
Acuicultura						
Zonas mariñas costeiras						
Equipamento de portos pesqueiros						
Transformación e comercialización de produtos						
Promoción de produtos pesqueiros e da acuicultura						

Fonte: POI Galicia 2000-2006 (B:baixa; M: media; A: alta)

Cos datos de pagos executados pola Consellería de Medio Rural e do Mar⁴²⁵, podemos analizar con máis detalle as intervencións realizadas en Galicia con aportacións do IFOP 1994-1999, considerando tamén a contribución pública estatal e autonómica, que en total resultou de 438.837.211,33 € entre os anos 1995 e 2001, e dos que se amosa o detalle na táboa seguinte.

⁴²⁵ Proporcionados pola Subdirección Xeral de Innovación Tecnolóxica, da Xunta de Galicia, especificamente para a realización deste traballo.

Táboa 26. Inversión con fondos IFOP (1994-1999), estatais e autonómicos en Galicia.

Medida	Descrición	€
11	Retirada Definitiva despezamento-fundimento	68.556.087,41
21	Construción de novos buques de pesca	144.450.088,43
22	Modernización de la Flota Pesqueira	23.779.183,38
	Accións sobre a flota. Eixos 1 e 2	236.785.359,1 (53,95% do total)
31	Aumento da capacidade acuícola	7.776.409,88
32	Modernización de unidades acuícolas existentes	30.972.486,47
	Acuicultura. Eixo 3	38.748.896,35 (8,82% do total)
41	Zonas Mariñas Protexidas	2.816.684,05
	Eixo 4	(0,64% do total)
51	Construción e extensión equipamentos portos	17.192.502,37
52	Modernización de equipamentos existentes portos	3.290.585,79
	Eixo 5	20.483.088,16 (4,66% do total)
61	Aumento da capacidade de transformación	47.466.415,32
62	Modernización da capacidade de transformación	60.124.121,27
63	Modernización de establecementos de comercialización existentes	17.126.567,51
64	Construción establecementos comercialización	8.016.969,15
	Eixo 6	132.734.073,1 (30,24% do total)
71	Campañas de Promoción	490.164,84
72	Participación en Feiras e exposicións	2.896.583,29
74	Consellos, Axudas á Venda	1.707.799,29
75	Certificación de calidade e de mercado	1.149.142,76
	Eixo 7	6.243.690, 18 (1,42% do total)
81	Asistencia Técnica	602.537,02
	Eixo 8	0,13% do total
92	Prima global individual	422.883,08
	Eixo 9	0,09% do total

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

No Eixo 1 só se financiaron retiradas definitivas de buques, xa que non houbo accións destinadas a crear sociedades mixtas ou fomentar as asociacións temporais de empresas. Estas medidas, xunto coas de modernización e sobre todo renovación da flota

(Eixo 2), suporían máis da metade dos fondos investidos na nosa comunidade. Para ver os efectos destas medidas podemos comparar os censos de buques de 1994 e 1999, o que nos amosa que Galicia neste período perdería 754 unidades, un 29,68% da súa capacidade en TRB, e un 21% da potencia en Kw, nambolos dous casos por enriba da media da flota española⁴²⁶.

Pero, ao igual que pasou no resto de Europa, os esforzos destinados á redución do esforzo pesqueiro non estiveron coordinados coas políticas de protección dos recursos. Non se retiraron buques en función das súas cuotas disponibles de captura, ou en relación ao estado dos caladoiros nos que traballaban. Foron asuntos relacionados coa viabilidade económica das empresas as que en gran parte dos casos condicionaron a decisión de retirar ou modernizar unha embarcación. Polo tanto non existiu unha correlación directa entre redución da flota e recuperación dos recursos.

En canto aos portos pesqueiros, en Galicia foron investidos máis de 20M€, coa financiación de obras de mellora ou creación de lonxas, fábricas de xeo, instalacións frigoríficas, surtidores de combustible, e edificios destinados a gardar aparellos e ao uso por parte dos maioristas de peixe. Pero tamén se realizaron obras de mellora e creación de peiraos, e de servizos para os barcos pesqueiros como ramplas ou varadoiros. Actuacións que serían continuadas nos seguintes períodos de programación, como veremos máis adiante. Pero gran parte destes investimentos non se axustaron a unha estratexia de desenvolvemento dos portos pesqueiros porque na maioría dos casos non existía. Así, as intervencións foron fundamentadas na dispoñibilidade de fondos máis que en estudos das necesidades reais de cada porto relacionadas coa evolución das actividades pesqueiras locais.

En relación á transformación dos produtos da pesca e da acuicultura, Galicia xoga un papel relevante no subsector dentro de España. Xa en 1998 contaba con 162 empresas de máis de 200 empregados, cunha facturación de 1.268M € que supuña o 54,5% do total español. Porcentaxe que chegaba até o 73% se consideramos só as rexións Obxectivo 1. A Comunidade Valenciana e Andalucía, con 136 e 132M € respectivamente, eran as que maior facturación tiñan despois de Galicia, o que nos dá unha idea da predominancia galega no conxunto estatal.

---

⁴²⁶ Segundo datos publicados no Programa Operativo Obxectivo nº 1, programa nº 2000 ES 14 1 PO 001 (Decisión C (2004) 5675) da Comisión Europea.

En canto á acuicultura, a produción española foi de 321.000 T en 1999, do que o 81,55% corresponde ao cultivo de mexillón en batea. Ao comezo dos anos 1980 o sector acuícola estaba formado por microempresas familiares e con sistemas de produción tradicionais. Coas axudas da PPC para favorecer o sector, pouco a pouco ía medrando e tecnificándose, aproveitando os fondos públicos para mellorar as técnicas de cultivo e de xestión. De todas maneiras, neste primeiro período de financiación, o despegue do sector non sería tan dinámico como se esperaba.

5.4.2. IFOP 2000-2006

O IFOP seguiría formando parte dos fondos estruturais da UE no seguinte período de programación 2000-2006⁴²⁷, aínda que a súa dotación só suporía un 2% dos 213.000 M€, correspondentes ao conxunto destes fondos⁴²⁸ equivalente a un terzo do orzamento comunitario. A asignación indicativa para España sería de 1.447 M€ para as rexións Obxectivo 1 e as medidas transitorias, e de 200M€ para rexións fóra de Obxectivo 1.

O Regulamento CEE 1263/1999 do Consello de 21 de xuño establecería os obxectivos ao IFOP no período 2000-2006, concretados nos seguintes: novamente, contribuír a acadar o equilibrio entre os recursos e a súa explotación; incrementar a competitividade das empresas do sector; mellorar o abastecemento e revalorizar os produtos da pesca e a acuicultura, e axudar a revitalizar as zonas altamente dependentes da pesca e a acuicultura. Posteriormente, sería o Regulamento CEE 2792/99 do Consello de 17 de decembro⁴²⁹ o que viría a definir, para o período 2000 a 2006, as modalidades e condicións das intervencións comunitarias con finalidade estrutural para acadar os obxectivos do sector da pesca, no marco do IFOP, e para orientar e favorecer a reestruturación da política estrutural da pesca⁴³⁰.

⁴²⁷ Como queda recollido no Regulamento (CE) n.º 1260/1999 do Consello, de 21 de xuño de 1999, polo que se establecen disposicións xerais sobre os Fondos Estruturais (DO n.º L 161, de 26/06/99).

⁴²⁸ Segundo datos publicados en Comisión Europea (2002): *Las acciones estructurales comunitarias en España y sus Comunidades Autónomas. Período 2000-2006*. Comisión Europea. Representación en España, Madrid, 2 vols.

⁴²⁹ Este marco normativo busca alcanzar os obxectivos definidos no Regulamento CE 1263/1999, e deroga o Regulamento CE 2468/1999, que ven ser a última redacción do Regulamento 3699/1993.

⁴³⁰ As disposicións de aplicación das intervencións definidas polo Regulamento (CE) n.º 2792/1999 do Consello quedan recollidas no Regulamento (CE) n.º 366/2001 da Comisión, de 22 de febreiro de 2001.

No ano 2002 aprobouse unha nova regulamentación⁴³¹, que entraría en vigor en 2003, destinada a afrontar outra reorientación da PPC, da que xa falamos con anterioridade. Os obxectivos renovados desta política estarían centrados en suprimir capacidade de pesca na UE, co apoio da financiación do IFOP, especialmente a través do despezamento de buques pesqueiros⁴³². Por medio desta normativa establecéronse medidas urxentes para o despezamento de pesqueiros, tratando de axudar aos estados membros a acadar reducións significativas no esforzo pesqueiro entre 2003 e 2006, axustando a capacidade pesqueira para adaptala ás posibilidades de pesca.

Táboa 27. IFOP. 2000-2006. Ámbitos de intervención.

Nº	Eixo	Medidas
1	Axuste do esforzo pesqueiro	1.1: despezamento. 1.2: traspaso a un terceiro país/asignación a outras tarefas. 1.3: sociedades mixtas.
2	Renovación e modernización da flota pesqueira	2.1: construción de novos buques. 2.2: modernización de buques existentes. 2.3: retirada de buque (sen axuda pública) ligada á renovación da flota con axuda pública.
3	Protección e desenvolvemento dos recursos acuáticos, acuicultura, equipamento dos portos pesqueiros, transformación e comercialización, e pesca interior	3.1: protección e desenvolvemento dos recursos acuáticos. 3.2: acuicultura. 3.3: equipamento dos portos pesqueiros. 3.4: transformación e comercialización. 3.5: pesca interior.
4	Outras medidas	4.1: pesca costeira artesanal. 4.2: medidas socioeconómicas. 4.3: promoción. 4.4: accións realizadas polos profesionais. 4.5: paralización temporal das actividades e outras compensacións financeiras. 4.6: medidas innovadoras.
5	Asistencia técnica	5.1: asistencia técnica.
6	Medidas financiadas polos demais fondos estruturais no marco do presente programa (en rexións obxectivo 1)	6.1: medidas financiadas polo FEDER. 6.2 medidas financiadas polo FSE.

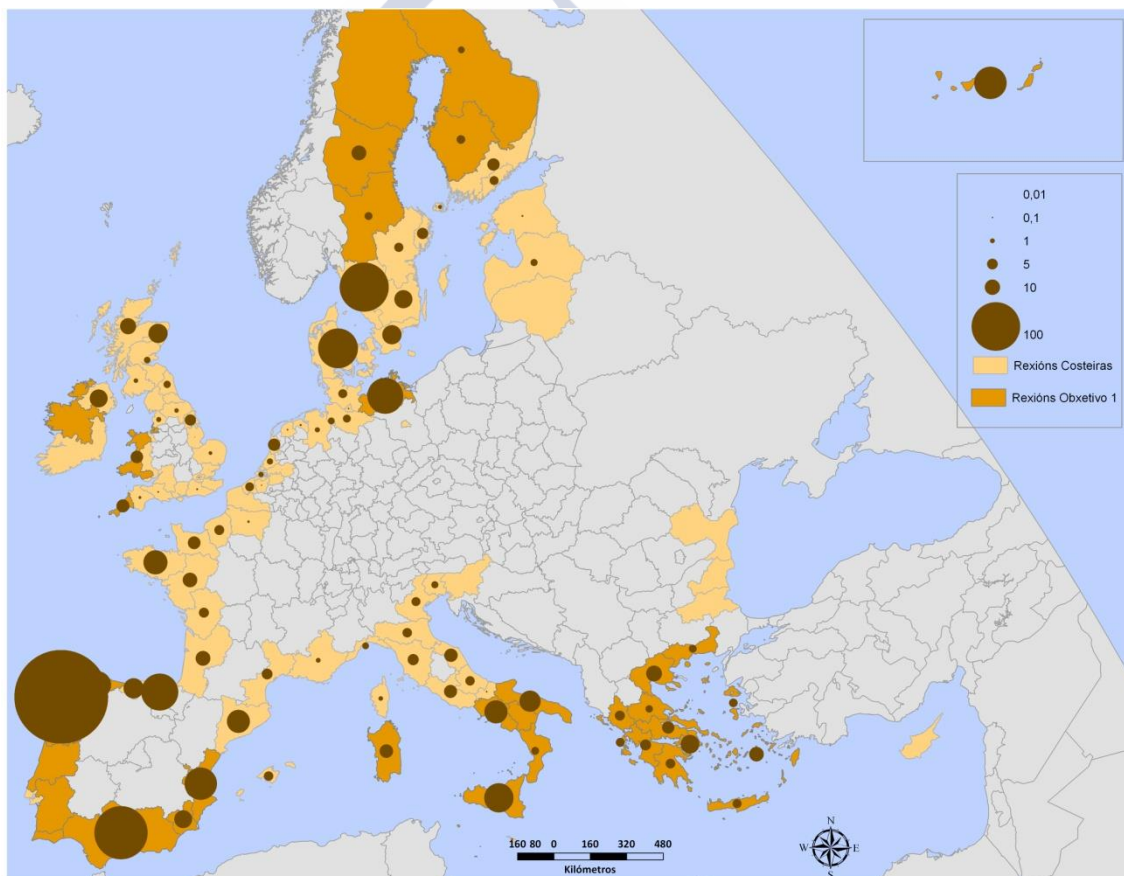
Fonte: Regulamento (CE) nº 2792/1999

⁴³¹ Foron aprobados os Regulamentos CE 2369/2002 do Consello, de 20 de decembro de 2002; o Regulamento CE 2370/2002 do Consello, de 20 de decembro de 2002; e o Regulamento CE 2371/2002 do Consello, de 20 de decembro de 2002.

⁴³² Unha vez que tiña expirado o período de aplicación da Decisión 97/413/CE do Consello, de 26 de xuño, relativa aos obxectivos e normas tendentes a reestruturar o sector pesqueiro comunitario, entre o 1 de xaneiro de 1997 e o 31 de decembro de 2001, que fora prorrogado até o 31 de decembro de 2002.

Unha das principais modificacións aportadas por esta reforma de 2002 foi a axuda á transferencia permanente de buques comunitarios a terceiros países (até o ano 2005), e sobre todo a axuda destinada á renovación dos pesqueiros, co obxectivo de mellorar a seguridade dos barcos e as condicións de traballo a bordo. Estas axudas tamén se destinaron a introducir innovacións nos sistemas de navegación e nas técnicas de pesca, para facelas máis selectivas, nunca para aumentar a capacidade de pesca do buque. Tamén hai que subliñar que esta reforma tentaría que as axudas dos estados membros beneficiasen especialmente aos pescadores e armadores que se enfrontaban a paros obrigatorios e temporais, e á reconversión profesional dos pescadores cara a outras actividades.

Figura 59. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP, en millóns de €. 2000-2004.

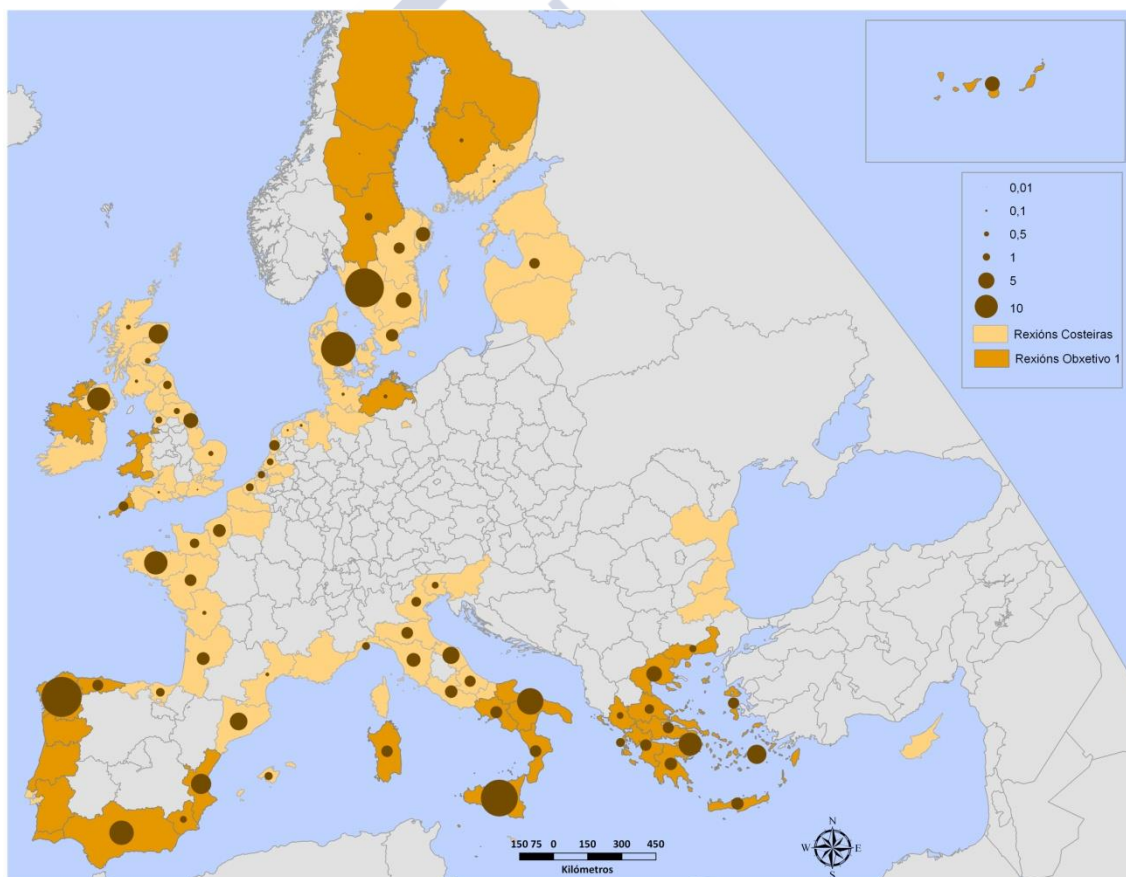
Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

As inversións máis cuantiosas, aproximadamente un terzo da aportación de fondos europeos, foron destinadas a reordenar a flota. En concreto falamos, como no período anterior, das medidas de despezamento, renovación e construción de novos

barcos de pesca. Tamén serían de destacar os investimentos destinados a mellorar os procesos de transformación e comercialización (cun 16,9% dos investimentos), e as que buscaban potenciar o subsector da acuicultura (7,8%).

En Europa, España foi o país máis beneficiado, xa que recibiu case o 57% dos fondos, tanto debido ao peso específico da súa flota pesqueira, como á importancia relativa das actividades pesqueiras na súa economía. Suecia recibiu un 10% dos mesmos, Italia un 7,5%, e Francia, Grecia, Alemaña e Dinamarca algo máis dun 4% cada un. Como vemos a diferenza entre os fondos asignados a cada país favorece claramente a España, e en especial a Galicia e a Andalucía, rexións Obxectivo 1.

Figura 60. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP en millóns de €. 2000-2004. Axuste do esforzo pesqueiro (Eixo 1).

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

Polo tanto, Galicia segue a ser a rexión europea que máis fondos recibe neste Eixo 1, seguida polas de Västsverige (Suecia) e Sicilia (Italia). Tamén reciben

cuantiosas inversións rexións como Bretaña, Atiki, ou Puglia, tal e como podemos apreciar no mapa 9.

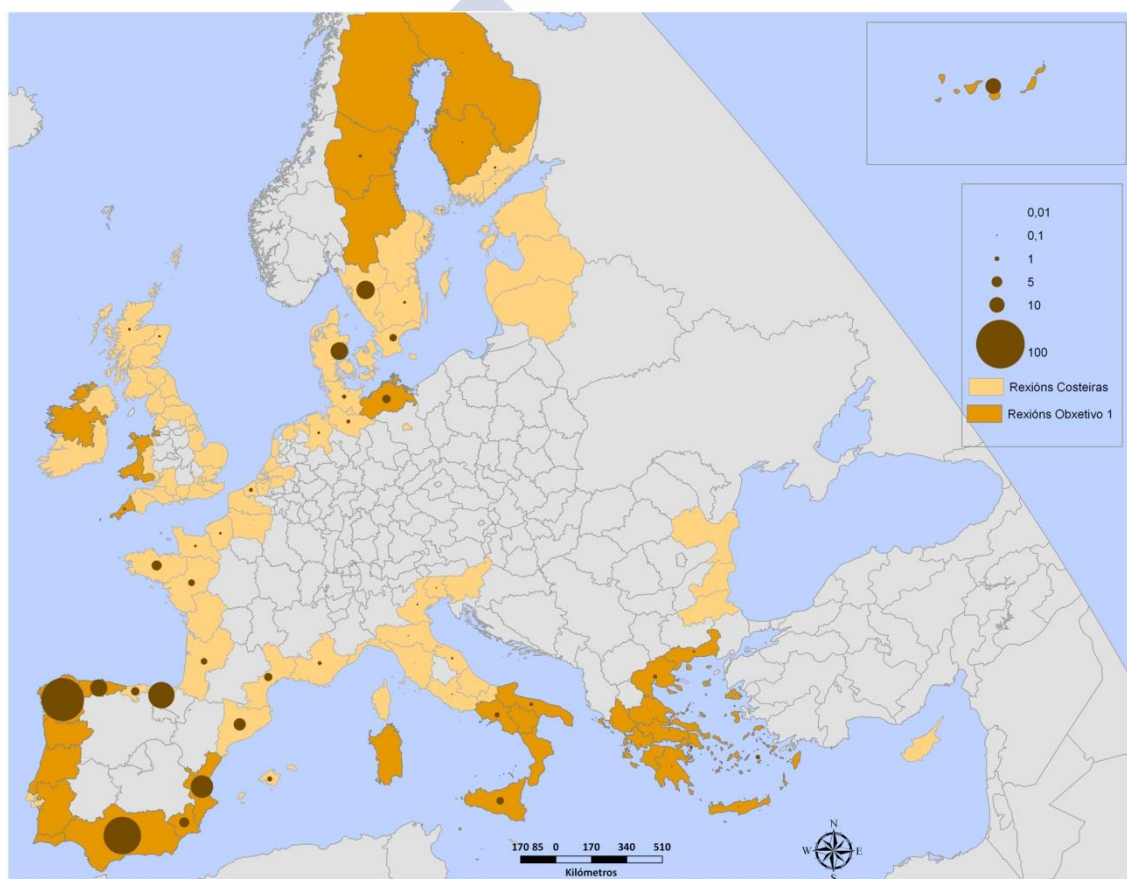
Novamente, a reestruturación das flotas foi considerada unha cuestión prioritaria pola Comunidade Europea. Tratouse de limitar a actividade pesqueira por un lado con diferentes tipos de medidas vinculadas ao axuste das flotas (Eixo 1), e por outro con outro tipo de medidas relacionadas coa paralización temporal das actividades (vedas) e de compensación económica e innovación (Eixo 4). Desde o punto de vista da planificación das medidas de axuste das flotas asumíuse que unha redución das mesmas tería un efecto inmediato sobre a presión exercida sobre os recursos. Argumentouse a existencia dunha correlación directa entre a redución da flota e a mellora dos stocks. Esta cuestión sería crucial porque as avaliacións posteriores do programa virían demostrar que non existía tal reciprocidade, tal e como sucedera no anterior período de programación. A avaliación dos casos financiados puxo de manifesto que en realidade se despezarán as unidades menos eficientes, pertencentes a empresas con problemas económicos, independentemente da situación biolóxica dos caladoiros nos que traballasen. Isto é, non se vinculou a retirada de buques cuns plans de xestión sostible dos caladoiros, o que reduciu a efectividade da medida de cara a conseguir o obxectivo final do programa. Faltou unha estratexia de planificación e xestión conxunta que puidese optimizar a gran cantidade de recursos económicos investidos no sector.

Tamén hai que sinalar un aspecto que contribuíu de maneira negativa á relación entre reaxuste da flota e mellora do recuso. Dentro do Eixo 2 tiñáanse deseñado medidas de renovación e modernización das flotas destinadas a reducir a presión sobre os recursos ao promover a construción de buques novos e innovadores, o que favorecería o desenvolvemento dunha pesca máis sustentable. Pero a reforma da PPC de 2002, e en concreto a retirada de axudas á construción de buques novos, impediron neste momento o deseño de barcos máis eficientes desde o punto de vista enerxético, e máis orientados cara a unha pesca selectiva, o que puido supoñer a perda dunha oportunidade de conseguir barcos punteiros desde unha perspectiva medioambiental da actividade. Neste sentido, o goberno galego puxo en marcha en 1990 o programa PESGA co que

pretendía financiar 25 proxectos de creación de barcos propios⁴³³, que servisen de banco de probas para a introdución de melloras nas embarcacións de pesca de Galicia⁴³⁴.

En conxunto, e segundo as previsións establecidas pola Unión Europea, as medidas do IFOP relativas á flota, e integradas nos eixos 1, 2 e 4 acadaron os obxectivos previstos de redución das flotas, e a substitución de buques vellos por outros máis seguros e eficientes, pero tamén quedou patente que se tiña desaproveitado a oportunidade de favorecer inversións centradas na mellora de aspectos enerxéticos, de seguridade, e de innovación en artes e sistemas selectivos de pesca⁴³⁵.

Figura 61. Axuda comunitaria nas rexións costeiras NUT2, procedente do IFOP en millóns de €. 2000-2004. Renovación e modernización da flota pesqueira (Eixo 2).

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

⁴³³ Entre estes proxectos atopábase o financiamento de arrasteiros de altura, arrasteiros de litoral, embarcacións de artes menores, ou embarcacións dedicadas ao marisqueo.

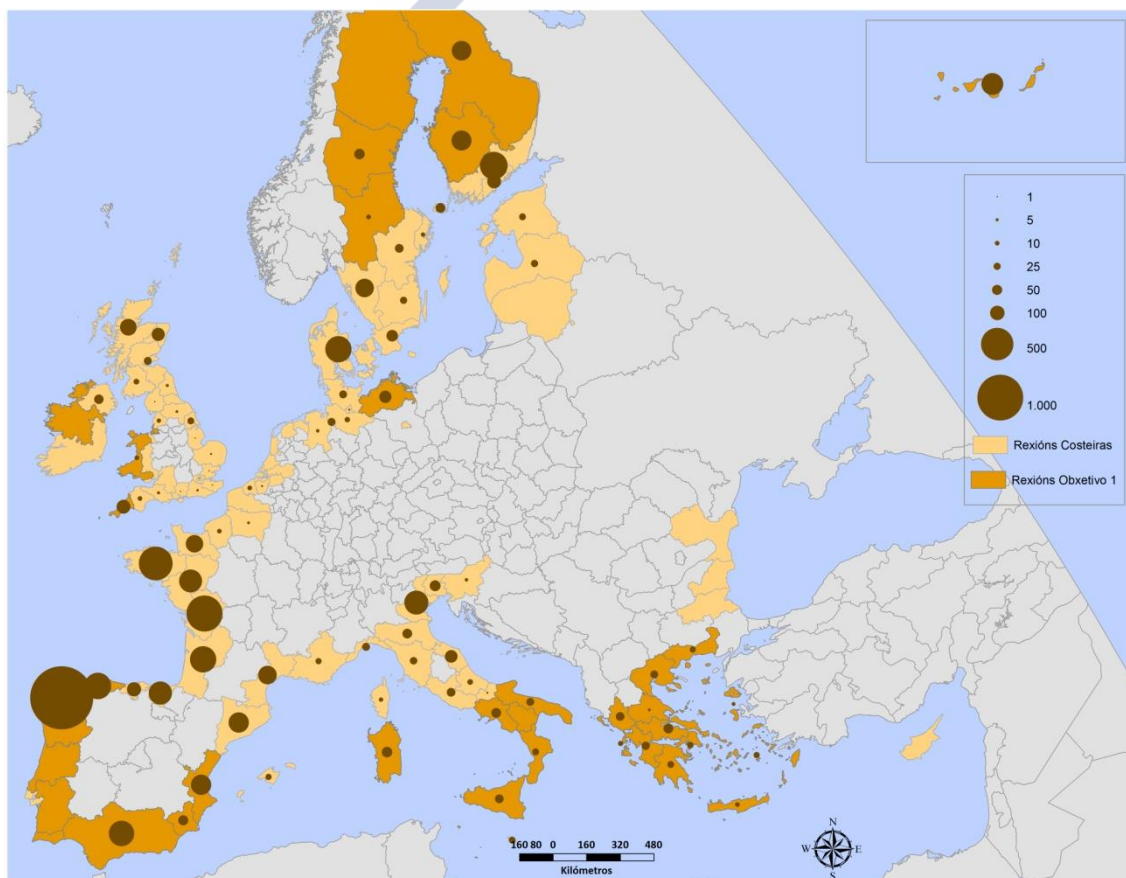
⁴³⁴ Losada, A. (2000). Op. Cit. P. 159.

⁴³⁵ Para coñecer polo detalle a avaliación do impacto xerado polos fondos IFOP no período 2000-2006 é preciso consultar o informe da Comisión Europea (2010b). *Ex-Post Evaluation of the Financial Instrument for Fisheries Guidance (FIFG) 2000-2006*. Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos, Esnst & Young, AND International, Indemar, Eurofish, Bruselas.

Dentro do Eixo 3 do IFOP incluíronse as medidas relativas ás explotacións acuícolas. As actuacións realizadas conseguiron modernizar o equipamento das explotacións europeas e facelas máis competitivas. Pero no seu conxunto non evitaron que se reducise neste período a produción acuícola da UE⁴³⁶, e que se produciran efectos indesexables na mesma, como é o caso de problemas de sobreproducción no caso dalgunhas especies (por ex. panga), o que non estaba en consonancia coa capacidade de absorción do mercado. Estes problemas que se presentaron, e que frearon a esperada e rápida expansión da acuicultura en Europa, estiveron moi relacionados cunha falta de estratexia rexional, e dunha planificación e control do gasto público realizado.

Figura 62 N° proxectos financiados polo IFOP nas rexións costeiras NUT2.
2000-2006. (Eixo 3).

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

Este mesmo problema topámolo coas inversións en equipamento en portos pesqueiros, que acadaron os obxectivos fixados no programa, pero que non se guiaron

⁴³⁶ Que pasa de 1.397.000 T no ano 2000 a 1.281.000 T en 2006 (FAO).

por unha estratexia rexional clara e non tiveron en conta unha previsión futura do volume de actividades relacionadas coa pesca nos portos. Así financiáronse numerosas actuacións en portos que xa sufrían un exceso de capacidade, o que provocou que moitos dos servizos quedaran infrautilizados.

As inversións en comercialización, transformación e promoción (Eixos 3 e 4) contribuíron fundamentalmente a modernizar o sector da distribución dos produtos da pesca e a acuicultura en Europa. Fixeron viables e competitivas moitas empresas privadas, que experimentaron un forte despegue tecnolóxico, pero tamén se produciron deslocalizacións na industria transformadora que puideran ter sido evitadas de existir unha planificación rexional destas axudas.

O obxectivo xeral do IFOP de facer investimento para revitalizar as comunidades costeiras dependentes da pesca non se abordou desde ningunha acción específica, aínda que a promoción do emprego e da actividade industrial nestas zonas foron cubertas de maneira indirecta por moitas medidas do IFOP. Polo tanto non houbo unha planificación estratéxica das necesidades e obxectivos das rexións que orientaran as inversións e a reestruturación do sector pesqueiro en beneficio do desenvolvemento económico local. Na seguinte figura podemos ver a avaliación cualitativa que fai a propia Comisión Europea da contribución das medidas por eixos aos obxectivos do programa.

Táboa 28. Avaliación da contribución das medidas aos obxectivos do IFOP 2000-2006

OBXECTIVOS	Equilibrio duradeiro recursos/explotación	Empresas viables e competitivas	Valor de mercado e valor engadido as APP	Revitalización zonas dependentes
Flota	2	3	1	-1
Acuicultura	0	2	2	3
Equipamento portos	0	2	3	4
Transformación e comercialización	0	4	3,5	3
Organización do sector	1	0,5	1	2
Medidas innovadoras	0,5	0	0,5	0

Fonte: Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea.

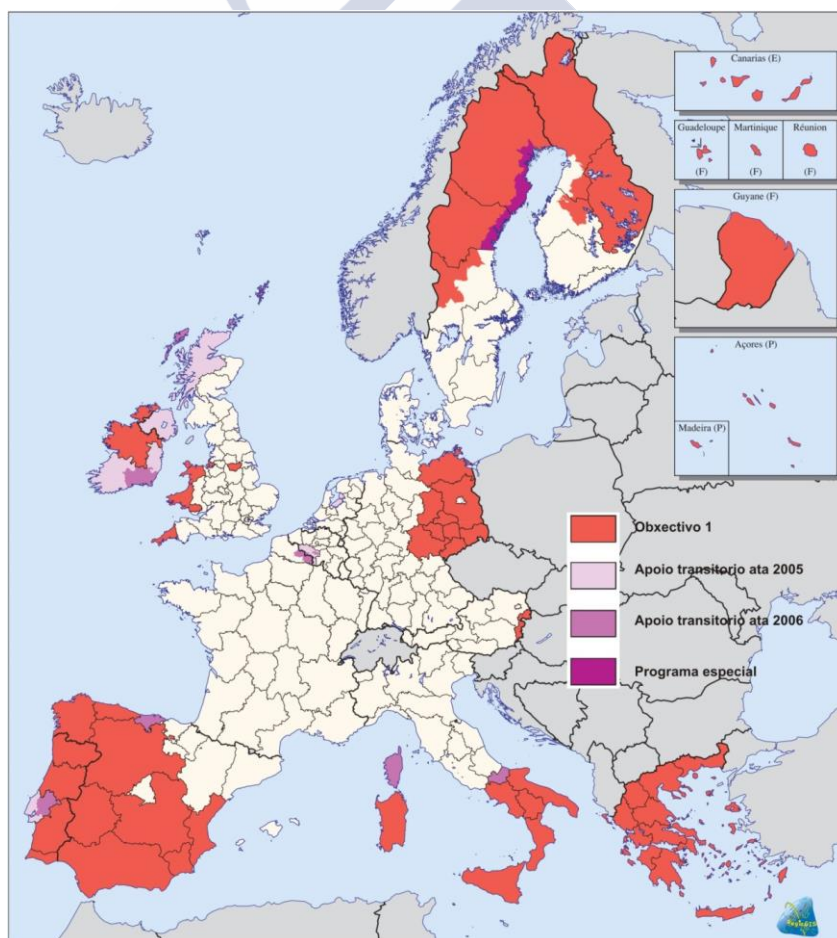

APP: asociacións de produtores. Escala: -1 (efectos moi negativos) a 4 (efectos moi positivos).

Sistema de puntuación baseado en opinións dos avaliadores do programa⁴³⁷.

As avaliacións intermedias e finais deste programa foron conscientes da necesidade de promover enfoques territoriais. Enfoques e estratexias que inclúsen expertos e investigadores, pero tamén institucións e organizacións profesionais para establecer obxectivos claros nas medidas subvencionadas. Esta necesidade identificada a nivel europeo xa se tiña aplicado parcialmente nalgúns países como España ou Alemaña, que aplicaron unha xestión descentralizada (rexional) do programa. Posteriormente, este enfoque territorial sería plenamente integrado no instrumento de intervención da PPC para o novo período 2007-2013, o Fondo Europeo da Pesca (FEP).

Figura 63. Fondos estruturais 2000-2006: rexións obxectivo 1

Fonte: RegioGIS. Adaptación do orixinal

⁴³⁷ Comisión Europea (2010b).Op. Cit.

No caso concreto do estado español, a necesaria tarefa de axeitar a normativa do país á europea para beneficiarse dos novos fondos IFOP fíxose a través do Real Decreto 1048/2003 de 1 de agosto sobre reordenación do sector pesqueiro e axudas estruturais⁴³⁸. Neste período, o territorio cuberto polo obxectivo 1 en España seguiu a ser o mesmo que no período anterior, excepto para o caso de Cantabria, rexión que entrou en fase de exclusión gradual. A inversión total prevista, procedente dos fondos estruturais, ascendía a 3.122,4 M €, dos que 1.504,6 M € correspondían ao IFOP⁴³⁹.

En Galicia, foi o Decreto 201/2000, de 6 de xullo,⁴⁴⁰ o que estableceu o programa de axudas con finalidade estrutural no sector da pesca, a acuicultura e a transformación e comercialización dos seus produtos.

Se pasamos a analizar os datos relativos á incidencia deste fondo en Galicia, vemos que entre 2000 e 2012⁴⁴¹ executáronse pagos⁴⁴², procedentes do IFOP (2000-2006) e da contribución pública estatal e autonómica, por importe de 839.164.278 €, que serviron para financiar 8.035 proxectos. As medidas de intervención directa sobre a flota foron as que levaron o 25,3% do investimento. En accións relacionadas coa industria de transformación e de comercialización inverteuse o 33,9% do total. A acuicultura concentrou o 15,7% das axudas. E o Eixo 4, onde se reunían as medidas relacionadas co desenvolvemento sostible das zonas de pesca, concentrou o 19,3% dos investimentos.

Imos agora entrar con máis detalle nalgunhas das medidas postas en marcha en Galicia, e a súa incidencia sobre o conxunto do sector. Para iso usaremos como fonte a avaliación final do programa IFOP, encargada pola Comisión e presentada en marzo do 2010, que xa citamos anteriormente. No volume 2 deste traballo preséntanse 16 estudos de caso, realizados en 9 estados membros, que pretenden afondar nos efectos do IFOP,

---

⁴³⁸ Publicado no BOE nº 184 de 2 de agosto de 2003.

⁴³⁹ Segundo datos publicados no Informe da Comisión Europea (2003c): Decimocuarto informe anual sobre a execución dos fondos estruturais /COM/2003/0646 final.

⁴⁴⁰ E que deroga o Decreto 278/1994, de 8 de setembro.

⁴⁴¹ O calendario de implementación do IFOP 2000-2006 é o seguinte: Programación de 01/01/2000 a 30/04/2000; Desenvolvemento do programa: 30/04/2000 a 30/06/2009; Peche do programa: 30/06/2009 a 30/09/2010.

⁴⁴² Os fondos do IFOP en Galicia foron xestionados a través da Consellería do Mar (D. X. de Estruturas e Mercados da Pesca, D. X. de Ordenación e Xestión de Recursos Mariños, e D. X. de Competitividade e Innovación Tecnolóxica), e da Consellería de Facenda (D. X. de Planificación Económica e Fondos Comunitarios).

por un lado na modernización da flota, no esforzo pesqueiro e na xestión dos recursos, a nivel rexional e local, e por outro na evolución da industria derivada das actividades pesqueiras, marisqueiras e acuícolas⁴⁴³.

Táboa 29. Inversión con fondos IFOP (2000-2006), estatais e autonómicos en Galicia.

Medida	Descrición	€
11	Retirada definitiva despezamento-fundimento	54.631.741,6
12	Exportacións/Outros fins	340.899,5
21	Construción de novos buques de pesca	139.399.861,6
22	Modernización de buques existentes	18.377.315,2
	Accións sobre a flota (Eixos 1 e 2)	212.749.817,9
32	Acuicultura	132.354.137,7
33	Equipamento portos pesqueiros	46.247.807,4
34	Transformación e comercialización	284.546.471,5
	Eixo 3	463.148.416,6
41	Pesca costeira artesanal	12.363.362
42	Medidas socioeconómicas	7.342.453,9
43	Promoción e procura de novas saídas	19.653.565
44	Accións realizadas polos profesionais	41.108.531,4
45, 46	Paralizacións temporais	80.945.798,8
	Eixo 4	161.413.711
51	Asistencia técnica	1.852.282,2
	Eixo 5	1.852.282,2

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar, Xunta de Galicia. Elaboración propia.

Nesta avaliación oficial, considéranse claramente probados os seguintes efectos xerais directos deste programa en Galicia, en relación a algunhas medidas seleccionadas pola súa significación, e relativas a reestruturación da flota, a xestión dos recursos, e á industria pesqueira:

- Redución do esforzo pesqueiro: conseguido pola diminución das unidades, potencia e arqueo da flota. E por outras medidas como o establecemento de paros biolóxicos ou vedas.

⁴⁴³ Os estudos de caso relativos a Galicia son os nº 1 e 12, centrados nas medidas 13, 21, 22, 41, 42 e 45 do programa.

- Gran redución do tamaño da flota: que pasou de 9.255 unidades no ano 2000 a 5.288 en 2007. Neste mesmo período a súa tonelaxe pasou de 233.914 GT⁴⁴⁴ a 185.431 GT, e a potencia de 523.468 Kw⁴⁴⁵ a 339.805 Kw.
- Esta redución tamén foi favorecida pola transferencia de barcos a empresas mixtas (medida 13) con apoio do IFOP. Foron transferidos 29 buques, que supoñían o 10% dos GT da flota galega no ano 2000.
- Redución da idade dos barcos ao inicio do programa. Esta tendencia quedaría freada pola reforma da PPC que entrou en vigor en 2003 e que suprimiu as axudas á construción de novas embarcacións de pesca.
- Neste período construíronse novos barcos (medida 21) que supuxeron a creación de 66.306 GT e 10.029 Kw.
- Mellora das condicións de seguridade nos barcos, e mellora das condicións de traballo a bordo. En relación á modernización dos buques (medida 22), o cambio de motores supuxo un incremento na potencia instalada de 1.422 GT, o que non chegou ao 1% do total da potencia da flota.
- Aumento da rendibilidade das pequenas empresas pesqueiras, que puideron introducir melloras nas embarcacións, que sen este fondo non serían realizadas.
- A pesca artesanal viuse moi beneficiada polas melloras nas embarcacións e nos servizos dos portos, e pola formación profesional destinada aos mariñeiros.
- En canto ás medidas socioeconómicas (medida 42) foron de gran axuda aos profesionais do sector, especialmente aos mariñeiros, que solicitaron o 70% dos proxectos financiados. O restante 30% foi solicitado por confrarías, cooperativas e asociacións do sector para axuda da vixilancia e sector dos bancos marisqueiros fundamentalmente. O número de beneficiarios ascendeu a 5.120, dos que un 33% se localizaron na Ría de Arousa.

---

⁴⁴⁴ Unidades para medir o *arqueo de rexistro bruto*, que determina o tamaño dun barco.

⁴⁴⁵ 1000 watios, é dicir 1Kw, equivalen a 1,36 Cv de potencia

- As accións financiadas dentro da medida 45 estiveron orientadas no 89,4% dos casos a minimizar os impactos do desastre causado polo afundimento do Prestige⁴⁴⁶.
- Os fondos IFOP contribuíron a manter os empregos nos sectores afectados pola redución dos recursos, ou pola falta de acceso a eles. É o caso das axudas á paralización temporal da actividade debida a paros biolóxicos, suspensión de acordos de pesca, ou traxedias como a o Prestige.
- Aumento da produción das industrias transformadoras: que pasaron de obter 635.000 T no ano 2000, a 1.400.000 T no ano 2006.
- Incremento dos postos de traballo nesta industria transformadora, que aumentaron un 55% entre 2000 e 2007, pasando de 14.315 a 22.798.
- Modernización dos establecementos de transformación e comercialización dos produtos da pesca e a acuicultura. Os principais obxectivos dos proxectos que se presentaron eran a modernización de instalacións e maquinaria, a creación de novas instalacións, o incremento da produción e a creación de emprego. Neste período resultaron financiadas 313 empresas.

Os proxectos destinados á modernizacións da industria transformadora, tamén incrementaron a súa capacidade de produción nun 78,8% dos casos. O 42% das axudas concentráronse na Ría de Arousa, e o 19,3% na de Vigo.

En canto á industria da distribución, dos 174 beneficiarios, o 44,7% tiña a sede social na Ría de Arousa, e o 30,70% na de Vigo. Hai que destacar que a Autoridade Portuaria de Vigo presentou proxectos que acadaron o 7,5% dos fondos desta medida.

- As actuacións destinadas a accións de promoción dos produtos da pesca e a acuicultura (medida 43) concentráronse fundamentalmente en 330 campañas de promoción, e na asistencia ou organización de 76 feiras sectoriais. Apenas se solicitaron fondos para campañas de etiquetado e certificacións de calidade, ou para estudos de mercado e de hábitos de consumo.

⁴⁴⁶ Buque petroleiro fundido fronte as costas de Galicia o 19 de novembro de 2002, provocando un gran desastre ecolóxico debido ao verquido de fuel.

Imaxe 1. Pesca de Rías. Lonxa de Fisterra. Foto Ángeles Piñeiro (04/04/2014)

As inversións procedentes de fondos IFOP destinadas á modernización da flota galega foron consideradas como favorables polo 80% dos profesionais da pesca enquisados pola Xunta de Galicia, en relación ao obxectivo de conseguir unhas embarcacións máis eficientes⁴⁴⁷. Por outra banda, estímase que no 66% dos casos os proxectos relacionados coa industria de transformación e distribución non se terían posto en marcha de non ter contado cos fondos europeos. Isto danos unha idea do forte impacto territorial destas subvencións.

Pero aínda que nalgúns campos conseguíronse avances destacables, noutros nembargante os fondos europeos non foron capaces de cambiar as dinámicas negativas nas que se atopaba o sector. E como exemplo podemos falar de que a pesar do incremento dos custes de produción das empresas vinculadas ao sector pesqueiro, neste período de programación, os prezos en primeira venda dos produtos pesqueiros e acuícolas mantivéronse, ou incluso víronse reducidos para o caso dalgunhas especies.

Por outra banda, moitos portos viron como se reducían tanto as flotas de altura e grande altura, como as litorais e artesanais, e como o abandono da actividade pesqueira era subvencionado con cartos públicos. Gran cantidade barcos da flota industrial se vían obrigados a traballar baixo pavillóns de conveniencia para poder acceder a caladoiros afastados e manter o nivel de emprego e actividade.

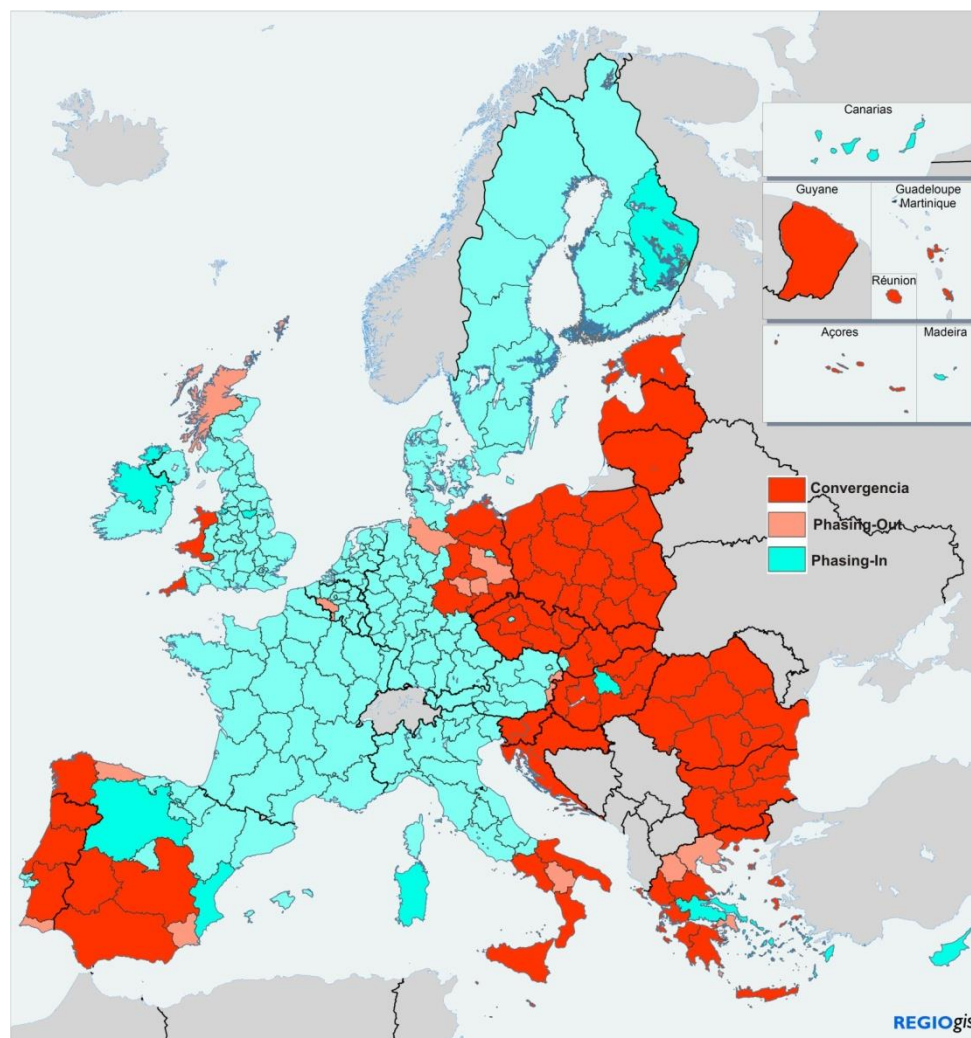
---

⁴⁴⁷ Comisión Europea (2010b). Op. Cit. Vol. 2. P. 195 e seguintes.

5.4.3. FEP (2007-2013)

O Fondo Europeo da Pesca (FEP), para o período 2007-2013, foi aprobado mediante o Regulamento CE 1198/2006⁴⁴⁸, cun orzamento total para todo o período de 4.304.949.019€⁴⁴⁹.

Figura 64. Fondos estruturais 2007-2013: rexións elixibles

Fonte: EuroGeographics Association for the Administrative Boundaries.

España é o país da UE cunha maior porcentaxe asignada do FEP, un 26,29% (1.131.890.912€) de financiación global do fondo para toda Europa. A diferenza do

⁴⁴⁸ Publicado no Diario Oficial L 223 de 15.8.2006. Posteriormente modificado polo Regulamento (UE) 387/2012, publicado no DO L 129 de 16.5.2012.

⁴⁴⁹ Segundo a Decisión da Comisión 2008/693/CE, de 13 de agosto de 2008, que modifica a Decisión C(2006) 4332 pola que se fixa una asignación indicativa anual por estado membro dos créditos de compromiso comunitarios do FEP.

IFOP, este xa non se articulou dentro dos fondos estruturais da UE, aínda que, polo tipo de medidas que se financiaron, seguiu a ter unha compoñente estrutural moi importante, e procedementos de xestión similares aos destes.

Así o FEP encadrouse na categoría de fondos destinados á conservación e xestión dos recursos naturais, como un novo intento de reforzar o equilibrio entre os recursos e a súa explotación, obxectivo que parece de difícil consecución á luz dos resultados acadados até este momento. Os eixos prioritarios neste período de programación serían cinco⁴⁵⁰, estruturados en diferentes medidas e accións.

Táboa 30. FEP. 2007-2013. Ámbitos de intervención.

Nº	Eixo	Medidas
1	Medidas de adaptación da flota pesqueira comunitaria	1.1: Paralización definitiva de actividades pesqueiras. 1.2: Paralización temporal de actividades pesqueiras. 1.3: Inversións a bordo dos buques pesqueiros e selectividade. 1.4: Pesca costeira artesanal. 1.5: Compensacións socioeconómicas para a xestión da flota.
2	Acuicultura, pesca interior, transformación e comercialización de produtos da pesca e a acuicultura	2.1: Acuicultura. 2.2: Transformación e comercialización de peixe.
3	Medidas de interese público	3.1: Accións colectivas. 3.2: Protección e desenvolvemento da fauna e flora acuáticas. 3.3: Portos de pesca, lugares de desembarque e fondeadoiros. 3.4: Desenvolvemento de novos mercados e campañas de promoción. 3.5: Operacións piloto. 3.6. Modificacións para a reconversión de buques pesqueiros.
4	Desenvolvemento sostible das zonas de pesca	4.1: desenvolvemento das zonas de pesca.
5	Asistencia técnica	5.1: asistencia técnica.

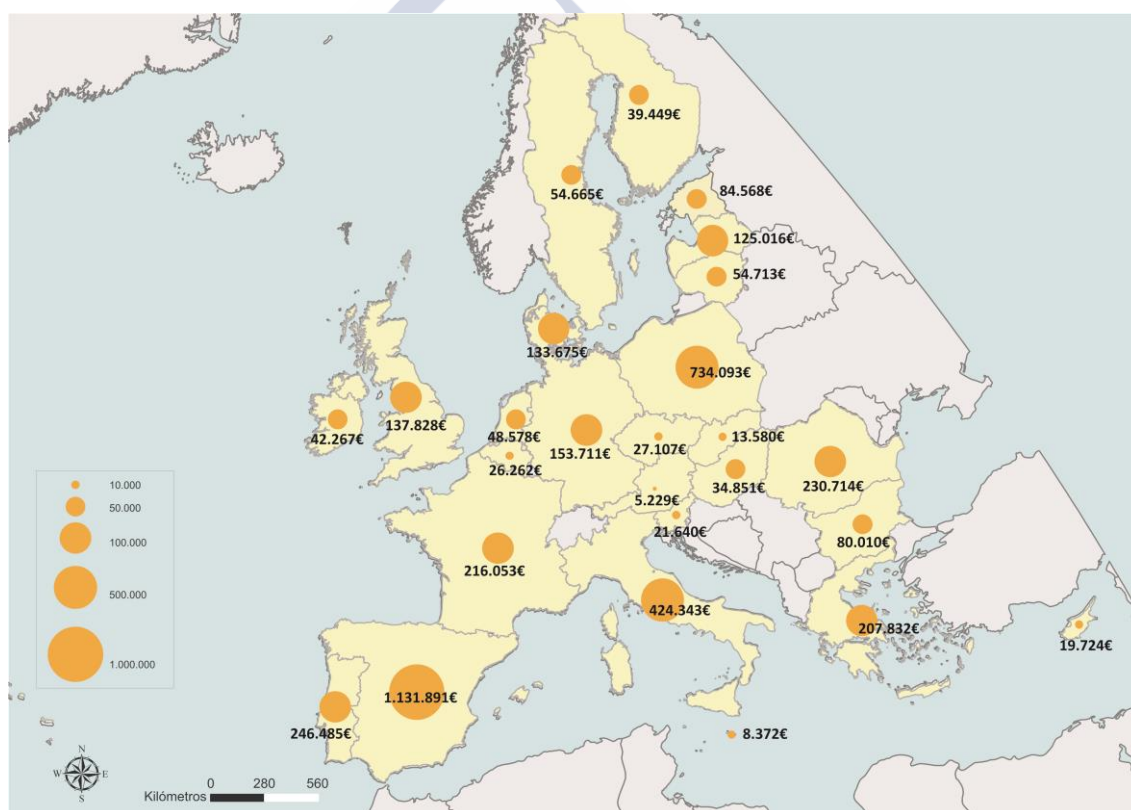
Fonte: Regulamento (CE) nº 498/2007

Neste fondo, e como novidade con respecto ao IFOP, terán especial importancia as medidas centradas no desenvolvemento sostible das zonas de pesca (Eixo 4), deseñadas tendo en conta un enfoque territorial do desenvolvemento.

⁴⁵⁰ As disposicións de aplicación do FEP están recollidas no regulamento CE 498/2007 da Comisión, de 26 de marzo.

Para acceder ás subvencións os estados membros tiveron que elaborar un plan estratéxico e un programa operativo, detallando os obxectivos e prioridades estatais, sempre axustadas aos obxectivos da PPC e do propio programa FEP. A Comisión ten publicado informes anuais sobre a desenvolvemento do Fondo, elaborados a partir das avaliacións provisionais e intermedias dos Estados destinatarios das axudas. Pero aínda non existe unha avaliación final do mesmo que nos permita coñecer con detalle o impacto das medidas financiadas no sector pesqueiro europeo, e concretamente no caso de España e Galicia en especial. Os estados membros deberán presentar antes do 31 de marzo de 2017 os informes finais sobre a execución do seu programa operativo e até ese momento os estudos de impacto non poderán ser máis que provisionais.

Figura 65. Fondos programados. FEP 2007-2013.

Fonte: COM/2013/0921 final. Elaboración propia. .

A Comisión leva publicadas sete avaliacións anuais desde o comezo do programa⁴⁵¹. Na última, relativa ao ano 2013, aínda que con datos de 2012, fai unha

⁴⁵¹ Informes Anuales de la Comisión sobre la aplicación del Fondo Europeo de la Pesca. 2007 (1º) COM/2009/0006 final; 2008 (2º) COM/2009/0696 final; 2009 (3º) COM(2011) 37 final; 2010 (4º)

pequena revisión do impacto destes fondos a nivel europeo, detallando os resultados por eixos de intervención:

Nas medidas incluídas no Eixo 1, documéntase unha lenta pero progresiva reconversión da flota pesqueira, pero que aínda permite un marxe de manobra para continuar cos axustes. A súa forte redución e reconversión, sobre todo no caso da industrial, realizada nas décadas anteriores, fai que as accións neste eixo agora sexan máis selectivas e de menor calado. Con data 31 de maio de 2013 tíñanse investido 486M € do FEP en 3.977 operacións de cese permanente da actividade dos buques, e 49 operacións de adaptación para outras actividades distintas da pesca (pouco máis do 1% do total). En canto á paralización temporal das actividades na mesma data tíñanse financiado 54.826 intervencións cun importe medio financiado polo IFOP de 3.914€ por intervención.

A Comisión Europea presentou en novembro de 2013 un informe⁴⁵² centrado nos efectos específicos das inversións do FEP na paralización temporal e definitiva dos buques de pesca, e os logros para a reestruturación da flota en Europa, en concreto en 9 estados membros⁴⁵³. As conclusións deste informe son bastante demoledoras desde a perspectiva dos fondos invertidos para reestruturar a flota como medio para evitar unha sobreexplotación dos recursos. A maioría das autoridades de xestión estatais e rexionais dos fondos, enquisadas para este estudo, consideran que o despezamento non foi o mellor camiño para conseguir unha adecuación entre a capacidade pesqueira e os recursos dispoñibles, sobre todo en relación a outro tipo de medidas como as cotas de pesca transferibles, que consideran máis eficaces.

Neste documento conclúese que non existe unha relación clara entre a redución da capacidade e o estado dos recursos pesqueiros. A negación desta premisa, que foi o principio sobre no que se baseou a reestruturación da flota europea, presupón que todos os esforzos, medidas e subvencións realizadas durante dúas décadas teñen estado mal orientadas polo que a súa eficacia quedou moi reducida, e no peor dos casos as medidas

---

COM(2011) 927 final; 2011 (5º) COM(2012) 747 final; 2012 (6º) COM(2013) 921 final.; 2013(7º) COM(2014) 738 final.

⁴⁵² European Commission (2013a): *Retrospective Evaluation of Scrapping and Temporary Cessation Measures in the EFF*, MRAG report commissioned by the European Commission, Final Report. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/studies/cessation/index_en.htm].

⁴⁵³ Dinamarca, España, Estonia, Francia, Italia, Polonia, Portugal, Reino Unido e Suecia.

foron contraproducentes. O que nos presenta unha situación difícil de asumir: as medidas de reestruturación da flota tiveron éxito, pero non relación coa mellora dos stocks. Estas certezas avivaron o debate sobre a oportunidade de subsidiar o sector pesqueiro, sobre todo no caso dalgunhas medidas máis controvertidas como as relacionadas coa substitución de motores nos buques.

Os programas de despezamento, que en xeral non teñen afectado á flota artesanal, senón só á industrial, melloraron a eficiencia económica, modernizaron os barcos e retrasaron o seu envellecemento. Pero tamén é verdade que en moitos casos as primas por despezamento reinvestíronse no sector pesqueiro (en novos buques ou en modernización dos xa existentes), o que limitou moito o alcance desta medida no equilibrio entre flota e recursos. Os armadores beneficiarios deste tipo de axudas non basearon a súa decisión de retirada definitiva do buque nunha avaliación sobre o estado dos caladoiros nos que faenaban, senón que máis ben estivo relacionada coa falta de rendibilidade económica da empresa, ou coa chegada á idade da xubilación e a posibilidade de beneficiarse das axudas públicas.

En canto ás accións de paralización temporal da pesca tiveron un impacto fundamentalmente económico e social nas comunidades costeiras, relacionado moitas veces co mantemento dos postos de traballo a curto prazo, pero este impacto foi menor na redución global das capturas.

As medidas relativas a investimentos a bordo dos buques pesqueiros e selectividade (1.3 do Eixo 1) centráronse na substitución de motores ou no cambio de artes de pesca. No primeiro caso viuse afectada até 31 de maio de 2013 só un 1,28% da flota europea, e no segundo a incidencia foi menor aínda, con 316 operacións financiadas, o que supuxo o 0,5% do total das mesmas. Foron medidas que tiveron un custo medio por operación moi baixo.

Ao analizar as medidas recollidas no Eixo 2, vemos que a maioría dos 80.000 postos de traballo nas empresas acuícolas europeas son a tempo parcial, especialmente nos subsectores dos moluscos e a acuicultura en augas interiores. E o 90% das 14.000 empresas existentes son catalogadas como microempresas. Aínda que os investimentos do FEP en acuicultura foron medrando desde 2007, a produción deste subsector

estancouse na última década, e só aporta o 10% do peixe consumido en Europa. Até o 31 de maio de 2013 o investimento do FEP en acuicultura chegaba até os 429,9M €.

A pesar destes discretos resultados, a Comisión considera que a acuicultura é un dos piares do *Crecemento azul*⁴⁵⁴ e o seu desenvolvemento pode contribuír a acadar os obxectivos da *Estratexia Europea 2020*⁴⁵⁵. De feito téñense publicado as liñas estratéxicas para o sector acuícola europeo⁴⁵⁶, coa previsión de que só o crecemento dun 1% no consumo acuícola redundaría na creación de entre 3.000 e 4.000 postos de traballo a tempo completo en Europa⁴⁵⁷. Pero non especifica en base a que datos se fai esta previsión, polo que parecen unhas expectativas difíciles de acadar no actual contexto de crise económica sobre todo en España.

En canto aos subsectores da transformación e a comercialización, o apoio do FEP chegou en maio de 2013 aos 504,6 M€, distribuídos en 4.903 intervencións: tanto en establecementos de procesado -con 1.892 operacións de ampliación ou modernización de instalacións existentes, e 1.289 de creación de novas instalacións-, como de comercialización -con 173 operacións de creación subvencionadas, e 739 de modernización de instalacións xa existentes-.

Dentro do Eixo 3, resulta moi interesante facer referencia á medida 3.5, destinada a financiar operacións experimentais de innovación, que parece podería ser unha oportunidade para o desenvolvemento sostible no sector. Nembargante, e con datos de maio de 2013, estas operacións só supuxeron un 0,53% do total das financiadas polo FEP, cun alto custo medio por intervención, que podería explicar o seu reducido número. O risco que representan estas operacións para o sector privado pola ausencia de beneficios no curto prazo fará necesario que no futuro se reforce se cabe aínda máis o o

---

⁴⁵⁴ European Commission (2012): *Blue Growth opportunities for marine and maritime sustainable growth*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2012/0494 final. [Disponible en http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth/documents/com_2012_494_en.pdf]

⁴⁵⁵ Comisión Europea (2010c): *Europa 2020: Una estrategia para un crecimiento inteligente, sostenible e integrador*. Comunicación de la Comisión, de 3 de marzo de 2010 COM(2010) 2020 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu>].

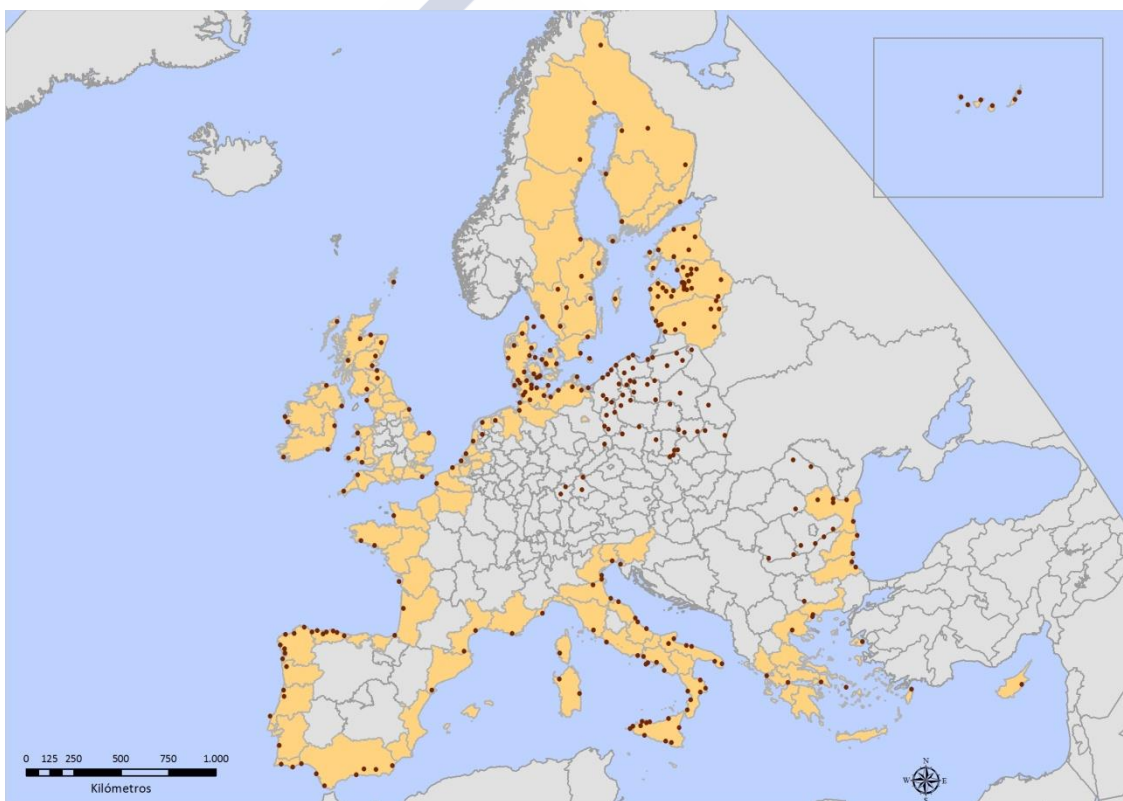
⁴⁵⁶ European Commission (2013b): *Strategic Guidelines for the sustainable development of EU aquaculture*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2013) 229 final.

⁴⁵⁷ European Commission (2013c): *Sixth Annual Report On Implementation Of The European Fisheries Fund (2012)*. COM(2013) 921 final.

financiamento público, que até o momento supoñía 334.327 € por intervención (141.042 procedente do FEP, 132.774 dos fondos públicos estatais, e 60.486 da iniciativa privada).

Gran parte dos proxectos de investigación centrados na innovación no sector pesqueiro son financiados pola Comisión a través de fondos específicos centrados na I+D+i. É o caso de proxectos nos que participan numerosos estados membros da UE, que estudan aspectos tan interesantes para o futuro da pesca como a construción de barcos e motores máis eficientes no consumo de combustible, na aplicación de enerxías renovables nos buques, ou no deseño de novos aparellos de pesca máis selectivos.

Figura 66. Grupos de Acción Costeira en Europa (2014).

Fonte: Base de datos ESPON, a partir de datos da Dirección Xeral de Asuntos Marítimos e de Pesca da Comisión Europea. Elaboración propia.

O Eixo 4 foi un dos de maior peso dentro do FEP pola súa repercusión social. A finais de 2012, 21 estados membros da UE tiñan decidido este eixo, xestionado desde o ámbito local, para o que xa tiñan seleccionado os seus Grupos de Acción Costeira

(GAC)⁴⁵⁸, que ascendían a 303, e que tiñan tramitado 4.704 proxectos a 31 de maio de 2013. Baixo o Eixo 4 as accións financiadas teñen como obxectivo reforzar a fortaleza económica das comunidades pesqueiras, aumentar os ingresos da xente do mar e protexer os empregos nestas áreas periféricas, aproveitando o potencial de emprego do *crecemento azul*⁴⁵⁹.

Os GACs teñen xogado un papel dinamizador da iniciativa empresarial nas comunidades costeiras fortemente dependentes da pesca. Co apoio destes grupos desenvólvense proxectos co obxectivo de favorecer a diversificación económica nestas zonas, de manter postos de traballo, e de crear outros que favorezan o aumento dos ingresos da poboación local, o que resulta difícil de conseguir porque estamos a falar de comunidades periféricas, na súa maior parte afastadas dos centros de decisión económicos e políticos estatais e comunitarios. Conseguen ser unha canle de comunicación directa entre as aspiracións das comunidades costeiras e as políticas implementadas nestas comunidades.

Sen embargo en moitos casos a situación non é tan favorable como cabería esperar para o sector pesqueiro local e as persoas que del viven. Os Grupos atopan dificultades para ser recoñecidos polos pescadores como interlocutores, e para transmitir os obxectivos finais das medidas e proxectos que se financian. A razón podemos atopala en que os proxectos e medidas que se apoian en moi poucos casos están orientados cara os profesionais do mar, senón que son emprendidos por outros empresarios ou colectivos que se atopan implicados na creación de oportunidades de emprego a partir da valorización do patrimonio mariñeiro. Estamos a falar de iniciativas vinculadas ao turismo e a gastronomía fundamentalmente, que na maioría dos casos don vistas con desconfianza polo sector e os seus representantes.

Estes grupos de acción costeira fan máis fincapé en conseguir emprendedores que poñan en marcha proxectos produtivos que permitan executar as axudas comunitarias dispoñibles, que en orientar e informar a eses empresarios sobre os obxectivos perseguidos polo FEP. Así, estanse a financiar proxectos que moitas carecen

---

⁴⁵⁸ *Fisheries Local Action Groups* (FLAGs) nas súas siglas en inglés, son asociacións de actores da pesca e outras forzas públicas e privadas locais, que xestionan os fondos do Eixo 4 do FEP. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/cms/farnet/node>.

⁴⁵⁹ Comisión Europea (2013). "El eje 4: una herramienta en las manos de las comunidades de pesca", *Guía FARNET*, nº 7.

de plans serios de viabilidade a medio prazo, con perspectivas de crear negocios sustentables máis alá do período de financiación, como sería o desexable. En ocasións as persoas vinculadas ao mundo do mar vense enganchadas en accións pouco meditadas, pensadas para facer uso dos fondos dispoñibles. E noutros casos tratan de retirar profesionais da actividades pesqueira sen asegurarse que teñen cabida noutros sectores de actividade, especialmente no turismo, para os que non están preparados, ou para os que a súa formación é moi superficial. Así e todo, os primeiros resultados concretos do Eixo 4 están sendo avaliados pola Comisión nun informe específico que aínda non foi presentado, e que se agarda para o ano 2015.

En canto ao reparto destes fondos do Eixo 4 do FEP en España, a asignación orzamentaria para as rexións obxectivo de converxencia foi de 945,6 M€, dos que o 71,7% se distribuíu entre as CC.AA., e o 28,2% reservouse para xestionar desde a Administración Xeral do Estado. Para as rexións obxectivo de non converxencia o fondo aportou 186,1 M€, dos que 180M € repartiríanse entre as autonomías, e a Administración Xeral do Estado quedaría con 6,1€.

Figura 67. Fondos estruturais 2007-2013: reparto por Comunidades Autónomas.

Fonte: Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente. Elaboración propia.

Pouco se pode afondar en canto á avaliación do impacto deste fondo en Galicia, xa que até o ano 2017 os estados non terán a obriga de presentar os informes de execución deste fondo. Grazas aos datos proporcionados polo goberno autonómico, a través da Consellería do Mar, que recollen os pagos executados até finais do ano 2013, podemos facer unha presentación provisional das accións máis relevantes deste período, considerando a cantidade de fondos que se lle destinan.

Entre 2007 e 2013 executáronse pagos, procedentes do FEP (2007-2013) e da contribución pública estatal e autonómica, por importe de 356.751.849,1 €.

As medidas de intervención directa sobre a flota foron as que levaron o 32,5% da inversión, unha porcentaxe superior a do período de programación anterior. A flota sigue diminuindo o seu tamaño e a súa potencia. Pasamos de 5.288 buques en 2007, a 4.547 en 2014. Nas mesmas datas, o arqueo pasa de 185.431 GT a 151.022 GT, e a potencia de 339.805 Kw a 274.461 Kw. A redución da flota é máis lenta, porque os principais axustes xa foron feitos en décadas anteriores, pero continúa sendo significativa. E Galicia volve a ser a rexión con máis peso do sector pesqueiro dentro de España.

Táboa 31. Inversión con fondos FEP (2007-2013), estatais e autonómicos e Galicia.

Medida	Descrición	€
11	Paralización definitiva actividades pesqueiras	100.060.358,6
12	Paralización temporal actividades pesqueiras	1.353.882,5
13	Inversións a bordo dos buques pesqueiros e selectividade	7.483.292,3
15	Compensacións socioeconómicas para a xestión da flota	7.083.524,8
	Accións sobre a flota (Eixo 1)	115.981.058,2
21	Acuicultura	16.063.889,8
23	Transformación y comercialización de pescado	103.205.716
	Eixo 2	119.269.605,8
31	Acciones colectivas	73.646.795,1
32	Protección y desarrollo de la fauna y flora acuáticas	2.925.685,3
33	Puertos de pesca, lugares de desembarque y fondeaderos	10.373.386,6
34	Desarrollo de nuevos mercados y campañas de promoción	18.112.841,4
	Eixo 3	105.058.708,4
41	Desarrollo de las zonas de pesca	12.298.130,4
	Eixo 4	12.298.130,4
51	Asistencia técnica	4.144.346,3
	Eixo 5	4.144.346,3

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

Seguen a ser cuantiosos os proxectos financiados dentro do Eixo 3, sobre todo os relativos á transformación e comercialización do peixe. Tamén hai que subliñar que se teñen investido máis de 19M€ nestes anos no desenvolvemento de novos mercados e campañas de promoción dos produtos da pesca. Algunhas destas campañas están centradas en aumentar o valor engadido do peixe procedente da pesca artesanal, como é o caso das marcas “Lonxa de Fisterra”, ou “Pesca de Rías”.

5.4.4. FEMP (2014-2020)

O Fondo Europeo Marítimo e de Pesca (FEMP) é o novo instrumento proposto para acompañar as políticas marítima e pesqueira da UE no seguinte período de programación⁴⁶⁰. O seu regulamento foi aprobado o 20 de maio de 2014⁴⁶¹, e non se centrara unicamente no sector pesqueiro, senón que terá que impulsar o desenvolvemento da Política Marítima Integrada da UE⁴⁶². Cunha dotación de 6.500 M €, daráselle especial importancia á pesca artesanal, e á subvencionar unha forte aposta por unhas artes de pesca máis selectivas como medio para evitar a práctica dos descartes.

Neste novo fondo non se contempla destinar axudas á construción de novos buques, nin a aquelas accións que supoñan un aumento da capacidade pesqueira da UE. Pola contra, vaise apostar pola mellora da recollida de datos relativos á pesca para que os procesos de toma de decisións sexan máis sólidos, e reforzaranse os programas de control da pesca. Moitos colectivos traballan para exercer presión sobre a Comisión para que se mellore a calidade dos datos sobre os que se asentan os informes científicos de avaliación dos stocks e de establecemento de posibilidades de pesca. E tamén instan ás autoridades competentes a exercer férreos controis sobre os buques: aparellos, capturas, días de traballo, e caladoiros.

De todas maneiras haberá que ter en conta que neste próximo período de programación Galicia deixa de ser unha rexión de converxencia para pasar ao grupo das

⁴⁶⁰ Proposta modificada de Regulamento do Parlamento Europeo e do Consello relativo ao Fondo Europeo Marítimo e de Pesca /COM/2013/0245 final - 2011/0380 (COD)/

⁴⁶¹ Regulamento UE nº 508/2014, do Parlamento e do Consello de 15 de maio de 2014.

⁴⁶² Comunicación da Comisión ao Parlamento Europeo, ao Consello, ao Comité Económico e Social Europeo e ao Comité das Rexións - Unha política marítima integrada para a Unión Europea {COM(2007) 574 final} {SEC(2007) 1278} {SEC(2007) 1279} {SEC(2007) 1280} {SEC(2007) 1283} /COM/2007/0575 final/.

máis desenvolvidas da UE, debido a que o seu PIB per cápita supera o 90% da media do da Europa dos 27.

O 22 de decembro de 2014, o Goberno español presentou o Programa Operativo de FEMP, elaborado seguindo as directrices da Comisión Europea. Este programa, foi sometido a un proceso de participación pública que rematou o 15 de xaneiro de 2015, e recolle un acordo coas CC.AA. para o reparto de fondos. Investiranse en España 1.161 M€.

Táboa 32. Prioridades e obxectivos específicos previstas no FEMP (2014-2020)

Prioridades		Obxectivos específicos
1	Fomentar unha pesca sustentable, eficiente, innovadora, competitiva e baseada no coñecemento	<ul style="list-style-type: none"> - redución do impacto da pesca no medio mariño, evitar e reducir as capturas non desexadas; - protección e recuperación da biodiversidade e os ecosistemas acuáticos; - equilibrio entre a capacidade pesqueira e as posibilidades de pesca dispoñibles; - fomento da competitividade e a viabilidade das empresas, da pesca costeira artesanal, e mellora das condicións de seguridade e traballo; - apoio á consolidación do desenvolvemento tecnolóxico, á innovación, incluído o aumento da eficiencia enerxética, e a transferencia de coñecementos; - desenvolvemento da formación profesional, de novas competencias profesionais e da formación permanente.
2	Fomentar unha acuicultura sustentable, eficiente, innovadora, competitiva e baseada no coñecemento	<ul style="list-style-type: none"> - o apoio á consolidación do desenvolvemento tecnolóxico, a innovación e a transferencia de coñecementos; - o fomento da competitividade e a viabilidade das empresas acuícolas, incluídaa mellora de seguridade e das condicións de traballo, en particular das PEME; - a protección e a recuperación da biodiversidade acuática e a potenciación dos ecosistemas relacionados coa acuicultura, e fomento dunha acuicultura eficiente no uso dos recursos; - fomento dunha acuicultura cun elevado nivel de protección do medio ambiente, da saúde y o benestar dos animais, e da saúde e a protección públicas; - desenvolvemento da formación profesional, de novas competencias profesionais e da formación permanente.
3	Fomentar a aplicación da PPC	<ul style="list-style-type: none"> - mellora dos coñecementos científicos e da recopilación e xestión de datos; - apoio á supervisión e ao control. Potenciación da capacidade institucional e dunha administración pública eficiente.
4	Aumentar o emprego e a cohesión territorial.	<ul style="list-style-type: none"> - fomento do crecemento económico, a inclusión social, a creación de emprego, e apoio á mobilidade laboral nas comunidades costeiras e de interior dependentes da pesca e a acuicultura; - diversificación das actividades realizadas no marco da pesca e respecto doutros sectores da economía marítima.
5	Fomentar a comercialización e a transformación	<ul style="list-style-type: none"> - mellora da organización de mercados dos produtos da pesca e a acuicultura; - incentivación das inversións nos sectores da transformación e a comercialización.
6	Fomentar a aplicación da Política Marítima Integrada.	

Fonte: Regulamento (UE) n° 508/2014. Tomado de Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente.

Destacar o desexo de acadar un novo despegue da actividade acuícola, paralizada nos últimos anos. E de integrar a política pesqueira común no marco superior dunha Política Marítima Integrada.

5.5. MEDINDO OS IMPACTOS TERRITORIAIS.

5.5.1. Introducción

Pola súa propia natureza, algunhas políticas sectoriais teñen un impacto máis explícito que outras. Estas intervencións políticas en xeral intentan corrixir os desaxustes económicos, sociais e medioambientais que se derivan dunha actividade económica, reducir os efectos negativos das decisións de inversión ou desinvestimento, e acelerar ou multiplicar as decisións de inversión. Neste sentido as intervencións financiadas a cargo dos fondos europeos serían a priori máis importantes naqueles países ou rexións, ou naqueles sectores, onde as inversións con fondos estatais son escasas.

Para empezar a identificar os impactos territoriais, cómpre establecer unha clarificación da expresión. Consideramos efectos territoriais aqueles que unha intervención política específica ten sobre a posición socioeconómica e o desenvolvemento dun territorio. Son impactos territoriais directos os claramente discernibles entre aqueles aos que se destina a intervención ou o investimento. Os indirectos son aqueles efectos, que tamén son identificables, aínda que non son obxectivo directo da intervención realizada⁴⁶³. E para medir os impactos utilizaremos a metodoloxía definida nos estudos do Observatorio ESPON para realizar Análises de Impacto Territorial (TIA), xa definida anteriormente, para o que estableceremos unha serie de indicadores relacionados co noso ámbito de estudo.

A PPC está considerada unha das políticas sectoriais europeas con un impacto máis claro no emprego, e no desenvolvemento económico, especialmente nas áreas costeiras e naquelas rexións fortemente dependentes da pesca, como é o caso de Galicia. Porque a pesca e a acuicultura xogan un papel moi desigual na economía das rexións

⁴⁶³ ESPON 2.1.1. (2006b). Op. Cit. P. 36.

européas, tanto desde o punto de vista social como económico, co que os impactos das intervencións políticas e dos cambios estruturais xerados van ter incidencias moi dispares. Por outra banda, hai que ter en conta que canto maior é a intervención máis grande se espera o impacto.

Cada ano, desde que un programa vinculado á PPC se pon en marcha, as autoridades de xestión elaboran e publican informes detallados sobre a súa execución. Algúns destes informes recollen datos por medidas e por rexións (NUT 2) para cada país. Presentan conclusións relativas á oportunidade das estratexias desenvolvidas, á efectividade e eficiencia das medidas implementadas, e ao impacto socioeconómico das mesmas.

En xeral, en Europa estamos asistindo a unha redución das capturas, e a un estancamento ou crecemento do seu valor en primeira venda en función da especie considerada. Só o 25% do peixe consumido procede da pesca extractiva e esta porcentaxe está a diminuír en beneficio da produción acuícola. Unido a isto hai que subliñar que entre 2008 e 2011 incrementáronse os días de mar por ano nun 8%, feito que foi acompañado dun decrecemento do consumo de combustible nun 7,7%, o que fai pensar que o incremento do prezo do fuel nos últimos anos ten producido un efecto positivo na flota da UE que busca buques e prácticas de pesca máis eficientes. Parece que os resultados económicos de certas flotas teñen mellorado, ao beneficiárense de proxectos piloto e cambios nas artes de pesca -financiados polo FEP-, relacionados con prácticas pesqueiras menos intensivas en combustible.

Está diminuindo o número de mariñeiros, e ao mesmo tempo están medrando lixeiramente os seus salarios. Aumentan os empregos a tempo parcial, especialmente na flota artesanal, que está servindo de refuxio a moitos traballadores procedentes doutros sectores económicos, como a construción, especialmente afectados pola crise. Estas flotas costeiras de pequena escala, que non teñen sido afectadas polos plans de despezamento, están demostrando ser máis eficaces porque teñen maior capacidade de adaptación aos novos escenarios. Aínda que só supoñen o 6% dos TRB totais da flota europea, as súas capturas representan o 15% do valor do peixe desembarcado, e acollen o 40% do emprego total⁴⁶⁴.

---

⁴⁶⁴ Segundo datos publicados en European Commission (2013c). Op. Cit.

Esta breve presentación do estado do sector pesqueiro en Europa, amosa unha situación en gran medida froito das intervencións e medidas de reestruturación até agora descritas. Unha vez recoñecidas as limitacións intrínsecas á natureza deste estudo, e ás que xa fixemos referencia anteriormente, relacionadas especialmente co establecemento de relacións causa-efecto na evolución do sector, agora trataremos de establecer un sistema de indicadores, construído para abordar este estudo de impacto, que se estrutura en varios bloques temáticos, e que detallamos a continuación.

5.5.2. Sistema de indicadores

Un sistema de indicadores constitúe un método para estruturar a medición da información relativa ao sector da pesca, e con iso asegurar a calidade da información empregada. Segundo a AECA⁴⁶⁵, os indicadores son “unidades de medida que permiten o seguimento e a avaliación periódica das variables clave (...), mediante a súa comparación cos correspondentes referentes”. Os sistemas de indicadores supón unha ferramenta útil para avaliar as tendencias no sector da pesca, así como para valorar o cumprimento de obxectivos nas políticas do sector⁴⁶⁶.

Presentamos a continuación unha relación de indicadores orientados a coñecer a evolución do sector pesqueiro e organizados estruturalmente por temas. Esta lista está composta por indicadores seleccionados seguindo criterios de oportunidade en canto á dispoñibilidade de datos, e á relevancia da información que proporcionan para chegar a establecer impactos territoriais da aplicación da política pesqueira común. Organízanse en dous bloques temáticos centrados, por un lado, nos cambios no sector, e por outro na evolución do peso da pesca na economía galega.

Desistimos de analizar indicadores relativos á fortaleza económica das comunidades costeiras, e da súa evolución demográfica e social, pola dificultade que entraña establecer relacións causais entre a aplicación de determinadas políticas sectoriais e a prosperidade dunha comunidade. Estamos a referirnos a que variables como o PIB por habitante, o consumo e os ingresos dos fogares, ou a evolución

⁴⁶⁵ Asociación Española de Contabilidade e Administración de Empresas (2000): *Indicadores de Gestión para las Entidades Públicas*. AECA. Madrid.

⁴⁶⁶ López, M. T. e Gentile, N. (2008): "Sistema de indicadores económicos y sociales: la importancia del análisis integrado". *Actas II Jornadas Nacionales de Investigadores de las Economías Regionales*. Tandil-Argentina.

demográfica destas comunidades costeiras ten sido influído por un conxunto amplo e complexo de factores nos que resulta inviable individualizar os efectos da PPC.

Por outra banda, o estudo de variables non se aborda por período de programación (1994-1999, 2000-2006, 2007-2013) debido ás limitacións dos datos estatísticos dispoñibles, e porque a execución dos fondos non se axusta completamente a cada período, senón que os sobrepasa.

Neste primeiro momento a escala de análise será a Comunidade Autónoma de Galicia, nivel NUT2 dentro do Sistema Estatístico Europeo. Así, organízanse este sistema de indicadores en 2 grandes grupos temáticos:

1. **Impactos no sector:** indicadores centrados en coñecer o progreso dos sectores pesqueiro, acuícola e transformador en Galicia.

- 1.1. Evolución do número de barcos de pesca.
- 1.2. Evolución da potencia da flota pesqueira.
- 1.3. Evolución do arqueo da flota pesqueira.
- 1.4. Evolución da idade da flota pesqueira.
- 1.5. Evolución da estrutura da flota pesqueira.
- 1.6. Evolución do peso específico da flota galega en relación á española e á comunitaria.
- 1.7. Evolución da flota por zona de pesca e porto.
- 1.8. Evolución das capturas en Galicia.
- 1.9. Evolución do peso específico da produción pesqueira galega en relación á española e á comunitaria
- 1.10. Reparto das cotas de pesca entre os membros da UE
- 1.11. Evolución das capturas da flota galega por caladoiros
- 1.12. Evolución da produción acuícola en Galicia.
- 1.13. Principais especies comerciais procedentes da acuicultura en Galicia.

2. **Impactos no peso so sector pesqueiro no conxunto da economía:** indicadores orientados a mostrar a importancia que ten a pesca como xeradora de emprego e como motor de desenvolvemento local.

- 2.1. Evolución do emprego no sector.
- 2.2. Evolución do emprego na pesca.
- 2.3. Sinistralidade laboral no conxunto da flota pesqueira
- 2.4. Evolución do emprego na acuicultura.
- 2.5. Evolución do emprego na industria transformadora dos produtos da pesca e a acuicultura.
- 2.6. Evolución do VEB do sector.
- 2.7. Evolución do consumo de peixe.
- 2.8. Evolución das exportacións e importacións pesqueiras.
- 2.9. Evolución do peso relativo dos diferentes sectores socioeconómicos na economía galega.

A maioría dos datos empregados neste estudo proceden das oficinas estatísticas europea, española e galega. Nalgúns casos tamén se utilizarán fontes secundarias, e datos obtidos de diferentes estudos de impacto que en moitos casos foron elaborados con valores e rexistros da propia Comisión Europea, ou cos procedentes de estudos de caso financiados pola mesma. A procedencia dos datos quedará claramente consignada para cada un dos indicadores, así como os posibles problemas que poidan xurdir do uso de fontes estatísticas diferentes na elaboración dun mesmo indicador. Naquelas ocasións en que se precise botar man de estimacións manexadas polas diferentes administracións ou polo propio sector tamén se fará constar dita circunstancia.

Para o estudo do sector pesqueiro en España e en Galicia atopamos unha serie de problemas coas fontes estatísticas⁴⁶⁷. Na maioría dos casos, non se conta cunha única

⁴⁶⁷ Para profundizar no tema resultan moi ilustrativos os traballos:
- Lois González, R. C. e Aldrey Vázquez, J. A. (2001): "The Problem of Fishery Statistics in Spain". *International conference People and the Sea: Maritime research in the social sciences - an agenda for the 21st century*. Abstracts.

fonte que ofrezca un rexistro longo que permita ver a evolución desde o último terzo do século XX até a actualidade. Debemos usar diferentes fontes de información, que ofrecen rexistros curtos na maioría dos casos, e que dificultan en grande medida a elaboración do estudo comparativo que se pretende realizar nesta tese de doutoramento. Podemos pór como exemplos os casos da produción pesqueira ou acuícola, os datos relativos á flota pesqueira ou os de emprego no sector. Entre 1932 e 1963 publicouse en España a *Estadística de Pesca*⁴⁶⁸, e entre 1965 e 1972 o anuario *La flota pesquera a 31 de diciembre de ...*⁴⁶⁹.o *Anuario de Pesca Marítima*⁴⁷⁰ publicouse entre 1973 e 1986. Nestas tres fontes a metodoloxía de recollida e tratamento de datos non era a mesma, foi evolucionando ao longo do tempo, influíndo directamente na comparabilidade dos mesmos. A partir de 1986, coa transferencia das competencias de pesca ás CC.AA. son estas as que empezan a publicar informes con estatísticas rexionais, o que dificultará enormemente establecer comparacións da situación do sector pesqueiro entre as diferentes comunidades españolas. E haberá que recorrer para este tipo de estudos aos datos proporcionados pola administración estatal, que non ofrecen unha desagregación a nivel rexional máis que nalgúns casos puntuais. Por outra banda, as definicións, conceptos, categorías e metodoloxías estatísticas son diferentes para os datos proporcionados polo Ministerio correspondente e as administracións autonómicas. Esta situación vén a complicar máis a procura dunha serie de datos longa e consistente que permita establecer estudos diacrónicos do sector pesqueiro galego en relación ao español e comunitario.

En 1985 o goberno autonómico galego estableceu unha metodoloxía común de recollida dos datos de venda en lonxa da produción marisqueira. A partir dos datos recollidos en dez lonxas⁴⁷¹ sobre as que se fixo un seguimento diario de vendas, a Xunta publicou en 1990 o informe sobre “Campañas marisqueiras 1985 a 1989. Análise da evolución”, no que non se distingue entre as prácticas de recollida e de cultivo de

---

- Pérez Sánchez, J. A. (1997): “De La pesca y su explotación en la investigación geográfica gallega: un análisis crítico de las estadísticas pesqueras”. En Torres Luna, M. P., Lois González, R. C. e Saavedra Fernández, P. Espazos rurais e sociedades campesiñas. *Semata: Ciencias sociais e humanidades*, nº 9, pp. 129-142.

⁴⁶⁸ *Estadística de Pesca*. Dirección General de Pesca Marítima. Dirección General de Pesca Marítima. Ministerio de Comercio.

⁴⁶⁹ *La Flota pesquera a 31 de diciembre de 1965*, Dirección General de Pesca Marítima, 1966.

⁴⁷⁰ *Anuario de pesca marítima*. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación

⁴⁷¹ Noia, Ribeira, Rianxo, A Illa de Arousa, Cambados, Pontevedra, Bueu, Cangas, Moaña e Redondela.

moluscos. Non sería até o ano 2003 en que se empezaría a publicar de maneira regular datos da produción acuícola en Galicia.

A partir de 1992, os países membros da unión europea deberían cumprir o regulamento 1382/91 do Consello en materia de elaboración de estatísticas. En canto ao caso galego, amparado nas competencias da Xunta de Galicia en materia de ordenación do sector pesqueiro, e en materia de xestión do Rexistro de Buques, aprobouse o Decreto 420/1993, de 17 de decembro, que viu refundir a normativa vixente en materia de rexistros de buques e de empresas de transformación de produtos da pesca, marisqueo e acuicultura. Pero transcorreu case una década sen que se tivera desenvolto este decreto, e sen que se depurara e actualizara o Rexistro de Buques de Pesca de Galicia. Até que no ano 2002 se aprobou a Orde de 8 de maio, que veu a poñer ao día este Rexistro, e estableceu normas sobre a súa xestión e control. A partir de 2004 vense publicando o rexistro por parte do Servizo de Análises e Rexistros (Consellería do Mar). Os datos aparecen publicados na páxina web www.pescadegalicia.com. Esta plataforma ademais de dispor de ferramentas de xestión das actividades relacionadas coa pesca, ofrece información de interese para o estudo do sector:

- Información estatística de pesca fresca vendida nas lonxas galegas, e evolución da cotización en primeira venda nas últimas poxas, por lonxa e especie.
- Información relativa ao Rexistro de Buques Pesqueiros de Galicia, con datos das embarcacións detallados segundo caladoiros, artes empregadas, e porto base.
- Publicacións de información estatística de diferentes actividades relacionadas co sector pesqueiro: anuarios de pesca e acuicultura desde 2003, estudos do Rexistro de Buques de Galicia, situación de permisos de marisqueo a pé, poboación ocupada no sector da pesca e da acuicultura mariña (OCUPESCA).
- Difusión de información de interese para o sector pesqueiro: plans de explotación marisqueira, calendario de mareas, información de mostraxes, e reservas mariñas.

En relación aos datos necesarios para elaborar os estudos de caso, faremos uso de datos recollidos en confrarías, GACs e outro tipo de entes e organismos locais, nos tres concellos de estudo: Carnota (porto de Lira), Muros e Ribeira. Tamén serán de grande utilidade os estudos de caso financiados pola Comisión Europea, e centrados algún deles en portos galegos, e dos que se dará conta no seguinte capítulo.

Antes de analizar os indicadores máis relevantes que poden dar unha visión de conxunto da evolución do sector pesqueiro en Galicia desde a entrada na Comunidade Europea, temos que sinalar que desde o inicio do proceso hai un continxente de barcos e de tripulación galega que non aparece reflectida nos datos de produción galegos nin españois porque pertence a sociedades pesqueiras constituídas en países estranxeiros.

Pero temos que facer referencia a eles pola grande repercusión que teñen en Galicia, especialmente nas comunidades costeiras, que aportan unha parte considerable da man de obra empregada nestas empresas estranxeiras.

Desde o ano 1976 en que se inicia a progresiva ampliación das ZEE máis alá das 12 millas, a flota española de altura e grande altura tñase aproveitado do acceso a gran parte dos caladoiros mundiais. De feito, nese ano o 75% das capturas españolas procedían de augas internacionais. A partir deste momento, e para diminuír o prexuízo destes cambios na flota industrial, o estado español vai favorecer a creación de empresas pesqueiras conxuntas (EPC), constituídas por empresas españolas nun país estranxeiro, en asociación con persoas ou empresas dese país. Na maioría dos casos a empresa española aportaba o barco (e unha parte da tripulación variable en función das restricións legais de cada país), e a empresa estranxeira aportaba as licenzas e permisos para aproveitar os recursos pesqueiros do país. Este tipo de empresas empezaron medrar grazas a beneficios comerciais e fiscais, e aos incentivos á exportación de buques. Así, entre 1977 e 1985 constituíronse 122 EPC en 18 países, coa aportación de 231 buques españois (cun arqueo de 120.418 TRB)⁴⁷².

No proceso de negociación para a entrada de España na Comunidade resultaron conflitivas as cuestións relativas a este tipo de empresas, pola reticencia europea a

---

⁴⁷² Os datos que aquí se citan proceden do Informe CES (1998): *Informe sobre las sociedades mixtas en el sector pesquero, la problemática en el empleo*.

Para coñecer o marco legal de creación deste tipo de empresas tamén resulta interesante o artigo de Barrio García, G. A. (1997): Antecedentes, natureza y régimen jurídico de las empresas pesqueras conjuntas, *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña*, 1, pp 109-140.

admitir as importacións exentas de aranceis de gran parte da súa produción. Así foron publicándose entre 1983 e 1985 regulamentos que diminuíron progresivamente os cupos libres de pagos aduaneiros. A partir deste momento o proceso de constitución de EPCs ralentizouse de maneira clara, e entre 1986 e 1990 creáronse 10 empresas, coa aportación de 14 buques españois, cun arqueo de 3.600 TRB.

Desde 1990 estas empresas pasarían a denominarse sociedades mixtas, e a ser reguladas pola CEE, que tamén apoiaría a súa difusión, a través de axudas financeiras, como un medio para manter o emprego na flota comunitaria de longa distancia aproveitando recursos pesqueiros de terceiros países. Entre 1991 e 1994 constituíronse 41 sociedades mixtas con 86 buques españois, e un arqueo total de 35.000 TRB. A axuda financeira a estes proxectos ascendeu a 114 M ECUS.

A súa expansión continuou ao abeiro da constitución de sociedades mixtas e asociación temporais de empresas no marco de Acordos de Pesca subscritos entre a EU e terceiros países, como foi o caso do Acordo de Pesca con Arxentina, que propiciou a constitución de 99 empresas comunitarias, con 164 buques e 75.235 TRB.

Segundo datos da Consellería de Pesca no ano 2000 eran 75 os buques de capital galego, rexistrados no Reino Unido e con base en Galicia. Estes buques concentraban 19.361 TRB e empregaban a 1.050 traballadores (Varela Lafuente, 2003).

Este tipo de asociación contaría con apoio comunitario até o ano 2005. A partir deste momento os grupos de presión que constituídos por este tipo de empresas tratan de conseguir que a UE cofinancie a renovación das súas flotas con argumentos relativos ao mantemento da posición estratéxica de Europa nestes países, e á riqueza e ao emprego que se xera en España, e en especial en Galicia. Estamos a falar da Asociación de Empresas Comunitarias en Sociedades Mixtas de Pesca (Acemix), englobada na Cooperativa de Armadores de Vigo, ou do Cluster de Empresas Pesqueiras en Países Terceiros, que agrupa a 120 sociedades, repartidas en 24 países, con máis de 320 buques, e que incorpora á práctica totalidade das empresas armadoras con participación de capital comunitario en sociedades de dereito estranxeiro. Podemos dicir que en conxunto o volume de TRB traspasado a este tipo de sociedades é maior que a capacidade de estados comunitarios como Bélxica ou Irlanda.

Por último debemos citar outra estratexia empresarial de gran raigame en Galicia e con gran repercusión na pesca industrial da nosa comunidade. É a denominada “quota hopping”⁴⁷³, que describe o proceso polo que empresas españolas e galegas en particular mercan ou abandean buques noutros países comunitarios co obxectivo de acceder a dereitos e licenzas de pesca. Este proceso foi fortemente rexeitado polas comunidades costeiras implicadas e xerou fortes tensións entre estados membros. Tamén favoreceu o desenvolvemento de políticas nacionais restritivas que moitas veces xeraron conflitos co dereito de acceso ás augas comunitarias por parte dos estados membros. Pero permitiu ás empresas galegas seguir pescando e mantendo postos de traballo. Esta práctica sigue a manterse na actualidade, e a atopar novas canles de difusión, como sucede co acordo de pesca vixente entre España e Portugal, que está a propiciar que armadores galegos merquen barcos en Portugal para acceder a mellores condicións de pesca en augas españolas (tanto en volume de capturas, como en días de pesca).

---

⁴⁷³ Varela Lafuente, M., Freijeiro Álvarez, A. B., Domínguez Torreiro, M. (2003): “El caso de los buques de empresas gallegas de bandera no española (quota-hopping). En Varela Lafuente, M. (Coord.): *La pesca gallega en el escenario internacional*. Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela. Pp. 75-98.

IMPACTOS NO SECTOR	
Indicador 1.1	Evolución do número de barcos de pesca en Galicia
Definición:	
<p>Evolución do número de buques utilizados para a captura, acondicionamento e/ou procesado de peixes e outros recursos vivos do mar.</p> <p>Os barcos deben estar rexistrados segundo un sistema de listas (libros foliados) segundo a súa procedencia e actividade. En España os barcos destinados á pesca e á acuicultura inscribíense nas listas terceira e cuarta respectivamente.</p>	
Unidades	
Nº de buques pesqueiros (terceira lista)	
Fonte/s	
<p>Entre 1973 e 1988: Anuarios de Pesca Marítima. MAPA</p> <p>Desde 1989: Rexistro de Buques Pesqueiros da Comunidade Autónoma de Galicia. Xunta de Galicia.</p> <p>Desde 2003: Plataforma Tecnolóxica da Pesca (www.pescadegalicia.com). Xunta de Galicia.</p> <p><u>Problemas:</u> Derivados da ausencia dunha serie estatística completa proporcionada por unha mesma fonte. En concreto, os datos de buques pesqueiros obtéñense primeiro do MAPA, posteriormente dos Anuarios de Pesca publicados pola administración autonómica e, de maneira complementaria, da serie de informes “A Economía Galega” publicados polo Idega desde 1986, e nos que se citan as fontes anteriores. O cambio na orixe dos datos implica cambios na metodoloxía: definición, datas de recollida, proceso de contabilización e edición, que poden ter influído no cómputo final.</p>	
Descrición:	
<p>Xa desde o principio dos anos 1970, a flota galega se viu afectada polas profundas transformacións que estaban a producirse no dereito marítimo internacional coa ampliación das augas territoriais dos países ribeiregos. Uns anos despois, co inicio das negociacións para a ampliación da Unión, e coa entrada de España na CEE en 1986, o sector houbo de adaptarse ás políticas e normativas establecidas desde Bruxelas, orientadas fundamentalmente a adecuar a flota europea ás posibilidades de pesca, nun contexto de progresiva redución dos recursos.</p> <p>Pese aos sucesivos plans de axuste que favoreceron a paralización e despezamento de barcos de pesca, o número global de buques medrou en Galicia desde 1986 até 1993, aínda que con variacións significativas entre os diferentes segmentos da flota.</p> <p>Entre 1983 e 1986 os plans promovidos para modernizar e reestruturar a flota española non conseguiron os efectos esperados, en gran medida porque se mandaron ao despece buques que de facto non estaban xa operativos. Esta manobra contraria ao espírito do regulamento, e do conxunto da PPC, permitiu construír novas embarcacións e aumentar o nº de embarcacións en Galicia nun 27% entre 1986 e 1989.</p> <p>En xeral, os sucesivos plans de axuste da flota comunitaria chocaron de fronte cos intereses estatais e coa escasa implicación das comunidades locais no obxectivo de redución do esforzo pesqueiro pola falta de concienciación sobre a fragilidade do recurso, e sobre todo pola falta de oportunidades laborais noutros sectores en economías moi pouco diversificadas.</p>	

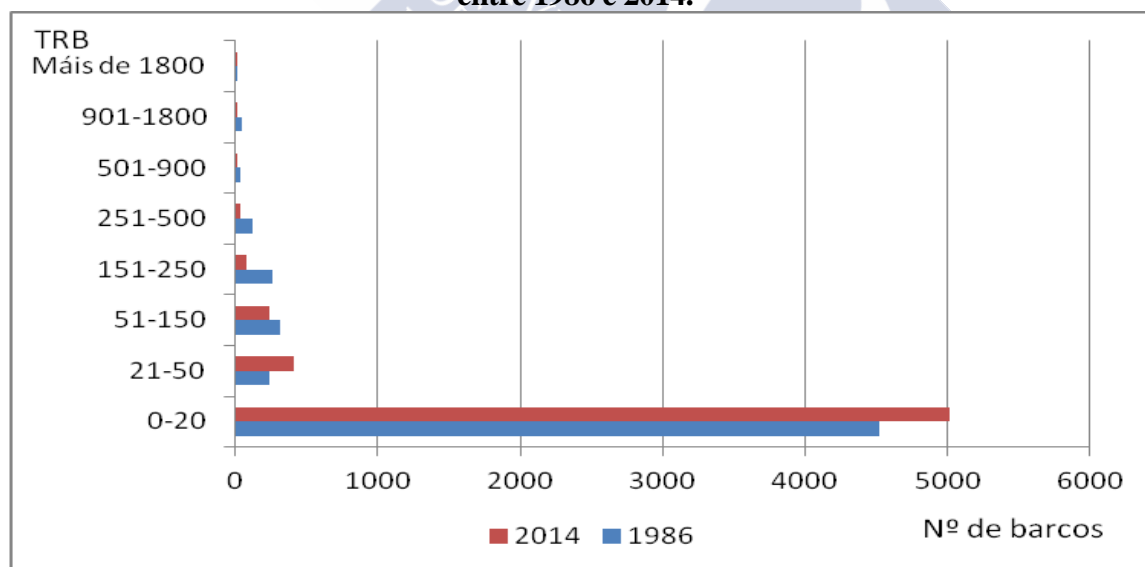
Evolución do nº de barcos con base en Galicia entre 1975 e 2013.

Ano	Nº barcos	Ano	Nº barcos
1975	5.120	2001	7.754
1976	5.196	2004	5.565
1978	5.335	2005	5.382
1979	5.354	2006	5.313
1982	5.556	2007	5.209
1985	5.575	2008	4.911
1986	5.553	2009	4.853
1989	7.053	2010	4.798
1990	7.053	2011	4.737
1993	8.811	2012	4.631
1997	8.761	2013	4.583

Fonte: Datos de 1975 a 1986: MAPA. Anuario de Pesca Marítima. Datos de 1989 a 2001: Censo da flota pesqueira de Galicia da Xunta de Galicia. Datos de 2003 a 2013: Anuarios de Pesca de Galicia. Xunta de Galicia.

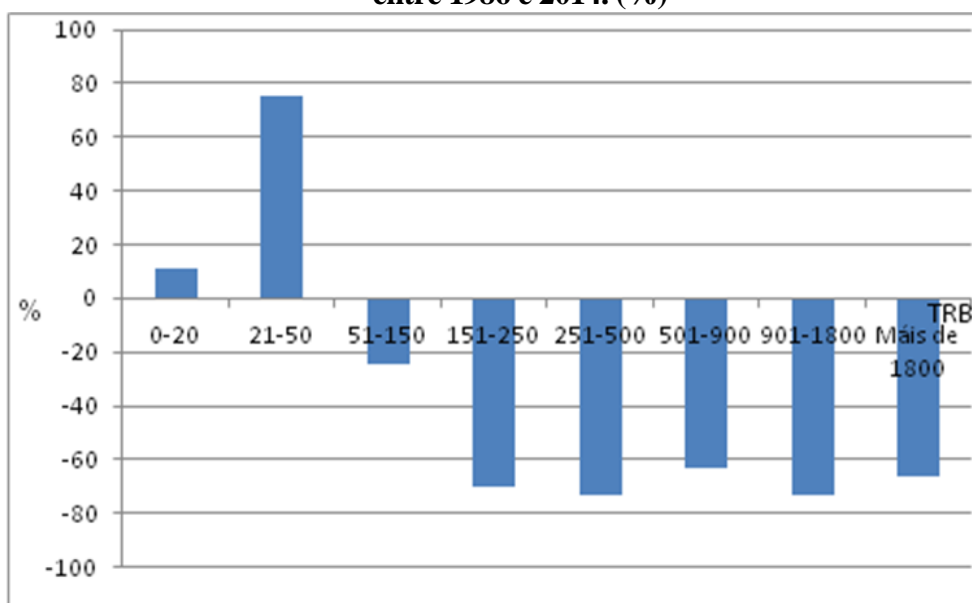
Pero a partir de 1996 a redución sería continua en tódolos segmentos da flota galega, e en 2013 o nº de barcos de pesca chegou a niveis de 1970. Os barcos pequenos, de até 50 TRB, moitos deles sen motor, dedicados á pesca artesanal, incrementaron a súa presenza na flota galega. Considerando o período entre 1986 e 2014 vemos que as fortes reducións da flota afectaron ás embarcacións de máis de 150 TRB, e sobre todo á flota industrial.

Evolución do nº de barcos con base en Galicia, segundo o seu arqueo (TRB), entre 1986 e 2014.

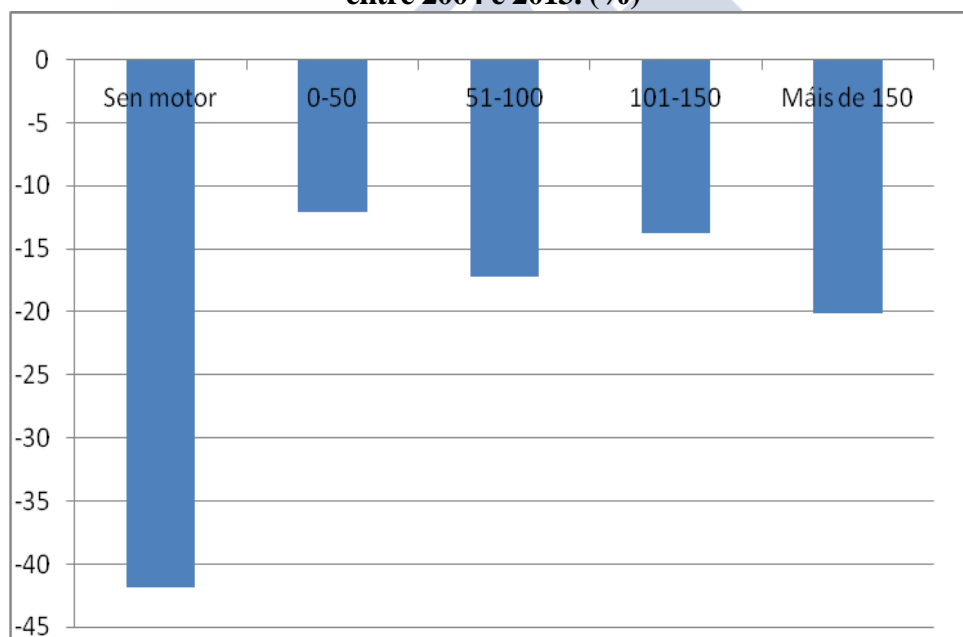
Fonte: Datos de 1986: Anuario de Pesca Marítima. MAPA. Datos de 2014: Pescadegalicia (consulta a 21/05/2014).

Evolución do nº de barcos con base en Galicia, segundo o seu arqueo (TRB), entre 1986 e 2014. (%)

Fonte: Datos de 1986: MAPA. Anuario de Pesca Marítima.
Datos de 2014: Pescadegalicia (consulta a 21/05/2014).

Evolución do nº de barcos con base en Galicia, segundo a súa potencia (CV), entre 2004 e 2013. (%)

Fonte: Anuarios de Pesca de Galicia. Xunta de Galicia.

O estrato máis importante da flota galega, en canto ao seu número, é o que traballa dentro do caladoiro nacional dedicado ás artes menores. Estas embarcacións supoñían en 2014 o 87,8% das que tiñan base en Galicia, e o 91,8% das que faenan no caladoiro nacional. Estas embarcacións cambian as especies obxectivo e as artes de pesca empregadas de maneira estacional.

Fóra do caladoiro nacional, en augas comunitarias faenan 83 buques, fundamentalmente arrasteiros e palangreiros de fondo. En pesquerías internacionais traballan 116 buques,

sumando arrastreiros, cerqueiros e palangreiros de superficie. En conxunto as flotas de altura e grande altura supoñen o 4,3% dos buques galegos, se exceptuamos os auxiliares da acuicultura.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Desde o ano 1983 a CEE aprobou varios Programas de Orientación Plurianuais (POPs), con medidas de intervención sobre a flota pesqueira europea, destinadas fundamentalmente a modernizar e reducir o número de buques en cada un dos países membros. Foron o POP I (1983-1986), POP II (1987-1991), Programa Transitorio para 1992, POP III (1993-1996) e POP IV (1997-2001).

Coa entrada de España e Portugal na CEE, que posuían uns sectores pesqueiros máis desenvolvidos que no caso da media comunitaria, a Comisión aprobou medidas complementarias de control da capacidade pesqueira, como foi o caso do Regulamento CEE 4028/86, co que se pretendía reforzar as medidas destinadas a adecuar a flota ás posibilidades de captura previsibles e medio prazo.

Desde a reforma da PPC en 2002 estes POPs foron substituídos por un límite fixado para a capacidade da flota, controlado por un réxime de entradas e saídas dos buques. Aprobouse o Regulamento (CE) nº 2369/2002, e vinculouse a recepción dos fondos comunitarios ao cumprimento dos obxectivos de redución. A partir deste momento os estados membros presentan un informe anual á Comisión no que se recollen os esforzos realizados por cada país co obxectivo de adaptar a capacidade da flota ás posibilidades de pesca.

A escala rexional, en Galicia investíronse 565,5 M€ entre 1994 e 2013, procedentes de fondos públicos europeos, estatais e comunitarios para reestruturar e renovar a flota pesqueira (segundo datos da Consellería de Medio Rural e do Mar).

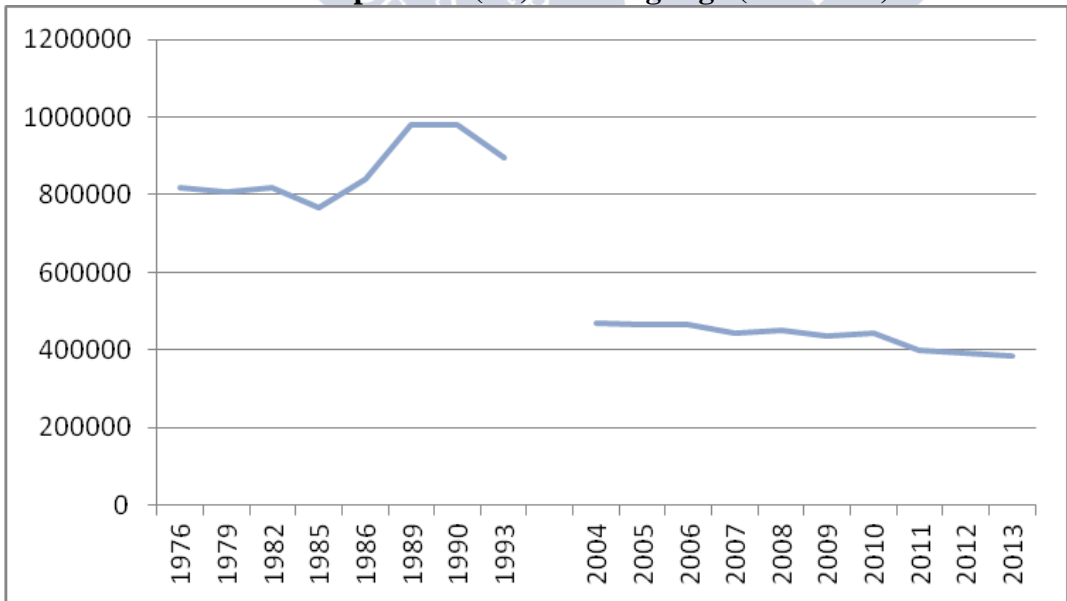
Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

O cumprimento dos obxectivos dos primeiros POPs foi bastante modesto na maior parte dos países da CEE, que continuaron a incrementar a súa capacidade pesqueira pese ás medidas postas en marcha. Os informes de avaliación da Comisión Europea advirten deste punto, e da firme oposición dos estados membros a afrontar as reducións de flota establecidas pola Comisión. Incluso despois da aplicación do POP III e IV, con resultados satisfactorios para Bruxelas, as porcentaxes de redución da flota europea foron moi baixas, sobre todo en termos de TRB, como tamén se pode apreciar nos datos relativos á flota galega.

Pero a partir do ano 1997 as medidas financiadas desde a Unión Europea fixeron que en Galicia se fose reducindo o número de barcos empregados na pesca industrial (litoral, altura e grande altura).

No ámbito da pesca artesanal, rexistrouse un incremento de 675 unidades menores de 50TRB entre 1986 e 2014, fundamentalmente dedicadas a artes varias.

No último informe da Comisión ao Parlamento Europeo e ao Consello (COM (2014) 233 final, Bruselas 29.4.2014), relativa ao ano 2012, cítase que o estado español considera que existe un certo desequilibrio nas flotas artesanais que faenan nas súas augas costeiras, pero que pola contra a situación da flota en augas internacionais é equilibrada ou incluso con capacidade de crecemento en relación ás posibilidades de pesca nese ano. Segundo este mesmo informe, todas as flotas españolas operan con beneficios. Estes problemas de equilibrio entre capacidade e recurso xeran con carácter anual conflitos nas comunidades costeiras. Os colectivos mais activos no sector (mariñeiros e armadores) séntense ameazados pola xestión do recurso que se fixa desde Bruxelas, a través do establecemento de límites de capturas.

IMPACTOS NO SECTOR																																							
Indicador 1.2	Evolución da potencia da flota pesqueira																																						
Definición:																																							
A potencia dos motores instalados nun barco pesqueiro pode medirse en cabalos de potencia (Cv ou HP), ou en kilovatios (Kw). A capacidade dos motores dun buque, xunto co seu arqueio, serven para determinar a capacidade pesqueira (capacidade dun buque ou grupo de buques para capturar peixes).																																							
Unidades																																							
Kw ou Cv Equivalencia: 1Kw=1,36 Cv																																							
Fonte/s																																							
Entre 1973 e 1988: Anuario de Pesca Marítima. MAPA. Desde 1989: Rexistro de Buques Pesqueiros da Comunidade Autónoma de Galicia. Xunta de Galicia. Desde 2003: Plataforma Tecnolóxica da Pesca. Xunta de Galicia.																																							
Problemas: Derivados da ausencia dunha serie estatística completa proporcionada por unha mesma fonte. A isto hai que sumar a ausencia de identificación nalgúns fontes das unidades nas que se expresa a información (Cv, HP, ou Kw).																																							
Descrición:																																							
Desde a entrada na Comunidade en 1986, a flota pesqueira galega houbo de adaptarse a unha Política orientada a conseguir un equilibrio entre a flota e as posibilidades de pesca. Por esta razón a súa evolución veu marcada polos obxectivos e normativas fixadas pola PPC. Pero neste proceso de reestruturación tamén tiveron moita influencia a ampliación das augas territoriais dos estados ribeiregos, e a progresiva sobreexplotación dos recursos pesqueiros.																																							
<p>Evolución da potencia (Cv) da flota galega (1976-2013).</p> <table border="1"> <caption>Data for Evolución da potencia (Cv) da flota galega (1976-2013)</caption> <thead> <tr> <th>Ano</th> <th>Potencia (Cv)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>1976</td><td>820000</td></tr> <tr><td>1979</td><td>810000</td></tr> <tr><td>1982</td><td>820000</td></tr> <tr><td>1985</td><td>780000</td></tr> <tr><td>1986</td><td>850000</td></tr> <tr><td>1989</td><td>980000</td></tr> <tr><td>1990</td><td>980000</td></tr> <tr><td>1993</td><td>900000</td></tr> <tr><td>2004</td><td>480000</td></tr> <tr><td>2005</td><td>470000</td></tr> <tr><td>2006</td><td>470000</td></tr> <tr><td>2007</td><td>450000</td></tr> <tr><td>2008</td><td>460000</td></tr> <tr><td>2009</td><td>440000</td></tr> <tr><td>2010</td><td>450000</td></tr> <tr><td>2011</td><td>400000</td></tr> <tr><td>2012</td><td>390000</td></tr> <tr><td>2013</td><td>380000</td></tr> </tbody> </table>		Ano	Potencia (Cv)	1976	820000	1979	810000	1982	820000	1985	780000	1986	850000	1989	980000	1990	980000	1993	900000	2004	480000	2005	470000	2006	470000	2007	450000	2008	460000	2009	440000	2010	450000	2011	400000	2012	390000	2013	380000
Ano	Potencia (Cv)																																						
1976	820000																																						
1979	810000																																						
1982	820000																																						
1985	780000																																						
1986	850000																																						
1989	980000																																						
1990	980000																																						
1993	900000																																						
2004	480000																																						
2005	470000																																						
2006	470000																																						
2007	450000																																						
2008	460000																																						
2009	440000																																						
2010	450000																																						
2011	400000																																						
2012	390000																																						
2013	380000																																						
Fonte: Datos de 1976 a 1986: MAPA. Anuario de Pesca Marítima. Datos de 1989 a 1993: Censo da flota pesqueira de Galicia da Xunta de Galicia. Datos de 2003 a 2013: Anuarios de Pesca de Galicia. Xunta de Galicia.																																							
Pese aos sucesivos plans de axuste, até o ano 1991 seguiu medrando a potencia da flota galega ao mesmo tempo que aumentaba o número de barcos. A partir deste momento hai un punto de inflexión e haberá unha redución do 60% entre 1991 e 2013, xa que se pasou dos																																							

979.617 Cv aos 384.319 Cv.

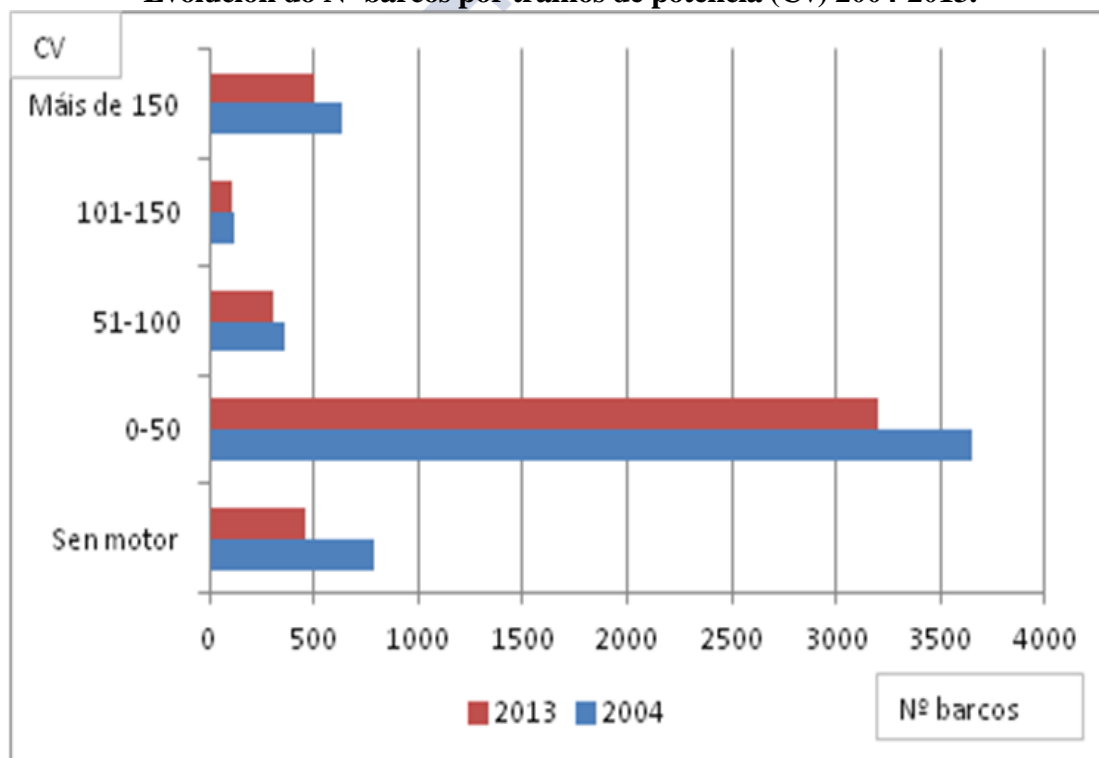
Con datos do Rexistro de Busques Pesqueiros da Xunta de Galicia vemos que a redución da potencia entre 2004 e 2013 foi do 18%. Podemos entóns estimar que entre 1991 e 2004 a redución foi 42%.

No ano 2013 o 70% dos barcos con base en Galicia tiñan unha potencia instalada menor de 50CV. E no seu conxunto estas embarcacións concentraban o 16% da potencia da flota. Estamos a falar da flota artesanal galega, que se reduciu desde 2004 un 41,9% para o caso das embarcacións sen motor, e un 12,1% para o resto.

O restante 20% da flota, que instala motores de máis de 50CV, experimentou una redución aínda maior:

- Reducíronse desde 2004 un 17,2% os barcos con motores entre 51 e 100 CV, que en 2013 eran 303 (o 6,6% da flota).
- Diminuíron un 19,1% os barcos de máis de 100 CV, chegando a 613 unidades en 2013, o que supoñía o 13,3% da flota, co 77,5% da potencia instalada.

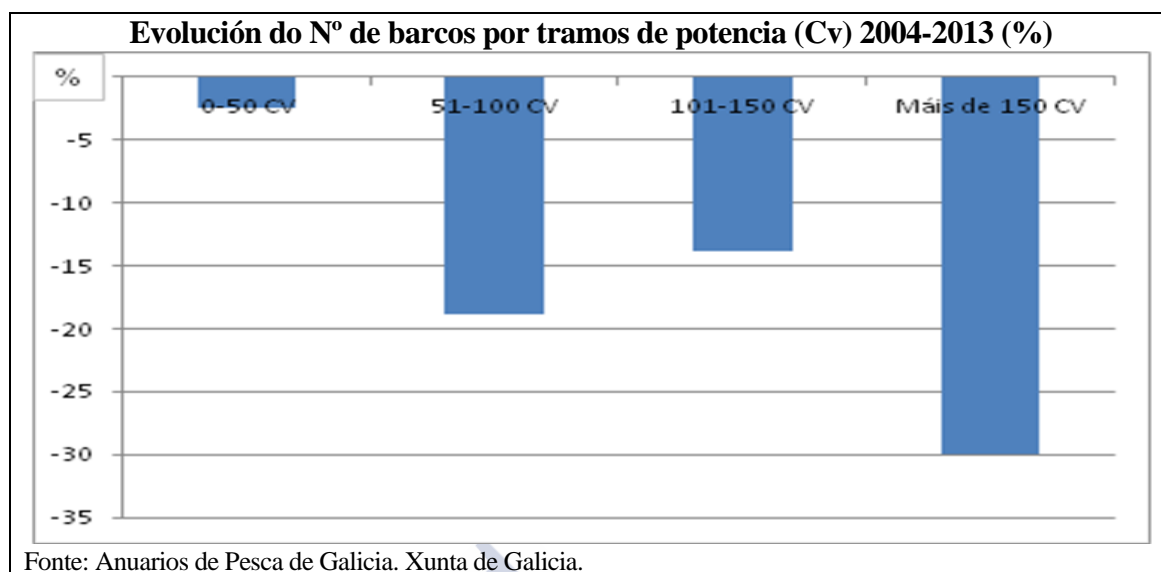
Evolución do N° barcos por tramos de potencia (Cv) 2004-2013.

Fonte: Anuarios de Pesca de Galicia. Xunta de Galicia.

En canto á perda de potencia por segmentos, foi a flota industrial, con motores de máis de 150Cv a que perdeu case un 30% de potencia entre 2004 e 2013. Polo tanto foi a que máis contribuíu a redución de potencia do conxunto do sector en Galicia. E no extremo contrario, a flota de menos de 50Cv que só perdeu o 2,5% da súa potencia no mesmo período.

Pero en todo caso hai que lembrar que tanto a perda de unidades como de potencia e arqueo da flota industrial está relacionada coa perda de barcos pola saída cara a empresas mixtas e flotas de terceiros países.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Desde o ano 1983 a CEE aprobou Programas de Orientación Plurianuais: POP I (1983-1986), POP II (1987-1991), Programa Transitorio para 1992, POP III (1993-1996) e POP IV (1997-2001), destinados a intervir sobre a flota pesqueira europea para fundamentalmente modernizar e reducir o número de buques en cada un dos países membros. Desde 2003 estes POPs foron substituídos por un novo sistema de control de entradas e saídas dos buques, para reforzar os índices de aplicación, e empezou a vincularse a recepción dos fondos comunitarios ao cumprimento dos obxectivos de redución.

Estas medidas de intervención sobre a flota pesqueira europea concretáronse en axudas á paralización temporal e definitiva da actividade, á dedicación de busques pesqueiros a outros países e/ou a outras actividades, e a creación de sociedades mixtas. Ademais de reducir a flota tamén se tentou modernizala, a través da substitución dos motores para que os buques fosen máis eficientes en canto ao aforro no consumo de combustible.

A partir da reforma da PPC de 2003 deixaron de subvencionarse os cambios nos motores que supuxeran un incremento da súa potencia. Esta prohibición, unido aos incentivos que se destinaron a retirada de buques, foron os responsables da aceleración da caída da potencia na flota galega.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

No ano 1986 a potencia dos motores instalados na flota galega era de 841.203 Cv. En 2011, a potencia tiñase reducido en algo máis da metade, até os 401.027 Cv. E continúa a reducirse, aínda que de maneira máis feble, até o ano 2013 en que se rexistran 384.319 Cv.

A perda de potencia concentrouse nos segmentos de flota que traballan nas pesquerías comunitaria e internacional, practicando pesca de altura e grande altura.

Aínda que cunha redución importante da potencia, a flota galega viuse beneficiada no seu conxunto polas axudas comunitarias á modernización, tanto a través da incorporación de avances e innovacións técnicas nas artes e sistemas de pesca, como por medio da substitución de maquinarias que permitiron conseguir uns barcos máis seguros e máis eficientes desde o punto de vista enerxético.

IMPACTOS NO SECTOR																																					
Indicador 1.3	Evolución do arqueo da flota pesqueira galega.																																				
Definición:																																					
O arqueo é o volume ou espazo pechado dunha embarcación. Expresa o tamaño dunha embarcación (arqueo bruto) e a súa capacidade utilizable (arqueo neto). O arqueo total ou tonelaxe de rexistro bruto é o volume do buque entre o plan e a cuberta alta con todos os espazos pechados sobre ela.																																					
Unidades																																					
Toneladas de Rexistro Bruto (TRB), ou GT (Gross Tonnage) nas súas súas en inglés.																																					
Fonte/s																																					
Entre 1973 e 1988: Anuario de Pesca Marítima. MAPA. Desde 1989: Rexistro de Buques Pesqueiros da Comunidade Autónoma de Galicia. Xunta de Galicia.																																					
Problemas: Derivados da ausencia dunha serie estatística completa proporcionada por unha mesma fonte. Cambio de fonte estatística no ano 1989.																																					
Descrición:																																					
Desde os anos 1970 a flota pesqueira galega viña adaptándose aos cambios xerados polas modificacións no dereito internacional do mar, e coa entrada na CEE en 1986 houbo de continuar a súa reestruturación para adoptar as disposicións establecidas pola Comunidade, orientadas a conseguir un equilibrio entre a flota e as posibilidades de pesca.																																					
<p>Gráfico: Evolución do arqueo (TRB) da flota galega (1975-2013).</p> <table border="1"> <caption>Datos estimados do gráfico: Evolución do arqueo (TRB) da flota galega (1975-2013)</caption> <thead> <tr> <th>Ano</th> <th>Arqueo (TRB)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>1975</td><td>260.000</td></tr> <tr><td>1976</td><td>270.000</td></tr> <tr><td>1979</td><td>250.000</td></tr> <tr><td>1982</td><td>240.000</td></tr> <tr><td>1985</td><td>220.000</td></tr> <tr><td>1986</td><td>240.000</td></tr> <tr><td>1989</td><td>350.000</td></tr> <tr><td>1993</td><td>250.000</td></tr> <tr><td>2001</td><td>200.000</td></tr> <tr><td>2004</td><td>120.000</td></tr> <tr><td>2005</td><td>120.000</td></tr> <tr><td>2007</td><td>120.000</td></tr> <tr><td>2009</td><td>120.000</td></tr> <tr><td>2010</td><td>115.000</td></tr> <tr><td>2011</td><td>110.000</td></tr> <tr><td>2012</td><td>105.000</td></tr> <tr><td>2013</td><td>100.000</td></tr> </tbody> </table> <p>Fonte: Datos de 1975 a 1986: MAPA. Anuario de Pesca Marítima. Datos de 1989 a 1993: Censo da flota pesqueira de Galicia da Xunta de Galicia. Datos de 2003 a 2013: Anuarios de Pesca de Galicia. Xunta de Galicia.</p>		Ano	Arqueo (TRB)	1975	260.000	1976	270.000	1979	250.000	1982	240.000	1985	220.000	1986	240.000	1989	350.000	1993	250.000	2001	200.000	2004	120.000	2005	120.000	2007	120.000	2009	120.000	2010	115.000	2011	110.000	2012	105.000	2013	100.000
Ano	Arqueo (TRB)																																				
1975	260.000																																				
1976	270.000																																				
1979	250.000																																				
1982	240.000																																				
1985	220.000																																				
1986	240.000																																				
1989	350.000																																				
1993	250.000																																				
2001	200.000																																				
2004	120.000																																				
2005	120.000																																				
2007	120.000																																				
2009	120.000																																				
2010	115.000																																				
2011	110.000																																				
2012	105.000																																				
2013	100.000																																				
<p>O arqueo total da flota veuse reducindo entre 1986 e 2004 pola progresiva substitución dos grandes buques conxeladores por outros buques de menor arqueo e cunha estrutura máis polivalente para adaptarse a pesquerías menos específicas nun contexto de gran variabilidade, tanto polo peche dalgúns caladoiros, como pola procura de novas especies comerciais.</p> <p>A partir deste momento prodúcense axustes moi suaves que farán que a situación en 2013 sexa moi similar á de 2004, sobre todo no caso dos barcos grandes, de máis de 100GT, que supoñen un 7% da flota galega nos dous períodos considerados.</p> <p>So diminuíu lixeiramente o peso das embarcacións de menos de 1,5GT, que pasaron de ser</p>																																					

o 66% da flota ao 61,3%. Esta perda debeuse fundamentalmente ao crecemento dos buques de 1,5 a 10 GT, que pasaron do 18% ao 23% da flota.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

As medidas de intervención sobre a flota pesqueira europea, destinadas a reducir a flota e a súa capacidade pesqueira, foron descritas nos Indicadores 1.1. e 1.2.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

No ano 1986 o arqueado da flota galega era de 257.616 TRB, e en 2013 de 101.422 TRB. Experimentou unha caída dun 60,6% neste período, o que supón que foi a magnitude que máis se reduciu na flota galega. Esta perda de tamaño dos buques, foi maior que a perda de potencia (54,3%), ou que a caída no número de unidades (17,4%).

En Galicia, a media de tonelaxe por buque en 1986 era de 46,3 TRB e pasou a 26,3 en 2002. Neste mesmo período a flota comunitaria pasou de 19,7 a 21,6 TRB por buque, o que reflicte o grao de incumprimento dos plans de axuste comunitarios por todos os estados membros, a excepción, tal e como xa se comentou, de España, Portugal e Dinamarca.

IMPACTOS NO SECTOR**Indicador 1.4****Evolución da idade da flota pesqueira galega****Definición:**

Idade dunha embarcación tendo en conta o ano da súa construción.

Unidades

Anos desde a súa construción.

Fonte/s

Datos de 1986: Fundación Caixa Galicia (1988). *A Economía Galega. Informe 1988*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.

Datos de 2013: Ministerio de Agricultura, Alimentación e Medio Ambiente.

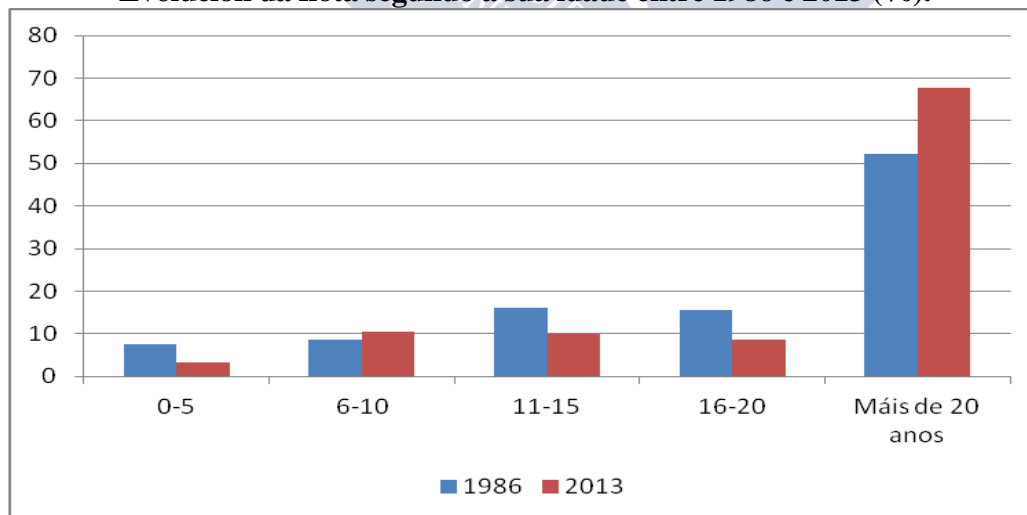
Descrición:

Case un 30% dos buques activos en Galicia foron construídos con anterioridade a 1973, durante o período de estimulación do crecemento da flota desde a administración estatal. Entre 1973 e 1987 construíuse o 27% dos barcos que hoxe teñen base en portos galegos. Coa entrada na UE e os plans de reestruturación da flota, desde 1986 a construción de barcos viuse favorecida polas medidas para renovación das unidades produtivas. Estas axudas contribuíron a substituír os vellos barcos con casco de madeira por unidades dotadas dos últimos avances técnicos.

Evolución do nº de barcos entre 1993 e 2013.

	2008-2013	2003-2007	1998-2002	1993-1997
barcos construídos	158	493	470	411
saldo entre altas e baixas (nº barcos)	-328	-356	-1007	-50

Fonte: A Economía Galega. Informe.

Evolución da flota segundo a súa idade entre 1986 e 2013 (%).

Fonte: A Economía Galega. Informe.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Neste caso as intervencións financiadas a cargo de fondos europeos que influíron de maneira determinante na idade da flota foron por un lado as axudas para o cese permanente

das actividades pesqueiras, (despezamento de buques), as axudas para a modernización das embarcacións (sobre todo a substitución de motores, que alongou a vida produtiva dos barcos), e eliminación das axudas para a construción de novos buques desde 2002 (que freou unha tendencia á substitución de barcos vellos).

1994-1999: Inversión en Galicia con fondos IFOP, estatais e autonómicos.		
Medida	Descrición	€
11	Retirada Definitiva despezamento-fundimento	68.556.087,41
21	Construción de novos buques de pesca	144.450.088,43
22	Modernización de la Flota Pesqueira	23.779.183,38
	Accións sobre a flota. Eixos 1 e 2	236.785.359,1
2000-2006: Inversión en Galicia con fondos IFOP, estatais e autonómicos.		
Medida	Descrición	€
11	Retirada definitiva despezamento-fundimento	54.631.741,6
12	Exportacións/Outros fins	340.899,5
21	Construción de novos buques de pesca	139.399.861,6
22	Modernización de buques existentes	18.377.315,2
	Accións sobre a flota (Eixos 1 e 2)	212.749.817,9
2007-2013: Inversión en Galicia con fondos IFOP, estatais e autonómicos.		
11	Paralización definitiva actividades pesqueiras	100.060.358,6
12	Paralización temporal actividades pesqueiras	1.353.882,5
13	Inversións a bordo dos buques pesqueiros e selectividade	7.483.292,3
15	Compensacións socioeconómicas para a xestión da flota	7.083.524,8
	Accións sobre a flota (Eixo 1)	115.981.058,2

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

Os datos amosan un envellecemento claro da flota galega, formada por un 67,7% de barcos construídos hai máis de 20 anos. E o que é máis preocupante, é que máis dun cuarto da flota (28,8%) contabiliza máis de 40 anos.

Pero hai que ter en conta que, coa axuda dos fondos comunitarios, produciuse unha clara renovación da flota litoral e de altura. Estas axudas tamén contribuíron a renovar a flota de grande altura, que atoparon na renovación tecnolóxica un motor para a súa competitividade.

Con respecto aos barcos pertencentes a sociedades mixtas con intereses galegos, o goberno autonómico deseñou en 2011 unha estratexia que posibilitase a renovación tecnolóxica da flota pesqueira en estaleiros galegos. Neste sentido tense creado un equipo de traballo formado pola administración (Consellerías do Mar, e de Economía e Industria, e Igape), e o sector a través da Asociación Clúster do Naval Galego (Aclunaga), o Centro Tecnolóxico do Naval (Cetnaga), a a Asociación de Empresas Comunitarias en Sociedades Mixtas de Pesca (Acemix). Este ambicioso plan que se esperaba afectase a un cento de embarcacións quedou sen efecto por mor da crise económica.

Pero Galicia sigue a recibir fondos europeos relacionados coa renovación da flota, como no caso do proxecto ARALFUTUR, dentro do Programa FEDER-Interconecta, centrado no deseño e desenvolvemento de solucións tecnolóxicas para a flota arrastreira conxeladora de grande altura. O obxectivo é procurar motores e barcos máis eficientes no consumo de combustible, menos contaminantes, máis seguros e que consigan mellorar a rendabilidade das capturas. De fondo, neste problema atópase a perda progresiva de cotas de mercado da flota galega fronte aos países asiáticos, e a aposta pola inversión en I+D como elemento fundamental para mellorar a competitividade, nun escenario de necesidade de conciliar a eficiencia económica coa preservación dos recursos.

IMPACTOS NO SECTOR																					
Indicador 1.5	Evolución da estrutura da flota pesqueira																				
Definición:																					
Relación entre os diferentes segmentos da flota, e importancia que adquire cada un deles sobre o total.																					
Unidades																					
Clasificación segundo as seguintes variables:																					
<ul style="list-style-type: none"> - O caladoiro no que traballen: caladoiro nacional, augas comunitarias, augas internacionais - Grupos de tonelaxe (TRB u GT) - Potencia (CV)																					
Fonte/s																					
Entre 2004 e 2014: Rexistro de buques pesqueiros. Pescadegalicia.com																					
Descrición:																					
<p>Ao analizar a evolución da estrutura da flota galega entre 2004 e 2013, o primeiro que destaca é a redución do número de buques que faenan en augas comunitarias, nun 40%. Esta diminución afectou especialmente aos arrastreiros, que pasaron de 79 a 39 unidades (redución do 50%), pero tamén aos palangreiros de fondo (redución do 26%, pasando de 65 a 48 buques).</p>																					
Financiación de medidas relativas á reestruturación da flota en Galicia (€)																					
<table border="1"><thead><tr><th>Período</th><th>Retirada definitiva</th><th>Construción novos buques</th><th>Modernización</th><th>Outras medidas</th></tr></thead><tbody><tr><td>1994-1999</td><td>68.000.000,00</td><td>145.000.000,00</td><td>22.000.000,00</td><td>0,00</td></tr><tr><td>2000-2006</td><td>55.000.000,00</td><td>140.000.000,00</td><td>18.000.000,00</td><td>0,00</td></tr><tr><td>2007-2013</td><td>100.000.000,00</td><td>0,00</td><td>10.000.000,00</td><td>10.000.000,00</td></tr></tbody></table>		Período	Retirada definitiva	Construción novos buques	Modernización	Outras medidas	1994-1999	68.000.000,00	145.000.000,00	22.000.000,00	0,00	2000-2006	55.000.000,00	140.000.000,00	18.000.000,00	0,00	2007-2013	100.000.000,00	0,00	10.000.000,00	10.000.000,00
Período	Retirada definitiva	Construción novos buques	Modernización	Outras medidas																	
1994-1999	68.000.000,00	145.000.000,00	22.000.000,00	0,00																	
2000-2006	55.000.000,00	140.000.000,00	18.000.000,00	0,00																	
2007-2013	100.000.000,00	0,00	10.000.000,00	10.000.000,00																	
Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar.																					
<p>Os barcos faenando no caladoiro nacional (Cantabrico-Noroeste) reduciron o seu número nun 17% neste período, con caídas en torno ao 15% nas artes menores, cerco e palangre, e co crecemento dun 5% das embarcacións que traballan con artes de enmalle (rascos, volantas, betas, trasmallos, miños e xeitos).</p> <p>En canto aos buques que traballan en augas internacionais en virtude de acordos con terceiros países, eran 119 en 2013, e aínda que só supoñían o 2,6% dos buques galegos, concentraban o 52% do seu arqueo, e o 34,4% da potencia instalada. Desde 2004 este segmento da flota apenas variou en número, e entre os cambios producidos destaca a redución do número de arrastreiros e cerqueiros, e o aumento dos palangreiros de superficie, sobre todo con base en Vigo e A Guarda, e tamén na Mariña Lucense.</p> <p>Independientemente do caladoiro no que faenen, os arrastreiros supoñían só o 3,5% dos</p>																					

4.583 buques galegos en 2013, pero reunían o 48% do arqueo (GT), e o 33,5% da potencia en CV da flota con base en Galicia. Pola súa parte, menos do 1% das embarcacións que faenan en Galicia utilizan artes de enmalle. As artes de arrastre especialmente, pero tamén as de enmalle (superficie e fondo), adoitan ser consideradas unha ameaza para o medioambiente polos problemas que se asocian ao seu uso, vinculado a unha pesca moi pouco selectiva, e porque posúen unha gran capacidade destrutiva unha vez que se perden e escapan ao control do pescador. A Comisión Europea está estudando propostas destinadas a unha eliminación progresiva deste tipo de redes, consideradas pouco sustentables, dos caladoiros baixo a súa xurisdición.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

A axuda comunitaria orientada á reestruturación da flota pesqueira, e procedente dos fondos IFOP entre 1994 e 1999, concentrouse en dous grandes eixos de actuación. O Eixo 1 recollía as medidas destinadas á retirada definitiva de buques de pesca, á creación de sociedades mixtas, e ao fomento das asociacións temporais de empresas. Neste período Galicia, beneficiárase de 146,54 M€ cos que se co-financiaron 385 proxectos; foi a rexión española e europea que máis fondos recibiu. No Eixo 2 agrupáronse as medidas orientadas a renovación e modernización da flota pesqueira, que recibiron 125,71 M€ do IFOP e que se investiron en 1.051 proxectos.

Dentro do IFOP, os dous primeiros eixos centrábanse no axuste do esforzo pesqueiro e na renovación e modernización da flota.

En Galicia executáronse pagos procedentes do IFOP (2000-2006) e da contribución pública estatal e autonómica, e dentro das medidas incluídas nestes eixos, por importe de 212,74 M €.

No Fondo Europeo da Pesca (FEP), para o período 2007-2013, establecéronse 5 eixos de intervención prioritaria. O Eixo 1 recollía algunhas medidas con incidencia directa sobre a flota, sobre todo as relativas á paralización temporal ou definitiva da actividade, e ás inversións a bordo dos buques pesqueiros e relativas á selectividade das artes de pesca.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

En canto á avaliación do IFOP 1994-1999 en relación ao obxectivo do axuste do esforzo pesqueiro, a Comisión considerou nos seus informes que se tiña producido unha notable diminución da capacidade de pesca da flota española e galega. Os obxectivos programados inicialmente acadáranse en canto á creación de sociedades mixtas e de asociacións temporais de empresas. Pero en canto aos despezos e exportación de buques a terceiros países, os logros foron discretos, aínda que este aspecto foi compensado polo cambio de pavillón dalgúns buques no marco dun acordo pesqueiro de segunda xeración con Arxentina, asinado en 1994.

Entre 2000 e 2006, o IFOP favoreceu a transferencia permanente de buques comunitarios a terceiros países, e sobre todo a renovación dos pesqueiros, co obxectivo de mellorar a seguridade e as condicións de traballo a bordo, a introdución de innovacións nos sistemas de navegación e nas técnicas de pesca. Tamén se financiarían os paros temporais obrigatorios e a reconversión profesional dos pescadores cara a outras actividades.

Na avaliación final do programa IFOP, encargada pola Comisión e presentada en marzo do 2010, considéranse claramente probados os seguintes efectos xerais directos deste programa en Galicia, en relación á reestruturación e renovación da flota:

- Redución do esforzo pesqueiro: conseguido pola diminución das unidades, potencia e

arqueo da flota. E por outras medidas como o establecemento de paros biolóxicos ou vedas.

- Gran redución do tamaño da flota: que pasou de 9.255 unidades no ano 2000 a 5.288 en 2007. Neste mesmo período a súa tonelaxe pasou de 233.914 GT a 185.431 GT, e a potencia de 523.468 Kw a 339.805 Kw.
Esta redución tamén foi favorecida pola transferencia de barcos a empresas mixtas (medida 13) con apoio do IFOP. Foron transferidos 29 buques, que supoñían o 10% dos GT da flota galega no ano 2000.
- Redución da idade dos barcos ao inicio do programa. Esta tendencia quedaría freada pola reforma da PPC que entrou en vigor en 2003 e que suprimiu as axudas á construción de novas embarcacións de pesca. Neste período construíronse novos barcos que supuxeron a creación de 66.306 GT e 10.029 Kw.
- Mellora das condicións de seguridade nos barcos, e das condicións de traballo a bordo. En relación á modernización dos buques, hai que ter en conta que o cambio de motores supuxo un incremento na potencia instalada de só 1.422 GT, o que non chegou ao 1% do total da potencia da flota.
- Mellora da rendibilidade das pequenas empresas pesqueiras, que puideron introducir melloras nas embarcacións, que sen este fondo non serían realizadas.

Con respecto á avaliación do impacto do FEP, a Comisión Europea presentou en novembro de 2013 un informe centrado nos efectos específicos na paralización temporal e definitiva dos buques de pesca, e os logros para a reestruturación da flota en Europa, en concreto en 9 estados membros, entre eles en España. Este informe conclúe que non existe unha relación clara entre a redución da capacidade e o estado dos recursos pesqueiros.

Os programas de despezamento, que en xeral non teñen afectado á flota artesanal, senón principalmente á industrial, serviron para mellorar a eficiencia económica, e incluso para modernizar as flotas e retrasar o seu envellecemento. Pero en ocasións as primas por despezamento reinvestíronse no sector pesqueiro, o que limitou o alcance desta medida en relación ao equilibrio entre flota e recursos.

En canto ás accións de paralización temporal da pesca tiveron un impacto fundamentalmente económico e social nas comunidades costeiras, relacionado moitas veces co mantemento dos postos de traballo a curto prazo, pero este impacto foi menor na redución global das capturas.

IMPACTOS NO SECTOR	
Indicador 1.6	Evolución do peso específico da flota galega en relación á española e á comunitaria.
Definición:	
Numero de barcos, potencia e arqueo da flota con base en Galicia en relación á flota española e á flota comunitaria.	
Unidades	
Peso relativo expresado en %	
Fonte/s	
<p>Para as flotas española e comunitaria: Datos de 1987: Carballo Penela, A., Villasante, C. S., Zotes Tarrío, Y. (2005): “<i>Análisis estructural del sector pesquero gallego: retos y perspectivas de futuro en la Unión Europea</i>”, XIX Reunión Asepelt, Badajoz, 8-11 de junio. Desde 1990: Eurostat e Estadísticas pesqueras do Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente.</p> <p>Para a flota galega: Datos de 1987: Anuario de Pesca Marítima. MAPA. Desde 1989: Rexistro de Buques Pesqueiros da Comunidade Autónoma de Galicia. Xunta de Galicia.</p> <p><u>Problemas</u>: non existe unha única fonte para comparar as tres flotas. Por isto, as comparacións entre datos serven para identificar tendencias, pero non permiten análises exhaustivas, porque en ocasións (que se citan expresamente) fan referencia a diferentes anos.</p>	
Descrición:	
<p>A flota española, e a galega en particular, sempre tiveron un peso considerable no conxunto europeo. Coa entrada na CEE en 1986, España pasa a ocupar o terceiro posto en Europa atendendo ao seu número de barcos (17,4% da flota europea), por detrás de Grecia e Italia. Pero ocuparía o primeiro posto en canto ao arqueo (34,4% dos TRB), e a potencia (32,3% CV) da súas embarcacións.</p> <p>Vinte cinco anos despois, no 2012, España seguía a ocupar o terceiro posto europeo por número de barcos (12,5% do total), e o primeiro polo seu arqueo, co 23,6% dos GT europeos. Pero perde peso relativo en canto á potencia instalada, e pasa a ocupar o terceiro posto por detrás de Italia e Francia. Estes dous países levan desde 1998 con reducións na potencia da súa flota menores que a sufrida por España: 24,4% Italia, e 10,4% Francia, mentres que en España baixou un 30% no mesmo período.</p> <p>No caso de Galicia, ao igual que pasou no conxunto de España, desde a entrada na comunidade e até 1993 foi aumentando o seu número de barcos e, de maneira correlativa, o seu peso relativo en Europa. A nosa comunidade pasou de ter o 5,5% dos barcos europeos en 1987 ao 8,5% en 1997. Ao mesmo tempo, foi afianzando a súa posición en España, pasando do 31,7% ao 33,7% entre as mesmas datas.</p> <p>Nembargante, o número de barcos galegos en Europa reduciuse máis de tres puntos porcentuais entre 1997 e 2007, ano en que supoñía o 5,8% dos europeos. A partir deste momento a redución de buques en Galicia e Europa segue unha senda parella. En 2012, en Galicia tiñan base o 5,7% dos barcos europeos.</p> <p>En canto á tonelaxe dos barcos, o peso de Galicia en Europa foi crescendo desde a entrada na CEE e até comezos dos anos 1990, que empezou a reducirse até os anos 2000, que é cando o peso relativo do arqueo da flota galega en relación á europea se estabiliza arredor do 9%.</p> <p>A evolución da potencia instalada é similar: crecemento até os primeiros 1990, e redución até os anos do cambio de século, para posteriormente entrar nunha tendencia ao mantemento arredor do 6% da potencia da flota europea.</p>	

Peso relativo da flota galega en España e Europa (%)							
		1987**	1990	1997***	2001	2008	2012
Nº Barcos	GA/ES	31,7	33,7	48,8	43,1	43,0	46,1
	GA/UE	5,5	6,6	8,5	7,8	5,6	5,7
Arqueo (TRB/GT)*	GA/ES	37,9	52,5	43,3	34,6	17,4	41,6
	GA/UE	13,0	17,0	12,7	9,9	9,4	9,7
Potencia (Cv, Kw)	GA/ES	31,9	48,3	-	-	45,9	44,8
	GA/UE	-	11,3	-	-	6,7	6,2
* 1987 a 2001 en TRB; 2008, 2012 en GT ** Os datos para Galicia son de 1986; para España e Europa de 1987. *** Os datos de nº de buques son de 1997; os datos de arqueo son de 1993. GA: Galicia; ES: España; UE: Unión Europea.							
Fonte: Eurostat, Informe A Economía Galega, Carballo Penelas e outros (2005)							
<p>A partir do ano 2004, cando en Galicia a administración autonómica empeza a publicar de maneira regular os datos do rexistro de buques pesqueiros, podemos ver como continúa aumentando o peso do sector pesqueiro galego no conxunto estatal, tendencia que continúa a rexistrarse até o momento actual. No ano 2013 os barcos con base en Galicia supoñían o 48,01% en canto ao número, o 42,91% do arqueo (GT) e o 34,38 da potencia (CV) do total dos buques españois, sendo a comunidade española coa flota pesqueira máis desenvolvida.</p>							

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

As intervencións destinadas a acadar unha reestruturación da flota europea, concretáronse, tal e como se ven citando neste traballo, en medidas relativas á retirada temporal e permanente de buques a través de operacións de despezamento, afundimento, ou de traspaso a terceiros países, a sociedades mixtas ou a outros fins. Tamén e inclúen proxectos de construción de novos buques ou de modernización de buques existentes.

O Primeiro Programa de Orientación Plurianual (POP I), aplicaría medidas de intervención sobre a flota pesqueira europea entre 1983 e 1986. Posteriormente aprobaríanse o POP II (1987-1991), o Programa Transitorio para 1992, o POP III (1993-1996) e o POP IV (1997-2001). O cumprimento dos obxectivos dos primeiros POPs foi bastante modesto na maior parte dos países da CEE, que continuaron a incrementar a súa capacidade pesqueira pese ás medidas postas en marcha, fundamentalmente pola oposición dos estados membros a afrontar as reducións de flota establecidas pola Comisión. Incluso despois da aplicación do POP III e IV as porcentaxes de redución da flota europea foron relativamente baixos, en termos de redución de capacidade (TRB) da flota.

O problema residiu en que non todos os países membros cumpriron os seus compromisos e houbo grandes diferenzas entre os ritmos de redución, os segmentos da flota que se viron implicados, e os niveis de axuste da mesma.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

Diferentes diagnósticos coinciden en asegurar que Galicia conta cunha flota industrial máis moderna e eficiente, e máis axeitada ás posibilidades de pesca actuais.

A lenta pero progresiva reconversión da flota pesqueira permitiu manter o forte peso de Galicia en Europa, como unha das rexións coa flota máis competitiva nesta área. Pero hai que ter en conta que, segundo datos da FAO, son as flotas de países asiáticos e americanos

as que están a experimentar un maior crecemento, que desprazan progresivamente á flota galega a posicións máis modestas. Ante esta situación o Goberno galego apoia ao sector e procura fondos comunitarios para seguir a introducir innovacións tecnolóxicas na flota como medio para non perder competitividade.

Por outra banda, o gran desenvolvemento da flota, mantido desde a entrada na CEE e até o momento actual pode vincularse ao feito dunha maior especialización da economía galega –en relación ao resto de España e Europa- nas actividades derivadas da pesca, tal e como queda reflectido no indicador relativo ao peso do sector pesqueiro na economía rexional.

IMPACTOS NO SECTOR	
Indicador 1.7	Evolución da flota pesqueira por zona pesqueira e porto.
Definición:	
Nº de barcos, arqueo e potencia dos mesmos segundo o seu porto de base.	
Unidades	
<p>Nº, TRB, CV.</p> <p>Zonas de produción segundo a Orde do 6 de abril de 2004 pola que se regulan os procedementos de expedición, renovación, traslado e transmisión dos permisos de explotación para embarcacións (DOGA 7 abril de 2004):</p> <p><i>Zona I Vigo:</i> Desde o paralelo que pasa pola desembocadura do río Miño até o paralelo que pasa por Punta Soavela.</p> <p><i>Zona II Pontevedra:</i> Desde o paralelo que pasa por Punta Soavela até o paralelo que pasa por Punta Faxilda.</p> <p><i>Zona III Arousa:</i> Desde o paralelo que pasa por Punta Faxilda até o paralelo que pasa por Punta Sieira.</p> <p><i>Zona IV Muros:</i> Desde o paralelo que pasa por Punta Sieira até o paralelo que pasa por Punta Insua.</p> <p><i>Zona V Fisterra:</i> Desde o paralelo que pasa por Punta Insua até o paralelo que pasa por Cabo Touriñán.</p> <p><i>Zona VI Costa da Morte:</i> Desde o paralelo que pasa por Cabo Touriñán até o meridiano que pasa por Punta Langosteira.</p> <p><i>Zona VII A Coruña-Ferrol:</i> Desde o meridiano que pasa por Punta Langosteira até o meridiano que pasa por Cabo Prioriño.</p> <p><i>Zona VIII Cedeira:</i> Desde o meridiano que pasa por Cabo Prioriño até o meridiano que pasa por Cabo de Bares.</p> <p><i>Zona IX Mariña lucense:</i> Desde o meridiano que pasa por Cabo de Bares até o río Eo.</p>	
Fonte/s	
<p>Datos de 1989: <i>Censo da flota pesqueira de Galicia</i>. Xunta de Galicia.</p> <p>Problemas: O <i>Censo da flota pesqueira de Galicia</i> é documento con numerosos erros na súa primeira edición, que foi novamente publicada no mesmo ano para intentar corrixir os problemas máis significativos. A isto hai que sumar o feito de que este censo de 1989 foi elaborado en base a unha enquisa de participación voluntaria na que non se declararon moitos barcos, o que xera dúbidas sobre a fiabilidade dos datos, e dificulta enormemente as análises comparativas co ano 2014, dada a obrigatoriedade actual da inscrición de todos os barcos no Rexistro de Buques Pesqueiros.</p> <p>Outro dos problemas que presenta o censo de 1989 deriva da gran cantidade de datos que existen sen asignar por porto, en concreto 50.353 TRBs e de 58.004 CVs. Así podemos obter a partir dela unha visión global da estrutura da flota galega en 1989, pero preséntanse grandes dificultades cando descendemos de escala e nos achegamos ás zonas de produción ou aos propios portos.</p> <p>Datos de 2014: Rexistro de Buques Pesqueiros. Plataforma tecnolóxica da pesca. Fundación Caixa Galicia (2003). <i>A Economía Galega. Informe 2003</i>. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.</p>	
Descrición:	
Desde o ano 2006, a efectos estatísticos, establécense nove zonas de produción pesqueira en Galicia, que virían a substituír os antigos distritos marítimos. Son 9 zonas de produción, nas	

que se integran os portos galegos. A continuación detallamos a evolución da flota pesqueira por estas zonas produtivas.

Flota pesqueira galega por zonas de pesca. 2014

Zonas	Nº barcos	TRB	CV
(I) Vigo	743	41.026	133.102
(II) Pontevedra	370	7.775	30.542
(III) Arousa	1.723	1.723	83.350
(IV) Muros	613	3.107	18.350
(V) Fisterra	137	768	5.989
(VI) Costa da Morte	286	3.174	20.319
(VII) Coruña-Ferrol	338	5.394	24.954
(VIII) Cedeira	131	1.400	9.897
(IX) Mariña lucense	195	118	61.072

Fonte: PescadeGalicia. Data de consulta: 29-08-2014.

A zona máis importante por número de barcos é a de Arousa (III), onde se censan o 38% dos barcos galegos. Na súa maioría, son barcos pequenos, e de escasa potencia, dedicados nun 95% ás artes menores. En canto ao arqueo, o maior peso específico recae na zona de Vigo (I), en portos onde teñen base o 16% dos barcos, o 42% do arqueo e o 34% da potencia galegos. Nesta zona ten base unha importante flota de altura e gran altura. Inclúe portos importantes como os de Vigo, Cangas, Moaña, Redondela, Baiona ou A Guarda.

Evolución da flota pesqueira na Zona I. Vigo

Flota	Nº	TRB	CV
1989	1.371	164.480	409.893
2014	743	41.026	133.102
Evolución (%)	-45,8	-75	-67,5

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

Evolución da flota pesqueira na Zona II. Pontevedra

Flota	Nº	TRB	CV
1989	565	22.048	37.004
2014	370	7.745	30.542
Evolución (%)	-35	-64,9	-17,4

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

Nesta zona II atopamos portos de pesca artesanal como Aldán-Hio, Pontevedra, Portonovo, Raxó ou Sanxenxo, con pequenas embarcacións dedicadas a artes menores, e outros como os de Bueu, cunha importante flota de cerco, e Marín, o principal porto desta zona, onde teñen base barcos de arrastre traballando en augas nacionais, comunitarias e internacionais. A flota da Ría de Arousa (Zona III) presenta un marcado carácter artesanal, pola superioridade numérica das embarcacións dedicadas ás artes menores e traballando en augas do caladoiro nacional. Supoñen unha excepción os portos de Ribeira e Cambados. O primeiro é o porto máis importante nesta zona, e o terceiro de Galicia polo entidade da súa flota. Aquí aparecen representados todos os segmentos da mesma: a artesanal, a litoral, e a de altura e gran altura que traballa en caladoiros comunitarios e internacionais. Pero polo seu número destaca a flota arrastreira que faena en augas nacionais. En Cambados ten base unha importante flota de cerco que traballa en augas litorais.

Evolución da flota pesqueira na Zona III. Arousa

Flota	Nº	TRB	CV
1989	1.687	18.520	102.732
2014	1.724	18.056	83.395
Evolución (%)	+2,1	-2,5	-18,8

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

Evolución da flota pesqueira na Zona IV. Muros

Flota	Nº	TRB	CV
1989	551	4.194	18.132
2014	613	3.107	18.350
Evolución (%)	+11,2	-25,9	+1,2

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

Na zona IV atopamos os 4 portos da Ría de Muros-Noia. Os de Noia e Porto do Son especializados en embarcacións artesanais, gran parque do ano dedicadas ao marisqueo de berberecho e ameixa nos bancos da Ría. O de Muros onde a flota artesanal se ve acompañada por unha flota de 9 arrastreros traballando no caladoiro nacional. E o de Portosín, onde destaca unha importante flota de cerco.

Evolución da flota pesqueira na Zona V. Fisterra

Flota	Nº	TRB	CV
1989*	86	237	1.099
2014	137	768	5.989

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

* Non hai datos do porto de Fisterra en 1989.

Catro son os portos da zona V: Corcubión, Fisterra, Lira (Carnota), e O Pindo. Nos mesmos só teñen base embarcacións que traballan no caladoiro nacional, a excepción dun palangreiro de fondo no porto de Fisterra. Supoñen o 3% dos barcos con base en Galicia, e dedícanse fundamentalmente as artes menores, coa presenza dalgún palangreiro e volanteiro.

Evolución da flota pesqueira na Zona VI. Costa da Morte

Flota	Nº	TRB	CV
1989	436	4.884	29.329
2014	286	3.174	20.319
Evolución (%)	-35%	-35	-30,7

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

Na zona VI ten base o 6% da flota galega, nos portos de Caión, Camariñas, Camelle, Corme, Laxe, Malpica e Muxia. Predomina a flota artesanal, aínda que existe no porto de Camariñas flota de cerco, e no de Muxía a dedicada ao arrastre e ao palangre.

Son 11 os portos que se inclúen na zona VII, pero 8 deles son moi pequenos, con menos de 30 embarcacións, no censo de artes menores. Podemos citar neste caso a Ares, Lorbé, Mugardos, Miño, Pontedeume ou Sada. O porto máis grande é o da Coruña, cunha flota de grande altura formada por 5 palangreiros de superficie traballando en augas internacionais, unha de altura constituída por 5 arrasteiros en augas comunitarias, e unha traballando no caladoiro nacional integrada por arrasteiros, cerqueiros e embarcacións con artes menores.

Evolución da flota pesqueira na Zona VII. Coruña-Ferrol

Flota	Nº	TRB	CV
1989*	444	38.340	123.309
2014	338	5.394	24.953

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

* Non hai datos do porto de Barallobre, Ferrol e Redes en 1989.

Evolución da flota pesqueira na Zona VIII. Cedeira

Flota	Nº	TRB	CV
1989	229	5.998	28.831
2014	131	1.400	9.897
Evolución (%)	-42,8	-76,7	-65,7

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

O portos máis importantes desta zona son os de Cariño e Cedeira, e a flota de maior porte é a palangreira de fondo que traballa en augas comunitarias e no caladoiro nacional.

Evolución da flota pesqueira na Zona IX. Mariña Lucense

Flota	Nº	TRB	CV
1989	346	19.919	72.175
2014	195	16.336	61.071
Evolución (%)	-43,6	-18	-15,4

Fonte: Censo da flota pesqueira de Galicia, e PescadeGalicia (29-08-2014).

* Non hai datos do porto de Viveiro en 1989.

Os portos máis significativos na Mariña Lucense son os de Burela e Celeiro. Aquí ten base unha flota de altura e gran altura, formada por palangreiros e arrastreiros que traballan en augas NEAFC e en caladoiros internacionais.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

As intervencións destinadas a acadar unha reestruturación da flota europea, e como consecuencia da flota galega, teñen sido descritas nos indicadores 1.1, 1.2, 1.3 e 1.5. Neste proceso de reconversión non todos os portos galegos rexistraron unha evolución parella. Algúns deles conseguiron adaptarse ás novas circunstancias, aproveitando os fondos europeos para crear unhas flotas especializadas e competitivas nas novas circunstancias de acceso ao recurso.

As medidas financiadas de retirada temporal e definitiva de barcos, os despezamentos, o traslado de busques pesqueiros cara outras actividades, os cambios de pavillón, o fomento das sociedades mixtas e das asociacións temporais de empresas, a construción de novos buques, e a modernización de buques existentes entre outras, tiveron como consecuencia a modificación do peso relativo da flota dos portos galegos. E só algúns deles experimentaron un progreso significativo nas súas flotas desde a entrada na Comunidade Europea. A maioría viron como se reducía o número, tamaño e potencia das embarcacións a consecuencia dun proceso que tratou de axustar a capacidade de pesca cos recursos dispoñibles.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

Unha vez sinalados os problemas coas fontes, especialmente co Censo da flota pesqueira de Galicia de 1989, podemos analizar a evolución da flota galega por zonas, coa referencia a algúns portos de especial relevancia.

Zona I: Con excepcións destacables, a maioría dos portos perden número de barcos, pero sobre todo redúcese o seu tamaño, e a potencia dos seus motores. Rexístrase unha forte diminución da flota dos portos máis importante desta zona, Vigo e A Guarda, onde teñen base os grandes cerqueiros, arrastreiros e palangreiros dedicados á pesca de altura e grande altura.

Hai que destacar o caso do porto de Cangas, onde teñen base 4 arrastreiros conxeladores que faenan en augas internacionais, e onde entre 1989 e 2014 aumentou considerablemente a flota e a importancia da mesma. En menor medida tamén creceu a flota en Moaña, que na actualidade está formada por 3 cerqueiros e 107 embarcacións faenando con artes varias. Cangas e Moaña téñense favorecido da proximidade do porto de Vigo, e das estratexias comerciais das empresas armadoras que cambian de base os seus buques en función das taxas portuarias, ou das expectativas de beneficio segundo as diferentes lonxas.

Nesta zona, fundamentalmente no porto de Vigo, teñen base os cerqueiros conxeladores que se dedican á captura de túnidos, os bacallaeiros que faenan a maior parte do ano en augas de Noruega, os arrastreiros conxeladores que traballan en augas NAFO e no Atlántico suroeste, e os palangreiros de superficie que faenan nos caladoiros nacional e internacional.

Zona II: podemos clasificar, por un lado, aos portos nos que teñen base embarcacións que faenan con artes menores, como Aldán-Hío, Pontevedra, Portonovo, Raxó ou Sanxenxo, onde a pesca é unha actividade con escaso pulo, e onde se mantiveron de maneira testemuñal unhas poucas embarcacións dedicadas á pesca artesanal.

Noutra situación atópanse os portos de Bueu e Marín.

En Bueu a evolución foi bastante positiva neste período, porque medraron tanto o número de barcos como o seu arqueo, e onde se reduciu a potencia da flota nun 25%. Neste porto destacan a flota de cerco e a que traballa con artes menores.

Marín, o principal porto desta zona, experimentou unha forte redución da súa flota, composta de maneira principal, por un lado, por barcos de arrastre traballando en augas nacionais e comunitarias (fundamentalmente Portugal e NEAFC). Por outra, por sete buques arrastreiros conxeladores e un palangreiro de superficie que traballan en augas internacionais.

Zona III: na evolución da flota da Ría de Arousa, de marcado carácter artesanal, destaca a lixeiro crecemento no número de barcos, e o descenso de arqueo, pero sobre todo de potencia dos barcos.

O porto de Ribeira, onde adquire gran peso a pesca industrial, rompe esta tendencia negativa e experimenta un crecemento destacado, do 1,6% no número de barcos, do 39% dos TRB e do 17,4% dos CV.

Zona IV: Destaca sobre todo a caída do arqueo dos buques con base en portos da zona, que se aproxima ao 25%. As perdas acumúlanse nos portos de Porto do Son e Muros. Zona V: a análise da evolución do conxunto da zona vén condicionado pola ausencia de datos para Fisterra no ano 1989, así que non se poden extraer conclusións xerais. Por porto pode constatare o gran declive do Pindo, e o mantemento en número de barcos en Corcubión e Lira. En todo caso, o porto de Lira convertiuse durante uns anos nun exemplo a nivel europeo de aposta pola pesca sustentable, e pola defensa da pesca artesanal e o turismo pesqueiro como motores de desenvolvemento local.

Zona VI: os portos de maior entidade son os de Malpica, Muxía e Camariñas. Pero todos, grandes e pequenos, experimentan un descenso da flota no período analizado, excepto o de Camariñas, onde continúa a ter forza a flota de cerco.

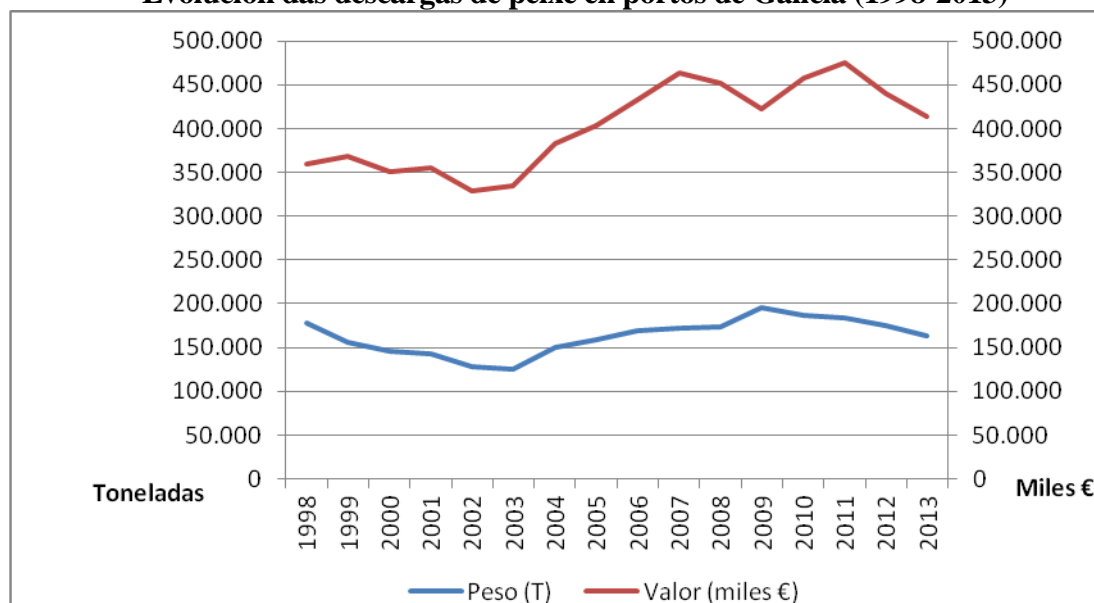
Zona VII: faltan datos para 3 portos da zona en 1989 polo que non se pode realizar a análise comparativa. É o porto da Coruña, o maior con moita diferenza, o que presenta a evolución máis negativa, coa perda do 58% da flota, e a diminución do seu arqueado nun 89%, e da potencia instalada nos barcos nun 87%.

Zona VIII: rexístrase un forte descenso nas flotas de Cariño e Cedeira, os principais portos da zona. En Cedeira a nova lonxa empezou a operar en 2013, xerando unas sinerxías positivas que a converteron na sétima de Galicia, e a segunda polo volume de percebe comercializado. Pero queda por ver se estes fluxos comerciais serán suficientes para revitalizar a actividade do porto pesqueiro.

Zona IX: a ausencia de datos en 1989 para o porto de Viveiro dificulta a análise comparativa. Burela experimenta unha gran redución da súa flota desde 1989, e pola contra en Celeiro a evolución é positiva. O porto de Celeiro desde 1994 constituíuse en sociedade anónima, onde os armadores son os accionistas. Conta cunha importante flota palangreira dedicada á captura da pescada no Gran Sol. Esta é a principal especie comercializada nesta lonxa, e desde 2002 a *pescada do pincho do Gran Sol* conta co selo Galicia Calidade. Esta aposta pola especialización e a diferenciación son claves do éxito deste porto.

IMPACTOS NO SECTOR	
Indicador 1.8	Evolución das capturas en Galicia.
Definición:	
Desembarcos de produtos procedentes da pesca en portos galegos.	
Unidades:	
Toneladas (T), e euros (€)	
Fonte/s	
<p>Datos de 1976 a 1986: MAPA. Anuario de Pesca Marítima. Datos de 1986 a 1993: Boletines Estadísticos, MAPA. Datos de 1998 en adiante: Plataforma Tecnolóxica da Pesca. Xunta de Galicia.</p> <p>Ocupesca, 2012 e 2013. Xunta de Galicia.</p> <p><u>Problemas</u>: non existe unha única fonte para estudar a evolución de todo o período. A isto hai que unir as dificultades para determinar con exactitude a produción galega debido á gran cantidade de puntos de descarga e venda, ao que sumamos a produción que se vende fora das canles legais, sen pasar pola lonxa.</p>	
Descrición:	
<p>Para estudar as capturas analizaremos os datos de primeira venda en lonxa procedente da pesca extractiva. Deste xeito, non se están a considerar as capturas desembarcadas fóra de Galicia, que no ano 2010 supoñían un 16,2% das totais (Ocupesca). O destino das vendas depende sobre todo do caladoiro do que procedan: así, as capturas do caladoiro español e comunitario véndense fundamentalmente nas lonxas galegas, e as procedentes das pesquerías internacionais desembárcanse na súa maioría fóra de Galicia.</p> <p>A evolución xeral das vendas en lonxa en Galicia viña diminuído progresivamente desde o ano 1976, no que se descargaron 538.690 T. Dez anos máis tarde, en 1986, o ano da entrada na Comunidade Europea, as capturas tiñan caído case 100.000 T, quedando en 440.606 T. A partir deste momento hai un cambio de tendencia, cunha evolución foi positiva até 1988, cando se chega ás 508.600 T. A partir de aquí a produción caería durante a década dos 1990.</p> <p>É desde o ano 1998 cando a Consellería do Mar, a través da Plataforma Tecnolóxica da Pesca, ofrece valores históricos de descargas en Galicia. Se analizamos os datos de capturas desde 1998 apréciase que continúa unha caída lenta pero continuada até 2001, que se acentúa nos anos 2002 e 2003, coincidindo coa catástrofe do <i>Prestige</i>. O fundimento deste petroleiro o 19 de novembro de 2002 obrigou a paralizar a actividade nas zonas de costa afectadas pola marea negra, coa conseguinte repercusión nos valores de produción anuais. A partir deste momento rexístrase unha constante recuperación no peso descargado até o ano 2009, cando volve a invertirse a tendencia e baixa a produción de peixe descargado en Galicia.</p> <p>En relación ao valor das descargas, a evolución é parella, aínda que máis variable. O incremento no período de 15 anos entre 1998 e 2013, foi dun 14,8%, mentres que o peso descargado caeu un 8,2%.</p>	

Evolución das descargas de peixe en portos de Galicia (1998-2013)

Fonte: Pescadegalicia.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Coa forte inversión realizada procedente dos fondos europeos financiáronse medidas de xestión das pesquerías estatais como comunitarias, a través da posta en marcha de instrumentos orientados a acadar unha redución das capturas, tales como TACs, cotas, vedas e paros temporais. Toda a reforma do sector pesqueiro en Europa tiña como obxectivo reducir a presión sobre o recurso, limitando o esforzo pesqueiro.

En canto aos caladoiros en augas internacionais, as capturas tamén se viron reguladas, e limitadas na maioría dos casos, por organismos, acordos e convenios, con xurisdición sobre as mesmas, que foron proliferando no século XX co obxectivo de acadar unha pesca sustentable. Os dereitos de propiedade e condicións de acceso aos caladoiros situados fóra das xurisdicións nacionais fóronse clarificando e regulando en virtude de numerosos acordos internacionais. E, por outra banda, co obxectivo de favorecer a cooperación e a coordinación entre Estados para xestionar os recursos pesqueiros dun área xeográfica determinada, ou dunha especie concreta, comezaron a xurdir as Organizacións Rexionais de Pesca (ORP) algunhas baixo o paraugas da FAO, por exemplo CEEAF, WECAFC, APFIC, CGPM ou IOTC. Outros destes organismos como NAFO, NEAFC, ou IWC teñen un carácter independente. Na actualidade hai 44 organismos rexionais de pesca en todo o mundo, con funcionalidades moi variadas, desde a recollida, análise e difusión de información e datos até a conservación, xestión e desenvolvemento responsable dos recursos.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

Tanto en Europa como en Galicia os esforzos destinados á redución do esforzo pesqueiro non estiveron coordinados coas políticas de protección dos recursos. Isto significa que non se retiraron buques en función das necesidades ou problemáticas das augas nas que faenaban, ou da súas especies obxectivo. Os aspectos relacionados coa viabilidade económica das empresas foron os que condicionaron a decisión de retirar ou modernizar

unha embarcación en gran parte dos casos. E moitas das subvencións obtidas polo despezamento de buques foron reinvertidas no sector pesqueiro. O que segue a suceder na actualidade, cando armadores galegos obteñen recursos por despezar barcos con base en Galicia, que invirten en barcos portugueses para así beneficiarse da cuota de pesca asignada ao país veciño. Pero que continúan a pescar en augas españolas en virtude dos acordos de pesca asinados entre os dous países ibéricos (Espe Abuín, La Voz de Galicia, Marítima, 26 de febreiro de 2015).

Así, parece inevitable xulgar como pouco efectivas estas medidas de cara á consecución dun certo equilibrio entre recursos e capacidade de pesca. En xeral persiste unha situación de sobreexplotación dos recursos, e as capturas téñense reducido menos do 10% desde 1998. Aínda que diminuíron os buques e os empregos na flota comunitaria e galega en particular, o nivel de capturas mantívose grazas a uns barcos máis eficaces, e grazas á reorientación cara novas pesquerías.

Da constante, aínda que feble, redución das capturas podería esperarse un correlativo aumento do prezo do peixe en primeira venda que beneficiase aos produtores. Pero isto non sucedeu na medida que cabería esperar.

Os prezos do peixe en primeira venda establécense mediante poxa á baixa, realizada nas lonxas onde se desembarca o produto. Este sistema dificulta enormemente que os produtores repercutan no prezo do peixe os incrementos dos gastos de produción, incluídos os provocados polo encarecemento do prezo do combustible. Así, os prezos do peixe en primeira venda levan estancados para a maioría das especies desde hai anos. O prezo medio en €/Kg. do peixe fresco vendido en lonxa pasou de 2,02€ en 1996 a 2,52€ en 2012.

IMPACTOS NO SECTOR			
Indicador 1.9		Evolución do peso específico da produción pesqueira galega en relación á española e á comunitaria.	
Definición:			
Relación entre as descargas de produtos pesqueiros procedentes de buques galegos, españois e comunitarios.			
Unidades:			
Toneladas (T), e euros (€)			
Fonte/s			
<div>- Fundación Caixa Galicia. <i>A Economía Galega</i>. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.</div> <div>- <i>Toda la información sobre la PPC</i>, Comisión Europea, Oficina de Publicacións Oficiais das Comunidades Europeas.</div> <div>- Plataforma Tecnolóxica da Pesca. Xunta de Galicia.</div>			
Problemas: compáranse datos procedentes de fontes estatísticas distintas para cada escala. Non se atoparon datos anteriores a 2001 que fosen susceptibles de ser comparados para as tres escalas de análise.			
Descrición:			
Segundo datos publicados pola Xunta de Galicia en 1993, a evolución do valor da produción pesqueira galega foi moi positiva desde 1981 e até o ano 1987, recen ingresados da CEE. Neste período pasa de 44.137 M € aos 75.702 M€, o que supón un crecemento dun 71,5% nun período de 6 anos.			
Valor e peso das descargas de buques pesqueiros.			
Desembarques (miles T)	UE15/EU27	España	Galicia
2001	4.594	950	475
2008	4.434	857	520
2012	4.355	758	-
Desembarques (millóns €)	UE15/EU27	España	Galicia
2001	5.516	1.602	801
2008	6.687	1.734	1.008
2012	6.871	1.985	677

Fonte: Eurostat. Pescadegalicia.

No ano 2001 a produción galega supoñía o 50% da española, e o 10% da europea. En 2008 os desembarques tiñan medrado un 9,3% en Galicia, a diferenza do que ocorrera en España, cunha caída rexistrada do 9,8%, e no resto de Europa, onde diminuíran un 3,5%. Estas flutuacións reforzarían o peso de Galicia no conxunto europeo, e así no ano 2008 as cantidades desembarcadas por barcos galegos pasaron a supor un 60,7% do conxunto das españolas, e un 11,7% das europeas.

En canto ao valor deses desembarcos vemos que medra no conxunto de Europa, tamén en España e en Galicia en particular. En 2001 o valor dos desembarcos galegos era a metade dos españois e o 14,5% dos europeos. O peso da produción galega ten medrado en 2008, e pasa a ocupar o 58,1 e o 15,1% dos desembarcos españois e europeos respectivamente.

Pero a partir deste momento a situación cambia e Galicia perderá, aínda que lixeiramente, peso relativo polo valor das súas descargas, que en 2012 supoñían o 34,1% das españolas e o 9,9% das europeas respectivamente. Quizais sexan os efectos da crise os causantes de que

a cotización media dos desembarcos de pesca fresca nas lonxas galegas caese un 2,7% entre 2011 e 2012. A isto hai que unir a redución das capturas entre 2011 e 2012, que pasaron de 183.501 T a 175.004 T, o que supuxo unha perda do 4,6%.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Cun sector pesqueiro sobredesenvolvido, e cunhas posibilidades de pesca cada vez máis limitadas, Galicia tivo que facer fronte a unha profunda reestruturación do seu sector, financiada desde Europa, e promovida por unha administración que consideraba á flota española –e a galega en particular– como unha ameaza para os recursos pesqueiros comunitarios, e para a situación de privilexio das flotas dos países membros da comunidade europea anteriormente á adhesión de España e Portugal en 1986.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

O peso relativo do sector pesqueiro galego en Europa é aínda forte, despois de afrontar case catro décadas de adaptación ás esixencias comunitarias. No ano 2013, o valor dos desembarques da flota galega supoñían o 14,5% dos da UE-28, e o 57% dos do estado Español.

Coa reforma da PPC, que rematou de negociarse en 2013, e coa entrada en vigor do novo Fondo europeo marítimo e da pesca (FEMP), espérase que os efectos sexan positivos para o sector pesqueiro galego. O obxectivo de acadar, antes do 2020, o rendemento máximo sostible (RMS) para todas as poboacións pesqueiras, non parece incompatible co mantemento do nivel de capturas, si se conseguen eliminar os descartes.

IMPACTOS NO SECTOR

Indicador 1.10

Reparto das cotas de pesca entre os membros da UE.

Definición:

Os TACs (Totais admisibles de capturas) ou posibilidades de pesca son os límites de capturas que se establecen para a maioría das poboacións de peixes con interese comercial. A Comisión Europea establece estes límites en forma de cotas estatais, na maioría dos casos anualmente, baseándose en ditames científicos e en negociacións políticas cos estados membros. Son os propios países da UE os encargados de distribuír as cotas estatais a unha escala menor.

Unidades:

Toneladas (T)

Fonte/s

Para os anos 1986 e 2004: Carballo Penela, A., Villasante, C. S., Zotes tarrío, Y. (2005): “Análisis estructural del sector pesquero gallego: retos y perspectivas de futuro en la Unión Europea”, XIX Reunión Asepelt, Badajoz, 8-11 de junio.

Datos elaborados a partir dos regulamentos comunitarios e as revisións dos mesmos.

Para o ano 2014: Regulamentos (UE) n° 1262/2012, n° 713/2013, n° 1180/2013, n° 24/2014, n° 43/2014, n° 315/2014 e n° 432/2014. Hai que ter en conta que para o ano 2014 pode haber revisións nos TACs posteriores á redacción deste texto.

Descrición:

Desde 1977, e mentres se negociaba o acordo de adhesión de España á CEE, a flota española veu considerablemente reducidas as súas posibilidades de pesca, en virtude dos intereses dos sectores pesqueiros dos países membros. E tivo que enfrontarse á limitación no número de buques autorizados a faenar, á restrición das zonas de pesca nas que traballar,

e ao establecemento de cotas máximas de captura para a maioría das especies comerciais. As posibilidades de pesca que se lle asignaron en 1986 ascenderon a 188.210 T., e serían en 2004 de 232.757 T. Neste período rexistrouse un crecemento de cotas de especies de menor valor como o lirio, o xurelo e a xarda. E ao mesmo tempo produciuse un marcado descenso das cotas de pesca naquelas especies de maior interese económico para o sector pesqueiro galego, polo seu alto valor comercial, como a cigala, o rapante, a pescada e o peixe sapo. Hai algúns estudos específicos sobre a evolución das posibilidades de pesca de España en augas comunitarias que nos amosan que as cantidades totais asignadas ao estado, no total das zonas de pesca, víronse reducidas entre 1986 e 2004 nun 53% para o caso da cigala, un 54% para o do rapante, un 71% no peixe sapo, ou un 54% na pescada. Se analizamos por separado cada unha das zonas, apréciase que a redución de cotas pode chegar até o 90% no caso dalgúns caladoiros e algunhas especies.

Os autores arriba citados identifican, neste proceso de redución das posibilidades de pesca para a flota española, unha estratexia por parte doutros países comunitarios –con maior peso específico nos órganos de decisión- que, non só ven ampliadas as súas cotas, senón que tamén se ven beneficiados pola posibilidade de capturar novas especies, para as que antes non tiñan licenzas -sobre todo no caso de peixes e mariscos de alto valor económico no mercado-, o que redunda nos seus resultados en canto ao valor da produción e en canto ao feito de que se consigue unha diversificación da mesma.

Evolución das cotas da flota española en augas comunitarias (en T).

Especie	1986 (T.)	2004 (T.)	2014 (T.)
Cigala	3.360	1.585	1.643
Rapante	17.950	8.235	8.713
Pescada	32.250	14.769	33.356
Peixe sapo	12.780	3.690	4.960
Xarda	19.000	26.645	46.710
Xurelo	39.000	44.249	38.053
Lirio	30.000	86.203	48.671

Fonte: Regulamentos comunitarios.

Evolución no reparto de cotas (%) entre as principais flotas europeas. Cigala.

%	DE	BE	DK	ES	FR	IE	NL	PT	UK	SE
1986	0	0	0	6,8	27,2	19,1	0	0	46,4	0
1995	0	1,0	6,5	5,1	18,2	12,9	0,6	2,8	50,7	1,9
2004	0	1,8	7,7	2,8	13,0	11,7	0,8	0,8	59,0	2,2
2014	0	1,3	8,7	2,6	14,3	12,8	0,6	0,2	56,9	2,1

Fonte: Regulamentos comunitarios.

Para o caso da cigala, podemos ver que países como Dinamarca, que en 1986, non tiña cota para esta especie, foi gañando posicións até 1995, e logo reforzando a mesma con incrementos progresivos até 2014.

Gran Bretaña e Irlanda teñen en 2014 case o 70% do total da cota comunitaria, xa que as zonas de pesca desta especie son as Vb, VI e VII, entre as que se atopa o Gran Sol.

España que xa vira moi limitadas as súas posibilidades de pesca antes de entrar na CEE, continúa a perdela desde 1986, e sobre todo desde 1995. A situación non parece moi esperanzadora porque o groso da cota española localízase na zona de pesca VII, nunha poboación cualificada pola Comisión Europea como fóra dos límites biolóxicos de

seguridade, que non conta cun plan de xestión a longo prazo, e onde os ditames científicos indican que non debería continuar a ser explotada seguindo os criterios actuais.

Evolución no reparto de cuotas (%) entre as principais flotas europeas. Rapante.

%	DE	BE	DK	ES	FR	IE	NL	PT	UK
1986	0	1,2	0	53,0	25,7	8,7	0	1,2	10,2
1995	0	1,6	0	40,4	32,5	11,8	0	0,5	13,1
2004	0	1,8	0	30,4	34,0	12,8	0,1	0,1	20,5
2014	0	1,7	0	31,7	32,8	12,3	0,1	0,3	20,9

Fonte: Regulamentos comunitarios.

Evolución no reparto de cuotas (%) entre as principais flotas europeas. Pescada.

%	DE	BE	DK	ES	FR	IE	NL	PT	UK	SE
1986	0,1	0,4	3,2	41,3	35,0	2,0	0,3	11,2	6,6	0,0
1995	0,1	0,4	4,0	33,6	44,9	2,6	0,4	4,4	9,1	0,2
2004	0,2	0,5	4,1	32,8	45,8	2,7	0,3	3,9	9,3	0,2
2014	0,2	0,5	4,0	33,9	44,2	2,6	0,4	4,9	8,9	0,2

Fonte: Regulamentos comunitarios.

Igual que para o caso das especies anteriores, as posibilidades de España para pescar rapantes en augas comunitarias téñense reducido enormemente desde 1986, ao mesmo tempo que medraban para Francia, Irlanda e o Reino Unido.

En canto á pescada, o TAC total dispoñible duplicouse desde 2004, chegando en 2014 ás 98.112 T., o que supón valores superiores aos de 1986, cando foi de 78.160 T. Pero, tal e como se aprecia na táboa anterior, no último decenio apenas houbo cambios na porcentaxe de cota da que dispón cada flota, con moi lixeiros crecementos da mesma en España e Portugal, e caídas similares en Francia e o Reino Unido.

Os cambios substanciais ocorreron entre 1986 e 1995, cando España e Portugal perden unha parte significativa das súas posibilidades de pesca (en conxunto un 14,5% da cota da que dispoñían), en beneficio de Dinamarca, e sobre todo de Francia e Reino Unido.

Evolución no reparto de cuotas (%) entre as principais flotas europeas. Peixe sapo.

%	DE	BE	DK	ES	FR	IE	NL	PT	UK
1986	1,0	5,1	0	21,5	49,0	5,1	1,0	3,2	13,2
1995	1,2	4,4	0	28,1	42,1	4,9	1,1	4,9	13,1
2004	1,6	5,8	1,3	9,4	47,7	4,8	1,7	0,9	26,5
2014	1,4	6,0	2,9	8,4	50,1	5,1	1,3	0,7	23,8

Fonte: Regulamentos comunitarios.

O reparto das cotas de peixe sapo prexudicou drasticamente a España desde 1995, que perdeu o 61% das súas posibilidades de pesca, para beneficiar especialmente a países como Reino Unido, que veu incrementada a súa cota nun 80%, ou en menor medida Dinamarca e Francia.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Os Totais Admisibles de Captura (TACs) son os límites máximos de capturas que se establecen para as especies con interese comercial. Establécense, con carácter anual ou

bianual na maioría dos casos, a partir dunha proposta da Comisión fundamentada nunha serie de informes científicos de organismos consultivos, e son aprobadas polo Consello de Ministros de Pesca da UE. Estes totais, que poden ser intercambiadas entre países membros, tamén se acordan con terceiros países no caso das poboacións compartidas ou xestionadas conxuntamente con eles. Unha vez fixados os TACs para unha pesquería, faise unha distribución das cotas estatais, que son negociadas cos estados membros, e finalmente é cada país o que establece o reparto da súa cota entre os pescadores.

A cuestión do libre acceso ás augas comunitarias e a xestión dos recursos, a través de TACs e cotas, serían os aspectos que máis dificultades xerarían no desenvolvemento da PPC. Os primeiros preacordos para a fixación de TACs datan de 1978 e de 1980, acadados nuns momentos de continuos conflitos polo establecemento das cotas estatais, o que impediu que se asinasen os acordos por todos os países membros de forma conxunta.

O *principio de estabilidade relativa*, que constitúe a base da determinación das posibilidades de pesca entre os estados membros da UE, consagrou uns criterios de reparto que se consideran na actualidade como un dos principais problemas aos que se enfronta a PPC no seu obxectivo dunha xestión sostible da actividade pesqueira, unha vez constatada a contribución deste principio á falta de eficiencia das ferramentas de xestión da política pesqueira. Todos os cambios producidos ao longo de varias décadas no sector pesqueiro europeo dificilmente poden atopar acomodo nunhas ríxidas claves de reparto de asignacións, que teñen un carácter moi estático.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

As cotas asignadas á flota española, e galega en particular, teñen mudado considerablemente as capturas de cada especie. As posibilidades de pesca outorgadas a España determinaron que, desde a entrada na CEE, medrasen as capturas de especies de menor valor en primeira venda, como lirios, xardas ou xurelos, e se reducisen as posibilidades de pesca doutras especies máis cotizadas como pescada, rapantes, peixe sapo ou cigalas. Este proceso, xerado pola distribución das posibilidades de pesca por parte da UE, limita moito os beneficios das empresas pesqueiras españolas e galegas, e polo tanto os ingresos que repercuten de maneira directa na economía das comunidades costeiras.

O *principio de estabilidade relativa* foi concibido como salvagarda das necesidades particulares daquelas rexións onde a poboación local depende especialmente da pesca e das súas industrias derivadas. A nivel europeo, as posibilidades de pesca distribúense en función deste principio, que establece como criterio de reparto o volume de capturas históricas destinadas ao consumo humano entre 1973 e 1978, e que supoñen un trato discriminatorio para todos os países que entraron na CE con posterioridade a esta data, entre eles España.

Nesta análise tamén resulta relevante citar a gran repercusión que tivo no acceso ás posibilidades de pesca das empresas galega a estratexia de mercar ou abandeirar buques noutros países comunitarios co obxectivo de acceder a dereitos e licenzas de pesca. Este proceso foi fortemente rexeitado polas comunidades costeiras implicadas e xerou fortes tensións entre estados membros. Tamén favoreceu o desenvolvemento de políticas nacionais restritivas que moitas veces xeraron conflitos co dereito de acceso ás augas comunitarias por parte dos estados membros.

IMPACTOS NO SECTOR	
Indicador 1.11	Evolución das capturas da flota galega por caladoiros.
Definición:	
Capturas da flota española por Áreas FAO.	
Unidades:	
Toneladas de peso vivo	
Fonte/s	
Eurostat.	
<p>Problemas: Non hai datos a nivel rexional. O organismo estatístico europeo só proporciona datos a nivel NUT0.</p> <p>Debido a esta falta de datos desagregados rexionalmente, abordamos neste indicador a evolución das capturas da flota española por caladoiros. E pasamos a indicar cal é o peso da flota galega en relación á española para concluír que a evolución a nivel rexional estimada é relativamente similar ao ocorrido a nivel estatal.</p> <p>En 2013: tiñan base en Galicia o 87% dos barcos españois que faenaban no caladoiro do Cantábrico-Noroeste, o 67% dos presentes en pesquerías comunitarias, e o 54% dos que traballaban en augas internacionais.</p>	
Descrición:	
<p>Desde o inicio da década de 1970, cando empeza a acelerarse o proceso de territorialización do mar, máis do 60% das capturas da flota española procedían do hemisferio norte, fundamentalmente das costas europeas e americanas do Atlántico Norte, e do Mediterráneo.</p> <p>O pico das capturas de España no Atlántico Norleste (Área 27) tivo lugar entre 1968 e 1969. O descenso interanual das mesmas acentuouse a partir de 1977, coa declaración da ZEE na CEE e coa expulsión de numerosos barcos españois que faenaban nestas augas. Unha década máis tarde a situación xa mudara debido fundamentalmente ao colapso dos bancos de bacallau e ás negociacións previas á entrada na CEE. Aínda así, esta zona continúa a ser a principal área de pesca para España, fundamentalmente por motivos de proximidade xeográfica. Coa entrada na CEE a partir de 1986, volven incrementarse as cotas dispoñibles para a flota española nesta área, aínda que a sobreexplotación e o esgotamento das pesquerías provocan que nunca se volte a acadar o nivel de capturas de 1968, cando éstas tiñan superado as 700.000 T.</p> <p>Tamén é moi importante para España o Atlántico Centro Leste (Área 34), polas capturas nos caladoiros de Marrocos, Cabo Verde, Mauritania, Senegal, Guinea-Bisáu, Guinea-Conakri e Costa de Marfil.</p>	
<p style="text-align: center;">Capturas da flota española por Áreas FAO, en Tm.</p> 	
Fonte: Eurostat. Elaboración propia.	

En 1990, en vésperas de que rematase o período que levaría á plena integración de España na CEE, seguía a perderse cota de capturas nas augas Área 27, e mantiñáanse en valores similares as procedentes do Mediterráneo e do Atlántico Centro-Leste. Pero nestes anos ábrese novas pesquerías, e empezan a cobrar importancia as capturas no Atlántico Sudoeste (Área 41), en especial nas Illas Malvinas, e no Océano Índico, nos caladoiros das Illas Sheichelles, das Illas Comoras e de Madagascar (Áreas 51 e 57).

Esta tendencia a ampliar a área de traballo da flota española continuaría na seguinte década, e no ano 2000 xa se cuantificaba produción procedente de case todas as áreas mundiais: así xunto coas capturas procedentes do Atlántico Sudoeste, e do Índico, ábrese novas pesquerías no Pacífico -centro-leste e surlleste-, e no Leste do Índico.

En canto ás augas nas que tradicionalmente traballaba a flota española, destaca a perda de influencia do banco sahariano, onde se reducen á metade as capturas acadadas en relación ao ano 1990, debido fundamentalmente as dificultades para manter os acordos con terceiros países dos que tradicionalmente se beneficiaron os barcos españois.

Desde 2001 até 2010 España continúa a reducir as capturas procedentes do Atlántico Norte, especialmente na área 21, onde retrocedeu a produción un 33,8%, e na área 27, cunha caída do 14,8%. Estas caídas son proporcionais ao descenso das capturas totais do conxunto da flota europea en cada área, que se aproximan ao 37% na área 21, e ao 25% na área 27. Neste período tamén se reducen sensiblemente as capturas nas áreas 34, 37 e 41, e pola contra medran no Atlántico Surlleste (Área 47), onde se atopan importantes pesquerías nas costas de Namibia, Sudáfrica e Angola. E onde operan grandes empresas de orixe galego, como Pescanova, que desde 2013 consegue certificar como “pesca sustentable” as súas capturas de pescada nos caladoiros de Namibia.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Ao proceso de territorialización do mar, coa delimitación das súas ZEE pola maior parte dos estados ribeiregos, uniuse máis tarde o establecemento dalgúns mecanismos de xestión das pesquerías comunitarias que limitaron sobremaneira o acceso ao recurso para a flota galega. Estamos falando dos TACs e cotas, que van condicionar a partir da súa implementación os caladoiros e pesquerías obxectivo das empresas galegas.

A expansión das pesquerías de onda longa ou de longa distancia foi posible por unha serie de avances técnicos, fundamentalmente vinculados á fabricación de barcos, e ao procesado e conservación das capturas, moitos deles financiados nun primeiro momento con fondos estatais, e despois da entrada de España na CEE, con fondos comunitarios.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

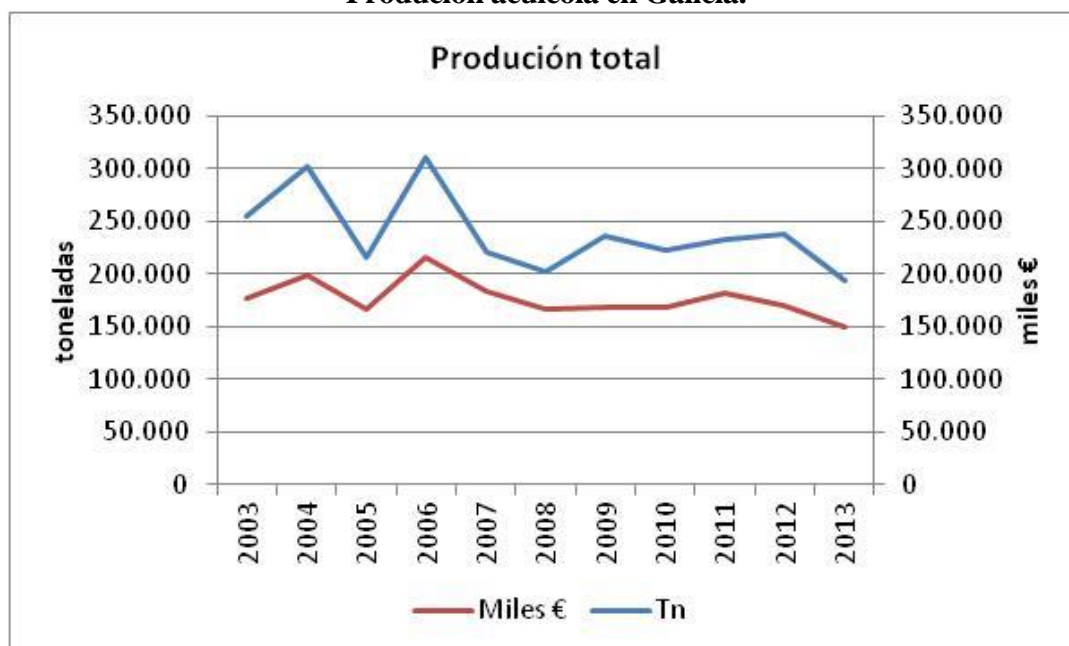
A dificultade de acceso aos caladoiros tradicionais produciu desde os anos 1960 o inicio do que sería unha forte expansión por mares do Atlántico Sur nunha primeira fase, e logo por augas do Pacífico e do Índico, deixando atrás un tempo onde as máis importantes pesquerías comerciais se desenvolvían nas latitudes medias do hemisferio norte.

Así, en canto empezaron a escasear os recursos nos caladoiros tradicionais, ou as dificultades de acceso se incrementaron, a flota española iniciou súa expansión por caladoiros cada vez máis afastados dos portos base, tanto en virtude de acordos con terceiros países, como de constitución de empresas mixtas que moitas veces foron unha fonte de polémica, tanto a nivel europeo como internacional, consideradas en moitos casos e aínda na actualidade, unha ferramenta neocolonialista favorecedora do empobrecemento de países en vías de desenvolvemento. Na última reforma da PPC inténtase que tanto os acordos con terceiros países como as empresas mixtas permitan unha pesca que respecte as mesmas esixencias de sustentabilidade que a realizada en augas comunitarias.

Esta expansión polos mares mundiais obrigou ás empresas pesqueiras a redeseñar as súas estratexias de explotación, e a considerar as inversións en innovación tecnolóxica como a base para mellorar a súa competitividade.

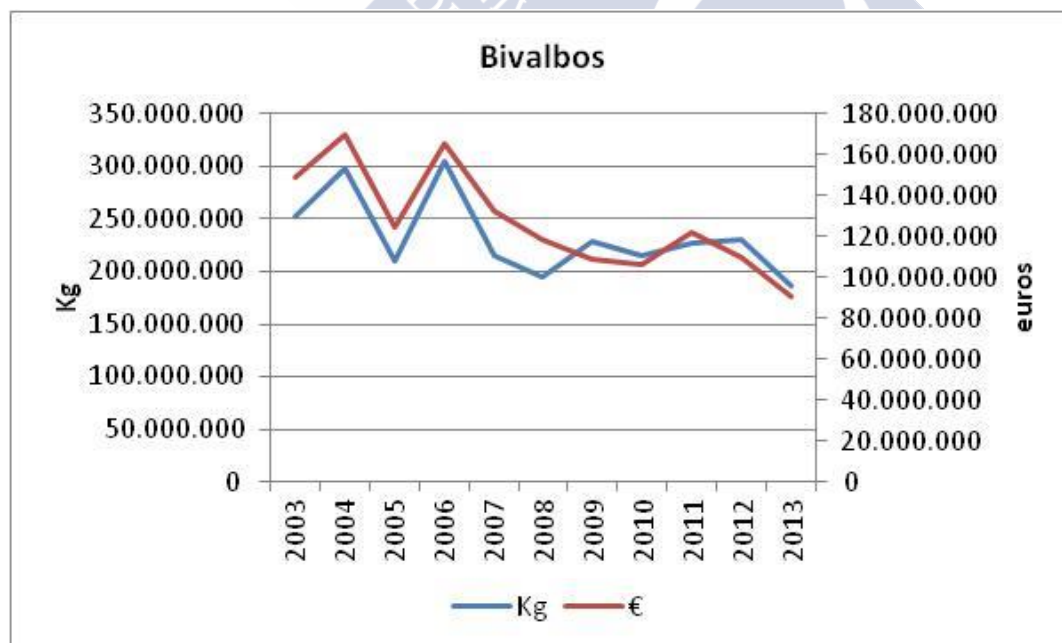

IMPACTOS NO SECTOR	
Indicador 1.12	Evolución da produción acuícola en Galicia.
Definición:	
Produción en empresas de acuicultura localizadas en Galicia.	
Unidades:	
Toneladas (T), e euros (€)	
Fonte/s	
<ul style="list-style-type: none"> - FAO (2014): <i>El estado mundial de la pesca y la acuicultura 2014</i>. - FAO (2013): <i>Statistical Yearbook 2013</i>. - Encuesta económica de Acuicultura. Encuesta de establecimientos de acuicultura. Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente. - Datos de 2003 a 2013: Anuarios de Pesca de Galicia. Xunta de Galicia. - <i>Estratexia Galega de Acuicultura (ESGA)</i>. Xunta de Galicia, 2012. 	
Descrición:	
<p>Segundo os últimos datos publicados pola FAO, a produción acuícola mundial acadou un máximo histórico en 2012, chegando aos 66,6 millóns de toneladas de peixes comestibles, das que o 65% procedía de China. A produción segue a experimentar a nivel global un crecemento continuado, aínda que a menor ritmo que en décadas pasadas. De feito, a produción acuícola dalgún dos primeiros países produtores do mundo industrializado ten diminuído nos últimos anos. Isto sucedeu en Estados Unidos, Xapón, ou a República de Corea. Tamén é este o caso de países europeos como Francia, Italia ou España, onde as industrias acuícolas se ven moi afectadas pola competencia do peixe importado doutros países do sur nos que os custos de produción son menores.</p> <p>Segundo a FAO, o déficit de peixe nos países desenvolvidos repercutiu nun aumento da produción orientada á exportación noutras rexións do mundo en desenvolvemento. Así en Europa a taxa media de crecemento interanual da produción acuícola entre 2000 e 2012 foi do 2,9%, bastante máis baixa que no resto dos continentes, o que repercutiu na perda de peso da mesma no conxunto mundial, tendencia que xa se viña rexistrando desde 1990. En España, entre 2000 e 2010, a caída da produción acuícola mariña foi dun 2%. Pese a esta ralentización do crecemento da acuicultura en Europa, o seu peso no conxunto da produción pesqueira total é cada vez maior, ao igual que sucede no resto do mundo.</p> <p>En Galicia, o desenvolvemento da actividade acuícola foi favorecido inicialmente pola feble regulación da actividade, case sempre reducida a un mero control administrativo, e pola ausencia dunha planificación estratéxica para o sector. Esta situación prolongárase até a aprobación en 2005 do primeiro Plan Sectorial da Acuicultura, revisado posteriormente no Plan Galego de Acuicultura de 2008. A Estratexia Galega da Acuicultura, promovida en 2013 polo Goberno autonómico, supón o último plan para o sector, co obxectivo de relanzar a actividade de cara ao 2030.</p> <p>Desde o ano 2003, en que o goberno autonómico publica datos regularmente sobre a acuicultura mariña, a produción ten caído de maneira significativa, con valores que sobrepasan o 24%. Esta caída está concentrada no caso dos moluscos bivalvos (só medra a produción de ameixa babosa e xaponesa, e diminúen as de ameixa fina, e sobre todo berberecho, ostras e mexillón), e en menor medida, porque a produción é moi pequena, no caso dos cefalópodos (polbo).</p>	

Producción acuícola en Galicia.

Fonte: PescadeGalicia. Elaboración propia.

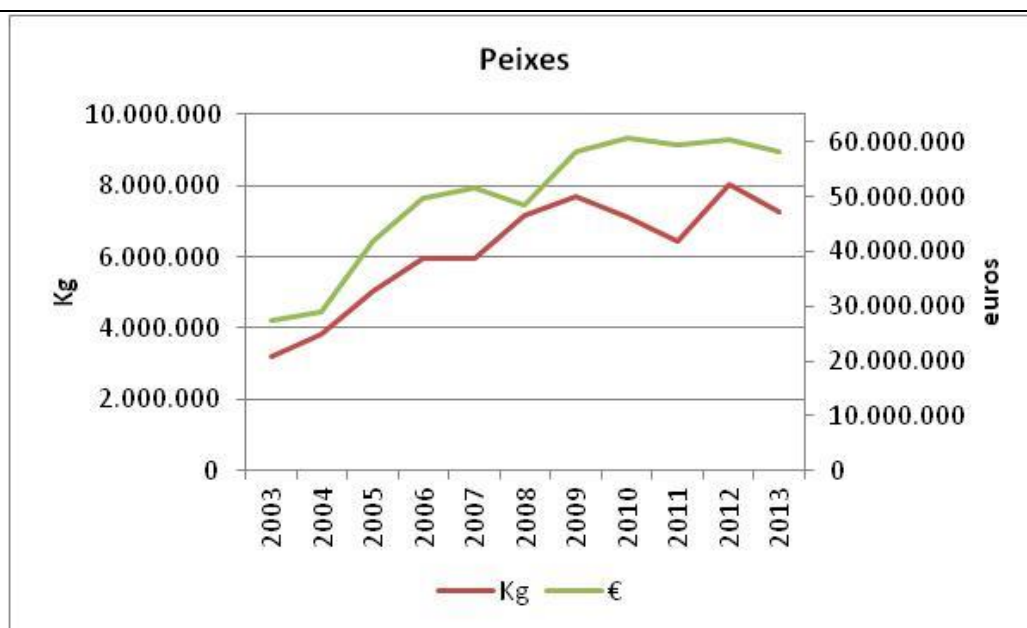
O cultivo de bivalvos supón o 96,24% da produción acuícola mariña, e destaca especialmente o mexillón, que a súa vez suma 183.167.729 dos 186.019.941 Kg de bivalvos criados en Galicia (2013), o que supón o 96% das mesma en peso, pero só o 50% en valor, o que nos fala dunha produción bastante desequilibrada, onde o prezo do molusco é moi baixo, incluso en períodos de escaseza do produto.

Fonte: PescadeGalicia. . Elaboración propia.

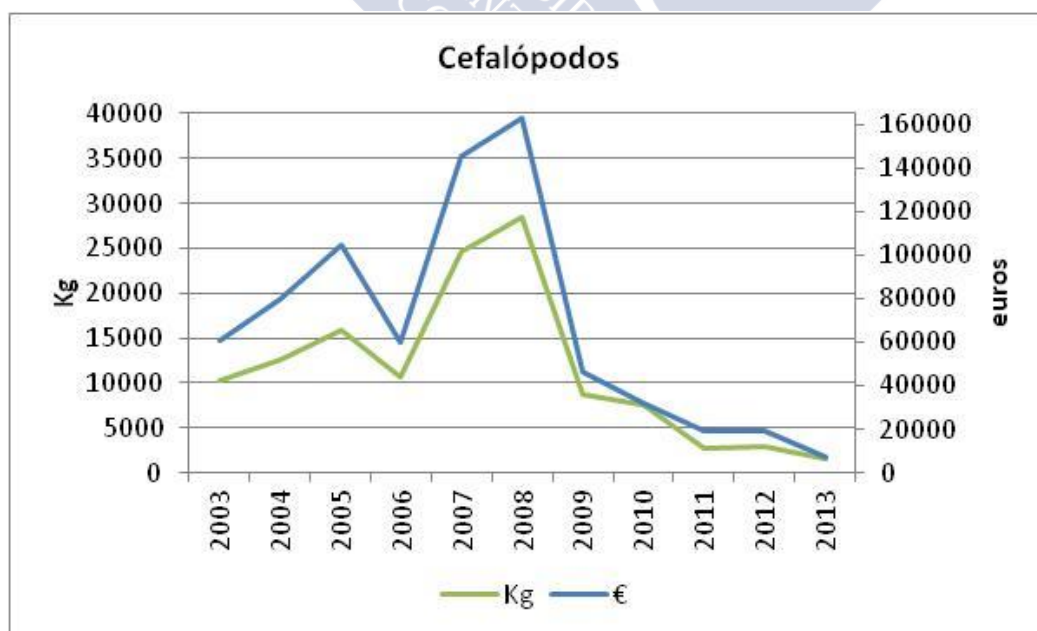
En canto aos peixes, o cultivo que destaca é o do rodaballo, que pasou en 10 anos de 3.200 toneladas anuais, ás 6.660 T. de 2013. Esta produción supuxo só o 3,45% dos quilos cultivados en Galicia, pero o seu valor ascendeu até o 35,1% do importe xerado pola produción total mariña.

Fonte: PescadeGalicia. . Elaboración propia.

Desde o ano 1995 o Centro Oceanográfico de Vigo, dependente do Instituto Español de Oceanografía (IEO), procura acadar a viabilidade do cultivo do polbo como un novo recurso para a produción acuícola. Desde que en 1997 empezan os cultivos experimentais, segue a considerarse que esta especie presenta un gran potencial para o futuro, pero os resultados da súa explotación industrial aínda non son os desexados, debido fundamentalmente a que, aínda que se consegue pechar o seu ciclo biolóxico en acuicultura, persiste unha altísima mortalidade das larvas.

Fonte: PescadeGalicia. . Elaboración propia.

En conxunto, a acuicultura mariña produciu en Galicia no ano 2013 193.000 T de produtos acuícolas, cun valor de 149M€, e o Goberno Autonómico aspira, de cara ao futuro, a manter o liderado galego no conxunto da acuicultura española.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención(s)?

A Unión Europea ten favorecido, desde as primeiras etapas da PPC, o desenvolvemento da acuicultura en Europa como medio para frear a presión sobre os recursos mariños, e como fonte de proteínas baratas procedentes do peixe. Tal e como se ten citado anteriormente, en cada período de programación incluíronse medidas específicas para aumentar a capacidade de produción acuícola en Europa e para modernizar as instalacións existentes. En Galicia téñense invertido máis de 187M€ en accións relacionadas con estas medidas.

Galicia. Inversións en acuicultura con fondos europeos, estatais e autonómicos.

Período	Descrición	€
1994-1999	Aumento produción acuícola e modernización das instalacións acuícolas existentes	38.748.896,36
2000-2006		132.354.137,7
2007-2013		16.063.889,8
TOTAL		187.166.923,86

Fonte: Elaboración propia a partir de datos da Consellería do Medio Rural e do Mar. Xunta de Galicia.

En abril de 2013 a Comisión Europea publicou as *Directrices estratéxicas para o desenvolvemento sostible da acuicultura da UE* (COM(2013) 229 final). Este documento fai fincapé na consideración da acuicultura como un dos piares da estratexia da UE para o *crecemento azul*, e expresa a vontade da Comisión de estimular a produción, estancada no momento actual.

Nestas directrices incídese na necesidade de que os estados membros preparen un plan estratéxico nacional a partir das directrices europeas, que abarque o período de 2014 a 2020, que sexa coherente co Programa Operativo (PO) elaborado por cada estado para especificar as accións que se financiarán a través do novo fondo europeo da pesca (FEMP). Galicia foi unha das primeiras rexións europeas en deseñar o seu plan estratéxico, denominado *Estratexia Galega de Acuicultura* (ESGA), para orientar a planificación da actividade acuícola na comunidade até o ano 2030, co obxectivo de relanzar esta actividade co obxectivo de xerar emprego e riqueza de maneira sustentable. Neste documento propónse un novo marco normativo que se pretende culminar coa aínda pendente Lei Galega de Acuicultura. Un dos obxectivos da ESGA é a aprobación inicial do Plan Director de Acuicultura Litoral, que facilitará a instalación de piscifactorías na costa galega, incluso en zonas de especial protección. Pero o PDAL só se limita á ordenación do cultivo en terra de especies de auga salgada. Para regular os cultivos en zona marítima e en zona marítimo-terrestre deberán ser redactados novos plans, tal e como aparece recollido na ESGA.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

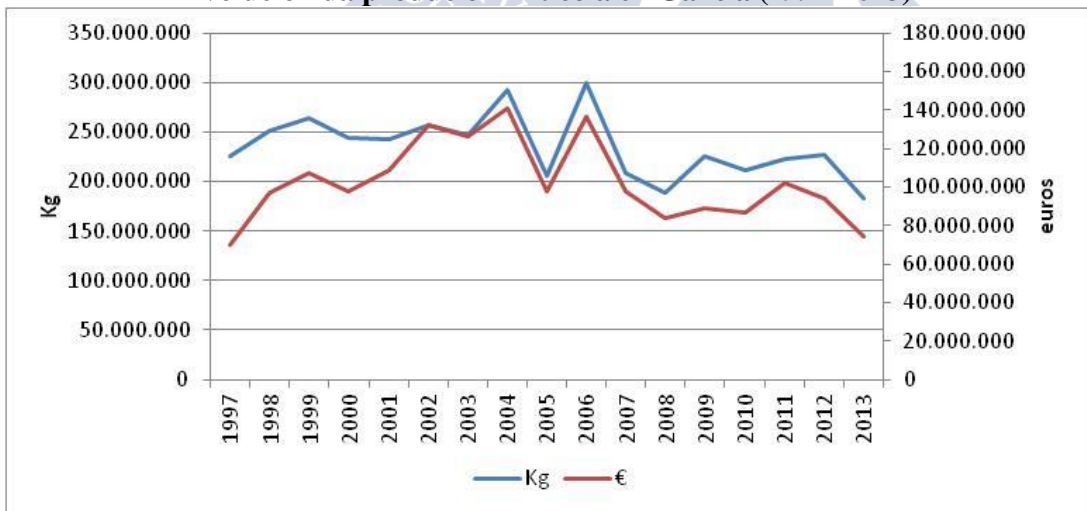
O desenvolvemento da acuicultura en Galicia recibiu o apoio claro das diferentes administracións desde o inicio dos primeiros cultivos, que construíron un marco normativo e regulador máis complexo a medida que o sector ía cobrando pulo. A partir da entrada de España na CEE en 1986, a acción conxunta das administracións autonómica (xa se tiña feito o traspaso de transferencias en 1980) e europea vai ter un impacto claro no sector, especialmente desde o punto de vista normativo e financeiro. A financiación europea, que é xestionada en Galicia a través da administración autonómica, permitiu reforzar os fondos

rexionais para potenciar o desenvolvemento da acuicultura, a través da planificación e xestión da actividade, o control sanitario e a inspección.

Os fondos europeos, e os fondos estatais e autonómicos vinculados a estes, foron esenciais para promover a instalación e modernización de instalacións acuícolas e para desenvolver políticas comerciais favorables ao desenvolvemento da actividade. Por outra banda, con esta financiación tamén se favoreceu a investigación e o desenvolvemento de tecnoloxía punteira de produción, seguimento, e control de toxinas e enfermidades das especies cultivadas.

Ao mesmo tempo que se mellorou a normativa reguladora da produción acuícola fixéronse máis complexos os procedementos administrativos para o desenvolvemento de proxectos e a instalación de establecementos. A ESGA sinala como debilidades do sector os conflitos económicos e medioambientais no seu desenvolvemento, e a escasa aceptación social da actividade, froito da ausencia dunha planificación integrada da implantación territorial da acuicultura.

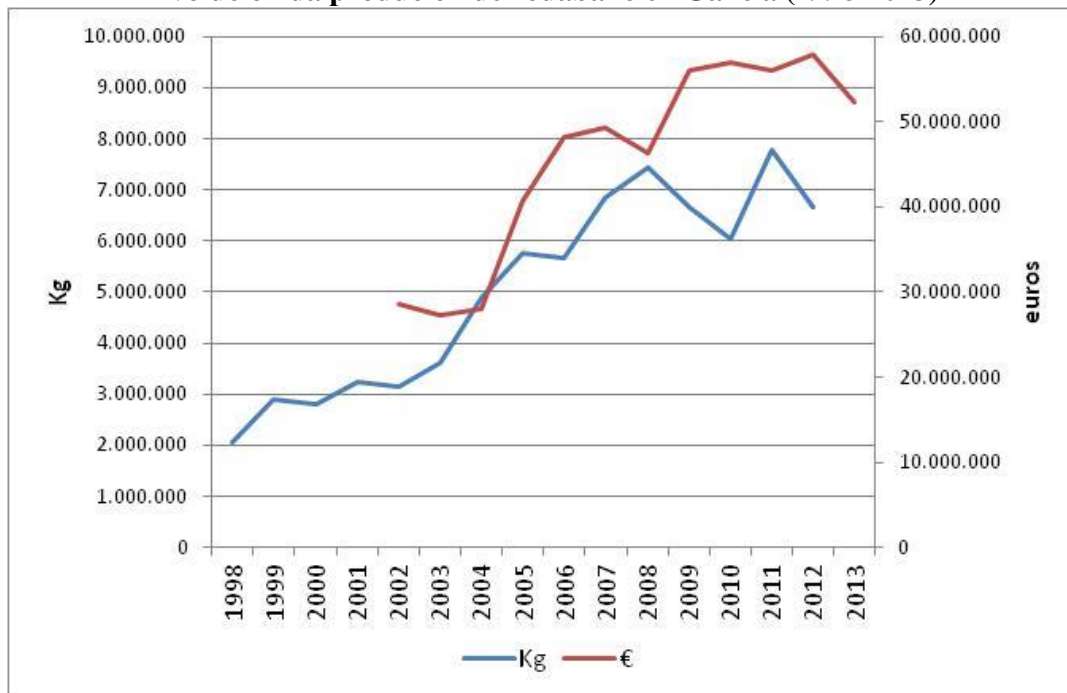

IMPACTOS NO SECTOR																																																							
Indicador 1.13	Principais especies comerciais procedentes da acuicultura en Galicia.																																																						
Definición:																																																							
Especies de maior importancia polo peso e o valor da súa produción.																																																							
Unidades:																																																							
Toneladas (T), e euros (€)																																																							
Fonte/s																																																							
<ul style="list-style-type: none"> - Estadísticas pesqueras. Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente. - Anuarios de Pesca de Galicia. 2003-2013. Xunta de Galicia. - Fundación Caixa Galicia (2002). A Economía Galega. Universidade de Santiago de Compostelá, Santiago de Compostela. - Estratexia Galega de Acuicultura (ESGA). Xunta de Galicia, 2012.																																																							
Descrición:																																																							
<p>As especies de maior importancia das cultivadas en Galicia son o mexillón e o rodaballo, que destacan respectivamente polo volume e polo valor das súas capturas.</p> <p>O cultivo do mexillón supón o 95% dos quilos producidos pola acuicultura galega, aínda que só o 50% do valor de toda a produción. Na serie estatística desde 1997 vemos que a produción se mantén estable ao longo do período, con lixeiras fluctuacións anuais, salpicadas de fortes descensos producidos fundamentalmente pola paralización da extracción pola presenza de toxina nos polígonos de bateas, como sucedeu nos anos 2005, 2008 ou 2013. Nos anos 2004 e 2006 rexistráronse as producións máis altas, que chegaron case ás 300.000 T.</p>																																																							
<p>Evolución da produción mitícola en Galicia (1997-2013)</p> <table><thead><tr><th>Ano</th><th>Peso (Kg)</th><th>Valor (€)</th></tr></thead><tbody><tr><td>1997</td><td>220.000.000</td><td>80.000.000</td></tr><tr><td>1998</td><td>240.000.000</td><td>100.000.000</td></tr><tr><td>1999</td><td>260.000.000</td><td>110.000.000</td></tr><tr><td>2000</td><td>240.000.000</td><td>90.000.000</td></tr><tr><td>2001</td><td>240.000.000</td><td>100.000.000</td></tr><tr><td>2002</td><td>250.000.000</td><td>120.000.000</td></tr><tr><td>2003</td><td>240.000.000</td><td>110.000.000</td></tr><tr><td>2004</td><td>290.000.000</td><td>140.000.000</td></tr><tr><td>2005</td><td>200.000.000</td><td>90.000.000</td></tr><tr><td>2006</td><td>290.000.000</td><td>130.000.000</td></tr><tr><td>2007</td><td>210.000.000</td><td>100.000.000</td></tr><tr><td>2008</td><td>190.000.000</td><td>80.000.000</td></tr><tr><td>2009</td><td>220.000.000</td><td>90.000.000</td></tr><tr><td>2010</td><td>210.000.000</td><td>80.000.000</td></tr><tr><td>2011</td><td>220.000.000</td><td>100.000.000</td></tr><tr><td>2012</td><td>220.000.000</td><td>90.000.000</td></tr><tr><td>2013</td><td>180.000.000</td><td>70.000.000</td></tr></tbody></table>		Ano	Peso (Kg)	Valor (€)	1997	220.000.000	80.000.000	1998	240.000.000	100.000.000	1999	260.000.000	110.000.000	2000	240.000.000	90.000.000	2001	240.000.000	100.000.000	2002	250.000.000	120.000.000	2003	240.000.000	110.000.000	2004	290.000.000	140.000.000	2005	200.000.000	90.000.000	2006	290.000.000	130.000.000	2007	210.000.000	100.000.000	2008	190.000.000	80.000.000	2009	220.000.000	90.000.000	2010	210.000.000	80.000.000	2011	220.000.000	100.000.000	2012	220.000.000	90.000.000	2013	180.000.000	70.000.000
Ano	Peso (Kg)	Valor (€)																																																					
1997	220.000.000	80.000.000																																																					
1998	240.000.000	100.000.000																																																					
1999	260.000.000	110.000.000																																																					
2000	240.000.000	90.000.000																																																					
2001	240.000.000	100.000.000																																																					
2002	250.000.000	120.000.000																																																					
2003	240.000.000	110.000.000																																																					
2004	290.000.000	140.000.000																																																					
2005	200.000.000	90.000.000																																																					
2006	290.000.000	130.000.000																																																					
2007	210.000.000	100.000.000																																																					
2008	190.000.000	80.000.000																																																					
2009	220.000.000	90.000.000																																																					
2010	210.000.000	80.000.000																																																					
2011	220.000.000	100.000.000																																																					
2012	220.000.000	90.000.000																																																					
2013	180.000.000	70.000.000																																																					
<p>Fonte: Datos de 1997 a 2001: Servizo de Información pesqueira. Son datos das cantidades comercializadas.</p> <p>Datos de 2002 a 2013: Anuario de Pesca de Galicia. Son datos de cantidades producidas.</p>																																																							
<p>O mexillón cultívase fundamentalmente en bateas. Segundo datos da ESGA, en Galicia localízanse 3.537 bateas, o 96% das existentes en España: en 3.388 cultívase mexillón e en 149 ostra. Na Ría de Arousa concéntrase o 74% da produción galega.</p> <p>En canto aos peixes, destaca o cultivo do rodaballo, cunha produción que pasou de 1.805 T. en 1998 a 6.660 T. en 2013. Isto supuxo o 3,45% dos quilos cultivados en Galicia, e o 35,1% do importe xerado na produción total da acuicultura mariña. Por outra banda, Galicia</p>																																																							

lidera a produción deste peixe a nivel estatal (97,4% en 2011) e a nivel comunitario (80% da produción en 2010).

O número de instalacións que sustentan esta produción, son 4 criadeiros e 15 plantas de engorde. As dúas grandes empresas que controlan o sector son Stolt Sea Farm e Pescanova.

Evolución da produción de rodaballo en Galicia (1998-2013)

Fonte: Datos de 1998 a 2001: A Economía Galega. Informe 2002. Son estimacións. Datos de 2002 a 2013: Anuario de Pesca de Galicia.

Entre outras especies destacadas na acuicultura galega, podemos citar a ameixa (xapónica, babosa e fina) e o berberecho, debido a gran importancia social da actividade marisqueira. En canto aos peixes, en Galicia tamén se traballa co linguado e ollomol, con pequenas producións e con dificultades de expansión nun contexto de rixidez normativa e de conflitos polo uso sostible do litoral.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Coa entrada na Comunidade en 1986, o estado español puido pasar a beneficiarse dos instrumentos financeiros que apoiaban a creación, ampliación, modernización e innovación tecnolóxica das infraestruturas destinadas á acuicultura mariña en Galicia.

Nos sucesivos períodos de programación, con fondos IFOP e FEP, financiáronse proxectos destinados a aumentar a produción acuícola a través da modernización e creación de novas empresas, do desenvolvemento de proxectos piloto orientados á diversificación produtiva, da mellora das estruturas de transformación e comercialización dos produtos acuícolas, e de campañas de promoción do consumo.

Segundo datos da Consellería do Medio Rural e do Mar, no período de 1994 e 1999 executáronse pagos de fondos públicos con destino a acuicultura por importe de 39 M€. Esta cantidade ascendeu a 132 M€ entre 2000 e 2006, e reduciuse a 16 M€ entre 2007 e 2013, fundamentalmente pola caída dos proxectos de creación de novas granxas acuícolas, e ao estancamento da produción relacionada en gran parte coa ausencia dun planeamento

consolidado, e coa incerteza xurídica e as trabas administrativas para a creación de empresas neste sector.

Axudas á miticultura en Galicia financiadas a través do IFOP

Período 1994-1999		
Destino	Axuda pagada M€	Nº proxectos financiados
Construción e modernización de barcos auxiliares	12,6	292
Construción e modernización de bateas	8,3	426
Outros	0,1	3
TOTAL	21	721
Período 2000-2006		
Destino	Axuda pagada M€	Nº proxectos financiados
Construción e modernización de barcos auxiliares	28,3	764
Construción e modernización de bateas	15	742
Outros	0,6	3
TOTAL	44	1.509

Fonte: D. X. de Estruturas e Mercados da Pesca, Xunta de Galicia (tomado de Rodríguez, G., Villasante, C. S., García Negro, M. C. e Carballo, A. 2008).

O cultivo do mexillón en batea viuse claramente beneficiado polas axudas públicas, como se aprecia na táboa anterior. Estas axudas tamén contribuíron a crear en 1994 o Consello Regulador do Mexillón de Galicia, e a establecer a denominación de orixe protexida “Mexillón de Galicia” desde 2001.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

A partir da entrada de España na CEE en 1986, a acción conxunta das administracións autonómica e europea vai ter un impacto claro no sector, especialmente desde o punto de vista normativo e financeiro.

Os fondos europeos, que son xestionados en Galicia a través da administración autonómica, permitiron reforzar os fondos rexionais destinados a potenciar o desenvolvemento da acuicultura, a través da planificación e xestión da actividade.

As inversións públicas beneficiaron ao sector do cultivo do mexillón en batea, que fluíron a través de liñas de crédito que permitiron aos pequenos produtores, maioritarios no sector, unha importante renovación da flota auxiliar e a modernización das bateas.

Tamén recibiron apoio comunitario as campañas publicitarias de fomento do consumo de mexillón, e de mellora da súa imaxe polos problemas xerados polas mareas vermellas. Ademais creouse en 1994 o Consello Regulador que tiña empezado os traballos para a súa constitución en 1989. De maneira indirecta, as axudas públicas tamén contribuíron a reforzar o papel das asociación de produtores, que xogaron un papel clave facilitando do acceso a estas axudas. E de maneira moi importante, o sector beneficiouse das inversións en investigación, que foron o motor da innovación en tecnoloxía, técnicas de cultivo, prevención e control sanitario das producións.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA	
Indicador 2.1	Evolución do emprego no sector
Definición:	
Traballadores no sector pesqueiro	
Unidades:	
Persoas	
Fonte/s	
<p>FAO (2013): <i>Statistical Yearbook 2013</i>. .</p> <p>EUROSTAT: <i>Facts and figures on the Common Fisheries Policy</i>.</p> <p>Goulding, I., Hallam, D., Hrrison_Mayfield, L., Mackenzie-Hill, V., da Silva H. (2000): <i>Regional Socio-economic Studies on Employment and the Level of Dependency on Fishing</i>. Comisión Europea.</p> <p>Salz, P., Buisman, E. Smit, J., Vos, B (2006): <i>Employment in the fisheries sector: current situation</i> (FISH/2004/4). Comisión Europea.</p> <p>INE: Encuesta de Población Activa (EPA)</p> <p>IGE: Datos de afiliados á SS, procedentes do Ministerio de Empleo y Seguridad Social.</p> <p>Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente.</p> <p>Plataforma Tecnolóxica da Pesca. Xunta de Galicia.</p>	
Descrición:	
<p>O emprego no sector pesqueiro en Galicia sempre tivo un gran peso, e sempre mantivo ao noso país como unha rexión altamente dependente da pesca. Por outra banda, esta importancia foi moi superior a da media das rexións costeiras europeas. É considerable a poboación que traballa directamente na pesca e na acuicultura, pero tamén nas empresas de transformación, subministros, e na comercialización.</p> <p>Pero pese á importancia do mercado de traballo no sector, as estatísticas dispoñibles en relación ao emprego na pesca, na acuicultura e na industria asociada, son escasas, fragmentadas, e non permiten comparar de maneira áxil e sinxela datos con outras rexións españolas e europeas, nin establecer unha secuencia evolutiva completa desde a entrada de España na Comunidade Europea. Esta ausencia de datos, e as deficiencias nos existentes, e o seu escaso nivel de desagregación, só nos permiten facer análises moi básicas e superficiais das características do mercado de traballo no sector pesqueiro. É notoria a ausencia de información específica e caracterizadora dos traballadores do mar, relativa á idade, ao xénero, á nacionalidade, á situación laboral ou á formación, que permitan obter unha imaxe detallada destes colectivos.</p> <p>Esta ausencia de datos estatísticos comparables a nivel europeo ten a súa orixe nas diferentes metodoloxías empregadas polos estados membros, que dificultan a harmonización dos conceptos e categorías empregadas por cada autoridade estatística nacional na recollida dos datos, que logo son entregados ás autoridades comunitarias.</p> <p>Nas publicación da Comisión Europa, que utilizan como fonte os datos proporcionados por Eurostat, e nalgúns casos pola FAO, hai unha falta notoria de información sobre o número de empregos na pesca en Europa.</p> <p>A serie <i>Fishery Statistics</i>, divulgada pola Comisión na Colección PocketBooks, foi iniciada en 2004 coa publicación dos datos relativos aos anos 1990-2003 de emprego conxunto na pesca e na acuicultura. Neste primeiro informe ofrécense datos para os anos 1990 e 1995, pero a partir deste ano as series son incompletas, e non permiten ofrecer unha cifra global a nivel comunitario.</p> <p>Esta carencia de datos globais para Europa repítese nas edicións de 2005, 2006 e 2007,</p>	

onde tampouco aparecen datos de emprego na pesca para países con tanto peso específico como España. Na última edición publicada até o momento, de febreiro de 2010, xa se elimina do informe o epígrafe referido ao emprego, o que é un reflexo claro das dificultades de obtención e harmonización de datos en Europa. Por outra banda, esta falta de datos non se pode suplir coa información dos *FAO Yearbook of Fishery Statistics*, porque non rexistran datos de emprego.

Así debemos botar man doutras fontes, concretamente estudos financiados pola Comisión relativos ao emprego no sector pesqueiro, como o estudo *Regional Socio-economic Studies on Employment and the Level of Dependency on Fishing* (Comisión Europea, 2000), ou o *Employment in the fisheries sector: current situation* (FISH/2004/4, Comisión Europea, 2006). Ou a documentos divulgativos como o *Facts and figures on the Common Fisheries Policy*.

A nivel estatal dispónse en España, desde 2002, de datos relativos ao emprego no sector, procedentes de diferentes operacións estatísticas, responsabilidade de distintos Ministerios. Así, o MAGRAMA publica o número de UTAs, equivalentes a un posto de traballo anual de xornada completa. O MEYSS ofrece os datos das persoas afiliadas á seguridade social nas ramas de pesca e acuicultura. E do INE podemos obter o número medio de persoas ocupadas no sector –segundo a clasificación CNAE 1993 ou CNAE 2009- a partir dos datos da EPA. Contamos con series de datos anteriores a partir de valiosas fontes como o Anuario de Pesca Marítima do MAPA.

En Galicia, o goberno autonómico, emprendeu en 2009 o proxecto Ocupesca, centrado nunha enquisa de ocupación no sector, que en 2012 permitiu publicar os principais resultados da Enquisa sobre a poboación ocupada nos sectores da pesca e da acuicultura mariña en Galicia.

Ao problema, xa citado, que supoñen as estatísticas pesqueiras, hai que engadir o feito de que, durante décadas, as mulleres ficaron ausentes das mesmas. O seu traballo no sector pesqueiro foi tradicionalmente moi importante para o mantemento da economía familiar, pero na maior parte dos casos desenvolvíase dentro da economía informal.

Tradicionalmente, as mulleres estiveron presentes nas actividades de pesca e marisqueo en embarcación de maneira testemuñal, pero cunha participación moito máis forte no marisqueo a pé, na elaboración e reparación de redes, na acuicultura, na recolección de algas, e no proceso de comercialización e distribución dos produtos pesqueiros e acuícolas. Por outra banda, as mulleres téñense ocupado en moitos casos das tarefas administrativas e de xestión das embarcacións dedicadas a pesca artesanal, sen constar oficialmente como traballadoras. Non é até os últimos anos do século XX, ao abeiro da profesionalización de oficios como os de redeira ou mariscadora, e da toma de conciencia das mulleres como traballadoras do mar, cando a súa actividade comeza a ser cuantificada. Pero as enquisas e censos oficiais presentan graves dificultades para medir todas estas actividades, nos casos nos que non se integran de cheo na economía formal, como sucede nunha porcentaxe considerable de casos.

No ano 2013, segundo datos da EPA, había 19.200 activos na pesca e na acuicultura en Galicia, dos que un 25% eran mulleres. Esta cifra supoñía o 1,49% dos activos no total de ramas de actividade.

Podemos analizar os datos de afiliación ao REM en Galicia desde 1990, tendo en conta que o número de afiliacións non se corresponde necesariamente co de traballadores, senón co de situacións que xeran obriga de cotizar. É dicir, unha mesma persoa contabilízase tantas veces como situacións de cotización teña, xa sexa porque ten varias actividades laborais nun mesmo réxime, ou en varios. Tamén hai que sinalar que neste réxime se inclúen os

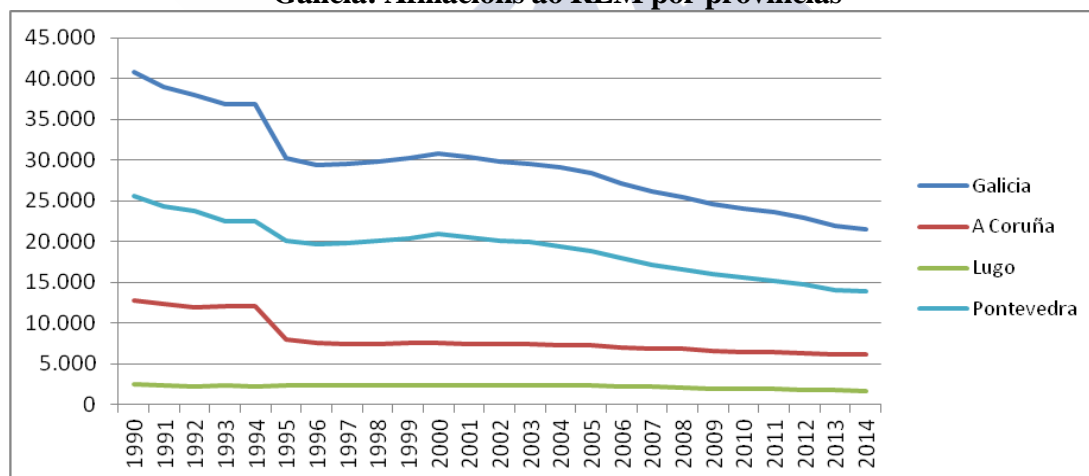
mariscadores a flote. Os mariscadores a pé tiveron a opción de cotizar no REM desde 1993. Esta práctica foise facendo cada vez máis común segundo avanzaba a década, e segundo datos da Consellería do Mar, no ano 2000 xa cotizaban o 90% destes traballadores, pese aos conflitos xerados pola necesidade de cotizar un nº mínimo de anos para acceder á pensión de xubilación, e a idade de moitas mariscadoras, que non lles permitía ter cotizados estes mínimos ao chegar aos 65.

Galicia: Afiliacións ao REM

Ano	Nº	Ano	Nº
1990	40.806	2003	29.584
1991	38.947	2004	29.045
1992	37.938	2005	28.336
1993	36.874	2006	27.162
1994	36.783	2007	26.199
1995	30.292	2008	25.460
1996	29.415	2009	24.630
1997	29.513	2010	24.012
1998	29.838	2011	23.550
1999	30.272	2012	22.931
2000	30.844	2013	21.882
2001	30.307	2014	21.519
2002	29.764		

Fonte: Ministerio de Empleo y Seguridad Social. Tomados do IGE

Galicia: Afiliacións ao REM por provincias

Fonte: Ministerio de Empleo y Seguridad Social. Tomados do IGE

As afiliacións ao REM caeron un 47% desde 1990. Se analizamos polo miúdo este período, vemos que a caída máis forte tivo lugar no ano 1995, e logo experimentouse un certo estancamento, e novamente un descenso lixeiro pero continuado desde 2005 até 2014.

As razóns da diminución no número de afiliacións hai que buscalas na reestruturación do sector pesqueiro, xa que este réxime acolle non só a mariñeiros e mariscadores, senón a todos os traballadores –por conta propia ou allea- que realizan calquera actividade marítimo-pesqueira: armadores, traballadores dos portos e as confrarías, mariños mercantes, redeiros,... Pero débese ter en conta que non se inclúen os traballadores das industrias da transformación e distribución.

Outra fonte interesante que pode resultar complementaria á anterior é a evolución das afiliacións á Seguridade Social dos traballadores da pesca, a acuicultura e as actividades de

servizos relacionadas con elas. Só dispoñemos de datos desde 1999 a 2012, e vemos que tamén experimentaron unha caída dun 27,4% (24,2% neste período se consideramos ás afiliacións ao REM).

Galicia: afiliacións á Seguridade Social na pesca e a acuicultura

Ano	CNAE 93 Nº afiliados rama 05	CNAE 2009 Nº afiliados rama 05
1999	28.926	-
2000	29.413	-
2001	28.814	-
2002	28.202	-
2003	28.128	-
2004	27.573	-
2005	26.762	27.085
2006	25.625	25.942
2007	24.575	24.884
2008	23.540	23.844
2009	-	22.659
2010	-	22.001
2011	-	21.516
2012	-	20.986

Fonte: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Tomados de IGE.

Nota: O CNAE 93 é un código de Clasificación Nacional de Actividades Económicas. A rama 05 corresponde engloba pesca, acuicultura e actividades de servizos relacionados coas mesmas. Esta clasificación foi revisada para adaptala aos cambios na economía e á necesidade de establecer comparacións internacionais. Así en virtude do proceso de revisión internacional denominado Operación 2007, xurde a nova clasificación CNAE 2009. A pesca e a acuicultura teñen a codificación 03.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Para analizar a evolución da poboación empregada no sector, hai que considerar as políticas públicas destinadas a reducir o tamaño e a potencia da flota, e tamén as intervencións –xa nos primeiros anos do século XXI- centradas na diversificación económica en comunidades costeiras, con axudas ao abandono da actividade extractiva e aos emprendedores en pesca-turismo. Pero todas as medidas financiadas pola PPC tiveron repercusións no emprego. Desde as que subvencionaron o desenvolvemento da acuicultura, o crecemento dos servizos portuarios, até as que favoreceron as melloras tecnolóxicas do sector da transformación.

Isto unido aos procesos de regularización e profesionalización dos oficios de mariscador a pé e de redeiro –fundamentalmente desempeñados por mulleres- contribuíron a reducir os efectivos rexistrados como traballadores en actividades vinculadas ao mar.

Aos procesos internos ocorridos no período no sector, hai que engadir que as lóxicas económicas locais se viron moi afectadas polo desenvolvemento paralelo de oportunidades de traballo noutros sectores como o da construción, que en moitos casos concentraron a oferta existente de man de obra nova que fuxía dun oficio tradicional, de baixa consideración social pola súa dureza e variable remuneración.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

É sinxelo identificar unha relación causa-efecto entre as intervencións financiadas a cargo dos fondos a disposición da PPC e a redución da poboación empregada en actividades vinculadas ao mar. Pero na maioría dos casos, esta relación parece evidente. A dificultade estriba en afondar na cuantificación destes impactos.

A redución do número de barcos, da súa potencia, e do tamaño das súas tripulacións tiveron efectos directos na caída dos empregos na pesca. Tamén os tivo a evolución das posibilidades de pesca para os barcos españois, derivadas dos acordos de pesca con terceiros países, xestionados directamente pola Comunidade Europea desde 1986, e que obrigaron ás flotas a longos períodos de inactividade.

Por outra banda, a constitución de empresas pesqueiras mixtas, e o mercado de licenzas de pesca dentro da UE, supuxeron unha fonte de emprego para os mariñeiros galegos, que traballan en barcos que usan bandeira, licenza de pesca e cotas doutro país membro da UE. Non existen datos dispoñibles que permitan cuantificar este continxente, pero afectan especialmente a mariñeiros galegos traballando en barcos do Reino Unido, Francia, Bélxica e Alemaña (FISH/2004/4).

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA			
Indicador 2.2		Evolución do emprego na pesca.	
Definición:			
Empregados en barcos pesqueiros			
Unidades:			
Traballadores			
Fonte/s			
EUROSTAT INE IGE Ocupesca, 2012 e 2013, Xunta de Galicia.			
Descrición:			
Os cambios na xestión dos caladoiros europeos e internacionais, que tiveron como consecuencia unha redución do número, da potencia, e da tripulación dos barcos pesqueiros, e os avances tecnolóxicos introducidos nas embarcacións, propiciaron desde os anos 1970 unha redución dos empregos directos que chegaría até o momento actual. E a partir de 1986, as normativas relativas á xestión dos recursos nas pesquerías europeas aumentaron a súa repercusión no emprego no sector pesqueiro español.			
Traballadores na flota pesqueira europea			
	1990	1994	1998
Nº	287.454	269.619	233.921
Fonte: Eurostat, Fisheries Statistics Yearbook 2000.			
Segundo datos da Comisión Europea, en 2006 o número de empregos a tempo completo na flota pesqueira europea (exceptuando Chipre, Estonia e Grecia para os que non se dispoñía de datos) ascendía a 127.686, dos que o 33% correspondían a España, o 21% a Italia e o 17% a Portugal. Por estratos da flota, o 41% dos traballadores empregábase na flota artesanal, un 51% na flota de altura, e arredor do 7% na flota de gran altura.O emprego en buques pesqueiros caeu na Europa dos 15 un 21% entre 1998 e 2003, pasando de 240.000 a 190.000 empregos a tempo completo (Fonte: FISH/2004/4).			
No ano 1986, o da entrada oficial de España na Comunidade Europea, en Galicia empregábanse 30.641 tripulantes embarcados nos diferentes segmentos da flota. As limitacións estatísticas non nos permiten facer unha evolución completa desta serie até o momento actual.			
Emprego na flota pesqueira con base en portos galegos.			
Grupo de TRB	Nº tripulantes 1976	Nº tripulantes 1986	
0-20	14.649	13.339	
21-50	3.636	3.014	
51-150	6.024	4.723	
151-250	4.768	3.883	
Máis de 250	6.200	5.682	
TOTAL	35.277	30.641	
Fonte: Anuarios de Pesca Marítima 1976 e 1986(MAPA). Tomado de A Economía Galega. Informe 1988.			
No ano 2012 publicáronse os principais resultados da Enquisa sobre a poboación ocupada nos sectores da pesca e a acuicultura mariña en Galicia (OCUPESCA), estudo realizado pola Consellería do Mar do Goberno Autonómico entre os diferentes segmentos da flota galega.			

Os datos obtidos non se desagregan en función da tonelaxe do buque, senón do caladoiro no que faena, polo que as cifras resultantes non se poden comparar coas rexistradas cos Anuarios de Pesca Marítima.

Emprego na flota pesqueira con base en portos galegos. 2012.

Grupo de TRB	Nº tripulantes 79,5	% sobre o total de tripulantes da flota galega
Caladoiro nacional	9.981	79,6
Arrastre	794	6,3
Artes menores	6.914	55
Cerco	1.326	10,6
Enmalle	266	2,1
Palangre fondo	194	1,6
Palangre superficie	487	3,9
Pesquerías comunitarias	1.249	9,9
Arrastre	570	4,5
Palangre fondo	679	5,4
Pesquerías internacionais	1.322	10,5
Arrastre e cerco	675	5,3
Palangre superficie	647	5,1
TOTAL	12.552	100

Fonte: OCUPESCA, 2012.

Coa precaución que supón utilizar diferentes fontes, vemos que desde a entrada de España na Comunidade Europea en 1986 a caída no número de tripulantes da flota galega foi do 59%.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Desde o ano 1983 a Comunidade Europea ten aprobado sucesivas medidas de intervención sobre a flota pesqueira europea, destinadas fundamentalmente a modernizar e reducir o número de buques en cada un dos países membros. Estas medidas, reforzadas desde a entrada de España e Portugal na CEE, foron destinadas a adecuar a flota ás posibilidades de captura previsibles a medio prazo.

A demanda de mariñeiros nunha rexión vén determinada polo tamaño, a rendibilidade e o grado de uso da tecnoloxía. Polo tanto a perda de traballo no sector está relacionada:

- coa redución do número de buques, e da súa potencia,
- coa introdución de innovacións tecnolóxicas para mellorar a seguridade e mecanizar o traballo a bordo,
- coa redución das tripulacións ao mínimo requirido por razón técnicas e de seguridade,
- e coa progresiva eliminación, desde a segunda metade dos anos 1990, por parte dos estados membros, dos incentivos aos xoves para adquirir ou construír novos buques de pesca, ou para formar as súas empresas pesqueiras.

Todas estas variables van a incidir en maior ou menor medida na perda de postos de traballo na flota galega.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

O emprego na pesca tense reducido progresiva e substancialmente desde a entrada na Comunidade Europea, ao mesmo tempo que se facía menos interesante para as xeracións

máis novas e máis formadas, pola redución dos ingresos dos mariñeiros e pola aparición de novas oportunidades laborais. Esta circunstancia, en áreas con moi poucas actividades económicas alternativas, xerou efectos negativos na economía local, que se viu privada da forza de traballo máis nova e formada, que emigrou a outras zonas de España e de Europa na procura de emprego noutros sectores económicos, especialmente na construción e nos servizos, que experimentaron un forte crecemento en España neste período.

Un dos obxectivos prioritarios da PPC desde os seus inicios, reforzado nas últimas revisións, foi a aplicación de medidas que contrarrestasen os efectos negativos nas comunidades costeiras da redución da flota, e do esforzo pesqueiro. Tratouse de subvencionar os programas de formación e de creación de emprego en sectores económicos que puidesen supor unha alternativa ao emprego no mar. E así favoreceuse a saída de activos desde a pesca a outros sectores económicos, que tivo o seu auxe nos primeiros anos 2000, coa etapa de crecemento económico. A partir do ano 2008, a pesca volveu converterse en refuxio para a poboación das comunidades costeiras ante a perda de empregos noutros sectores de actividade.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA

Indicador 2.3

Sinistralidade laboral na flota pesqueira

Definición:

Número de accidentes ocorridos a bordo dunha embarcación pesqueira en Galicia.

Unidades

Accidentes leves, accidentes graves e accidentes mortais

Fonte/s

Instituto Galego de Seguridade e Saúde Laboral (ISSGA). Datos de 2000 a 2011.

Descrición:

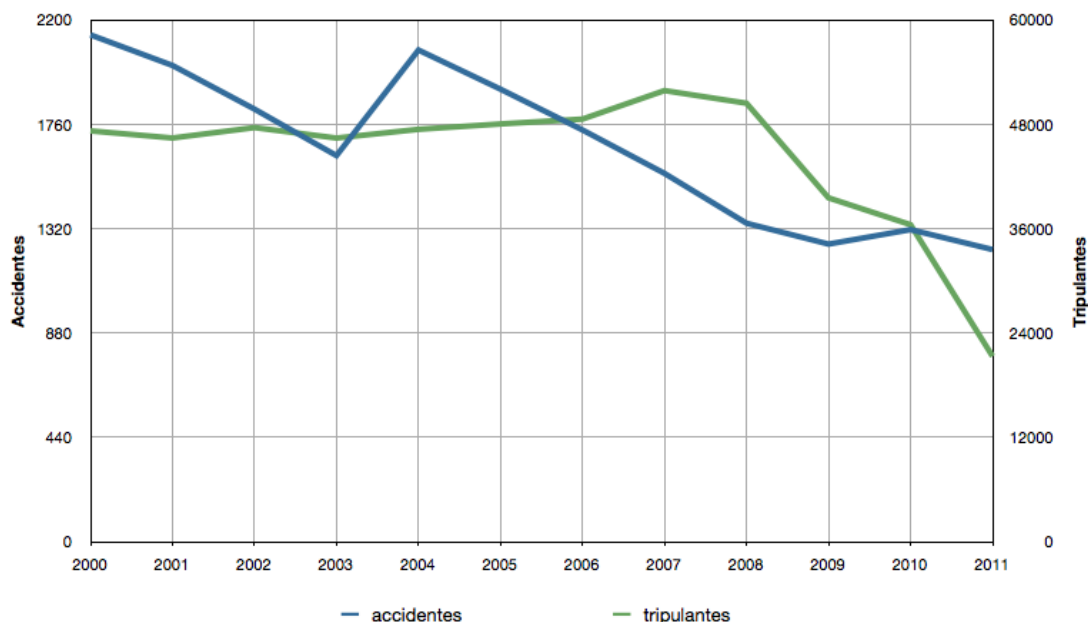
A sinistralidade laboral en Galicia é moito maior na pesca que en calquera outro sector de actividade. Desde que se publican datos de accidentes de traballo de maneira anual, o número de accidentes –leves, graves e mortais- tense reducido entre os tripulantes da flota pesqueira galega.

Nº de accidentes rexistrados na flota galega (2000-2011).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Leves	2.032	1.912	1.738	1.531	1.937	1.789
Graves	69	67	77	83	113	101
Mortais	35	28	8	14	22	17
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Leves	1.662	1.460	1.277	1.204	1.248	1.182
Graves	64	80	51	42	59	41
Mortais	9	12	13	8	8	8

Fonte: ISSGA.

Evolución de accidentes e de tripulantes na flota galega (2000-2011)

Fonte: ISSGA.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

As intervencións con fondos europeos son numerosas e diversas, e entre as que teñen unha incidencia directa sobre a siniestralidade nos buques pesqueiros podemos destacar:

- Mellora da seguridade a bordo dos barcos.
- Mellora das condicións de traballo nas embarcacións, que repercute indirectamente na seguridade a bordo.
- Construción de novas embarcacións e renovación das existentes.
- Maior formación profesional dos tripulantes.
- Desenvolvemento de programas de prevención de riscos laborais, e de cursos de salvamento para a supervivencia dos mariñeiros ante un posible naufraxio.
- Creación dun sistema eficaz de vixilancia e asistencia no mar.

Galicia ten competencias exclusivas en inspección e vixilancia pesqueira. E ten competencias compartidas en salvamento marítimo.

En 1990 creouse o Servizo de Busca e Salvamento, e en 2004 o Servizo de Gardacostas de Galicia.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

As medidas implementadas deron como resultado unha redución progresiva dos accidentes no mar, aínda que nesta tendencia progresiva positiva ocorren incidentes que distorsionan a tendencia.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA

Indicador 2.4	Evolución do emprego na acuicultura.				
Definición:					
Persoas e UTAs en establecementos acuícolas radicados en Galicia.					
Unidades:					
Nº de persoas (asalariadas e non asalariadas) empregadas anualmente na acuicultura.					
Nº de UTA (Unidade de traballo anual. Equivale a un posto de traballo de xornada completa en cómputo anual).					
Fonte/s					
Encuesta de establecimientos de acuicultura. Encuesta Económica de Acuicultura. Subdirección General de Estadísticas Agroalimentarias del Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medioambiente.					
Problemas: Derivados da ausencia dunha serie estatística completa desde 1986, proporcionada por unha mesma fonte.					
Descrición:					
Segundo a enquisa OCUPESCA, no ano 2011 empregábanse 6.432 persoas en establecementos de acuicultura mariña situados en Galicia, máis do 75% no estrato das bateas.					
Poboación ocupada na acuicultura en Galicia por estrato.					
	Nº empresas (1)	%	Nº ocupados	%	Nº ocupados medio
Bateas	2.023	75,4	4.947	76,9	2,4
Parques de cultivo	639	23,8	896	13,9	1,4
Granxas e criadeiros	19	0,7	589	9,1	31
TOTAL	2.681	100	6.432	100	2,4

(1) O número de empresas é menor que o número de establecementos, xa que hai propietarios de empresas que teñen un ou varios establecementos. Segundo datos da ESGA (2012), en Galicia existen 3.537 bateas, 1.192 parques de cultivo, 20 criadeiros e 30 granxas mariñas.

Fonte: OCUPESCA; 2012.

O número de traballadores por empresa é moito máis alto nas granxas acuícolas, que ocupan grandes superficies en terra firme. Os requirimentos en canto á man de obra son menores nos parques de cultivo e nas bateas, situados en zona intermareal.

En canto ao perfil do traballador, trátase dun home (74,6%), con nacionalidade española (no 98% dos casos). Por estratos, son as bateas o ámbito de traballo máis masculinizado (78,5%), debido a que en gran parte dos casos o titular da concesión é o único traballador. Nas granxas e criadeiros, as mulleres supoñen o 26% da poboación ocupada. E o seu peso chega até o 46,7% no caso dos parques de cultivo, xa que o marisqueo a pé é unha actividade tradicionalmente feminina en Galicia.

Para estudar a evolución do emprego na acuicultura debemos botar man dos datos obtidos a través da *Encuesta Económica de Acuicultura*, e *Encuesta de establecimientos de Acuicultura*, que ofrecen unha serie desde 2002.

Emprego na acuicultura mariña en Galicia e España

	Galicia			España			% (1)
	H	M	T	H	M	T	
2002	7.057	4.724	11.781	9.165	5.013	14.178	83,09
2003	10.461	4.367	14.828	12.863	4.726	17.589	84,3
2004	13.179	5.195	18.374	15.696	5.739	21.430	85,7
2005	11.280	5.473	16.753	13.391	5.872	19.263	86,9
2006	11.513	5.208	16.721	13.392	5.463	18.855	88,6
2007	11.941	4.984	16.925	14.029	5.363	19.392	87,2
2008	12.421	5.363	17.718	14.873	5.759	26.632	66,5

H: homes; M: mulleres; T: total

(1) Porcentaxe de persoas sobre o total das empregadas na acuicultura en España (asalariados e non asalariados).

Fonte: Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente. *Encuesta de establecimientos de Acuicultura*. A poboación obxecto de estudo é o conxunto de establecementos dedicados á actividade de acuicultura, clasificada no grupo 03.2 da CNAE-2009. Recóllese acuicultura mariña.

Ao contrario do que sucedeu na pesca, na acuicultura os ocupados medran desde 2002, como corresponde a un sector en expansión e fortemente subvencionado desde as diferentes administracións. Medra especialmente en Galicia até o ano 2004, e logo mantense até o 2007, en que volve experimentar un novo pulo. O número de ocupados na acuicultura en Galicia foi medrando até o 2007 a un ritmo maior que o resto do estado. En 2008 esta tendencia alcista sofre un parón, que non é posible avaliar pola falta de datos a nivel autonómico posteriores a este ano.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

En Galicia, a actividade acuícola tivo un desenvolvemento favorecido inicialmente pola feble regulación da actividade, case sempre reducida a un mero control administrativo, e pola ausencia dunha planificación estratéxica para o sector. A isto hai que engadir o feito de que desde Europa se ten favorecido, desde as primeiras etapas da PPC, o desenvolvemento da acuicultura como medio para frear a presión sobre os recursos mariños, e como fonte de proteínas baratas procedentes do peixe. En cada período de programación incluíronse medidas específicas para aumentar a capacidade de produción acuícola e para modernizar as instalacións existentes.

Os fondos europeos, e os fondos estatais e autonómicos vinculados aos mesmos, foron esenciais para promover a instalación e modernización de instalacións acuícolas e para desenvolver políticas comerciais favorables ao desenvolvemento da actividade. Por outra banda, con esta financiación tamén se favoreceu a investigación e o desenvolvemento de tecnoloxía punteira de produción, seguimento, e control de toxinas e enfermidades das especies cultivadas.

Ao mesmo tempo que se desenvolveu a normativa reguladora da produción acuícola fixéronse máis complexos os procedementos administrativos para o desenvolvemento de proxectos e a instalación de establecementos, e medrou o rexeitamento social contra a implantación en Galicia de grandes granxas acuícolas.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

En Galicia, a acuicultura iniciou o seu desenvolvemento sen a existencia dunha planificación estratéxica para o sector, e cun marco regulatorio moi feble. En 2005 aprobouse o primeiro Plan Sectorial da Acuicultura, que sería revisado posteriormente no Plan Galego de Acuicultura de 2008. O último plan estratéxico para o sector, a ESGA, foi promovida en 2013 polo Goberno autonómico co obxectivo de relanzar a actividade de cara ao 2030.

Así, estamos a falar de que o desenvolvemento da acuicultura en Galicia recibiu o apoio claro das diferentes administracións desde o inicio dos primeiros cultivos, que construíron un marco regulador máis complexo a medida que o sector ía cobrando pulo. A partir da entrada de España na CEE en 1986, a acción conxunta das administracións autonómica e europea vai ter un impacto claro, especialmente desde o punto de vista normativo e financeiro, na planificación e xestión da actividade, o control sanitario e a inspección.

Esta aposta pola acuicultura como uns dos piares da Europa Azul tivo unha repercusión no aumento da poboación ocupada neste sector até o ano 2008, en que se rexistrou unha caída, que coincidiu co estancamento da produción en Galicia. Temos datos de produción acuícola até o ano 2014, e de emprego no sector até 2008, polo que non se pode valorar neste momento a relación entre as dúas variables.

En 2013 publicáronse as liñas estratéxicas para o sector acuícola europeo (29.4.2013 , COM(2013) 229 final), onde se recolle a previsión de que só o crecemento dun 1% no consumo acuícola redundaría na creación de entre 3.000 e 4.000 postos de traballo a tempo completo en Europa.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA	
Indicador 2.5	Evolución do emprego na industria transformadora dos produtos da pesca e a acuicultura.
Definición:	
Postos de traballo na industria de procesamento e conserva de peixe e produtos a base de peixe. Rama de actividade R10B (10.2 CNAE 2009: Procesamento e conservación de peixes, crustáceos e moluscos.)	
Unidades:	
Postos de traballo.	
Fonte/s	
<p>Datos de 1986 a 1994: <i>España 20.000</i>, Fomento de la Producción, Barcelona. Edición 1987.</p> <p><i>Informe Anual sobre la Industria Española 1985</i>. Ministerio de Industria y Energía. Estas dúas fontes anteriores tómanse de Fundación Caixa Galicia (1986). <i>A Economía Galega. Informe 1986</i>. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.</p> <p><i>Situación Galicia. Primer semestre de 2013</i>. BBVA Research</p> <p>Datos de 1995 a 1999: Base económica de Galicia. 1995. IGE</p> <p>Datos de 2000 a 2012: Contas económicas de Galicia. Base 2008. IGE</p> <p>Problemas: Para considerar a evolución do emprego usamos datos desagregados por rama de actividade para Galicia desde o ano 1996, tendo en conta que estamos a comparar datos de bases diferentes (en concreto 1995 e 2008).</p> <p>Ao usar dúas fontes de información diferentes, debemos tomar as comparacións entre os datos estatais e nacionais con certa prudencia. Ao que hai que engadir que a serie dispoñible a nivel español e máis corta.</p>	
Descrición:	
<p>O sector pesqueiro ten una ampla presenza na estrutura industrial galega, sobre todo pola entidade que ten a industria conserveira desde un punto de vista histórico.</p> <p>No ano 1985 eran 8.702 as persoas empregadas nas 45 industrias conserveiras consideradas medianas e grandes en Galicia, e concentraban o 16% do emprego neste segmento empresarial. En toda a industria conserveira a taxa de crecemento do emprego foi negativa (dun -7,03%) entre 1983 e 1989.</p> <p>O numero de empregos nesta industria en Galicia é bastante estable no tempo, con oscilacións interanuais moi pouco significativas, excepto no caso do crecemento do ano 2001, que chega a ser do 23,3% con respecto ao ano 2000. En xeral, e desde 1995 o número de empregos medra até acadar o máximo en 2003. A partir desde momento, volve a haber un estacamento, tanto en Galicia como en España, até que en 2007 se superan os 11.000 postos de traballo, cifra non acadada en 2012, o último ano para o que se dipón de datos.</p> <p>O peso desta industria en Galicia oscila entre o 45 e o 50% do emprego a nivel estatal, e até 2007 a nosa comunidade ia gañando peso relativo a nivel español.</p> <p>Cos datos dos que dispoñemos non é posible analizar a diferente evolución do emprego nas manufacturas de procesado de peixes, crustáceos e moluscos (C1021 CNAE 2009), e na fabricación de conservas de peixe (C1022 CNAE 2009). Isto permetenos caracterizar o emprego na industria do procesado do peixe, moito máis recente e menos estudada que o caso das conserveiras, onde o emprego ten un forte compoñente estacional, está moi feminizado e tradicionalmente é considerado como de baixa cualificación. Segundo datos de ANFACO, no ano 2012 o 80% do total dos postos de traballo da industria conserveira</p>	

eran ocupados por mulleres. Esta feminización da actividade mantense desde o inicio do período estudado.

Emprego na industria de procesamento e conservación de peixe. Galicia

Ano	Nº empregos Galicia	Nº empregos España	% Galicia/España
1995	8.155	17.853	45,5
1996	8.109	17.266	46,9
1997	8.057	17.662	45,6
1998	8.254	19.014	45,6
1999	8.353	19.121	43,6
2000	8.826	19.112	46,1
2001	10.875	22.148	49,1
2002	10.634	22.480	47,3
2003	11.252	22.990	48,9
2004	10.894	22.554	48,3
2005	10.776	22.240	48,4
2006	10.722	22.248	48,1
2007	11.359	22.798	49,8
2008	10.679		
2009	10.460		
2010	9.796		
2011	10.194		
2012	10.508		

Fonte: Para Galicia: Contas económicas de Galicia. Base 1995 e 2008. IGE. Para España: Encuesta Industrial de Empresas. Serie 1993-2007. INE.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Desde a posta en marcha da PPC téñense tomado medidas destinadas a intervir por un lado no mercado dos produtos pesqueiros, e por outro no incremento da capacidade de transformación dos produtos da pesca e a acuicultura, e na modernización dos establecementos e procesos de produción, co obxectivo de mellorar a súa competitividade.

A través dos diferentes instrumentos e fondos financeiros nos que se apoiou a implementación da PPC apostouse pola mellora das estruturas e procesos produtivos do sector da transformación; así subvencionáronse proxectos de construción, equipamento, e modernización das empresas de procesado e conserva de peixe.

Estas inversións tiveron unha repercusión directa sobre o emprego, pero dificilmente cuantificable pola falta dunha serie longa de desagregados de ocupados no sector.

A Organización Común dos Mercados (OCM) dos produtos da pesca creouse en 1970 para mitigar as variacións na oferta e demanda en interese dos produtores, os consumidores e tamén as empresas de transformación. Establece un réxime de prezos e intervencións que tratan de corrixir os problemas derivados do exceso da oferta. Nestas medidas incluíronse compensacións financeiras como a realización dunha primeira transformación dos produtos frescos para retrasar a súa posta no mercado ou vendas á industria conserveira, como no caso do atún.

Por outra banda, as empresas transformadoras situadas en territorios baixo accións dos

sucesivos programas LEADER e PRODER tiveron a ocasión de acollerse aos apoios financeiros destes programas de desenvolvemento rural.

Segundo datos do Goberno da Xunta de Galicia, entre 2000 e 2012 executáronse pagos, procedentes do IFOP (2000-2006) e da contribución pública estatal e autonómica, por importe de 284.546.471,5 € para financiar proxectos relacionados coa industria de transformación e de comercialización de peixe, o que supuxo un 33,9% da inversión total. Entre 2007 e 2013 os pagos reducíronse a 103.205.716€, procedentes neste caso do FEP (2007-2013) e da contribución pública estatal e autonómica.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

Segundo a Evaluación ex-post do Instrumento Financeiro de Orientación da Pesca (IFOP) 2000-2006, presentada en 2010 pola Comisión Europea, considéranse claramente probados os efectos xerais directos deste programa no sector da transformación en Galicia, medidos en termos de crecemento da produción das industrias transformadoras, dos postos de traballo nesta industria, e da modernización dos establecementos de transformación e comercialización dos produtos da pesca e a acuicultura.

Con respecto ao FEP non estará dispoñible até 2017 unha avaliación final que permita coñecer con detalle o impacto das medidas financiadas no sector pesqueiro europeo, e concretamente no caso Galicia en especial.

Os datos de número de empregados non experimentan unha grande variación ao longo do período. Os estudos consultados indican que a industria conserveira experimenta unha deslocalización cada vez maior, sobre todo coa internacionalización dalgunhas fases do proceso de produción, por exemplo as de cocido do bonito, o que produciría unha caída do emprego en Galicia.

Pero por outra banda, no período estudado hai un forte despegue das empresas de transformación e conxelado dos produtos da pesca e a acuicultura, por unha banda, e por outra dos pratos elaborados, onde o peixe só é un ingrediente máis. A isto hai que engadir o feito de que a industria conxeladora pasou a converterse en moitos casos en subministradora de materia prima para a industria conserveira.

Segundo datos de BBVA Research (2013) en Galicia en 2012 operaban 169 empresas dedicadas ao procesado e transformación de produtos do mar, e o 27,8% tiñan entre 19 e 49 empregados, e o 17,2% entre 10 e 19 empregados. As 2 únicas empresas que en España tiñan máis de 500 empregados, tiñan sede en Galicia. Este mesmo informe sinala que o crecemento no emprego nestas empresas é maior que o rexistrado nas empresas de acuicultura mariña.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA

Indicador 2.6

Evolución do VEB do sector.

Definición:

O Valor Engadido Bruto (VEB) calcúlase por diferenza entre o valor da produción e os consumos intermedios empregados para obter dita produción.

Unidades:

Euros e/ou peso relativo en %

Fonte/s

IGE: Sistema de Contas Económicas de Galicia,. Non se publican datos anteriores a 1995.
INE: Contabilidad Regional de España, operación estatística que se ven realizando desde 1980, con datos desagregados por CC.AA. e ramas de actividade, pero cunha codificación que ofrece datos agrupados para a agricultura, gandería e pesca.

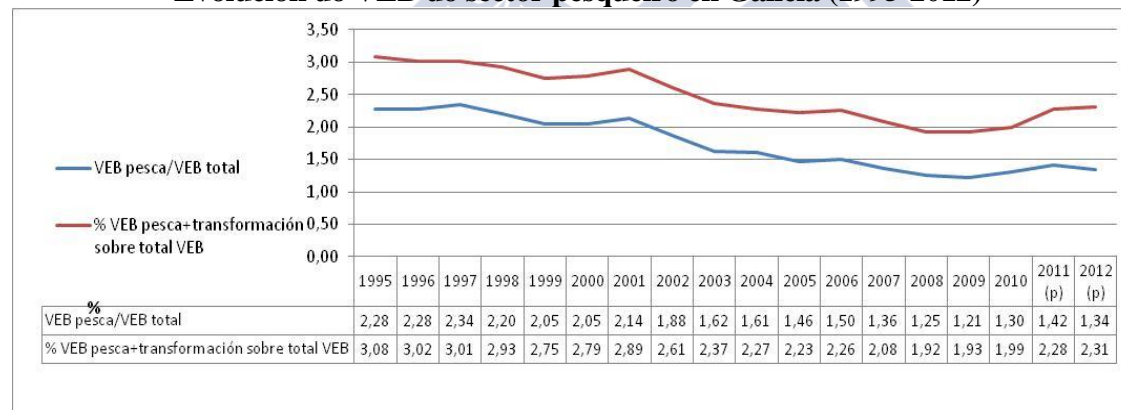
Descrición:

En Galicia no ano 2012, o sector da pesca e a acuicultura supoñía o 1,3% do VEB, e un 28% do VEB do sector primario. Se lle sumamos as manufacturas de peixe, crustáceos e moluscos, o peso do sector ascendía ao 2,3% do VEB. Estas cifras dannos unha idea do peso económico do sector en Galicia, se temos en conta que en España no mesmo ano o VEB era do 0,2%, e na EU-27 do 0,1%.

En 1985 a participación do VEB da pesca no PIB era do 5,6%, mentres que en España baixaba ao 1%, e na CEE era só do 0,1% (Labarta, 1985).

No seguinte gráfico pode apreciarse a evolución temporal do VEB xerado pola pesca, a acuicultura e a industria da transformación dende 1995 até o 2012.

Evolución do VEB do sector pesqueiro en Galicia (1995-2012)

Fonte: IGE

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Coa entrada na Comunidade en 1986, Galicia tivo que facer fronte a unha profunda reestruturación do seu sector pesqueiro sobredesenvolvido, ante unhas posibilidades de pesca cada vez máis escasas. Desde Europa, vanse financiar medidas que propiciaron un forte axuste da flota, e que favorecerían a caída da produción pesqueira.

Pero ao mesmo tempo a nosa comunidade puido beneficiarse de instrumentos financeiros que apoiaban a creación, ampliación, modernización e innovación tecnolóxica das infraestruturas destinadas á acuicultura mariña. Nos sucesivos períodos de programación apoiáronse proxectos destinados a aumentar a produción acuícola a través da modernización e creación de novas empresas, do desenvolvemento de proxectos piloto orientados á diversificación produtiva, da mellora das estruturas de transformación e comercialización dos produtos acuícolas, e de campañas de promoción do consumo.

En canto ao subsector da transformación e conservación, con fondos europeos subvencionáronse proxectos de construción, equipamento, e modernización o que conlevou unha mellora das estruturas e procesos produtivos.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

É difícil cuantificar os efectos directos sobre a economía galega da reestruturación do sector pesqueiro promovida pola PPC desde a entrada de España na Comunidade Europea, medidos en termos de aportación ao PIB.

Pero podemos facer referencia aos efectos do conxunto dos fondos europeos en Galicia. Desde 1989 os fondos estruturais europeos estableceron 5 obxectivos prioritarios para tratar de concentrar os recursos dispoñibles nun número limitado de accións e así magnificar o seu impacto. Galicia pasou a ser considerada como territorio obxectivo 1 porque o seu PIB por habitante era menor ao 75% da media comunitaria.

Estas rexións Obxectivo 1 concentraron no período de programación 1994-1999 o 70% da dotación orzamentaria destes fondos estruturais.

Galicia continuou sendo rexión Obxectivo 1 nos seguintes períodos de programación até o período 2007-2013, que pasou a formar parte do Obxectivo Converxencia, xunto con Andalucía, Castela-A Mancha e Extremadura.

Para o período 2014-2020 Galicia perde o seu estatus de rexión máis desfavorecida para colocarse entre as máis desenvolvidas de España, porque o seu PIB xa supera o 90% da media da UE, co que a aportación de fondos europeos verase reducida nos próximos anos. Isto obrigou ao goberno autonómico a analizar novas propostas de captación de fondos europeos entre 2014 e 2020.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA	
Indicador 2.7	Evolución do consumo de peixe
Definición:	
Considéranse 2 variables: <ul style="list-style-type: none"> - Consumo de peixe anual no fogar per cápita (Kg.) - Gasto en produtos pesqueiros por fogar (€) 	
Unidades:	
Kg per cápita, € gastados en produtos pesqueiros	
Fonte/s	
<i>Panel de consumo alimentario.</i> Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente. <i>Base de datos de consumo en hogares.</i> Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente. <i>Evolución de los hábitos de compra y consumo en España. 1987-2007, dos décadas del Panel de Consumo Alimentario Distribución y Consumo,</i> Julio-Agosto 2008. <i>Situación Galicia. Primer semestre de 2013.</i> BBVA Research	
Descrición:	
<p>En Galicia o consumo de peixe no fogar per cápita foi de 29,6 Kg. en 2013. A nosa comunidade sitúase por detrás do País Vasco, Castela e León, Asturias e Cantabria, comunidades cuns consumos superiores aos 30 Kg., ou aos 35 Kg. no caso do País Vasco. O gasto medio anual per cápita foi de 210,58€ en 2013. Este gasto era de 77,5€ en 1987 para o conxunto de España.</p> <p>Desde 1987 temos datos a nivel estatal do consumo alimenticio no fogar e en establecementos de restauración, pero estes datos non están desagregados por rexión até o ano 2004. A partir deste momento podemos apreciar que as diferenzas no consumo son grandes en España, e que as rexións do norte consumen moito máis peixe que as do sur en termos xerais. Desde 1987 apreciase unha evolución expansiva do consumo de peixe no fogar que chega até o ano 2007, aínda con algunha etapas de diminución, como que a que se rexistrou entre 1993 e 1997. Pero a partir do ano 2008 empeza outra tendencia regresiva que se mantén no ano 2013, e que vai afectar especialmente ao peixe fresco e ao marisco, e non tanto ao peixe conxelado. En canto ás conservas de peixe, a súa utilización medra de maneira ininterrompida desde que se realiza esta enquisa de consumo alimentario.</p> <p>En Galicia, o descenso no consumo entre 2006 e 2013 foi do 6,3%, moi lonxe dos incrementos de Cantabria e o País Vasco, que chegaron no segundo caso a rozar o 20%. No mesmo período diminuíu o gasto medio por fogar en peixe, en valores bastante superiores á media española. Esta caída non está relacionada co aumento do prezo do peixe –que foi menor que para o conxunto dos bens de consumo- senón con outros factores entre os que destacan os cambios nos hábitos de consumo que provocan variacións na composición da cesta da compra, e as modificacións na renda e na composición dos fogares.</p> <p>En detalle, en Galicia os consumos de peixe no fogar foron medrando até o ano 2009, cunha caída en 2007, que se pode relacionar co inicio de crise económica. A partir do 2010 iniciase un descenso brusco, que parece continuar na actualidade. Así na evolución interanual o consumo cae un 9,1% entre 2009 e 2010, un 4% entre 2010 e 2011, recupérase lixeiramente entre 2011 e 2012, para volver caer un 5,4 entre 2012 e 2013, os últimos anos para os que existen datos dispoñibles.</p>	

Consumo de peixe e produtos da pesca no fogar per cápita en Galicia (Kg.)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Peixe	19,8	18,7	18,8	18,2	19,2	19,3	17,8	17,5	18,4	17,5
Peixe fresco	17,4	16,8	16,1	15,3	16,2	19,6	15,3	15	15,8	14,93
Peixe conxelado	2,4	2,8	2,6	2,9	3	2,7	2,4	2,4	2,5	2,6
Marisco	8,2	9,5	10,1	10,1	11,5	11,9	10,5	9	9,4	8,6
Conservas	3,5	3,7	3,7	3,5	3,5	3,7	3,6	3,5	3,5	3,4
Total produtos da pesca	31,6	32,9	32,7	31,9	34,3	35,1	31,9	30,6	31,3	29,6

Fonte: Base de datos de consumo en hogares, Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medioambiente.

Non se dispón aínda de datos completos para 2014.

Por tipo de produto, os consumos máis notables asóciáanse ao peixe fresco. Pero as caídas son comúns se consideramos o peixe fresco e todos os produtos da pesca. O peixe fresco experimenta un auxe de uso no ano 2009, para posteriormente iniciar un declive cada vez maior. A evolución do consumo de peixe conxelado –con cifras bastante máis reducidas– incrementouse no período un 8,3%, pero non chega a acadar os 3 Kg. por persoa e ano. Tamén é de destacar o estancamento no consumo de conservas en Galicia no período estudado, que se alonxa do crecemento a nivel estatal, e que se relaciona cos hábitos de consumo.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

A PPC ten dedicado fondos, ao longo de todos os períodos de programación considerados desde a entrada de España na Comunidade, a financiar medidas relacionadas coa promoción dos produtos da pesca e a acuicultura.

No período de programación 1994-1999 (IFOP), o ámbito de intervención nº 7 estaba especificamente centrado na promoción comercial dos produtos da pesca e a acuicultura, a través da realización de campañas de promoción, participación en feiras e exposicións, axudas a venda, e en menor medida estudos de mercado e enquisas de consumo. En Galicia financiáronse 168 proxectos nesta medida que obtiveron unha axuda procedente do IFOP que acadou os 4,4 M€. No período 2000-2006 as medidas de promoción incluíanse no Eixo 4, e a suma de fondos europeos, estatais e autonómicos investidos nesta medida acadaron os 19,6 M€. Financiáronse 330 campañas de promoción, e Galicia estivo presente en 76 feiras sectoriais. Pero destaca o feito de que apenas se presentaron proxectos relacionados co etiquetado dos produtos e as certificacións de calidade. E tampouco para realizar estudos de mercado ou de hábitos de consumo. O FEP (2007-2013) tamén tivo entre as súas accións estratéxicas unha medida destinada a desenvolver novos mercados e realizar campañas de promoción dos produtos da pesca e da acuicultura. Con datos da Consellería do Mar, de pagos realizados até maio de 2013, destináranse 18M€ de fondos públicos para financiar proxectos nesta medida.

Destacamos algunhas campañas cofinanciadas con fondos europeos, e centradas na promoción comercial dos produtos da pesca e a acuicultura. Así citamos a campaña de concienciación sobre a necesidade de respectar os tamaños mínimos para cada especie, “*Pezqueñines, no gracias*” (www.pezquenines.com), realizada de maneira intermitente entre 1983 e 1993 en España polo FROM, coa cofinanciación da Comunidade Europea. Tamén destacamos as campañas centradas na necesidade de respectar períodos de consumo (vedas), ou na promoción dalgunhas especies alegando ás dúas propiedades nutricionais ou aos seus beneficios para a saúde, como a do *peixe azul* realizada desde a administración estatal, ou as realizadas pola Xunta de Galicia relacionadas co consumo de

conservas e peixe fresco entre os escolares, ou consumo de bonito do norte entre os galegos.

Nos últimos anos proliferan as campañas centradas no consumo responsable de peixe promovidas pola UE (Inseparables. Comer, comprar y vender pescado sostenible, <http://ec.europa.eu/fisheries/inseparable/es/buy>), por ONGs (Greenpeace, WWF/Adena), por Fundacións (Fundación Española del Corazón, FEC), ou por asociacións de produtores e comercializadores (Federación Nacional de Asociaciones Provinciales de Empresarios Detallistas de Pescado y Productos Congelados, FEDEPESCA; Asociación Nacional de Mayoristas de Pescados de Mercas, ANMAPE).

Outras campañas céntranse en promocionar os produtos da pesca artesanal, no desenvolvemento de etiquetas e certificacións de calidade, como é o caso da marca PescadeRías (<http://deondesenon.xunta.es/gl/que-e-pescaderias>), posta en marcha en 2008 pola administración autonómica.

Unha vez que quedaron probadas as limitacións da pesca extractiva para afrontar o crecemento da demanda de produtos pesqueiros, debido a que gran parte dos mares do mundo están sobreexplotados, púxose o acento na acuicultura como abastecedor deste tipo de produtos, e comezaron as campañas publicitarias para conseguir aumentar o consumo. Podemos citar entre estas últimas as emprendidas polo Ministerio de Agricultura, en colaboración coa Fundación OESA (Observatorio Español de Acuicultura), ou as de consumo de rodaballo criado e piscifactoría promovidos pola Xunta de Galicia, en colaboración con asociacións de produtores.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

Pese as medidas financiadas con fondos públicos para difundir o consumo de produtos da pesca, en Galicia, ao igual que en España, tense detectado unha caída do gasto en peixe por fogar, acompañado unha diminución do número de Kg. consumidos per cápita. En concreto, Galicia foi a comunidade española onde máis caeu o gasto medio de peixe no fogar.

Esta situación parece xerada máis que polas variacións no prezo do peixe, ou pola oferta de peixe dispoñible nos mercados, por un cambio nos hábitos de consumo, na composición dos fogares e na renda media dos mesmos.

Con datos a nivel estatal, tense detectado que o maior consumo de peixe se dá en fogares formados por maiores de 65, que tamén son os que máis reducen o gasto en peixe nos últimos anos, polos axustes aos que obrigou a crise económica.

En canto á composición, son os fogares con fillos os que parecen reducir menos nos últimos anos o consumo de peixe. Pero a continúa redución da natalidade en España, e en Galicia en particular, non parece que se vaian a producir cambios no futuro que poidan xerar un aumento do consumo.

Os cambios nos hábitos alimenticios amosan un crecemento no consumo de produtos precociñados, que tamén afectan directamente aos elaborados a base de peixe ou de marisco, que en ocasións contribúen a redución do consumo de peixe fresco.

En todo caso, as fontes empregadas non permiten comparar a situación entre 1986 e 2013, xa que a base de datos de consumo en fogares ofrece datos desagregados por CC.AA. desde 2004.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA**Indicador 2.8** **Evolución das exportacións e importacións pesqueiras.****Definición:**

Exportacións: operacións mediante as que os residentes subministran bens e servizos aos non residentes (SEC-95, 3.128).

Importacións: operacións mediante as que os non residentes subministran bens e servizos aos residentes (SEC-95, 3.129).

Unidades:

Toneladas (T), e euros (€)

Fonte/s

Ocupesca, 2012, 2013. Xunta de Galicia.

Situación Galicia. Primer semestre de 2013. BBVA Research

IGE, a partir de datos da Agencia Estatal de Administración Tributaria.

ICEX, Ministerio de Economía y Competitividad.

Descrición:

Segundo datos da enquisa Ocupesca, no ano 2010 as vendas de peixe dos barcos con base en Galicia realizouse, nun 69% dos casos, nas lonxas galegas. Estamos a falar do conxunto da pesca extractiva, que inclúe a pesca fresca e a conxelada. As capturas desembarcadas fóra de Galicia supuxeron un 16,2%, e o 5,1% das vendas fixéronse directamente á industria e a hostalería, un 2,2% a consumidores finais, e un 7,5% vendeuse por outras canles nas que se inclúen os maioristas e outros intermediarios.

Pero o destino das vendas vai depender sobre todo do caladoiro do que procedan: así, as capturas do caladoiro español e comunitario véndense fundamentalmente nas lonxas galegas, e as procedentes das pesquerías internacionais desembárcanse na súa maioría fóra de Galicia.

Destino das vendas de pesca extractiva fresca e conxelada en Galicia (%)

	Caladoiro nacional	Caladoiro comunitario	Caladoiro internacional	Total
Lonxa en Galicia	36,6	20,6	11,7	69
Industria e hostelería	1,2	0,01	3,9	5,1
Consumidor final	0,02	0,04	2,1	2,1
Desembarco fóra de Galicia	1,1	1,7	13,2	16,1
Outros destinos	1,9	0	5,5	7,4
Total	40,9	22,4	36,6	100

Fonte: Ocupesca.

En 2013, en Galicia exportáronse produtos do mar por valor de 981.912.300€, e o gasto na compra deste tipo de produtos no exterior foi de 1.328.967.900€. Así a balanza rexistrou neste ano un saldo negativo de algo máis de 347M€. Esta situación é similar a do conxunto do estado, que tamén presenta un balance negativo, que tende a reducirse pola caída das importacións.

As provincias de Pontevedra e A Coruña son as que máis peixe e marisco exportan no conxunto español, pero tamén lideran o ranking das importacións destes produtos.

Para realizar un estudo comparativo, só dispoñemos de datos desagregados a nivel rexional desde o ano 2000.

En Galicia, a exportación de produtos pesqueiros medrou até o ano 2007, ao mesmo tempo que aumentaba primeiro, e logo se consolidaba, a dependencia do mercado europeo. A partir deste ano, e coincidindo coa forte crise económica, prodúcese unha caída das exportacións, que sería do 11% en 2008 e do 4,9% en 2009. A partir do ano 2010 rexístrase unha lixeira recuperación, que continúa en 2011, pero que volve a pararse en 2012 e 2013.

Exportacións de Galicia en miles de €

Ano	EX P Total	EX P Zona Euro	EX Total	% PZE/PT	% P/T
2000	675.668,2	525.640,6	8.328.565,5	77,8	8,1
2001	725.910,0	593.406,1	9.281.399,2	81,7	7,8
2002	776.666,3	625.364,8	9.760.051,3	80,5	8,0
2003	800.071,3	638.125,6	9.993.013,3	79,8	8,0
2004	827.679,2	666.766,8	10.523.254,1	80,6	7,9
2005	856.242,5	669.642,0	12.162.714,9	78,2	7,0
2006	905.128,4	727.978,3	14.618.300,4	80,4	6,2
2007	955.040,9	754.289,5	16.669.173,7	79,0	5,7
2008	882.780,9	680.405,4	15.740.086,8	77,1	5,6
2009	839.452,2	635.958,4	13.957.779,3	75,8	6,0
2010	991.656,3	717.216,8	14.913.205,9	72,3	6,6
2011	1.169.914,5	850.069,2	17.149.899,5	72,7	6,8
2012	1.085.522,0	758.916,8	16.665.762,9	69,9	6,5
2013	981.912,3	710.780,6	18.423.781,2	72,4	5,3

Fonte: IGE, a partir dos datos da Agencia Estatal de Administración Tributaria.

Comercio exterior e intracomunitario segundo sección e capítulos TARIC (03. Peixes e crustáceos, moluscos e outros invertebrados acuáticos).

EX P Total: exportacións de peixe; EX P Zona Euro: exportacións de peixe á zona Euro; EX Total: total das exportacións de Galicia; % PZE/PT: peso das exportacións de peixe á zona Euro, sobre o conxunto de exportacións de peixe; % P/T: peso das exportacións de peixe sobre o conxunto de exportacións.

Ao mesmo tempo que se produce esta caída das exportacións, vaise reducindo o peso do mercado europeo para os produtos pesqueiros galegos, e en 2012 destínanse a este mercado o 69,9% das vendas.

En canto ás importacións, seguen a mesma tendencia: medran de maneira xeneralizada até o ano 2007, e experimentan fortes caídas en 2008 e 2009, para logo iniciar a recuperación, e volver a caer en 2013. O 21,6% destas compras de produtos pesqueiros no exterior realizábanse en Europa neste ano.

A balanza comercial mantense negativa en todo o período, aínda que tende a equilibrarse e pasa dun saldo negativo de 380M€ no ano 2000, a 347M€ en 2013.

Por outra banda, en Galicia, o peso das exportacións de peixe no conxunto das vendas ao exterior pasa de supor o 8% en 2000 ao 5,3% en 2013. As importacións de produtos pesqueiros eran do 11% en 2000 e pasan a supor o 9,2% en 2013 sobre o conxunto total.

Importacións de Galicia en miles de €

Ano	IM P Total	IM P Zona Euro	IM Total	% PZE/PT	% P/T
2000	1.055.714,5	204.063,2	8.898.370,7	19,3	11,9
2001	1.329.243,4	240.207,1	9.419.879,2	18,1	14,1
2002	1.242.760,5	225.714,7	9.168.680,8	18,2	13,6
2003	1.357.936,3	218.140,4	10.248.221,8	16,1	13,3
2004	1.296.036,5	235.596,1	11.009.545,9	18,2	11,8
2005	1.394.029,0	249.233,40	13.757.202,5	17,9	10,1
2006	1.560.884,50	271.229,7	15.643.561,8	17,4	10,0
2007	1.531.687,2	282.500,0	16.151.876,9	18,4	9,5
2008	1.306.499,1	256.784,1	15.498.547,8	19,7	8,4
2009	1.007.454,8	219.626,3	13.165.878,5	21,8	7,7
2010	1.224.019,2	247.640,7	13.709.964,9	20,2	8,9
2011	1.344.788,5	286.874,3	14.355.176,4	21,3	9,4
2012	1.377.638,9	275.315,0	15.035.595,3	20,0	9,2
2013	1.328.967,9	286.890,0	14.384.652,9	21,6	9,2

Fonte: IGE, a partir dos datos da Agencia Estatal de Administración Tributaria.

Comercio exterior e intracomunitario segundo sección e capítulos TARIC (03. Peixes e crustáceos, moluscos e outros invertebrados acuáticos).

IM P Total: importacións de peixe; IM P Zona Euro: importacións de peixe á zona Euro; IM Total: total das importacións de Galicia; % PZE/PT: peso das importacións de peixe da zona Euro, sobre o conxunto de importacións de peixe; % P/T: peso das importacións de peixe sobre o conxunto de importacións.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Ante os síntomas de agotamento de gran parte das pesquerías a nivel mundial, teñense aplicado unha serie de medidas de forte control sobre os recursos e a súa explotación. Esta situación limitou considerablemente a produtividade da pesca extractiva, e a competitividade exportadora galega non parece que poida mellorar substancialmente fronte ao empuxe doutras rexións do mundo.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

O crecemento tanto das importacións como das exportacións de produtos pesqueiros até o ano 2007, coincide cunha fase de expansión do gasto en peixe no fogar e de consumo de peixe per cápita tanto no fogar como extradoméstico.

Nos últimos anos decaen as importacións ao mesmo tempo que se contrae o consumo, Tamén se detecta unha caída das exportacións de peixe en Galicia, ao tempo que se vai reducindo o peso do mercado europeo para os produtos pesqueiros galegos.

IMPACTOS RELATIVOS AO PESO DO SECTOR NA ECONOMÍA GALEGA**Indicador 2.9****Evolución do peso relativo dos diferentes sectores na economía galega.**

Definición:

VEB de cada sector de actividade no VEB total.

Unidades:

%

Fonte/s

IGE: Sistema de Contas Económicas de Galicia.

INE: Contabilidad Regional de España.

Diagnóstico de situación socioeconómica y territorial de Galicia, Xunta de Galicia (04-07-2014). [Disponible en <http://www.conselleriadeconomia.es>]*Estratexia de Especialización Intelixente de Galicia 2014-2020*, Xunta de Galicia. [Disponible en www.ris3galicia.es]

Descrición:

Desde a entrada na Comunidade Europea, o peso do sector primario na economía galega foise reducindo de maneira considerable, fundamentalmente pola expansión do sector servizos, e polo forte pulo da construción pola creación da burbulla inmobiliaria, que remataría coa crise a partir do ano 2008.

Estrutura produtiva de Galicia (%)

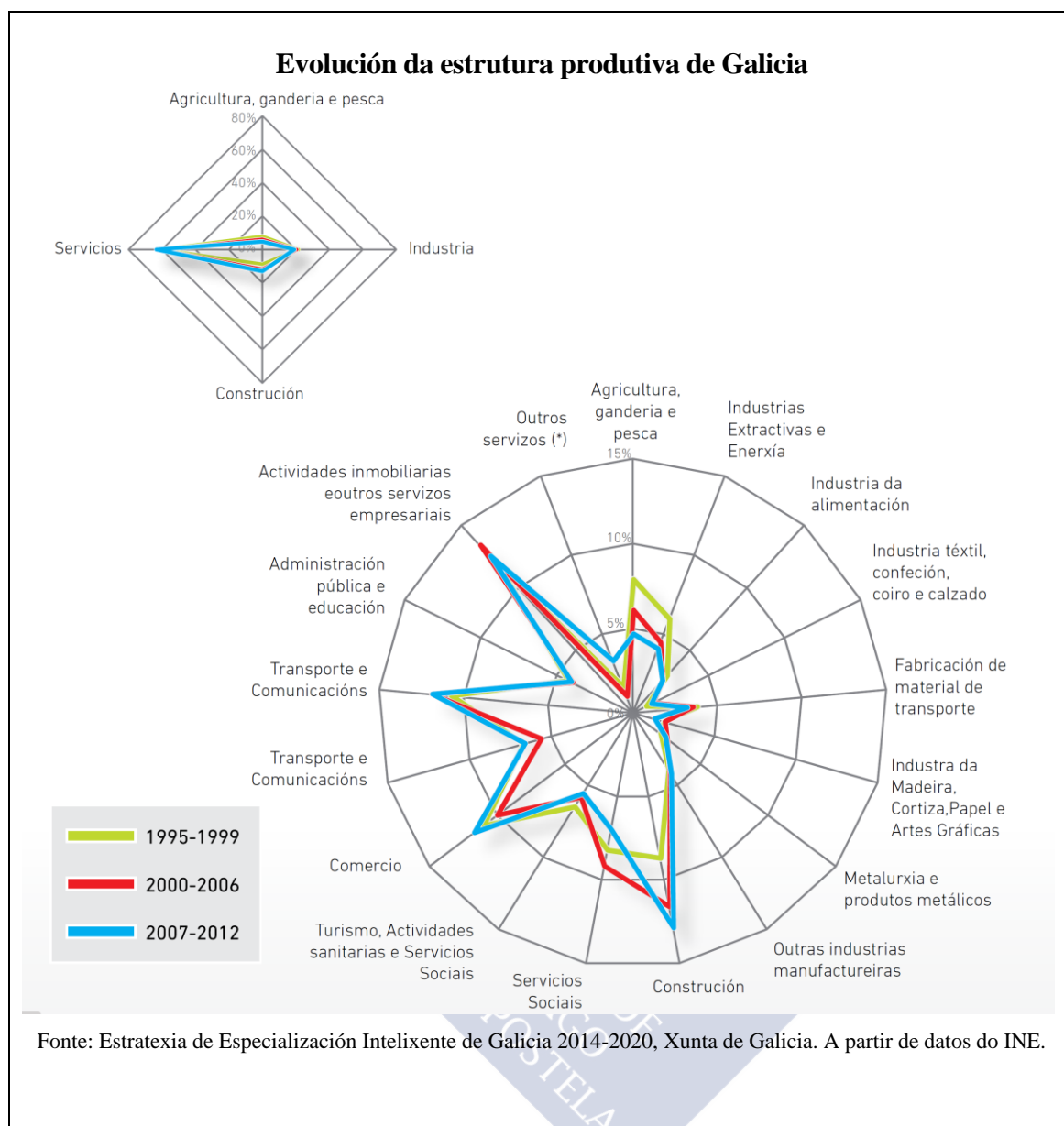
Sectores de actividade	1980	1990	1998	2008	2012
Primario	13,9	9,3	7,4	4,8	4,8
Industria	20,3	18,3	15,9	15,4	13,3
Enerxía	6,1	9,8	5,0	3,9	5,1
Construción	7,9	8,4	10,5	15	11,3
Servizos	51,8	54,2	61,2	60,8	65,5
Total	100	100	100	100	100

Fonte: *Diagnóstico de situación socioeconómica y territorial de Galicia*, Xunta de Galicia (04-07-2014). A partir de datos das Contas Económicas de Galicia. Base 2008. IGE.

Para o ano 2012, e tomando como base o VEB, o sector primario en Galicia achega case un 5% do valor total, unha porcentaxe bastante superior á media europea, que non acada o 2%. Ao mesmo tempo, os sector da construción e a enerxía tamén presentan valores superiores á media europea. O caso contrario sucede co sector servizos e coa industria, que teñen en Galicia unha importancia cuantitativa menor.

Para Galicia, os índices de especialización produtiva considerados na Estratexia de Especialización Intelixente de Galicia (RIS3), sinalan que a súa economía está máis especializada no sector primario que as española e europea. A pesca e a acuicultura son os subsectores nos que presenta unha especialización relativa máis forte.

Segundo datos da consellería do Medio Rural e do Mar, a produción pesqueira extractiva galega supón anualmente un 15% no conxunto da UE, en termos de valor.

Referencia ás intervencións políticas: Cal foi a intervención (s)?

Galicia é unha rexión altamente dependente da pesca, aínda que a Unión Europea non lle outorga este status, definido antes da entrada de España na Comunidade. Pero a importancia económica do subsector da pesca e a acuicultura é moi forte na nosa rexión, especialmente en termos comparativos en relación a España e Europa.

En todo caso, as políticas promovidas desde Europa para ordenar e xestionar o sector pesqueiro, sempre trataron de reducir o seu peso no conxunto da economía, avogando pola “diversificación económica das comunidades costeiras” que na práctica supoñía a aposta actividades produtivas complementarias por parte de mariñeiros e mariscadores, para favorecer a difusión de outras actividades máis relacionadas coa industria turística e co sector servizos.

Hipótese sobre a causa-efecto: Que cambiou pola intervención(s)?

No programa operativo establecido no período 2007-2013 para implementar as axudas procedentes do FEP, establécense varios eixos prioritarios. O Eixo 4 centrouse no desenvolvemento sostible das zonas de pesca, moi afectadas polo esgotamento dos recursos, que provocou unha caída dos ingresos dos mariñeiros, e a redución dos postos de traballo en zonas moi dependentes do mar polas escasas alternativas de traballo noutros sectores, feito agravado pola contracción do sector da construción.

Os Grupos de Acción Costeira (GACs) encargados de xestionar estes fondos teñen intentado dinamizar a iniciativa empresarial nas comunidades costeiras fortemente dependentes da pesca. Co apoio destes grupos desenvólvense proxectos de diversificación económica, moitos deles clasificados como non produtivos, e que en conxunto non xeraron os postos de traballo que se esperaba. Estes proxectos adoitan carecer de plans de viabilidade serios, con perspectivas de crear negocios sustentables máis alá do período de financiamento, como sería o desexable. En ocasións as persoas vinculadas ao mundo do mar vense enganchadas en accións pouco meditadas, pensadas para executar os fondos dispoñibles. E noutros casos tratan de retirar profesionais da actividades pesqueira sen asegurarse que teñen cabida noutros sectores de actividade, especialmente no turismo, para os que non contan cunha formación suficiente. En todo caso, a avaliación dos resultados concretos do Eixo 4 publicados a finais de 2014 -COM(2014) 738 final, Bruselas 16/12/2014- indica que a aplicación deste eixo en 2014 avanzou notablemente no ano 2013, pero sigue por detrás do resto de eixos prioritarios.

5.5.3. Principais resultados en relación ao sistema de indicadores

A seguinte táboa permite sintetizar a evolución dalgúns dos indicadores do sector pesqueiro galego, a partir da comparación de dous momentos, o da entrada na CEE en 1986, e o momento actual.

	Aumenta	Diminúe	Mantense
Nº barcos de pesca.			
Potencia da flota pesqueira.			
Arqueo da flota pesqueira.			
Idade da flota pesqueira.			
Flota galega/flota española			
Flota galega/flota comunitaria			
Capturas en Galicia			
Capturas en Galicia/capturas en España			
Capturas en Galicia/capturas en Europa			
Cotas de pesca			
Produción acuícola			
Emprego na pesca.			
Sinistralidade laboral			
Emprego na acuicultura			
Emprego na industria transformadora			
VEB do sector			
Consumo de peixe			
Exportacións de peixe			
Importacións de peixe			

En relación á flota pesqueira:

- En Galicia, ao igual que na maior parte dos países da CEE, o cumprimento dos obxectivos dos POP en relación á redución da flota foi moi bastante modesto, e o número de buques continuou a incrementarse desde a entrada na Comunidade Europea e até finais dos anos 1990. A partir do ano 1997 as medidas financiadas desde a Unión Europea fixeron que en Galicia se fose reducindo o número de barcos empregados na

pesca industrial (litoral, altura e gran altura). Comparando os datos de 1986 e 2013 constatamos unha caída do número de unidades en todos os tramos de potencia da flota.

- A potencia da flota seguiu medrando até o ano 1991, ao mesmo tempo que aumentaba o número de barcos. A partir deste momento haberá unha redución do 60% entre 1991 e 2013, xa que se pasou dos 979.617 Cv aos 384.319 Cv. Con datos do Rexistro de Busques Pesqueiros da Xunta de Galicia vemos que a redución da potencia entre 2004 e 2013 foi do 18%. Podemos entón estimar que entre 1991 e 2004 a redución foi do 42%.

- En canto á perda de potencia por segmentos, foi a flota industrial a que máis contribuíu á redución de potencia do conxunto do sector en Galicia. E no extremo contrario, a flota artesanal.

- O arqueo total da flota viuse reducindo entre 1986 e 2004 pola progresiva substitución dos grandes buques conxeladores por outros buques de menor arqueo e cunha estrutura máis polivalente para adaptarse a pesquerías menos específicas nun contexto de gran variabilidade, tanto polo peche dalgúns caladoiros, como pola procura de novas especies comerciais.

- No ano 1986 o arqueo da flota galega era de 257.616 TRB, e en 2013 de 101.422 TRB. Experimentou unha caída dun 60,6% neste período, o que supón que foi a magnitude que máis se reduciu na flota galega. Esta perda de tamaño dos buques, foi maior que a perda de potencia (54,3%), ou que a caída no número de unidades (17,4%).

- Coa axuda dos fondos comunitarios produciuse unha clara renovación da flota litoral, de altura e grande altura. Estas últimas atoparon na renovación tecnolóxica un motor para a súa competitividade. Esta renovación tense freado nos últimos anos ante a caída das axudas públicas ao reemprazo de motores ante a ameaza de que se incrementase a capacidade pesqueira da flota comunitaria. Na actualidade os datos amosan un envellecemento claro da flota galega, formada por un 67,7% de barcos construídos hai máis de 20 anos. E o que é máis preocupante, é que máis dun cuarto da flota (28,8%) contabiliza máis de 40 anos.

- Entre 1986 e 2014 produciuse unha notable diminución da capacidade de pesca da flota española e galega. As medidas que provocaron esta caída foron a creación

de sociedades mixtas e de asociacións temporais de empresas, os despezos, a exportación de buques a terceiros países, os cambios de pavillón dalgúns buques no marco de acordos pesqueiros.

- No caso de Galicia, ao igual que pasou no conxunto de España, desde a entrada na comunidade e até 1993 foi aumentando o seu número de barcos e, de maneira correlativa, o seu peso relativo da flota galega en Europa. A nosa comunidade pasou de ter o 5,5% dos barcos europeos en 1987 ao 8,5% en 1997. Ao mesmo tempo, foi afianzando a súa posición dentro do estado, pasando do 31,7% ao 33,7% entre as mesmas datas. Nembargantes, o número de barcos galegos en Europa reduciuse máis de tres puntos porcentuais entre 1997 e 2007, ano en que supoñía o 5,8% dos europeos. A partir deste momento a redución de buques en Galicia e Europa segue unha senda parella. En 2012, en Galicia tiñan base o 5,7% dos barcos europeos.

- En canto á tonelaxe dos barcos, o peso de Galicia en Europa foi crescendo desde a entrada na CEE e até comezos dos anos 1990, que empezou a reducirse até os anos 2000, que é cando o peso relativo do arqueado da flota galega en relación á europea se estabiliza arredor do 9%.

- A evolución da potencia instalada é similar: crecemento até os primeiros 1990, e redución até os anos do cambio de século, para posteriormente entrar nunha tendencia ao mantemento arredor do 6% da potencia da flota europea.

Segundo os informes da Comisión dispoñibles, e xa citados, considéranse claramente probados os seguintes efectos xerais directos da PPC en Galicia, en relación á reestruturación e renovación da flota:

- Redución do esforzo pesqueiro: conseguido pola redución das unidades, potencia e arqueado da flota. E por outras medidas como o establecemento de paros biolóxicos ou vedas.

- Gran redución do tamaño da flota: que pasou de 9.255 unidades no ano 2000 a 5.288 en 2007. Neste mesmo período a súa tonelaxe pasou de 233.914 GT a 185.431 GT, e a potencia de 523.468 Kw a 339.805 Kw.

- Redución da idade dos barcos nos primeiros anos de entrada na Comunidade. Esta tendencia quedaría freada pola reforma da PPC que entrou en vigor en 2003 e que suprimiu as axudas á construción de novas embarcacións de pesca.
- Mellora das condicións de seguridade nos barcos, e mellora das condicións de traballo a bordo.
- Mellora da rendibilidade das pequenas empresas pesqueiras, que puideron introducir melloras nas embarcacións, que sen este fondo non serían realizadas.

Pero o problema de fondo destas reformas, tal e como se recolle no informe que a Comisión Europea presentou en novembro de 2013, centrado nos efectos específicos na paralización temporal e definitiva dos buques de pesca, e os logros para a reestruturación da flota en Europa, non existe unha relación clara entre a redución da capacidade e o estado dos recursos pesqueiros.

En relación á produción pesqueira:

- A evolución xeral das vendas en lonxa en Galicia viña diminuído progresivamente desde o ano 1976, no que se descargaron 538.690 T. Dez anos máis tarde, en 1986, o ano da entrada na Comunidade Europea, as capturas tiñan caído en 100.000 T. A partir deste momento hai un cambio de tendencia, cunha evolución positiva até 1988, cando se chega ás 508.600 T.. A partir de aquí a produción caería até 1990. A partir de 1998 apreciase unha caída lenta pero continuada até 2001, que se acentúa nos anos 2002 e 2003, coincidindo coa catástrofe do *Prestige*. A partir deste momento rexístrase unha constante recuperación no peso descargado até o ano 2009, cando volve a invertirse a tendencia e cae a produción de peixe descargado en Galicia.
- En relación ao valor das descargas, a evolución é parella, aínda que máis variable. O incremento no valor das descargas no período de 15 anos entre 1998 e 2013, foi dun 14,8%, mentres que o peso descargado caeu un 8,2%.

- No ano 2001 a produción galega supoñía o 50% da española, e o 10% da europea. En 2008 os desembarques tiñan medrado un 9,3% en Galicia, a diferenza do que ocorrera en España, cunha caída rexistrada do 9,8%, e no resto de Europa, onde diminuíran un 3,5%. Estas fluctuacións reforzarían o peso de Galicia no conxunto europeo, e así no ano 2008 as cantidades desembarcadas por barcos galegos pasaron a supor un 60,7% do conxunto das españolas, e un 11,7% das europeas.

- O valor dos desembarcos medrou desde 2001 no conxunto de Europa, tamén en España e en Galicia en particular. En 2001 o valor dos desembarcos galegos era a metade dos españois e o 14,5% dos europeos. En 2008, a produción europea galega medrara un 25,8%, e aumentara o seu peso a nivel español (até o 58,1%) e europeo (até o 15,07%). Pero a partir deste momento a situación cambiou e Galicia perdeu peso relativo polo valor das súas descargas, que no ano 2012 baixarían até supor o 34,1% das españolas e o 9,9% das europeas respectivamente. Quizais sexan os efectos da crise os causantes de que a cotización media dos desembarcos de pesca fresca nas lonxas galegas caese un 2,7% entre 2011 e 2012. A isto hai que unir a redución das capturas entre 2011 e 2012, que pasaron de 183.501 T a 175.004 T, o que supuxo unha perda do 4,6%.

- En canto ás posibilidades de pesca que se lle asignaron a España en 1986 ascenderon a 188.210 T., e serían en 2004 de 232.757 T. Neste período rexístrouse un crecemento de cotas de especies de pouco valor como o lirio, o xurelo e a xarda. E ao mesmo tempo produciuse un marcado descenso das coutas de pesca naquelas especies de maior interese económico para o sector pesqueiro galego, polo seu alto valor comercial, como a cigala, o rapante, a pescada e o peixe sapo. As cantidades asignadas ao estado no conxunto das zonas de pesca, víronse reducidas entre 1986 e 2004 nun 53% para o caso da cigala, un 54% para o do rapante, un 71% no peixe sapo, ou un 54% na pescada. Si se analizan por separado cada unha das zonas, apréciase que a redución de cotas pode chegar até o 90% no caso dalgúns caladoiros e algunhas especies. Este proceso ten limitado moito os beneficios das empresas pesqueiras españolas e galegas, e polo tanto os ingresos que repercuten de maneira directa na economía das comunidades costeiras.

- Ao inicio da década de 1970 máis do 60% das capturas da flota española procedían do hemisferio norte, fundamentalmente das costas europeas e americanas do Atlántico Norte, e do Mediterráneo. En canto empezaron a escasear os recursos nos caladoiros tradicionais, ou as dificultades de acceso se incrementaron, a flota española empezou súa expansión por caladoiros cada vez máis afastados dos portos base, tanto en virtude de acordos con terceiros países, como de constitución de empresas mixtas. Sería unha forte expansión por mares do Atlántico sur nunha primeira fase, e logo por augas do Pacífico e do Índico, deixando atrás un tempo onde as máis importantes pesquerías comerciais se desenvolvían nas latitudes medias do hemisferio norte. Esta expansión polos mares mundiais obrigou ás empresas pesqueiras a rediseñar as súas estratexias de explotación, e a considerar as inversións en innovación tecnolóxica como a base para mellorar a súa competitividade.

- Os prezos do peixe en primeira venda están estancados para a maioría das especies desde hai anos. O prezo medio en €/Kg. do peixe fresco vendido en lonxa pasou de 2,02€ en 1996 a 2,52€ en 2012. Os prezos do peixe en primeira venda establécense mediante poxa á baixa. Este sistema dificulta enormemente a posibilidade de repercutir no prezo do peixe os incrementos dos custes de produción.

Tanto en Europa como en Galicia os esforzos destinados á redución do esforzo pesqueiro non estiveron coordinados coas políticas de protección dos recursos. Isto significa que non se retiraron buques en función das necesidades ou problemáticas das augas nas que faenaban, ou da súas especies obxectivo. Os aspectos relacionados coa viabilidade económica das empresas foron os que condicionaron a decisión de retirar ou modernizar unha embarcación en gran parte dos casos. E moitas das subvencións obtidas polo despezamento de buques foron reinvertidas no sector pesqueiro.

Así, parece inevitable xulgar como pouco efectivas estas medidas de cara á consecución dun certo equilibrio entre recursos e capacidade de pesca. En xeral persiste unha situación de sobreexplotación dos recursos, e as capturas téñense reducido menos do 10% desde 1998. Aínda que diminuíron os buques e os empregos na flota

comunitaria e galega en particular, o nivel de capturas mantívose grazas a uns barcos máis eficaces, e á reorientación cara novas pesquerías.

En relación á produción acuícola:

- En Galicia, o desenvolvemento da actividade acuícola foi favorecido inicialmente pola feble regulación da actividade. Entre 2003 e 2013 a produción ten caído máis do 24%. Esta diminución concentrouse no caso dos moluscos bivalvos, sobre todo berberecho, ostras e mexillón.
- En conxunto, a acuicultura mariña produciu en Galicia no ano 2013 193.000 T de produtos acuícolas, cun valor de 149M€, e o Goberno Autonómico aspira, de cara ao futuro, a manter o liderado galego no conxunto da acuicultura española.

A partir da entrada de España na CEE en 1986, a acción conxunta das administracións autonómica e europea vai ter un impacto claro no sector, especialmente desde o punto de vista normativo e financeiro. O financiamento europeo, que é xestionado en Galicia a través da administración autonómica, permitiu reforzar os fondos rexionais para potenciar o desenvolvemento da acuicultura, a través da planificación e xestión da actividade, o control sanitario e a inspección. Estes fondos foron esenciais para promover a instalación e modernización de instalacións acuícolas e para desenvolver políticas comerciais favorables ao desenvolvemento da actividade. Por outra banda, tamén se favoreceu a investigación e o desenvolvemento de tecnoloxía punteira de produción, seguimento, e control de toxinas e enfermidades das especies cultivadas.

As inversións públicas beneficiaron ao sector do cultivo do mexillón en batea, a través de liñas de crédito que permitiron aos pequenos produtores, maioritarios no sector, unha importante renovación da flota auxiliar e a modernización das bateas.

Tamén recibiron apoio comunitario as campañas publicitarias de fomento do consumo de mexillón, e de mellora da súa imaxe, afectada polos problemas xerados polas mareas vermellas. Ademais creouse en 1994 o Consello Regulador que tiña

empezado os traballos para a súa constitución en 1989. De maneira indirecta, as axudas públicas tamén contribuíron a reforzar o papel das asociación de produtores, que xogaron un papel clave facilitando o acceso a estas axudas. E de maneira moi importante, o sector beneficiouse das inversións en investigación, que foron o motor da innovación en tecnoloxía, técnicas de cultivo, prevención e control sanitario das producións.

Ao mesmo tempo que se mellorou a normativa reguladora da produción acuícola fixéronse máis complexos os procedementos administrativos para o desenvolvemento de proxectos e a instalación de establecementos. E empezaron a aparecer movementos de raíz veciñal, asociativa ou medioambiental partidarios do endurecemento das condicións necesarias para autorizar este tipo de actividades en áreas litorais de alto valor medioambiental.

En relación ao emprego no sector:

- O emprego no sector pesqueiro en Galicia sempre tivo un gran peso, e sempre ten mantido ao noso país como unha rexión altamente dependente da pesca. Por outra banda, esta importancia foi moi superior a da media das rexións costeiras europeas. É considerable a poboación que traballa directamente na pesca e na acuicultura, pero tamén nas empresas de transformación, subministros, e na comercialización.

- Pero pese á importancia do mercado de traballo no sector, as estatísticas dispoñibles en relación ao emprego na pesca, na acuicultura e na industria asociada, son escasas, fragmentadas, e non permiten comparar de maneira áxil e sinxela datos con outras rexións españolas e europeas, nin establecer unha secuencia evolutiva completa desde a entrada de España na Comunidade Europea.

- No ano 2013, segundo datos da EPA, había 19.200 activos na pesca e na acuicultura en Galicia, dos que un 25% eran mulleres. Esta cifra supoñía o 1,49% dos activos no total de ramas de actividade.

- As afiliacións ao REM caeron un 47% entre 1990 e 2014. As razóns da diminución no número de afiliacións hai que buscalas na reestruturación do

sector pesqueiro, xa que este réxime acolle non só a mariñeiros e mariscadores, senón a todos os traballadores –por conta propia ou allea- que realizan calquera actividade marítimo-pesqueira. Aos procesos internos ocorridos no período no sector, hai que engadir que as lóxicas económicas locais se viron moi afectadas polo desenvolvemento paralelo de oportunidades de traballo noutros sectores económicos.

- No ano 1986, segundo o Anuario de Pesca Marítima, en Galicia empregábanse 30.641 tripulantes embarcados nos diferentes segmentos da flota. No ano 2012 segundo datos de Ocupesca a cifra caera un 59%. Debemos considerar estes resultados con precaución porque estamos comparando diferentes fontes.

- A sinistralidade laboral en Galicia é moito maior na pesca que en calquera outro sector de actividade. Pero desde o ano 2000, en que empezan a publicarse datos de accidentes de traballo de maneira anual, o número de accidentes tense reducido entre os tripulantes da flota pesqueira galega.

- Segundo a enquisa OCUPESCA, no ano 2011 empregábanse 6.432 persoas en establecementos de acuicultura mariña situados en Galicia, máis do 75% no estrato das bateas. Ao contrario do que sucedeu na pesca, na acuicultura o número de ocupados medrou desde 2002, como corresponde a un sector en expansión e fortemente subvencionado desde as diferentes administracións. En Galicia medra especialmente até o ano 2004, 2007 a un ritmo maior que o resto do estado, e logo mantense até o 2007, en que volve experimentar un novo pulo.

- No ano 1985 eran 8.702 as persoas empregadas nas 45 industrias conserveiras consideradas medianas e grandes en Galicia, e concentraban o 16% do emprego neste segmento empresarial. O número de empregos na industria da transformación en Galicia superou en 2007 os 11.000 postos de traballo, cifra a que non se chegou en 2012, o último ano para o que se dispón de datos.

- O peso desta industria en Galicia oscila entre o 45 e o 50% do emprego a nivel estatal, e até 2007 a nosa comunidade ia gañando peso relativo a nivel español. Cos datos dos que dispoñemos non é posible analizar a diferente evolución do emprego nas manufacturas de procesado de peixes, crustáceos e

moluscos (C1021 CNAE 2009), e na fabricación de conservas de peixe (C1022 CNAE 2009).

En relación ao peso do sector na economía:

- En Galicia no ano 2012, o sector da pesca e a acuicultura supoñía o 1,3% do VEB, e un 28% do VEB do sector primario. Se lle sumamos as manufacturas de peixe, crustáceos e moluscos, o peso do sector ascendía ao 2,3% do VEB.

- Para Galicia, os índices de especialización produtiva considerados na Estratexia de Especialización Intelixente de Galicia (RIS3), sinalan que a economía está máis especializada no sector primario que as economías española e europea. A pesca e a acuicultura son os subsectores nos que presenta unha especialización relativa máis forte.

Apuntar, despois de ver a evolución do sector pesqueiro nos últimos trinta anos, que en ocasións os cambios que tiveron lugar non foron os perseguidos pola propia PPC. En Galicia, a pesar de que entre 1995 e 2013 se investiron case 2.000 M € en Galicia, procedentes dos fondos estruturais da UE e da contribución pública estatal e autonómica, o sector pesqueiro sigue atravesando por unha forte crise, e os traballadores considéranse os máis prexudicados polo proceso de ordenación. Todo isto a pesar das fortes inversións en reestruturación da flota, en mellora dos sectores comercializador e transformador, en promoción da acuicultura, en medidas sociais ... Sen esquecer as campañas de publicidade promovidas con fondos públicos que non conseguiron xerar un sentimento de identidade, de pertenza a un sector pesqueiro europeo sustentable.

6

ESTUDOS DE CASO: LIRA, MUROS E RIBEIRA (A CORUÑA)

Capítulo 6. ESTUDOS DE CASO: LIRA, MUROS E RIBEIRA (A CORUÑA).

6.1. INTRODUCCIÓN

Como xa se ten manifestado ao longo do traballo, esta Tese de Doutoramento aborda o estudo do impacto territorial da Política Pesqueira Común en Galicia, a corto e medio prazo. Tratamos de discernir o impacto da PPC na evolución da importancia do sector pesqueiro no territorio.

Vimos de analizar, no capítulo anterior, o marco rexional a través dun sistema de indicadores, e tratamos agora de completar a investigación con tres estudos de caso, seleccionados en relación á súa relevancia en canto a cada tipoloxía de porto. Así, abordarase o papel desta política sectorial no desenvolvemento do sector en tres ámbitos concretos da costa galega –Ribeira, Muros e Lira-, e no nivel de dependencia que as economías locais teñen fronte ao sector pesqueiro (ver mapas de localización 1 e 2 do Anexo 2).

A vila de Ribeira ten 13.802 habitantes (2014), é a cabeceira municipal do termo homónimo. O seu porto é o de maiores dimensións dos estudados, tanto pola súa extensión, como pola flota e o volume de desembarcos. Posúe unha lonxa, xestionada polo concello, que era no ano 2013 a terceira na comunidade polo volume das descargas despois das de Coruña e Vigo, xa que concentraba o 17% das feitas nas lonxas galegas⁴⁷⁴. No porto teñen base 17 embarcacións dedicadas á pesca de altura e grande altura, o 8,5% do total galego, que desprazan o 15,9% do arqueo (TRB) e o 15,2% da potencia (CV) dos que teñen base na comunidade, e traballan en caladoiros europeos e internacionais. E ao mesmo tempo nesta comunidade a pesca artesanal segue mantendo

---

⁴⁷⁴ Xunta de Galicia (2013): *Anuario de Pesca de Galicia 2013*.

unha importante presenza, xa que existen 204 barcos no censo de artes menores, que supoñen o 78,7% do total dos que teñen base neste porto⁴⁷⁵.

Entre os portos de Ribeira e Muros teñen base o 53% dos buques arrastreiros que traballan no caladoiro nacional, e se ademais consideramos os de Burela, Celeiro, A Coruña e Marín, xa sumamos o 92% deste censo. Por outra banda, Ribeira é o porto base do *Albacora Uno* e *Albacora Quince*, dous grandes atuneiros, que xunto co *Albacora Cuatro* –con base en Vigo– conforman a flota galega que traballa en augas internacionais ao cerco.

En segundo lugar analizaremos o porto de Muros, no concello do mesmo nome, localizado nunha vila de 1.728 habitantes (2014) como representativo dos de tamaño medio en Galicia, onde se desenvolve tanto a pesca artesanal como a de tipo litoral. Segundo o Rexistro de Buques Pesqueiros da Comunidade Autónoma de Galicia, en Muros teñen base 75 barcos que faenan exclusivamente nos caladoiros nacionais. Deles, 9 son arrastreiros, e 66 traballan con artes menores, alternando a pesca co marisqueo de forma estacional. Esta lonxa era en 2013 a sétima en importancia na rexión polo volume de descargas, con 2.383.899 K. que supoñían o 1, 5% do total desembarcado en Galicia⁴⁷⁶.

O terceiro estudo de caso céntrase no porto de Lira, no concello de Carnota; é o máis pequeno dos tres, e se atopa na localidade de Portocubelo, de 91 habitantes (2014), e que pertence ao concello de Carnota. Nel teñen base 26 embarcacións dedicadas exclusivamente ás artes menores, e onde se teñen posto en marcha experiencias moi positivas de co-xestión dos recursos e de diversificación económica relacionadas coa creación da reserva mariña de Os Miñarzos e co desenvolvemento do pesca-turismo.

A pertinencia do ámbito de estudo pretende xustificarse pola forte incidencia que tivo a PPC nas áreas costeiras galegas, que obrigou á administración rexional e ás asociación de produtores a involucrarse en estratexias e programas de adaptación da súa actividade económica principal ao novo marco comunitario, e que a converteron nunha das maiores receptoras de fondos comunitarios a nivel europeo, tal e como se detalla en capítulos anteriores. Para o caso das tres comunidades escollidas esta adaptación

---

⁴⁷⁵ Os datos relativos á flota de Ribeira, Muros e Lira proceden do Rexistro de Buques Pesqueiros de Galicia (consulta de 14/03/15).

⁴⁷⁶ Xunta de Galicia (2013): Op. Cit.

presenta aspectos comúns, pero tamén diferenzas notables na procura de solucións, tanto desde o punto de vista económico, como social ou medioambiental, que xustifican o estudo individualizado de cada caso.

6.2. METODOLOXÍA

Como xa se ten sinalado, este traballo pretende achegarse aos procesos de desenvolvemento e de diversificación económica de tres comunidades locais galegas, do papel que ten xogado a pesca como elemento dinamizador da economía, e do impacto territorial xerado pola aplicación das políticas europeas relacionadas co sector pesqueiro. Para conseguir este triplo obxectivo aplicouse unha metodoloxía xa seguida noutros estudos deste tipo e que pasamos a describir.

Nun primeiro momento realizouse a selección das áreas de estudo. Estamos a falar de Ribeira, Muros e Lira, tres comunidades costeiras que presentan importantes diferenzas entre elas en relación tanto ao desenvolvemento e diversificación económica local, e tamén en relación á caracterización da actividade pesqueira: características da flota, principais especies capturadas, caladoiros nos que se faena, ou ás artes de pesca empregadas en cada porto. Pero que tamén teñen un elemento común: son áreas fortemente dependentes da pesca, situadas dentro da comunidade autónoma co sector pesqueiro con máis pulo de todo o Estado.

Estamos a falar de tres portos na provincia da Coruña, moi próximos entre si, en áreas de pesca contiguas (III e IV)⁴⁷⁷, e con fortes relacións entre eles. Esta selección foi feita coa intención de diferenciar a evolución das comunidades onde a pesca industrial ten un gran peso, como o caso de Ribeira, daquelas nas que o elemento diferenciador é a importancia da pesca artesanal, como o caso de Lira. E por último, daquelas outras onde conviven unha pesca de litoral e altura, con outra artesanal, como é o caso de Muros.

En canto á recollida de datos nas áreas de estudo, téñense utilizado tanto fontes primarias como secundarias. Entre as primeiras destacan as entrevistas e enquisas desenvolvidas a mariñeiros, representantes do sector pesqueiro nas confrarías, ou a

⁴⁷⁷ Desde o ano 2006, a efectos estatísticos, establécense nove zonas de produción pesqueira en Galicia, nas que se integran todos os portos galegos. A delimitación destas zonas foi detallada no capítulo anterior deste traballo.

recollida de datos procedentes de rexistros manexados polo propio sector e a administración autonómica.

Para este traballo realizáronse entrevistas a membros destacados das confrarías de pescadores dos ámbitos de estudo, que se relacionan a continuación:

- Entrevista realizada a José Manuel Neira, biólogo da confraría de Lira desde febreiro de 2001 ata decembro de 2014. Entrevista realizada en Muros o 19 de abril de 2015. A entrevista de dúas horas estruturouse en 5 apartados: 1. Traballo realizado polo biólogo na confraría, 2. Principais proxectos desenvolvidos desde 2001, 3. Financiamento público e apoio político a estes proxectos, 4. Principais problemas detectados, 5. Perspectivas de futuro. Atopados algúns puntos que presentaban dúbidas nesta entrevista, relativos á Reserva Mariña de Interese Pesqueiro Os Miñarzos e aos sistemas de vixilancia na mesma, estes foron aclarados polo señor Neira a través de correo electrónico.
- Entrevista realizada a María Martínez, que está empregada actualmente como bióloga na confraría de Muros, traballo que leva desenvolvendo desde o ano 2001. A entrevista realizouse en Muros, o 10 de maio de 2015, e estruturouse de maneira similar á descrita no parágrafo anterior para o biólogo de Lira.
- Entrevista ao secretario da Confraría de Muros, realizada en dependencias da mesma o 15 de maio de 2015. José Antonio Suárez traballa desde 1992 e ata a actualidade no pósito, e inicialmente desempeñou as tarefas de vixiante e auxiliar administrativo. Desde o ano 2003 é o secretario da mesma.
- Entrevista ao patrón maior da Confraría de Muros, realizada en dependencias da mesma o 15 de maio de 2015. Daniel Formoso desempeña o cargo desde 2006, e substituíu a José Lago Vidal quen fora patrón maior desde 1987. En 2015 compaxina este cargo cos de Presidente do Grupo de Acción Costeira GAC 4, desde 2013, e Presidente da Federación Provincial de Confrarías da Provincia da Coruña, desde 2014.

- Entrevista a Fernando Lago, secretario da Confraría de Muros desde 1979 ata 2003, e actualmente funcionario na mesma. Realizada en dependencias da confraría o 15 de maio de 2015.
- Entrevista conxunta realizada ao patrón maior, José Antonio Pérez Sieira, e á secretaria da confraría de Ribeira, o 19 de xuño de 2015, nas dependencias da confraría. O patrón ocupa o cargo desde outubro de 2009, relevando no mesmo a Antonio Argibay, que levaba desde 2002 no mesmo.

Para completar a información recollida nestas entrevistas, presentáronse varias consultas á Federación Galega de Confrarías de Pescadores de Galicia, resoltas durante os meses de maio e xuño de 2015 por Rita González, traballadora da Federación.

Por outra banda, téñense utilizado de maneira complementaria as enquisas feitas pola autora no marco do proxecto *Pesca, Espazo e Percepción (XUGA21001A96)*, financiado pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria. Estas foron realizadas nos anos 1996 e 1997 en varios portos galegos e españois, a homes e mulleres empregados na pesca, marisqueo e acuicultura. Destas enquisas, 19 foron feitas no municipio de Muros, 10 a varóns e 9 a mulleres. Para este traballo tivéronse en conta as preguntas relativas á percepción que a comunidade tiña sobre as medidas postas en marcha pola administración autonómica galega en relación á ordenación dos recursos pesqueiros e marisqueiros en Galicia, e sobre a repercusión da entrada na Comunidade Europea.

A metodoloxía de estruturación e presentación da información está baseada na empregada de maneira habitual para a realización de estudos de caso, financiados pola Comisión Europea, relativos aos impactos da política pesqueira común nas áreas especialmente dependentes da pesca. Estamos a falar de estudos publicados en 2011 e 2013, que se centraron nos portos de Celeiro e Viveiro no primeiro caso⁴⁷⁸, e os de A Guarda, Cambados, Marín, Portonovo e Vigo, no segundo caso⁴⁷⁹. Esta metodoloxía foi

⁴⁷⁸ European Commission Fish/2006/06. Lot 4: *Impact Assessment Studies related to the CFP. Regional social and economic impacts of change in fisheries-dependent communities*, ZF0926_S04.

⁴⁷⁹ European Commission (2013d): *DG MARE MARE/2011/07. Studies for carrying out the Common Fisheries Policy: Lot 3 Socio-economic dimensions in EU fisheries*, ZF1501.

completada e adaptada seguindo a empregada no proxecto 2.1.5. do Observatorio ESPON, citado anteriormente⁴⁸⁰.

Desta maneira, os estudos de caso organízase a través dunha descrición xeral da localización e das principais características xeográficas. Posteriormente analízanse aspectos demográficos e socioeconómicos destas comunidades, e faise unha caracterización do sector pesqueiro. A continuación tócanse aspectos relacionados coa xestión das pesquerías e realízase a análise das opinións do sector en base a interpretación de enquisas e entrevistas a actores locais.

As principais fontes estatísticas empregadas proceden do INE, IGE, e o Goberno Autonómico a través da Plataforma Tecnolóxica da Pesca, dependente da Consellería de Medio Rural e do Mar.

Na maioría dos casos o nivel de desagregación dos datos non é inferior ao municipio, se exceptuamos algunhas variables de carácter demográfico, dispoñibles a escala de núcleo de poboación (por ex. número de habitantes), ou de porto (datos relativos á flota, ou a produción pesqueira). E debemos ter en conta que nas estatísticas procedentes do IGE, relacionadas coa pesca, non se considera a actividade produtiva daqueles buques que non teñen base en Galicia, aínda que pertenzan a empresas galegas. E que a actividade dos buques pesqueiros asígnase ao concello onde se localiza o seu porto base.

Entre as fontes complementarias utilizadas, destacamos as seguintes:

- O servizo de Información Empresarial ARDAN, desenvolvido pola Zona Franca de Vigo, e que ofrece datos desde 1993⁴⁸¹ relativos ao tecido empresarial municipal.
- Informes *A Economía galega*, publicados anualmente pola Fundación Caixa Galicia desde o ano 1986 en que se publicara o Informe Cero. O último informe publicado data de 2014.
- Informe *Análise do Sector da Pesca*, publicado en 2015 polo IGE. Con este traballo o IGE avanza un paso máis na diagnose dos sectores produtivos e da

---

⁴⁸⁰ ESPON (2006a): *2.1.5. Territorial impacts of European fisheries policy*, Final Report. Luxembourg.

⁴⁸¹ [Disponible en www.ardan.es]

estrutura económica de Galicia, despois das análises relativas ao sector forestal e da madeira en 2013, e do sector da automoción en 2014. Esta actividade está incluída no Programa Estatístico de Galicia de 2014.

- *Renta Nacional de España y su distribución provincial*, publicado desde 1955. Ofrece datos de Valor Engadido Bruto (VEB), de valor da produción e de emprego, desagregados para a pesca marítima a nivel de comunidade autónoma.

Unha vez finalizado o proceso de recollida de documentación, realizouse unha análise e interpretación cualitativa da mesma para contrastar a hipótese central do traballo, que pode definirse nos seguintes termos: en case toda Galicia foron moi similares os mecanismos de actuación dos diferentes actores locais, tanto nos procedementos para obter financiamento, como no destino dos fondos comunitarios. Só nalgúns casos, moi meritorios, os axentes locais conseguiron obter destas axudas, e do novo marco normativo, un efecto multiplicador que repercutiu claramente na mellora das condicións socioeconómicas da súa comunidade, no desenvolvemento de estratexias de diversificación produtiva, e na implicación da poboación local na xestión do cambio. Pero estes avances non están consolidados e dependen en gran medida do apoio político e institucional. O que demostra que a tutela da Administración autonómica vai garantir o éxito ou fracaso destas iniciativas a medio e longo prazo.

6.3. ESTUDOS DE CASO. ASPECTOS XEOGRÁFICOS E DEMOGRÁFICOS.

As comunidades costeiras de Ribeira, Lira e Muros localízanse en Galicia, na provincia da Coruña. Ribeira, enmarcada no Barbanza, sitúase na marxe norte da Ría de Arousa. Muros e Carnota conforman a comarca de Muros. No Anexo 2 podemos apreciar os mapas detallados das áreas de estudo. Os tres concellos atópanse na área de influencia da cidade de Santiago de Compostela, marcada pola oferta de servizos de todo tipo (comerciais, administrativos, educativos,...) e polas maiores posibilidades de traballo existentes na capital de Galicia. O concello de Carnota tamén se atopa na área

de influencia da vila de Cee, que lle ofrece -entre outros- servizos sanitarios especializados.

Tendo en conta os datos de poboación e superficie, os concellos de Carnota e Muros teñen unha densidade de poboación inferior á media provincial e galega. No caso do concello de Carnota os 7.199 habitantes que en 1986 se asentaban nos 70,9 Km², supoñían 101,5 hab./Km², os 4.504 de 2013 tradúcense nunha densidade media de 66,8 hab./Km². No concello de Muros, os 12.036 habitantes de 1986 asentábanse nos 72,9 Km², e supoñían 165,1 hab./Km²; os 9.218 de 2013 tradúcense nunha densidade media de 128 hab./Km². Apúntase, polo tanto, un descenso case constante da poboación entre estas dúas datas. Pola contra, o concello de Ribeira ten unha densidade poboacional moi superior tanto a da provincia como a de Galicia, e que ao contrario do que sucede nos outros dous casos, medra desde 1986, e pasa de 365,2 ata os 403,2 hab./Km² en 2013.

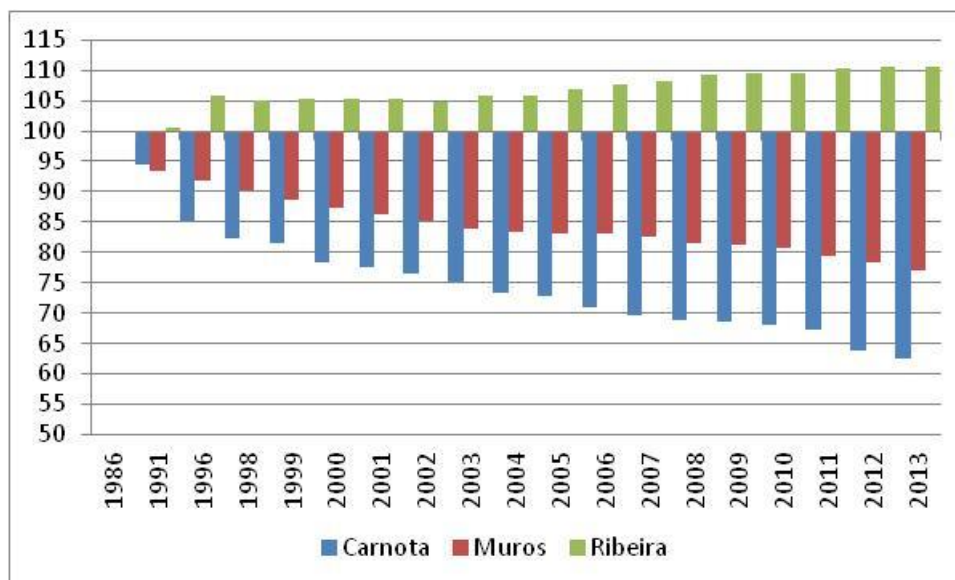
O concello de Ribeira organízase en 9 parroquias, e a cabeceira municipal localízase na parroquia de Santa Uxía de Ribeira. É un dos 22 municipios que en Galicia superan os 20.000 habitantes, en concreto é o que ocupa o posto 16 no ranking dos concellos máis poboados. Tamén se ubica no ámbito máis puxante da nosa comunidade desde o punto de vista económico e demográfico, e podemos destacar a relevancia que adquiren as actividades turísticas, en xeral en todo o destino turístico coñecido como “Rías Baixas”.

O concello de Muros, na Ría do mesmo nome, organízase en oito parroquias. A cabeceira municipal, homónima, sitúase na parroquia de Muros de San Pedro. Esta é a máis puxante desde o punto de vista económico, e a que desenvolve patróns de comportamento máis urbanos, xunto coa de Serres, coa que forma un continuum edificativo, e a de Esteiro. Por outro lado, Louro experimentou un crecemento edificativo moi acelerado desde os anos 1990, proceso vencellado ao desenvolvemento turístico deste espazo, e que ao igual que no resto do Estado freouse a partir de 2007 pola crise inmobiliaria. As outras parroquias son Abelleira, Torea, Tal e Sestaio.

O Concello de Carnota ten 5 parroquias, e a cabeceira municipal localízase en Santa Comba de Carnota. Na parroquia de Lira, de 881 habitantes, están as pequenas localidades de Lira e de Portocubelo, de 93 e 65 habitantes respectivamente (2013). Este

concello é o máis rural dos tres, o máis afastado por estrada das principais cidades galegas, e inmerso na área de influencia da vila de Cee.

Figura 68. Evolución da poboación municipal entre 1986 (Base 100) e 2013.

Fonte: Censos de poboación. Padrón Municipal de Habitantes. No ano 1991 considérase a poboación do censo e nos restantes anos a do padrón. IGE.

Os municipios de Muros e Carnota experimentaron unha considerable perda poboacional entre 1986 e 2013⁴⁸². O primeiro pasou de 12.036 habitantes en 1986 a 9.281 en 2013; e Carnota baixou de 7.199 a 4.904. As caídas teñen sido do 22,9% e do 31,9% respectivamente. Grandes descensos que superan con moito a perda de poboación para o conxunto de Galicia no mesmo período, que foi do 2,76%. E esta situación aínda parece máis grave se as comparacións as establecemos coa provincia da Coruña, na que a poboación medrou un 18,9%.

A localidade de Portocubelo, onde se sitúa o porto, contaba en 2013 con 96 habitantes. A localidade de Muros, cabeceira municipal do concello homónimo tiña nese ano 1.754 habitantes. A evolución destes dous núcleos é similar á do conxunto municipal: perden poboación desde 1986.

Unha evolución moi diferente foi a que experimentou o municipio de Ribeira, que medrou un 10,7% no período, pasando de 25.132 habitantes a 27.811. Este concello conectado no Eixo Atlántico, que se vertebra en Galicia de Norte a Sur a través da

⁴⁸² Os datos dos anos 1981 e 1991 proceden dos Censos de poboación. Os restantes datos do Padrón Municipal de Habitantes.

autoestrada do Atlántico, e que se caracteriza polo seu dinamismo poboacional e económico, que contrasta fortemente cos saldos demográficos negativos do resto de Galicia, especialmente do interior das provincias de Lugo e Ourense. A cabeceira municipal, Ribeira, onde se localiza o principal porto, tiña 13.357 habitantes en 2013, e é a vila que concentra os maiores crecementos do concello.

Para analizar o avellentamento destas comunidades, imos considerar a evolución da idade media da poboación municipal, e así tomamos como referencia o ano 1998, o primeiro para o que o IGE ofrece datos informatizados⁴⁸³. Desde a década de 1960 produciuse en Galicia un estancamento demográfico que foi derivando nun proceso de retroceso poboacional, especialmente en Ourense e Lugo, agudizado desde 2010, ano en que se produce un decrecemento xeneralizado da poboación, incluso nas máis dinámicas provincias occidentais, propiciado pola forte crise económica que favoreceu a saída de xoves e a clara redución do fluxo de inmigrantes⁴⁸⁴.

Tendo en conta os datos de poboación e superficie, os concellos de Carnota e Muros teñen unha densidade de poboación inferior á media provincial e á galega, e que se foi reducindo en relación ao ano 1986. En 2013 o primeiro tiña unha densidade media de 66,8 hab/Km², e o segundo de 128 hab/Km². Pola contra, o concello de Ribeira tiña unha densidade poboacional moi superior tanto a da provincia como a de Galicia, que en 2013 era de 403,2 hab/Km², e que tiña medrado a un ritmo superior á densidade provincial e galega.

En canto á estrutura por sexo da poboación, en Galicia e na provincia do Coruña as mulleres constitúen a maioría da poboación, un 51,7% do total do país, e un 51,9% do total provincial segundo datos de 2013. Con respecto á evolución desde 1986 vemos que o peso das mulleres na poboación ten medrado moi lixeiramente, entre 2 e 3 décimas porcentuais neste período. Esta situación é similar no concello de Muros, onde en 2013 as mulleres supoñen o 51,6% da poboación. En Carnota a feminización da poboación é maior e a porcentaxe acada o 52,1%, e en Ribeira ocorre o contrario, xa que a poboación feminina só supón un 50,5%, unha porcentaxe inferior ás que atopamos

---

⁴⁸³ IGE: Series históricas de poboación. IGE: Indicadores demográficos.

⁴⁸⁴ Aldrey Vázquez, J. A. e Del Río Franqueira, D. (2014): “Crónica de un envejecimiento anunciado: Galicia 2015-2030”. *Actas del XIV Congreso Nacional de Población*. AGE, Sevilla.

en Galicia e na Coruña. Sen dúbida este feito está relacionado coa maior lonxevidade das mulleres e co menor envellecemento da poboación en Ribeira.

Para coñecer a estrutura por idade nestas comunidades nas que centramos os tres estudos de caso, imos considerar variables como a idade media da poboación, a evolución por grupos de idade, e o envellecemento da poboación a través de varios índices de dependencia.

A idade media da poboación residente nos concellos de Carnota e Muros é superior en 2013 ás medias de Galicia e da Coruña. Esta variable presenta unha clara diferenza segundo o sexo, xa que os homes teñen unha media de idade inferior á da mulleres en todos os ámbitos xeográficos considerados, o que sen dúbida se pode relacionar coa esperanza de vida máis alta para as mulleres, e co seu maior peso numérico no conxunto da poboación.

Por outra banda, no período considerado produciuse un claro envellecemento da poboación nos tres concellos, en concordancia co que sucedeu en Galicia e na provincia da Coruña. Aumentou a idade media das mulleres en maior proporción que a dos homes. E Ribeira segue a ser o concello máis dinámico, xa que mantén unha poboación coa idade media máis xove, por debaixo das medias galega e provincial.

Para realizar a análise da idade da poboación tomaremos a división clásica que establece tres grandes grupos. O formado polos xoves, persoas con idades dos 0 aos 20 anos. O grupo dos adultos inclúe a poboación dende os 20 aos 64 anos, e a grandes trazos inclúe a poboación activa. O grupo dos vellos (maiores de 65 anos) recolle aos inactivos por xubilación que se ben poden desenvolver algunha actividade produtiva, na maioría dos casos perciben unha pensión.

Táboa 33. Evolución da idade media da poboación entre 1998 e 2013

	1998			2013		
	H	M	T	H	M	T
Carnota	41,6	45,6	43,5	49,6	54,8	52,3
Muros	38,9	43	41	46,6	50,3	48,5
Ribeira	36,7	41,8	38,3	41,1	43,5	42,3
A Coruña	39,4	42,7	41,1	43,7	46,8	45,3
Galicia	39,9	43,1	41,6	44	47,2	45,6

Fonte: IGE. Indicadores demográficos⁴⁸⁵

Nos tres concellos apreciamos de forma clara o envellecemento demográfico. A poboación menor de 20 anos representa menos do 20% en todos eles, incluso en Ribeira, onde a poboación nova acadará porcentaxes que superan a media de Galicia, que é do 15,8%. No caso de Muros a porcentaxe de poboación menor de 20 anos era do 18,1% en 2002, maior que a media galega nese momento. Pero no ano 2013 tense reducido ata o 13,3%, especialmente pola forte incidencia no municipio da emigración de persoas en idade fértil, e pola progresiva redución das taxas brutas de natalidade. En Carnota esta porcentaxe non chega ao 10%, cando en 2002 era do 14,4%. En Ribeira a baixada foi moito menos acusada e pasouse dun 21,8% en 2002 ao 19,3% en 2013.

Táboa 34. Evolución da poboación por grupos de idade (%). Carnota

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Menores de 20 anos.															
Homes		19,5	18,4	17,2	15,7	15,4	14,1	13,5	12,7	12,2	11,6	11,5	11,5	11,5	11,8
Mulleres		16,4	15,5	13,8	12,5	12	11,1	10,8	10,5	10,4	9,9	9,7	9,6	9,8	9,2
Total		17,9	16,9	15,4	14	13,6	12,6	12,1	11,6	11,2	10,7	10,6	10,5	10,6	10,4
Poboación entre 20 e 64 anos.															
Homes	61,5	60,9	61,7	62,2	62,1	61,8	62,3	63	63,2	62,7	62,5	62,3	62,1	61,1	59,3
Mulleres	56,4	55,3	55,2	55,6	55,5	55,8	56,2	56,4	56,2	56,1	55,8	55,3	55,2	54,3	53
Total	58,8	58	58,3	58,8	58,7	58,7	59,1	59,6	59,6	59,2	59	58,7	58,5	57,6	56
Maiores de 64 anos.															
Homes	17,9	19,6	19,9	20,7	22,2	22,9	23,6	23,6	24,1	25,2	25,8	26,2	26,3	27,5	28,9
Mulleres	26,3	28,3	29,3	30,6	32	32,1	32,7	32,8	33,3	33,5	34,3	35	35,2	35,9	37,8
Total	22,3	24,1	24,8	25,8	27,3	27,7	28,3	28,3	28,9	29,5	30,2	30,8	30,9	31,8	33,6

Fonte: IGE. Indicadores demográficos

⁴⁸⁵ As bases de datos dixitais do IGE non permiten acceder a datos anteriores a 1998 para este indicador.

O colectivo entre 20 e 64 anos decrece desde 2002 na media galega, e en todos os concellos considerados, a excepción de Ribeira, onde medra lixeiramente ata chegar no ano 2013 a supor o 61,9% do total, na liña das medias de Galicia (61,1%) e da provincia da Coruña (61,7%). Este grupo representa o 58,5% da poboación en Muros, e o 55,9% en Carnota.

O peso reducido destes dous grupos no concello de Muros, e en especial no de Carnota, ten a súa orixe no desequilibrio poboacional a favor do colectivo dos maiores, que en Carnota chega ao 34,2%, e en Muros ao 28,2%, cando a media da provincia quédase no 22,4%. So en Ribeira, o grupo dos maiores de 65 quédase no 18,7% da poboación.

Táboa 35. Evolución da poboación por grupos de idade (%). Muros

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Menores de 20															
Homes		21,6	20,5	19,9	19,1	18,3	17,7	17,7	17,2	17,4	16,6	16,4	15,8	15,1	14,8
Mulleres		20	18,6	17,6	17,1	15,9	15,6	15	14,6	14,3	13,6	13,3	13,4	13,2	13,3
Total		20,8	19,5	18,7	18	17,1	16,6	16,3	15,9	15,8	15,1	14,8	14,6	14,1	14
Poboación entre 20 e 64 anos.															
Homes	63,4	63,5	64,2	63,2	63,2	63,3	63,5	63,2	63,1	62,3	62,7	62,4	62,2	62	61,7
Mulleres	57,3	56,9	57,4	57,5	57,4	57,9	58,1	58,8	58,6	58,4	58,6	58,7	57,8	57,2	56,3
Total	60,2	60,1	60,6	60,2	60,2	60,5	60,7	61	60,8	60,3	60,6	60,5	59,9	59,5	58,9
Maiores de 64 anos.															
Homes	13,9	14,9	15,4	16,9	17,7	18,5	18,8	19,1	19,8	20,3	20,7	21,3	22	23	23,5
Mulleres	21,8	23,1	24	24,9	25,5	26,2	26,3	26,2	26,8	27,3	27,8	28	28,8	29,6	30,4
Total	18	19,1	19,9	21,1	21,8	22,5	22,7	22,7	23,4	23,9	24,4	24,7	25,5	26,4	27,1

Fonte: IGE. Indicadores demográficos

Táboa 36. Evolución da poboación por grupos de idade (%). Ribeira

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Menores de 20 anos.															
Homes		24,3	23,6	22,9	22,3	21,6	21,3	21,1	21	21	20,6	20,2	20,1	20,1	20,1
Mulleres		23,1	22,2	21,6	20,9	20,4	20	19,8	19,6	19,4	19,2	19,1	18,8	18,7	18,8
Total		23,7	22,9	22,2	21,6	21	20,6	20,4	20,3	20,2	19,9	19,6	19,5	19,4	19,4
Poboación entre 20 e 64 anos.															
Homes	62,7	63	63,1	63,3	63,5	63,8	64	64,3	64	63,9	64,2	64,4	64,2	64	63,8
Mulleres	59,1	59,3	59,4	59,7	60	60,5	60,8	61,4	61	61	61,1	60,7	61	60,5	60,2
Total	60,9	61,1	61,3	61,5	61,7	62,1	62,4	62,8	62,5	62,5	62,6	62,5	62,6	62,3	62
Maiores de 64 anos.															
Homes	12,3	12,7	13,2	13,8	14,3	14,6	14,7	14,7	15	15,1	15,2	15,4	15,7	15,9	16,1
Mulleres	17,4	17,7	18,4	18,7	19,1	19,1	19,2	18,9	19,4	19,5	19,7	20,2	20,2	20,7	21
Total	14,9	15,2	15,8	16,3	16,7	16,9	17	16,8	17,2	17,3	17,5	17,8	17,9	18,3	18,6

Fonte: IGE. Indicadores demográficos

Tamén resulta interesante analizar os procesos máis importantes que afectan á dinámica demográfica da poboación, como a natalidade, a mortalidade e a conxunción de ambas a través do crecemento natural, así como os movementos migratorios.

A Taxa Bruta de Natalidade experimentou unha caída entre 1998 e 2012 que podemos cualificar de espectacular nos concellos de Carnota e Muros. Esta taxa no ano 2012 era moi baixa nestes dous concellos, en torno ao 5 por mil (4,6 para Carnota e 5,2 para Muros), polo tanto moi inferior ás taxas galega e provincial, que acadan o 7,6 e 7,9‰ respectivamente. Unha das características demográficas máis destacadas da Galicia actual é a súa baixa taxa de natalidade e a consecuente drástica redución no número de nacementos. No concello de Ribeira atopamos a taxa máis elevada do 9,4‰, máis próxima á media española (9,11‰) que á galega. Esta natalidade tan reducida ten a súa orixe no escaso peso numérico que teñen os grupos de idade potencialmente fértiles, tal e como vimos detallado nas táboas relativas á estrutura da poboación por idade, xa que as pautas de fecundidade en Galicia son similares ás do conxunto do Estado español⁴⁸⁶.

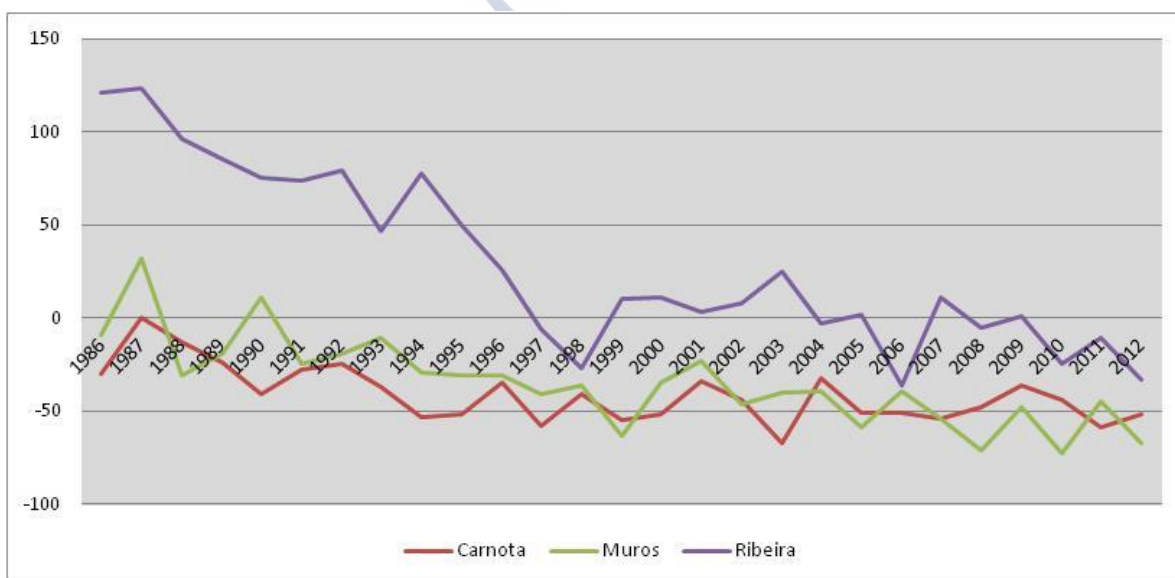
A Taxa Bruta de Mortalidade experimentou, entre 1998 e 2012, un crecemento constante, consecuencia do aumento progresivo do número de persoas maiores de 65

⁴⁸⁶ Aldrey Vázquez, J. A. e Del Río Franqueira, D. (2014): Op. Cit.

anos. Esta taxa nos concellos de Carnota e Muros é moi alta e superando as medias galega e provincial, algo que non sucede en Ribeira, o concello coa poboación menos envellecida.

O resultado destas taxas de natalidade e mortalidade vese reflectido na capacidade de crecemento interno da poboación destes concellos. Nos últimos anos asistimos a unha contracción moi importante no crecemento natural debido sobre todo a unha natalidade moi reducida, e a unha mortalidade elevada producida polo envellecemento da poboación.

Figura 69. Saldo vexetativo (1986-2013)

Fonte: INE, IGE. Movemento natural da poboación.

Desde o comezo da década dos 1990 Galicia posúe un saldo vexetativo negativo, e segundo datos do INE (2012) é a comunidade autónoma con maior declive natural de España. Ribeira tivo unhas cifras de decrecemento inferiores ás de Carnota e Muros, como era de esperar porque os indicadores demográficos sinalan un menor envellecemento da súa poboación.

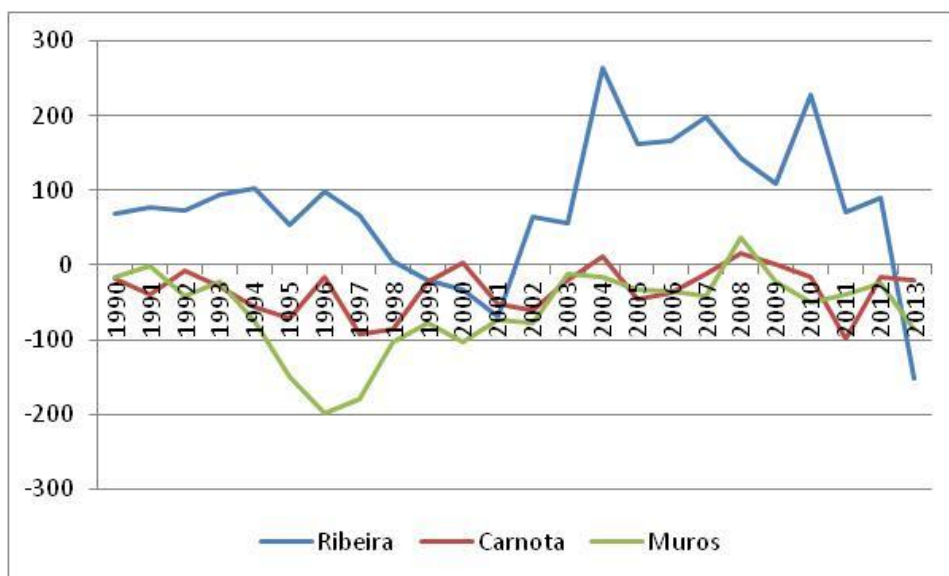
Os movementos migratorios teñen sido moi importantes na evolución poboacional destes concellos, e imos ver con detalle os fluxos de inmigración e emigración no período⁴⁸⁷. En Galicia e na provincia da Coruña o saldo migratorio é

⁴⁸⁷ O IGE ofrece información de movementos migratorios desagregada a nivel municipal desde o ano 1990.

sempre positivo entre 1990 e 2012. Ata que no ano 2013 se produce un cambio de tendencia, e empezan a saír máis emigrantes dos que entran. Este comportamento non se cumpre para o caso de Muros e Carnota xa que son concellos nos que historicamente a emigración tivo moito peso, e no período estudado o saldo migratorio é negativo para todos os anos, excepto para o 2008 ano en que se produciu unha forte emigración de retorno nestas comunidades provocada pola crise económica e a perda de postos de traballo a nivel estatal nos sectores da construción e dos servizos.

Figura 70. Saldo migratorio (1990-2013)

Fonte: IGE. INE. Estatística de variacións residenciais.

Nota: No saldo migratorio co exterior, para os anos anteriores ao 2002, só se inclúen as inmigracións, debido a que ata o no 2002 a *Estatística de variacións residenciais* non incluía datos da emigración ao estranxeiro. A partir do ano 2006, na emigración ao estranxeiro inclúense as baixas por caducidade.

Ribeira sigue unha evolución similar á do conxunto da provincia, con valores positivos durante a maior parte do período, coa excepción do trienio 1999-2001, e coa caída de 2013. Considerando os dous decenios entre 1992 e 2012, en Ribeira o saldo migratorio positivo estivo sostido pola chegada de poboación procedente do estranxeiro. Destacan as saídas dentro da provincia da Coruña e ao resto de España, o que se xustifica pola gran demanda de traballadores para a construción e os servizos.

Entre 1992 e 2013, 27.268 españois residentes na provincia da Coruña cambiaron de domicilio e fixérono nas Illas Canarias, e así esta Comunidade Autónoma foi o seu principal destino migratorio entre 1995 e 2006, por diante de Madrid e Cataluña. A partir de 2007, e ata 2013, vanse reducir estas saídas a Canarias, cunha caída do 22,6%, e aumentarán as migracións ao estranxeiro nun 82% ⁴⁸⁸.

Táboa 37. Saldo migratorio (1993-2012)

	1993-2012			
	SIP	SIG	SEEs	SEEx
Carnota	-649	-43	-364	350
Muros	-1.168	-139	-517	442
Ribeira	-117	67	-136	2.041
SIP (saldo interno intraprovincial)				
SIG (saldo interno co resto de Galicia)				
SEEs (saldo externo co resto de España)				
SEEx (saldo externo co estranxeiro)				

Fonte: IGE. INE. Estatística de variacións residenciais.

No ano 1992 a emigración a outras partes da provincia ou do resto de Galicia supoñía o 77% de todas saídas rexistradas no concello de Ribeira. O resto das emigracións tiveron como destino outras rexións de España, e non hai datos de saídas ao estranxeiro ata o ano 2002.

Se consideramos os datos de baixas por variación residencial exterior⁴⁸⁹ neste municipio de Ribeira, vemos que o destino fundamental da emigración exterior no período de 2002 a 2014 foron os Estados Unidos de América, ao que emigraron o 62,5% das persoas que saíron ao estranxeiro desde Ribeira. Os seguintes destinos de emigración en importancia numérica foron Arxentina (6,5%), e o continente africano⁴⁹⁰ (5,8%). En Europa, os máis destacados son o Reino Unido e Suíza, pero que non acadan a importancia de décadas anteriores.

No ano 2013, a emigración interna pasou a supor só un 54%, porque cobraron gran importancia as saídas cara ao estranxeiro (41,7% de toda a emigración), por enriba

⁴⁸⁸ Estatística de Variacións Residenciais. IGE. INE.

⁴⁸⁹ Datos subministrados polo INE baixo pedido.

⁴⁹⁰ O INE non ofrece datos desagregados por país.

das saídas ao resto de España (22,5%). Neste ano, o 65% das saídas cara ao estranxeiro foron aos Estados Unidos.

En Carnota destaca sobre todo, ao igual que en Muros e Ribeira, o saldo migratorio positivo procedente do estranxeiro, con crecementos ata o ano 2008, momento no que se inverte a tendencia a as saídas superan as chegadas. A emigración de retorno, procedente na súa maioría de Venezuela e de Europa, foi responsable de que as entradas superasen ás saídas no municipio. O balance da emigración externa cara ao resto de España é negativo ata o 2003, e a partir do 2004 cambia a tendencia con máis entradas que saídas. O saldo migratorio intraprovincial e ao resto de Galicia son negativos, debido sobre todo ao numeroso continxente de xente nova que sae do municipio na procura de novas oportunidades noutros concellos galegos, en especial nas grandes cidades. No ano 1992 a emigración interna supoñía o 70,2% de todas saídas rexistradas no concello de Carnota. O resto das emigracións tiveron como destino outras rexións de España. Con respecto ás saídas cara ao estranxeiro no período de 2002 ata 2014, foron fundamentalmente aos Estados Unidos de América, destino do 60% dos 269 emigrantes no período. Outros países relevantes polo número de acollidas foron Suíza (17,8%) e o Reino Unido (13,3%). No ano 2013, a emigración interna baixou ata o 62,6%, as saídas cara ao estranxeiro supuxeron o 16,5%, e ao resto de España un 20,8%.

Táboa 38. Tipos de migracións (totais acumulados entre 1992 e 2013)

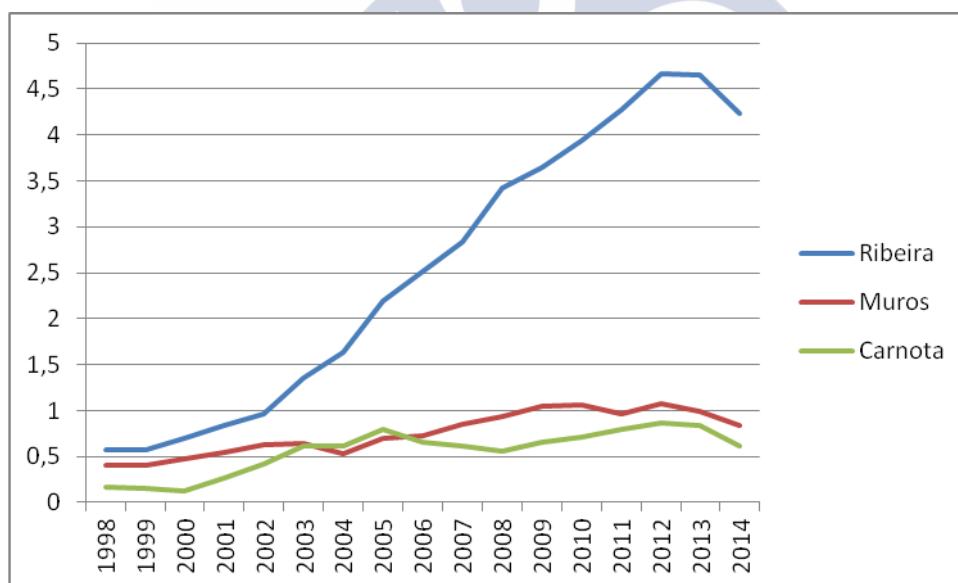
	Ribeira	Carnota	Muros
Emigración	10.646	3.022	5.604
Emigración interna	6.486	1.709	3.178
Emigración externa	4.160	1.313	2.426
A outra CCAA	3.159	1.060	2.108
Ao estranxeiro	1.001	253	318
Inmigración	12.423	2.287	4.180
Inmigración interna	6.350	978	1.850
Inmigración externa	6.073	1.309	2.330
Doutra CCAA	3.035	696	1.570
Do estranxeiro	3.038	613	760

Fonte: IGE. INE. Estatística de variacións residenciais.

Entre 1990 e 2013 balance migratorio é negativo en 1.441 persoas, o que reflexa a gran da perda de poboación no municipio. En Muros só o saldo migratorio externo cara co estranxeiro é positivo ata o ano 2010. O balance é favorable cara ás saídas intraprovinciais, ao resto de Galicia e ao resto de España, especialmente ata o ano 2001. No ano 1992 a emigración interna supoñía o 52,8% de todas saídas rexistradas, e no ano 2013 xa medrara ata o 56,3%, as saídas cara ao estranxeiro supuxeron o 17,8%, e ao resto de España un 25,8%. No conxunto do período de 2002 a 2014 as saídas ao extranxeiro máis numerosas foron aos Estados Unidos de América (61% do total), ao igual que para os outros dous concellos analizados.

As chegadas de poboación inmigrante, proceden en Ribeira principalmente da provincia ou do resto de Galicia, e dentro da inmigración externa teñen un peso similar as chegadas doutras comunidades autónomas e do estranxeiro. En Carnota e en Muros ten un peso maior a inmigración externa, conformada principalmente por emigrantes retornados.

Figura 71. Porcentaxe de poboación estranxeira (1998-2014)

Fonte: IGE.INE. Padrón Municipal de Habitantes.

A poboación estranxeira ten moi pouco peso en todos os ámbitos estudados, sobre todo en Carnota e en Muros, onde non chega a supor o 1% da poboación. No concello de Carnota os colectivos de maior peso no conxunto dos estranxeiros son os de Reino Unido e de Venezuela, e esta situación apenas experimentou variacións entre

2003 e 2014. No concello de Muros a situación tamén muda moi pouco entre 2003 e 2014, e destacan polo seu número os orixinais de Alemania, Reino Unido, Arxentina e Venezuela. A nacionalidade destes inmigrantes está moi relacionada na maioría dos casos coa emigración de retorno.

En Ribeira medra no período considerado, ata acadar o 4,67% en 2012, ano a partir do que experimentaría un leve descenso. Aínda así, as porcentaxes de poboación estranxeira sitúanse por enriba da media galega e provincial, que están no 3,9% e o 3,4% respectivamente. E aínda que en 1998, os estranxeiros eran maioritariamente mulleres, a situación foi cambiando ao longo do período. Así en 2014, neste concello eran estranxeiros o 4,83% da poboación masculina, fronte ao 3,64% da poboación feminina, o que sen dúbida está relacionado coas maiores oportunidades de traballo para os varóns no sector pesqueiro, onde o continxente de portugueses, peruanos, chilenos e marroquís empezou a medrar desde os primeiros anos 2000⁴⁹¹, favorecido polas oportunidades de traballo na pesca.

En canto á procedencia dos colectivos máis numerosos, os datos só nos permiten estudar o período entre 2003 e 2014. No ano 2003 en Ribeira o colectivo máis grande de estranxeiros residentes no concello era o de portugueses, que duplicaba en número a arxentinos e marroquís, as outras nacionalidades con maior presenza. Doce anos despois, son os marroquís (18,3% do total de estranxeiros) e os peruanos (12,3%) os máis numerosos, por diante dos portugueses (7%). Moitos destes estranxeiros atoparon un traballo na pesca e nas actividades de transformación dos produtos de pesca e acuicultura, ata que a partir do 2007 a situación empezou a mudar, e este sector empezou a constituír un refuxio para os continxentes de emigrantes retornados, naturais deste concello, que resultaron prexudicados pola perda de empregos no turismo e a construción noutras rexións españolas.

O reducido peso dos estranxeiros nestas comunidades costeiras, fundamentalmente de Carnota e Muros, está moi relacionado co feito de que unha gran parte da poboación podemos considerala como local, é dicir que reside no seu lugar de nacemento. Para o caso de Galicia a poboación residindo no lugar de nacemento supoñía o 56,29% en 2014, e baixaba ata o 52,99% na provincia da Coruña, onde

---

⁴⁹¹ Castro, J. (2004): "La falta de marineros obliga a la flota del arrastre de Ribeira a contratar peruanos", *La Voz de Galicia*, 24 de marzo de 2004.

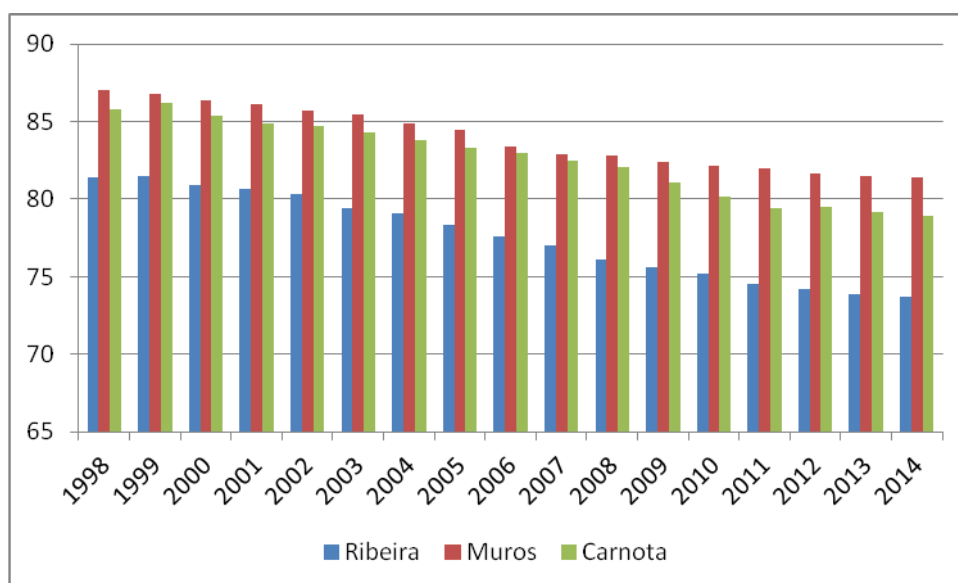
adquire gran importancia o medio urbano pola súa capacidade de atracción sobre as áreas rurais da provincia. Neste mesmo ano, a porcentaxe de locais chegaba ao 81% en Muros, ao 79% en Carnota e quedábase no 74% en Ribeira. Estas proporcións veñen caendo desde 1998, que é cando empezamos a ter datos desagregados a este nivel. Pero os valores sitúanse entre 20 e 25 puntos porcentuais por enriba da media galega, o que é moi destacable, e pode pórse en relación co illamento histórico destas comunidades, moi mal comunicadas, e cunhas pautas de comportamento bastante comúns nas áreas rurais, onde o arraigo ao territorio contrasta coas pautas de comportamento das cidades. Así, estas comunidades costeiras sempre se caracterizaron por unha feble inmigración – a excepción dos emigrantes retornados- e unha clara vocación migratoria. Nos últimos sete anos as xeracións máis novas, con maior formación, que trataron de buscar oportunidades fóra do ámbito local, volven ás súas comunidades de orixe empuxados pola repercusión da crise económica no conxunto de España.

Táboa 39. Porcentaxe de poboación estranxeira por sexo (1998-2014)

	Ribeira			Muros			Carnota		
	Total	H	M	Total	H	M	Total	H	M
1998	0,57	0,51	0,63	0,40	0,48	0,32	0,17	0,14	0,20
1999	0,57	0,51	0,63	0,40	0,47	0,34	0,15	0,18	0,13
2000	0,70	0,74	0,66	0,47	0,52	0,42	0,12	0,11	0,14
2001	0,84	0,94	0,75	0,55	0,58	0,52	0,27	0,19	0,34
2002	0,96	1,07	0,86	0,63	0,61	0,65	0,42	0,30	0,53
2003	1,35	1,53	1,18	0,64	0,62	0,67	0,61	0,54	0,67
2004	1,63	1,86	1,41	0,53	0,37	0,67	0,62	0,55	0,69
2005	2,19	2,51	1,87	0,70	0,48	0,91	0,80	0,67	0,92
2006	2,51	3,00	2,03	0,73	0,60	0,85	0,65	0,49	0,79
2007	2,83	3,38	2,29	0,85	0,75	0,94	0,62	0,50	0,73
2008	3,42	4,09	2,76	0,94	0,84	1,03	0,56	0,50	0,62
2009	3,64	4,27	3,03	1,05	0,93	1,17	0,65	0,55	0,74
2010	3,94	4,55	3,35	1,06	0,87	1,24	0,71	0,68	0,75
2011	4,27	4,87	3,69	0,97	0,82	1,11	0,79	0,73	0,83
2012	4,67	5,34	4,02	1,07	0,94	1,19	0,87	0,86	0,87
2013	4,65	5,37	3,95	0,99	0,98	1,00	0,84	0,79	0,89
2014	4,23	4,83	3,64	0,84	0,84	0,85	0,62	0,62	0,62

Fonte: IGE.INE. Padrón Municipal de Habitantes.

Figura 72. Porcentaxe da poboación que reside no lugar de nacemento

Fonte: IGE.INE. Padrón Municipal de Habitantes.

Despois de analizadas unha serie de variables demográficas, seleccionadas en función do seu interese e da disponibilidad de datos a nivel municipal, podemos concluír que desde a entrada na Comunidade Europea ata o momento actual a perda poboacional foi moi acusada nas comunidades de Muros e Carnota, as máis pequenas e cunha economía menos diversificada. Comparativamente, a situación é bastante mellor en Ribeira, que experimenta unha evolución demográfica máis dinámica, pero onde os índices de envellecemento tamén son preocupantes.

Táboa 40. Evolución de indicadores demográficos (2002-2013)

2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013
Galicia		A Coruña		Ribeira		Carnota		Muros	
Idade media no 1 de xaneiro (anos)									
42,9	45,6	42,5	45,3	39,4	42,3	46,9	52,3	43,1	48,5
Porcentaxe de poboación menor de 20 anos									
17,6	15,8	17,4	15,9	21,8	19,3	14,4	9,8	18,1	13,3
Porcentaxe de poboación entre 20 e 64 anos									
61,3	61,1	62,7	61,7	61,6	61,9	58,6	55,9	60,3	58,5
Porcentaxe de poboación de 65 e máis anos									
21,1	23,1	19,9	22,4	16,6	18,7	27	34,2	21,6	28,2
Índice de envellecemento									
119,7	146,1	113,9	141	75,9	96,8	188	347,6	119,4	211,1
Índice de sobreenvellecemento									
11,4	15,6	10,8	14,4	10,2	11	12,9	16,1	10,2	13,4
Índice de dependencia global									
49	53,9	46	52,5	47,1	49,4	55,5	69,6	51,2	60,4
Índice de dependencia xuvenil									
17,6	18,3	17	18,4	22,8	21,5	13,5	11,6	18,5	15,2
Índice de dependencia senil									
31,4	35,6	29	34,1	24,4	28	42	58	32,6	45,2
Índice de estrutura da poboación en idade activa									
85,8	117,8	86,3	119,2	73,3	105	104,1	139,8	89,1	129,2
Índice de recambio da poboación en idade activa									
86,2	157,7	86,4	163,8	75,6	108,7	107,8	260,5	100,6	179,8
Índice de masculinidade									
92,4	93,7	92,1	92,8	97,1	99,6	93,3	95,3	92,4	94,3

Fonte: IGE. Indicadores demográficos

Nos anos de maior pulo económico da rexión, aumentou a afluencia de traballadores estranxeiros, fundamentalmente a Ribeira, feito que a partir do ano 2000 estivo moi relacionado coa necesidade de man de obra para traballar na pesca extractiva, especialmente en modalidades de pesca caracterizadas pola súa dureza, e sen incentivos económicos que fixesen atractiva esta actividade á poboación local⁴⁹².

⁴⁹² Piñeiro, A., Durán, F. e Santos, X. M. (2015): “Inmigración latinoamericana y pesca en Galicia. Una perspectiva de género”. *Actas del XV Encuentro de Geógrafos de América Latina*, La Habana.

Esta entrada de poboación nova inmigrante veuse freada pola crise económica iniciada en 2007, e substituída por unha inmigración de retorno dos nados nestas comunidades que marcharan a outras rexións españolas e ao estranxeiro á procura de novas oportunidades laborais, moi reducidas nestas pequenas vilas costeiras.

Neste período de tempo analizado, a situación máis preocupante vén determinada polo forte envellecemento da poboación, e o crecemento dos niveis de dependencia, o que leva a que o índice de recambio da poboación en idade activa⁴⁹³ sexa moi alto, o que compromete a capacidade destas sociedades costeiras para substituír ás persoas que se van xubilando.

A idade da poboación empregada na pesca, no marisqueo e na acuicultura é cada vez máis alta, como consecuencia lóxica do xeneralizado envellecemento da poboación. Tamén hai que ter en consideración que os traballadores do mar poden acollerse a un réxime especial de cotización á Seguridade Social que lles permite xubilarse aos 55 anos. Isto unido ao feito de que estas actividades teñen unha compoñente de dureza e sacrificio pouco atractiva para unha poboación xoven, cun nivel formativo moi alto, fai que se vexa comprometida a reposición e a transmisión dos saberes tradicionais nestes oficios do mar.

Os fondos especificamente destinados á reestruturación do sector pesqueiro, en gran parte empregados en medidas para diversificar a economía das comunidades costeiras, non foron capaces de frear o envellecemento nesta rexión. Pero non só os fondos da pesca, senón que tampouco os fondos de cohesión e de desenvolvemento territorial conseguiron un dos seus principais obxectivos, o de fixar poboación e evitar a perda de xente nova. O que queda por determinar é en que medida conseguiron ralentizar estes procesos.

---

⁴⁹³ Que compara o colectivo que sae da poboación en idade potencialmente activa, os individuos de 60 a 64 anos, co grupo de poboación que entra na poboación en idade potencialmente activa.

Táboa 41. Indicadores concellos de estudo.

Evolución entre 1986 e 2013. Ribeira			
	Medra	Decrece	Estable
Poboación Municipal	X		
Porcentaxe sobre a poboación de Galicia	X		
Densidade de poboación	X		
Feminización da poboación		X	
Envellecemento da poboación	X		
Poboación en idade de traballar (15-65)	X		
% de poboación estranxeira	X		
% de poboación local		X	
Evolución entre 1986 e 2013. Muros			
Poboación Municipal		X	
Porcentaxe sobre a poboación de Galicia		X	
Densidade de poboación		X	
Feminización da poboación			X
Envellecemento da poboación	X		
Poboación en idade de traballar (15-65)		X	
% de poboación estranxeira			X
% de poboación local		X	
Evolución entre 1986 e 2013. Carnota			
Poboación Municipal		X	
Porcentaxe sobre a poboación de Galicia		X	
Densidade de poboación		X	
Feminización da poboación	X		
Envellecemento da poboación	X		
Poboación en idade de traballar (15-65)		X	
% de poboación estranxeira			X
% de poboación local		X	

Fonte: IGE. INE.

6.4. ANÁLISE DA EVOLUCIÓN SOCIAL E ECONÓMICA.

Para analizar a evolución socioeconómica dos tres ámbitos de estudo desde a entrada na Comunidade Europea ata a actualidade vannos ser de gran axuda unha serie

de diagnósticos territoriais xa existentes, feitos en moi diferentes momentos, e coa participación de distintas administracións públicas.

Estamos a referirnos a “Propuesta de Objetivos y Estrategias para Galicia”⁴⁹⁴, publicación presentada en 1979 pola Consellería de Ordenación do Territorio da Xunta de Galicia, no marco do Plan Director de Coordinación de Galicia. Na segunda fase deste Plan, relativo á definición de obxectivos e proposta de alternativas, é onde se enmarca este documento, elaborado por unha comisión mixta formada polas administracións estatal e autonómica. Este informe de proposta de obxectivos e estratexias elabórase a partir dunha fase anterior de avaliación e diagnose da economía galega. Resulta moi significativo que as industrias da pesca e a construción naval son as consideradas como as máis características de Galicia, e xa neste momento –finais da década de 1970- enfrontando unha crise estrutural.

Neste informe caracterízase a economía das Rías de Arousa e de Muros-Noia como baseada en catro actividades principais: o marisqueo -puramente extractivo e predador do medio natural-, a pesca de litoral, a agricultura de subsistencia e a gandería, esta última de moito menor importancia social que as tres primeiras. Entre as outras actividades que complementan o sistema económico cítanse a transformación da madeira, a cerámica e os materiais de construción. E tamén as industrias conserveiras e carpinterías de ribeira. Como fontes tradicionais de renda exterior para esta economía litoral destacan a pesca de altura e grande altura, e a mariña mercante.

Polo tanto, nestes anos o sector dominante na economía das áreas litorais de Galicia é a explotación dos recursos mariños. Incluso gran parte da industria de máis peso nestas áreas está vinculado ao aproveitamento da riqueza mariña. Por isto, as estratexias que se propoñen neste documento van dirixidas fundamentalmente a este sector.

Así, os obxectivos céntranse no aumento da produción e na conservación do recurso, a partir da agrupación dos mariscadores en asociacións que permitan aplicar de maneira máis doada as medidas de xestión. E xa se empeza a falar aquí da necesidade de tender cara a profesionalizar o traballo dos mariscadores para o aproveitamento máis

---

⁴⁹⁴ Xunta de Galicia (1979): *Propuesta de objetivos y estrategias para Galicia*. MOPU, Centro de Estudios de Ordenación del Territorio y Medioambiente, Santiago de Compostela.

racional dos recursos. Xa existe conciencia de que este proceso expulsará da actividade a moitas persoas que nese momento a practicaban, e advírtese do perigo de que moitas mulleres queden marxinadas do acceso ao marisqueo, coa consecuente posta en perigo do equilibrio económico familiar. Para o sector pesqueiro, os obxectivos propostos foron similares: regularización e control da actividade para poñer fin á situación de sobrepesca de determinadas pesquerías na plataforma continental galega. As estratexias definidas para a actividade industrial nestas zonas litorais, especialmente nas Rías Baixas, pasan pola adaptación ás esixencias das actividades produtivas máis características como o marisqueo, a pesca, a agricultura ou a gandería de leite. Pénsase que a industria pode seguir funcionando como unha base complementaria de postos de traballo e ingresos para estas comunidades costeiras. Como obxectivos sectoriais priorízanse a expansión da rede de frío e a reestruturación da industria conserveira.

Esta proposta de estratexias e obxectivos para o sector pesqueiro e marisqueiro foi elaborada a partir das valoracións e conceptualizacións que se amosan na seguinte táboa.

Táboa 42. Sector Pesqueiro e Marisqueiro.

	Obxectivos	Problemática	Medidas
Sistema de Litoral	-Defensa do ecosistema	Marisqueo: -explotación irracional -contaminación por verquidos urbanos e industriais Pesca: -sobrepesca -canles de comercialización defectuosos	Marisqueo: -fomento das formas asociativas de explotación -Cooperativas de comercialización -Parques de cultivo Pesca: -Regulación das artes -Mellora das canles de comercialización
Sistema industrial-terciario	-Saída da crise, estrutural e coxuntural	-Extensión das ZEE -Prácticas depredadoras -Flota sobredimensionada	-Negociación licencias de pesca -Control de prácticas depredadoras en caladoiros estranxeiros -Emprego de artes selectivas -Fomento desguace barcos vellos -Construcción barcos-factoria - Organización de flotas integradas

Fonte: *Propuesta de objetivos y estrategias para Galicia*, 1979. Elaboración propia.

Para coñecer a situación destas comunidades no século XXI, imos botar man dos diagnósticos territoriais ofrecidos nos Plans Estratéxicos Zonais (PEZ)⁴⁹⁵, feitos polo GAC-5 Ría de Arousa, e polo GAC-4 Seo de Fisterra e Ría de Muros-Noia⁴⁹⁶. Estes Plans foron elaborados polos grupos locais, formados por entidades públicas e privadas con presenza nas áreas costeiras, seguindo a normativa de aplicación e desenvolvemento do Eixo 4 do FEP⁴⁹⁷. Nestes documentos realízase unha análise DAFO do territorio obxectivo, e unha planificación estratéxica a partir da mesma.

Táboa 43. DAFO. GAC4 Seo de Fisterra, Ría de Muros-Noia.
Análise económica da Pesca.

Debilidades
<ul style="list-style-type: none"> -Perda de rendibilidade da actividade, fundamentalmente polo aumento dos custes de explotación. -Falta de reemprazo xeracional pola escasa valorización da profesión - Falta de control sobre o proceso de comercialización - Perda de competitividade da industria conserveira - Elevado nivel de endebedamento das economías mariñeiras
Ameazas
<ul style="list-style-type: none"> - Atomización empresarial -Sobreexplotación dos recursos - Escasa capacidade de inversión no sector - Perda de valor engadido da pesca
Fortalezas
<ul style="list-style-type: none"> - Forte identidade e vocación mariñeira da poboación - Forte capacidade do sector para xerar emprego - Concienciación no sector da necesidade de protexer o recurso - Posta en marcha polas confrarías de iniciativas de especialización produtiva
Oportunidades
<ul style="list-style-type: none"> - Posibilidade de creación dun ente unitario de comercialización de peixe - Posibilidade de manter os postos de traballo sen incrementar o esforzo pesqueiro - Oportunidade de vincular o sector da pesca ao turismo e á gastronomía.

Fonte: PEZ, GAC4. Adaptación propia.

No caso do PEZ do GAC 4 (que inclúe aos concellos de Carnota e Muros), realízase unha análise da estrutura económica do territorio, e sinálase o forte peso dos

⁴⁹⁵ Revisados en abril de 2010.

⁴⁹⁶ Do GAC-5 forman parte os municipios de Ribeira, A Pobra, Boiro, Rianxo, Catoira, Vilagarcía, Vilanova, A Illa, Cambados, O Grove, Meaño e Ribadumia. E do GAC-4 os concellos de Fisterra, Corcubión, Cee, Dumbria, Carnota, Muros, Outes, Noia e Porto do Son. Os GAC en Galicia foron seleccionados a partir da Orde do 17 de xullo de 2008 (DOG nº 144, de 28 de xullo de 2008).

⁴⁹⁷ O Regulamento (CE) 1198/2006, do Consello, do 27 de xullo, relativo ao Fondo Europeo de Pesca.

sectores primario e terciario. Recoñécese que o territorio sufriu unha profunda reestruturación económica nas últimas décadas que fixo perder importancia dunha maneira paulatina á agricultura de subsistencia, e a partir de 2008 ao sector da construción debido a estoupido da burbulla inmobiliaria. Conclúese que a economía local do territorio Seo de Fisterra e Ría de Muros-Noia está fortemente especializada nas actividades do sector pesqueiro, e altamente dependente do complexo mar-industria. E recoñécense potencialidades de desenvolvemento complementarias noutros sectores, especialmente no turismo, aínda precariamente desenvolvido no territorio e caracterizado por unha reducida presenza de empresas de servizos, a falta de aloxamento de categorías superiores, e a atomización das empresas que ofrecen o de categorías inferiores. Aínda que se destaca a elevada calidade da infraestrutura náutico-deportiva deste territorio.

A proposta de actuación estratéxica do GAC4 pasa polo fortalecemento do sector da pesca, para manter os actuais postos de traballo no mar, facendo máis competitiva a produción local, aumentando o control dos mariñeiros sobre o proceso de comercialización, e diversificando e complementando as súas rendas a través doutros sectores como o do turismo.

De maneira similar, porque os dous plans asumen os obxectivos do Eixo 4 do FEP, o PEZ do GAC5, onde se localiza o concello de Ribeira, presenta como obxectivo reducir a dependencia económica da pesca no territorio mediante una maior diversificación do tecido socioeconómico. Búscase unha mellora da produtividade do sector pesqueiro e a aparición de novas actividades produtivas. E considérase unha oportunidade para o territorio o apoio financeiro institucional ao sector pesqueiro.

Táboa 44. DAFO. GAC5 Ría de Arousa. Análise económica da pesca.

Debilidades
<ul style="list-style-type: none"> - Forte dependencia económica do sector do mar. - Falta de control sobre o proceso de comercialización - Furtivismo e venda informal. - Incremento dos custes de explotación, redución dos beneficios. - Elevada siniestralidade laboral. - Falta de diferenciación dos produtos pesqueiros no mercado, o que compromete a súa competitividade. - Problemas de control na calidade do produto en orixe. Trazabilidade. - Vulnerabilidade da economía local diante de procesos de deslocalización ou reestruturación das actividades pesqueiras e conserveiras. - Estacionalidade do emprego. - Falta de reemprazo rexional na profesión de mariñeiro. Baixa formación dos mesmos. - Imaxe profesinal do sector pesqueiro danada. - Escaso aproveitamento da sinerxía pesca-turismo
Ameazas
<ul style="list-style-type: none"> - Diminución das posibilidades de pesca: perda de caladoiros, diminución das cotas de pesca, ... - Contaminación da Ría. Aumento das mareas vermellas. - Competencia no mercado de produtos pesqueiro foráneos. - Elevado nivel de endebedamento das economías mariñeiras
Fortalezas
<ul style="list-style-type: none"> - Emprego dunha gran variedade de artes de pesca, o que favorece a desestacionalización da actividade. - Gran variedade de produtos pesqueiros con aproveitamento comercial. - Existencia de produtos pesqueiros con selos de calidade. - Sensibilidade pola sustentabilidade na actividade extractiva. - Representación sectorial organizada. - Notable desenvolvemento industrial.
Oportunidades
<ul style="list-style-type: none"> - Aproveitamento e valorización de novas especies comerciais. - Aparición de novos produtos elaborados a base de peixe. - Mellorar na trazabilidade e etiquetado dos produtos pesqueiros. - Aparición de selos de calidade para os produtos pesqueiros. - Oportunidade de empregar a cultura mariñeira como recurso turístico. - Desenvolvemento de actividades de pesca turismo. - Vinculación entre os produtos pesqueiros e a alta gastronomía.

Fonte: PEZ, GAC4. Adaptación propia.

Pero estes obxectivos parecen difíciles de conseguir nestes dous ámbitos territoriais, dos GAC 4 e 5, na aplicación destes plans estratéxicos zonais, a xulgar pola análise dos proxectos que obtiveron apoio nos anos 2010 e 2011. En moi reducidas ocasións os emprendedores foron profesionais do mar, e incluso tampouco resultan

beneficiados na maioría dos casos, a excepción daquelas accións non produtivas emprendidas por confrarías e asociacións vinculadas ao mundo do mar..

6.5. O SECTOR PESQUEIRO NESTAS COMUNIDADES.

Desde os anos 1970, a maioría dos estudos relativos ao sector pesqueiro español fan referencia á profunda crise na que se atopa o mesmo. Tanto desde unha perspectiva académica, como nas diferentes análises realizadas dentro do propio sector, se coincide no diagnóstico dunha situación complexa, de difícil solución. O único que varía é a perspectiva de armadores, sindicatos, técnicos, economistas, e da propia Administración, á hora de considerar os factores determinantes da crise, e os seus principais elementos⁴⁹⁸. Os problemas máis citados nesta literatura, que teñen afectado de maneira moi desigual á pesca artesanal e litoral, e ás flotas de altura e grande altura, son os derivados da ampliación das augas xurisdicionais, a imposibilidade de manter dereitos sobre caladoiros tradicionais, o sobredimensionamento da flota, a sobreexplotación dos stocks, tamén en augas da plataforma continental española, e a ausencia dunha planificación racional da xestión das pesquerías, feito recoñecido pola propia Administración española⁴⁹⁹.

O estudo A Economía Galega. Informe Cero⁵⁰⁰, publicado en 1986, sinala que a pesca marítima producía nestes anos e o 4% do VEB, e concentraba o 3,4% dos empregos totais de Galicia. Na provincia da Coruña o peso da pesca incrementábase ata

⁴⁹⁸ García Ferrando, M. e Montero LLerandi (1985): "Cambio social y crisis en las comunidades de pescadores", *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 131, pp. 103-143.

⁴⁹⁹ Alonso Ucha, R. (1979): "La situación laboral de los trabajadores del mar", *Información Comercial Española*, nº 546, pp. 78-87.

CEPSA (1976): *Iberpesca Hoy. Encuesta al futuro de la pesca*, Madrid, Cepsa.

Xordo, R. (1878): "La administración de los recursos pesqueros", en "Castroviejo, S. e outros (1978): *Ecología y política en España*, Madrid, Blume, páxinas 151-192.

Pereiro, J. A. (1979): "Estado de los recursos pesqueros en nuestras aguas", *Información Comercial Española*, Madrid, nº 546, páxinas 9-11.

González Laxe (1979): "Rasgos estructurales del sector pesquero gallego", *Información Comercial Española*, Madrid, nº 546, páxinas 31-50.

IRESCO (1977): *Comercialización de la pesca*, Madrid, Ministerio de Comercio.

⁵⁰⁰ FUNDACIÓN CAIXA GALICIA (1986). *A Economía Galega. Informe 1986*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela. Cítanse datos do anuario Renta Nacional de España, do Banco de Bilbao de 1983.

chegar a supor o 4,4% do VEB e o 4% dos empregos⁵⁰¹. Estes datos reflicten a gran significación que o sector da pesca tiña na economía galega, xa que ocupaba o sexto lugar en contribución ao emprego por ramas de produción, e o cuarto se nos centramos só no emprego asalariado⁵⁰².

Así, en 1983, estimábase que a pesca marítima ofrecía emprego a 35.927 persoas en Galicia, e a 14.597 na provincia da Coruña⁵⁰³. O 80% era emprego asalariado, aínda que esta característica variaría moito en función de cada segmento da flota. En canto ás retribucións, na flota artesanal, de litoral e altura- o réxime de salario predominante neste momento é o chamado “á parte”. Neste sistema, o salario dos mariñeiros depende dos ingresos do barco, co que se facía partícipe á tripulación dos riscos empresariais do armador. Por outra banda, a mobilidade dos traballadores era alta entre os diferentes segmentos da flota. Os máis novos e máis vellos traballaban na flota artesanal e de litoral. Os primeiros iniciaban aquí parte da súa aprendizaxe profesional, e os maiores regresaban a ela ao final da súa vida laboral.

A produción pesqueira experimentou un incremento paralelo ao da flota desde os anos 1960, cun pico de capturas en Galicia de 538.690 toneladas no ano 1976. A partir deste ano, rexístrase unha progresiva redución das mesmas, que en 1986 roldaban as 440.606 toneladas, 263.583 procedentes da pesca de litoral e altura, e o restante 40% procedente da pesca de grande altura⁵⁰⁴. Neste mesmo ano 1986, eran 5.553 os barcos con base en Galicia, que desprazaban un total de 257.616 TRB, o que permite calcular unha produtividade da flota galega de 2 T de pesca capturada por TRB⁵⁰⁵.

Para facer unha análise comparativa co momento actual, imos utilizar fundamentalmente os seguintes estudos: A Economía Galega. Informe 2013, os Anuarios de Pesca de Galicia de 2013 e 2014, e o informe Análise do Sector da Pesca,

---

⁵⁰¹ Datos para 1983, procedentes do anuario Renta Nacional de España, publicado polo Banco de Bilbao.

⁵⁰² Segundo a Táboa Input-Output de Galicia (TIOGA) para 1980.

⁵⁰³ IDEGA (1986): Op. Cit.

⁵⁰⁴ *Anuario de Pesca Marítima*. Dirección General de Pesca.

⁵⁰⁵ O Instituto de Reforma de las Estructuras Comerciales (IRESCO), do Ministerio de Economía e Comercio para o cálculo da produtividade da flota pesqueira poñía en relación as toneladas de pesca capturada por TRB, aínda que se excluía a produción pesqueira procedente de parques e viveiros, e as algas e algazos. Na cifra que se ofrece neste traballo non se teñen excluído estas últimas producións por non dispor de datos desagregados. O IRESCO tampouco tiña en conta para este cálculo os TRB da flota auxiliar. Citado en García Ferrando, M. e Montero Llerandi (1985): Op. Cit. P. 111.

publicado polo IGE en 2015. Segundo estes informes, elaborados a partir de operacións estatísticas realizadas polo IGE e o INE, e nos que nalgúns casos ofrecen datos internos -explotados polos propios organismos estatísticos, e non publicados-, imos tentar pór de relevo que a pesar da profunda reestruturación do sector desde a entrada na Comunidade Europea, mantívose a súa importancia na economía galega, e en especial na dos concellos onde se realizan os estudos de caso.

O sector da pesca⁵⁰⁶ xerou o 2,1% do PIB galego en 2012, e aportou o 4% da produción total da economía. Nun contexto global, se consideramos as actividades dos sectores primario e secundario, a pesca ten un peso moi similar ao que supón a fabricación de automóviles e os seus compoñentes⁵⁰⁷, que tamén achegaba en 2012 o 2,1% do PIB galego. A produción en 2013 acadou as 163.434 T e os 413 M€. Non temos datos de vendas en lonxa segundo o seu caladoiro de orixe. Só dispoñemos de cifras xenéricas a nivel rexional de facturación segundo esta variable. Así, no ano 2010 o 40% da facturación da pesca fresca galega procedía do caladoiro nacional, o 22,6% do comunitario e o 37,1% das pesquerías internacionais⁵⁰⁸. No ano 2012, diminuíra o peso das vendas procedentes dos caladoiros nacional e comunitario e gañaran peso as procedentes do caladoiro internacional, que pasaron a supor o 44% do total⁵⁰⁹.

O sector mantívose cunhas taxas de crecemento estables, en torno ao 2,2% de media entre 2000 e 2008, de maneira un pouco illada ao conxunto da economía inmersa nun significativo ciclo de expansión, e cunha taxa media de crecemento no período do 6,9%. A partir de 2008, nun contexto de crise xeneralizada da economía, o sector pesqueiro conseguiu mellorar as súas taxas de crecemento ata o 2,8%, coincidindo coa fase na que o conxunto da economía estaba a experimentar crecementsos negativos do 1,6%. Así, mentres nun primeiro momento a súa achega ao PIB foise reducindo, nos últimos anos -de forte crise económica- foi recuperando o seu peso, a costa das fortes caídas noutros sectores. Esta evolución reflicte o comportamento contracíclico do sector.

⁵⁰⁶ O sector da pesca: incluímos seguindo a metodoloxía do IGE as actividades económicas do CNAE 03 Pesca e Acuicultura, e do CNAE102 Procesado e conservación de peixes, crustáceos e moluscos. Dentro da pesca inclúese o marisqueo a pé, e dentro da acuicultura o cultivo en bateas, entre outros.

⁵⁰⁷ Código 29 do CNAE.

⁵⁰⁸ Ocupesca, 2011.

⁵⁰⁹ Ocupesca, 2013.

Esta evolución positiva desde os primeiros anos do século XXI estivo sustentada fundamentalmente pola industria transformadora⁵¹⁰, cunha taxa de crecemento media do 6,5% entre o 2000 e o 2008, superior á do conxunto da economía, e do 7,6% entre 2008 e 2012. Así, a industria de transformación de peixes, crustáceos e moluscos representaba o 26% do VEB do conxunto do sector no ano 2000, e incrementou o seu peso ata o 42% en 2012. De maneira global esta industria gañou peso no conxunto da economía galega entre 2000 e 2012, sobre todo en relación á industria manufactureira, nun contexto no que o sector industrial en conxunto diminuíu á súa achega ao VEB rexional.

A taxa de crecemento da pesca e a acuicultura foi do 0,7% entre 2000 e 2008, e do -0,1% entre 2008 e 2012. E a súa contribución ao VEB do sector pasou do 74% ao 58% entre 2000 e 2012. En canto á acuicultura, despois dunha etapa expansiva, favorecida polas axudas europeas ao incremento e mellora da produción, desde o ano 2005 foi perdendo peso en Galicia, e pasou de representar o 24% do VEB conxunto da pesca e a acuicultura, a só o 20% en 2012.

O conxunto do sector pesqueiro empregaba en 2012 a 33.222 persoas, 22.680 na pesca e a acuicultura –un 68%- e 10.542 na industria transformadora⁵¹¹. Tíñanse perdido un 25% dos empregos desde o ano 2000, cando traballaban no sector 44.230 persoas, 35.440 na pesca e acuicultura. Por outra banda, desde o ano 2005, con datos do Plan Xeral de Explotación Marisqueira, o número de Permex para marisqueo a pé reducírase desde os 5.124 aos 3.954 de 2012. Así, a perda de emprego é constante, e concéntrase fundamentalmente no sector da pesca artesanal. Na pesca e a acuicultura foise reducindo o número de empregados desde o ano 2000, e a taxa de crecemento media do emprego entre 2000 e 2012 foi do -3,7%.

Isto foi bastante diferente para o caso da industria transformadora⁵¹², onde a taxa de crecemento media do emprego entre 2000 e 2008 foi do 2,6%, superior á do conxunto da economía, e do -0,5% entre 2008 e 2012, tamén bastante por enriba do total da economía, que foi do -3,9%.

---

⁵¹⁰ CNAE09 102

⁵¹¹ Os datos de emprego extraíense do Análise do Sector da Pesca, Xunta de Galicia, 2015.

⁵¹² Inclúe os códigos 10.21 (procesado de peixes, crustáceos e moluscos), e 10.22 (fabricación de conservas de peixe) do CNAE.

Vemos, que pese a perda de empregos e de peso na economía, a pesca continúa a ter un papel moi relevante na mesma, moi superior á de calquera rexión española, e á de calquera país europeo⁵¹³. Se consideramos o índice de especialización produtiva⁵¹⁴ fronte a Unión Europea, o sector da pesca e a acuicultura é o que presenta un índice do 23,3, o maior con gran diferenza de todas as ramas de actividade.

En canto á evolución do número de barcos, para coñecer polo miúdo as características da flota pesqueira galega a finais da década de 1980 temos que facer referencia ao Censo da Flota Pesqueira de Galicia, elaborado pola Consellería de Pesca do Goberno galego, despois da entrada da C.E.E. Neste censo recóllense datos de número de embarcacións, antigüidade, tamaño e potencia, modalidade de pesca, portos base ou tripulación embarcada. Tal e como se detalla no propio documento, foi elaborado a partir dunha enquisa voluntaria a empresas pesqueiras no ano 1989, completada co traballo de campo de varios axentes censais, e presenta numerosas deficiencias e carencias de información que, de maneira xeral, desvían os valores medios cara á baixa do seu valor real. Pero aínda así supón un importante documento que nos permite establecer comparacións sobre a situación da flota galega por portos base, e por modalidades de pesca, entre 1989 e o momento actual. Tamén hai que sinalar que este censo tivo unha segunda edición na que se tentou corrixir importantes erratas da edición orixinal. Esta versión revisada é a que utilizamos para analizar a evolución da flota⁵¹⁵.

Segundo esta fonte, en 1989 en portos galegos tiñan base 6.676 barcos, que sumaban un arqueado de 335.719 TRB, unha potencia de 918.566 HP e que empregaban a 28.434 tripulantes. Nesta suma aparecían incluídos 8 buques pertencentes aos portos de Aguiño e Vigo, pero con base en Alxeciras, As Palmas e Illa Cristina.

No ano 2014, e segundo o Rexistro de Buques Pesqueiros, a flota galega diminuíra o número de barcos, a súa potencia e o seu arqueado, de maneira que estaba composta por 4.506 unidades, cunha potencia agregada de 384.652 CV e 149.680 GT.

⁵¹³ Hai que ter en conta que Eurostat só publica datos a nivel NUT 0, polo que non podemos facer comparacións entre rexións a nivel europeo, só a escala estatal.

⁵¹⁴ Fonte: IGE. O índice calcúlase para cada rama de actividade e resulta de dividir a achega do sector á economía galega entre a achega do sector á economía europea.

⁵¹⁵ A versión corrixida: Xunta de Galicia (1989): *Censo da flota pesqueira de Galicia*: documento base. Santiago de Compostela, Consellería de Pesca. 339 páxinas. A primeira versión ten 248 páxinas.

A redución do número de barcos nestes 25 anos foi do 32,5%. A caída dos TRB entre 1989 e 2004 foi do 18%. A partir deste ano os datos de arqueo publícanse expresados GTs. Así, entre 2004 e 2014 a caída do arqueo en GTs foi do 16,7%.

Esta diminución da flota non pode desagregarse por caladoiros ou por modalidades de pesca, xa que non dispoñemos de cifras comparables entre as dúas datas de referencia. Non é ata o ano 2005 cando se empeza a dispoñer de maneira regular dos datos do Rexistro de Buques Pesqueiros, a través dos Anuarios de Pesca de Galicia. Analizando o período entre 2004 e 2014 vemos que a redución no número de buques foi do 16,5%. Nestes 10 anos a maior baixada tivo lugar entre os barcos que faenaban no caladoiro nacional, en especial nos dedicados a artes menores, que reduciron o seu número en 897 unidades. En todo caso, en termos relativos, a maior caída tena experimentado a flota que traballaba no caladoiro comunitario, que diminuíu os efectivos nun 47%, pasando dos 144 buques en 2004 aos 76 en 2014.

Para avaliar a caída do emprego na flota, imos comparar datos procedentes da Administración autonómica para 1989 e 2013⁵¹⁶. O número de tripulantes dos barcos con base en Galicia pasou de 6.592 a 4.631, o que supuxo unha perda do 30% dos empregos. A maioría deles perdéronse na flota artesanal, que tamén foi a que sufriu unha maior redución en números absolutos dos seus efectivos.

Despois de facer esta introdución da evolución do sector en Galicia, e dos principais aspectos relativos á distribución territorial da actividade pesqueira, imos centrarnos no estudo das comunidades de Lira, Muros e Ribeira, para intentar analizar a evolución dos últimos anos. Esta tarefa non está exenta de graves dificultades, xa apuntadas ao longo de todo o texto, e que se concretan principalmente na ausencia de datos desagregados a nivel municipal ou de porto, e na problemática que supón comparar diferentes fontes de información estatísticas. Pero a isto hai que engadir a forte peso das actividades informais neste sector económico. O cada vez maior control establecido polas Administracións europea, estatal e autonómica, ten favorecido unha diminución deste tipo de prácticas non recollidas nas estatísticas, pero a situación actual sigue a ser preocupante, e aínda que escasean os estudos que cuantifiquen o que chegan

---

⁵¹⁶ Para 1989 a fonte é o Censo da flota pesqueira de Galicia, e para 2013 o estudo Ocupesca 2013.

a supor no sector pesqueiro⁵¹⁷, este problema é recoñecido como tal pola Administración e o propio sector.

Así, para realizar o estudo da evolución do sector pesqueiro nestes tres estudos de caso, analizaremos unha serie de indicadores seleccionados pola dispoñibilidade de datos desde 1986, aínda que estes proveñan de diferentes fontes, o que implica cambios metodolóxicos que nos obrigan a falar das tendencias evolutivas máis que de variacións perfectamente cuantificadas.

En primeiro lugar, consideraremos o peso da actividade pesqueira dentro da economía municipal. Nunha segunda aproximación, trataremos de ver o que supón a produción pesqueira dos municipios de estudo no conxunto de Galicia. Por outra banda, e pola importancia das intervencións políticas que concentrou a súa reestruturación en toda Europa, analizaremos a evolución da flota pesqueira nos tres portos. Imos comparar os datos do Anuario de Pesca Marítima de 1986, e os do Censo da Flota Pesqueira de Galicia de 1989, cos datos do Rexistro de Buques Pesqueiros de 2015. E por último, analizaremos o peso da acuicultura e do sector da transformación nos dous momentos considerados.

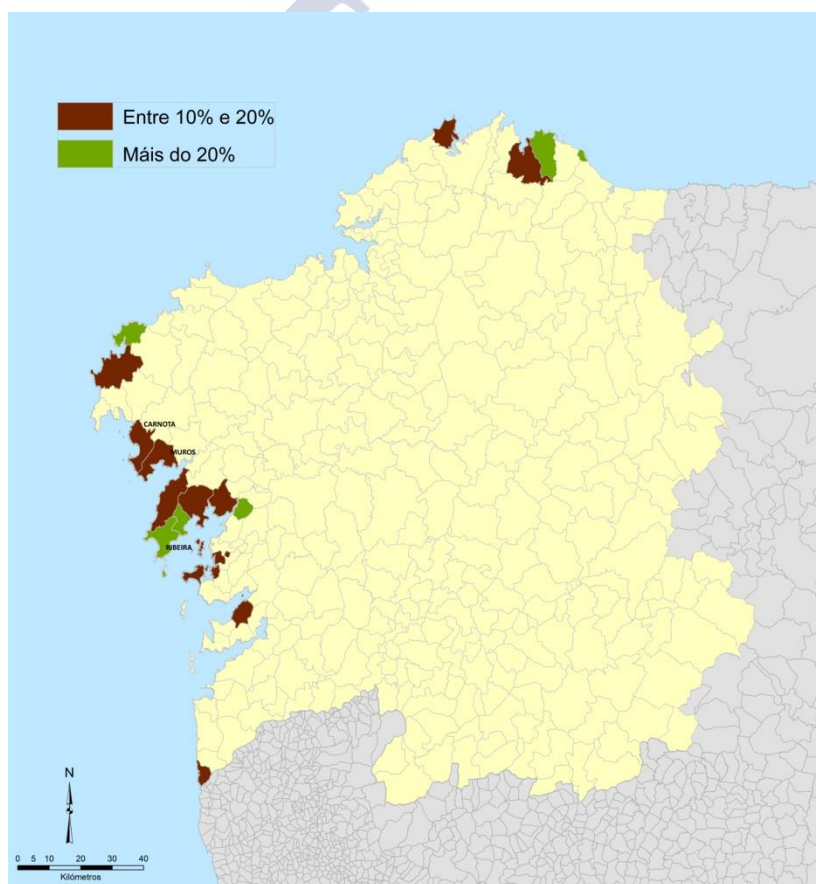
Na provincia da Coruña concéntrase o 41% do VEB xerado no sector da pesca galego, e na comarca do Barbanza -concellos de Boiro, a Pobra, Rianxo e Ribeira- o 22%. Esta é a comarca que máis aporta en Galicia, por diante da de Vigo (19%). A comarca de Muros, formada polos concellos de Muros e Carnota, ten unha significación moito máis modesta no VEB da pesca en Galicia, que se queda no 2%, sendo a 9ª comarca polo seu peso.

Como o IGE só publica desde 2013 datos de PIB municipal, non podemos establecer unha comparativa directa coa situación nos anos 1980. Por outra banda, no Banco de Datos Municipais do IGE, non son públicos os datos relativos ao PIB desagregados por rama de actividade, polo que só dispoñemos das cifras recollidas no informe *Análise do Sector da Pesca*, citado anteriormente.

⁵¹⁷ Resultan interesantes para profundizar no tema do furtivismo o estudo de González Vidal, M. (1989) “El Furtivismo en la Pesca de Galicia”, *Actas de las Jornadas de Economía y Sociología de las Comunidades Pesqueras*. Madrid, Universidad de Santiago de Compostela/Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, e o informe ISM (2011): “La pesca furtiva en Galicia”, *Revista Mar*, nº 506, pp. 18 a 23.

Despois de considerar como se distribúe a actividade pesqueira polo territorio galego, agora imos analizar a importancia do sector nas comarcas e concellos onde se localizan os casos de estudo. So hai catro comarcas en Galicia nas que o sector aporta máis do 5% ao PIB comarcal, e entre elas atópanse as de Muros (5%) e a do Barbanza (7,2%). Se falamos dos concellos, en Ribeira o 27,8% do PIB procede do sector da pesca. É o concello galego no que o sector pesqueiro ten maior peso na súa actividade económica. En Muros e Carnota o peso do sector pesqueiro atópase en valores entre o 10 e o 20%. Estes tres municipios atópanse entre os 15 galegos con maior dependencia da pesca.

Figura 73. Contribución da pesca ao PIB municipal.

Fonte: Elaborado a partir dos datos do IGE publicados no “Análise do sector da pesca”

Como podemos apreciar, estes tres municipios poden ser considerados sen ningunha dúbida como fortemente dependentes da pesca. Incluso, no caso de Ribeira, hai que destacar a súa aportación ao VEB sectorial na rexión, xa que neste concello

concéntrase un 13,7% do VEB galego procedente do sector. E o segundo concello galego en aportación ao mesmo por detrás de Vigo (15,4%).

En canto á evolución da flota, tal e como se ten citado anteriormente, a partir dos anos 1960 prodúcese un importante crecemento do número de barcos en Galicia, especialmente entre os de carácter industrial, impulsado pola apertura de novos caladoiros cada vez máis afastados dos portos de orixe, grazas aos avances técnicos nas embarcacións, e nas técnicas de conservación e procesado a bordo das capturas. Pero tamén as flotas de litoral e artesanal experimentan un forte pulo. Pode resultar significativo ver a evolución da flota entre 1975 e 1983, a partir de datos do Anuario de Pesca Marítima, por distritos marítimos. No de Corcubión, que integra ao porto de Lira, medran un 75% as embarcacións pequenas, de menos de 20 TRB, mentres que o nº de embarcacións maiores permanece estancado. Algo similar sucede no distrito de Muros, onde só unicamente aumenta o número de barcos pequenos, pero de maneira espectacular, ata supor un 75% de incremento en 8 anos, pasando de 59 a 103 embarcacións. O número de barcos de arrastre traballando no caladoiro nacional, 12 embarcacións, mantense no período. No distrito de Ribeira, que inclúe os portos de Corrubedo, Aguiño e Ribeira, os tres no concello homónimo, o incremento deuse en todos os grupos de TRB. Así, os barcos de menos de 20 TRB medraron nun 35%, e os de 20 a 50 TRB un 50%. Nos grupos maiores tamén houbo subidas. Entre 51 e 150 TRB, onde se atopan os arrasteiros de litoral, palangreiros, e outros barcos que traballan no caladoiro nacional, foi do 62%, e para os barcos de máis de 150 TRB –de altura e gran altura– do 44%. En Ribeira nestes anos ten gran peso a flota de palangreiros, e de arrasteiros traballando no caladoiro nacional.

Imos agora a analizar polo miúdo os indicadores citados para cada comunidade de estudo por separado, e tentando comparar a situación na metade da década de 1980 coa actual.

Lira

No municipio de Carnota, imos centrarnos no porto de Lira, onde se realiza o estudo de caso. A parroquia de Lira con 881 habitantes, conta con 9 núcleos de

poboación. No de Lira contabilízanse 91 habitantes en 2014 segundo datos do Padrón Municipal. É aquí onde se localiza o Porto de Lira ou Portocubelo.

Estamos a falar dun porto pequeno (ver Mapa de localización 1 en Anexo 2), tanto pola súa superficie, como polo número de embarcacións que aquí teñen base. A confraría de pescadores tiña 47 afiliados en 2014, dos que 26 eran armadores, e o resto tripulantes e mariscadoras a pé. A afiliación á confraría é voluntaria, pero resulta vantaxosa, sobre todo para armadores e mariscadoras, que poden beneficiarse dos servizos da mesma.

Desde 1989 o número de barcos cae un 16%, pero teñen aumentado especialmente o arqueo e a potencia dos mesmos, fundamentalmente porque o proceso de renovación e modernización da flota propiciou a construción de barcos máis grandes e a implantación de motores de maior potencia. Esta situación será completamente distinta nos portos de Muros e Ribeira, como veremos no seu momento, onde a flota industrial se ten presenza, e incluso peso específico, e onde as caídas da potencia, e o arqueo van contrastar co que sucede coa flota artesanal no porto de Lira.

Todas as embarcacións deste porto faenan con artes menores no caladoiro nacional. A alternancia de artes nas embarcacións é froito da necesidade de adaptarse ao marco regulador das posibilidades de extracción de cada especie, definido polos períodos de veda e polos topes de capturas establecidos nos plans de explotacións anuais aprobados polo goberno autonómico.

Así, neste porto houbo un proceso de renovación ou modernización das embarcacións no período estudado, pero non no tipo de pesca desenvolvida. Das 26 embarcacións de Lira, o 54% ten máis de 30 anos. En concreto estamos a falar dun segmento envellecido da flota, no que a maioría das embarcacións foron construídas entre 1979 e 1983, e incluso teñen base no porto 3 con máis de 50 anos. O segundo grupo en importancia é o que ten entre 10 e 30 anos, formado por 10 embarcacións. Na década dos 1990 construíronse 6, e 4 de 2000 a 2005. Resulta moi relevante que despois de 2005 só se construíron 2 embarcacións.

O que reflicten estes datos relativos ao ano de construción dos barcos é que o 46% da flota construíuse despois da entrada na Comunidade Europea, aínda que gran

parte do conxunto da flota foi beneficiada das axudas á renovación, como veremos máis adiante.

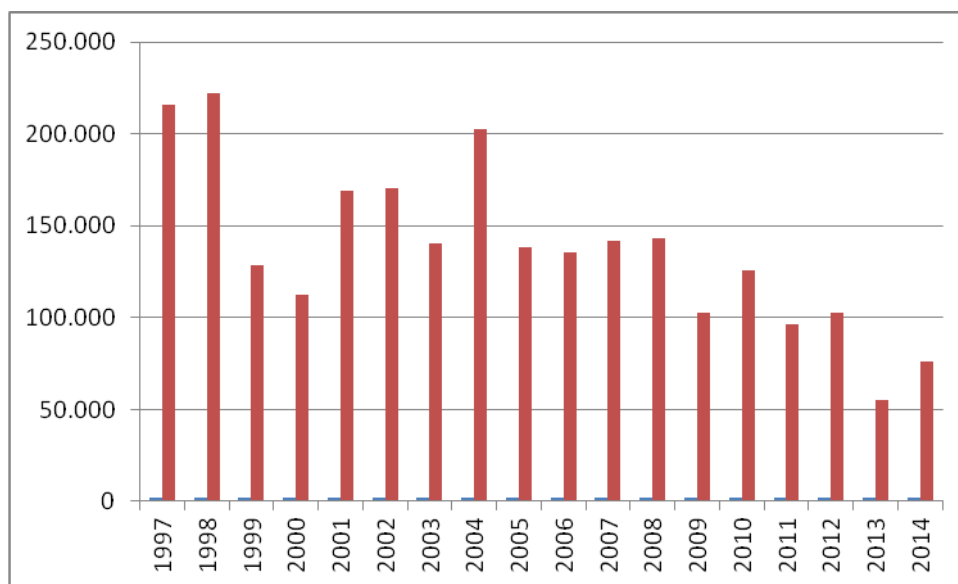
Táboa 45. Buques con base no porto de Lira.

Ano	Nº	Potencia	Arqueo	Tripulantes
1989	31	12,1 CV ⁵¹⁸	15,7 TRB	62
2014	26	840,3 CV	84,18 TRB	68 (1995)*

Fonte: Xunta de Galicia. * Dato recollido en A Economía Galega. Informe 1994-95. É o último dato do que se dispón de tripulantes por porto.

En canto á produción pesqueira, dispoñemos dunha serie histórica de datos de vendas en lonxa desde o ano 1997, en quilos, e datos de valor de venda desde o ano 2000. Como podemos apreciar na táboa seguinte, as capturas acadaron un máximo de 222 T no ano 1999, e a partir deste ano reduciríase ata cifras entre as 100 e 150 T a maioría dos anos entre 2000 e 2010, con excepción do ano 2004, circunstancia fortemente vinculada ao accidente do petroleiro *Prestige*. Este buque, afundido o 19 de novembro de 2002 fronte á costa galega, provocou unha catástrofe ecolóxica derivada da perda de fuel. Toda a costa occidental galega quedou fortemente afectada pola marea negra, o que obrigou a paralizar a actividade en moitas áreas da costa galega. En Lira non houbo vendas en lonxa entre decembro de 2002 e xuño de 2003. Despois dunha campaña de limpeza sen precedentes, protagonizada por voluntarios chegados de toda Europa, pouco a pouco foise reanudando a actividade, cuns incrementos espectaculares das capturas. Así entre o decembro do ano 2003 as capturas chegan as 140T, cando en 1999 –o ano de maiores vendas da serie histórica– non tiñan acadado ás 89T no mesmo período. E no ano 2004 superáronse as 202T, o que non volvería a suceder na etapa posterior.

⁵¹⁸ Os datos de potencia aparecen expresados en HP no Censo da Flota Pesqueira de 1989, para convertelos a CV temos empregado a equivalencia 1HP=1,014CV.

Figura 74. Evolución das vendas na lonxa de Lira (quilos)

Fonte: Pesca de Galicia.

Desde o ano 2010, as capturas experimentan unha caída acusada, e baixan das 100T. O punto máis baixo ten lugar no ano 2013. Consultadas diversas fontes dependentes da confraría de pescadores de Lira, relacionan este feito con medidas de presión dos mariñeiros contra o cabido. O actual patrón maior elixido en xuño de 2014 reconece abertamente que os mariñeiros de Lira utilizaban outras lonxas para vender as súas capturas, molestos co anterior equipo directivo fundamentalmente pola xestión da vixilancia na reserva mariña de *Os Miñarzos*. Esta versión é confirmada polo biólogo da confraría quen aclara que a caída nas vendas en lonxa non está relacionada coa redución das pesquerías explotadas na zona. Neste conflito entre os socios e os seus representantes, tamén estaba presente o malestar polo considerable volume de operacións de venda realizadas fóra da lonxa, de maneira furtiva, e alleas a calquera tipo de control⁵¹⁹.

Pero non só a pesca extractiva se ve afectada polo furtivismo, senón tamén o marisqueo tanto a pé como en embarcación. O problema agudízase en 2015 máis se cabe porque a reserva mariña de *Os Miñarzos* carece de calquera tipo de vixilancia específica.

⁵¹⁹ A partir de declaracións de José Manuel Neira, biólogo da confraría de Lira desde febreiro de 2001 ata decembro de 2014. Entrevista realizada en Muros o 19 de abril de 2015. E de declaracións de José Mariano Lago, realizada en Lira o 10 de maio de 2015.

O marisqueo é outra das actividades realizadas de maneira tradicional en Lira, tanto a pé como en embarcación. Como no resto de Galicia, a gran maioría da actividade do marisqueo a pé é desenvolvida por mulleres. En 2015, existen 8 permex para marisqueo a pé, todos concedidos a mulleres⁵²⁰.

A confraría xestiona unha serie de Plans de Explotación nos que se recollen a modalidade de marisqueo (a pé ou en embarcación), o ámbito do plan, as especies obxectivo, os días que se faena ao ano, o número máximo de persoas autorizadas a facelo, e as capturas máximas permitidas. En 2015, dos 212 plans incluídos no Plan Xeral de Explotación Marisqueira de Galicia⁵²¹, a confraría de Lira xestiona os seguintes:

- Plan de explotación do percebe, na modalidade de marisqueo a pé, no que se autoriza un máximo de 7 mariscadoras.
- Plan de explotación do percebe, na modalidade de marisqueo a flote, no que se autoriza un máximo de 9 embarcacións.
- Plan de explotación do ourizo, na modalidade de marisqueo a pé, para un máximo de 8 mariscadoras.
- Plan de explotación de moluscos gasterópodos, en zonas de libre marisqueo⁵²², en concreto para a lapa, cun máximo de 8 mariscadoras autorizadas.

Por outra banda, ten varios plans conxuntos con outras confrarías da zona, e que citamos a continuación:

- Plan conxunto das confrarías de Lira e O Pindo, para a recollida de moluscos bivalvos baixo a modalidade de marisqueo a pé en zonas de libre marisqueo, en concreto nas praias de A Berberecheira en Caldebarcos, A Lagoa, en

⁵²⁰ Fonte: Confraría de Pescadores de Muros, abril 2015.

⁵²¹ Publicado no DOGA do 31 de decembro de 2014. O Decreto 423/1993, de 17 de decembro, polo que se refunde a normativa vixente en materia de marisqueo, extracción de algas e cultivos mariños estableceu a obrigatoriedade por parte da Administración autonómica de aprobar, con carácter anual, un Plan Xeral de Explotación Marisqueira, que incluíría os plans de explotación presentados polas confrarías galegas.

⁵²² Segundo a Lei 11/2008, de 3 de decembro, de Pesca de Galicia as zonas de libre marisqueo son bancos naturais cuxa súa explotación non está suxeita a unha autorización ou concesión administrativa. En todo caso tamén é preciso ter un permex de marisqueo en vigor para poder traballar nestas zonas.

Boca do Río, e na Praia de Portocubelo, no porto. Poden beneficiarse deste plan 8 mariscadoras do Pindo, e 8 de Lira.

- Plan conxunto das confrarías de Lira, Corcubión e Fisterra, para a recollida de ourizo, pola modalidade de mergullo con subministro de aire. Autorizados un máximo de 8 mergulladores.
- Plan conxunto das confrarías de Lira, Corcubión e Fisterra, para a recollida de navalla e longueirón, polas modalidades de mergullo en apnea e con subministro de aire. Poden traballar no ámbito deste plan 18 embarcacións e 49 mergulladores, dos que 3 embarcacións e 7 mergulladores poderán facelo dentro da reserva de Os Miñarzos.
- Plan conxunto das confrarías de Lira, Corcubión e Fisterra, para a recollida de peneira, polas modalidades de mergullo en apnea e con subministro de aire. Poden traballar un máximo de 4 embarcacións e 12 mergulladores. Este é o único plan de explotación para esta especie aprobado en Galicia en 2015.

Hai que ter en conta que o permex de marisqueo a pé autoriza ás mariscadoras a recoller bivalvos, ourizo, lapa, caramuxo, algas, poliquetos, ... calquera recurso para o que exista un plan de explotación de marisqueo a pé. Isto permite que os calendarios de extracción das diferentes especies se axusten na medida do posible para manter unha actividade o máis continua posible ao longo de todo o ano.

Hai ocasións nos que a existencia dun plan de explotación para unha determinada especie non é garantía de carga de traballo para as mariscadoras, debido a falta de compradores interesados. É o caso dos poliquetos ou a lapa en Lira, onde nos últimos anos non se ten recollido o recurso por falta de interese comercial.

En relación á evolución das principais especies capturadas, desde 1997 as 5 especies máis importantes en canto ao seu peso vendido en lonxa son polbo, ourizo, percebe, centola e berberecho. Todas estas son especies de alto valor medio por quilo en termos relativos, xa que o polbo poxado en Lira non ten baixado de 4€/quilo no período considerado. Ou o ourizo que desde 2007 non baixa de 2,5€/quilo nesta lonxa. Estas dúas especies, polbo e ourizo, concentraban en 2014 o 95% do volume de descargas

nesta lonxa, e o 85% do valor das mesmas. Vemos que en termos relativos supón máis o seu peso que o seu valor, debido ao alto prezo que acadan en lonxa o percebe, a centola e o berberecho, que son as especies que destacan pola súa importancia en Lira.

No acumulado de quilos poxados entre os anos 2001 e 2014 na lonxa de Lira, o polbo supuxo o 51% da produción e o ourizo o 42%. Así entre ambas especies chegaron ao 93% da produción da lonxa nestes 14 anos.

Aínda así, estamos ante unha lonxa moi pequena tanto polo volume como polo importe da súa produción, xa que en 2014 vendéronse 76.038 quilos por importe de 315.025€. Como referencia podemos citar que en Muros –que ocupa o posto nº 11 no ranking de lonxas polo valor das súas vendas- o importe ascendeu a 5.489.523 € e en Ribeira a 34.731.351 €, o que lle permitiu ocupar o quinto posto neste ranking.

En relación á produción acuícola, no concello non existen polígonos de bateas para o cultivo do mexillón, porque o porto xa se atopa fóra da Ría de Muros e Noia, en augas abertas non aptas para este tipo de cultivos, apropiados nas augas interiores das rías. Pero a escasos metros do peirao de Portocubelo, e bañada polas augas da RMIP Os Miñarzos, atópase unha piscifactoría pertencente á empresa Stolt Sea Farm, S. A., destinada á produción de rodaballo (ver Mapa de localización 1 en Anexo 2).

En xaneiro de 1990⁵²³, o goberno autonómico autorizaría a instalación dunha granxa mariña para o cultivo de rodaballos á sociedade Aquazul, S.A. A licenza e concesión administrativas incluían unha planta de 2.272 m² en dominio privado, e a ocupación de 613 m² en dominio público para a tomar de auga do mar e o emisario. En 1996⁵²⁴ a empresa Stolt Sea Farm mercou esta planta, e obtivo permiso para instalar 220 tanques de cultivo de diferentes tamaños, e para ocupar unha superficie total de 15.415 m. A capacidade de produción anual sería de 550 T. Pero o ano seguinte⁵²⁵, a empresa obtivo permiso para a ampliación da granxa, en concreto para aumentar a superficie útil

⁵²³ Orde do 30 de xaneiro de 1990, publicada no DOGA do 15 de febreiro de 1990.

⁵²⁴ O cambio de dominio a favor de Stolt Sea Farm aprobouse o 25 de novembro de 1996. Publicouse no DOGA de 30 de decembro dese mesmo ano.

⁵²⁵ A ampliación autorizouse o 29 de xullo de 1997, e publicouse no DOGA de 14 de agosto dese ano. Pero hai que sinalar que esta autorización carecía do permiso urbanístico necesario para a ocupación urbanística dos terreos, polo que no ano 2012 a administración autonómica tivo que facilitar a regularización desta instalación acuícola outorgándolle dito permiso (Resolución do 10 de xaneiro de 2012, da Secretaría Xeral do Mar, polo que se aproba o proxecto sectorial de incidencia supramunicipal de modernización de salas de procesado de peixe e I+D+I en Lira-Carnota (A Coruña), promovido por Stolt Sea Farm, S.A., publicado no DOGA do 10 de febreiro de 2012).

de cultivo en 13.469 m, construír unha nova nave de manipulación e servizos, instalar 124 novas piscinas e incrementar a produción en 500 T anuais. No ano 1999 solicitaríase unha nova autorización para ampliar en 441 m a ocupación do dominio público marítimo terrestre, para a construción dun novo emisario de augas⁵²⁶.

Esta planta, unha das maiores do mundo destinadas ao cultivo de rodaballo, aplica métodos de cultivo intensivo, con forte carga de innovación biotecnolóxica, pero existen certos lugares escuros relacionados co seu impacto medio ambiental xa que está situada en terreos de especial protección, en concreto na Rede Natura⁵²⁷, dentro da ZEPVN Monte e Lagoa de Louro. Estes impactos paisaxísticos e ambientais teñen quedado nun segundo plano fronte o impacto económico, xa que gran parte dos postos de traballo directos xerados por esta planta son ocupados por poboación local. Segundo datos do ARDAN de 2013 a empresa tiña 211 empregados en 2011.

Non son moitas as fontes estatísticas que nos permitan ver a evolución do emprego do sector por municipios, ou a contribución do sector pesqueiro ao emprego local. Por iso resulta moi interesante que dispoñamos desde o ano 2006 de datos de afiliados á seguridade social segundo o municipio de residencia do afiliado e o réxime de afiliación. Cotizan dentro do Réxime Especial do Mar⁵²⁸ os armadores e traballadores das embarcacións, autónomos, mariscadores, traballadores do porto e das confrarías entre outros. Os datos de afiliados a este réxime especial caen entre 2006 e 2014 en 759 persoas no total dos tres municipios. E ademais esta baixada é superior, en termos porcentuais, ao do conxunto de afiliados ao total de réximes da seguridade social, o que reflicte o proceso de diversificación da economía do concello, e perda de emprego na pesca e no marisqueo.

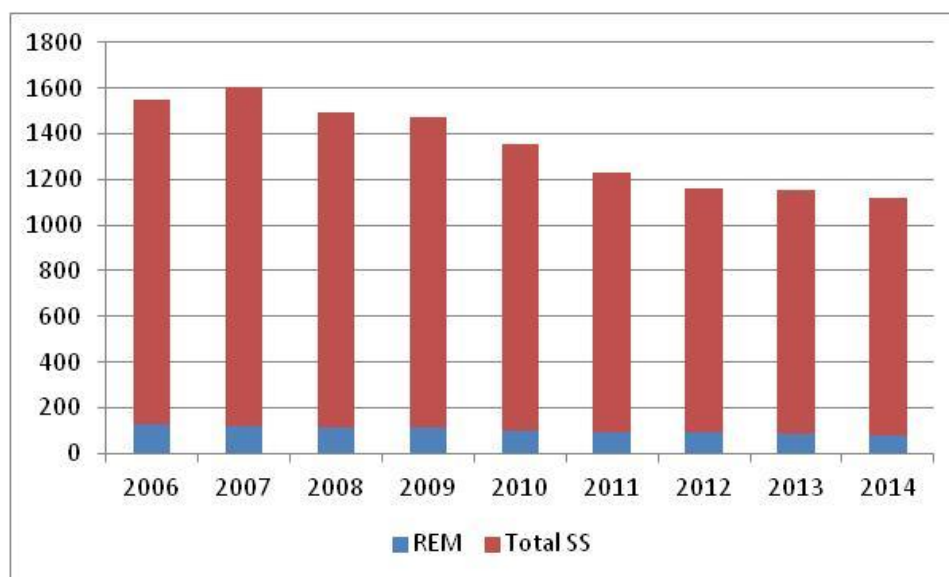
---

⁵²⁶ Concedida o 23 de xuño de 1999, e publicada no DOGA de 16 de xullo de 1999.

⁵²⁷ Rede de espazos naturais protexidos a escala europea, en virtude da Directiva 92/43/CEE de 21 de Maio de 1992.

⁵²⁸ Para coñecer con detalle os colectivos que poden cotizar dentro deste réxime, pódese consultar a web do Ministerio de Empleo y Seguridad Social [Disponible en http://www.seg-social.es/Internet_1/Trabajadores/Afiliacion/RegimenesQuieneslos10548/RegimenEspecialdeTr32840/index.htm#608].

Figura 75. N° de afiliados á Seguridade Social, concello de Carnota

Fonte: IGE.

En Carnota, os traballadores no Réxime Especial do Mar (REM) caeron un 38% entre 2006 e 2014. Pasouse de 124 a 77 afiliados, cunha redución constante ao longo de todo o período considerado. Tamén se reduciu o conxunto de traballadores afiliados pero de maneira non tan brusca, cunha porcentaxe do 27%. Así os traballadores deste réxime especial pasaron de supor o 8,7% ao 7,4% do total, e mantivéronse por debaixo do 10%, un peso relativo bastante menor que o que aportan en Muros ou en Ribeira, como máis adiante veremos. Voltamos a sinalar o problema de comparar fontes estatísticas e de atopar unha serie temporal suficientemente longa como para poder ver a evolución do emprego no sector. Como xa vimos, os datos de afiliación ao réxime especial do mar só aparecen desagregados por municipio de residencia desde 2006. Os datos de ocupados por rama de actividade que se obteñen do Censos permítenos coñecer a situación en 1991 e 2001, pero non para 2011, momento en que o censo pasou a ser unha mostra, e deixaron de publicarse os datos con nivel de detalle necesario para establecer comparacións. Por outra banda, a enquisa Ocupesca, elaborada pola administración galega en 2001 e 2003 non ofrece datos de emprego por portos para a pesca extractiva, nin por municipios para a acuicultura.

Muros

En comparación co porto de Lira, o de Muros, situado na vila do mesmo nome ten un tamaño que podemos considerar mediano. É o único porto de entidade no municipio, e o único que ten lonxa. Este punto de venda ocupa o sétimo lugar en Galicia polo peso das capturas vendidas, que acadaron os 3.847.324 quilos en 2014. E baixa ata o posto décimo primeiro polo importe das vendas, que ascenderon aos 5.489.523€.

Como temos anotado anteriormente, as actividades pesqueiras supoñen máis do 10% do PIB municipal. Adquiren moita importancia non só a pesca, senón tamén o marisqueo, tanto a pé como en embarcación, e a acuicultura, especialmente a produción de mexillón en bateas, e novos cultivos de carácter innovador como a peneira ou orella de mar. Por outra banda, no municipio tivo un certo desenvolvemento ao longo do século XX primeiro a industria de salgado, e posteriormente a industria conserveira, pero na actualidade só permanece aberta a factoría de Calvo, na localidade de Esteiro, que foi inaugurada en 1986. Ao longo da década de 1980 foron paralizando a súa actividade as fábricas *Conservas Leocadia*⁵²⁹ e de *Portals*, ambas localizadas na vila de Muros, preto da praia do Castelo. Tamén nesta localización se mantivo activa ata finais dos anos 1990 a fábrica de conserva de Daniel Rodríguez. Iremos analizando polo miúdo a importancia destas actividades para a comunidade, e a súa evolución no período considerado.

Neste porto, na boca da Ría de Muros e Noia (ver Mapa 1 en Anexo 2), teñen base 75 barcos en 2015, que suman 7 unidades menos que as recollidas en 1989 no censo elaborado pola Xunta de Galicia, o que supón unha caída do 8,5%. Pero, a diferenza do que sucede no porto de Lira, aquí topamos buques dedicados á pesca de litoral, non só artesanal, no caladoiro nacional. Aínda que o 89% das unidades aparecen rexistradas no censo de artes menores, tamén teñen base no porto 9 buques de arrastre que traballan no caladoiro do Cantábrico Noroeste. Por outra banda, hai que sinalar unha circunstancia que resulta reveladora dos problemas e limitacións estatísticas para o análise do sector pesqueiro en Galicia. Estamos a falar de que, aínda que non aparecen no Rexistro de Buques Pesqueiros de Galicia, é moi importante a presenza habitual de

---

⁵²⁹ Desde mediados da década dos anos 2000, existe un proxecto de derribo desta fábrica, financiado pola Demarcación de Costas do Ministerio de Medio Ambiente, para derrubar esta fábrica e rehabilitar o espazo costeiro, pero en 2015 non se teñen iniciado as actuacións. (La Voz de Galicia, 08-11-2007)

arrastreiros portugueses, fundamentalmente con base en Leixoes, pero pertencentes a empresas armadoras de Muros e doutras localidades do municipio. En conxunto, estamos a falar no ano 2015, e segundo fontes da Confraría⁵³⁰, de 10 barcos de arrastre dedicados a esta arte (ver as fotos dos barcos no Anexo 4). Polo tanto estamos ante unha situación na que o número de barcos sen base no porto, pero que o utiliza de maneira regular, e que vende as súas capturas con certa asiduidade na lonxa de Muros, supera ao número dos rexistrados no mesmo. Por outra banda, estes barcos portugueses, de armadores galegos, traballan con tripulacións formadas maioritariamente por patróns e mariñeiros de Muros e comarca. Co que se incrementa o impacto social e económico da súa actividade no porto.

En 1989, Muros ocupaba o posto vixésimo primeiro entre os portos galegos por número de barcos, e esta posición relativa mantense e incluso mellora lixeiramente no ano 2014. En canto ao arqueo, ocupaba en 1989 o noveno posto dos galegos, e en 2015 ocupa o oitavo. Polo tanto a perda de flota, e consecuentemente potencia e arqueo á que agora faremos referencia, foi similar ao conxunto dos portos galegos da súa categoría, o que lle permitiu manter o peso relativo no conxunto da comunidade.

Táboa 46. Buques con base no porto de Muros.

Ano	Nº	Potencia	Arqueo	Tripulantes
1989	82	7.356,3 CV ⁵³¹	2.398,1 TRB	262
2014	75	4.641,5 CV	1.343,7 TRB	526 (1995)*

Fonte: Xunta de Galicia. * Dato recollido en A Economía Galega. Informe 1994-95. É o último dato do que se dispón de tripulantes por porto.

Moi ao contrario do que sucedeu no porto de Lira, en Muros a diminución do número de barcos non foi tan acusada, pero si o foi a perda do total de TRB de arqueo e de CV de potencia acumulados no porto, do 44% e 37% respectivamente. Temos que buscar as razóns no feito de que a diminución do número de barcos concentrouse fundamentalmente nos barcos máis grandes, que neste porto eran os de arrastre. Estes pasaron de ser 16 en 1989 a 9 en 2015. Por outra banda, todos os buques desta tipoloxía que en 1989 tiñan base en Muros foron despezados. Ao abeiro dos plans de redución da

⁵³⁰ Entrevista realizada na Confraría de Muros o 15 de maio de 2015 a Daniel Formoso, patrón maior, José Antonio Suárez, secretario, e Fernando Lago, funcionario da confraría.

⁵³¹ Os datos de potencia aparecen expresados en HP no Censo da Flota Pesqueira de 1989, para convertelos a CV temos empregado a equivalencia 1HP=1,014CV.

flota da Comunidade Europea tramitáronse paralizacións definitivas de buques, que nalgúns casos serviron para iniciar a construción de novos buques, xa que non se permite a posta en servizo de novas unidades sen garantir a retirada definitiva doutras⁵³². No porto de Muros os buques de arrastre de nova construción desprazaban menor potencia e arqueo que os substituídos. De feito, se en 1989 sumaban 6.014 CV e 2.366 TRB, na actualidade as cifras quédanse en 3.274 CV e en 1.170 TRB. Estas cifras confirman que foi a pesca industrial a que concentrou as perdas de capacidade e potencia do porto, aínda que temos que lembrar que a iniciativa local desenvolveu outras estratexias, como a de investir en barcos estranxeiros ou doutras CC.AA., que manteñen a actividade no porto e o nivel de emprego no sector nesta localidade, dun xeito que aparece infravalorado nas estatísticas oficiais.

Os barcos que están censados no caladoiro nacional de arrastre e teñen base en Muros foron construídos entre 1989 e o ano 2000, a excepción do “Segunda del Mar”, construído en 2006, polo que teñen entre 15 e 25 anos case na súa totalidade.

A situación é bastante diferente entre a flota artesanal, integrada en 2015 por 66 embarcacións no censo de artes menores.

Táboa 47. Idade da flota artesanal con base en Muros (2015)

Nº de anos					
	<5	5-10	11-15	16-20	>20
Nº de barcos	5	14	2	6	39

Fonte: Rexistro de Buques Pesqueiros de Galicia.

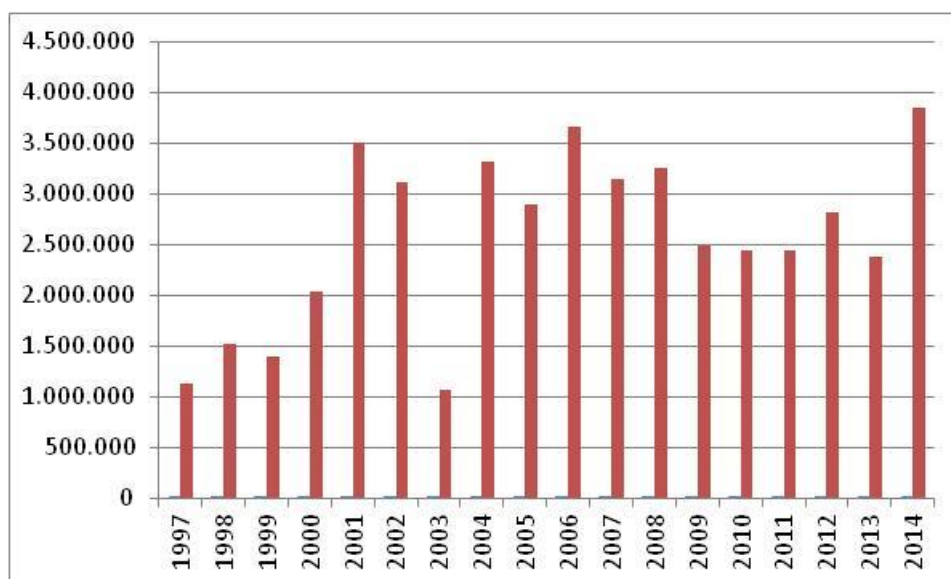
Esta flota artesanal atópase envellecida, xa que o 59% da mesma ten máis de 20 anos, a pesar de ter experimentado unha importante renovación, que se acentuou a partir de 2005, xa que un terzo da flota en activo foi construída a partir dese ano.

En canto aos datos de capturas por portos, a serie histórica da Plataforma Tecnolóxica da Pesca de Galicia ofrece datos de vendas en lonxa desde o ano 1997, en quilos, e datos de importe desde o ano 2000.

⁵³² En canto ao acceso ás axudas europeas, hai que distinguir entre despezamento e aportación para baixa. Podemos afondar nestas dúas operacións e as súas diferenzas en López Martínez, G. (2012): “Los caprichos de Europa. ¿La desaparición de la pesca en el Mediterráneo?” páxina 521, en *La pesca europea ante un cambio irreversible*, Serie Estudios Europeos, nº 1, Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones, páxinas 507-552.

Figura 76. Evolución das vendas na lonxa de Muros (quilos)

Fonte: Pesca de Galicia.

A evolución das capturas neste porto é moi positiva no período para o que dispoñemos de datos. As vendas en lonxa teñen incrementado o seu volume desde 1997 un 340%, e o ano 2014 é o mellor de toda a serie histórica. Na gráfica de vendas podemos apreciar como repercutiu nas mesmas a catástrofe do *Prestige*, e a consecuente ausencia de vendas na lonxa entre decembro de 2003 e xaneiro de 2004, e a etapa de recuperación das mesmas ao longo dese ano 2004. Ata que no mes de novembro se recuperou o nivel doutros anos. Na confraría de Muros relacionan este crecemento das vendas no 2014 coas descargas na lonxa de buques que non teñen base no porto pero que pertencen a empresas de Muros, como sucede cos arrastreiros portugueses xa citados, e con outros con base en Avilés pero tamén en mans de capital muradano. Por outra banda, as vendas en lonxa tamén se teñen beneficiado nos últimos anos do conflito na confraría de Lira, que motivou que a maioría dos barcos con base en Portocubelo vendesen as súas capturas en Muros⁵³³.

⁵³³ Hai que aclarar que non hai ningunha traba administrativa para que barcos con base nun porto vendan as súas capturas noutra lonxa galega. Incluso poden descargar nun porto e vender noutro, para o que teñen que obter un documento que autorice a descarga e o traslado das capturas a outra lonxa. Hai lonxas, como a de Lira, que dispoñen dun dispositivo electrónico no propio peirao para obter esta documentación á calquera hora do día.

A confraría xestiona a lonxa desde 1997. Os seus ingresos veñen determinados polas cotas dos socios e por unha porcentaxe sobre as vendas realizadas na lonxa. Ademais da vendeduría da propia confraría, existen outras dúas máis que traballan na lonxa, con permiso para comercializar peixe, que deben aportar á confraría unha porcentaxe dos seus ingresos.

A confraría de pescadores de Muros foi constituída en 1919, e contaba con 937 asociados en 1986. Hai que sinalar que non é obrigatorio asociarse á confraría para desenvolver unha actividade no mar, e que só resulta verdadeiramente interesante para algúns colectivos como o de armadores ou mariscadoras, que obteñen claros beneficios dos servizos que lles dispensa, fronte a outros que están infrarrepresentados no pósito, como o dos tripulantes.

Táboa 48. Censo de afiliados. Confraría de Muros

	Armadores	Bateiros	Tripulantes	Mariscadores a pé	Total
1986	148	26	-	-	937
2015	66	16	30	71	183

Fonte: Confraría de Pescadores de Muros.

En 1986 estaban afiliados 129 armadores de embarcacións dedicadas a artes menores, incluídos os de marisqueo a flote, e 19 armadores de arrastre. Na confraría non se dispón da información desglosada para certas categorías, polo tanto non se coñece con certeza o número de pases expedidos para a actividade de marisqueo a pé neste ano, pero estímase arredor dos 500.

A situación é bastante diferente na actualidade, cunha confraría moito máis estruturada, onde se pasou de 1 a 11 empregados, e onde a facturación superou os 2M€, segundo fontes da propia confraría. Ten caído substancialmente o número de afiliados, pero esta situación non amosa unha redución da representación desta organización sectorial, senón que tras os datos agóchase fundamentalmente o proceso de profesionalización do marisqueo a pé, que contribuíu a retirar da actividade a un gran número de persoas que solicitaban pases anuais para realizar puntualmente esta actividade como complemento da renda familiar. Así os permex para marisqueo a pé

son 71 no ano 2015. Por outra banda, son socios 59 armadores de embarcacións de artes menores, dos que 32 teñen permiso para marisqueo a flote, e 9 para recursos específicos. O número de bateiros pasou de 26 a 16, fundamentalmente porque en 1986 podían ser socios da confraría todos os membros dunha sociedade, pero no censo actual só pode selo un representante da mesma.

En relación á evolución das principais especies capturadas, desde 1997 as 2 máis importantes en canto ao seu peso vendido en lonxa son o xurelo⁵³⁴ e a xarda⁵³⁵, que xuntos supoñen entre o 65% e o 76% do volume da produción, se exceptuamos os anos 2012 e 2013 en que non chegaron a acadar o 50%, polo peso doutras especies como o polbo, a boga, a faneca, a pescada, o lirio e o berberecho. Hai unha gran variabilidade do prezo destas dúas especies principais, e o peso das súas vendas sobre a produción total case sempre supera o 50%, pero en 2014 acadou chegou a acadar o 94%. O peso relativo destas especies na produción local vén determinado pola importancia do arrastre no porto, xa que son os buques que traballan con estas artes no caladoiro nacional os que capturan fundamentalmente estas especies.

Con respecto ao marisqueo, tradicionalmente practicáronse dúas formas de desenvolver a actividade, a pé e a flote, que se manteñen na actualidade. Pero mentres os cambios introducidos pola administración, orientados a mellorar a produción e a xestión, non teñen afectado de maneira importante aos colectivos que desenvolven o marisqueo en embarcación, homes na súa marioría, no marisqueo a pé produciuse un forte impacto derivado fundamentalmente do proceso de profesionalización das mulleres mariscadoras, tutelado desde a administración autonómica. En 1986 o marisqueo a pé era desenvolvido fundamentalmente por mulleres. Esta actividade caracterizábanse pola súa estacionalidade, xa que era exercida de forma ocasional e complementaria a outras actividades en terra e no mar. Por ser unha intensa fonte de traballo estacional supoñía ocupación eventual a moitas persoas non activas ou en situación de desemprego⁵³⁶. A confraría de Muros expediu ese ano cerca de 500 pases a mulleres para traballar nos bancos marisqueiros explotados pola confraría en réxime de

⁵³⁴ Nome científico: *Trachurus trachurus*

⁵³⁵ Nome científico: *Scomber scombrus*

⁵³⁶ Gómez Giráldez, F. J. (1987): *Estudio del sector pesquero gallego*, Caixa Galicia. Pax. 143.

concesión ou autorización, e nas zonas de libre marisqueo, situados ambos no dominio público marítimo terrestre.

Táboa 49. Evolución das vendas de berberecho na lonxa de Muros

Ano	Quilos	Importe €	Prezo medio €/Kg
2001	48.924	219.156	4,48
2002	153.826	514.667	3,35
2003	36.923	113.344	3,07
2004	46.067	149.484	3,24
2005	50.998	227.993	4,47
2006	75.636	450.427	5,96
2007	48.081	242.126	5,04
2008	61.285	273.523	4,46
2009	37.384	160.577	4,3
2010	28.382	153.213	5,4
2011	31.528	168.239	5,34
2012	55.130	426.957	7,74
2013	39.289	323.319	8,23
2014	28.432	226.087	7,95

Fonte: Pesca de Galicia

As principais especies obxectivo desta actividade son o berberecho e as diferentes variedades de ameixa. As grandes diferenzas anuais entre as colleitas veñen compensadas co incremento do prezo medio por quilo cando escasea a produción.

No ano 2015, a regulamentación da actividade marisqueira é moi alta, o que queda reflectido no detalle con que se elaboran os plan de explotación para cada recurso. Neste ano a confraría de Muros xestiona de maneira individual, ou en conxunto con outras confrarías da zona, 8 plans de explotación⁵³⁷:

- Plan de explotación de moluscos bivalvos, a pé, en zonas de autorización marisqueira. Baixo este plan poden traballar, en virtude dun convenio asinado entre confrarías, 71 mariscadoras afiliadas á confraría de Muros e 75 á de Noia.

⁵³⁷ Plan Xeral de Explotación Marisqueira de Galicia 2015.

- Plan de explotación de moluscos bivalvos, en zonas de autorización marisqueira⁵³⁸, coa modalidade de marisqueo en embarcación. Para un máximo de 52 embarcacións e 108 tripulantes.
- Plan de explotación do percebe, na modalidade de marisqueo a pé, no que se autoriza un máximo de 13 mariscadoras.
- Plan de explotación de moluscos gasterópodos, marisqueo a pé, en zonas de libre marisqueo, en concreto para a lapa e o caramuxo, cun máximo de 45 mariscadoras autorizadas.
- Plan de explotación de navalla e longueirón, polas modalidades de mergullo en apnea e con subministro de aire. Poden traballar no ámbito deste plan 8 embarcacións e 18 mergulladores.
- Plan de explotación de navalla e longueirón, polas modalidades de marisqueo a pé. Para un máximo de 70 mariscadoras.
- Plan de explotación de algas, para as modalidades de mergullo en apnea e con subministro de aire. Poden traballar 2 embarcacións e 4 mergulladores.
- Plan conxunto das confrarías de Noia, Muros, Porto do Son e Portosín, para a recollida de moluscos bivalvos en zonas de libre marisqueo por medio do marisqueo a flote. En concreto para as especies ameixa rubia, fina, babosa, bicuda, xaponesa, carneiro, cornicha, berberecho, ameixón e reló. Con un máximo de 532 embarcacións autorizadas.

As melloras no sistema de xestión do recurso pesqueiro e marisqueiro deben ir encamiñadas na actualidade ao control da actividade, a loita contra o furtivismo, e a concienciación da necesidade de respectar as vedas e non exceder os topes de capturas permitidos, un dos graves problemas que afectan ao desenvolvemento da actividade en Galicia.

En canto á acuicultura, hai que sinalar que a miticultura ten unha forte implantación no municipio. O cultivo de mexillón en bateas supoñía en 1986 o 95% do

⁵³⁸ As autorizacións marisqueiras, segundo a Lei 11/2008 de Pesca de Galicia, outorgaráselles con carácter preferente a produtores de base ou ás organizacións de produtores de base para a explotación de bancos naturais ou porcións deles en uso privativo normal a título precario para a súa explotación en réxime de exclusividade.

volume da produción acuícola galega. Das 3.394 bateas, 94 localizábanse nos polígonos do concello de Muros⁵³⁹. A produción comercialízase a través das asociacións de produtores, que no caso de Muros pertencen maioritariamente á Asociación de Produtores de Mexillón da Ría de Muros e Noia, que ten as súas instalacións no propio peirao de Muros. En canto á produción, en 1986 destinábase a partes iguais ao consumo en fresco e á industria, e en 2014 destínase a consumo en fresco case o 60% da produción, debido ao mellor prezo por quilo.

Na actualidade o número de bateas apenas ten variado, nin no conxunto de Galicia, nin nos tres polígonos da ría de Muros-Noia, onde se aloxan 103 plataformas⁵⁴⁰. No distrito marítimo de Muros a produción 2014 foi de 7,8 T, por valor de 2,6 M€⁵⁴¹.

Imaxe 2. Oficinas da Asociación de Mexilloeiros no porto de Muros

Fotografía A. Piñeiro (8-03-2015)

---

⁵³⁹ Gómez Giráldez, F. J. (1987): Op. Cit. P. 146.

⁵⁴⁰ Datos do Consello Regulador do Mexillón de Galicia.

⁵⁴¹ Xunta de Galicia (2014): *Anuario de Pesca de Galicia 2014*.

En Galicia empréganse nas bateas 4.052 persoas en 2013⁵⁴², cunha media de 2 traballadores por empresa. Pero carecemos de datos de emprego por distrito pesqueiro ou por polígono. Así continúan as dificultades para estimar os empregos no sector.

Non temos fontes que nos permitan estudar a evolución da produción acuícola no municipio, pois o Sistema de Identificación de Instalacións de Acuicultura, do MAGRAMA, non se actualiza desde decembro do ano 2009⁵⁴³. En canto ao Anuario de Acuicultura de Galicia non ofrece datos desagregados, excepto para o cultivo do mexillón. E, por outra banda, o Directorio de empresas e unidades locais do IGE non considera ás empresas con actividade principal pertencente á pesca e a acuicultura, entre outras, por razóns metodolóxicas.

En canto ás industrias de procesamento e conservación de produtos da pesca e a acuicultura pasan de 1 en 1999 a 3 en 2013. No ano 2015, so a conserveira Calvo en Esteiro mantén a súa actividade, e daba emprego a 164 traballadores no exercicio de 2011.

Como temos sinalado de maneira repetitiva, son poucas as fontes estatísticas que nos permiten ver a evolución do emprego do sector por municipios. Desde o ano 2006 publícanse datos de afiliados á seguridade social segundo o municipio de residencia do afiliado e o réxime de afiliación.

No concello de Muros foi o que menor caída experimentou dos tres considerados na afiliación ao REM. O número de traballadores neste réxime pasou de 364 a 280, unha caída do 23%, mentres que no total dos afiliados á seguridade social só se baixou un 15%. Así os traballadores do mar supoñían o 13,8% do total en 2006, segundo este indicador, a pasaron a supor un 12,5% en 2014.

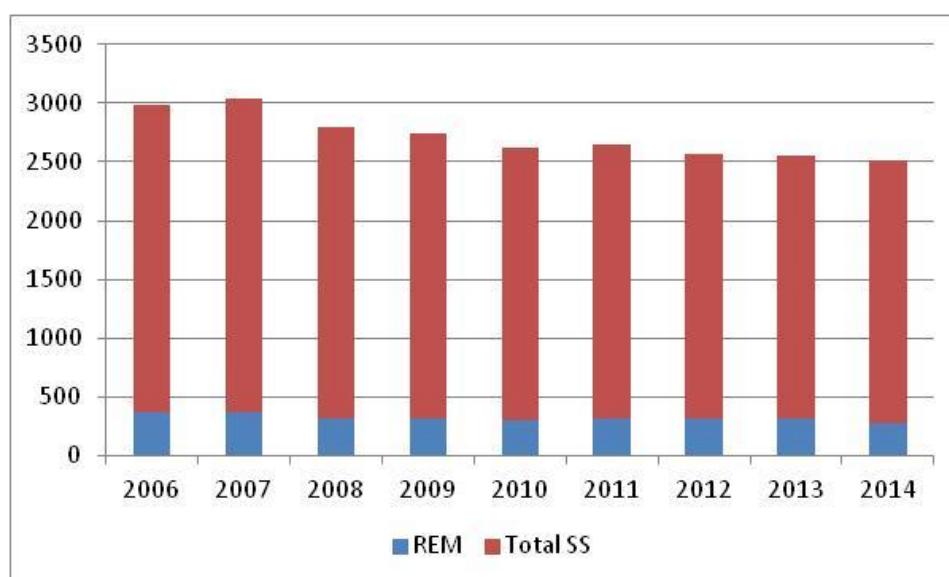
---

⁵⁴² Ocupesca, 2013.

⁵⁴³ <http://www.magrama.gob.es/es/pesca/temas/acuicultura/visor-de-instalaciones/>

Figura 77. N° de afiliados á Seguridade Social, concello de Muros

Fonte: IGE

Ribeira

O porto de Ribeira é o terceiro máis importante de Galicia en relación ao volume de pesca vendido na súa lonxa, por detrás de Coruña e Vigo, que no ano 2014 sumaba 29.637.765 quilos, o 15% do conxunto galego.

Este concello aporta o 13,7% do VEB galego da pesca, e ademais o 27,8% do PIB municipal procede do sector da pesca (IGE). Podemos dicir que as actividades do sector da pesca son o motor da economía municipal, o principal elemento dinamizador do territorio, incluso máis que o turismo, moi importante tamén neste destino incluído nas Ría Baixas. Así, teñen sede neste concello numerosas empresas que aproveitaron os recursos locais, e conseguiron crear un pequeno tecido industrial e empresarial ligado ás potencialidades endóxeas propias⁵⁴⁴, co que lograron atraer poboación, e organizar un territorio en tornos a el a grazas á asunción de diversas función terciarias. Como vimos resaltando son numerosas as industrias ligadas á pesca e ás actividades que esta xera, dedicadas á conxelación, conservación, e outras transformacións dos produtos do mar,

⁵⁴⁴ Rodríguez González, R. (1995): As Cabeceiras comarcais no proceso de urbanización de Galicia, A Pontenova, *Revista de Investigación Xove*. Nº 0, pp- 113-126.

transporte de peixe, construción e reparación de barcos, efectos navais, provisión de buques, e outras actividades relacionadas⁵⁴⁵.

No municipio existen tres portos con puntos de venda autorizados (lonxas). Son os de Aguiño, Corrubedo e Ribeira. No de Aguiño teñen base 112 embarcacións, todas elas no censo de artes menores, excepto 3 barcos do cerco e 1 palangreiro. O de Corrubedo, moito máis pequeno, acolle a 14 embarcacións artesanais. Pola súa banda, o porto de Ribeira é base de 259 embarcacións, e aínda que o 79% están incluídas no censo de artes menores, é a pesca industrial a que xera a maior actividade e riqueza no porto. Imos centrar a análise neste último porto.

Tal e como levamos afirmando ao longo deste traballo, desde a entrada na CEE teñen aumentado considerablemente as trabas administrativas para acceder ao sector, co obxectivo de limitar o esforzo pesqueiro e modernizar a flota. Así foi necesario compensar cada TRB construído cunha proporción de baixas por despezamento, exportación ou cambio de actividade, que foi variable en todo o período, e que provocou a aparición dun mercado de expedientes de buques que causaran baixa na lista terceira, no que tiveron moito interese os armadores que quixeron en acceder ás axudas europeas para a construción de novos buques. Esta situación provocou que se acadaran moi altos prezos por TRB neste mercado⁵⁴⁶.

As axudas comunitarias para reestruturación da flota podían acadar no ano 1986, e nalgúns casos, ata o 35% do valor do buque, e comprometían ao estado membro a aportar entre o 10 e o 30% da inversión. Así, desde a entrada na Comunidade renováronse o 91% das embarcacións que traballan en augas internacionais, a totalidade das que faenan en augas comunitarias e no caladoiro nacional. Caso aparte merece o censo de artes menores, donde se inclúen 204 embarcacións, e só no 45% dos casos foron construídas despois de 1986.

⁵⁴⁵ Aldrey Vázquez, J. A. (1999): “Ribeira: un exemplo de desenvolvemento endógeno ligado ás actividades pesqueiras”. *Actas do Seminario Internacional sobre Perspectivas de Desenvolvemento en Iberoamérica*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela. Pp. 261-276.

⁵⁴⁶ Gómez Giráldez, F. J. (1987): Op. Cit. P. 134.

Táboa 50. Evolución da idade da flota no porto de Ribeira (%).

	Nº anos				
	<5	5-10	11-15	16-20	>20
1986	8,3	9,3	19,8	20,4	42,1
2015	3,6	13,1	13,5	11,1	58,6

Fonte: para 1986 o Anuario de Pesca Marítima dese ano. Para 2015, Pesca de Galicia (consulta de 1/04/2015).

Desde a entrada na Comunidade Europea, a flota artesanal continuou envellecendo, e na actualidade o 97% destas embarcacións teñen máis de 20 anos. Houbo unha profunda renovación nas flotas que traballan nos caladoiros español e comunitario, sobre todo entre os anos 1995 e 2005, pero tamén entre 2005 e 2010, que se freou posteriormente, xa que —exceptuando no censo de artes menores— non hai buques en activo con base neste porto construídos despois do ano 2008. Así, realizando unha análise de detalle da idade da flota comprobamos que todos os barcos de menos de 5 anos en Ribeira son embarcacións artesanais dedicadas a artes varias. Os barcos que teñen entre 5 e 10 anos son embarcacións artesanais, nun 72% dos casos, e no resto son buques de arrastre traballando no caladoiro nacional, e un palangreiro de superficie traballando en gran altura. Os barcos entre 11 e 15 anos son artesanais nun 44% dos casos, e o resto son barcos de arrastre no caladoiro nacional, un arrastreiro conxelador de altura, e dous palangreiros de altura. Os barcos de entre 16 e 20 anos están repartidos entre a flota de altura e grande altura, a artesanal, e supoñen unha porcentaxe considerable na flota de arrastre de litoral.

Táboa 51. Flota pesqueira con base no porto de Ribeira. Ano 2015

			Nº barcos	TRB	GT	Potencia CV
PESQUERIA INTERNACIONAL	ARRASTRE	CONXELADORES	2	3.279,32	4.584,00	7.268,50
(Gran Altura)	CERCO		2	3.983,10	5.920,00	10.584,00
	PALANGRE SUPERFICIE		7	1.517,74	2.939,70	4.894,00
PESQUERIA COMUNITARIA	PALANGRE FONDO	NEAFC PALANGRE FONDO	5	818,98	1.671,63	3.354,00
(Altura)						
CALADOIRO NACIONAL	ARRASTRE		33	4.793,12	7.457,04	15.850,12
(Cant/Noroeste)	ARTES MENORES		204	536,7	525,6	5.649,87
	CERCO		3	174,28	283,44	910
	PALANGRE FONDO		3	107,52	235,75	535
TOTAL			259	15.210,76	23.617,16	49.045,49

Fonte: Rexistro de Buques Pesqueiros de Galicia. Consulta 1/04/2015.

Ao analizar a evolución da flota desde 1989 e, como nos casos anteriores, comparando datos do Censo da Flota Pesqueira de 1989 e do Rexistro de Buques Pesqueiros de 2015, vemos que o número total de barcos apenas ten mudado nestes anos.

Táboa 52. Buques con base no porto de Ribeira.

Ano	Nº	Potencia	Arqueo	Tripulantes
1989	249	39.552,13CV ⁵⁴⁷	10.439,72 TRB	1.249
2014	259	49.045,49CV	15.210,76 TRB	1.777 (1995)*

Fonte: Xunta de Galicia. * Dato recollido en A Economía Galega. Informe 1994-95. É o último dato do que se dispón de tripulantes por porto.

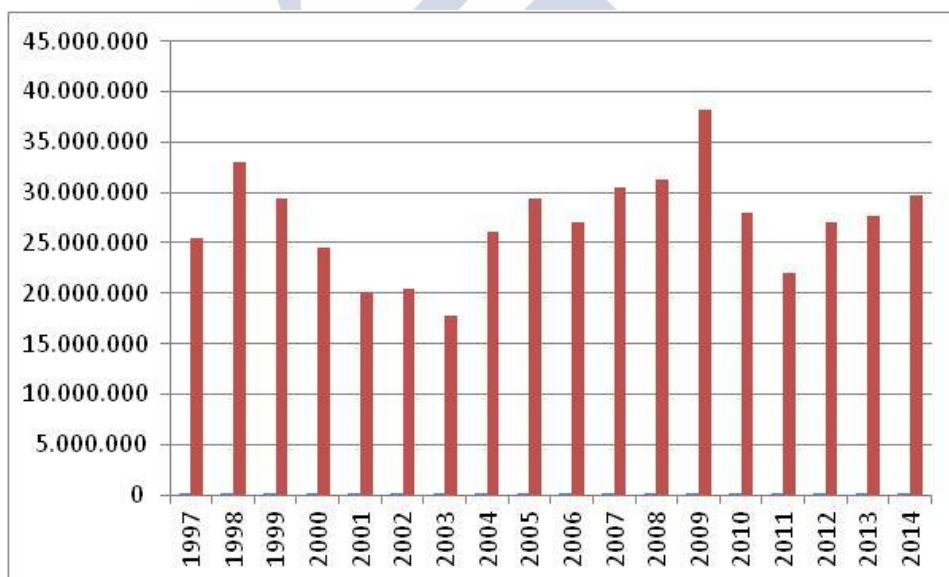
O considerable aumento da potencia e arqueo dos barcos con base en Ribeira está relacionado co mantemento da importancia da pesca industrial, pola presenza neste porto da flota de grande altura, constituída por arrastreiros conxeladores, como algún atuneiro que despraza un arqueo de máis de 3.200TRB, cerqueiros e palangreiros de superficie que traballan en augas internacionais.

⁵⁴⁷ Os datos de potencia aparecen expresados en HP no Censo da Flota Pesqueira de 1989, para convertelos a CV temos empregado a equivalencia 1HP=1,014CV.

Ao mesmo tempo tamén teñen aumentado en número os barcos dedicados á pesca artesanal, e pola contra reducíronse os arrasteiros do caladoiro nacional, que pasaron de 52 unidades en 1989 a 33 en 2015, evolución relacionada co progresivo esgotamento dos recursos da plataforma litoral e a redución de totais admisibles de capturas e de licenzas de pesca.

Na evolución dos datos de capturas desde 1997, tomados da Plataforma Tecnolóxica da Pesca de Galicia, vemos dous períodos de declive seguidos das correspondentes recuperacións. O ano da catástrofe do *Prestige* foi o de peores resultados de toda a serie, e no ano 2009 produciuse un máximo de capturas. Desde o ano 2011 as vendas seguen un ciclo ascendente, e na actualidade atópanse arredor dos 30.000 T, cando en 1997 rondaban as 25.000 T.

Figura 78. Evolución das vendas na lonxa de Ribera (quilos)

Fonte: Pesca de Galicia.

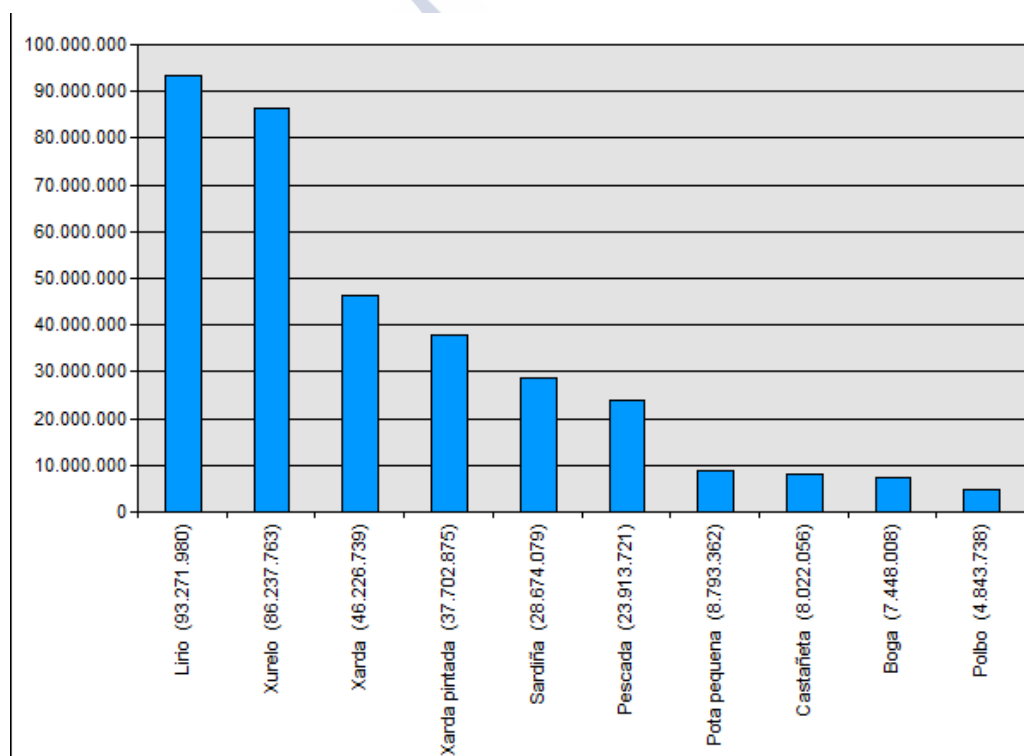
A confraría de San Pedro de Ribeira non xestiona a lonxa, senón que o fai o concello. Pero ten unha vendeduría⁵⁴⁸ que lle xera a maior parte dos seus ingresos. Dos seus 339 afiliados, 219 son armadores e 120 traballadores, segundo datos da Federación Galega de Confrarías para 2015. Conta con 16 empregados, pero en 2009 tiña chegado aos 22, que se reduciron pola imposibilidade de seguir mantendo os salarios ante a caída

⁵⁴⁸ Axente intermediario comercializador.

progresiva da facturación, que en 2014 foi de 5.700.000€⁵⁴⁹. Destaca a importante labor asistencial realizada por este organismo, que proporciona adiantos sobre o salario a aqueles afiliados que precisan apoio económico, e que non sucede nin en Lira nin en Muros.

As principais especies desde 1997 polo seu volume son o lirio, a xarda, o xurelo e a sardiña, capturadas fundamentalmente con artes de cerco, e no caladoiro do cantábrico noroeste. As tres primeiras (lirio, xurelo e xarda) son tamén as que encabezan a lista no ano 2014.

Figura 79. Principais especies na lonxa de Ribeira (1-1-2001 ao 31-12-2014) (Kg)

Fonte: Pesca de Galicia.

En canto ao marisqueo, a confraría de San Pedro de Ribeira xestiona varios plans de explotación, todos de marisqueo en embarcación, incluídos dentro do Plan Xeral de Explotación Marisqueira de Galicia 2015. Entre os socios da confraría polo tanto non existen mariscadoras a pé :

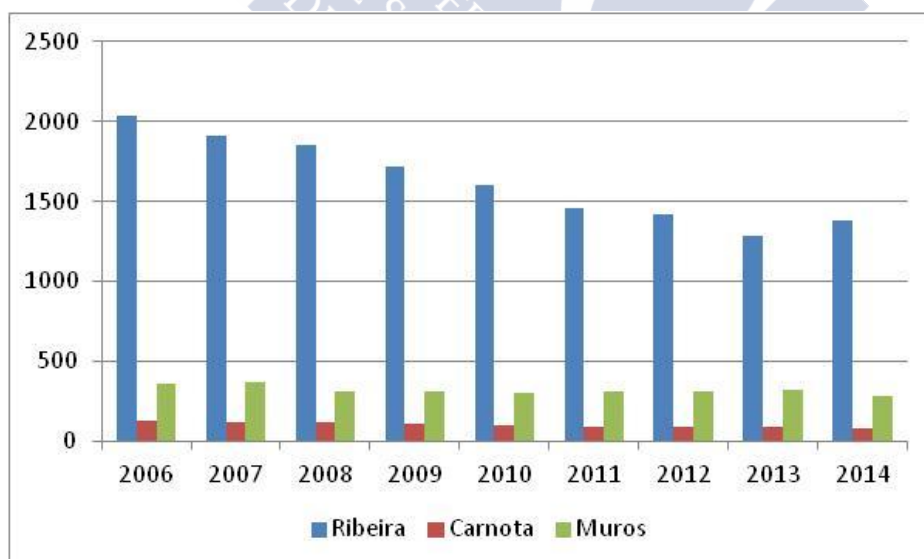
- Plan de explotación en autorizacións marisqueiras, a flote, para moluscos bivalvos, para un máximo de 176 embarcacións e 528 tripulantes.

⁵⁴⁹ Segundo datos proporcionados pola propia confraría.

- Plan de explotación en autorizacións marisqueiras, a flote, para captura de ostra.
- Plan de explotación do percebe, modalidade de marisqueo en embarcación, para un máximo de 5 embarcacións.
- Plan de explotación da navalla e o longueirón, para a modalidade de mergullo en apnea, cun máximo de 22 embarcacións e 43 mergulladores.
- Plan conxunto das confrarías de Ribeira e Aguiño para a recollida de ourizo por medio do mergullo con subministro de aire, cun máximo de 83 mergulladores autorizados (60 de Aguiño e 23 de Ribeira).

A miticultura constitúe unha actividade moi destacada na Ría de Arousa, onde se iniciou este cultivo. En 1986, o número de bateas nos polígonos de Ribeira ascendía a 46⁵⁵⁰, e no conxunto da Ría existían 2.299. Na actualidade, segundo datos do Consello Regulador, nos 22 polígonos da Ría de Arousa están instaladas 2.292 bateas. O estancamento do número de plataformas está relacionado coa alta densidade deste tipo de instalacións nas Rías Baixas, en especial na de Arousa, e o forte control da Administración para evitar maiores problemas ambientais nas augas interiores galegas.

Figura 80. Evolución do N° de traballadores afiliados ao REM. 2006-2014

Fonte: IGE.

En canto ao emprego municipal no sector, a caída de afiliados ao REM tamén foi considerable en Ribeira, que chegou ao 32% no período para o que existen datos, xa que

⁵⁵⁰ Gómez Giráldez, F. J. (1987): Op. Cit. P. 146.

se pasou de 2.034 afiliados en 2006 a 1.381 en 2014. E foi bastante maior que a baixada global no número de afiliados, que non pasou do 15% no período. Se no primeiro ano de referencia, un cuarto dos afiliados á seguridade social cotizaban no REM, no 2014 tñíase baixado a un 19%, o que nos dá unha idea do forte peso que teñen as actividades da pesca como xeradoras de emprego no municipio.

Como vemos, os traballadores do mar supoñen unha parte importante dos afiliados á seguridade social nos tres municipios estudados, e esta importancia medra segundo o fai o tamaño do mesmo. A importancia da flota industrial en Muros, e sobre todo en Ribeira, con un número medio de tripulantes por buque que chega aos 12 traballadores, contribúe a marcar estas diferenzas. Hai que ter en conta que o número medio de traballadores por barco na flota que faena no caladoiro nacional, no censo de artes menores –todas as do porto de Lira- está en só 2,1 persoas.

6.6. IMPACTO DA PPC NO TERRITORIO

A maior parte das iniciativas lexislativas e regulamentarias europeas para a xestión da pesca, elaboradas ao longo dos últimos corenta anos teñen como motor principal a procura do mantemento dos recursos e do medio ambiente mariño, tal e como se extrae dos diferentes textos políticos e normativos producidos pola Comisión Europea e que definen e estruturan a PPC desde o seu inicio. Esta perspectiva ecolóxica ou medioambientalista da PPC amósase cada vez máis acusada, unha vez que progresivamente se ten tomado conciencia de que as medidas aplicadas para protexer ás poboacións de peixe da sobreexplotación, asegurar aos pescadores o seu medio de vida, e garantir aos consumidores e á industria uns subministros regulares de peixe a prezos razoables, non teñen sido todo o efectivas que sería de esperar dado o volume de inversións realizado. Na actualidade continúan presentes ou agudízanse os problemas para o mantemento de stocks de certas especies en niveis seguros. Estes problemas non poden ser freados de maneira eficaz polos instrumentos de control da pesca postos en marcha por Europa, o que ten xerado un cuestionamento cada vez maior do modelo pesqueiro europeo.

Para a PPC, a mellora da eficiencia e produtividade das empresas extractivas e o crecemento económico das comunidades costeiras son obxectivos supeditados ao

mantemento do equilibrio do medioambiente mariño. Pero, por outra banda, os instrumentos de regulación da pesca teñen sido ligados ao mantemento do *Principio de Estabilidade Relativa*, xa descrito anteriormente, que procura o mantemento das actividades tradicionais vinculadas ao mar nas rexións altamente dependentes da pesca. As posibilidades de pesca outorgadas pola PPC, a través do sistema de cotas e totais admisibles de captura, teñen sido fortemente condicionadas polo desexo de garantir a paz social nas comunidades costeiras dependentes da pesca. Isto provoca un conflito constante entre obxectivos: por un lado centrados en aspectos ambientais, e por outro no desenvolvemento socioeconómico nas comunidades pesqueiras.

En xeral, estas políticas sectoriais, de orixe europea, pero tamén estatal e autonómica, tiveron desigual incidencia nas diferentes comunidades costeiras galegas. Algunhas localidades foron capaces de obter grandes vantaxes dos fondos procedentes do IFOP, FEP, e doutros instrumentos financeiros europeos, conseguindo unha mellora claramente identificable en relación ao desenvolvemento de actividades pesqueiras sostibles, e á diversificación económica das propias comunidades. Pero noutros casos as inversións dos fondos europeos foron empregadas en ausencia dunha estratexia clara de inversión, máis alá do fin mesmo de acadar inversións públicas, e seguir mantendo a actividade pesqueira cos menores cambios posibles, polo que pouco aportaron á diversificación económica da comunidade.

A circunstancia de que convivisen no tempo axudas para a ampliación e a mellora técnica dos medios de produción das actividades extractivas, ao mesmo tempo que aumentaban as dificultades de acceso ao recurso, ten xerado fortes tensións no sector pesqueiro, con graves incidencias territoriais en moitos casos. Estas tensións non foron resoltas polas sucesivas reformas da PPC que favoreceron a redución do número, tamaño e potencia dos barcos pesqueiros en toda Europa.

Os cambios normativos introducidos pola PPC tiveron repercusión en todas as comunidades costeiras galegas, non só naquelas onde máis peso ten a pesca industrial. As vantaxes xeradas por estas inversións públicas procedentes de Europa, que arrastran outros investimentos públicos e privados de carácter rexional, non derivan tanto do seu volume como senón do control das mesmas por parte das organizacións de produtores cunha estratexia de inversión clara a medio prazo. Así, o sector pesqueiro das distintas

comunidades puxo en marcha diferentes estratexias de adaptación aos cambios impulsados pola PPC, con moi diferentes resultados. Esta situación é a que se tenta por de manifesto abordando o estudo de caso destas tres comunidades costeiras en Galicia. No marco destes estudos de caso, desenvólvense estratexias locais de adaptación ao cambio imposto pola nova situación política e normativa, e tamén aparecen exemplos de tácticas de resistencia ao mesmo. E uns van ter máis peso que outros nas tres localidades tal e como imos expor a continuación.

6.6.1. Lira.

Na localidade de Lira, no municipio de Carnota, é de destacar a aposta clara polo desenvolvemento dunha pesca artesanal de carácter sostible, e pola innovación, tanto nas técnicas de comercialización, na xestión dos recursos pesqueiros, como no uso do patrimonio mariñeiro –material e inmaterial- como recurso turístico. Desde os anos 1990, a confraría iniciou unha progresiva orientación cara á sustentabilidade nas actividades pesqueiras, involucrándose primeiro en iniciativas esóxenas de forte impacto no porto, e posteriormente desenvolvendo proxectos propios a partir de recursos endóxeos. Este proceso coincidiu no tempo coa implantación, a escasos metros de Portocubelo, dunha das plantas de cultivo intensivo de rodaballo máis grandes de Europa, propiedade da multinacional Stolt Sea Farm, S. A.

A confraría de Lira puxo en marcha varios proxectos onde se apostou pola innovación relacionada coa xestión dos recursos mariños, coa súa protección, co marisqueo e a acuicultura, e incluso coa protección e difusión do patrimonio mariñeiro (material e inmaterial) a través do turismo. Por outra banda, apoiou e incluso tutelou algunhas iniciativas relacionadas coa creación de oportunidades laborais para as mulleres e co intento de aportar valor engadido ás actividades desenvolvidas por elas. A continuación imos afondar nestas actividades.

Seguindo unha orde cronolóxica, imos describir aqueles proxectos que destacaron pola súa transcendencia social e política, aínda que quizais tivesen unha repercusión económica bastante menor, que finalmente sería a causa determinante, xunto con outras non menos importantes, do fracaso ou abandono destes proxectos.

Desde o inicio da década do 2000 a Confraría iniciou unha traxectoria que a levaría a ser considerada un modelo de desenvolvemento sostible en relación á pesca artesanal, tanto na escala rexional, como estatal e internacional. E que sería utilizada desde o punto de vista político e institucional polo goberno autonómico como exemplo das boas prácticas desenvolvidas en Galicia en materia de pesca artesanal⁵⁵¹.

Puxéronse a andar unha serie de proxectos, tutelados e apoiados polos sucesivos gobernos autonómicos, que nestes anos de despegue e expansión utilizaron o nome da confraría e das súas iniciativas en beneficio propio, para obter réditos políticos dunhas actividades que podían ser vendidas —e de feito así o foron— como sustentables, innovadoras. E amosar o apoio institucional ás comunidades costeiras que apostaban por unha nova vía de diversificación económica, apoio á conservación do recurso, e difusión da cultura mariñeira. E este apoio foise renovando durante a época de máximo esplendor do proxecto *Mar de Lira*, e ata finais dos anos 2000⁵⁵². Unha vez que estes proxectos foron tendo problemas de viabilidade económica por efecto da crise, por deficiencias na xestión, ou por falta de implicación das propias comunidades locais, o goberno autonómico deixou de apoialos e propiciou a súa caída, o que levou á Confraría de Lira a pensar na súa desaparición ou fusión con outras confrarías do entorno nun primeiro momento, e posteriormente a solicitar á intervención da Xunta de Galicia no ano 2014 pola falta de solvencia para afrontar unha débeda próxima aos 140.000€.

Pero aínda podemos dicir que no ano 2015 a confraría abandonou o proxecto *Mar de Lira*, imos deternos a analizar este proxecto que converteu nun exemplo en Europa a esta pequena comunidade. Nun escenario de recesión demográfica e económica, e de fortes correntes migratorias a finais dos anos 1990, aparece un proxecto que constituíu unha estratexia global para abordar as principais problemáticas do sector pesqueiro nesta pequena comunidade costeira. Desenvolvido pola propia confraría, pretendía atopar unha solución de futuro para a pesca tradicional e para os traballadores do mar nun pequeno porto como o de Lira. Tratábase de dignificar a profesión do pescador, mellorando as súas condicións de traballo e a súa retribución económica, pero

---

⁵⁵¹ Como queda patente, entre outras, nas accións emprendidas a pola Secretaría de Relacións coa UE e Acción Exterior, da Xunta de Galicia, “Marineros peruanos se instuyen en Lira sobre la pesca artesanal y la venda”, La Voz de Galicia, 25 de setembro de 2003.

⁵⁵² A propia Xunta de Galicia resultou beneficiaria en 2009 de 2.000 € procedentes do FEP, en concreto dentro da medida “Publicidade e información”, para difundir en Galicia as actuacións de *Mar de Lira* a través da inserción de artigos en revistas.

sobre todo o seu recoñecemento social, nese momento moi baixo o que tiña comprometido a renovación da man de obra no sector⁵⁵³. Segundo fontes do pósito este proxecto pretendía provocar un cambio de mentalidade no sector pesqueiro artesanal para que o pescador se implicase nunha co-xestión sostible do recurso, e fose garante da súa explotación sostible.

Ao comezo do proxecto definíronse catro obxectivos concretos que conseguirían facer del a bandeira do desenvolvemento pesqueiro sostible en Galicia:

1. Diversificar as fontes de ingresos para a confraría, máis alá da que supoñía a pesca extractiva. Así poñeríanse en marcha proxectos para ampliar os servizos ofertados pola confraría aos seus socios, outros relacionados co pesca-turismo, e participaríase en proxectos de investigación, que suporían unha fonte de ingresos complementarios para a confraría.
2. Dinamizar socialmente o porto e a súa contorna, procurando achegar a novos colectivos, como escolares e turistas. O que se conseguiría a través de programas de difusión da cultura mariñeira e de experiencias turísticas no mar dirixidas especificamente a estes colectivos.
3. Poñer en valor o patrimonio cultural da pesca artesanal. A través da creación de rutas guiadas por mariñeiros xubilados e mariscadoras, e a apertura dun museo etnográfico na Caseta de Pepe do Cuco en Portocubelo.
4. Integrar neste proxecto a toda a xente que vivía do mar, non só aos laboralmente activos. Púxose o acento en involucrar a xubilados e outros membros da comunidade para conseguir dar a coñecer o proxecto e conseguir que se implicasen no mesmo.

Ademais estes obxectivos deberían estar sempre supeditados a catro principios fundamentais:

⁵⁵³ Confraría de Pescadores de Lira (2013): *MARDELIRA: Construyendo futuro*. Documento de carácter privado onde se describen os fundamentos, filosofía, actividades e impacto do Proxecto Mar de Lira. Proporcionado para esta investigación por Emilio Louro, secretario da confraría ata o ano 2014.

1. Participación, non só dos socios da confraría, senón de toda a comunidade: profesionais do mar, as administracións rexional e local, as universidades, asociacións culturais, veciñais, medio ambientais,...
2. Integración de distintas accións complementarias no proxecto, que se fortalecerían entre si, e que crearían sinerxías para contribuír á diversificación económica local, e a combater as paradas estacionais na actividade produtiva, a mellorar o recurso, buscando efectos beneficiosos noutros sectores económicos como o turístico.
3. Responsabilidade, derivada da participación. O proxecto facilitou que os propios mariñeiros participaran no deseño da reserva mariña polo seu coñecemento ecolóxico tradicional, para reforzar así o sentimento de responsabilidade ante a protección da reserva e dos recursos.
4. Respecto ao medio, tanto natural como cultural. Procurando modelos de desenvolvemento sostible, onde o obxectivo principal era o equilibrio entre produción pesqueira e capacidade de recuperación do ecosistema mariño.

Dentro desta estratexia de desenvolvemento que supuxo *Mar de Lira*, e que abarcaba obxectivos socioeconómicos, culturais, educativos e biolóxicos, desenvolvéronse varias iniciativas ao longo dos últimos 14 anos, algunhas das que tiveron un gran impacto social e mediático, xa que involucraron á meirande parte da comunidade costeira e tamén a outros colectivos galegos e incluso internacionais. Entre estas accións, destacamos pola súa repercusión as seguintes:

1. Creación da Reserva Mariña de Interese Pesqueiro “Os Miñarzos”.

A creación da reserva foi iniciada pola Confraría de Lira no ano 2003, co apoio da Fundación Lonxanet, a partir dun proceso de participación pública no que estiveron presentes os propios mariñeiros⁵⁵⁴ a través da súa presenza en reunións, talleres de

---

⁵⁵⁴ García Allut, A. e Vázquez Portela, E. (2013): “La REMIP de Os Miñarzos: Una iniciativa local en la sostenibilidad de la pesca artesanal”. *Actas del I Congreso Iberoamericano de Gestión Integrada de las Áreas Litorales*. Universidad de Cádiz, Cádiz. Pp. 1.703 a 1. 712.

debate, e grupos de traballo con directivos da confraría e con asesores científicos, organizacións ambientalistas e representantes da administración autonómica galega⁵⁵⁵.

A metodoloxía utilizada para deseñar esta proposta apoiouse nun enfoque participativo, e na utilización dos coñecementos tradicionais dos mariñeiros sobre o medio, para o que se acuñou o termo *Coñecemento Ecolóxico Tradicional*. Así, nun primeiro momento se realizaron informes técnicos de avaliación dos recursos pesqueiros na zona, análises DAFO sobre a pesca artesanal na economía local, e deseñouse un método de seguimento que permitise cuantificar o efecto da reserva sobre as pesquerías e sobre a economía local.

Nos grupos de traballo sempre participaron o patrón maior e o secretario, ademais dunha comisión permanente de pescadores da confraría de Lira, co que se garantiu a transparencia e a participación do sector no proceso, o que deu maior lexitimidade á proposta, a través dunha iniciativa *abaixo-arriba*, inédita en España para a creación de reservas mariñas de interese pesqueiro.

Este proceso alongouse varios meses, e unha proposta final foi aprobada en asemblea polos socios da confraría en xullo de 2004, e presentada á Administración Autonómica, quen finalmente faría efectiva a creación da RMIP de “Os Miñarzos” a través do Decreto 87/2007, de 12 de abril⁵⁵⁶. En novembro de 2008 foi creado o Órgano de Xestión, Seguimento e Control da RMIP, adscrito a Consellería do Mar do goberno autonómico, e en decembro de 2009 aprobaríase o Plan de Xestión Integral da Reserva⁵⁵⁷, que actualmente está integrada na Rede Iberoamericana de Reservas Mariñas⁵⁵⁸.

⁵⁵⁵ Fismare Innovación para la Sostenibilidad SL (2007a): *Informe Fismare. 2007. Monitorización de las pesquerías y evaluación de las comunidades biológicas en el ámbito de la Reserva Marina de Interés Pesquero de “Os Miñarzos”*. Grupo de Recursos Mariños e Pesquerías, Universidade de A Coruña, A Coruña.

Fismare Innovación para la Sostenibilidad SL (2007b): *Deseño, proposta e avaliación da Reserva Mariña de Interese Pesqueiro “Os Miñarzos”*. Grupo de Recursos Mariños e Pesquerías, Universidade de A Coruña, A Coruña.

⁵⁵⁶ Publicado no DOGA de martes 8 de maio de 2007, posteriormente modificado polo Decreto 240/2008, de 2 de outubro, e publicado no DOGA do mércores 29 de outubro de 2008.

⁵⁵⁷ Aprobada por Resolución da D. X. de Ordenación e Xestión dos Recursos Mariños de 22 de decembro de 2009.

⁵⁵⁸ Esta rede xurdiu a partir da celebración das I Xornadas Internacionais sobre Reservas Mariñas, Murcia, 24-26 de marzo de 1999.

O apoio da Administración autonómica a este proxecto foi moi patente desde o seu inicio, pero intensificouse a partir do ano 2007, coa chegada ao goberno dunha coalición de forzas de esquerdas. Neste momento o presidente do goberno galego auguraba a este proxecto da confraría de Lira un prometedor futuro, e consideráboo a base práctica que sustentaría as medidas de recuperación e rexeneración do sector recollidas na Lei de Pesca que en 2007 estaba en trámite parlamentario⁵⁵⁹.

O seguimento do estado dos recursos na RMIP foi realizado nun primeiro momento, a través da recollida de mostras diarias, polo *Grupo de Recursos Mariños e Pesquerías* da Universidade da Coruña⁵⁶⁰, co financiamento de ADENA/WWF. Posteriormente, ADENA pasou a recoller os datos de maneira directa, para o que se deseñou unha base de datos de almacenaxe e análise de resultados. Estes datos permitían elaborar dous informes anuais que eran presentados ao órgano de xestión da reserva. A partir de 2011 a confraría pasou a asumir os custes de seguimento biolóxico da reserva, pero os problemas para o financiamento destas tarefas fixeron que se abandonase desde 2014, e que na actualidade siga sen realizarse, con todos os problemas que isto acarrea na consideración dos beneficios da mesma.

En canto a avaliación dos efectos producidos pola creación da reserva, unha das entidades promotoras da mesma, a Fundación Lonxanet realizou no ano 2010 un informe no que se recollen certas consideracións sobre este tema⁵⁶¹. Aínda que se recoñece que nun prazo tan curto desde a posta en marcha da reserva os efectos son dificilmente avaliábeis, détéctanse melloras en canto aos resultados biolóxicos, á conduta produtiva dos pescadores, e na concienciación e compromiso do sector coa protección medioambiental. Pero hai que ter en conta que esta fundación estivo involucrada no proceso de creación da mesma, e que desafortunadamente non existe ningún informe externo de avaliación de resultados. Por outra banda, a reserva non conta en 2015 con vixilancia específica, co cal é de supoñer que as actividades de pesca ilegal realizadas introducirían un sesgo importante nos traballos de avaliación de impacto.

---

⁵⁵⁹ Declaracións do entón presidente da Xunta, Emilio Pérez Touriño, recollidas no artigo xornalístico “La Xunta, dispuesta a acotar el litoral para preservar los recursos”, ABC, 6-09-2007.

⁵⁶⁰ <http://recursosmarinos.udc.es/>

⁵⁶¹ Fundación Lonxanet (2010): *II Monitoreo Social en Lira, 2010*, Fundación Lonxanet, por encargo de WWF España con apoio de Telefónica de España e OS Caja Madrid. (Inédito).

Por outra banda, son evidentes os impactos derivados da repercusión internacional das prácticas desenvolvidas nesta reserva mariña, e a súa capacidade de influencia sobre outras comunidades pesqueiras artesanais, especialmente en Latinoamérica. A esta difusión teñen contribuído varios documentais entre os que podemos citar “Lira, reserva de vida na Costa da Morte”, dirixido por Marcos Gallego, e presentado a concursos internacionais como o Ecozine en Zaragoza en 2010, FIFE en París tamén en 2010, o Environmental Film Festival in the Nation’s Capital, en Whashington en 2011, ou o Festival Pêcheurs du Monde, en Lorient en 2011. Ou “Océanos Vivos”, de Mario de la Mano e Jero Rodríguez, centrado na creación da reserva, que xa gañara en 2008 o Premio Doñana ao desenvolvemento sostible⁵⁶².

Ante a falta de informes de avaliación posteriores ao ano 2010, botamos man das opinións do sector recollidas pola prensa local, e a través de entrevistas cos representantes da Confraría de Lira. A partir destas fontes podemos apreciar o malestar de parte dos profesionais do mar ante o que se consideran escasos beneficios da RMIP, polo incremento da vixilancia e control sobre a actividade pesqueira na zona. En febreiro de 2010 o patrón maior recoñecía que os mariñeiros non se atopaban satisfeitos porque a reserva non estaba dando os resultados esperados en canto á recuperación de especies fortemente esquiladas como a nécora⁵⁶³. De feito, o propio sector iniciou un proceso de boicot ao pósito ao desviar as vendas da produción cara a lonxas veciñas (por exemplo a Muros) ou ao mercado ilegal, que quedou claramente reflectido nos datos de vendas en lonxa anuais publicados pola administración autonómica. A confraría de Lira recibe pola xestión da lonxa entre un 3% e un 5% do importe das vendas poxadas, e esta é a súa principal fonte de ingresos. Polo tanto, veuse moi afectada por este tipo de actuacións, responsables en parte do creba das súas finanzas⁵⁶⁴.

Este malestar relacionado coa falta de efectividade da reserva en relación á mellora do recurso entra en contradición co feito de que as capturas no ano 2014 subiron un 37,4% con respecto ao ano anterior, feito debido en parte ao remate do

⁵⁶² Outorgado pola Fundación Doñana 21, publicado en El Correo Gallego, 28-11-2008.

⁵⁶³ Jamardo, J. M. (2010): “El posito de Lira cree que la reserva mariña tiene que ser más rentable”, *La Voz de Galicia*, 8-2-2010.

⁵⁶⁴ A partir de declaracións de José Manuel Neira, biólogo da confraría de Lira desde febreiro de 2001 ata decembro de 2014. Entrevista realizada en Muros o 19 de abril de 2015.

boicot dos mariñeiros á confraría, pero tamén –e segundo declaracións do patrón maior– a abundancia do recurso⁵⁶⁵.

En Lira partiuse da premisa de que involucrar aos mariñeiros no deseño e xestión de certas iniciativas, como a da Reserva Mariña de Os Miñazos, contribuiría á toma de conciencia sobre a necesidade de protección da mesma. Pero isto non sucedeu así. Ou non o fixo na medida desexada. Moitos profesionais pensaron que a reserva se convertería nun área de acceso prioritario aos socios da confraría, fronte a embarcacións doutros portos e doutras confrarías, e isto supuxo finalmente, e cando o proceso estivo rematado e a reserva en marcha, moitas frustracións e reticencias á hora de aceptar e interiorizar as normas de acceso á mesma, aberta as embarcacións inscritas no censo da reserva e non só ás da zona. Estes malentendidos, unidos ao feito de que non se cumprisen as expectativas de mellora inmediata da biomasa nas augas protexidas, provocou un malestar que foi facendo que as opinións do sector mudasen, e se rexeitase o que inicialmente foi considerado un proxecto común beneficioso para o colectivo, e no que os mariñeiros participaron desde o principio⁵⁶⁶.

En todo caso, esta reserva mariña, a pesar da controversia creada no sector a conta dos seus beneficios sociais e medio ambientais, ten espertado moito interese entre os profesionais do sector de confrarías limítrofes. Ata o punto de que cinco delas, entre as que se atopan a propia de Lira, máis as de Fisterra, Muros, Noia e Porto de Son traballan nunha proposta de ampliación desde Fisterra ata Porto do Son. Nembargante hai moitas voces discrepantes, tanto entre estes pósitos, como especialmente nos de Portosín, O Pindo e Corcubión⁵⁶⁷.

2. Participación na empresa Lonxanet Directo.

No ano 2001 nace a empresa Lonxanet Directo S. L., e entre os seus accionistas integrábanse 4 confrarías galegas, entre elas a de Lira, que chegarían a ser sete no ano 2012⁵⁶⁸. Esta iniciativa xurdeu a partir dun proxecto de Antonio García Allut, profesor

---

⁵⁶⁵ La Opinión, A Coruña, 12-04-2015.

⁵⁶⁶ A partir de declaracións de José Manuel Neira, biólogo da confraría de Lira desde febreiro de 2001 ata decembro de 2014. Entrevista realizada en Muros o 19 de abril de 2015.

⁵⁶⁷ La Voz de Galicia: “Cinco confradías proponen a Mar ampliar la reserva marina de Lira” 9-01-2014; “Sesenta armadores hacen fuerza para rechazar que se amplíe la reserva marina” 12-01-2014.

⁵⁶⁸ Cangas, Cariño, Cedeira, A Coruña, Lira, Muxia e Porto do Son.

no Departamento de Humanidades da Universidade da Coruña. O principal obxectivo da Confraría de Lira para participar nesta empresa de economía social foi buscar unha canle de comercialización directa para parte da súa produción, e reducir así a dependencia dos maioristas e a incertidume dos prezos en lonxa, fixados a través dun sistema de poxa á baixa, igual en toda Galicia.

Esta iniciativa de comercialización e distribución directa permitía aos consumidores adquirir pesca do día, procedente da pesca artesanal sostible, con garantía de orixe e trazabilidade. O lema da empresa no seu inicio era *“Do mar á mesa en menos de 24 horas e a calquera punto de España”*, que en 2008 evolucionou a *“Dun mar sostible a un consumidor responsable en menos de 24 horas”*⁵⁶⁹. A empresa chegou a ter unha peixería propia en Madrid, no mercado de San Miguel, inaugurada no ano 2009⁵⁷⁰, onde o peixe chegaba directamente desde as lonxas, sen intermediarios. Na súa etapa de máxima actividade, e segundo datos da propia empresa, chegou a ter 12 empregados, a facturar 600.000€ anuais, e a comercializar en toda España 50.000 quilos anuais de peixe e marisco⁵⁷¹.

Tras dez anos de actividade a empresa pechou en 2011⁵⁷², polos problemas derivados da crise económica, en concreto dos impagos por parte de establecementos de restauración e hostalería, pola caída do consumo, e polo encarecemento dos custes de transporte⁵⁷³.

3. Participación na Fundación Lonxanet para a Pesca Sostible (FLPS).

A *Fundación Lonxanet para a Pesca Sostible* foi creada o 20 de setembro do 2002⁵⁷⁴, coa participación da Consellería de Medio Rural e do Mar no seu protectorado. O padroado da fundación estaba formado por representantes das confrarías socias de Lonxanet Directo, e da propia empresa. Emilio Louro Lamela, secretario da confraría de Lira naquel momento, participaba nel, e Antonio García Allut era o seu patrón delegado.

⁵⁶⁹ García Allut, A. (2009): “El caso de Lonxanet Directo S L y la pesca artesanal”, Revista Ambient@, 2009.

⁵⁷⁰ Baixo o nome de “El pescado original”.

⁵⁷¹ La Opinión, A Coruña, 4 de outubro de 2011.

⁵⁷² Proceso de liquidación e concurso de acredores publicados no BOE de 3 de outubro de 2011.

⁵⁷³ Segundo declaración de A. García Allut en La Opinión, A Coruña, 4 de outubro de 2011.

⁵⁷⁴ Inscrita no Rexistro Único de Fundacións de Interese Galego da Consellería de Presidencia da Xunta de Galicia co número 13/2003.

Entre os seus obxectivos, tres eran os principais: apoiar ás confrarías pequenas, evitar a sobreexplotación dos recursos pesqueiros, e mellorar as expectativas económicas das pequenas vilas mariñeiras, contribuíndo a evitar a súa despoboación. Para conseguir esta misión considerábase imprescindible que os pescadores artesanais participasen na xestión dos ecosistemas nos que realizaban as súas actividades⁵⁷⁵.

Esta fundación, aínda en activo, é membro da Rede de Comunidades de Pescadores Artesanais para o Desenvolvemento Sostible (RECOPADES). E no ano 2011 colaborou no deseño e posta en marcha dunha iniciativa moi similar á *Lonxanet Directo* chamada *Pesca en Línea*⁵⁷⁶, en Valdivia (Chile), xestionada pola Federación de Pescadores Artesanales del Sur de la Región de los Ríos, co apoio da Administración chilena⁵⁷⁷.

4. Programa de Pesca Deportiva Sostible.

O Programa de pesca deportiva sostible, iniciado en 2006, tratou de promover actitudes de respecto polos recursos e polo medio mariño. Na confraría, a embarcación “Los Pepes” proporcionaba soporte loxístico e formación aos turistas que se interesaban na pesca deportiva.

A confraría esperaba poder crear un programa de mergullo de recreo, de observación e fotográfico dentro da reserva de Os Miñarzos, pero xuño de 2015 aínda non se ten posto en marcha.

5. Taller de Pesca e Turismo Mariñeiro.

Estes dous programas dentro da iniciativa *Mar de Lira* tiveron un éxito de participación desigual, pero convertéronse nun estímulo e inspiración para outras comunidades, galegas e españolas, interesadas en explorar as posibilidades de diversificación económica en comunidades costeiras a través de actividades turísticas relacionadas coa cultura e a actividade mariñeira.

---

⁵⁷⁵ <http://www.fundacionlonxanet.org/>; Confraría de Pescadores de Lira (2013): *MARDELIRA: Construyendo futuro*.

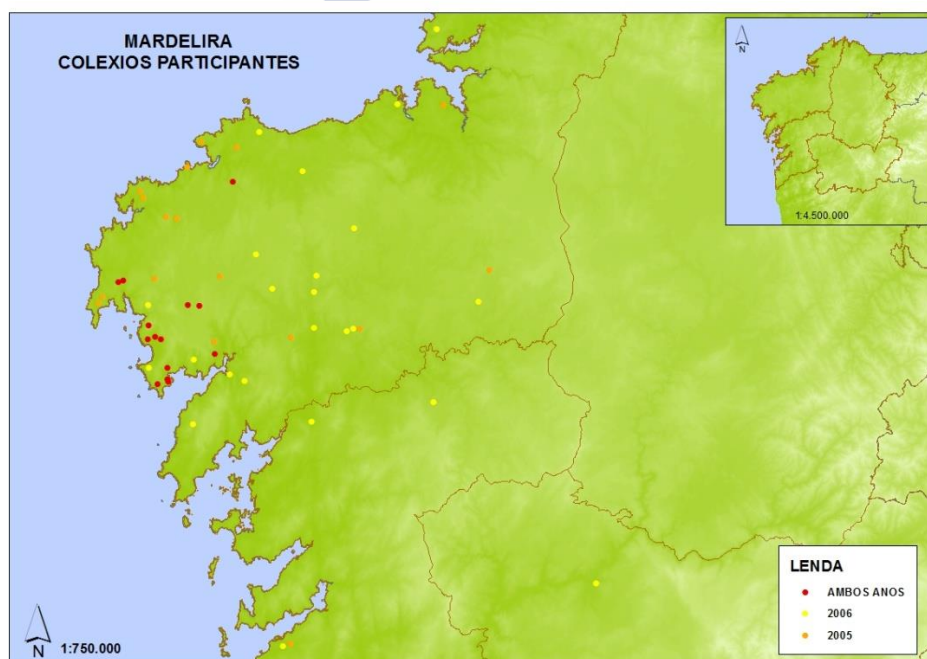
⁵⁷⁶ <http://www.pescaenlinea.cl/index.php/es/>

⁵⁷⁷ “La gallega Lonxanet aplica en Chile su modelo empresarial”. El Progreso, 5 de agosto de 2011. “Lonxanet aplica en Chile su modelo de venta de pescado sin intermediarios”, La Voz de Galicia, 6 de agosto de 2011.

Estímase que entre 2003 e 2009 pasaron por estes proxectos cerca de 16.000 persoas, o que fixo deles un importante motor dinamizador para esta comunidade⁵⁷⁸.

Taller de Pesca foi o programa de rutas temáticas guiadas polo porto de Lira e a súa contorna, especialmente dirixido a escolares, para intentar familiarizalos coas embarcacións, as artes de pesca, e as actividades realizadas no porto e na lonxa. O seu obxectivo era dar a coñecer e valorizar entre os nenos a profesión de mariñeiro. So entre 2005 e 2006 visitaron o porto de Lira 68 centros escolares de toda Galicia, o que contribuíu enormemente á súa difusión e aos obxectivos da confraría centrados en valorizar a profesión de mariñeiro e dinamizar a economía local.

Figura 81. Colexios participantes no programa Taller de Pesca (2005-2006)

Fonte: Elaboración propia a partir de www.mardelira.net

Varias das rutas daban acceso a unha antiga caseta de pescadores reconvertida en museo etnográfico. Nesta instalación, a Caseta de Pepe do Cuco, unha mariscadora da confraría de Lira amosáballe aos visitantes a evolución histórica da pesca artesanal, a través dos cambios en técnicas, materiais, e instrumentos de traballo.

⁵⁷⁸ Segundo declaracións de A. García Allut publicadas en “Mar de Lira se reinventa para escapar de la crisis de la pesca”, *El mundo*, 2-08-2010.

Este programa de rutas temáticas guiadas tamén estivo aberto ao público en xeral baixo o nome de *Andar ao Mar*.

O programa de *Turismo mariñeiro* non tivo tanto éxito como os que acabamos de citar, quizais polo seu custe e pola maior complexidade técnica para poñelo en marcha. Esta actividade incluía o embarque dos turistas nun barco profesional mentres se realizaba unha xornada habitual de pesca.

Imaxe 3. Visita guiada á caseta de Pepe do Cuco

Fotografía Angeles Piñeiro (22-04-06)

A confraría debeu enfrontarse a numerosos problemas para poder ofertar esta actividade comercialmente. Non só os permisos para levar visitantes nun barco de terceira lista⁵⁷⁹, senón tamén para garantir a seguridade a bordo de persoas non acostumadas ao traballo no mar.

En Lira fixéronse varias saídas entre 2004 e 2005, segundo fontes da propia confraría, e aínda que esta actividade non supuxo unha fonte de ingresos relevante, nin para a propia confraría nin para os mariñeiros que se involucraron na mesma, converteu

---

⁵⁷⁹ As embarcacións de terceira lista son as que se dedican á pesca de maneira profesional; as embarcacións de recreo ou deportivas que se exploten con fins lucrativos inclúense na sexta lista.

á comunidade nun referente en Galicia pola súa condición de pioneiros no desenvolvemento de actividades de pesca turismo. Cunha repercusión social tan grande, que estas actividades serían posteriormente recollidas na Lei 11/2008, de 3 de decembro, de pesca de Galicia⁵⁸⁰.

No ano 2007, en Lira só unha embarcación, *Pedras de Area*, estaba autorizada para pescar con pasaxeiros a bordo. E a Confraría solicitou permiso para que outras sete embarcacións máis puidesen facelo⁵⁸¹, ante a demanda concentrada nos meses estivais. Ante as expectativas xeradas pola chegada de turistas, e despois da forte caída de axudas públicas a partir de 2007, tanto europeas como autonómicas, a confraría intentaría reactivar a actividade de pesca turismo coa adquisición dunha embarcación destinada especificamente á realización de rutas turísticas. Así, con fondos públicos, adquiriu a embarcación *Nuevo Velay*, ata ese momento con base en Fisterra e destinada ao despezamento, co propósito de recuperala para actividades medioambientais e turísticas. Ademais da inversión na adquisición da nave, a confraría contou cunha subvención da Xunta de Galicia, de 90.000€, para a súa rehabilitación. Aínda que no ano 2009 o barco xa estaba a disposición da Confraría para iniciar a súa actividade⁵⁸² nunca chegou a facelo. A ausencia dun plan de explotación para este buque non permitiu tomar consciencia ata máis tarde dunha serie de problemas que o tiveron amarrado a porto, sen que se fixese ningunha saída comercial. Ata que o domingo 9 de febreiro de 2014, no medio dun temporal, rompeu amarras do porto de Lira, e acabou varado ao día seguinte na veciña praia de Carnota⁵⁸³.

A Confraría aspiraba a que o *Novo Velay*, con capacidade para 12 persoas, fose pilotada de xeito rotatorio polos patróns socios interesados na actividade. Pero topouse

⁵⁸⁰ “Hai opcións que están empezando a ser exploradas por parte do propio sector e que teñen que ter tamén un tratamento legal e un recoñecemento do que poden supor no futuro para contribuír a manter o emprego no sector. Entre estas novas oportunidades están o pesca turismo e o turismo mariñeiro, as rutas turísticas de coñecemento da actividade pesqueira e marisqueira, e o aproveitamento das estruturas portuarias para divulgar o patrimonio cultural mariñeiro”. Lei 11/2008 de pesca de Galicia.

⁵⁸¹ “La Cofradía de Lira quiere aumentar el número de barcos que llevan a turistas”, La Voz de Galicia, 18-08-2007.

⁵⁸² “Un barco reparado por el pósito de Lira realizará rutas turísticas”, La Voz de Galicia, 22-11-2009.

⁵⁸³ La Voz de Galicia, noticias 11 e 23 de febreiro de 2014.

coa oposición frontal da Capitanía Marítima de A Coruña, que establecía que a embarcación tivese un único patrón, e que este non cambiase diariamente⁵⁸⁴.

E todo caso, no ano 2015, pasado un ano do seu naufraxio, no *Clube de Produto Mar Galaica* siguen ofertándose “paseos en barco de pesca habilitado como chárter” a bordo do *Novo Velay*⁵⁸⁵. Circunstancia que nos permite afondar na idea de que o turismo mariñeiro en Galicia non tivo a importancia económica e social que podería pensarse en relación ao seu nivel de difusión mediática. Son moitos os portais que ofertan estas actividades, financiados a través dos Grupos de Acción Costeira ou da propia administración autonómica, con fondos FEP, que se converten en escaparate de actividades que na realidade non están dispoñibles para os visitantes porque os profesionais do mar non as consideran unha opción de interese.

A proliferación destas actividades de pesca turismo en Galicia estivo moi vinculado ás subvencións procedentes do Fondo Europeo da Pesca destinadas a diversificación económica das comunidades costeiras, tal e como se recoñeceu no preámbulo da propia lei⁵⁸⁶.

A difusión do turismo pesqueiro foi un proceso alentado por estímulos económicos esóxenos, e non interiorizado pola propia comunidade de profesionais, que na maioría dos casos atopaban difícil o acomodo de turistas en barcos de pesca, salvo baixo especiais condicións de adaptación da actividade ao turismo. A cuestión é bastante complexa, porque nin as embarcacións pesqueiras ofrecen as condicións de comodidade que un turista pode esperar (en canto a equipamentos sanitarios, lugares de descanso, ou espazo dispoñible na embarcación), nin os mariñeiros teñen unha formación axeitada para dar a coñecer a súa actividade aos visitantes de maneira clara, estruturada e motivadora. A isto hai que unir o feito de que a actividade pesqueira está exenta de grandes emocións a maior parte das veces, e que para os turistas implica unha forte compoñente de actividade contemplativa que pode entrar en contradición coas expectativas xeradas por este tipo de turismo entre a demanda. Resulta chamativo que as

---

⁵⁸⁴ A partir de declaracións de José Manuel Neira. Entrevista realizada en Muros o 19 de abril de 2015.

⁵⁸⁵ Consulta 25/04/2015, en www.margaliaca.net

⁵⁸⁶ “Dentro deste título tamén se regula o turismo mariñeiro como unha serie de actividades desenvolvidas polos colectivos de profesionais do mar, que buscan, en íntima conexión co Fondo Europeo da Pesca, a diversificación e complementariedade coa actividade principal da pesca e do marisqueo” Preámbulo (3) da Lei 11/2008 de pesca de Galicia.

campañas de promoción dos produtos de pesca turismo existentes en Galicia están máis relacionadas co turismo de aventura, cando na súa maior parte as actividades poderían incluírse en turismo de contemplación da natureza.

6. Participación na Rede de Comunidades de Pescadores Artesanais para o Desenvolvemento Sostible (RECOPADES).

O 18 de novembro de 2004 asinouse na Confraría de Lira a acta de constitución desta rede, chamado o *Manifesto de Lira*, coa presenza de representantes de comunidades pesqueiras artesanais de Laguna de Rocha (Uruguay), Isla de El Hierro (España) e Puerto Madryn (Arxentina).

Coincidente en obxectivos coa Fundación Lonxanet, nesta rede trabállase para a mellora das condicións de vida das comunidades pesqueiras artesanais, e na conservación e rexeneración dos recursos mariños, a través do recoñecemento dos profesionais da pesca como xestores ambientais con dereito a participar na elaboración de políticas de xestión dos recursos mariños⁵⁸⁷.

Anos despois da súa creación incorporáronse ás actividades desta rede outras confrarías americanas, como ASPECU de El Salvador, ou ASOPECHA de Arxentina, e galegas, en concreto as de Muros, Espasante e O Barqueiro.

Os obxectivos e actividades desta rede espertaron o interese da administración galega, que participou en talleres, foros e congresos organizados pola mesma, e incluso financiou parte dos mesmos⁵⁸⁸. O mesmo ocorreu con outros organismos e fundacións, que tamén manteñen unha estreita colaboración coa rede, como o Centro Tecnolóxico do Mar e a Fundación CETMAR de Vigo⁵⁸⁹.

⁵⁸⁷ *Manifesto de Lira*, RECOPADES, 18 de novembro de 2004.

⁵⁸⁸ Lino Lema Bouzas, Xefe do Servizo de Desenvolvemento Pesqueiro da Xunta de Galicia aparece nas documentación gráfica dalgunha das reunións desta rede. A Fundación Lonxanet recoñece a financiación da Xunta a esta rede na súa páxina web nunha nova de 15-05-2012 <http://www.fundacionlonxanet.org/creacion-de-una-red-transnacional-de-comunidades-pesqueras-por-el-desarrollo-sostenible-recopades-2/>

⁵⁸⁹ “CETMAR en Recopades”, Industrias pesqueiras.com, 4 de xuño de 2010.

7. Participación na asociación de confrarías *O Mar do Fin da Terra*.

No ano 2007 cinco confrarías da área interesadas no pesca turismo, Lira, Laxe, Fisterra, O Pindo e Muros, constituíron unha asociación denominada *O Mar da Fin da Terra*⁵⁹⁰ co obxectivo de crear unha central de reservas que funcionase como motor de venda e promoción destas actividades. A Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos colaborou con esta asociación financiando proxectos da mesma⁵⁹¹, e na organización de seminarios e xornadas relacionadas coa posta en valor dos recursos patrimoniais pesqueiros⁵⁹². Aínda que se traballou en rede e se conseguiron certos avances, no ano 2015 aínda non se ten creado esta plataforma de vendas, que sería un gran avance na promoción deste tipo de turismo en Galicia.

8. Participación na delegación galega do movemento Slow Food.

A delegación galega do movemento *Slow Food*⁵⁹³, foi fundada o 19 de marzo de 2008 no salón de actos da Confraría de Lira. Esta plataforma internacional que traballa na recuperación de razas e especies en perigo de extinción, organízase por medio de grupos locais, denominados *convivia*, que traballan para defender a cultura gastronómica do territorio. O acto de fundación contou co apoio de representantes da Fundación Lonxanet, na persoa do profesor García Allut, e da Administración autonómica, a través do Xefe de Servizo de Desenvolvemento Pesqueiro da Consellería de Pesca, sempre próximo a todos as iniciativas da Confraría⁵⁹⁴.

Dentro da iniciativa *Arca del Gusto* promovida por este movemento inclúense alimentos singulares, de calidade contrastada e en perigo de desaparición. A delegación galega conseguiu que aparecese neste catálogo o centolo de Lira (maja squinado), e incluso a relación de mariñeiros produtores na confraría.

---

⁵⁹⁰ Constituída o 17 de febreiro de 2007 en O Pindo. “Laxe y Fisterra están en un proyecto europeo del Cetmar sobre turismo marinerio”, La Voz de Galicia, 6-03-2007.

⁵⁹¹ “Posta en valor do patrimonio pesqueiro na Costa da Morte”, iniciativa ao amparo da Orde do 6 de marzo de 2007 da Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos pola que se establecen as bases e se regula a concesión de axudas para proxectos de promoción sociocultural e divulgación nas comunidades pescadoras e o sector pesqueiro.

⁵⁹² Gabinete de Comunicación da Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos da Xunta de Galicia.

⁵⁹³ www.slowfood.es

⁵⁹⁴ “Slow Food Galicia en Lira”, joseppamies.wordpress.com, 20 de febreiro de 2008.

Algúns membros das confrarías e produtores galegos asociados baixo esta marca acoden a feiras gastronómicas como *Slow Fish*, co apoio financeiro de organismos como a Xunta de Galicia ou a Deputación da Coruña⁵⁹⁵.

9. Participación no Plan de Repoboación de Especies Mariñas.

A participación da confraría de Lira neste *Plan de Repoboación de Especies Mariñas* permitiu liberar crías de lumbrigante en augas da RMIP para analizar a súa evolución e crecemento. Este programa desenvolveuse en Galicia entre 2005 e 2010, pero a administración non ten publicado resultados sobre se a repoboación resultou satisfactoria. Este Plan permitiu liberar ao longo da costa galega 42.000 crías de rodaballo e 20.000 crías de lumbrigante, cun custe anual de aproximadamente 150.000€⁵⁹⁶.

10. Apoio e tutela á Mardelira Sociedade Cooperativa Galega.

Esta cooperativa foi creada en febreiro do ano 2006 por sete mariscadoras de Lira, fundamentalmente orientadas a recoller ourizo, e posteriormente comercializalo tanto fresco, como procesado⁵⁹⁷.

A cooperativa recibiu o apoio da administración galega, e da propia confraría de Lira que lles cedeu parte dos locais que tiña alugados a Portos de Galicia.

Moi interesante resultou a campaña experimental de enlatado de ourizo, aínda que finalmente non resultase viable por falta de infraestrutura. A cooperativa non tiña maquinaria nin permisos administrativos para afrontar as tarefas de enlatado do ourizo, polo que subarrendou esta tarefa á factoría de Calvo, situada no concello de Muros. Pero tamén se centraron noutras especies, como as algas, para o que tiñan solicitado un plan de explotación no ano 2007.

Esta iniciativa recibiu o 1º premio no Concurso de Proxectos Cooperativos Experimentais, de 2006, organizado pola Consellería de Traballo, o Consello Galego de

⁵⁹⁵ “Galicia se pone en marcha”, www.galicia.slowfood.es, 26 de agosto de 2010.

⁵⁹⁶ “La Xunta libera 1.400 crías de bogavante en el Mar de Lira para repoblar la zona”, *La Voz de Galicia*, 28 de abril de 2010; “La Xunta culpa al bipartito del fin del Plan de repoblación del litoral”, *Faro de Vigo*, 11 de xaneiro de 2011.

⁵⁹⁷ *La Opinión*, A Coruña, noticia publicada o 5 de febreiro de 2007.

Cooperativas e a Axencia Galega de Desenvolvemento Rexional (AGADER), dependente da administración autonómica.

Pero finalmente, a falta de infraestrutura de produción e de diversificación da produción foron responsables do cese da actividade.

11. Apoio á Cooperativa O Canto da Balea.

Esta Cooperativa constituída en setembro de 2013, e que conta co apoio da confraría de Lira, ten as súas instalacións no porto. Segundo fontes da propia cooperativa, a súa actividade principal é a comercialización de peixe fresco, procedente da pesca artesanal, a través de internet. Por outra banda, ofrecen servizos de asesoramento técnico a confrarías, e organizan labores divulgativas entre escolares e turistas, a través de talleres, rutas e turismo mariñeiro.

12. Outras actividades destacables.

Ademais de todas estas actividades integradas dentro do proxecto *Mar de Lira*, a confraría participou noutras iniciativas que contribuíron a darlle visibilidade e a reforzar os seus obxectivos. Estamos a falar principalmente da súa presenza, como socio ou como organismo colaborador, en proxectos de investigación financiados con fondos públicos. Destacamos os seguintes:

- *Seaside Reorientation Activities* (SEREA) foi un proxecto liderado entre 2006 e 2008 polo CETMAR, e financiado polo Fondo Social Europeo⁵⁹⁸, no que a confraría de Lira participaba como socio. No marco deste proxecto, a confraría organizou en xaneiro de 2008 o curso “Asesoramento para a recualificación e recolocación profesional no sector pesqueiro: pesca extractiva de baixura e marisqueo”, de 30 horas de duración, destinado a dar formación no campo do asesoramento e recolocación dos profesionais do mar. Esta actividade afrontaba un dos obxectivos do proxecto, que consistía en realizar un plan de formación complementaria para persoas empresarias e

---

⁵⁹⁸ en virtude do artigo 6 “Enfoques Innovadores na Xestión do Cambio”. Co código VS/2006/0345.

traballadoras do sector pesqueiro de cara a conseguir maior diversificación económica⁵⁹⁹.

- *Seamen and Women, Project for diversification in the sectors of fisheries, shellfish gathering and aquaculture* (SEAWO-MEN), financiado por AquaReg, Interreg IIC, entre 2004 e 2007, e tamén coordinado polo CETMAR. A Confraría de Lira, xunto con outras galegas, participou en mesas de traballo sobre turismo mariñeiro, nas que tamén estiveron presentes representantes da Administración autonómica.
- Participación no Proxecto *Certificado Internacional do Medio Ambiente Mariño* (IMEC). Ao abeiro do Programa europeo *Leonardo da Vinci*, que pretendía desenvolver un certificado para documentar as habilidades persoais medio ambientais en temas marítimos e mariños. Neste proxecto participaron socios de España, Portugal, Noruega e Reino Unido. A Confraría de Lira acolleu en xuño de 2007 o seminario “Pola sustentabilidade no mar”, inaugurado e pechado por altos cargos do goberno autonómico, e onde se trataron aspectos relacionados coa introdución de contidos medio ambientais na formación profesional dos mariñeiros⁶⁰⁰.
- Participación no Proxecto Amares, de uso sostible do mar, promovido en 2006 polos departamentos de medio ambiente e pesca do Goberno galego⁶⁰¹.

Como resultado do apoio da administración ao proxecto Mar de Lira, expresado ao máis alto nivel por parte do presidente autonómico e da conselleira do ramo en numerosas ocasións, e pola propia transcendencia pública das iniciativas da confraría, esta foi convidada en numerosas ocasións a participar en xornadas, cursos e seminarios, nacionais e internacionais, para expor o que se considerou unha boa práctica de

⁵⁹⁹ Para coñecer máis do proxecto SEREA e da participación da Confraría de Lira no mesmo: Fraga Lago, L. (2009): “O proxecto SEREA. Un achegamento sustentable á reestruturación socio-económica na pesca de baixura e no marisqueo”, *AmbientalMente Sustentable: Revista científica galego-lusófona de educación ambiental*, nº 8, 2009, páxs. 185-193. ISSN 1887-2417; e a recopilación de estudos realizados polo proxecto SEREA recollidos en CETMAR (2010): *La pesca de bajura: Situación en 2007 y perspectivas para una orientación sostenible*. Cetmar, Vigo.

⁶⁰⁰ “La sostenibilidad en el mar será tratada en un seminario en Carnota”, *La Voz de Galicia*, 6 de xuño de 2007.

⁶⁰¹ “Tourinho y tres conselleiros más presentarán mañana el programa Amares para la explotación sostenible de los recursos marinos”, *Europa Press*, 4-06-2006.

desenvolvemento económico sostible nunha pequena comunidade pesqueira altamente dependente das actividades pesqueiras.

Como exemplo podemos citar a presenza de Emilio Louro na *Primeira Xornada de Intercambio de Experiencias e Boas Prácticas para o Sector da Pesca Artesanal*, que tivo lugar en Candelaria, en xuño de 2014, no marco do proxecto “Dinamización, Formación e Innovación en las Zonas Costeras”, cofinanciado polo FEP, o MAGRAMA e o Goberno de Canarias, ou no *I Seminario “A Gastronomía do Mar como valor engadido do turismo mariñeiro en Galicia”*, que se celebrou en Vigo en decembro de 2008, no marco do proxecto *Pesca turismo do atlántico: un novo modelo turístico baseado no patrimonio cultural e gastronómico das vilas costeiras galegas*, coordinado polo CETMAR, e financiado polo Plan Galego I+D+i.

Por outra banda, a confraría tamén recibiu visitas de numerosos colectivos interesados nas experiencias que alí se estaban a desenvolver, poñemos por caso a visita de alcaldes e técnicos dos concellos da Rede de Municipios Pesqueiros Vascos a Lira en decembro de 2008⁶⁰².

E por último resaltar os numerosos recoñecementos públicos, tanto a proxectos concretos iniciados ou apoiados pola confraría, como premios globais á iniciativa *Mar de Lira*. É o caso do Premio Agader ás iniciativas de Desenvolvemento Rural, outorgado pola Administración autonómica. No ano 2007 o segundo premio recaeu na candidatura “Mardelira: mariñeiros con futuro”, como recoñecemento ao seu traballo en prol da creación de novas oportunidades económicas e de emprego en comunidades moi dependentes da pesca⁶⁰³.

Como xa se sinalou ao longo desta análise sobre *Mar de Lira*, o goberno autonómico apoiou as iniciativas da confraría, non só economicamente, senón tamén a través de demostracións públicas de interese, tanto en forma de inauguracións de equipamentos portuarios, como de visitas ao porto, e participación nas actividades organizadas pola confraría⁶⁰⁴. Froito dunha situación de forte éxito, e da chegada regular

---

⁶⁰² “Os Vascos queren seguir polo bo camiño de Lira”, *Que pasa na Costa*, 4 de decembro de 2008.

⁶⁰³ Mardelira gaña o premio Agader”, *Que pasa na Costa*, 16 de xuño de 2008.

⁶⁰⁴ “La Xunta, dispuesta a acotar el litoral para preservar los recursos”, *ABC*, 6-09-2007; “Carmen Gallego dende o departamento que dirixe colabora nos proxectos da Confraría de Lira”, *Plataforma en Defensa del Sector Marítimo Pesquero de Galicia*, 5 de setembro de 2007.

de apoios institucionais, os xestores da confraría iniciaron un proceso expansivo de inmersión en novos proxectos, moitos deles pouco meditados.

Pero este apoio institucional cortouse de maneira brusca a partir do cambio de cor política do goberno autonómico en 2009. A isto houbo que achegar o agravamento da crise económica no conxunto español, e a redución drástica das subvencións recibidas. E aínda que a confraría intentou reaccionar poñendo en marcha medidas para sanear as contas da institución, estas foron as veces pouco meditadas e carentes dun plan de viabilidade a longo prazo⁶⁰⁵.

Os casos máis relevantes foron os da adquisición e restauración do *Novo Velay*, xa citado, e o da instalación dunha cetaria e unha depuradora nunha das naves de comercialización do porto, co obxectivo de regular a oferta de marisco e combater a estacionalidade imposta polos plans de explotación. Ademais da inversión en maquinaria e aluguer das naves a Portos de Galicia, para iniciar a actividade da depuradora era necesario facer fronte aos custes mensuais do rexistro sanitario, inasumibles para a confraría, co que as dúas liñas de depuración de última xeración nunca chegaron a pórse en funcionamento, e usáronse como viveiro⁶⁰⁶. Na actualidade é unha empresa privada a que xestiona estas instalacións.

A estes factores citados: forte caída de axudas públicas a partir de 2007, falta de subvencións estables no tempo, inmersión en proxectos grandiosos e pouco explicados á comunidade, e retirada do apoio institucional, houbo que engadir certos problemas cos mariñeiros, que se ben existiron desde o inicio, pasaron de ser puntuais, a ter máis peso segundo se ía agudizando o déficit económico da confraría. Desde o inicio do proxecto, a confraría tiña posto especial atención en que toda a comunidade participase nas actividades desenvolvidas dentro do mesmo, e se conseguiu en certa medida a través da reserva mariña, das actividades de pesca-turismo, e da participación en feiras, cursos, e eventos relacionados co proxecto *Mar de Lira*. Pero aínda así houbo algúns problemas de comunicación que provocaron que a comunidade non interiorizase os obxectivos do

⁶⁰⁵ Esta situación de crise económica e ausencia de axudas públicas reflíctese tanto na prensa como nas declaracións de José Manuel Neira, biólogo da confraría ata o fin de 2014, ou do novo patrón maior da mesma: “Mar de Lira se reinventa para escapar de la crisis de la pesca”, *El Mundo*, 1-08-2010; “La Consellería do Mar nos tiene olvidados. Ahora debemos ser un problema para ellos”, *La Opinión*, A Coruña, 12-04-2015.

⁶⁰⁶ Segundo declaracións de José Manuel Neira.

proxecto, e non se concienciase da necesidade de abandonar certas prácticas pouco sostibles ou incluso ilegais que levaban moitos anos integradas na actividade cotiá da comunidade. Estamos a falar principalmente de furtivismo, das vendas ilegais de produtos do mar, e do incumprimento de vedas e tallas mínimas.

A xubilación do patrón maior Juan Manuel Gómez Leis en 2010, fixo que ocupase o cargo o anterior vicepatrón, José Antonio Insua Caamaño, ata as eleccións xerais a confrarías en Galicia en xuño de 2014. Na de Lira non se presentou ningunha candidatura, e finalmente resultou elixido José Mariano Lago. Ao tomar conciencia dos problemas económicos, o novo patrón maior solicitou a intervención da Xunta, e iniciou unha campaña para reducir ao mínimo os gastos de funcionamento da mesma, fundamentalmente a través do despido de Emilio Louro, o secretario, en xullo de 2014, e de José Manuel Neira, o biólogo, en decembro do mesmo ano.

A nova dirección é consciente de que non conta co apoio institucional⁶⁰⁷, e de que as débedas contraídas pola confraría cos seus traballadores e coa Seguridade Social impiden a chegada de novos fondos públicos para continuar cos proxectos en marcha. Ata o punto de que desde decembro de 2014 abandonouse o seguimento biolóxico da reserva de Os Miñarzos⁶⁰⁸, un dos proxectos estrela da etapa anterior.

Para concluír podemos dicir que nesta descrición das actividades impulsadas pola confraría reflíctense o desenvolvemento dunha serie de estratexias de adaptación aos cambios socioeconómicos e normativos derivados da entrada na Comunidade Europea, e unha campaña de captación de recursos públicos favorecida polo propio goberno galego para aproveitar ao máximo as oportunidades ofrecidas polos sucesivos fondos da pesca.

Neste caso as inversións estiveron dirixidas pola confraría cara a proxectos de pesca sustentable, o que non pasou na mesma medida nas outras dúas comunidades que analizaremos. O seu pequeno tamaño, e a capacidade de implicación e de liderado dos responsables da confraría, foron o motor que conduciu á comunidade polo camiño da sustentabilidade, a diversificación económica e da innovación na xestión dos recursos.

---

⁶⁰⁷ O patrón maior afirmou “Está claro que nosotros para ellos (en referencia á Xunta) ahora somos un marrón”, en declaracións publicadas por La Opinión, A Coruña, 18-10-2014.

⁶⁰⁸ Segundo información aportada por José Manuel Neira, o 25 de abril de 2015 segue sen realizarse control nas augas da reserva.

Pero a falta de apoio institucional continuado, e do consecuente apoio financeiro público, e o distanciamento entre os propios traballadores do mar e a dirección da confraría, provocaron que un dos proxectos máis recoñecidos e valorados en España, en relación coa xestión sustentable dos recursos mariños, teña sido abandonado, as súas iniciativas non teñan continuado, e os seus logros fosen esquecidos polo sector.

6.6.2. Muros.

Nesta localidade de Muros, as experiencias innovadoras tiveron unha menor repercusión social e mediática que no porto de Lira, situado a 12 Km da vila. E por outra banda, o protagonismo da confraría tampouco ten sido en Muros tan hexemónico. Estamos falando dunha comunidade maior, cunha economía máis diversificada, aínda que moi dependente da pesca, onde entran en xogo máis actores, e onde o sector se organiza en asociacións que en moitos casos constitúen grupos de presión fortes dentro da confraría, como pode ser o caso dos bateiros.

Nin a confraría de Muros nin o goberno local tiveron un peso considerable na elaboración de estratexias de desenvolvemento sostible para a pesca. Nunca se elaborou un documento equivalente ao de *Mar de Lira*, que establecese uns obxectivos que guiasen as accións colectivas. Esta tense involucrando en proxectos innovadores e apoiado actuacións de corte ambientalista, pero sempre se tratou de decisións puntuais, e non incluídas nun plan estratéxico.

Entre os proxectos máis destacados postos en marcha en Muros, e financiados con fondos públicos, na súa meirande parte procedentes de instrumentos de reordenación pesqueira podemos destacar:

1. Reordenación dos bancos marisqueiros do concello e profesionalización do oficio de mariscadora.

Coa entrada no marco político e xurídico da Comunidade Europea, o Goberno galego veuse na obriga de adaptar e corrixir prácticas de explotación do recursos mariños, para o que elaborou o Plan de Ordenación dos recursos pesqueiros e

marisqueiros de Galicia⁶⁰⁹, publicado no ano 1994. Este documento recolle unha caracterización do sector do marisqueo a pé en Galicia, ao que se cualifica como pouco profesionalizado, pero cun extraordinario peso social. Segundo esta fonte, na campaña 1990-91, 16.355 persoas en Galicia con permiso para exercer este tipo de marisqueo, do que se obtiñan importantes ingresos complementarios. Este documento promovería unha reforma “a un ritmo moito máis rápido do que aconsellaría a realidade socioeconómica galega...”⁶¹⁰. Despois de 3 anos de traballo entre a consellería e as mariscadoras (1993-95), a Consellería de Pesca puxo en marcha en 1996 o Plan Galicia, un proxecto para a profesionalización do marisqueo a pé en Galicia⁶¹¹.

O marisqueo a pé supuxo tradicionalmente unha actividade moi importante á hora de complementar os ingresos familiares, e cunha taxa de feminización altísima, superior ao 95%. O proceso de profesionalización do sector marisqueiro, promovido pola administración autonómica, que ten transferidas as competencias neste campo desde 1982, estaba destinado a conseguir unha explotación máis racional dos recursos mariños, acadar unha maior produtividade dos bancos marisqueiros, e acabar co furtivismo, unha das peores lacras do mar en Galicia. Dous foron os fitos fundamentais neste proceso: o Plan de Ordenación dos Recursos Pesqueiros de Galicia publicado en 1992. E a lei 6/1993 de 11 de maio, de pesca en Galicia, onde se refunde toda a lexislación anterior en materia de pesca, marisqueo e acuicultura, e que será desenvolvida a través de todo un corpo normativo entre o que destacan o Decreto 425/1993, do 17 de decembro, polo que se refunde a normativa vixente sobre o permiso de explotación para exercer a actividade pesqueira e marisqueira⁶¹², e a Orde do 31 de maio de 1995 que regula a expedición e a revalidación dos permisos de explotación⁶¹³.

En 1993 a Confraría de Muros censaba 350 mariscadoras con carné de clase B -marisqueo a pé- fronte a 155 homes con carné A -marisqueo a flote-. Estes datos reflectían a total segregación por sexo que se daba dentro desta actividade. Xa na campaña marisqueira de 1996, posto en marcha o proceso transformador do sector, no

---

⁶⁰⁹ Xunta de Galicia (1992): *Plan de ordenación dos recursos pesqueiros e marisqueiros de Galicia*. Santiago de Compostela.

⁶¹⁰ Ibidem. P. 326.

⁶¹¹ Santasmarinas Raposo, P. (2010): “Proceso de profesionalización das mariscadoras galegas”. En García Negro, M. C. (Coord.): *Economía pesqueira. Achegas desde un curso universitario*. Sotelo Blanco, Santiago de Compostela. P. 334.

⁶¹² Publicado no DOGA do xoves, 20 de xaneiro de 1994.

⁶¹³ Publicada no DOGA do venres, 30 de xuño de 1995.

concello de Muros se puido apreciar a forte redución no número de demandas da nova modalidade de carnes de mariscadores: o permex (permiso de explotación). Naquela ocasión só foron expedidos 76 permex para marisqueo a pé, 75 deles a mulleres. Xa no ano 2015 a Confraría concedeu 71 permisos de explotación a mariscadoras. Este drástico descenso no número de licencias para exercer a actividade ten a súa orixe na implantación dunha serie de requisitos imprescindibles para acceder a este permiso, destinados a reducir o número de persoas traballando na praia.

A profesionalización do marisqueo a pé afectou basicamente ás mulleres porque os homes veñen mariscando de xeito tradicional enrolados nunha embarcación. O feito de ter que facer un curso de capacitación, pagar a seguridade social, declarar impostos cada tres meses, traballar un mínimo de días ao ano, e acreditar un mínimo de vendas para conseguir a renovación do carnet, levou a moitas mulleres a realizar esta actividade de maneira furtiva, ou a íla abandonado pouco a pouco.

O abandono da actividade por parte dun importante colectivo feminino que tiña realizado esta actividade de maneira tradicional e que non estaba preparado para afrontar o proceso de profesionalización, nunca foi un problema que preocupase especialmente a Administración Autonómica, como se pon de manifesto no Plan de Ordenación dos Recursos Pesqueiros e Marisqueiros de Galicia, no que se afirma que o número de persoas que emprega, sen dúbida excesivo, constitúe un atranco para converter o marisqueo nunha actividade que sexa a principal fonte de ingresos coa conseguinte cotización para percibir as prestacións sociais adecuadas⁶¹⁴.

O marisqueo supoñía, ao inicio deste proceso de profesionalización, na maioría dos casos, un complemento ás actividades principais desenvolvidas pola familia, e un xeito de conseguir uns ingresos puntuais, moitas veces en especie. Gran parte das capturas non tiñan como fin último a comercialización, senón o autoconsumo na unidade familiar. No ano 2015 a actividade do marisqueo a pé está en mans de profesionais, que para rendabilizar o seu traballo deben que aproveitar ó máximo as mareas, e acadar os cupos máximos de capturas permitidos. Aínda así, as diferenzas de ingresos entre as traballadoras das diferentes confrarías galegas é moi grande, e mesmo non se ten solucionado o principal atranco da actividade: o furtivismo. Gran parte da

⁶¹⁴ Xunta de Galicia (1992): Op. Cit. Pp. 413-416.

poboación nas comunidades costeiras considera que o mar é un ben de uso libre, e polo tanto non respecta a prohibición de recoller marisco na medida en que sería desexable ou aceptable.

Este proceso, promovido desde a administración, case vinte anos despois do seu inicio aínda non permitiu a estas profesionais do marisqueo acadar na maioría dos casos uns ingresos anuais relevantes, e acabar co furtivismo e coa consecuente sobreexplotación dos bancos marisqueiros. Pero tivo efectos beneficiosos no proceso de toma de conciencia das mulleres como traballadoras do mar, da necesidade de asociarse e organizarse para facer visibles os seus problemas dentro dun sector fortemente masculinizado, e onde o peso feminino nos órganos de decisión das confrarías sempre foi moi feble.

Ao inicio dos anos 2000, a confraría de Muros participou nun plan financiado e posto en marcha pola Xunta de Galicia, coa aportación de fondos europeos, xunto con outras 9 de Galicia, centrado no preengorde da ameixa fina en praia, para logo nunha segunda fase sementala nos bancos marisqueiros.

Posteriormente o Plan Galicia, posto en marcha pola administración, cun investimento de 8.197.805 € en Galicia⁶¹⁵, permitiu ampliar esta experiencia a outras confrarías e a outras especies, e experimentar coa reintrodución de especies existentes no medio, pero non na cantidade suficiente como para iniciar a súa explotación comercial. Sería o caso da ostra na Ría de Muros.

Con fondos europeos contratábanse o biólogo e o técnico que se ocupaban desta tarefa do cultivo de ostra en bolsas, fixadas á area, e que en Muros non funcionou pola súa alta mortalidade. Este Plan Galicia, que en Muros tivo a súa última acción na campaña de 2004-2005 fixo que aumentasen considerablemente as tarefas desenvolvidas pola confraría, e en consecuencia, o seu persoal, xa que tamén se incluían as tarefas de vixilancia dentro das súas responsabilidades.

Por outra banda, a confraría tamén xestionou un proxecto de recollida de cunchas para espallar pola ría co obxectivo de facilitar a fixación natural da ostra.

---

⁶¹⁵ Santasmarinas, P. (2006): “Ten futuro o marisqueo?”, *Revista Galega de Economía*, vol. 15, nº. 1, pp. 245-250.

Algúns destes proxectos tiveron continuidade ao longo do tempo como o do cultivo da ameixa, que incluían as tarefas de semente, rareo, ou vixilancia dos bancos, pero outros, como o de engorde de ostra en praia, non resultaron exitosos.

Pero todos eles influíron enormemente no cambio de mentalidade entre as mariscadoras, e na súa toma de conciencia como traballadoras do mar. No ámbito destes proxectos obtíñan formación, e carga de traballo a maior parte do ano. Polo que a súa actividade, e os ingresos derivados, deixaron de ser puntuais, o que fixo factible pagar impostos e acceder ás prestacións sociais derivadas.

2. Cultivo de mexillón en bateas.

Outra actividade con raizame na comunidade é a da acuicultura, e en concreto o cultivo de mexillón en bateas. Na ría de Muros-Noia, segundo datos do Consello Regulador da Denominación de Orixe Mexillón de Galicia, existen 103 bateas distribuídas en 4 polígonos (2014). A maioría dos concesionarios pertencen á Asociación de Produtores Mexilloeiros da Ría de Muros e Noia.

Nos labores levados a cabo nas bateas e nos barcos auxiliares traballan algunhas mulleres, que son enroladas con contratos temporais nas campañas de recollida, e que se ocupan de tarefas relacionadas coa limpeza e clasificación do molusco. Este número sempre é moi reducido desde a mecanización da maior parte das actividades, 3 mulleres no caso de Muros para o ano 2012.

Imaxe 4. Manipulación do mexillón a bordo dunha embarcación auxiliar. Muros

Fotografía: A. Piñeiro (25-09-2001)

Os fondos europeos e autonómicos beneficiaron o sector do cultivo do mexillón en batea⁶¹⁶, primeiro a través de liñas de crédito que permitiron aos pequenos produtores, maioritarios no sector, unha importante renovación da flota auxiliar e a modernización das bateas.

En segundo lugar, a través da remodelación do porto, e da creación de novas ramplas adaptadas ás necesidades dos bateiros, o que facilitou o achegamento dos camións aos barcos auxiliares nas manobras de descarga.

Tamén se viron directamente beneficiados por estes fondos a través das campañas publicitarias de fomento do consumo de mexillón, da creación do selo de calidade do mexillón galego, e da mellora da percepción de súa imaxe en canto á seguridade alimentaria, polos problemas xerados polas mareas vermellas.

⁶¹⁶ Sobre este tema é relevante consultar os traballos:

-Rodríguez Rodríguez, G., García Negro, M. C., Villasante, S., Carballo, A. (2007): “El papel de las Administraciones Públicas en el cultivo del mejillón en Galicia”, *XXXIII Reunión de Estudios Regionales*, León, 15 e 16 de novembro de 2007.

- Rodríguez Rodríguez, G., Villasante, S., García Negro, M. C., Carballo, A. (2008): “Las políticas públicas en el desarrollo de la miticultura en Galicia: el papel de la Unión Europea”, *Revista Galega de Economía*, vol. 17, nº 1, páxs. 1-24.

3. Desenvolvemento de proxectos acuícolas experimentais.

Tamén resulta relevante destacar a posta en marcha no concello de proxectos acuícolas innovadores e experimentais, financiados con fondos europeos. É o caso do proxecto liderado pola empresa Galician Marine Aquaculture⁶¹⁷ en Tal (Muros), centrado no cultivo de especies mariñas de alta cotización destinadas aos mercados internacionais. Creada en 2003, na actualidade cultiva peneira, tamén chamada orella de mar ou abalon⁶¹⁸, aplicando técnicas innovadoras tanto na cría como na comercialización global do produto. Aínda non se dispón da primeira colleita, que se espera para finais de 2015. A empresa declara como obxectivo o de converterse no primeiro produtor europeo, acadando as 350 toneladas anuais en 2020, procurando os maiores estándares de calidade e seguridade alimentaria⁶¹⁹.

Esta empresa, cunha aposta medioambiental moi clara a través dunha estratexia de produción e xestión sustentable, naceu dunha *spin off* da Universidade de Santiago de Compostela, e conseguiu que o concello de Muros apostase pola súa iniciativa de cultivo de peneira e o declarase de Interese Estratéxico Social para o municipio no 2004⁶²⁰. O longo proceso para a obter os terreos, e as autorizacións e licencias, tanto para a construción da nave como para a posta en marcha da actividade, culminou no ano 2012 coa posta en marcha da planta de A Piel (Muros). Podemos ver a súa localización no Mapa 1 do Anexo 2.

O Goberno autonómico prestou todo o seu apoio a este proxecto, que presentaba en 2011 como o indicador de reactivación da produción acuícola en Galicia, e o símbolo de que o Goberno traballaba para recuperar o liderado acuícola para Galicia tras anos de estancamento. Así afirmábase que esta planta xeraría máis de 120 empregos, 54 directos e máis de 70 postos indirectos, correspondentes a actividades como o mantemento, e a recolección e aprovisionamento de algas, para alimentar as orellas de mar⁶²¹. Queda por ver se se consegue acadar este obxectivo, aínda que a priori parece que se teñen xerado

⁶¹⁷ <http://gmaquaculture.com/galician-marine-aquiculture/>

⁶¹⁸ As variedades que se producen son a *Haliotis tuberculata*, e a *Haliotis discus hannai* ou abalón xaponés.

⁶¹⁹ UNE EN ISO 22000: 2005 y EMAS

⁶²⁰ A corporación municipal aprobou por unanimidade a instalación da planta o 6 de xullo de 2004. Publicado en La Voz de Galicia, 7 de julio de 2004.

⁶²¹ Publicado na “Referencia do Consello da Xunta de Galicia que tivo lugar en San Caetano, o día 20 de xaneiro de 2011, baixo a presidencia do Sr. D. Alberto Núñez Feijóo”, Xunta de Galicia, paxs. 6 e 7.

unhas expectativas moi altas para unha instalación que aínda se atopa nas primeiras frases de produción.

Outro dos cultivos acuícolas con forte impacto no concello é o do cultivo de salmón en gaiolas. No ano 2011 instaláronse dúas gaiolas experimentais, en virtude dunha concesión outorgada á empresa North West Food. Localizáronse en Louro, nun polígono destinado a cultivos mariños pero baleiro nese momento, e procedían de Ribeira, desde onde, e segundo o Goberno galego, se facía recomendable o seu traslado por problemas de masificación de cultivos na Ría de Arousa.

Aínda que non resultan habituais as accións coordinadas dos diferentes colectivos de traballadores do mar, debido a maioría das veces a conflitos de interese, nesta ocasión houbo un rexeitamento unánime a este modelo de cultivo tanto parte das organizacións con intereses ambientalistas, como por parte do sector, e que provocou a acción conxunta das confrarías de Portosín, Porto do Son, Muros e Noia. Proliferaron as manifestacións, e declaracións contrarias á implantación deste cultivo⁶²², pero que non conseguiron o seu obxectivo. O Goberno Autonómico mantivo unha postura bastante ambigua, declarando non apoiar esta instalación, pero defendendo o seu mantemento alegando que era unha situación herdada da etapa anterior, de diferente cor política. Neste sentido, foron numerosas as declaracións contraditorias de altos funcionarios da Xunta en relación a este proxecto⁶²³, que finalmente se instalou en Muros.

Os subsectores locais da pesca e o marisqueo consideraban que a introdución deste cultivo de salmón na ría podería afectar á calidade das augas e reducir a súa produtividade. A empresa concesionaria instalou 2 gaiolas nunha primeira fase no ano 2011, co obxectivo de producir 150 toneladas de salmón ao ano. Unha terceira foi

---

⁶²² “O mar de Muros rexeita frontalmente as xaulas de salmón”, Que pasa na costa. Diario dixital da Costa da Morte, 15 de marzo de 2011.

“Más de 200 embarcaciones se concentran en la ría de Muros contra las jaulas de salmón”, El mundo, 17 de marzo de 2011.

“Casi mil pescadores protestan por el envío de las jaulas de salmón a Muros”, Faro de Vigo, 19 de marzo de 2011.

⁶²³ “La Xunta recuerda que los informes avalan las jaulas de salmón en la ría de Muros-Noia”, La Voz de Galicia, 16 de septiembre de 2011. Neste artigo recóllense declaracións da Conselleira de Pesca que afirma que “este emprazamento conta con todos os informes técnicos positivos e favorables”. Pola contra o Director Xeral de Competitividade e Innovación Tecnolóxica, Juan Maneiro, tiña declarado na Comisión oitava do Parlamento de Galicia que “la Xunta no comparte este modelo de cultivo mientras no sea viable social, económica y ambientalmente”, publicado no Faro de Vigo, o 17 de decembro de 2010, “Mar estudia trasladar las jaulas de salmón de Arousa a un polígono vacío de cultivos marinos en Muros”.

instalada en xuño de 2014, e a autorización do goberno autonómico permitiríalle fixar ata 6 gaiolas, aínda que o proxecto empresarial contemplaba un total de 18, e unha planta en terra, co que se xerarían de 120 a 140 empregos⁶²⁴.

Por outra banda, as queixas motivaron unha pregunta parlamentaria do Grupo Socialista no ano 2011 relativa ao carácter experimental ou temporal desta concesión, sobre o futuro da mesma, e sobre os seus impactos ambientais e sociais⁶²⁵, que non tivo resposta por parte do goberno. No ano 2013 volveu repetirse unha pregunta similar, relativa ao mesmo proxecto, e tamén asinada polo Grupo Parlamentario Socialista⁶²⁶, que esta vez obtivo resposta nese mesmo ano. O goberno autonómico informa de que a autorización dispón dos informes técnicos, biolóxicos e ambientais necesarios, e que as alegacións que en 2010 presentaran varias confrarías e asociacións de produtores de mexillón foran avaliadas e desestimadas polo Cluster de Acuicultura de Galicia e a Universidade de Vigo. Esta resposta sempre se refire aos posibles impactos das dúas gaiolas experimentais, pero non se fai referencia ao proxecto empresarial completo⁶²⁷.

En relación a este proxecto, a Comisión de Peticións da UE aceptou a trámite en 2012 a denuncia da flota artesanal e dos ecoloxistas contra esta autorización da Xunta. Unha denuncia interposta pola Asociación de Armadores de Artes Menores de Galicia (Asoar-Armea) e as asociacións ecoloxistas Adega, Verdegala, Salva la Selva, Greenpeace, e Ecoloxistas en Acción, que finalmente non foi estimada por este organismo.

No ano 2015 continúa a produción, aínda que a autorización é temporal e permite o cultivo experimental, polo que queda pendente saber se a administración autonómica apostará por este modelo, en contra de todo o sector local, e concederá a autorización definitiva, escudándose na necesidade de reactivar o cultivo acuícola en Galicia. En todo caso, a mortalidade é moi alta neste cultivo, sobre todo nos meses de verán onde se rexistran altas temperaturas da auga no interior da ría.

⁶²⁴ “El plan para criar salmón “de ría” en Muros prevé una planta”, El Correo Gallego, 18 de marzo de 2011.

⁶²⁵ Pregunta á Mesa do Parlamento de Galicia, de 13-04-2008, N° Rexistro 63804, asinada por 4 deputados do Grupo Parlamentario dos Socialistas de Galicia.

⁶²⁶ Pregunta á Mesa do Parlamento de Galicia, de 02-02-2013, N° Rexistro 2893, asinada por 3 deputados do Grupo Parlamentario dos Socialistas de Galicia.

⁶²⁷ Resposta da Consellería de Medio Rural e do Mar, recibida no Parlamento o 14 de agosto de 2013, con rexistro 10963.

Para concluír, apuntar que quizais a estratexia desenvolvida nas últimas décadas pola comunidade de Muros foi moito máis clásica desde o punto de vista económico: ante a limitación de acceso ao recurso, e o esgotamento progresivo das especies obxectivo tradicionais, os armadores locais iniciaron procesos de internacionalización e de procura de novos caladoiros. Esta maneira de proceder resultaba común á seguida na maioría dos portos galegos con flota litoral e de altura e grande altura. Pero se nun primeiro momento esta procura se realizou con buques galegos, tentando acceder a caladoiros comunitarios en función das cotas dispoñibles, e internacionais, a través de acordos con terceiros países, máis adiante a estratexia completouse con inversións en busques doutras CC AA, especialmente de Asturias, ou doutras nacionalidades, na maioría dos casos Portugal, para acceder en mellores condicións a caladoiros tradicionais, por exemplo ao Cantábrico Noroeste, con maiores cotas de pesca e sen as limitacións de descanso dominical (ao que non están obrigados os buques lusos).

Así, moitos dos armadores locais, que posúen barcos de bandeira portuguesa, na práctica utilizan as instalacións do porto, aínda que os seus buques non aparezan no Rexistro de Buques Pesqueiros de Galicia. Esta situación afecta especialmente aos buques arrastreiros que faenan no caladoiro nacional. Segundo fontes da confraría, en marzo de 2015 existían 11 arrastreiros lusos de capital muradano, e o seu patrón maior ten manifestado a súa compracencia con esta situación pola oportunidade de traballo que ofrece á poboación local ⁶²⁸.

Os armadores da localidade constitúen empresas en Portugal, polo que estes barcos seguen a ser portugueses e as cotas coas que traballan continúan a estar baixo o control do goberno portugués a través do diario electrónico para o rexistro e transmisión dos datos de desembarco de pesca dos barcos (DEA), xa que non se poden facer intercambios nin traspasos de cotas entre barcos de diferentes estados membros.

Pero esta situación, que desde a comunidade se percibe como unha nova oportunidade para empresarios e mariñeiros da zona, non deixa de ser unha fraude ao espírito da PPC, polo feito de que se financie con fondos europeos a paralización

---

⁶²⁸ “El 74% de la flota de Muros ya tiene bandera portuguesa”, La Voz de Galicia, 17 de marzo de 2015.

definitiva de barcos galegos para investir eses fondos en barcos adquiridos en Portugal, e que traballarán no mesmo caladoiro que o facían os despeizados. A Consellería de Medio Rural e do Mar destinou 10,3 M€ para a paralización definitiva de buques pesqueiros afectados polo plan de xestión integral da pesca de baixura no caladoiro nacional do Cantábrico-Noroeste⁶²⁹. Esta situación é denunciada polo sector a través da Comisión sectorial do arrastre no Consello Galego de Pesca que considera inaceptable que se estean despeizando buques de pouco máis de 10 anos de antigüidade para mercar outros en Portugal máis vellos e en peores condicións. Algúns empresarios chegan a afirmar que a metade dos 30 arrastreiros portugueses que traballan no Cantábrico Noroeste en virtude do acordo de pesca entre España e Portugal⁶³⁰ teñen propietarios galegos⁶³¹.

6.6.3. Ribeira

En Ribeira, un dos principais portos galegos, os problemas derivados do furtivismo e pesca ilegal son numerosos, se cabe maiores que noutros portos pola importancia que aquí adquire a flota industrial e polo peso das grandes empresas dedicadas á pesca extractiva e á comercialización da produción. A esta situación, hai que unir a estratexia de internacionalización desenvolvida por armadores ribeirenses, ante a falta de cotas nos caladoiros español e comunitario, e que é común á desenvolvida noutros portos de Galicia⁶³².

⁶²⁹ ORDE do 30 de decembro de 2014 pola que se establecen as bases reguladoras para a concesión, en réxime de concorrència competitiva, das axudas á paralización definitiva dos buques pesqueiros, cofinanciadas nun 75 % co Fondo Europeo de Pesca, e se convocan para o exercicio 2015, tramitada como anticipada de gasto, publicada no DOGA 21 de xaneiro de 2015.

⁶³⁰ Este acordo pesqueiro entre España e Portugal data do ano 1986, foi revisado en 2003, e volveu asinarse en 2014: *Acuerdo sobre condiciones de ejercicio de la actividad de las flotas española y portuguesa en las aguas de ambos países entre el Reino de España y la República Portuguesa, hecho en Bruselas el 24 de marzo de 2014*, publicado no Boletín Oficial de las Cortes Generales, Serie A, 19 setembro de 2014, nº 320.

⁶³¹ “Armadores gallegos piden el desguace para comprar arrastreros en Portugal”, La Voz de Galicia, 7 de maio de 2015.

“Barcos portugueses fichan talentos entre la plantilla del arrastre español”, La Voz de Galicia, 26 de febreiro de 2015. Recollense unas declaracións do Torcuato Teixeira, secretario xeral de Pescagalicia, neste sentido.

⁶³² Para afondar no tema das estratexias de internacionalización da propiedade dentro do sector pesqueiro galego é interesante consultar Varela Lafuente, M. (2002): “El caso de los buques de empresas gallegas de bandera no española (quota-hopping). En *La pesca gallega en el escenario internacional*, Fundación Caixa Galicia. Santiago de Compostela. Tamén El caso quota hopping en el contexto de la política pesquera común

Segundo fontes da confraría, a redución dos caladoiros comunitarios e internacionais obrigou aos barcos de Ribeira a abandonar este porto base para integrarse en sociedades mixtas, e a buscar pavillón en terceiros países. Estamos a falar de arrastreiros con capital e tripulacións do municipio que traballan no Gran Sol, de palangreiros de fondo en augas de Namibia e Mauritania, e de espadeiros que faenan en Brasil, Perú e Chile.

Esta dispersión de barcos con vinculacións fortes con empresas e con tripulacións do municipio por caladoiros de todo o mundo ocasiona moitas veces que se relacionen con este porto embarcacións acusadas de pesca ilegal, de sobrepesca, ou de explotacións dos recursos mariños de terceiros países.

Como exemplo destacado, en Ribeira teñen base dous buques que acumulan numerosas denuncias a nivel internacional, nalgúns casos por verse envoltos en acusacións de pesca ilegal, e noutros casos por prácticas pesqueiras pouco sustentables. Estamos falando do *Albatún Tres*, un buque dedicado á pesca do cerco, construído en 2004 nos estaleiros Barreras de Vigo que, con 3.200 TRB e 6.998 CV, Greenpeace afirma que é o maior atuneiro construído, e inclúeo na lista dos 20 buques máis destrutivos e voraces do mundo (*monster boats*)⁶³³. Nesta mesma lista aparece outro buque con base en Ribeira, o *Albacora Uno*, tamén construído no estaleiro Barreras, en 1996.

Domínguez Torreiro, M.; Freijeiro Álvarez, A. e Varela Lafuente, M. M. (2002): “El caso del quota hopping en el contexto de la Política Pesquera Común, *Economía Agraria y Recursos Naturales*, vol. 2, issue 02, pp. 133-151.

⁶³³ Greenpeace mantén unha web cunha descripción destes buques e denuncia as súas actividades en <http://www.greenpeace.org/espana/es/Trabajamos-en/Defensa-de-los-oceanos/pescasostenible/conoce-a-los-monster-boats/>. En novembro de 2014 publicou un informe sobre o tema chamado *Monster Boats. The scourge of the ocean. The destructive concentration of power and quotas in the EU fishing Industry*.

Imaxe 5. Buque atuneiro Albacora Uno

Fonte: Greenpeace.org

Estes dous buques pertencen a empresa Albacora S. A. con sedes en Bilbao, Bermeo, Madrid e Cádiz, e son acusados por Greenpeace de contribuír á sobrepesca a nivel global. Esta organización organizou varias campañas de protesta contra a súa actividade, como a que se fixo contra o *Albatún Tres* en 2008, nas Illas Phoenix (Kiribati)⁶³⁴. Ademais, para o caso do *Albacora Uno*, a esta acusación engade as de pesca ilegal, e de prácticas pesqueiras prohibidas en augas do Pacífico, baseándose en informes de varios organismos de xestión como a Comisión Interamericana do Atún Tropical (IATTC)⁶³⁵, a Autoridade de Recursos Mariños das Illas Marshall (MIMRA), ou da República de Nauru, e ao que se lle impuxeron multas por un importe conxunto superior aos nove millóns de euros. O Goberno Español declarou en 2010 que tiña aberto un expediente administrativo ao *Albacora Uno* por posibles actividades ilegais na costa dos EE.UU., e polos que a empresa foi condenada a pagar 7,4 M de €, que finalmente se reduciron a menos de 4, e que aínda así se considerou a maior sanción civil imposta ata ese momento pola NOAA⁶³⁶. O pago desta sanción, sempre segundo datos de Greenpeace evitou que o buque fose incluído na lista negra da WCPFC⁶³⁷, o que lle tería ocasionado graves restricións de acceso ao caladoiro.

⁶³⁴ https://www.youtube.com/watch?v=y2sXJ_zpIvs

⁶³⁵ A NOAA inclueu ao *Albacora Uno* no seu informe anual ao Congreso dos EE.UU. como presunto responsable do descarte dunha tonelada de atún listado, violando a resolución IATTC C-11-01. NOAA (2013): *Improving International Fisheries Management. Report to Congress*, pax. 31, www.nmfs.noaa.gov/ia/.

⁶³⁶ NOAA: Administración Nacional Oceánica e Atmosférica de EE.UU.

⁶³⁷ WCPFC: Comisión de Pesca do Pacífico Occidental e Central

Imaxe 6. Buque atuneiro Albatún Tres

Foto: Greenpeace.org

A empresa propietaria, Albacora S. A., afirma que os seus buques non practican pesca ilegal, e que pescan no marco de acordos internacionais subscritos coa UE. Pola súa banda o sector, representado pola Confederación Española de Pesca (Cepesca), que agrupa ao 95% da flota de altura, e o Cluster Marítimo Español⁶³⁸ rexeitan as acusacións de Greenpeace e advirten que a ONG non contrasta as fontes e descoñece o funcionamento do sector pesqueiro. Pola súa parte, o Ministerio de Agricultura, Alimentación e Medio Ambiente español (MAGRAMA) cuestiona o informe de Greenpeace sobre Monster Boats e a inclusión de 5 buques españois no mesmo, alegando que tanto a UE como o estado español aplican normas e regulamentos que respectan os recursos pesqueiros, e que dispoñen de sistemas de vixilancia e control para evitar a pesca ilegal⁶³⁹.

Unha cuestión delicada é a do feito de que estes buques recibiron subvencións públicas procedentes da UE. Segundo Greenpeace –usando como fonte Fishsubsidy.org, o *Albatún Tres* recibiu axudas en 2002 por importe de 4.935.360 €⁶⁴⁰. Por outra banda, o grupo Albacora, propietario dos dous buques citados, beneficiouse segundo a mesma fonte de 1.166.432 € das contribucións anuais da UE en relación aos acordos de

⁶³⁸ <http://www.clustermaritimo.es/>

⁶³⁹ Nota de prensa do MAGRAMA publicada o 6 de novembro de 2014, que leva por título: El Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente rechaza el informe sobre los denominados “buques monstruos” por su falta de rigor sobre la realidad de la flota española. <http://www.magrama.gob.es/>

⁶⁴⁰ FishSubsidy, Albatun Tres – Fishsubsidy payment. <http://fishsubsidy.org/ES/vessel/ESP000026123/albatun-tres>

asociación no sector pesqueiro entre 2006 e 2011⁶⁴¹. A esta mesma empresa tamén se lle concederon axudas procedentes da Secretaría General de Pesca Marítima para a constitución de sociedades mixtas⁶⁴².

Parece patente polo tanto o cruce de acusacións entre as organizacións de protección ambiental, o sector, e a propia administración, a quen por un lado se culpa de non establecer ríxidas medidas de loita contra a pesca ilegal, e por outro de non defender de maneira clara os intereses do sector, e polo tanto das comunidades locais.

Pero non son só estes dous buques –Albacora Un, e Albatún Tres– os que están no punto de mira das ONGs e do Goberno estatal. Existen outros buques con numerosas sancións por pesca ilegal aos que se relaciona con empresas pesqueiras con base neste municipio galego. Estamos a falar de barcos que non teñen base neste porto, e que na maioría dos casos navegan baixo bandeiras de conveniencia, que cambian de nome con relativa frecuencia, pero aos que se relaciona con empresas de Ribeira, e nos que parte das tripulacións procede deste municipio. Tanto Greenpeace como o *Consortio Internacional de Periodistas de Investigación (ICIJ)* teñen publicado numerosos informes que sinalan que algunhas destas empresas seguen recibindo axudas públicas pese ás prácticas ilegais que realizan⁶⁴³. Empresas entre as que destaca *Vidal Armadores*, acusada de posuír barcos que traballan baixo bandeiras de conveniencia, pesca sen licenza, utilización de aparellos ilegais, captura de especies protexidas, vulneración de cotas, falsificación de documentación e de etiquetaxe, e de obstaculizar as inspeccións dos organismos de control. Estes informes incluso chegan a afirmar que estas empresas teñen unha dobre flota, legal e ilegal, que empregan segundo a súas necesidades⁶⁴⁴.

⁶⁴¹ Profundo Report. Direct and indirect support to Spanish tuna Companies; FishSubsidy. Albatun Tres — Fish Subsidy payments. <http://fishsubsidy.org/ES/vessel/ESP000026123/ALBATUN%20TRES>

⁶⁴² 764.032€ de subvención en 2005, procedentes da Secretaría General de Pesca Marítima, BOE N°. 90, venres, 15 de abril de 2005.

⁶⁴³ A reportaxe de Kate Wilson e Mar Cabra “Pescadores de Lista Negra” foi publicada en varios idiomas e en diferentes medios de comunicación. Recolle prácticas ilegais do grupo de empresas de Ribeira Vidal Armadores, e incide en que este grupo beneficiase desde 1996 de subvencións procedentes de fondos europeos orientados á pesca. En España, entre outros medios, foi publicado un extracto por El País, o 2 de outubro de 2011. E pode consultarse en http://elpais.com/diario/2011/10/02/domingo/1317527559_850215.html

⁶⁴⁴ “Gobernos consentem e subsidiam armadora vinculada à pesca ilegal”, Novas da Galiza, nº 16, 15 de novembro a 15 de decembro de 2011.

Aínda que a lista de acusacións que recollen estes informes en poucos casos rematan en sentenzas firmes contra as armadoras, esta empresa de Ribeira acumula numerosas sancións contra barcos nos que ten participación de capital.

As organizacións ecoloxistas e a UE acusan aos gobernos español e galego de non actuar con contundencia contra as prácticas ilegais deste empresa, e as administración alegan falta de probas concluíntes para actuar. Incluso de problemas legais para poder facelo⁶⁴⁵.

O Comisario Europeo de Pesca Joe Borg remitiu en 2006⁶⁴⁶ unha carta á ministra Elena Espinosa, instando ás autoridades españolas a actuar contra Vidal Armadores pola participación de buques explotados por esta empresa en prácticas de pesca ilegal, non declarada e non regulamentada (INDR), polos menos desde 2002, e a tentar recuperar as axudas que a esta empresa lle foran concedidas no marco do IFOP. Tamén se recomendaba nesta carta que non se lle concedesen novas axudas.

Pero as subvencións seguiron chegando. En todo caso, e como mostra das numerosas declaracións en ambos os dous sentidos desde a década de 1990, citamos as comunicacións do MAGRAMA sobre as actuacións en relación con determinados buques implicados en pesca ilegal en augas reguladas pola CCAMLR. Na comunicación de abril de 2006⁶⁴⁷ recoñecía-se que o Gallaecia, de Vidal Armadores, fora acusada de transferir pesca a un buque ilegal da mesma empresa. Na comunicación de marzo de 2009⁶⁴⁸ cítanse as actuacións contra os barcos Gallaecia e Paloma V, ambos titularidade de Vidal Armadores, e certifícase que as axudas verificadas pola Secretaría General del Mar a esta empresa ascenden aos 2,8 M€ procedentes do IFOP: 1,5M€ en 2002 para a construción do Gallaecia; e 1,3 M€ en 2004 para un proxecto piloto de pesca experimental. Para agravar a situación, Greenpeace corrixe a información aportada polo

---

“Espanha investiga por pesca ilegal armadora de Ribeira subsidiada com milhões”, Novas da Galiza, nº 146, 15 de marzo a 15 de abril de 2015.

“Pirate Fleet owner convicted of fish fraud”, Kate Wikson, Mar Cabra: Looting the Seas, 17 de novembro de 2011, <http://www.publicintegrity.org/>

⁶⁴⁵ Fernández, M. (2012): “La UE presiona para que la Xunta no dé 4 millones a un acusado de pesca ilegal”, *El País*, 19 de marzo de 2012.

⁶⁴⁶ 15 de marzo de 2006. Fonte: Carta filtrada á prensa por Greenpeace.

⁶⁴⁷ Sala de Prensa, MAPA, 7 de abril de 2006.

⁶⁴⁸ Actuaciones del MARM en relación con determinados buques implicados en pesca ilegal en aguas reguladas por la CCAMLR, MAGRAMA, Sala de Prensa, 3/05/2009

Ministerio, e aportando datos publicados no BOE, afirmaba que as axudas a esta empresa ascendían a 4,5 M€.

- 1.511.808 € para a construción do buque Gallaecia en 2002, BOE N°. 53, luns 3 de marzo de 2003.
- 377.952 euros para a construción de buques en 2004, BOE N°. 90, venres, 15 de abril de 2005.
- 1.310.562 euros para unha acción piloto de pesca experimental en 2004, BOE N°. 90, venres, 15 de abril de 2005.
- 1.302.549 euros para unha acción piloto de pesca experimental en 2005, publicada no BOE N°. 53, venres, 3 de marzo de 2006.

Esta mesma organización Greenpeace afirma que a empresas deste entramado societario controlado por Vidal Armadores continúa a outorgárselles subvencións, como a recibida por importe de 6.594.148,04 euros cofinanciados polo FEP, a Consellería do Mar, e o MAGRAMA, a Biomega Nutrición para abrir una fábrica de aceite de peixe Omega 3⁶⁴⁹.

Despois de todos os anos de acusacións mutuas, con argumentos que foron desde escaso interese en perseguir esta piratería, á falta de probas, ou á imposibilidade de actuar contra buques baixo bandeiras de conveniencia e suxeitos a lexislacións máis febles na loita contra a pesca INDR, non se teñen tomado medidas que resultasen efectivas para atallar este problema, que sigue de plena vixencia en 2015.

En xaneiro de 2015 foi detido pola mariña de Nova Zelandia o buque Shingua, con bandeira de Nova Guinea por pescar en augas onde non estaba autorizado. Demostrouse que este barco era o antigo Paloma V, que tiña cambiado de nome en varias ocasións desde 2008, e tamén de pavillón: Namibia, Mongolia, Tanzania, Indonesia e finalmente Nova Guinea⁶⁵⁰.

Así, en marzo de 2015, a Administración Española puxo en marcha a chamada *Operación Sparrow*, para investigar a vinculación de varias armadoras galegas, entre

⁶⁴⁹ Investigación en el Océano, Greenpeace, Número 1, Outono 2011. Esta subvención aparece recollida na lista de beneficiarios do FEP publicada polo MAGRAMA, con ano de asignación en 2009 e ano de pago final en 2012.

⁶⁵⁰ Méndez, Rafael (2015): “Golpe al gran pirata gallego”, El País, 20 de xuño de 2015.

elas Vidal Armadores, con navíos acusados de piratería⁶⁵¹. En virtude desta operación iniciáronse expedientes sancionados a 7 empresas relacionadas con Vidal Armadores, pola xestión de catro barcos incluídos na lista de pesca ilegal da CCRVMA, que son os Kunlun, Songhua, Yongding e Tiantai. Por outra banda, o MAGRAMA advirte de que *“el Ministerio va a proceder de manera inminente a abrir expedientes sancionadores a cincuenta tripulantes españoles por su enrolamiento en dichos barcos durante los últimos años, en contra de la prohibición expresa del reglamento comunitario de lucha contra la pesca ilegal no declarada y no reglamentada, así como por no comunicar a la Secretaría General de Pesca el enrolamiento en puestos de mando en buques abanderados por un tercer país”*⁶⁵².

Estas actuacións do Goberno español están amparadas pola reforma da Lei 33/2014 de Pesca Marítima do Estado, de 26 de decembro, que inclúe medidas para prever e eliminar a actividade de buques apátridas ou con bandeiras de conveniencia⁶⁵³.

A Administración estatal, na súa loita contra estes abandeiramentos de interese, ten creado a finais de 2013 o Rexistro Especial de Empresas de Buques de Pesca Españoles (RESAE), destinado a buques dedicados exclusivamente á captura de túnidos e especies afíns que traballen en augas internacionais⁶⁵⁴. O obxectivo de creación deste rexistro é dobre: por unha banda evitar a perda de barcos de pavillón español, aumentar a competitividade da flota española a través da aplicación de desgravacións fiscais e das cotas á Seguridade Social aos barcos rexistrados. E a loita contra a INDR evitando os abandonos de pavillón español a favor de países terceiros con menor control da pesca ilegal.

No fondo desta polémica atopamos o enfrontamento entre dous modelos de pesca moi diferentes. Por unha parte, o goberno e o sector pesqueiro – fundamentalmente o segmento industrial-, quen apoiados en subvencións públicas tratan

---

⁶⁵¹ Comunicados de Prensa do Ministerio de Agricultura, Alimentación y Mediambiente español en relación á Operación Sparrow, con datas dos días 12 e 13 de marzo de 2015. Non se citan as empresas que están sendo investigadas, dato que se obtén a partir das fotografías e información complementarias publicadas pola prensa local (El Correo Gallego, 13 de marzo de 2015, La Voz de Galicia, 12 de marzo de 2015).

⁶⁵² Comunicado del Ministerio de Agricultura, Alimentación y Medio Ambiente sobre el inicio del proceso sancionador de la *Operación Sparrow*, 19 de junio de 2015. Hai que sinalar que os cidadáns españois teñen obrigación de comunicar á Secretaría Xeral de Pesca se se enrolan en postos de mando en barcos de países terceiros. Ademais, teñen prohibido embarcarse en buques incluídos en listas negras por operar ilegalmente.

⁶⁵³ Publicada no BOE 313 do 27 de decembro de 2014.

⁶⁵⁴ Orden AAA/2406/2013, de 23 de decembro, publicada no BOE 307 do martes 24 de decembro de 2013.

de continuar mantendo o nivel de emprego e os beneficios de flotas de altura e grande altura, que pescan en caladoiros internacionais, pero que repercuten directamente nas economías locais altamente dependentes da pesca, como é o caso de Galicia.

E por outro lado numerosos colectivos de defensa do medio ambiente, tanto ONGs como asociación, fundacións, e organismos científicos concienciados da necesidade de volver a formas de produción máis sustentables. Preocupados pola progresiva redución de stocks de moitas especies mariñas, e polo empobrecemento das comunidades litorais dos estados que asinan acordos de pesca coa UE para ceder a explotación de gran parte dos seus recursos naturais. Son colectivos que inciden na idea de que a pesca artesanal e os pescadores locais que utilizan métodos artesanais se ven prexudicados pola acción de grandes buques que desenvolven unha pesca industrial nas proximidades das súas costas, pero que está avalada legalmente en virtude de acordos internacionais.

Esta constante sobreexposición a sancións e acusacións de pesca ilegal amosan unha gran relevancia en Ribeira pola importancia da flota industrial, e polo proceso de internacionalización na propiedade de barcos que foron construídos con capital local, e axudas europeas, estatais e autonómicas, pero que resultaron expulsados da flota española polas cada vez maiores dificultades de acceso aos recursos, e polas oportunidades de traballo xurdidas en relación aos acordos de pesca con terceiros países, a creación de sociedades mixtas, ou directamente á procura de bandeiras de conveniencia.

6.7. O PAPEL DAS AXUDAS COMUNITARIAS.

Como xa se ten comentado ao longo do traballo, resulta difícil delimitar de maneira precisa o papel que xogan as axudas públicas na evolución do sector pesqueiro. Por iso, e co obxectivo de acadar unha visión xeral, recurriremos ao estudo das medidas concretas financiadas por axudas públicas, tanto europeas, como estatais e autonómicas.

A análise destes pagos -tanto das cantidades investidas, como daqueles obxectivos nos que se concentran- vannon dar idea de cómo cada comunidade ten aproveitado os recursos públicos para reestruturar a súa economía no marco do sector pesqueiro.

Nalgunha das tres comunidades analizadas o peso destas inversións é incuestionable, tanto polo seu volume como polo impacto xerado no territorio, mentres que noutras esta importancia se vai diluindo debido á presenza de estratexias empresariais, nas que son importantes as subvencións públicas, pero que se moven de maneira autónoma ás mesmas, e que son capaces de integralas en beneficio propio, de maneira moitas veces allea ao propio espírito e obxectivos pretendidos cando foron deseñadas.

Así, en Lira o impacto das axudas públicas é visible na evolución do sector, no tipo de actividades emprendidas, e incluso no desenvolvemento físico de infraestruturas vinculadas ao porto e ao propio sector pesqueiro. Pero en Muros e en Ribeira este impacto é clarísimo na supercicie do porto e nas infraestruturas portuarias, pero non tanto no caso doutras medidas financiadas polo IFOP e FEP, menos importantes no conxunto das actividades económicas municipais.

Imos realizar unha análise das inversións pagadas a empresas e organismos, procedentes de fondos públicos, desde o ano 1995 ao 2013 a partir de dúas fontes de información principais:

- 1- Datos non publicados, proporcionados para este traballo de investigación, pola Subdirección Xeral de Innovación Tecnolóxica, Secretaría Xeral do Mar, Consellería de Medio Rural e do Mar da Xunta de Galicia. Recollen datos de pagos executados ata o 31/12/2013 con cargo a fondos públicos autonómicos e procedentes do IFOP e o FEP. Estes datos aparecen desagregados por municipio, ano do pago, medida de actuación, tipo de beneficiario e importe da axuda, aínda que non dispoñemos de datos nominais dos beneficiarios.
- 2- Datos públicos, procedentes polo Ministerio de Agricultura, Alimentación e Medio Ambiente do goberno español, recollidos nas listaxes de beneficiarios da financiación da UE a través do IFOP (datos de axudas asignadas entre 2007 e 2009, e actualizados a 31/12/2009), e do FEP (datos de axudas asignadas entre 2008 e 2013, e actualizados a 31/12/2013). Nestes listados, ademais do ano e o importe da axuda, aparece o nome da persoa, organismo ou empresa beneficiario, e a comunidade autónoma de referencia.

Poñendo en relación os datos destas dúas fontes poden identificarse, nalgúns casos, as actuacións concretas realizadas nos portos dos que realizamos un estudo de caso, principalmente se estas actuacións son realizadas polas confrarías de pescadores de Lira, Muros ou Ribeira, que aparecen en ocasións como destinatarias directas das axudas. Nembargantes, resulta unha tarefa complexa –e as veces infrutuosa- localizar o municipio de actividade de cada beneficiario, especialmente cando se trata dun empresario individual.

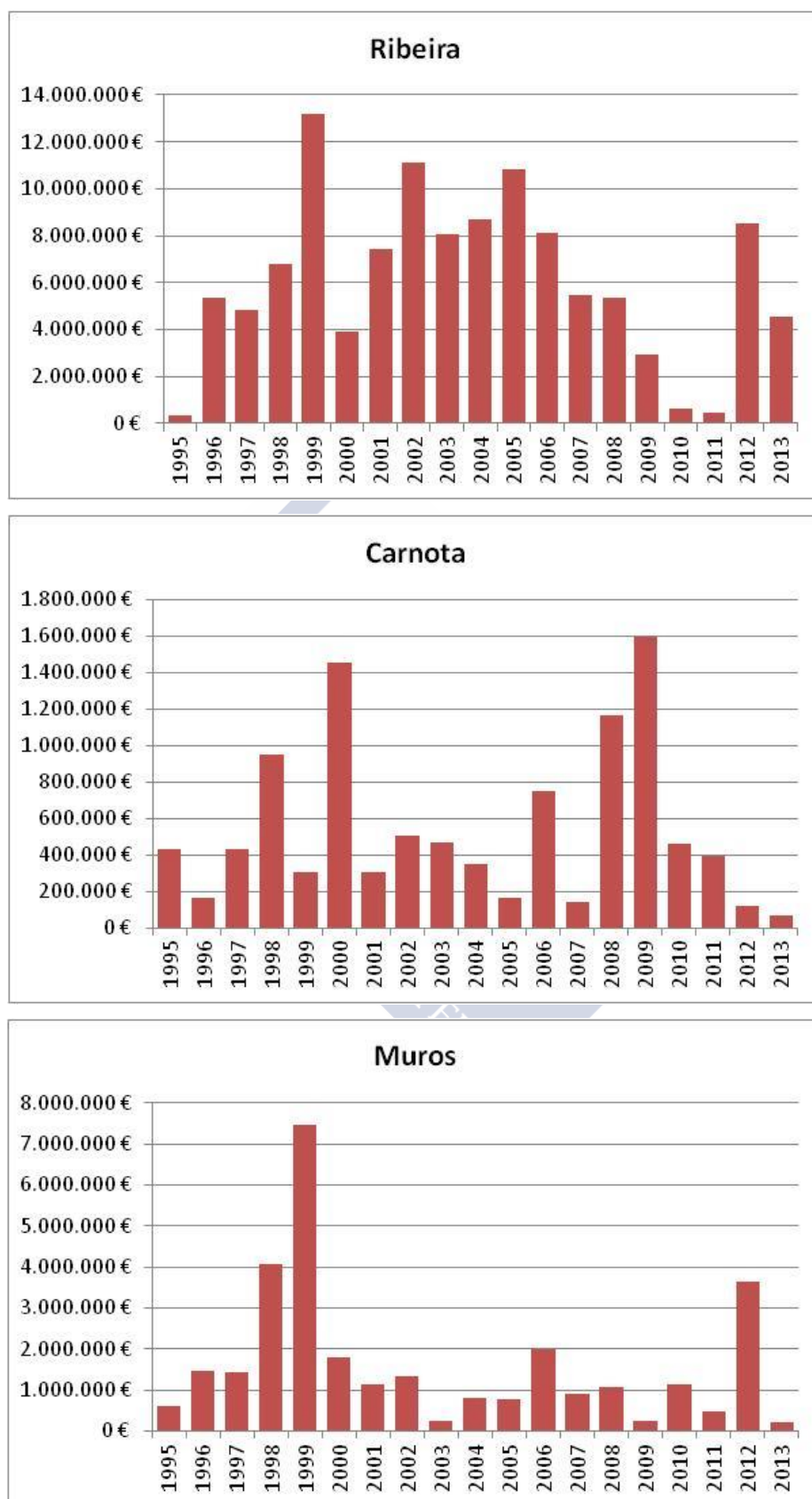
Buscando información concreta sobre os beneficiarios das axudas para a reconversión da flota nos portos de estudo botamos man do Rexistro de Buques Pesqueiros de Galicia. Esta fonte ofrece información sobre as características técnicas do barco, as artes que emprega, o caladoiro no que faena, e o seu porto base, pero non sobre a empresa ou particular propietario do barco. Para resolver esta dificultade, fíxemos unha tentativa de relacionar estes datos do Rexistro de Buques -organizados en función do nome do barco- cos do MAGRAMA, relativos a barcos beneficiarios das axudas europeas. Pero desafortunadamente non se obtiveron resultados satisfactorios, porque en gran parte dos casos os barcos beneficiarios das subvencións xa non estaban activos, ou resultaba imposible identificar o seu porto base ao existir varios barcos co mesmo nome no Rexistro galego.

Esta situación descrita lévanos a a realizar unha investigación orientada en función das dispoñibilidade e características das fontes das que se dispón, que tamén van variar dun porto a outro porque algúns, como o de Muros, foron obxecto de análise en detalle, polo que a súa evolución é moito mellor coñecida⁶⁵⁵.

En primeiro lugar imos ver o volume dos fondos investidos anualmente para coñecer as etapas de maior apoio ao sector. Con fondos IFOP, e FEP (1994-2013) e os fondos estatais e autonómicos vinculados a estas axudas téñense executado pagos destinados ao sector pesqueiro no concello de Ribeira por importe de 116,5 M €. No de Muros foron 30,8 M €, e no de Carnota 10,2 M€. Estas cantidades supoñen o 7,2%, o 1,9%, e o 0,6% dos investimentos totais en Galicia, que segundo datos do goberno autonómico, ascenderon a 1.617,2 M€.

⁶⁵⁵ Análisis de las potencialidades de las ayudas IFOP y FEP. Puerto Pesquero de Muros. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, Secretaría General del Mar. Non se especifica o ano de publicación, pero recóllese unha análise das inversións no porto entre os anos 1994 e 2011.

Figura 82. Fondos públicos investidos na reestruturación do sector (1995-2013)

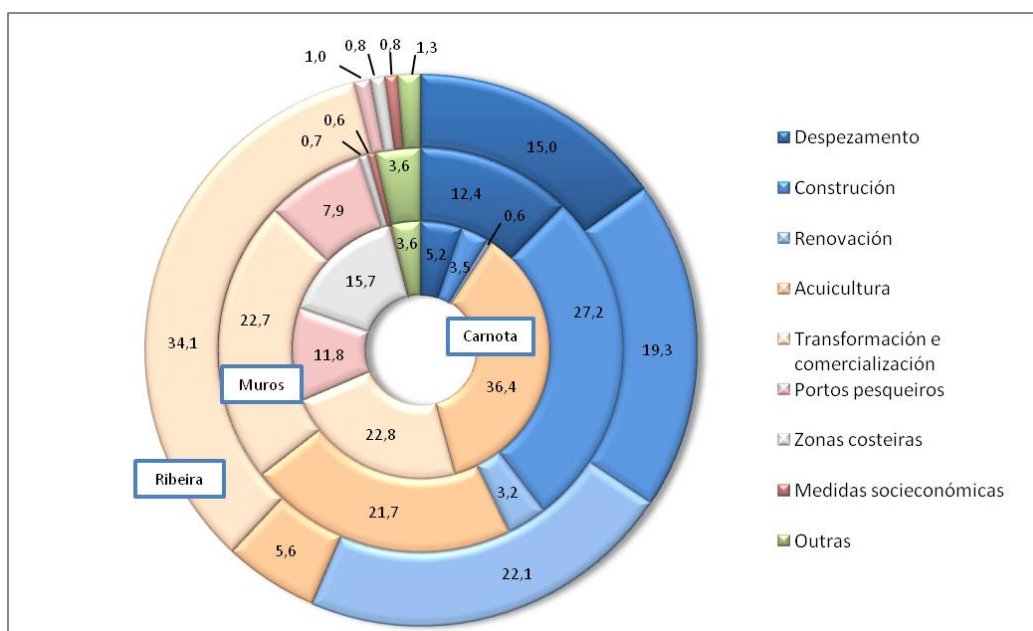
Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

Se analizamos con detalle as gráficas da figura anterior, vemos que en Ribeira as axudas en todo o período superan os 4M€ anuais, excepto entre 2009 e 2011 que caen considerablemente. Destacan polo seu volume as anualidades de 1999, 2002, 2005 e 2012, distribuídas en varios períodos de programación.

En 1999 contabilizouse un investimento de 13,2 M€, repartidos en 56 accións, o que está bastante por enriba da media anual, xa que resultou ser o ano en que se acadou o maior número de actuacións financiadas no período de programación 1994-1999. Podemos destacar os 5,1 M€ destinados á construción de novos buques, os 4,2 M€ invertidos na mellora da capacidade de transformación e comercialización dos produtos pesqueiros, e os 2 M€ que foron destinados a proxectos acuícolas. Tamén no ano 2002 destacaron polo seu volume as axudas á reestruturación da flota e á mellora da transformación e comercialización, por importe de 4,4 M€, e 6,1 M€ respectivamente. No ano 2005 destináronse 8,5 M€ á modernización e nova construción de buques de pesca, aínda que unha única acción sobrepasou os 6,4 M€.

En Carnota destacan nos anos 1998 e 2000 as inversións na mellora do sector da transformación e comercialización dos produtos do mar. Xa en 2008 e 2009, os de maior fluxo de capital público ao sector, destacaron por un lado as subvencións a proxectos acuícolas, que recibiron 1,7 M€. E por outro as inversións na protección e desenvolvemento da flora e fauna acuáticas, concretamente das axudas destinadas á reserva de Os Miñarzos, que ascenderon aos 900.000€ na suma dos dous anos.

Por último, en Muros as axudas no período estudado foron bastante regulares, arredor do millón de euros anuais. Coa excepción dos anos 1998 e 1999, en que as axudas sumaron 11,5 M€. Destes, 7,8 M€ foron destinados á reestruturación da flota (despezamentos, reconversións e novas construcións), e 2,7 M€ na mellora da capacidade de transformación e comercialización. As axudas volven a repuntar no ano 2012, e a superar os 3,6 M€, dos que o 94% se destinaron a un único proxecto acuícola, da empresa Galician Marine Aquaculture, S.L., para producir orella de mar, do que xa falamos anteriormente.

Figura 83. Fondos públicos investidos por medidas (1995-2013), en %

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

Agora que temos considerado as axudas por anualidades podemos avanzar en función dos obxectivos en que se empregaron os fondos.

En Carnota máis da metade das inversións, que sobrepasaron os 10 M€, foron destinadas fundamentalmente a financiar proxectos acuícolas (36,3%), e accións de mellora do tecido transformador e comercializador (22,8%). Pero tamén foron moi importantes, sobre todo pola súa repercusión social, os fondos investidos na protección e desenvolvemento da flora e a fauna mariñas, que supuxeron un 15,7% do total, e que permitiron por en marcha a reserva de Os Miñarzos, acción que non tivo ningunha equivalente no resto das comunidades estudadas. O obxectivo de reconversión da flota concentrou o 9,27% das axudas, unha porcentaxe menor que no resto dos portos, determinado polo carácter artesanal da flota. En Muros e en Ribeira as medidas incluídas neste obxectivo foron as que concentraron o groso das axudas, fundamentalmente para construción de novos buques no primeiro caso, e para construción e modernización no segundo, o cual reflexa a importancia da flota litoral no porto de Muros, e de altura e gran altura no de Ribeira. En Muros, tamén debemos destacar as inversións no aumento e a mellora da capacidade transformadora e comercializadora do sector, que chegaron aos 7 M€, e os proxectos acuícolas que recibiron 6,7 M€. En Ribeira, as axudas para a reconversión da flota estiveron próximas

aos 63 M€, e destináronse 38 M€ ao sector da transformación e comercialización. As inversións en proxectos acuícolas foron incluso menores que no concello de Muros, e situáronse en torno aos 6 M€.

Especial atención merecen os fondos investidos nos portos pesqueiros dos municipios de estudo, tanto en infraestruturas como en equipamentos: acondicionamento e ampliación de muelles, lonxas, establecementos auxiliares, fábricas de xeo, ...E tamén foron de gran importancia estes fondos públicos para mellorar as condicións de atraque e descarga nos portos, automatizar procesos de venda nas lonxas, de clasificación de peixe, pesaxe, limpeza de caixas, varado de embarcacións,... Incluso para financiar as instalacións informáticas e de datos nas lonxas.

Os portos de Ribeira, Muros e Lira son xestionados por Portos de Galicia⁶⁵⁶, organismo dependente do goberno galego, que vai ser o encargado das obras de ampliación e mellora nos mesmos, que posúe a titularidade da maioría das infraestruturas e equipamentos situados neles, que son cedidos mediante concesión a confrarías, e particulares para a súa explotación.

Nunha situación de crise do sector, e de incerteza ante o futuro, en Galicia destináronse á construción e extensión dos equipamentos dos portos 73,8 M€, procedentes dos tres períodos de programación do IFOP e o FEP entre 1994 e 2013, e de fondos estatais e autonómicos, que axudaron a incrementar as súas instalacións, sen una perspectiva de crecemento a medio prazo do sector. Nos tres estudos de caso, o crecemento non se apoiou nunha estratexia previa de desenvolvemento portuario en relación á actividade económica. As actuacións financiadas melloraron as condicións de acceso ás embarcacións, de descarga, de manipulado do peixe, e permitiron ter unhas lonxas modernas e cómodas. Pero non se apoiaron nunha estratexia de crecemento definida en función das expectativas do sector, senón que o fixeron na situación de presenza abundante de subvencións públicas con orixe en fondos europeos.

A serie de figuras do Anexo 3 permítenos ver a evolución dos tres portos de estudo desde o ano 1984 e ata 2014, a través da análise da superficies útil e total dos mesmos, e das instalacións aquí ubicadas ao longo destes anos. Podemos apreciar que

---

⁶⁵⁶ Ente público adscrito á Consellería de Medio Rural e do Mar, que xestiona os 123 portos galegos que non dependen do Ministerio de Fomento, que a súa vez dependen de 5 autoridades portuarias (Vigo, Marín, Vilagarcía, A Coruña e Ferrol-San Cibrao).

os tres portos medraron, cando menos duplicando a superficie total que ocupaban en 1984, e incluso triplicando a súa superficie útil, nos casos de Ribeira e Muros. Aínda que a superficie ocupada polo porto de Lira (21.314 m² en 2014) é moi inferior á dos outros dous portos de estudo, o seu índice de crecemento tamén é considerable (203%). Nos tres casos hai unha relación directa entre o tamaño e importancia inicial do porto e a súa expansión, tanto en superficie como en instalacións. Así o porto que máis medrou foi o de Ribeira, e o que menos o de Lira. Pero en canto as inversións, é o porto de Muros o que recibe a maior cuantía.

Para estudar o crecemento do porto de Ribeira nos últimos 30 anos debemos referirnos ás Figuras 9, 10, 11 e 12 do Anexo 3. Estas composicións permítenos ver que a expansión concentrouse nunha etapa inicial situada entre os anos 1984 e 1996, cando se gañan ao mar 62.692 m² que serán ocupados coa ampliación e construción de novos peiraos, e coa aparición de gran cantidade de instalacións.

Así, entre 1984 e 1989 construíranse novos departamentos de usuarios, unha nova lonxa, as instalacións actualmente utilizadas pola Cruz Vermella e a fábrica de xeo, o que supuxo un crecemento da superficie das instalacións de 11.211 m² con respecto a 1984. Entre 1989 e 1996 o crecemento das instalacións foi moito menor, e practicamente só aparecen algúns departamentos de usuarios e unha nova fábrica de xeo, ademáis dos primeiros pantaláns na dársena interior. O que si medra de forma considerable entre 1989 e 1996 é a superficie portuaria pola construción do actual porto deportivo (Figura 10 de Anexo 3).

A partir do 1996 e ata o 2004 non variou a superficie do porto, e nos últimos dez anos só se teñen ganando 10.139 m² no recheo onde actualmente se ten construído a nova lonxa, aínda por inaugurar. Este feble pulo expansivo no porto desde mediados da década de 1990 pode ter a súa orixe na falta de acordo entre o propio sector e o goberno local, desde o ano 1999, sobre a necesidade da construción dunha dársena exterior que facilitase as maniobras de atraque dos barcos grandes, e diminuíra a presión sobre os puntos de amarre existentes no porto⁶⁵⁷. As inversións públicas en proxectos destinados a construción e modernización do equipamento dos portos, e o acondicionamento dos

---

⁶⁵⁷ Algunhas asociacións de armadores e o goberno local móstranse partidarios da ampliación, pero a Confraría de Ribeira é cauta ante os posibles efectos do proxecto nos bancos marisqueiros. Jamardo, J. M. (2005): "La asociación Porto de Riveira apoya la ampliación del muelle comercial", La Voz de Galicia, 25 de xaneiro de 2005.

muelles, ascendeu desde 1995 e ata o 31 de decembro de 2013 a 2.061.782 €. Neste total non están incluídas actuacións das que non se dan cifras desagregadas por lonxa ou porto, entre os que se atopan as subvencións concedidas á Xunta de Galicia para instalar sistemas de identificación e pesaxe, equipos e sistemas de automatización de poxas, e máquinas clasificadoras en varias lonxas galegas. Tampouco se inclúen as subvencións procedentes doutros fondos europeos, como fondos de desenvolvemento rexional, máis alá dos que son de aplicación específica ao sector pesqueiro.

O porto de Muros ten un uso fundamentalmente pesqueiro e deportivo, cunha superficie total que medrou un 279% entre 1984 e 2014, pasando dos 20.755 m² aos 57.834 m². Este crecemento que se pode apreciar de maneira moi clara a través das fotografías aéreas dispoñibles, a partir das que se teñen elaborado as Figuras 5, 6, 7 e 8 do Anexo 3. No ano 1989 xa se atopa rematada a obra de construción do recheo que permitiría dar continuidade a toda a superficie portuaria, e que desde a súa construción se ten empregado ademáis como aparcamento e lugar de celebracións na vila. Esta obra, e a construción da rampa que linda coa Avenida Castelao, supuxo que a superficie útil do porto se incrementase en 8.458 m². Entre 1984 e 1989 tamén se constrúe a primeira fábrica de xeo que funcionaría no porto.

No ano 1996 xa se aprecia a edificación da nova lonxa, que sería inaugurada ao ano seguinte, e as obras de construción do peirao exterior que estarían paralizadas ata ben entrados os anos 2000, e que podemos ver rematado en 2008. Entre 2008 e 2014 apareceron a nova fábrica de xeo, inaugurada en 2009 e que deixaría sen uso á anterior, xa obsoleta, e os novos pantaláns, que ocupan na actualidade unha superficie de 3.799 m², e que permitiron ordear o atraque de embarcacións pesqueiras e deportivas dentro da dársena, e construír un dique de abrigo aboiante para mellorar a seguridade das embarcacións amarradas na dársena central. Tamén se melloraron as instalacións construíndo unha nova rampa de descarga e rectificando a pendente da xa existente, se acondicionou un dos espigóns centrais e se instalou un aparcamento en supercie ⁶⁵⁸. Neste porto entre 1995 e 2013 financiáronse 12 proxectos por importe de 2.443.640 €, entre os que se atopa a aportación de 1.296.872 € dos fondos FEP para a construción en 2009 da nova fábrica de xeo.

⁶⁵⁸ Estas obras tiveron un orzamento de de 4.267.928,57 euros, e melloraron a capacidade e o número de amarres do porto. Publicación no DOGA do 3 de decembro de 2010.

Vemos con detalle a evolución do porto de Lira nas Figuras 1, 2, 3 e 4 do Anexo 3, onde podemos comprobar que a superficie total pasou de 10.490 m² en 1984 a 21.314 m² en 2014. As actuacións máis relevantes tiveron lugar entre 1989 e 1996 cando se gañaron ao mar 6.448 m² coa ampliación da superficie de traballo no porto. Sería entre 1999 e 2004 cando volve a medrar o porto de maneira significativa coa construción do novo dique de abrigo, de 4.336 m² que faría o porto moito máis seguro. Desde ese momento quedaría xa fixada a superficie actual do porto. En canto ás instalacións, dicir que en 1999 aparece o novo edificio que albergaría ás oficinas da confraría, en 2004 os novos departamentos de usuarios, e en 2008 a nova lonxa, que fora construída en 2007. As actuacións financiadas con fondos IFOP e FEP en Carnota para equipamentos nos portos ascenderon a 1.202.463 €.

Unha vez analizadas os investimentos por ano, e posteriormente por medidas de intervención, podemos afondar máis na análise establecendo unha comparativa das actuacións por período de programación, o que supón un reflexo dos obxectivos perseguidos en cada etapa, e do interese local por adaptarse a eses obxectivos.

Investimentos a cargo do Programa IFOP 1994-1999:

Como xa resaltamos, os tres portos aproveitaron de maneira moi distinta os fondos públicos, xa que os intereses locais se centraron en diferentes prioridades, tal e como podemos apreciar polo no número de actuacións subvencionadas en cada Eixo do programa.

En Carnota máis da metade das axudas públicas empregadas neste período destináronse a sufragar iniciativas no Eixo 6, relativo á transformación e comercialización de produtos, en concreto un 56% das mesmas. A construción e modernización da capacidade acuícola concentrou o 20% das inversións, e a retirada de buques o 14%. Neste porto, cunha flota artesanal, e pouco numerosa, foi o sector da transformación e comercialización dos produtos do mar o que se beneficiou en maior medida dos fondos públicos.

Táboa 53. N° de Proxectos financiados con fondos IFOP (1994-1999), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo.

	Carnota		Muros		Ribeira	
Medida	Nº	€	Nº		Nº	
11	2	524.897	12	2.291.244	10	2.956.416
21	6	336.547	30	7.540.132	57	19.980.794
22	0	0	10	685.957	48	1.792.661
31	0	0	0	0	3	2.669.938
32	13	732.447	11	1.077.105	22	1.279.917
41	0	0	1	32.748	5	752.680
51	0	0	0	0	17	472.736
52	0	0	2	238.992	12	493.874
53	1	6.519	0	0	0	0
61	4	1.007.813	7	680.177	20	5.441.115
62	0	0	4	1.578.792	10	769.184
63	4	1.046.046	18	3.344.790	14	1.152.806
64	0	0	1	27.756	1	89.481
72	0	0	3	2.704	2	3.005
74	0	0	0	0	1	901
92	3	18.536	7	42.080	0	0
	11: retirada definitiva de buques de pesca; 21: renovación da flota (novas construcións); 22: modernización da flota; 31: aumento da produción acuícola; 32: modernización de unidades de acuicultura existentes; 41: acondicionamento de zonas mariñas costeiras; 51: equipamentos de mellora das condicións de descarga nos portos; 52: equipamento de apoio á actividade dos barcos nos portos; 53: acondicionamento de muelles; 61: mellora das estruturas de comercialización en orixe (lonxas, establecementos aux., rede comercial de frío, comercio maiorista); 62: mellora das estruturas de comercialización en destino; 63: mellora das estruturas de transformación; 64: mellora das estruturas de comercialización dos produtos da acuicultura; 72: enquisas sobre o consumo; 74: asistencia a feiras; 92: primas a tripulantes.					

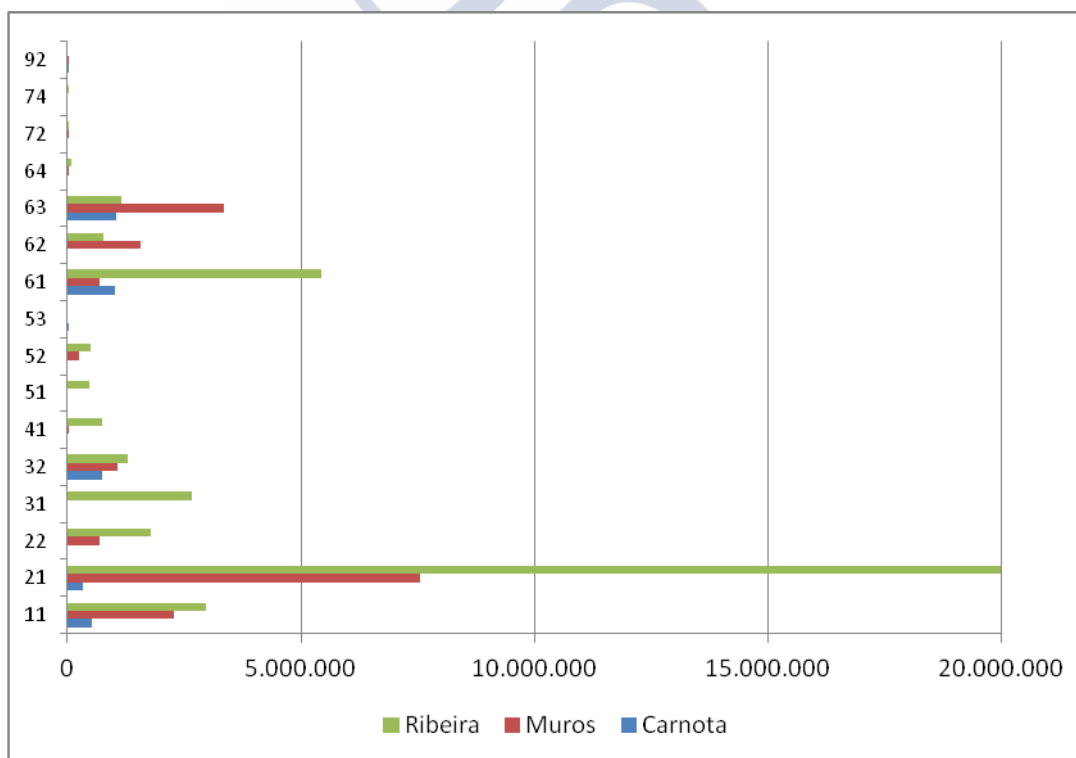
Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

En Muros, ao igual que en Ribeira, as axudas destinadas á construción e modernización de buques foron as máis importantes polo número de operacións e polo volume das mesmas. No primeiro caso concentraron o 47% do total das axudas, e en Ribeira o 57,4%. Tamén supuxeron un monto considerable as axudas investidas na retirada definitiva de buques, e polo tanto na redución da capacidade pesqueira, que chegou ao 13% en Muros e case ao 8% en Ribeira. Nestes dous portos maiores tamén destacaron as axudas dentro do Eixo 6 (un 32% en Muros e un 20% en Ribeira), e en

contraposición ao que pasou en Carnota, o pouco peso das inversións en acuicultura, especialmente en Muros, onde se realizaron só 11 actuacións subvencionadas con cargo a este fondo entre 1995 e o ano 2000.

Se nos centramos nas axudas á reconversión da flota, vemos que Ribeira ten recibido o 14% das empregadas en Galicia en construción de novos barcos de pesca. Destaca en contraposición a pouca incidencia das iniciativas de despezamento, afundimento e retirada definitiva de buques, que non chega a supor o 4,31% das de Galicia. Neste porto o 88% das intervencións sobre a flota centráronse na construción e modernización de barcos. Nembargante, tal e como se apuntaba anteriormente, en Muros esta porcentaxe baixa ao 78%, e en Carnota cae ao 39%, xa que as retiradas son máis importantes que as construcións ou renovacións.

Figura 84. Volume das inversións por medidas financiadas con fondos IFOP (1994-1999), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo (€).

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

Máis polo miúdo, en Carnota financiouse con cartos públicos a construción de 6 novos barcos. En Muros foron 30 as novas construcións e 10 as operacións de modernización que recibiron axuda. E en Ribeira chegaron a 57 as primeiras e a 48 as segundas. As operacións de nova construción foron iniciadas por persoas físicas no 90%

dos casos nos tres portos estudados. E sucede o mesmo en Muros coas modernizacións. Pero en Ribeira estas últimas foron solicitadas sobre todo parte por sociedades anónimas, o que pode deberse ao maior tamaño do porto de Ribeira, con un amplo tecido societario vinculado ao mar, e cunha importante flota industrial moitas veces en mans de sociedades mercantís máis que propiedade de armadores individuais, ao contrario do que sucede en Carnota e Muros.

Tamén é relevante o feito de que neste período non se teña solicitado ningunha axuda en ningún dos tres portos para a creación de sociedades mixtas nin para o fomento das asociacións temporais de empresas.

Investimentos a cargo do Programa IFOP 2000-2006:

En Carnota, os maiores investimentos realizáronse neste período de programación, cun incremento do 25% con respecto ao anterior, e chegouse a unha suma de 4.618.295€. Pero a partir do ano 2000, o foco de interese vai ir cambiando, e son os proxectos relacionados coa acuicultura os que concentraron un 65% das inversións públicas recibidas. As axudas para equipamento de portos un 20% das mesmas, e as accións relativas á mellora da transformación e comercialización dos produtos da pesca e a acuicultura un 6%. Hai que ter en conta que estas últimas medidas concentraran o 56% das axudas na anterior etapa.

As intervencións sobre a flota tamén se reducirán a partir do ano 2000, e en conxunto non chegan a supor nin o 1% do total de inversión, o que resulta moi significativo e revelador dos obxectivos da confraría neste período, inmersa na posta en marcha do programa *Mar de Lira* e algunhas das actividades a el asociadas como a adaptación das instalacións da lonxa á plataforma comercializadora Lonxanet. Así estamos a falar que en todo o período só se financiou un desguace, 2 novas construcións e 4 operacións de modernización de buques pesqueiros. Das 26 embarcacións con base en Lira, 5 entraron en servizo neste período.

As inversións en acuicultura acadan os 2.986.841 €, e resulta moi chamativo que o 42% teñen como beneficiario á empresa Stolt Sea Farm, de orixe noruega, que ten en Galicia sete granxas de cultivo de peixes planos, fundamentalmente rodaballo e lenguado, e que recibe entre 2007 e 2009 un total de 29 subvencións. Esta empresa

inagurou en 1999 en Lira unha piscifactoria, e por aquel entón a empresa aseguraba que era a maior granxa de produción de rodaballo do mundo. Dos 2.968.757€ que a empresa conseguiu con fondos do IFOP entre 2007 e 2009, 1.250.707 € foron investidos na ampliación e mellora da granxa de Lira, o que supón algo máis do 40% dos recursos públicos captados por Stolt Sea Farm en Galicia.

Naquel momento a comunidade recibiu con agrado a implantación da granxa polas grandes expectativas que se xeraron en relación á creación de postos de traballo para a poboación local. Hai que ter en conta o grande impacto que supuxo para o mercado de traballo desta comunidade o establecemento dunha planta que en 2011 empregaba a 211 persoas⁶⁵⁹.

Á hora de avaliar a importancia das axudas europeas no porto non podemos esquecer a catástrofe do *Prestige*. A UE aprobou o 20 de decembro de 2002, a través do Regulamento (CE) 2372/2002⁶⁶⁰, un paquete de medidas de axuda a España para compensar aos sectores pesqueiro, marisqueiro e acuícola afectados polos verquidos deste petroleiro, e no que se estableceron excepcións ao Regulamento (CE) 2792/1999, que establecía as modalidades e condicións de intervención con finalidade estrutural no sector nese momento. Ademais da axuda procedente dos créditos do IFOP, a participación comunitaria complementaria destinada a este fin foi de 30 millóns de euros.

As medidas excepcionais aprobadas para combater os efectos do verquido de fuel, que afectaron especialmente a Galicia, concentráronse en 4 puntos: compensacións para as persoas e propietarios de empresas pola paralización temporal da actividade; medidas para fomentar a reposición das artes de pesca e doutros equipos auxiliares, así como a reparación dos barcos afectados e a substitución dos elementos danados; medidas para fomentar a limpeza, reparación e reconstrución dos lugares dedicados ao marisqueo e á acuicultura; e por último medidas para compensar a substitución das poboacións de mariscos.

A confraría de Lira tamén recibiu axudas para a loita contra a contaminación procedentes de moi diferentes fontes, e resultado de accións solidarias entre

---

⁶⁵⁹ Fonte: ARDAN 2013.

⁶⁶⁰ Publicado no DOCE de 31 de decembro de 2002.

universidades, fundacións, plataformas de axuda, e incluso cidadáns particulares. O Plan Galicia⁶⁶¹ posto en marcha pola Xunta de Galicia en 2003, destinou unha liña de crédito específica para as zonas máis afectadas, entre elas o municipio de Carnota, e especialmente a aldea de Lira.

No concello de Muros as inversións públicas no sector pesqueiro con cargo a este fondo foron de 7.652.581€, o que amosa unha grave perda de inversión pública con respecto ao período anterior, que supuxo unha redución do 44% dos fondos. Ao igual que entre 1994 e 1999, a parte máis importante das axudas destináronse a accións sobre a flota, principalmente despezos que concentraron o 60% dos recursos investidos nos Eixos 1 e 2. As operacións subvencionadas de construción e modernización de buques estiveron centradas na flota litoral e auxiliar da acuicultura como se reflicte de que a media das axudas foi de 33.000€ para a nova construción e de 15.000€ no caso das renovacións.

Parece que as operacións de maior calado, que propiciaron a reconversión da flota de litoral tiveron lugar con anterioridade ao ano 2000, onde a media de fondos públicos invertidos en construción de novos buques sobrepasou os 250.000€. Polo volume das axudas concedidas parece que entre 1994 e 2000 os cambios afectaron sobre todo a flota de maior tamaño, e entre 2000 e 2006 á flota artesanal.

Con respecto ao resto das axudas neste concello, un 25,4% concentráronse na mellora da produción acuícola, un 18,3% na transformación e comercialización dos produtos da pesca e a acuicultura, e un 12% na mellora do equipamento de portos, a metade dos cales se empregaron na adquisición dun portabarcos de 100 T.

O 12% das axudas empregadas no concello destinouse a accións realizadas polos profesionais⁶⁶², en mellorar as condicións da práctica da pesca costeira artesanal⁶⁶³, e en

⁶⁶¹ Miramontes Carballada, A. (2005): La apología mediática del Plan Galicia: mentiras y realidades, *ABALAR* nº3, pp. 56-67.

⁶⁶² “Ayuda a la constitución y funcionamiento de las Organizaciones de Productores y Asociaciones de Organizaciones de Productores, a la implantación de planes de calidad y otras actuaciones con la contribución activa de los propios profesionales y otras Organizaciones que contribuyan a la consecución de los objetivos de la política pesquera común, según el artículo 15 del Reglamento(CE) 2792/99 del Consejo”, en Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2003): *Acciones estructurales en el sector de la pesca 2000 – 2006. Programa operativo objetivo nº 1. Complemento del programa*. Secretaría General de Pesca Marítima, Dirección General de Estructuras y Mercados Pesqueros, Madrid. P. 46.

⁶⁶³ “Proyectos colectivos integrados encaminados, fundamentalmente, a desarrollar o modernizar la actividad pesquera. Entre otros, los siguientes: Equipo de seguridad de a bordo y mejora de las

medidas socioeconómicas⁶⁶⁴. A Confraría de Pescadores de Muros obtivo en 2007 e 2008 fondos do IFOP para tarefas de asistencia técnica e vixilancia, que son de vital importancia para a mesma pola extensión e produtividade dos bancos marisqueiros do concello, e polo elevado número de mariscadoras a pé.

En Ribeira as axudas incrementáronse neste período un 65% ata chegar aos 62.712.857€, a maioría deles (un 47%) empregados en accións sobre a flota, ao igual que no período anterior. Investíronse 22,2 M€ en construción de novos buques, en 21 operacións, que deixan un promedio de 1.059.105€ por proxecto subvencionado. Nesta etapa financiáronse menos buques, pero de maior tamaño que ata o 2000, cando se realizaran inversións públicas en 57 operacións de nova construción, e o promedio de inversión baixaba aos 350.000€ por operación.

A flota de altura e gran altura de Ribeira que traballa en 2015 en caladoiros internacionais comunitarios, e formada por 16 buques, foi construída na súa maior parte (88,5%) entre 1994 e 2007, e beneficiouse das axudas do IFOP nos dous períodos de programación estudados. Esta porcentaxe sube ata o 95% se consideramos a flota que traballa ao arrastre, palangre de fondo e cerco no caladoiro nacional. Sin embargo, a flota adicada as artes menores está moito máis envellecida, e só se construíron despois de 1994 o 29,4% das embarcacións de pesca artesanal.

Esta gran diferenza de comportamento co resto dos portos analizados ven dada polo peso específico de Ribeira na pesca industrial en Galicia, e porque Muros, e especialmente Carnota, se caracterizan pola súa pesca artesanal.

---

condiciones sanitarias y de trabajo, Innovaciones tecnológicas (técnicas de pesca más selectivas), Organización de la cadena de producción, transformación y comercialización (promoción y valor añadido de los productos, y Reorientación o formación profesional”, en Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2003): Op. Cit. P. 39.

⁶⁶⁴ “Adoptar, a favor de los pescadores medidas de carácter socioeconómico vinculadas a las medidas de reestructuración del sector pesquero en el sentido del artículo 11 del Reglamento (CEE) 3760/92. Para conseguir el ajuste estructural indicado, es necesario arbitrar medidas o acciones de carácter socioeconómico que vayan reduciendo de una manera equilibrada la población pesquera y que, además, posibilite la mejor distribución del empleo restante conforme van disminuyendo los puestos de trabajo en el sector pesquero español. Esta reducción gradual y socialmente equilibrada del número de puestos de trabajo directos y la redistribución de los que queden, puede conseguirse mediante cuatro tipos de acciones: Acción 1: Jubilación anticipada. Acción 2: Prima global individual de cesación. Acción 3: Prima de reconversión. Acción 4: Ayuda para la instalación de pescadores jóvenes”, en Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2003): Op. Cit. P. 41.

Destacamos a continuación a importancia dos fondos empregados en reforzar os establecementos de transformación e comercialización dos produtos da pesca e a acuicultura, que supuxeron o 42,5% do total.

A Confraría de Pescadores de Ribeira obtivo en 2007 e 2008 fondos do IFOP para tarefas de asistencia técnica e vixilancia. Nestes anos, tamén se financiou con estes fondos equipamentos e instalacións como a subministración informática da lonxa de Ribeira.

Táboa 54. N° de Proxectos financiados con fondos IFOP (2000-2006), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo.

	Carnota		Muros		Ribeira	
Medida	Nº	€	Nº		Nº	
11	1	5.230	7	1.475.022	12	5.736.298
12	0	0	1	57.048	0	0
21	2	20.193	7	857.954	27	1.542.568
22	4	9.885	7	109.412	21	22.241.207
32	11	2.986.841	26	1.944.616	20	4.755.297
33	9	1.041.732	6	907.775	9	721.623
34	4	279.127	0	0	21	26.660.554
41	4	60.281	3	188.149	3	175.661
42	0	0	4	143.818	6	248.638
43	0	0	1	3.164	3	38.552
44	8	215.006	9	565.678	8	592.459
	11: retirada definitiva de buques de pesca; 12: exportación-outros fins; 21: renovación da flota (novas construcións); 22: modernización da flota; 32: acuicultura; 33: equipamento de portos pesqueiros; 34: transformación e comercialización; 41: pesca costeira artesanal; 42: medidas socioeconómicas; 43: promoción e procura de novas saídas; 44: accións realizadas polos profesionais.					

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

Investimentos a cargo do Programa FEP 2007-2013:

Con cargo ao Fondo Europeo da Pesca, a Administración Autonómica empeza a executar pagos en Carnota a partir do ano 2008. A data 31/12/2013 tiñanse investido 1.920.794€, unha cantidade moito menor á que se gastara con cargo ao IFOP 2000-2006, pero hai que ter en conta que só dispoñemos de datos de seis anos, fronte ao que

sucede cos datos de programación anteriores, xa completos e pechados. Os fondos investidos redúcense nos tres portos estudados porque o programa tamén se dispón de menos fondos que no período anterior. Se España dispoñía de 2.413.473 miles de € no período 2000-2006, esta cantidade vai reducirse aos 1.131.891 miles de € entre 2007 e 2013⁶⁶⁵.

Continúa en Carnota a tónica de escasas inversións relativas na flota pesqueira en comparación coas actuacións noutros eixos, o que ven motivado pola imposibilidade de construír novos barcos e polo escaso número de buques neste porto, e porque todas son embarcacións pequenas, de escasa potencia. As 5 actuacións subvencionadas non chegan a supor o 3% dos fondos gastados no concello, e concéntranse en accións de modernización da seguridade a bordo, das condicións de traballo, do rendemento enerxético ou da introdución de artes de pesca máis selectivas.

O groso dos fondos deste programa, un 80,5%, destinouse á medida 32, de protección e desenvolvemento da flora e fauna mariñas. Distribuídas en 5 actuacións, levadas a cabo por asociacións (seguramente pola propia confraría e por organizacións de produtores), investiron 1,5 M€ de fondos públicos no concello entre 2008 e 2011. Destes fondos, polo menos 1.057.916€ foron xestionados pola confraría e investidos na sinalización, control e vixilancia da área mariña protexida de Os Miñarzos, constituída en 2007, e para a difusión das súas actividades.

No ano 2011 destináronse 154.212 € (un 8% do total) a instalar unhas cámaras frigoríficas na lonxa de Lira, que fóra inaugurada en 2007 polo presidente do goberno autonómico. Estas foron as únicas melloras no porto que se fixeron con cargo ao FEP en todo o período.

As accións colectivas supuxeron outro 8%, e entre elas destacan as medidas de apoio técnico para a mellora da xestión dos recursos, e de acondicionamento e rexeneración de bancos marisqueiros.

Pola súa banda, no concello de Muros, e ata finais de 2013 levábanse invertidos 5.679.658€, un 25% menos que no período 2000-2006. O groso destes fondos destinouse a financiar proxectos acuícolas (65% dos fondos públicos), e a realizar melloras no porto (22,8%). O máis importante destes proxectos acuícolas, xa recollido

---

⁶⁶⁵ Facts and Figures on the CFP, European Commission, 2001 e 2012.

no Plan Galego de Acuicultura de 2008, foi o emprendido pola empresa Galician Marine Aquaculture, á que lle adxudicou unha subvención no ano 2009 de 3.451.551€ para desenvolver a posta en marcha dunha granxa de abalón en Muros, o que supuxo o 94% dos fondos investidos no concello en proxectos acuícolas con fondos FEP. Fontes xornalísticas apuntan que adxudicárianselle 1,3M€ máis en 2012 para construír e equipar instalacións na planta de Tal⁶⁶⁶. A inversión total realizada neste proxecto ascendeu aos 10M€ segundo a propia empresa.

En canto ás melloras do porto, en 2009 concedeuse á Xunta unha subvención de 1.296.873€ para acometer a construción da nova fábrica de xeo, que actualmente se atopa en funcionamento, e que era necesaria debido a que a tecnoloxía da primeira fábrica que funcionou no porto se facía obsoleta, e resultaba pouco eficiente.

Á accións colectivas destináronse o 8% das axudas. A confraría de Muros resultou beneficiaria directa, ou través da Consellería do Mar, de 469.369€ destinados a tarefas de xestión e control de acceso aos bancos marisqueiros, e medidas de apoio técnico para a mellora da xestión dos mesmos desde 2008 ata 2013. Dentro das accións colectivas tamén se inclúen a elaboración dun informe sobre a situación do ourizo de mar (*Paracentrotus lividus*) na Ría de Muros e Costa da Morte, e un estudo sedimentolóxico en relación ao cultivo de mexillón nun dos polígonos de Muros, encargados ambos pola Xunta de Galicia.

En canto aos fondos invertidos no municipio de Ribeira, executáranse a 31/12/2013 pagos con cargos a fondos FEP e con participación de axudas autonómicas e estatais por 17.569.686 €, un importe menor ao de períodos anteriores, igual que no resto dos municipios estudados.

Resulta bastante desolador o feito de que o 46% das inversións, algo máis de 8M€ se destinaran a accións de paralización definitiva das actividades pesqueiras, realizadas en 13 operacións, das que 7 superaron o medio millón de €, e destas houbo 3 de máis dun millón de €. A isto hai que unir os 604.143€ destinados a compensacións socioeconómicas pola paralización da flota, onde están incluídos as primas pagadas durante un ano por abandonar a actividade pesqueira a mariñeiros procedentes de barcos

---

⁶⁶⁶ www.economiadigital.es, publicado o 24 de outubro de 2012.

destinados a retiradas definitivas. Non só se financia a eliminación da flota, senón que se subvenciona aos mariñeiros para que se manteñan afastados da pesca extractiva.

O 36% das inversións destináronse a mellora da capacidade de transformación e comercializacións dos produtos da pesca e a acuicultura, en 11 accións, das que destacamos 4 polos diversos importes que recibiron, e que poden resultar representativas do tipo de axudas que beneficiaron ás empresas do municipio de Ribeira: a empresa Hermanos Lijo, S. L. recibiu unha subvención de 1.034.357€ para introducir melloras tecnolóxicas na preparación, envasado e conxelación de peixe. A axuda a Riveira Peixe Fresco, S. L. foi de 808.510€ para adecuar unha nave industrial para plataforma de comercialización de peixe fresco. Frigoríficos Riveira Mar, S. L. ampliou as súas liñas de actividade e mellorou a calidade e as condicións de traballo para o que recibiu 303.890 €. E Pescados García-Riveira, S. L. solicitou unha axuda para mellorar as condicións de comercialización e mercar unha máquina de xeo, e recibiu 35.478€ dos fondos públicos.

O 6% das axudas destináronse a accións colectivas, algo menos dun millón de €, que a Confraría de Pescadores San Pedro de Ribeira ten empregado, ao igual que no resto dos estudos de caso para acondicionamento e rexeneración dos bancos marisqueiros, apoio técnico para a mellora da xestión dos recursos e control de acceso aos mesmos. Na práctica estes fondos permitiron á confraría contratar a un vixiante e un biólogo, aínda que a redución de fondos durante a crise económica obrigou a prescindir dos servizos do biólogo, do que seguía carecendo esta confraría en xuño de 2015.

Aínda que as inversións en acuicultura en períodos anteriores non foron moi altas en Ribeira, nunca descenderan tanto como neste último período, que non acadan o 1% das inversións. Esta situación relaciónase fundamentalmente con dous factores: co estancamento da produción acuícola en Galicia nos últimos anos, e co maior pulo doutras actividades no municipio, máis relacionadas coa pesca extractiva, e co procesado e comercialización da produción.

Táboa 55. N° de Proxectos financiados con fondos FEP (2007-2013), estatais e autonómicos nos tres concellos de estudo.

	Carnota		Muros		Ribeira	
Medida	N°	€	N°		N°	
11	0	0	0	0	13	8.067.265
13	5	51.670	8	177.837	16	652.869
15	1	13.072	1	6.750	4	604.143
21	0	0	9	3.666.716	2	158.230
23	0	0	0	0	11	6.278.367
31	6	155.589	6	469.369	6	991.936
32	5	1.546.250	0	0	0	0
33	1	154.212	4	1.296.873	1	372.059
41*	0	0	3	62.113	6	448.842
	11: retirada definitiva de buques de pesca; 13: inversións a bordo de buques pesqueiros; 15: compensacións socioeconómicas para a xestión da flota; 21: acuicultura; 23: transformación e comercialización de peixe; 31: accións colectivas; 32: protección e desenvolvemento da flora e a fauna mariñas; 33: portos pesqueiros; 41: desenvolvemento das zonas de pesca.					

Fonte: Consellería de Medio Rural e do Mar. Elaboración propia.

Para finalizar, é moi importante sinalar as axudas concedidas desde o FEP ao Eixo 4, centrado en acadar o desenvolvemento sostible das zonas pesqueiras (medida 41) procurando os seguintes obxectivos: manter a prosperidade social e económica, ofrecer valor engadido aos produtos da pesca e a acuicultura, e o mantemento do emprego a través do apoio á diversificación ou á reestruturación económica e social nestas zonas, promover a calidade do medio costeiro, e a cooperación transnacional entre zonas de pesca⁶⁶⁷.

Foron as Comunidades Autónomas as que estableceron as condicións e requisitos para a selección das zonas de aplicación en cada territorio, e os grupos de desenvolvemento local, chamados Grupos de Acción Costeira (GAC), que serían os organismos competentes para propor e aplicar unha estratexia de desenvolvemento local baseada nun enfoque ascendente, e que xestionarían o proceso de aplicación das medidas incluídas neste Eixo 4.

⁶⁶⁷ MAGRAMA (2006): Fondo Europeo de la Pesca. Guía práctica de los aspectos más relevantes del Fondo Europeo de la Pesca.

En Galicia establecéronse 7 GACs, e os concellos de Carnota e Muros quedarían incluídos no ámbito do GAC 4 Seo de Fisterra-Ría de Muros e Noia, e o concello de Ribeira no GAC 7 Ría de Arousa.

Así en 2009 destináronse 1.087.864 € ao convenio de colaboración entre a Consellería do Mar e o GAC 4. Hai que aclarar que os fondos transferidos aos GAC non aparecen contabilizados na nosa análise de inversión municipal a partir dos datos proporcionados pola Xunta de Galicia, polo seu carácter supramunicipal. Polo tanto, temos coñecemento do convenio e dos fondos que lle son asignados ao GAC 4 a partir da relación de beneficiarios do FEP publicada polo MAGRAMA. Nesta lista non aparece o convenio co GAC 5, que abarca no seu ámbito de actuación ao concello de Ribeira. A partir da cifra de inversión, podemos completar o estudo baixando ao detalle dos proxectos que obtiveron financiamento xa que na web oficial dos Grupos de Acción Costeira en Galicia⁶⁶⁸ publícase unha relación dos mesmos, e unha ficha documental para cada un deles, o que nos permite abordar esta análise.

Táboa 56. Proxectos financiados no ámbito dos GAC 4 e GAC 5. Eixo 4 o FEP.

GAC5				
	2010	2011	Subvención Eixo 4 *	Total Inversión
Non produtivos**	8	5	599.266	610.507
Produtivos	2	6	561.965	1.263.283
Total	10	11	1.161.231	1.873.790
GAC 4				
	2010	2011	Subvención Eixo 4 *	Total Inversión
Non produtivos**	5	3	1.196.767	1.741.893
Produtivos	7	5	1.377.607	13.007.536
Total	12	8	2.574.374	14.749.429

Fonte: Web oficial dos Grupos de Acción Costeira en Galicia. www.accioncosteira.es Consulta a 25 de maio de 2015.

* Inclúe a subvención FEP+ Subvención MAGRAMA+ Subvención Administración autonómica

** As porcentaxes de cofinanciamento dos proxectos varían entre o 35 e o 100%.

O número de proxectos foi moi similar en ámbolos dous grupos de acción costeira, pero a inversión por proxecto foi bastante maior no ámbito do GAC 4. Na táboa anterior podemos ver tamén a capacidade de arrastre que teñen as inversións en

⁶⁶⁸ [Disponible en www.accioncosteira.es]

proxectos produtivos que comprometen unha cantidade considerable de fondos privados, que pode chegar ata o 70% do importe do proxecto.

Entre os proxectos produtivos no GAC 4 foron financiados fundamentalmente intervencións para aumentar as prazas de aloxamento, e os servizos de restauración. Este tipo de accións supuxeron un 75% dos proxectos que obterían axuda do FEP. O resto das axudas destinaríanse a escolas ou empresas de turismo náutico, e a empresas de servizos portuarios.

No GAC 5 os proxectos están moito máis vinculados á mellora da actividade produtiva: ampliación de estaleiros e cetarias, adquisición de novas máquinas de produción de xeo, ou de envasado de paté de mexillón. Tamén están presentes as axudas para empresas de turismo activo e de organización de feiras mariñeiras. Pero non se teñen apoiado proxectos de aloxamento e restauración.

En canto aos proxectos non produtivos, o impacto dos mesmos vai a ser moi claro na valorización da cultura mariñeira. No territorio dos dous Grupos de Acción Costeira téñense apoiado proxectos como o do Museo do Mar de Porto do Son, o complexo museístico Fábricas da Chaínza en Noia, a recuperación dunha embarcación tradicional en Muros, o Centro de Interpretación da Lonxa de O Grove, ou o Centro de Exposición e Formación A. C. J. en Cambados. Tamén contan con apoio público varias festas de exaltación dos produtos pesqueiros e marisqueiros. Por último, destacan polo seu carácter innovador e sostible as accións destinadas a mellorar o etiquetado do marisco e as campañas de mellora da calidade e seguridade na cadea alimentaria.

Os proxectos relacionados co turismo pesqueiro e mariñeiro teñen sido obxecto de especial atención por parte do GACs en Galicia, que ten posto en marcha un Clube de Turismo Mariñeiro, chamado Mar Galaica⁶⁶⁹, onde tratan de dar difusión a todo tipo de actividades que poñen en relación a cultura mariñeira e o tempo de ocio. Pese ao apoio dos fondos FEP e do goberno autonómico a este tipo de turismo, non supón unha fonte de ingresos alternativa para a xente que vive do mar, e en moitos casos está sendo rexeitado de plano desde as confrarías.

---

⁶⁶⁹ [Disponible en www.margalaica.net]

7

**CONTRASTE DA HIPÓTESE
DE INVESTIGACIÓN.
CONCLUSIÓN**

Capítulo 7. CONTRASTE DA HIPÓTESE DE INVESTIGACIÓN. CONCLUSIONES

Os fondos derivados da Política Pesqueira Común tiveron un impacto rexional positivo evidente no período estudado. Aínda que non podemos cuantificar a súa influencia no crecemento económico dos últimos anos, si podemos afirmar que o enfoque territorial que progresivamente foron adoptando xerou efectos positivos que se aprecian a varios niveis.

Ao longo desta tese de doutoramento fóronse describindo os obxectivos destas políticas e os resultados acadados, con especial atención para o caso de Galicia e das tres comunidades de Ribeira, Muros e Lira.

Para concluír podemos tentar responder as preguntas que nos facíamos ao comezo do traballo, en relación ao impactos territoriais da PPC:

- ¿Como se veu afectada a flota pesqueira?

En conxunto, e segundo as previsións establecidas pola Unión Europea, as medidas relativas á flota acadaron os obxectivos previstos de redución, e de substitución de buques vellos por outros máis seguros e eficientes.

Os programas de despezamento, que en xeral non afectaron á flota artesanal, senón só á industrial, melloraron a eficiencia económica, modernizaron os barcos e retrasaron o seu envellecemento. Pero a eficacia destas medidas veuse comprometida porque parte das primas por despezamento reinvestíronse no sector pesqueiro (en novos buques ou en modernización dos xa existentes), o que limitou moito o alcance desta medida no equilibrio entre flota e recursos.

- ¿A redución da flota supuxo unha mellora do estado dos recursos?

Desde o punto de vista da planificación das medidas de axuste das flotas asumíuse que unha redución das mesmas tería un efecto directo sobre a presión exercida sobre os recursos. Argumentouse a existencia dunha correlación directa entre a redución da flota e a mellora dos stocks. Pero posteriores avaliacións dos programa virían

demostrar que non existía tal reciprocidade. O estudo dos casos financiados puxo de manifesto que en realidade se despezaran as unidades menos eficientes, pertencentes a empresas con problemas económicos, independentemente da situación biolóxica dos caladoiros nos que traballasen. Isto é, non se vinculou a retirada de buques cuns plans de xestión sostible dos caladoiros, o que reduciu a efectividade da medida de cara a conseguir o obxectivo final do programa.

Tamén hai que sinalar un aspecto que contribuíu de maneira negativa na relación entre reaxuste da flota e mellora do recuso. As medidas deseñadas para renovar e modernizar das flotas estaban destinadas a promover a construción de buques novos e innovadores, o que favorecería o desenvolvemento dunha pesca máis sustentable. Pero a reforma da PPC de 2002, e a progresiva retirada destas axudas, impediron o deseño de barcos máis eficientes desde o punto de vista enerxético, e máis orientados cara a unha pesca selectiva, o que supuxo a perda dunha oportunidade de favorecer inversións centradas na mellora de aspectos enerxéticos, de seguridade, e de innovación en artes e sistemas selectivos de pesca.

En relación á evolución da flota podemos considerar o crecemento dos portos pesqueiros, que sufriron unha forte expansión favorecida polos investimentos públicos, e paralela á da redución de número de barcos. En Galicia foron investidos máis de 20M€ no financiamento de obras de ampliación e mellora nos portos. Foron intervencións relacionadas coa creación de novas ramplas e peiraos, pero tamén de construción de lonxas, fábricas de xeo, instalacións frigoríficas, surtidores de combustible, ou edificios para usuarios destinados a gardar aparellos e ao uso por parte dos maioristas de peixe, talleres navais, ... Estas actuacións, realizadas por Portos de Galicia, excepto para os casos dos portos de interese do Estado, non responderon a unha estratexia territorial de organización dos portos a escala rexional, porque simplemente esta non existe. As intervencións foron fundamentadas na disponibilidad de fondos máis que en estudos das necesidades reais de cada porto vinculadas á evolución das actividades pesqueiras locais, e coa súa posición no sistema portuario galego. Isto provocou que estas instalacións acabaran sobredimensionadas e infrautilizadas nalgúns casos, tal e como sucedeu con numerosas infraestruturas de todo tipo pagadas en Galicia con fondos europeos.

- ¿Cales foron os efectos sobre a redución do emprego no conxunto do sector?

As afiliacións ao Réxime Especial do Mar caeron en Galicia un 47% desde 1990. A perda de traballo no sector está relacionada con varios aspectos: coa redución do número de buques, e da súa potencia; coa introdución de innovacións tecnolóxicas para mellorar a seguridade e mecanizar o traballo a bordo; coa redución das tripulacións ao mínimo requirido por razón técnicas e de seguridade, e coa progresiva eliminación, desde a segunda metade dos anos 1990, por parte dos estados membros, dos incentivos aos xoves para iniciar a súa actividade empresarial no sector.

Por outra banda, a constitución de empresas pesqueiras mixtas, e o mercado de licenzas de pesca dentro da UE, tamén supuxeron unha fonte de emprego para os mariñeiros galegos, que traballan en barcos que usan bandeira, licenzas de pesca e cotas doutro país membro da UE, e que non están rexistrados como traballadores en España. Non existen datos dispoñibles que permitan cuantificar este continxente, pero afectan especialmente a mariñeiros galegos traballando en barcos do Reino Unido, Francia, Bélxica e Alemaña.

En canto ao marisqueo, a evolución produciuse fundamentalmente no marisqueo a pé, nun traballo ocupado case exclusivamente por mulleres. O proceso de profesionalización das mariscadoras reduciu considerablemente o seu número, pero tamén favoreceu a toma de conciencia por parte destas traballadoras como profesionais do mar, e o acceso a prestacións sociais das que carecían.

Ao contrario do que sucedeu na pesca e no marisqueo, na acuicultura os ocupados medran desde 2002, neste sector fortemente subvencionado desde o inicio da PPC, aínda que o seu ritmo de crecemento sufriu un parón desde 2008. Tamén se rexistra un forte despegue no emprego nas empresas de transformación e conxelado dos produtos da pesca e a acuicultura. A isto hai que engadir o feito de que a industria conxeladora pasou a converterse en moitos casos en subministradora de materia prima para a industria conserveira, o que contribuíu a un crecemento dos activos empregados.

- ¿Cal foi a evolución do peso relativo do sector dentro da economía?

Galicia é unha rexión altamente dependente da pesca, aínda que a Unión Europea non lle reconeza este status, que foi definido antes da entrada de España na

Comunidade. Pero a importancia económica do subsector da pesca e a acuicultura é moi forte na nosa rexión, especialmente en termos comparativos en relación a España e Europa.

Segundo a Estratexia de Especialización Intelixente (2014), a economía galega está máis especializada no sector primario que a española e europea, e a pesca e a acuicultura son os subsectores nos que presenta unha especialización relativa máis forte. Segundo datos da consellería do Medio Rural e do Mar, a produción pesqueira extractiva galega supón anualmente un 15% no conxunto da UE, en termos de valor.

En todo caso, as políticas promovidas desde Europa para ordenar e xestionar o sector pesqueiro, sempre trataron de reducir o seu peso no conxunto da economía, avogando pola “diversificación económica das comunidades costeiras” que na práctica supoñía o intento de involucrar a mariñeiros e mariscadores en actividades produtivas complementarias, para favorecer –de maneira paradóxica- a difusión doutras actividades máis relacionadas coa industria turística e co sector servizos. Seguindo unhas prácticas que xa se aplicaran anteriormente en Galicia coa difusión do turismo rural, e de escaso resultado en relación á diversificación económica local.

- ¿Avanzouse no obxectivo da diversificación económica das comunidades costeiras?

Nun primeiro momento de aplicación da PPC o obxectivo de revitalizar as comunidades costeiras dependentes da pesca non se abordou desde ningunha acción específica, aínda que a promoción do emprego e da actividade industrial nestas zonas foron cubertas de maneira indirecta por moitas medidas. Pero non houbo unha planificación estratéxica das necesidades e obxectivos das rexións que orientaran as inversións e a reestruturación do sector pesqueiro en beneficio do desenvolvemento económico local. A partir do ano 2007, coa posta en marcha do FEP, a situación vai mudar porque a actuación dos GAC pasa a estar fundamentada nun plan estratéxico supralocal. E o Eixo 4 deste fondo estivo centrado especialmente na diversificación económica das zonas costeiras, con escaso resultado ata o momento a teor da análise dos proxectos financiados. Os grupos de acción costeira tiveron dificultades para atopar emprendedores entre os traballadores do mar. A razón podemos atopala en que os proxectos e medidas que se apoian en moi poucos casos están orientados cara estes

profesionais, senón que son máis atractivas para outros empresarios ou colectivos que se atopan implicados na creación de oportunidades de emprego a partir da valorización do patrimonio mariñeiro. Estamos a falar de iniciativas vinculadas ao turismo e á gastronomía fundamentalmente, que na maioría dos casos son vistas con desconfianza polo sector e os seus representantes, porque ven poucas oportunidades de beneficio para o sector.

- ¿Avanzouse no obxectivo de acadar que a comunidades locais se implicasen na xestión sustentable dos recursos pesqueiros?

Desde o inicio da PPC, en España adoptouse unha xestión descentralizada dos investimentos, a nivel de comunidade autónoma nun primeiro momento. O feito de que certas funcións específicas relativas á xestión dos fondos estruturais recaeran a nivel subestatal tiña favorecido a creación de partenariados entre organizacións rexionais e locais, cos beneficios que trouxo para o reforzamento da sociedade local e da expansión dunha nova dinámica de difusión da innovación.

Posteriormente, coa posta en marcha do Fondo Europeo da Pesca (FEP), as axudas serían xestionadas a unha escala inferior, a través dos grupos de acción costeira, o que contribuíu a que se inclúsen expertos e investigadores, pero tamén institucións e organizacións profesionais, no establecemento de enfoques e estratexias para o sector. Polo tanto, os fondos tiñan como obxectivo fortalecer os niveis locais de goberno, e a proporcionar un enfoque *abaixo-arriba* nas políticas e intervencións. Aínda que non se dispón dunha avaliación institucional a escala europea dos fondos investidos neste Eixo 4, despois de analizar os proxectos que obtiveron axuda no ámbito dos GAC 4 e 5 non parece que estas accións sexan efectivas no camiño de fortalecemento e diversificación económicas a nivel local, fundamentalmente pola súa polarización nunha actividade fortemente estacional en Galicia, como é a do turismo.

Para concluír este traballo, e despois de realizado todo o proceso de recollida de documentación, e de elaboración do sistema de indicadores para medir e avaliar os cambios no sector, só queda contrastar a hipótese central do traballo, que foi definida nos seguintes termos: en case toda Galicia foron moi similares os mecanismos de actuación dos diferentes actores locais, tanto nos procedementos para obter

financiamento, como no emprego dos fondos comunitarios. Só algunhas comunidades constituíron exemplos claros do aproveitamento por parte dos axentes locais do novo marco normativo, e dos instrumentos financeiros en que se apoiou, en beneficio das condicións socioeconómicas da súa comunidade, no desenvolvemento de estratexias de diversificación produtiva, e na implicación da poboación local na xestión do cambio. Nestas comunidades, na maioría dos casos pequenas, con intereses relativamente homoxéneos ou complementarios entre diferentes subsectores da pesca, existiu un organismo ou axente dinamizador e promotor das estratexias de cambio. Unha destas comunidades é a de Lira, en Carnota, onde a confraría liderou a aposta pola pesca sustentable artesanal e por iniciativas complementarias de diversificación económica.

Aínda que en Lira se centra o estudo de caso deste traballo, hai outras localidades nas que os fondos europeos se xuntaron aos rexionais no desenvolvemento de estratexias empresariais sustentables. Podemos citar o caso do porto de Celeiro e da súa flota palangreira, que desenvolveu unha experiencia de especialización produtiva e de selos de calidade para algúns produtos como a *Pescada do pincho de Celeiro*.

Pero incluso nestas comunidades destacadas os avances en pesca sustentable son aínda tan febles e tan pouco consolidados, que se ven excesivamente influídos polo discorrer político e institucional. Como no caso de Lira, onde a falta de continuidade dos apoios económicos e políticos para o seu proxecto *Mar de Lira* a partir da crise económica de 2008, fixo que se atopen en perigo aquelas iniciativas que ata ese momento foran as bandeiras do crecemento pesqueiro sustentable en Galicia. Polo tanto, os organismos e institucións con capacidade de xestión neste sector teñen como tarefa pendente conseguir que as comunidades costeiras identifiquen a explotación sustentable dos recursos mariños como solución de futuro, o que non parece que se teña acadado en case tres décadas de Política Pesqueira Común.

No resto do país destaca a ausencia de plans estratéxicos de desenvolvemento local -alén dos Plans Estratéxicos Zonais xa citados- que permitisen ás comunidades dotarse dunha estratexia sobre a que articular as diferentes actuacións e financiamento, a medio e longo prazo, nun contexto de procura da sustentabilidade das actividades dependentes do mar. Esta falta de directrices propiciou a proliferación de actuacións individuais, sen conexión entre elas, destinadas unicamente a captar fondos de xeito

puntual, sen un obxectivo a longo prazo, e que non conseguiron avances significativos na fortaleza económica local. O que nos leva a pensar, con profundo desconcerto, que a PPC tivo unha enorme repercusión económica nas áreas estudadas, polos fondos públicos chegados e tamén pola capacidade de arrastre do investimento privado. Pero non foi capaz de mudar a conciencia colectiva da comunidade en relación á necesidade de preservar o recurso. Ou si o fixo, aínda continúan a manterse moitos comportamentos pouco sustentables.

Polo tanto, en Galicia houbo comunidades que mudaron os seus comportamentos en relación á pesca, sen ningunha estratexia predefinida, para sacar o maior proveito das subvencións que acompañaron a estas políticas, sen interiorizar, asumir e compartir os seus obxectivos. En xeral, a reestruturación das actividades pesqueiras non se fixo tanto en función da consecución dos obxectivos da PPC, senón pensando en cómo obter a máxima cantidade de fondos posible. Esta situación trouxo como resultado, que a pesar de que entre 1995 e 2013 se investiron case 2.000 M € en Galicia, procedentes dos fondos estruturais da UE e da contribución pública estatal e autonómica, o sector pesqueiro sigue atravesando unha forte crise, e os traballadores do sector non se identifican as máis das veces como integrantes dun sector pesqueiro europeo, senón como vítimas do mesmo. Todo isto a pesares das fortes inversións en reestruturación da flota, en mellora dos sectores comercializador e transformador, en promoción da acuicultura, en medidas sociais ... E sen esquecer as campañas de publicidade, de difusión dos obxectivos da PPC, que non conseguiron promover un sentimento de identidade, de pertenza a un sector pesqueiro europeo sustentable.

De maneira xenérica, os instrumentos financeiros da pesca contribuíron aos obxectivos da PPC por medio de inversións estruturais, destinadas nun primeiro momento á modernización da flota pesqueira, á redución da capacidade extractiva, ao desenvolvemento da acuicultura, á mellora dos procesos de transformación, comercialización e promoción dos produtos pesqueiros e acuícolas, ou ao equipamento dos portos pesqueiros, entre outras medidas subvencionadas. Pero no ano 2015 atopámonos en Galicia ante un escenario de brutal competitividade polo acceso aos recursos pesqueiros, nun contexto de sobreexplotación dos propios e de crecemento progresivo das dificultades para o aproveitamento dos alleos. Nun momento ademais en que é clarísima a percepción de que as malas prácticas pesqueiras non se teñen

corrixido, pese aos esforzos de regulación e control por parte das diferentes administracións. Esta apreciación é adquirida a través das noticias que transmiten os medios de comunicación sobre as infraccións e delitos, pero tamén a través de entrevistas con mariñeiros e con representantes do sector, e da observación da vida diaria nunha comunidade costeira. O sistema de comercialización e de distribución dos produtos da pesca, e as variacións nos prezos, tampouco axudan a que esta situación cambie por moitos fondos europeos que fosen investidos en pesca sustentable e crecemento azul.

Estas son as graves repercusións territoriais da implantación dun sistema de xestión do recurso no que as empresas tratan de aumentar as súas posibilidades de captura retendo e acumulando os máximos dereitos de pesca, coas implicacións que esta acumulación ten na estrutura empresarial e produtiva, polo tanto tamén na sociedade, dos territorios litorais en comunidades fortemente dependentes da pesca.

Pero quizáis as razón desta implicación superficial das comunidades costeiras coa PPC podemos atopalas nos propios obxectivos desta política. Asistimos ao longo de case 30 anos á construción dunha carcasa legal destinada a reducir o esforzo pesqueiro en Europa, nos últimos anos a costa de forzar os pescadores a renunciar ao seu oficio para dedicarse a outro, moitas veces no ámbito do turismo, que lles é alleo e para o que non están preparados. Converter os mariñeiros en anfitrións, en guías turísticos especializados que deben ensinar o seu oficio, e o medio que tan ben coñecen, aos turistas e visitantes, veuse desde a administración europea como unha solución para favorecer a supervivencia económica das comunidades costeiras, tal como sucedera anos atrás para o turismo no medio rural. Pero tamén provocou unha reacción adversa entre o sector, que se sente máis como vítima que como beneficiario da política pesqueira común.

Para concluir non podemos esquecer que as intervencións no sector pesqueiro favorecidas e financiadas desde Europa acompañáronse por unha reordenación dos recursos pesqueiros e marisqueiros de Galicia, promovido polo goberno autonómico, que resultou complementaria na maioría dos casos das iniciativas financiadas desde Europa. E isto provocou numerosos enfrontamentos entre ambas as administracións en defensa dos intereses particulares a diferentes escalas.

8

BIBLIOGRAFÍA

---

8. BIBLIOGRAFÍA

- ALCAIDE INCHAUSTI, J. (1967): "Sector Pesquero: su importancia y evolución", *Información Comercial Española*, nº 411, pp. 55-60.
- ALDREY VÁZQUEZ, J. A. (1999): "Ribeira: un exemplo de desenvolvemento endógeno ligado ás actividades pesqueiras". *Actas do Seminario Internacional sobre Perspectivas de Desenvolvemento en Iberoamérica*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela. Pp. 261-276.
- ALDREY VÁZQUEZ, J. A. e DEL RIO FRANQUEIRA, D. (2014): "Crónica de un envejecimiento anunciado: Galicia 2015-2030". *Actas del XIV Congreso Nacional de Población*. AGE, Sevilla.
- ALDREY VÁZQUEZ, J. A. e LOIS GONZÁLEZ R. C. (2010): *Breve Xeografía de Galicia*. A Nosa Terra, Vigo.
- ALTMANN, D. (2002): *El proceso de integración europea de España*. GRIN, Verlag.
- ALVARGONZÁLEZ RODRÍGUEZ, R. M. (1983): "Los rasgos generales del sistema portuario español a través del tráfico de mercancías", *Ería*, nº 4, pp. 101-106.
- ALVARGONZÁLEZ RODRÍGUEZ, R. M. (1985): "Funciones y morfología de los puertos españoles", *Ería*, nº 8, pp. 5-60.
- ARIJA RIVARÉS, E. (1975): *Geografía de España*. Vol. III. Espasa-Calpe, Madrid.
- Arija Rivarés, E. (1975): "Pesca marítima y pesca continental". En *Geografía de España*, Vol. III, Cap. 6. Espasa-Calpe, Madrid.
- ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE CONTABILIDADE E ADMINISTRACIÓN DE EMPRESAS (2000): *Indicadores de Gestión para las Entidades Públicas*. AECA. Madrid.
- AZURRA, P. (1996): "Hacia un nuevo modelo de la pesca en España", *Industrias Pesqueras*, Sipsa, Vigo.
- BAILEY, J. L. (1996): "Agitación en aguas internacionales: reconsideración del papel del Estado en la gestión de la pesca", *Agricultura y Sociedad*, nº 79, pp. 9-49.
- BANCO MUNDIAL (1998): "Subsidies in World Fisheries. A reexamination", *Work Bank Technical Paper*, nº 406.

- BARRIO GARCÍA, G. A. (1997): Antecedentes, naturaleza y régimen jurídico de las empresas pesqueras conjuntas, *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña*, 1, pp. 109-140.
- BARRIO GARCÍA, G. A. (1999): "El estado actual del derecho comunitario de las pesquerías", *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade de A Coruña*, 3, pp. 71-95.
- BENITO ARRANZ, J. (1975) : "La pesca marítima en España y su estudio geográfico", *Estudios Geográficos*, Vol. 36, nº 138-139, (Exemplar adicado a: Homenaje a D. Manuel de Terán (I), pp. 31-62.
- BIELZA DE ORY, V. (Ed.), (1984): *Geografía General*. Taurus, Madrid, 2 vols.
- BIELZA DE ORY, V. (1989) (Coord.): *Territorio y sociedad en España, II*. Taurus, Madrid.
- BOLÓS, M. (1970): *Geografía de España*. De Gassó Hermanos, Barcelona.
- BOREL, G. (1997): "Les conflits d'usage liés ax mutations de l'aquaculture marine sur le littoral atlantique français: l'exemple du Finistère. En CORLAY, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 92-100.
- BOSQUE MAUREL, J. (1952): "Funciones económicas de los puertos españoles de la península", *Estudios geográficos*, Vol. 13, nº 48, pp. 569-577.
- BOSQUE MAUREL, J. (1963): "Las actividades portuarias en España", *Estudios geográficos*, Vol. 24, nº 93, pp. 602-610.
- BOSQUE MAUREL, J. e LLOVO, A. (1949): *Geografía Económica*. Teide, Barcelona.
- BOSQUE MAUREL, J. e VILÁ VALENTÍ, J. (1989-1992): *Geografía de España*. Planeta, Barcelona, 10 vols.
- CARBALLO PENELA, A., VILLASANTE, C. S., ZOTES TARRÍO, Y. (2005): "Análisis estructural del sector pesquero gallego: retos y perspectivas de futuro en la Unión Europea", XIX Reunión Asepelt, Badajoz, 8-11 de junio. [Disponible en <http://www.asepelt.org>].
- CASAS TORRES, J. M. (1964): "Estado actual de los estudios geográficos en España", *Aportación Española al XX Congreso Geográfico Internacional*, Reino Unido, CSIC, Instituto Juan Sebastián Elcano e Instituto de Estudios Pirenaicos, Madrid, Zaragoza, Barcelona. Pp. 279-286. En GÓMEZ MENDOZA, J. (1997): "La formación de la

- Escuela Española de Geografía (1940-1952). Instituciones, revistas, congresos y programas”. *Ería*, 42, pp. 107-146.
- CASTRO, J. (2004): ”La falta de marineros obliga a la flota del arrastre de Ribeira a contratar peruanos”, *La Voz de Galicia*, 24 de marzo de 2004.
- CES (1998): *Informe sobre las sociedades mixtas en el sector pesquero, la problemática en el empleo*. [Disponible en www.ces.es/documents/INF/1998/01].
- CETMAR (2010): *La pesca de bajura: Situación en 2007 y perspectivas para una orientación sostenible*. Cetmar, Vigo.
- CLAVER CORTÉS, M. C. (1987): “La población activa del sector pesquero español (1970-1986)”. En *Actas de las I Jornadas de Geografía de la Población*. Universidad de Salamanca, Salamanca.
- COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS (1985): *La politique de la pêche de la Communauté européenne*. Documentación europea, Oficina de publicaciones oficiales de las Comunidades europeas, Bruselas.
- COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS (1985): *La politique de la pêche de la Communauté européenne*. Documentación europea, Oficina de publicaciones oficiales de las Comunidades europeas, Bruselas.
- COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS (2009): *Libro Verde. Reforma de la Política Pesquera Común*. COM(2009) 0163 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0163:FIN:EN:PDF>].
- COMISIÓN EUROPEA (1991): *Informe 1991 de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo sobre la Política Pesquera Común*, SEC(91) 2288, CE, Bruselas.
- COMISIÓN EUROPEA (1999): *Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo - Participación de la Comunidad Europea en las Organizaciones Regionales de Pesca (ORP)* COM/99/0613 final. . [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu>].
- COMISIÓN EUROPEA (2000): Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social europeo y al Comité de las Regiones. Una política marítima integrada para la Unión Europea. Bruselas, 10.10.2007 COM(2007) 575 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0771&from=es>].
- COMISIÓN EUROPEA (2001): *Libro Verde. El futuro de la política pesquera común* (vols. I e II), Bruselas.

- COMISIÓN EUROPEA (2002a): *Comunicación de la Comisión al Consejo y al Parlamento Europeo. Hacia una Estrategia de Protección y Conservación del Medio Ambiente Marino*. COM(2002) 539 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu>]
- COMISIÓN EUROPEA (2002b): *Las acciones estructurales comunitarias en España y sus Comunidades Autónomas. Período 2000-2006*. Comisión Europea. Representación en España, Madrid, 2 vols.
- COMISIÓN EUROPEA (2003a): *Una nueva política para la flota*, p. 1. KL-04-03-003-ES-D. [Disponible en <http://bookshop.europa.eu>].
- COMISIÓN EUROPEA (2003c): *Decimocuarto informe anual sobre la ejecución dos fondos estruturais*. COM/2003/0646 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu>]
- COMISIÓN EUROPEA (2004): *Programa Operativo Objetivo nº 1, programa nº 2000 ES 14 1 PO 001* (Decisión C (2004) 5675). [Disponible en <http://www.magrama.gob.es>].
- COMISIÓN EUROPEA (2006a): *El Fondo Europeo de la Pesca, 2007-2013*. Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu>].
- COMISIÓN EUROPEA (2006b): *Comunicación da Comisión ao Consello e ao Parlamento Europeo: Aplicación da sustentabilidade da pesca na UE a través do rendemento máximo sostible*. COM(2006) 360 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0360&from=EN>]
- COMISIÓN EUROPEA (2010a): *Documento de trabajo de los servicios de la Comisión. Resumen de la consulta sobre la reforma de la Política Pesquera Común*. SEC(2010) 428 final. [Disponible en [http://ec.europa.eu/fisheries/reform/sec\(2010\)0428_es.pdf](http://ec.europa.eu/fisheries/reform/sec(2010)0428_es.pdf)]
- COMISIÓN EUROPEA (2010b): *Ex-Post Evaluation of the Financial Instrument for Fisheries Guidance (FIFG) 2000-2006*. Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos, Ernst & Young, AND International, Indemar, Eurofish, Bruselas.
- COMISIÓN EUROPEA (2010c): *Europa 2020: Una estrategia para un crecimiento inteligente, sostenible e integrador*. Comunicación de la Comisión, de 3 de marzo de 2010. COM(2010) 2020 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu>].
- COMISIÓN EUROPEA (2010d): *Resumo da consulta sobre a reforma da Política Pesquera Común*. Bruselas 16 abril 2010, SEC(2010) 428-final. [Disponible en [http://ec.europa.eu/fisheries/reform/sec\(2010\)0428_es.pdf](http://ec.europa.eu/fisheries/reform/sec(2010)0428_es.pdf)]

- COMISIÓN EUROPEA (2013). "El eje 4: una herramienta en las manos de las comunidades de pesca", *Guía FARNET*, nº 7 [Disponible en www.farnet.eu/guides].
- COMISIÓN EUROPEA. *La Política pesquera exterior de la Comunidad Europea*. Dirección General de Pesca y Asuntos Marítimos [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/externalpolicy_es.pdf].
- COMITÉ DE LAS REGIONES (2008). *El Comité de las Regiones: breve sinopsis*, Oficina de Publicaciones de la UE, Bruselas. [Disponible en http://europa.eu/publications/reports-booklets/index_es.htm]
- COMPÁN VÁZQUEZ, D. (1975): La pesca marítima en España”, *Cuadernos Geográficos*, nº 5.6, pp. 87-176.
- COMPÁN VÁZQUEZ, D. (1982): “Dinámica locacional reciente de los caladeros de pesca de la flota radicada en Andalucía”, *Cuadernos Geográficos*, nº 12, pp. 87-102.
- COMPÁN VÁZQUEZ, D. (1989): “La pesca”. En BOSQUE MAUREL, J. e VILÁ VALENTÍ, J. (Dirs.): *Geografía de España*, vol. II. Planeta, Barcelona.
- Comunicación a los Estados miembros por la que se fijan las orientaciones para las subvenciones globales o los programas operativos integrados para los cuales se pide a los Estados miembros que presenten solicitudes de ayuda dentro de una iniciativa comunitaria de reestructuración del sector pesquero — PESCA. Comunicación 94/ C 180/01. DOCE C 180, 01.07.1994. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/ALL/?uri=OJ:C:1994:180:TOC>]
- CONFRARÍA DE PESCADORES DE LIRA (2013): *MARDELIRA: Construyendo futuro*. (Inédito).
- CONZÁLEZ LAXE, F. e LIAÑO PEDREIRA, R. (1995): “El impacto del I.F.O.P. en las regiones costeras del Atlántico europeo: principales repercusiones”. En PLAZA GUTIÉRREZ, J. I. e CABERO DIÉGUEZ, V. (Coord.). *Cambios Regionales a finales del siglo XX. XIV Congreso Nacional de Geografía*. AGE, Departamento de Geografía de la Universidad de Salamanca, Salamanca, pp. 182-187.
- CORTEN, A. (1996): “The widening gap between fisheries biology and fisheries management in the European Union”, *Fisheries Research*, 27, pp.1-15.
- COSTA CASAIS, M.; PIÑEIRO ANTELO, M. A. e SANTOS SOLLA, X. M.(1995): “As actividades pesqueiras e marisqueiras”. En *Xeografía de Galicia*, Vol. V. Gran Enciclopedia Gallega, A Coruña. Pp. 209-262.

- CREAN, K. e SYMES, D. (1996): *Fisheries Management in Crisis*. Fishing News Books, Oxford.
- CRESPO GARCÍA, A. (1999): "IFOP: El nuevo instrumento financiero de orientación de la pesca". En SAMANIEGO VILLASANTE, C., JAÉN GARCÍA, C. M. (Coord): *Problemática y futuro de la pesca. Actas de los II Debates sobre Economía Almeriense*. Instituto de Estudios Almerienses. Pp. 85-96.
- DELGADO VIÑAS, C. (2010): "Entre el puerto y la estación. La influencia de las infraestructuras de transporte en la morfología de las ciudades portuarias españolas (1848-1936)", *Scripta Nova: Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, nº 14, pp. 323-339.
- DÍEZ PARTIER, E. (1986): "Historia de la política pesquera comunitaria", *Revista de Estudios Agro-Sociales*, nº 134, pp. 147-171.
- DIRECCIÓN GENERAL DE COOPERACIÓN AUTONÓMICA (2008a). *Informe sobre la participación de las Comunidades Autónomas en el Consejo de la Unión Europea. Año 2007*. Colección Administración Autonómica, Ministerio de Administraciones Públicas, Secretaría General Técnica, Madrid.
- DIRECCIÓN GENERAL DE COOPERACIÓN AUTONÓMICA (2008b): *Informe sobre el cumplimiento de los acuerdos de la Conferencia para asuntos relacionados con las comunidades europeas, de 9 de diciembre de 2004, referentes a la participación de las Comunidades Autónomas en el Consejo de Ministros de la Unión Europea. Año 2008*. Colección Administración Autonómica, Ministerio de Administraciones Públicas, Secretaría General Técnica, Madrid.
- DIRECCIÓN GENERAL DE PESCA Y ASUNTOS MARÍTIMOS DE LA UE : *La Política pesquera exterior de la Comunidad Europea*. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/externalpolicy_es.pdf].
- DOMÍNGUEZ TORREIRO, M., FREIJEIRO ÁLVAREZ, A. e VARELA LAFUENTE, M. M. (2002): "El caso del quota hopping en el contexto de la Política Pesquera Común", *Economía Agraria y Recursos Naturales*, vol. 2, issue 02, pp. 133-151.
- DOUMENGE, F. (1958): "La pesca en Bermeo", *Estudios Geográficos*, Vol. 19, nº 72, 1958, pp. 365-380
- DOUMENGE, F. (1958): "La pesca en Bermeo", *Estudios Geográficos*, Vol. 19, nº 72, pp. 365-380.

- DOUMENGE, F. (1965): *Géographie des mers*, PUF, París. Edición en castelán: Doumenge, F. (1972): *Geografía de los mares*. Ariel, Barcelona
- DRAIN, M. (1979): *Geografía de la Península Ibérica*, Colección Qué se?. Oikos-Tau, Barcelona.
- DURÁN VILLA, F. R., FERRÁS SEXTO, C., LOIS GONZÁLEZ, R. C. e SANTOS SOLLA, X. M. (1998): “A propósito del Atlántico como tema de reflexión geográfica. Aproximación temática y bibliográfica a una cuestión escasamente tratada por la Geografía española”, *Boletín da A.G.E.*, nº 25, pp. 105-122.
- EIROA DEL RÍO, F. (1997): *Historia y desarrollo de la pesca de arrastre en Galicia*. Diputación de A Coruña, A Coruña.
- ENTREMONT, A. (1997): *Geografía Económica*. Cátedra, Madrid.
- España 20.000*. Fomento de la Producción, Barcelona. Edición 1987.
- ESPON 2.1.1. (2006b): *The Territorial Effects of the Structural Funds. Project Report*, Stockholm, Sweden. [Disponible en www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects].
- ESPON 2.1.5 (2006a): *Territorial Impacts of European Fisheries Policy. Final Report*. Luxembourg. [Disponible en www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/PolicyImpactProjects/Fisheries/full_revised_final_report.pdf]
- ESPON 3.1. (2005): *Integrated Tools for European Spatial Development. Final Report*, Bonn, Germany, July 2005. [Disponible en www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects].
- EUROPEAN COMMISSION (2003a): *Ex-Post Evaluation of Objective 1 1994-1999. Final Report to the Directorate General for Regional Policy*. ECOTEC Research and Consulting Limited. [Disponible en <http://ec.europa.eu>].
- EUROPEAN COMMISSION (2003b): *Ex-Post Evaluation of Objective 1 1994-1999. Final Report to the Directorate General for Regional Policy*. ECOTEC Research and Consulting Limited. [Disponible en <http://ec.europa.eu>]
- EUROPEAN COMMISSION (2011a): Commission Staff Working Paper: Impact Assessment. Accompanying Commission proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Common Fisheries Policy [repealing Regulation (EC) N°

2371/2002]. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/reform/sec_2011_891_en.pdf].

EUROPEAN COMMISSION (2011b): Impact assessment concerning the Commission's proposal for the 2012 reform of the Common Fisheries Policy SEC(2011) 891. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/reform/impact_assessments_en.htm]

EUROPEAN COMMISSION (2011c): *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Common Fisheries Policy*. COM(2011) 425 final. [Disponible en <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st12/st12514.en11.pdf>]

EUROPEAN COMMISSION (2011d): *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the common organisation of the markets in fishery and aquaculture products*. COM(2011) 416 final, 2011/0194 (COD). [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011PC0416>]

EUROPEAN COMMISSION (2011e): *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the European Maritime and Fisheries Fund* [repealing Council Regulation (EC) N° 1198/2006 and Council Regulation (EC) N° 861/2006 and Council Regulation No 0380/2011 on integrated maritime policy. COM(2011) 804 final, 2011/0380 (COD). [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011PC0804>].

EUROPEAN COMMISSION (2011f): *Fish/2006/06. Lot 4: Impact Assessment Studies related to the CFP. Regional social and economic impacts of change in fisheries-dependent communities*, ZF0926_S04. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/studies/regional_social_economic_impacts/final_report_en.pdf].

EUROPEAN COMMISSION (2012): *Blue Growth opportunities for marine and maritime sustainable growth*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM/2012/0494 final. [Disponible en http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth/documents/com_2012_494_en.pdf]

EUROPEAN COMMISSION (2013a): *Retrospective Evaluation of Scrapping and Temporary Cessation Measures in the EFF*. MRAG report commissioned by the European Commission, Final Report. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/studies/cessation/index_en.htm].

- EUROPEAN COMMISSION (2013b): *Strategic Guidelines for the sustainable development of EU aquaculture*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2013) 229 final. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/aquaculture/official_documents/com_2013_229_en.pdf]
- EUROPEAN COMMISSION (2013c): *Sixth Annual Report On Implementation Of The European Fisheries Fund (2012)*. COM(2013) 921 final. [Disponible en <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52013DC0921>].
- EUROPEAN COMMISSION (2013d): *DG MARE MARE/2011/07. Studies for carrying out the Common Fisheries Policy: Lot 3 Socio-economic dimensions in EU fisheries*, ZF1501. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/studies/socio_economic_dimension/files/final-report_en.pdf]
- FAO (2001): "Informe do 24º período de sesións do Comité de Pesca", *Informe de Pesca*, nº 655, Roma.
- FAO (2001): *Plan Internacional para previr, desalentar e eliminar a pesca ilegal, non declarada e non regulamentada (PAI de PESCA-INDNR)*. [Disponible en www.fao.org].
- FAO (2010-2012). *Código de Conducta para la Pesca Responsable*. Departamento de Pesca y Acuicultura de la FAO. [Disponible en www.fao.org/fishery/code/es]
- FAO (2014). *El estado mundial de la pesca y la acuicultura 2014*. [Disponible en www.fao.org]
- FERNÁNDEZ, A. (1972): "La pesca española. Realidad y futuro", *La Marina Mercante Española*, nº 470, pp. 83-87.
- FERNÁNDEZ, A. (1972): "La pesca española. Realidad y futuro", *Marina Mercante Española*, Octubre 1972, pp. 83-88.
- FISMARE INNOVACIÓN PARA LA SOSTENIBILIDAD SL (2007a): *Informe Fismare. 2007. Monitorización de las pesquerías y evaluación de las comunidades biológicas en el ámbito de la Reserva Marina de Interés Pesquero de "Os Miñarzos"*. Grupo de Recursos Mariños e Pesquerías, Universidade de A Coruña, A Coruña.

- FISMARE INNOVACIÓN PARA LA SOSTENIBILIDAD SL (2007b): *Deseño, proposta e avaliación da Reserva Mariña de Interese Pesqueiro "Os Miñarzos"*. Grupo de Recursos Mariños e Pesquerías, Universidade de A Coruña, A Coruña.
- FLORIDO DEL CORRAL, D. (2002): *Estado, asociacionismo y poder local en la conformación de la política pesquera. Los casos de Barbate y Conil de la Frontera (Cádiz)*. Departamento de Antropología Social de la Universidad de Sevilla, Sevilla.
- FLORIDO DEL CORRAL, D. (2005): "Más allá de las cifras del sector pesquero: marco de economía política y estrategias de los pescadores artesanales andaluces del golfo de Cádiz", *Revista española de estudios agrosociales y pesqueros*, nº 208, pp. 171-196
- FLOYSAND, A., e SAETHER, A.(2007): "Globalización, comunidades pesqueras y construcción de género: el caso de Muros (Galicia)", *Boletín de la AGE*, nº 45, pp. 31-48.
- FOURNET, PH. (1997): "Les armements industriels bretons face à la crise des peches maritimes: strategies et reestructurations (1973-1994)". En CORLAY, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 83-91.
- FRAGA LAGO, L. (2009): "O proxecto SEREA. Un achegamento sustentable á reestruturación socio-económica na pesca de baixura e no marisqueo", *AmbientalMente Sustentable: Revista científica galego-lusófona de educación ambiental*, nº 8, pp. 185-193.
- FRAGUAS, A. (1953): *Geografía de Galicia*. Ed. Moret, A Coruña.
- FUNDACIÓN CAIXA GALICIA (1986). *A Economía Galega. Informe 1986*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.
- FUNDACIÓN CAIXA GALICIA (1988). *A Economía Galega. Informe 1988*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.
- FUNDACIÓN CAIXA GALICIA (2002). *A Economía Galega. Infome 2002*. Universidade de Santiago de Compostelá, Santiago de Compostela.
- FUNDACIÓN CAIXA GALICIA (2003). *A Economía Galega. Infome 2003*. Universidade de Santiago de Compostelá, Santiago de Compostela.
- FUNDACIÓN GALICIA EUROPA (2009). *Memoria 2009*. Editorial Ofelmaga, Santiago de Compostela, 2010.

- FUNDACIÓN LONXANET (2010): *II Monitoreo Social en Lira, 2010*, Fundación Lonxanet, por encargo de WWF España con apoio de Telefónica de España e OS Caja Madrid. (Inédito).
- GALINDO, F., GIRALDEZ, J., e VARELA, M. (2011): "El sector pesquero. La administración pesquera". En ROBLEDO, R. (Coord.): *Historia del Ministerio de Agricultura, 1900-2008*. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, Centro de Publicaciones de la Secretaría General Técnica, Madrid.
- GARCÍA ALLUT, A. (2009): "El caso de Lonxanet Directo S L y la pesca artesanal", *Revista Ambient@*. [Disponible en <http://www.revistaambienta.es/WebAmbienta/marm/Dinamicas/secciones/articulos/Allut.htm>]
- GARCÍA ALLUT, A. e VÁZQUEZ PORTELA, E. (2013): "La REMIP de Os Miñarzos: Una iniciativa local en la sostenibilidad de la pesca artesanal". *Actas del I Congreso Iberoamericano de Gestión Integrada de las Áreas Litorales*. Universidad de Cádiz, Cádiz. Pp. 1.703 a 1. 712.
- GARCÍA ALONSO, J. M. (1987): "La quiebra del principio de libertad de los mares y la crisis pesquera mundial", *Investigaciones Pesqueras*, 51 (suplemento 2), p. 137.
- GARCÍA ALONSO, J. M. (1997): "La quiebra del principio de libertad de los mares y la crisis pesquera mundial", *Investigaciones Pesqueras*, nº 51 (suplemento 2), pp. 145-148.
- GARCÍA CABRERA, C. (1963): "El banco pesquero canario-sahariano", *Estudios Geográficos*, Vol. 24, nº 91, pp. 147-197.
- GARCÍA ERQUIAGA, E. e SAN MARTÍN CAMPOS, C. (2002): "El sector pesquero". En MARTÍNEZ CHACÓN, E. (Coord.): *Economía Española*. Ariel, Barcelona. Pp. 229-258.
- GARCÍA NEGRO, M. C. (2010): "O crecemento económico do sector pesqueiro galego. Unha nova proposta de análise das dúas características estruturais". En GARCÍA NEGRO, M. C. (Coord.): *Economía pesqueira. Achegas desde un curso universitario*. Sotelo Blanco, Santiago de Compostela.
- GARCÍA PRADO, J. (1950): "El tráfico del puerto Gijón-Musel en el año 1949", *Estudios geográficos*, Vol. 11, nº 41, pp. 711-714.
- GARCÍA ROBLES, A. (1996): *La anchura del mar Territorial*. Colegio de México, México D. F.

- GARCÍA-NEGRO, M. C. (2010): "O crecemento económico do sector pesqueiro galego. Unha proposta nova de análise das súas características estruturais". En GARCIA-NEGRO, M. C. (Coord.): *Economía pesqueira. Achegas desde un curso universitari*. Sotelo Blanco, Santiago de Compostela.
- GARCÍA-ORELLÁN, R. (2007): "El colapso del bacalao: la construcción de la memoria, ayer y hoy", *Zainak*, 29, pp. 153-169.
- GIL OLCINA, A. e GÓMEZ MENDOZA, J. (2001): *Geografía de España*. Ariel, Barcelona.
- GIRALDEZ RIVERO, J. (1996): *Crecimiento y transformación del sector pesquero gallego (1880-1936)*. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, Secretaría General Técnica, Madrid. P. 212.
- GIRALDEZ RIVERO, J. (2005): "La pesca". En CARRERAS, A. e TAFUNELL, X. (Coords.): *Estadísticas Históricas de España*. Fundación BBVA, Bilbao. Pp. 274-276.
- GIRALDEZ, J., GARZA, D. e VARELA, M. (2011): "El sector pesquero. Un siglo de pesca en España". En En Robledo, R. (Coord.): *Historia del Ministerio de Agricultura, 1900-2008*. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino, Centro de Publicaciones de la Secretaría General Técnica, Madrid.
- GLOSARIO DA UNIÓN EUROPEA [Disponibe en http://europa.eu/scadplus/glossary/coreper_es.htm]
- GÓMEZ GIRÁLDEZ, F. J. (1987): Estudio del sector pesquero gallego. Caixa Galicia, Santiago de Compostela.
- GÓMEZ MENDOZA, J. (1997): "La formación de la Escuela Española de Geografía (1940-1952). Instituciones, revistas, congresos y programas". *Ería*, 42, pp. 107-146.
- GÓMEZ MENDOZA, J. (2007): "Geografía e Historia: encuentros y desencuentros en Francia y en España a lo largo del siglo XX". En ANSELEM, A. C. e SANTAELLA, R. P. (Eds.): *Historia, historiografía y ciencias sociales*. Ediciones de la Universidad, Granada. Pp. 101-147.
- GÓMEZ, M. L. (1994): *Las auditorias de gestión y la modernización de la Administración Pública*. Tesis doctoral. Universidad de Oviedo, Oviedo.
- GONZÁLEZ DE LA FE, P. (2005): "Evolución de la actividad de la flota pesquera con base en Canarias en el banco sahariano desde los acuerdos Tripartitos de 1975 hasta la actualidad". [Disponible en http://sahara-news.webcindario.com/actividad_flota_pesquerasahara.pdf]

- GONZÁLEZ LAXE, F. (1986): "A financiación do sector pesqueiro na C.E.E.", *Cadernos Galicia-CEE*, Fundación Pedro Barrié de la Maza, A Coruña, pp. 50-60.
- GONZÁLEZ LAXE, F. (1986): "A pesca galega diante do Mercado Común", *Cadernos Galicia-CEE*. Monográfico. Fundación Pedro Barrié de la Maza, A Coruña.
- GONZÁLEZ LAXE, F. (1999): "The inadequacies and ambiguities of the Common Fisheries Policy". En SYMES, D. (Ed.) *Alternative management systems for fisheries*. Fishing News Books, Oxford.
- GONZÁLEZ LAXE, F. (2005): "La Evolución del Sector Pesquero en Galicia de 1980 a la Actualidad: 25 Años de Cambio". En *25 anos coa cultura galega. Vinte e cinco perspectivas para o século XXI*. Sotelo Blanco Edicións, Barcelona.
- GONZÁLEZ VIDAL, M. (1989) "El Furtivismo en la Pesca de Galicia", *Actas de las Jornadas de Economía y Sociología de las Comunidades Pesqueras*. Madrid, Universidad de Santiago de Compostela/Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- GOULDING, I., HALLAM, D., HRRISON_MAYFIELD, L., MACKENZIE-HILL, V., DA SILVA H. (2000): *Regional Socio-economic Studies on Employment and the Level of Dependency on Fishing*. [Disponible en <http://ec.europa.eu/fisheriwise>
- Greenpeace (2011): Investigación en el Océano, nº1. [Disponible en <http://www.greenpeace.org/espana/Global/espana/report/oceanos/InquirerSpainweb.pdf>]
- Greenpeace (2014): *Monster Boats. The scourge of the ocean. The destructive concentration of power and quotas in the EU fishing Industry*. [Disponible en http://www.greenpeace.org/international/Global/international/publications/oceans/2014/Monster_Boats_Report.pdf]
- GRUPO ADUAR (2000): *Diccionario de geografía urbana, urbanismo y ordenación del territorio*. Ariel, Barcelona.
- HINOJOSA MONTALVO, J. R. (1995): "Comercio, Pesca y Sal en el Cap de Cerver (Orihuela) en la Baja Edad Media", *Investigaciones Geográficas*, nº 14, pp. 191-204.
- HUETZ DE LEMPS, A. (1976): *L'Espagne*. Masson, París.
- HUETZ DE LEMPS, A. (1989): *L'économie d l'Espagne*. Masson, París.
- IGE (2015): *Análise do Sector da Pesca*. [Disponible en <http://www.ige.eu/estatico/pdfs/s3/publicaciones/AnaliseSectorPesca.pdf>]

- IGLESIAS BERLANGA, M. (2006): "La reforma de la Política Pesquera Común y sus implicaciones para España", *Revista Galega de Economía*, vol. 15, nº. 1.
- IGLESIAS MALVIDO, C., DOMÍNGUEZ TORREIRO, M., FREIJEIRO ALVÁREZ, A. B. (2003): "Gestión de recursos compartidos en la Política Común de Pesca". En VARELA LAFUENTE, M. (Coord.): *La pesca gallega en el escenario internacional*. Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela. P. 61 e seguintes.
- Informe Anual sobre la Industria Española 1985*. Ministerio de Industria y Energía.
- ISM (2011): "La pesca furtiva en Galicia", *Revista Mar*, nº 506, pp. 18 a 23.
- JAEN, R. (1989): "La aplicación en España de la Política Común para las estructuras pesqueras. Incidencia en el sector pesquero español", *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 148, pp. 211-229.
- JAMARDO, J. M. (2005): "La asociación Porto de Riveira apoya la ampliación del muelle comercial", *La Voz de Galicia*, 25 de xaneiro de 2005.
- JAMARDO, J. M. (2010): "El posito de Lira cree que la reserva mariña tiene que ser más rentable", *La Voz de Galicia*, 8-2-2010.
- JOAN VILÀ I VALENTÍ (1997): "María de Bolós, geógrafa", *Revista de Geografía*, nº 30-31.
- KRUIDERINK, A. (1967): "Algunos aspectos de la pesca mediterránea en España", *Estudios Geográficos*, Vol. 28, nº 106, pp. 89-113.
- LAUTENSACH, H. (1967): *Geografía de España y Portugal*. Vicens-Vives, Barcelona.
- LEIGH, M. (1983): *European Integration and the Common Fisheries Policy*. Croom Helm, Australia.
- LLANOS MANSILLA, H. (1991): *La creación del nuevo derecho del mar: el aporte de Chile*. Editorial Jurídica de Chile, Santiago de Chile.
- LOBO ANDRADA, M. (1967): "La flota pesquera española y su desarrollo", *Información Comercial Española*, nº 411, pp. 75-79.
- LOIS GONZÁLEZ, R. C. (1999): "La pesca: actividad económica y organización espacial". En GALDOS URRUTIA, R. e RUIZ URRESTARAZU, E. (Coord.): *Postproductivismo y Medio Ambiente. Perspectivas geográficas sobre el espacio rural. IX Coloquio de Geografía Rural. Ponencias*. pp. 113-175. Informes Técnicos, nº 82. Departamento de Agricultura y Pesca. Gobierno Vasco, Vitoria-Gasteiz.

- LOIS GONZÁLEZ, R. C. (2001): “La Pesca”. En GIL OLCINA, A. e GÓMEZ MENDOZA, J.: *Geografía de España*. Ariel, Barcelona.
- LOIS GONZÁLEZ, R. C. (2009): “La geografía y el análisis territorial en España: argumentos para la reflexión”, *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 50, pp. 7-42.
- LOIS GONZÁLEZ, R. C. e ALDREY VÁZQUEZ, J. A. (2001): “The Problem of Fishery Statistics in Spain”. *International conference People and the Sea: Maritime research in the social sciences - an agenda for the 21st century*. Abstracts. [Disponible en www.marecentre.nl/people_and_the_sea/abstracts.html].
- LOIS GONZÁLEZ, R. C. e MARTÍNEZ GARGAMALA, H. (1998): *Xeografía de Galicia*. Obradoiro Santillana, Vigo.
- LOIS GONZÁLEZ, R. C. e PÉREZ SÁNCHEZ, J. A. (1997): “Les changements dans la fonction productive des ports de peche en Galice (Espagne), 1950-1995”. En CORLAY, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 114-124.
- LOIS GONZÁLEZ, R. e BJORN LINDKVIST, K. (2000): “Aspectos regionales de las pesquerías de Galicia y Noruega”, *Ería*, nº 51, pp. 69-78.
- LOIS GONZÁLEZ, R. e SANTOS SOLLA, X. M. (2001): “Seafood Consumption and Galicia’s Image: A cultural Geography Approach”. En MOLINERO, F., ALARIO, M., BARAJA, E. (Coords). *Actas del II Simposio anglo-español de Geografía Rural*. Universidad de Valladolid, Valladolid.
- LÓPEZ GÓMEZ, A. (1953): “El abastecimiento de pescado en Madrid”, *Estudios Geográficos*, Vol. 14, nº 53, pp. 527-593.
- LÓPEZ GÓMEZ, J. (1955): “El puerto de Alicante”, *Estudios geográficos*, Vol. 16, Nº 60, pp. 511-583.
- LÓPEZ GÓMEZ, J. (1960): “La crisis sardinera en Vigo: estudios biológicos”, *Estudios Geográficos*, Vol. 21, nº 80, pp. 414-416.
- LÓPEZ GÓMEZ, J. (1973): “El puerto de Barcelona”, *Estudios geográficos*, Vol. 34, nº 131, pp. 429-438.
- LÓPEZ GÓMEZ, J. (1975): “El puerto de Benicarló”, *Estudios geográficos*, Vol. 36, nº 140-141, pp. 609-648.

- LÓPEZ MARTÍN, A. G. (2007): "Un desafío singular en la proyección exterior de la política pesquera común: la ratificación comunitaria del acuerdo de Nueva York de 1995". En *La proyección exterior de la Unión Europea: desafíos y realidad*. Tirant lo Blanch, Valencia, pp. 226-272.
- LÓPEZ MARTÍNEZ, G. (2012): "Los caprichos de Europa. ¿La desaparición de la pesca en el Mediterráneo?" P. 521. En *La pesca europea ante un cambio irreversible*. Serie Estudios Europeos, nº 1. Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones, pp. 507-552.
- LÓPEZ, M. T. e GENTILE, N. (2008): "Sistema de indicadores económicos y sociales: la importancia del análisis integrado". *Actas II Jornadas Nacionales de Investigadores de las Economías Regionales*. Tandil-Argentina. [Disponible en http://nulan.mdp.edu.ar/1037/#.VZ_2FvIKa2s].
- LOSADA, A. (2000): *La política del mar: políticas públicas y autonomía : el caso de la pesca gallega*. Itsmo, Madrid.
- LOSTADO I BOJO, R. (1985): "La Política Común de la Pesca en la C.E.E. y España", *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 131, pp. 39-69.
- MAGRAMA (2006): Fondo Europeo de la Pesca. Guía práctica de los aspectos más relevantes del Fondo Europeo de la Pesca. [Disponible en http://proyectos-mapa.tragsatec.es/pesca/pags/RedMujer/ManualesyGuias/Guia_practica_FEP_old2.pdf].
- MAPA (1973-1988): *Anuarios de Pesca Marítima*. Madrid.
- MARCELO LLÁCER, M. (1998): "La institucionalización de lobbys autonómicos españoles en la Unión Europea", *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics*, nº 22, pp. 287-301.
- MARTÍN CABO, S. (2008): "La gestión del agua", *Observatorio Medioambiental*, vol. 11, pp. 279-299.
- MARTÍN GALINDO, J. L. (1949): "La captura fluvial del Puerto de la Magdalena", *Estudios Geográficos*, Vol. 10, nº 36, pp. 503-506.
- MARTÍN GALINDO, J. L. (1949): "La captura fluvial del Puerto de la Magdalena", *Estudios Geográficos*, Vol. 10, nº 36, pp. 503-506.
- MARTÍN RUIZ, J. F. (2005): "Los espacios marítimos y el problema de su delimitación en la posición geopolítica del Archipiélago canario", *Scripta Nova*, nº. 9, pp.181-204.

- MASCARELL ROIG, J. (1968): "Villa Cisneros: El Galicia, principal buque factoria de la Marina mercante española", *La Vanguardia Española*, sábado 20 de xullo de 1968.
- MÉNDEZ GUTIÉRREZ DEL VALLE, R. (1997): *Geografía Económica. La lógica espacial del capitalismo global*. Ariel, Barcelona.
- MÉNDEZ, R. e MOLINERO, F. (1993): *Geografía de España*. Ariel, Barcelona.
- MESEGUER, J. L. (1985): "España y la nueva ordenación internacional de la pesca", *Revista de Estudios Agro-sociales*, Nº. 131, pp. 21-38.
- MESEGUER, J. L. (2008): "Principios del Nuevo Derecho Internacional de la Pesca Marítima. Su influencia en la Reforma de la Convención de la Organización de la Pesca del Atlántico Noroeste (NAFO)", *Revista Española de Estudios Agro-sociales y Pesqueros*, nº 219, pp. 13-38.
- Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2003): *Acciones estructurales en el sector de la pesca 2000 – 2006. Programa operativo objetivo nº 1. Complemento del programa*. Secretaría General de Pesca Marítima, Dirección General de Estructuras y Mercados Pesqueros, Madrid.
- MIRALBÉS BEDERA, R. (1983): *Galicia en su realidad geográfica*. Fundación Pedro Barrié de la Maza, Santiago de Compostela.
- Miramontes Carballada, A. (2005): La apología mediática del Plan Galicia: mentiras y realidades, *ABALAR* nº3, pp. 56-67.
- MIRÁS ARAUJO, J. (2004): "El tráfico mercantil portuario en una etapa de transición: A Coruña, 1913-1960", *Investigaciones geográficas*, nº 33, pp. 119-140.
- MOLINER DE ARÉVALO, M. (1956): *Geografía de España*. Compañía Bibliográfica Española, Madrid.
- MORALES GIL, A. (2004): "Trascendencia territorial del puerto de Cartagena", *Investigaciones geográficas*, nº 33, pp. 107-118.
- MURO MORALES, J. I. e URTEAGA GONZÁLEZ, L. (1993): "Una serie histórica sobre producción pesquera: las almadrabas de la bahía de Cádiz (1525-1763)", Vol. 54, nº 211, pp. 323-354
- NAVARRO VERA, J. R. (1994): "Aproximación analítica a los sistemas portuarios y su aplicación a los puertos valencianos", *Investigaciones geográficas*, nº 12, pp. 147-162.

- NOAA (2013): *Improving International Fisheries Management. Report to Congress*.
[Disponible en www.nmfs.noaa.gov/ia]
- OCDE (1965, 1971, 1980): *Financial Support to the fishing industry*, París.
- OCDE (2000): *Work on defining and measuring subsidies in fisheries*, París.
- OCDE (2006): *Financial Support to Fisheries. Implications for Sustainable Development*, París.
- ORTEGA CANTERO, N. e ZOIDO NARANJO, F.: "Garrucha: la pesca de bajura en un pequeño puerto mediterráneo", Vol. 33, nº 127, pp. 313-354.
- ORTEGA CANTERO, N. e ZOIDO NARANJO, F.: "Garrucha: la pesca de bajura en un pequeño puerto mediterráneo", *Estudios Geográficos*, Vol. 33, nº 127, pp. 313-354.
- OYA, J. (1975): "Los apresamientos de buques de pesca españoles por la Armada marroquí (febrero 1973-mayo 1974): Estudio geográfico de un contencioso pesquero", *Estudios Geográficos*, Vol. 36, nº 140-141, 1975 (Exemplar adicado a: Homenaje a D. Manuel de Terán (II)), pp. 901-950.
- OYA, J. J. (1985): "El nuevo marco de las relaciones pesqueras internacionales", *El Campo. Boletín de Información Agraria*, nº 99, pp. 27-33.
- PARLAMENTO EUROPEO (2003): *La gestión pesquera a través de los sistemas de derechos transferibles*, Parlamento Europeo, Serie Pesca, FISH 111. [Disponible en [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/315748/IPOL-PECH_ET\(2002\)315748_ES.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2002/315748/IPOL-PECH_ET(2002)315748_ES.pdf)]
- PASCUAL FERNANDEZ, J. J., FRANGOUEDES, K. e MARUGÁN-PINTOS, B. (2007): From Open Acces to Co- Management: An Alternative Institutional Design for regenerating Shell- fish Resources in Galicia (Spain). *MARE Conference People and the Sea IV Who Owns the Coast. Abstracts*. [Disponibles en http://www.marecentre.nl/people_and_the_sea_4] P. 76.
- PAZ ANDRADE, V. (1954): *Producción y fluctuación de las pesquerías*, Ediciones de Unesa, Madrid.
- PAZ ANDRADE, V. (1958): *Sistema económico de la pesca en Galicia*, Editorial Citania, Buenos Aires.
- PAZ ANDRADE, V. (1967): "Problemática económica de las pesquerías de onda larga", *Información Comercial Española*, nº 411, pp. 81-89.

- PAZ ANDRADE, V. (1967): La producción del mar en la economía española", *Información Comercial Española*, novembro 1967, pp. 41-53.
- PÉREZ ALBERTI, A. (1982): *Xeografía de Galicia*. Tomo I: O Medio. Sálvora, A Coruña.
- PÉREZ ALBERTI, A. (1986): *A Xeografía. O espazo xeográfico e o home*. Galaxia, Vigo.
- PÉREZ ALBERTI, A. (Dir.) (1993): *Xeografía de Galicia*. Enciclopedia Galega Edicións, Santiago de Compostela, 6 tomos.
- PÉREZ DE TUDELA BUESO, J. e PÉREZ SAÉN, T. (1962): *Geografía Económica de España*. Ediciones Atlas, Madrid.
- PÉREZ IGLESIAS, L. e ROMANÍ, R. (1983): *Galicia y sus puertos: pesca y tráfico marítimo*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela.
- PÉREZ IGLESIAS, L. (1999): "La actividad pesquera en España y en Galicia". En *Professor Joan Vilà Valentí: el seu mestratge en la Geografia universitària*. Universitat de Barcelona, Barcelona. Pp. 1.201-1.211.
- PÉREZ IGLESIAS, M. L. (1996): "Geographical Research on Fishing Activities in Spain". En LÓPEZ ONTIVEROS, A. e MOLINERO HERNANDO, F.: *From Traditional Countryside to Postproductivism: Recent Trends in Rural Geography Research in Britain and Spain*, Primer Simposium de Geógrafos rurales británicos y españoles. Leicester 8 a 13 de septiembre de 1996. Asociación de Geógrafos Españoles. Pp. 205-2012.
- PÉREZ SÁNCHEZ, J. A. (1997): "De La pesca y su explotación en la investigación geográfica gallega: un análisis crítico de las estadísticas pesqueras". En TORRES LUNA, M. P., LOIS GONZÁLEZ, R. C. e SAAVEDRA FERNÁNDEZ, P. "Espazos rurais e sociedades campesiñas". *Semata: Ciencias sociais e humanidades*, nº 9, pp. 129-142.
- PIÑEIRA MANTIÑÁN, M. J. E SANTOS SOLLA, X. M. (2011): *Xeografía de Galicia*. Xerais, Vigo.
- PIÑEIRA, M. J. e GONZÁLEZ, F. J. (2001). "The development of the Galician fishing activity in recent times. Fleet restructuration and the struggle for fish resources". *International conference People and the Sea: Maritime research in the social sciences - an agenda for the 21st century*. Abstracts. [Disponible en www.marecentre.nl/people_and_the_sea/abstracts.html]. P. 31.
- PIÑEIRO ANTELO, A. e SANTOS SOLLA, X. M. (1997a): "Culture de la moule en Galice: aspects socio-économiques et spatiaux". En CORLAY, J. P. (Coord.): *Littoral* 95.

- Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoral européen*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 125-132.
- PIÑEIRO ANTELO, M. A., e SANTOS SOLLA, X. M. (1997b): “La culture de la moule en Galice: aspects socio-économiques et spatiaux”, *Revista Cahiers Natais*, nº 47, pp. 125-132.
- PIÑEIRO, A., DURÁN, F. e SANTOS, X. M. (2015): “Inmigración latinoamericana y pesca en Galicia. Una perspectiva de género”. *Actas del XV Encuentro de Geógrafos de América Latina*. La Habana.
- PLAZA GUTIÉRREZ, J. I. (2004): “Las crecientes vinculaciones de la geografía española con Europa”. En *La Geografía española ante los retos de la sociedad actual. Aportación española al XXX Congreso de la Unión Geográfica Internacional*. Glasgow, 2004. Comité Español de la Unión Geográfica Internacional, Madrid, pp. 295-312.
- PNUMA (2001): *Fisheries Subsidies and Overfishing: Towards a Structured Discussion*, UNEP, Génova.
- PNUMA (2004): “Fisheries Subsidies Marine Resource Management Lessons from Bangladesh”, *Fisheries and Environment Series*, Vol, 3, UNEP, Génova.
- PNUMA (2004): *Analyzing the Resource Impact of Fisheries Subsidies: A Matrix Approach*, UNEP, Génova.
- POLGEN 115, Council of the European Union, Brussels 20 July 2010, 12319/10. [Disponible en <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2012319%202010%20INIT>]
- PONCE HERRERO, G. J.: Competencia y especialización en los grandes puertos valencianos, *Cuadernos de Geografía*, nº 63, pp. 195-216.
- PREIKSHOT, D. B. (1998): “Reinventing the formulation of policy in future fisheries”. En PITCHER, T. J., HART, P. J. B., PAULY, D. (Ed.) *Reinventing fisheries management*. London: Kluwer Academic Publishers. Pp. 13-23.
- QUIRÓS LINARES, F. (1966): “La industria española de conservas de pescado”, *Estudios Geográficos*, Vol. 27, nº 104, pp. 505-513.
- QUIRÓS LINARES, F. (1966): “La industria española de conservas de pescado”, *Estudios Geográficos*, Vol. 27, nº 104, pp. 505-513.
- QUIRÓS LINARES, F. (1980): “El puerto de Gijón”, *Ería*, nº 1, pp. 179-221.

- RAOULX, B. (1977): "Les microsociétés insulaires: vers de nouveaux choix de développement? Une réflexion comparative et théorique à partir de l'exemple des îles Féroé". En CORLAY, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoraux européens*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes.
- REBAGLIATO FONT, J. (1960): "El puerto de Barcelona según la memoria del año 1958", *Estudios geográficos*, Vol. 21, nº 80, pp. 417-419.
- REBOLLO, F. e AMANN, R. (1967): "Evolución de los buques de pesca de superficie en España", *Información Comercial Española*, nº 411, pp. 61-65.
- Revista Pesca y Acuicultura en Europa*. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/magazine/index_es.htm]
- REY SÁNCHEZ, M. (2005): "Estudio de las subvenciones en el sector pesquero". IUEM. Doc 4/2005. Universidade de A Coruña. [Disponible en www.udc.es/iuem].
- RIBEIRO, O. (1968): "En relisant Vidal de la Blache", *Annales de Géographie*, pp. 641-662.
- RIQUELME CORTADO, R. M. (1985): "Reflexiones sobre la firma y la ratificación de la Convención de las Naciones Unidas sobre el Derecho del Mar (1982). A propósito de la firma de España". Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra. [Disponible en <http://dadun.unav.edu>].
- RODRIGUES-HENRIQUES, K. N., PASCUAL FERNÁNDEZ, J. J. e GARCIA-ALLUT, A. (2007): "Governance, Stakeholder Participation and Marine Protected Areas: Challenges in Tenerife (Canary Islands) and Galicia (Lira and Cedeira)". *MARE Conference People and the Sea IV Who Owns the Coast. Abstracts*. [Disponibles en http://www.marecentre.nl/people_and_the_sea_4] P. 76.
- RODRÍGUEZ ARZÚA, J. (1980): "El puerto de Vigo, 1900-1975", *Estudios geográficos*, Vol. 41, nº 160, pp. 237-266.
- RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, 1995. As Cabeceiras comarcais no proceso de urbanización de Galicia, *A Pontenova, Revista de Investigación Xove*. Nº 0, pp- 113-126.
- RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ, G., GARCÍA NEGRO, M. C., VILLASANTE, S., CARBALLO, A. (2007): "El papel de las Administraciones Públicas en el cultivo del mejillón en Galicia". *XXXIII Reunión de Estudios Regionales*. León.
- RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ, G., VILLASANTE, S., GARCÍA NEGRO, M. C., CARBALLO, A. (2008): "Las políticas públicas en el desarrollo de la miticultura en Galicia: el papel de la Unión Europea", *Revista Galega de Economía*, vol. 17, nº 1, pp. 1-24.

- RODRÍGUEZ-ARANA, X. (1995): “Presentación”. En Fernández López, J. C.: *O sistema xurídico pesqueiro de Galicia*. EGAP, Santiago de Compostela.
- ROMANÍ BARRIENTOS, R. G. (1980): “Los puertos pesqueros de la Ría de Camariñas”, *Compostellanum*, Vol. 25, 1-4, pp. 205-222.
- ROMANÍ BARRIENTOS, R. G. (1989): “La política económica regional gallega y los fondos estructurales de la C.E.E.”. *Actas del XI Congreso Nacional de Geografía*, vol. I. AGE y Universidad Complutense de Madrid, Madrid. Pp. 361-371.
- ROSELLÓ VERGER, V. M. (1987): “La Pesca”. En Terán, M. de, Solé Sabarís, L. e Vilá Valentí, J.: *Geografía General de España*. Ariel, Barcelona.
- RUÍZ GALLEGU, M. (1966-1967): El puerto de Denia, *Cuadernos de Geografía*, nº 3-4, pp. 235-267.
- RUSELL, E. S. (1939): *The overfishing problem; De Lamar lectures delivered in the School of hygiene of the Johns Hopkins university*. Johns Hopkins university, Baltimore.
- SALOM FRANCO, N. (2001): “Vitoria y Grocio frente al mar”, *Revista Estudios Socio-Jurídicos*, Vol. 3, nº. 1, pp. 93-141.
- SALVÁ TOMÁS, P. (1987): *La pesca*. Colección Geografía de España. Editorial Síntesis, Madrid.
- SALZ, P., BUISMAN, E. SMIT, J., VOS, B (2006): *Employment in the fisheries sector: current situation* (FISH/2004/4). Comisión Europea. [Disponible en http://ec.europa.eu/fisheries/publications/studies/employment_study_2006.pdf]
- SANCHO DE SOPRANIS, H. (1949): “Las relaciones entre los marinos de poniente y del Puerto de Santa María en el decenio 1482-92: según las notas del escribano portuense Hernando de Carmona, 1483-84”, *Estudios Geográficos*, Vol. 10, nº 37, pp. 669-699
- SANCHO PINILLA, J. M. (1975): *Geografía Económica*. Bruño, Madrid.
- SANTASMARINAS RAPOSO, P. (2006): “Ten futuro o marisqueo?”, *Revista Galega de Economía*, vol. 15, nº. 1, pp. 245-250.
- SANTASMARINAS RAPOSO, P. (2010): “Proceso de profesionalización das mariscadoras galegas”. En García Negro, M. C. (Coord.): *Economía pesqueira. Achegas desde un curso universitario*. Sotelo Blanco, Santiago de Compostela. P. 334.

- SANTOS SOLLA, X. M. (1999): "Xeografía e Nacionalismo en Galicia". En *Profesor Joan Vilà Valentí. El seu mestratge en la geografia universitaria*. Universitat de Barcelona, Barcelona. Pp. 1.343-1.356.
- SANTOS SOLLA, X. M. (2001a): "El estudio geográfico de los mares y los océanos". En *Actas del XV Congreso de Geógrafos Españoles "Los Espacios litorales y emergentes". Lectura geográfica*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela, pp. 213-254.
- SANTOS SOLLA, X. M. (2001b): "La explotación de los recursos marinos: pesca, acuicultura y marisqueo". En *Actas del XV Congreso de Geógrafos Españoles "Los Espacios litorales y emergentes". Lectura geográfica*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela. Pp. 213-254.
- SANTOS SOLLA, X. M. (2001c): "La crisis del fletán negro. Una perspectiva desde la prensa canadiense", *Revista Estudios Geográficos*, nº 242, pp. 105-137.
- SANTOS SOLLA, X. M. (2002): "Nearer the core: the fishing sector in one of Europe's marginal regions". En LEIMGRUBER, W., MAJORAL, e R., LEE, C. (Eds.). *Sustainable Development and Geographical Space*. Ashgate, Hampshire. Pp. 223-236.
- SEGRELLES SERRANO, J. A. e GÓMEZ LÓPEZ, J. D.: El Puerto de Valencia y la articulación territorial de su espacio económico. El caso del calzado, *Cuadernos de Geografía*, nº 61, pp. 159-168.
- SERMET, J. (1948): "El puerto de Santander", *Estudios geográficos*, Vol. 9, nº 33, pp. 637-647.
- SISSSENWIN, M. e MACE, P. (2001): "Governance for responsible fisheries: an ecosystem approach", *Reykjavik Conference on Responsible Fishing in the Marine Ecosystem*, Reykjavik, pp.1-4.
- SOBRINO HEREDIA, J. M. (2005): "La política comunitaria de control y vigilancia de las actividades pesqueras y su aplicación en España", *Anuario da Facultade de Dereito da Universidade da Coruña*, 9, pp. 875-894.
- SOBRINO HEREDIA, J. M. e REY ANEIROS, A. (1997): *La Jurisprudencia del Tribunal de Justicia de las Comunidades Europeas sobre la Política Común de Pesca*. Consellería de Pesca da Xunta de Galicia Santiago de Compostela.
- SORRE, M. (1954): *Les fondaments de la géographie humaine*. París, Colin, 2 vol.

- SUÁREZ DE VIVERO, J. L. (1979): “El espacio marítimo en la geografía humana”, *Geocrítica. Cuadernos Críticos de Geografía Humana*, Ano IV, nº 20, marzo de 1979.
- SUÁREZ DE VIVERO, J. L. (2001): *Los océanos: medio ambiente, recursos y políticas marinas*. Ediciones del Serbal, Barcelona.
- SUÁREZ DE VIVERO, J. L. (2007): *Atlas de la Europa marítima: jurisdicciones, usos y gestión*. Ediciones del Serbal, Barcelona.
- SUÁREZ DE VIVERO, J. L. (Ed.) (2011): *An Atlas of Maritime Spatial Planning*. Universidad de Sevilla, Sevilla.
- SUÁREZ DE VIVERO, J. L., RODRÍGUEZ MATEOS, J. C., e FLORIDO DEL CORRAL, D. (2008): “La gobernanza en la pesca: de lo ecológico a lo ético, de lo local a lo global”, *Scripta Nova*, nº. 12, pp. 256-280.
- SUÁREZ DE VIVERO, J. L., RODRÍGUEZ MATEOS, J. C., e SACCHETTI, E. (2010): “Canadá y el gobierno de los océanos: el espacio marítimo en un Estado descentralizado”, *Scripta Nova*, nº. 14, pp. 310-322.
- SYMES, D. (2005): “Altering course: future directions for Europe’s fisheries policy”, *Fisheries Research*, nº 71, pp. 259-265.
- SYMES, D. (2007). “Fisheries management and institutional reform: a European perspective”. *ICES Journal of Marine Science*, nº 64, pp. 779-785.
- TAMAMES, R. (1960): *Estructura económica de España*. Sociedad de Estudios y Publicaciones, Madrid.
- TAMAMES, R. (1986): *Estructura económica de España*. Alianza Editorial, Madrid.
- TERÁN, M. (1949): “La “Balaena Biscayensis” y los balleneros españoles del Mar Cantábrico”, *Estudios Geográficos*, Vol. 10, nº 37, pp. 639-668.
- TERÁN, M. (1949): “La “Balaena Biscayensis” y los balleneros españoles del Mar Cantábrico”, *Estudios Geográficos*, Vol. 10, nº 37, pp. 639-668.
- TERÁN, M. (1952-1967): *Geografía de España y Portugal*. Montaner y Simón, Barcelona, 7 vols.
- TERÁN, M. e SOLÉ SABARÍS, L. (1978): *Geografía General de España*. Ariel, Barcelona.
- TERÁN, M., SOLÉ SABARÍS, L. e VILÁ VALENTÍ, J. (1968): *Geografía Regional de España*. Ariel, Barcelona. Edicións posteriores en 1969, 1978, 1987 e 1988.

- TERÁN, M., SOLÉ SABARÍS, L. e VILÀ VALENTÍ, J. (1986): *Geografía General de España*. Ariel, Barcelona. Reimpresa en 1987 e 1989.
- TERRERO, J. (1978): *Geografía de España*. Sopena, Barcelona.
- THIBAUDAU, R. (1971): "Les pêches francaises dans la Communauté économique européenne", *La Pêche Maritime*, nº 1.125, diciembre.
- TORRES LUNA, M. P. (1985): *Geografía de Galicia*, Vol. III Economía y Comarcas. Ediciones Boreal, A Coruña.
- TORRES LUNA, M. P., e LOIS GONZÁLEZ, R. C. (1999): "Lectura geográfica de los espacios rurales y el mundo campesino en Galicia. Estado de la cuestión". En *Professor Joan Vilà Valentí. El seu mestratge en la Geografia Universitària*. Universitat de Barcelona, Barcelona. Pp. 851-863.
- UTANDA MORENO, L. (2003): "La pesca de salmón en España (1949-1999)", Vol. 64, nº 250, pp. 87-106.
- VARELA LAFUENTE, M. (2002): "El caso de los buques de empresas gallegas de bandera no española (quota-hopping). En *La pesca gallega en el escenario internacional*, Fundación Caixa Galicia. Santiago de Compostela.
- VARELA LAFUENTE, M. (Coord.)(2003): *La pesca gallega en el escenario internacional*. Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela.
- VARELA LAFUENTE, M., FREIJEIRO ÁLVAREZ, A. B., DOMÍNGUEZ TORREIRO, M. (2003): "El caso de los buques de empresas gallegas de bandera no española (quota-hopping). En Varela Lafuente, M. (Coord.): *La pesca gallega en el escenario internacional*. Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela. Pp. 75-98.
- VARELA LAFUENTE, M., SURÍS REGUEIRO, J. C., GARZA GIL, Mª D., IGLESIAS MALVIDO, C., e OTERO GIRÁLDEZ, M. (1997): *Impacto en el sector pesquero gallego de las nuevas tendencias comerciales*. Serie Estudios Sectoriales 13, Fundación Caixa Galicia, Santiago de Compostela.
- VARJOPURO, R, e SALMI, P. (1999): "The functionality of fisheries management from the perspective of commercial fishermen. Two cases in comparison". En SYMES D. (Ed). *Alternative management systems for fisheries*. Oxford: Fishing News Books. Pp. 93-105.
- VÁZQUEZ, A. e LOIS, R. C. (2001): "The Problem of Fishery Statistics in Spain". *International conference People and the Sea: Maritime research in the social sciences*

- *an agenda for the 21st century*. Abstracts. [Disponible en www.marecentre.nl/people_and_the_sea/abstracts.html]. P. 5.
- VEIGA GONZÁLEZ, C. (1958): “El cultivo del mejillón en la ría de Vigo”, *Estudios Geográficos*, Vol. 19, nº 73, pp. 513-538.
- VEIGA GONZÁLEZ, C. (1958): “El cultivo del mejillón en la ría de Vigo”, *Estudios Geográficos*, Vol. 19, nº 73, pp. 513-538.
- VILÁ VALENTÍ, J. (Dir.) (1972): *Geografía de España*. Danae, Barcelona.
- VILÁ VALENTÍ, J. (Dir.) (1983): *España*. Océano, Barcelona, 2 vols.
- VILÁ VALENTÍ, J. (1986): “La geografía en la Península Ibérica y en Iberoamérica”. En JOHNSTON, R. J. e CLAVAL, P. (Eds.): *La geografía actual: geógrafos y tendencias*, colección Ariel Geografía. Ariel, Barcelona. Pp. 251-273.
- VILÁ VALENTÍ, J. (1989): *El conocimiento geográfico de España. Geógrafos y obras geográficas*, Colección Geografía de España, nº 1. Editorial Síntesis, Madrid.
- VILÁ VALENTÍ, J. (1997): “María de Bolós, geógrafa”, *Revista de geografía*, nº 30-31.
- VIRUELA MARTÍNEZ, R. (1993a): “Dinámica y estructura de la población pesquera valenciana”, *Estudios Geográficos*, Vol. 54, nº 213, pp. 695-724.
- VIRUELA MARTÍNEZ, R. (1993b): Difusión de la pesca del bou en el litoral de Valencia (siglos XVIII i XIX), *Cuadernos de Geografía*, nº 53, pp. 145-161.
- VIRUELA MARTÍNEZ, R. (1995a): “Expansión y crisis de la actividad pesquera valenciana en el siglo XIX”, *Investigaciones Geográficas*, nº 13, pp. 117-134.
- VIRUELA MARTÍNEZ, R. (1995b): Las comunidades pesqueras ante la crisis de las pesquerías y el cambio económico, *Cuadernos de Geografía*, nº 57, pp. 153-182.
- VV. AA. (1979): *Geografía Económica del Océano Mundial*. Editorial Progreso, URSS.
- VV.AA. (1994): *Geografía de España*, Instituto Gallach, Barcelona. 14 vols.
- VV.AA. (1997): Dinámica litoral-interior. *Actas del XV Congreso de Geógrafos Españoles “Los Espacios litorales y emergentes”*. *Lectura geográfica*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago, Santiago de Compostela Santiago de Compostela. 2Vols.

- WALTERS, C. J. (1998), "Designing fisheries management systems that do not depend upon accurate stock assessment". En PITCHER, T. J., HART, P. J. B., PAULY, D. (Eds.). *Reinventing fisheries management*. London: Kluwer Academic Publishers. Pp. 279-88.
- WISE, M. (1984): *The Common Fisheries Policy of the European Community*. Methuen, Londres, Nueva York.
- WISE, M. (1988): "Orígenes y evolución de la Política Pesquera Común de las Comunidades Europeas", *Revista de Estudios Agro-sociales*, nº 144.
- WISE, M. (1997): "The Atlantic Arc concept: a step towards more cooperation and less conflict among european fishermen?". En CORLAY, J. P. (Coord.): *Littoral 95. Actes du Colloque International Continuités et ruptures sur le littoral européen*. Ouest Éditions/Presses Académiques, Nantes. Pp. 133-140.
- XUNTA DE GALICIA (1979): *Propuesta de objetivos y estrategias para Galicia*. MOPU, Centro de Estudios de Ordenación del Territorio y Medioambiente, Santiago de Compostela.
- XUNTA DE GALICIA (1989): *Censo da flota pesqueira de Galicia*: documento base. Consellería de Pesca, Santiago de Compostela.
- XUNTA DE GALICIA (1992): *Plan de Ordenación dos Recursos Pesqueiros e Marisqueiros de Galicia*. Santiago de Compostela.
- XUNTA DE GALICIA (2000): Programa Operativo Integrado de Galicia 2000-2006. [Disponible en www.conselleriadeconomia.es]
- XUNTA DE GALICIA (2003-2013). Anuarios de Pesca de Galicia. Xunta de Galicia. [Disponible en <http://www.pescadegalicia.com>]
- XUNTA DE GALICIA (2010): *Anuario de Pesca de Galicia 2009*, [Disponible en www.xunta.es]
- XUNTA DE GALICIA (2013): *Anuario de Pesca de Galicia 2013*, [Disponible en www.xunta.es]
- XUNTA DE GALICIA (2014): *Anuario de Pesca de Galicia 2014*. [Disponible en www.xunta.es]
- XUNTA DE GALICIA (2014a): *Diagnóstico de situación socioeconómica y territorial de Galicia*. [Disponible en <http://www.conselleriadeconomia.es>]

XUNTA DE GALICIA (2014b): *Estratexia de Especialización Intelixente de Galicia 2014-2020*. [Disponible en www.ris3galicia.es]

XUNTA DE GALICIA (2015): Análise do Sector da Pesca. [Disponible en www.ige.eu/estatico/pdfs/s3/publicaciones/AnaliseSectorPesca.pdf]

ZÁRATE MARTÍN, M. A. e RUBIO BENITO, M. T. (2005): *Geografía humana : sociedad, economía y territorio*. Editorial Universitaria Ramón Areces, Madrid

ZOIDO, F., DE LA VEGA, S., PIÑEIRO ANTELO, M. A., MORALES, G., MAS, R., LOIS, R. E GONZÁLEZ, J. M. (2013): *Diccionario de Urbanismo. Geografía urbana y ordenación del territorio*. Cátedra, Madrid.

9

ANEXOS

---

9. ANEXOS.

Anexo 1: Fontes de información xeográficas e cartográficas empregadas para a elaboración de mapas de localización das áreas de estudo, e composicións de evolución da superficie portuaria e de instalacións en Lira, Carnota e Ribeira.

Anexo 2: Mapas de localización das áreas de estudo.

Mapa 1: Localización dos portos de Lira e Muros.

Mapa 2: Localización do porto de Ribeira.

Anexo 3: Evolución dos portos de estudo.

Figura 1: Evolución do porto de Lira (1984-2014).

Figura 2: Evolución das instalacións do porto de Lira (1984-2014).

Figura 3: Evolución da superficie do porto de Lira (1984-2014).

Figura 4: Instalacións portuarias en Lira (2014).

Figura 5: Evolución do porto de Muros (1984-2014).

Figura 6: Evolución das instalacións do porto de Muros (1984-2014).

Figura 7: Evolución da superficie do porto de Muros (1984-2014).

Figura 8: Instalacións portuarias en Muros (2014).

Figura 9: Evolución do porto de Ribeira (1984-2014).

Figura 10: Evolución das instalacións do porto de Ribeira (1984-2014).

Figura 11: Evolución da superficie do porto de Ribeira (1984-2014).

Figura 12: Instalacións portuarias en Ribeira (2014).

Anexo 4: Fotografías.

Barcos de arrastre de bandeira portuguesa no porto de Muros.

Anexo 1: Fontes de información xeográficas e cartográficas empregadas para a elaboración de mapas de localización das áreas de estudo, e composicións de evolución da superficie portuaria e de instalacións en Lira, Carnota e Ribeira.

1. IMÁXES DIRECTAS: Fotografías e ortofotografías aéreas

A partir das imaxes producidas, a partir de voos fotogramétricos, por organismos oficiais de ámbito estatal y autonómico⁶⁷⁰, tense realizado unha explotación da información dispoñible, fundamentalmente nunha dobre vertente:

- Directa, mediante a corrección espacial e xeométrica (en fotogramas dixitalizados), e interpretación temática da información.
- Indirecta, coa dixitalización e posterior dos datos cualitativos e cuantitativos obtidos.

Para a delimitación de perímetros, edificacións e instalacións portuarias fíxose unha identificación e interpretación previa de elementos e usos a partir das fotografías dispoñibles, que posteriormente tense cotexado cos resultados obtidos durante o traballo de campo. Finalmente, elaborouse un balance detallado do grao de evolución e transformación destas infraestruturas e espazos.

Hai que facer constar que a fotointerpretación das imaxes aéreas tamén supuxo completar e actualizar a información dispoñible, as bases cartográficas e datos espaciais xerais procedentes do IGN e SITGA, xerar os elementos temáticos específicos para este traballo como instalacións ou industrias vinculadas ao sector pesqueiro e acuícola, e por último elaborar os documentos cartográficos nos que se recollen tanto a imaxe actual dos portos como as súas dinámicas temporais de transformación.

O período de observación parte de 1986, data de adhesión de España á CEE, e finaliza en 2014. Para este traballo téñense utilizado as imaxes dispoñibles dos voos de 1986, 1989, 1996, 1999, 2004, 2008 e 2014. As serie de 1980, 2002 e 2010 utilizáronse principalmente como apoio ao proceso de interpretación das dinámicas evolutivas destes

⁶⁷⁰ Centro Nacional de Información Geográfica (CNIG, www.cnig.es), a súa Fototeca dixital (<http://fototeca.cnig.es>) e o Centro de Descargas (<http://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas>): Instituto Geográfico Nacional (IGN, www.ign.es), a Infraestructura de Datos Espaciales de España (www.idee.es), o Sistema de Información Territorial de Galicia (SITGA), e a Infraestructura de Datos Espaciais de Galicia (IDEG, mapas.xunta.es).

espazos. Estas imaxes permiten elaborar os mapas e documentos cartográficos presentados neste traballo, que tratan de amosar os períodos de maiores cambios nos espazos estudados, que en gran parte dos casos están en consonancia coa aplicación de fondos e instrumentos financeiros europeos, impulsores da maioría dos cambios observados nos tres ámbitos portuarios analizados.

En calquera caso, a xeometría e formatos de todas as imaxes non son homoxéneos. Os fotogramas dixitalizados (para os voos anteriores ao ano 2000) referidos a Muros, Lira e Ribeira deberon xeorreferenciarse e ortorrectificarse. Estas operacións efectuáronse en entorno SIX. Como complemento, para a determinación da liña de costa utilizouse o voo LIDAR do PNOA (MDT05-LIDAR, 2011) como modelo dixital de elevacións (MDE, MDT).

Voos fotogramétricos dispoñibles no ámbito subrexional dos portos de Muros, Lira e Ribeira					
Denominación	Data	Fonte	Tipo e formato	Escala/ Resolución	Data de observación
Voo Interministerial ⁶⁷¹	1973-1986	CNIG-IGN	Fotogramas B/N dixitalizados	1:18.000	1980
Voo Nacional⁶⁷²	1980-1986	CNIG-IGN	Fotogramas B/N dixitalizados	1:30.000	1986
Voo de Costas⁶⁷³	1989-1991	CNIG-IGN	Fotogramas a cor dixitalizados	1:5.000	1989
Voo SITGA-CPTOPV⁶⁷⁴	1994-1997	SITGA	Fotogramas a cor dixitalizados	1:20.000	1996
Voo SITGA 99⁶⁷⁵	1999-2000	SITGA	Fotogramas a cor dixitalizados	1:20.000	1999
Voo SIXPAC ⁶⁷⁶	2002-2003	SITGA-IDEIG	Ortofotografías a cor	1:5.000	2002
PNOA50⁶⁷⁷	2004	CNIG-IGN	Ortofotografías a cor	1:30.000 0,50 m/píxel	2004
PNOA25	2008	CNIG-IGN	Ortofotografías a cor	1:20.000 0,25 m/píxel	2008
PNOA25	2010	CNIG-IGN	Ortofotografías a cor	1:20.000 0,25 m/píxel	2010
PNOA25	2014	CNIG-IGN	Ortofotografías a cor	1:20.000 0,25 m/píxel	2014

En negra os voos de observación e captura de datos.

Elaboración propia.

⁶⁷¹ Realizado por encargo dos Ministerios de Agricultura, Defensa, Facenda e do Instituto Geográfico y Catastral (actual IGN) entre 1973 e 1986.

⁶⁷² Realizado por encargo do Instituto Geográfico y Catastral (actual IGN) entre 1980 e 1986.

⁶⁷³ Realizado por encargo do Instituto Geográfico Nacional entre 1989 e 1991.

⁶⁷⁴ Realizado por encargo do Sistema de Información Territorial de Galicia, Consellería de Política Territorial, Obras Públicas e Vivenda.

⁶⁷⁵ Realizado por encargo do Sistema de Información Territorial de Galicia, Consellería de Política Territorial, Obras Públicas e Vivenda.

⁶⁷⁶ Realizado por encargo do Instituto de Estudos do Territorio (IET) para a confección da Base Topográfica de Galicia 2002-2003.

⁶⁷⁷ Plan Nacional de Ortofotografía Aérea, <http://pnoa.ign.es/es>.

2. IMAXES DERIVADAS: Bases de datos xeográficas e cartográficas

Tense usado como información complementaria os datos procedentes do IGN, e a súa Base Cartográfica Numérica 1:25.000 (BCN25), e os do SITGA (IET) e a súa Base Topográfica de Galicia 1:5.000 (BTG5).

SITGA (IET)

A información necesaria procedente do *Sistema de Información Territorial de Galicia* foi obtida:

- Por descarga directa, a través do visor xeográfico da *Infraestrutura de Datos Espaciais de Galicia* (IDEG, <http://mapas.xunta.es/visores/basico/>), de capas de información de carácter básico (entidades de poboación, redes de transporte, espazos naturais, usos del solo, hidrografía, límites administrativos, ...).
- Por solicitude ao *Instituto de Estudos do Territorio* (Consellería de Medio Ambiente, Territorio e Infraestruturas), de datos planimétricos complementarios, como a Base Topográfica de Galicia 1:5.000 (BTG5), altimétricos (MDT e relevo), toponimia; e temática, fundamentalmente de tipo ambiental, do medio e patrimonio natural, e da súa xestión e planificación (espazos protexidos, usos del solo, SIOSE 2009 e 2011, o unidades da paisaxe).

Aínda que se trata dunha información fundamental e en xeral bastante completa, a falta de actualización da BTG5 supliuse con datos capturados das ortofotos do PNOA-2014 e o SIOSE 2011, especialmente no caso de núcleos de poboación, infraestruturas e instalacións produtoras e transformadoras propias do sector pesqueiro.

CNIG-IGN

O Instituto Geográfico Nacional a través do Centro de Descargas del CNIG proporciona un amplo conxunto de información cartográfica ráster e vectorial esencial de carácter topográfico. A progresiva substitución da BCN25 pola Base Topográfica Nacional (BTN25), de maior precisión e actualidade, iniciada en 2006, aínda non ten cuberta as áreas de interese deste traballo. Este problema de datos desactualizados foi solucionado a partir da información do SITGA, tal e como se ten mencionado.

XEODATABASES DE USOS E/OU OCUPACIÓN DO TERRITORIO: SIOSE⁶⁷⁸

Aínda que máis limitado temporalmente (2005, 2009 e 2011), optouse por analizar os datos do Sistema de Información de Ocupación del Suelo de España (SIOSE) porque presentan unha discriminación temática e unha escala de observación moito maiores que outras fontes similares, caso do CORINE Land Cover (CLC).

Isto permitiunos realizar unha primeira aproximación e balance dos usos e ocupación xerais dos ámbitos subrexionais, e incluso un acercamento destes sobre os espazos urbano-portuarios, información clave que ten sido contrastada coa obtida a partir das fontes primarias.

Datos espaciais de referencia para os ámbitos subrexionais de Muros, Lira e Ribeira				
Denominación	Data	Fonte	Tipo e formato	Escala/ Resolución
Capas SIX	Constante actualización	SITGA-IET	Xeneral y temática Vectorial (shapefile)	1:25.000 - 1:200.000
Base topográfica de Galicia (BTG5)	2002-2003	SITGA-IET	Xeneral Vectorial (shapefile)	1:5.000
Modelos Dixitais do Terreo (MDT)	2010	SITGA-IET	Relevo Raster (ASCII XML)	1:5.000
Base Cartográfica Numérica (BCN25)	2005	CNIG-IGN	Xeneral Vectorial (shapefile)	1:25.000
SIOSE	2005, 2009 e 2011	IGN SITGA-IET	Uso de ocupación do solo	1:25.000
Elaboración propia.				

⁶⁷⁸ <http://www.siose.es/siose/>.

3. VISUALIZADORES E CENTROS DE DESCARGA DE INFORMACIÓN XEOGRÁFICA E CARTOGRÁFICA

Como se comentou anteriormente, o acceso aos datos tanto de fotografías e ortofotos, como cartográficas e xeoestadísticas, realizouse a través de estes visores, centro de descargas e servicios OGC, como o Web Map Service (WMS). Relacionanse na seguinte táboa os consultados.

Visualizadores e centros de descargas de referencia para os ámbitos subrexionais de Muros, Lira e Ribeira			
Denominación	Tipo	Organismo	Enderezo web
Visor básico IET	Visor + descarga	SITGA-IET	http://mapas.xunta.es/visores/basico/
CDIX, Centro de Descargas de Información Xeográfica de Galicia	Visor + descarga	SITGA-IET	http://visorgis.cmati.xunta.es/cdix/mapa.html
Visor Augas de Galicia	Visor	IET	http://www.cmati.xunta.es/ide-dhgc/
Visor SIXPAC	Visor	Consellería do Medio Rural e do Mar	http://emediorural.xunta.es/visorsixpac/
Fototeca Digital	Visor + descarga	CNIG-IGN	http://fototeca.cnig.es/
Centro de Descargas CNIG	Descarga	CNIG-IGN	http://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp
Iberpix 2	Visor interactivo	CNIG-IGN	http://www.ign.es/iberpix2/visor/
Elaboración propia.			

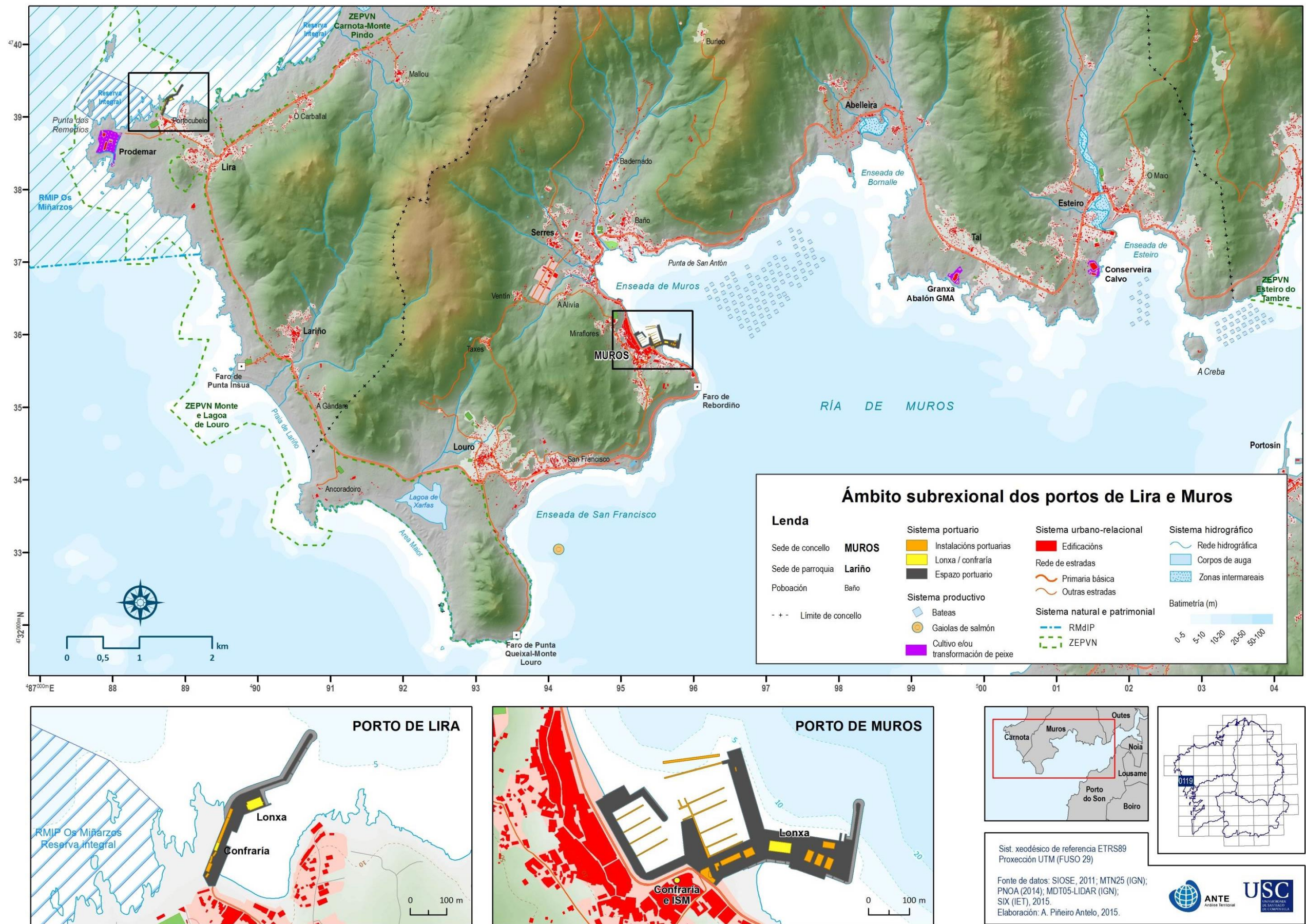
Anexo 2. Mapas de localización das áreas de estudo

Mapa 1: Localización dos portos de Lira e Muros.

Mapa 2: Localización do porto de Ribeira.

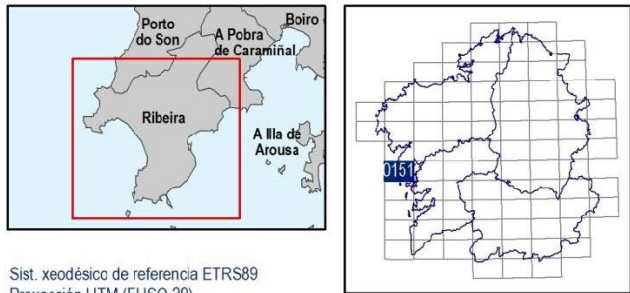

Ámbito subrexional do porto de Ribeira

Lenda

Sede de concello	RIBEIRA	Sistema urbano-relacional	Sistema natural e patrimonial
Sede de parroquia	Aguíño	Edificacións	Parque Nacional
Poboación	Seráns	Espazos verdes	Parque Natural
- + -	Limite de concello	Instal. deportivas	ZEPVN
Sistema productivo		Rede de estradas	
Rateas		Autovía	
Cultivo e/ou transformación de peixe		Primaria básica	
Sistema portuario		Primaria compl.	
Espazo portuario		Outras estradas	
Instalacións portuarias		Sistema hidrográfico	
Lonxa / confraría		Rede hidrográfica	
		Corpos de auga	
		Zonas intermareais	
		Batimetría (m)	
		0-5	5-10
		10-20	20-50
		50-100	

Sist. xeodésico de referencia ETRS89
Proxección UTM (FUSO 29)
Fonte de datos: SIOSE, 2011; MTN25 (IGN);
PNOA (2014); MDT05-LIDAR (IGN); SIX (IET), 2015.
Elaboración: A. Piñeiro Antelo, 2015.

Anexo 3: Evolución dos portos de estudo.

Figura 1: Evolución do porto de Lira (1984-2014).

Figura 2: Evolución das instalacións do porto de Lira (1984-2014).

Figura 3: Evolución da superficie do porto de Lira (1984-2014).

Figura 4: Instalacións portuarias en Lira (2014).

Figura 5: Evolución do porto de Muros (1984-2014).

Figura 6: Evolución das instalacións do porto de Muros (1984-2014).

Figura 7: Evolución da superficie do porto de Muros (1984-2014).

Figura 8: Instalacións portuarias en Muros (2014).

Figura 9: Evolución do porto de Ribeira (1984-2014).

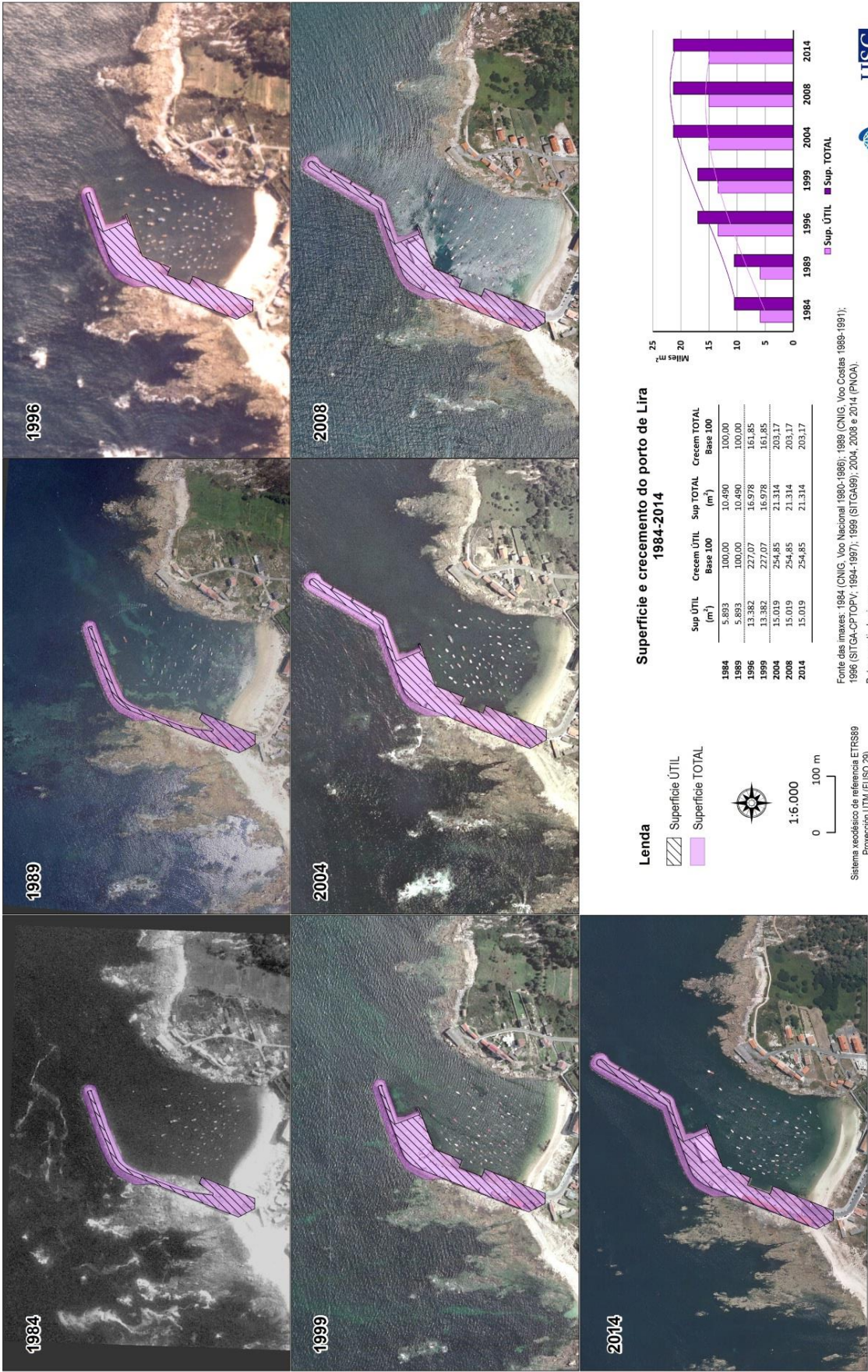
Figura 10: Evolución das instalacións do porto de Ribeira (1984-2014).

Figura 11: Evolución da superficie do porto de Ribeira (1984-2014).

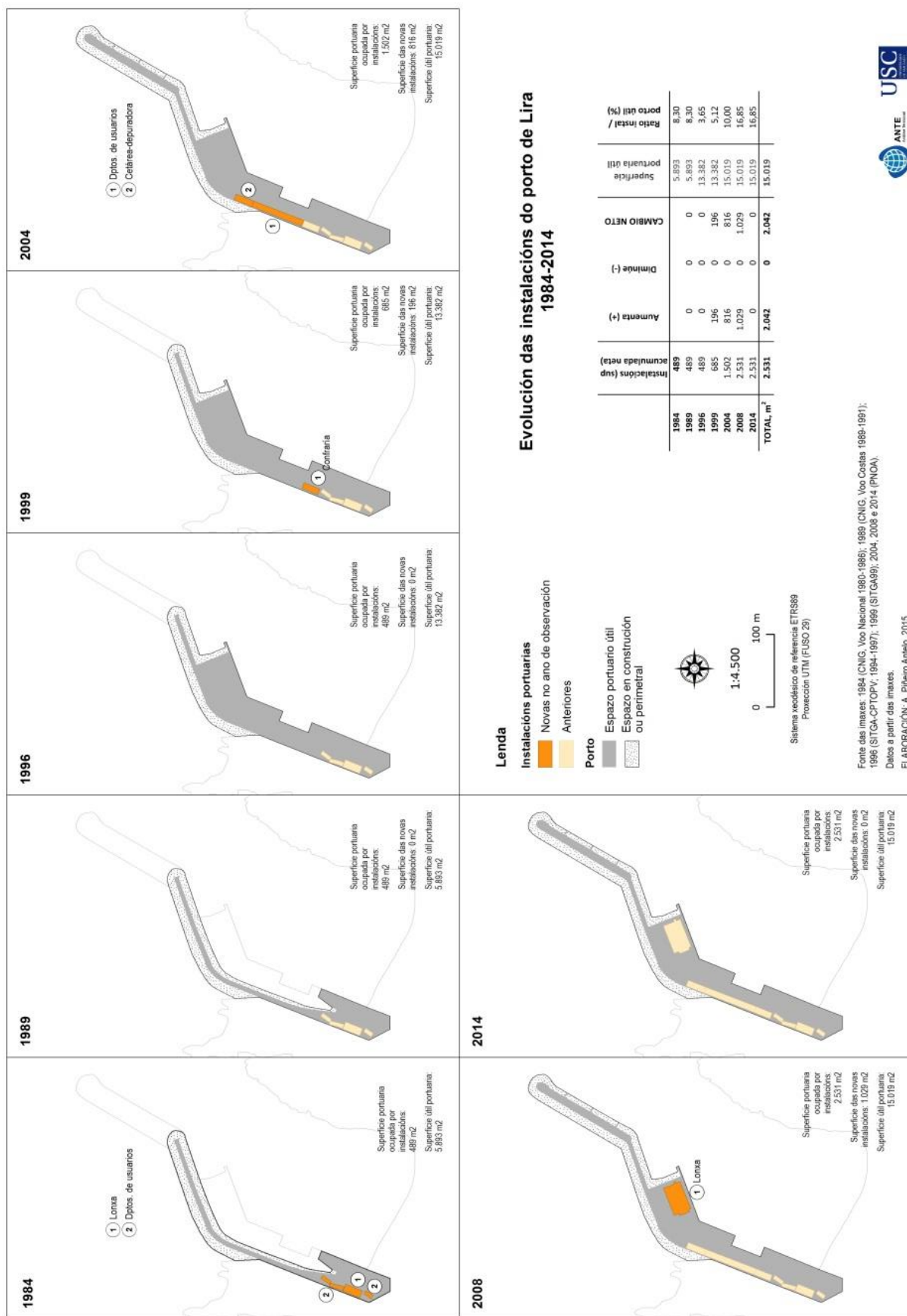
Figura 12: Instalacións portuarias en Ribeira (2014).

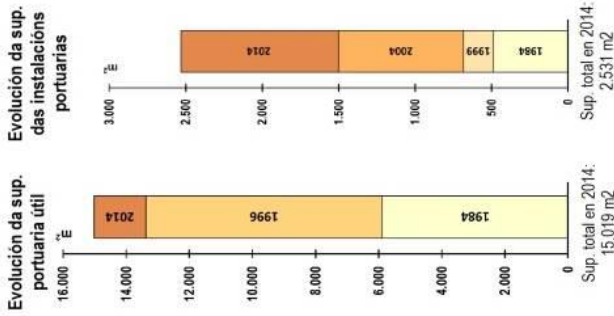
EVOLUCIÓN DO PORTO DE LIRA (1984-2014)

EVOLUCIÓN DA SUPERFICIE DO PORTO DE LIRA (1984-2014)

Fonte: SIOSE, 2011; PNOA, 2014.
Datos a partir das imaxes.

ELABORACIÓN: A. Piñeiro Antelo, 2015.

INSTALACIÓNS PORTUARIAS EN LIRA (2014)

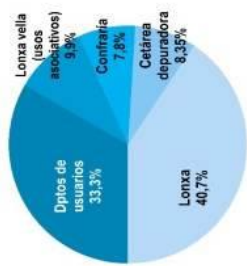
Lenda

Instalacións portuarias

- 1 Dptos. de usuarios
- 2 Lonxa vella (usos asociativos)
- 3 Confraría
- 4 Cetárea-depuradora
- 5 Lonxa

Porto Edificación urbana

Instalación	Sup (m ²)
1 Dptos de usuarios	844
2 Lonxa vella (usos asociativos)	250
3 Confraría	196
4 Cetárea-depuradora	211
5 Lonxa	1.029
TOTAL	2.531

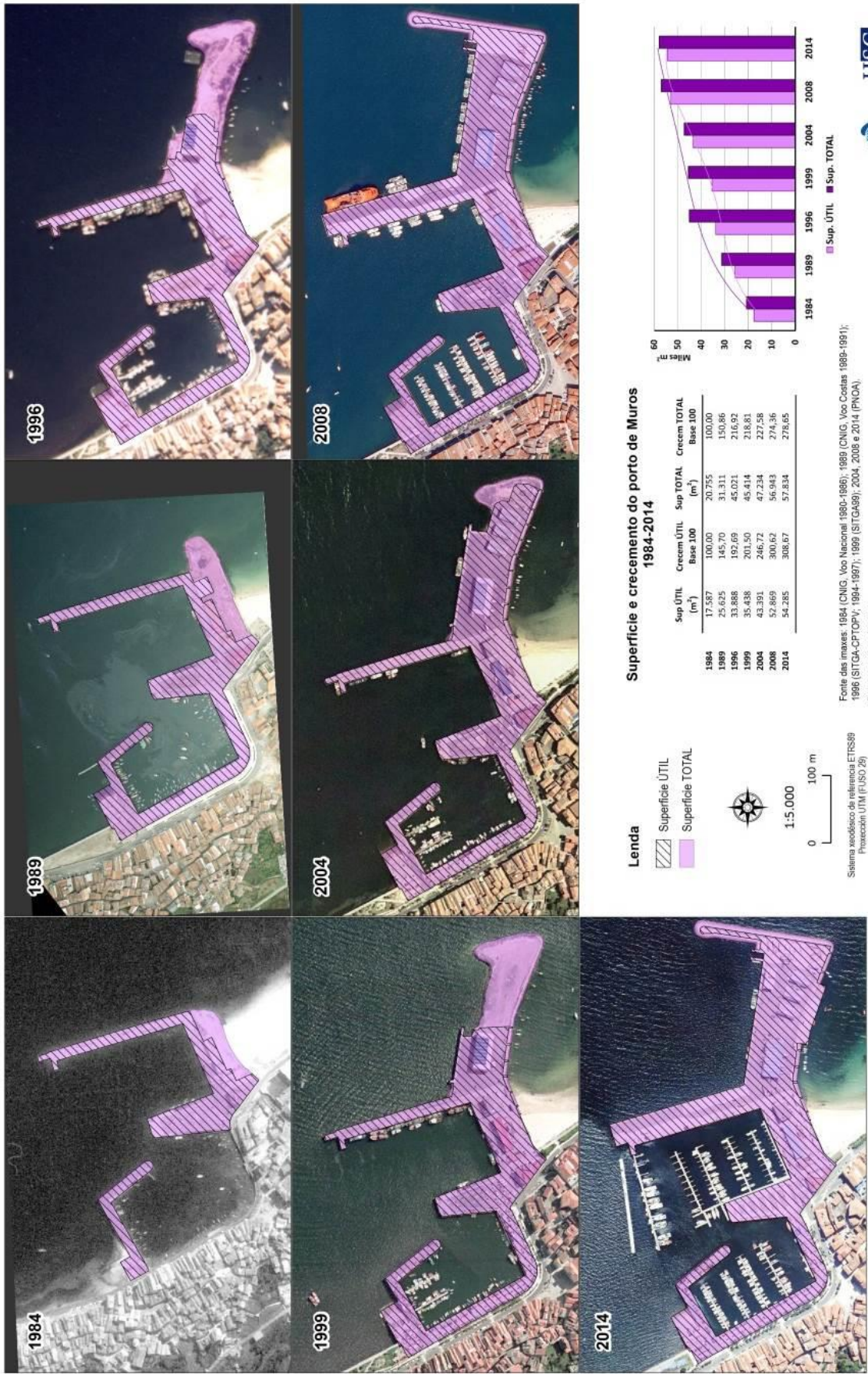

Fonte: SIOSE, 2011; PNOA, 2014.
Datos a partir das imaxes.
ELABORACIÓN: A. Piñeiro Antelo, 2015.

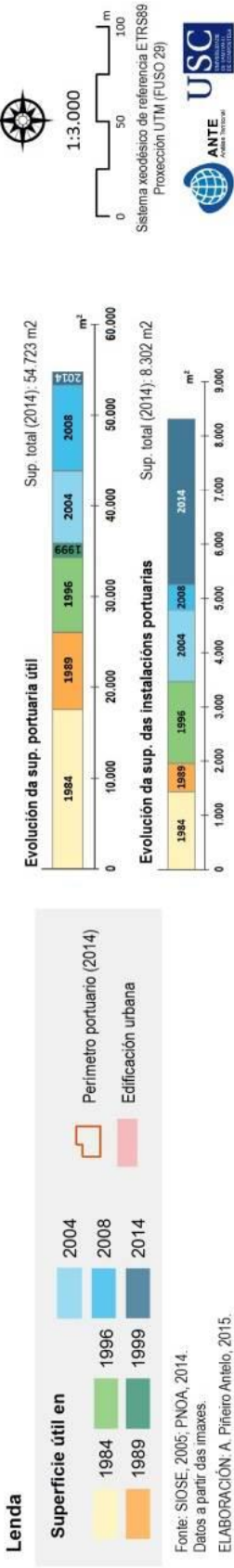
EVOLUÇÃO DO PORTO DE MUROS (1984-2014)

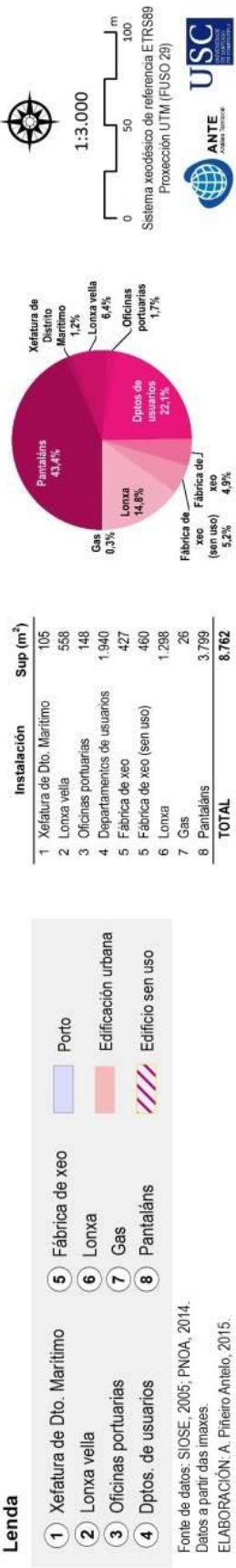

EVOLUCIÓN DA SUPERFICIE DO PORTO DE MUROS (1984-2014)

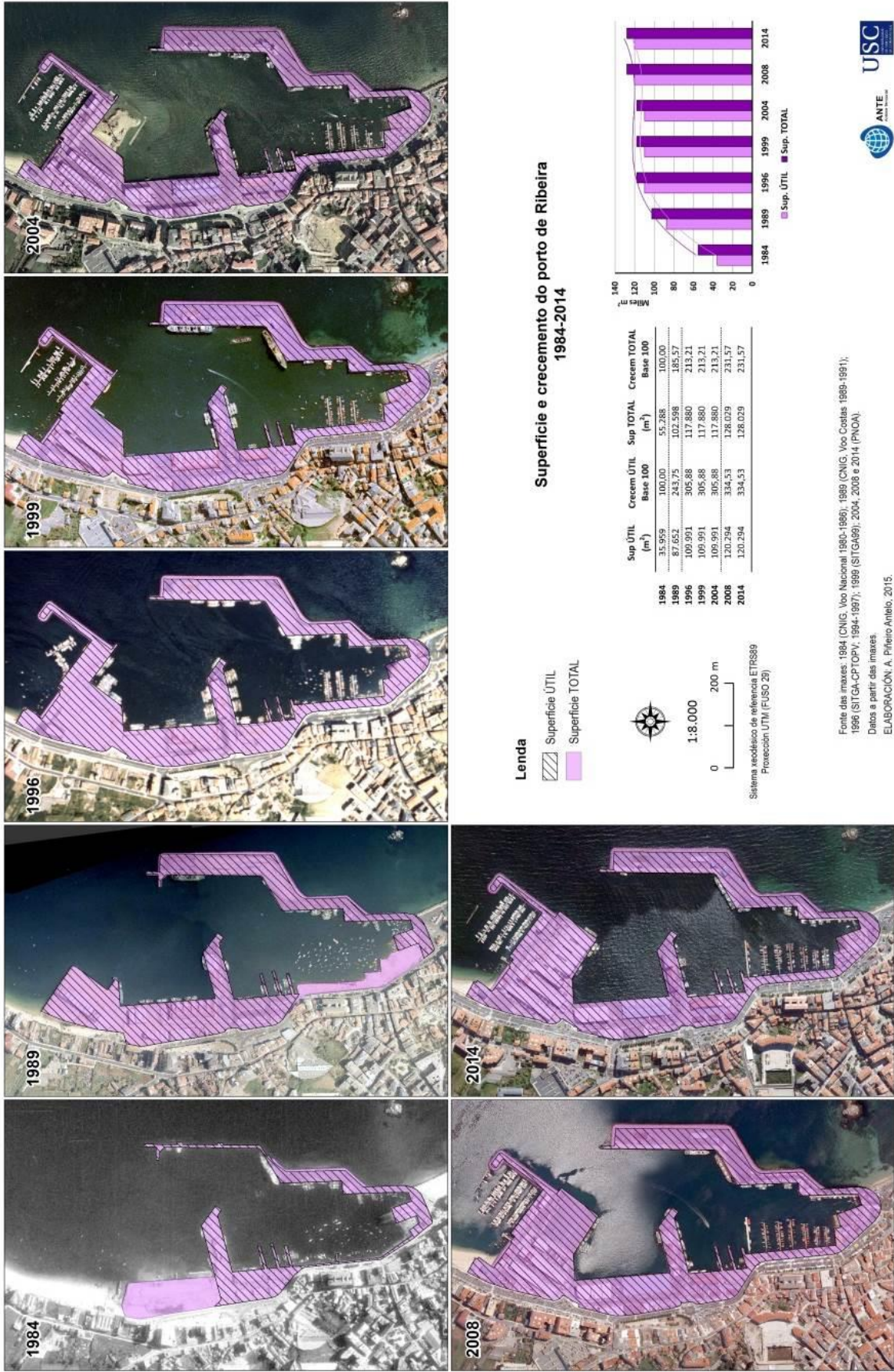

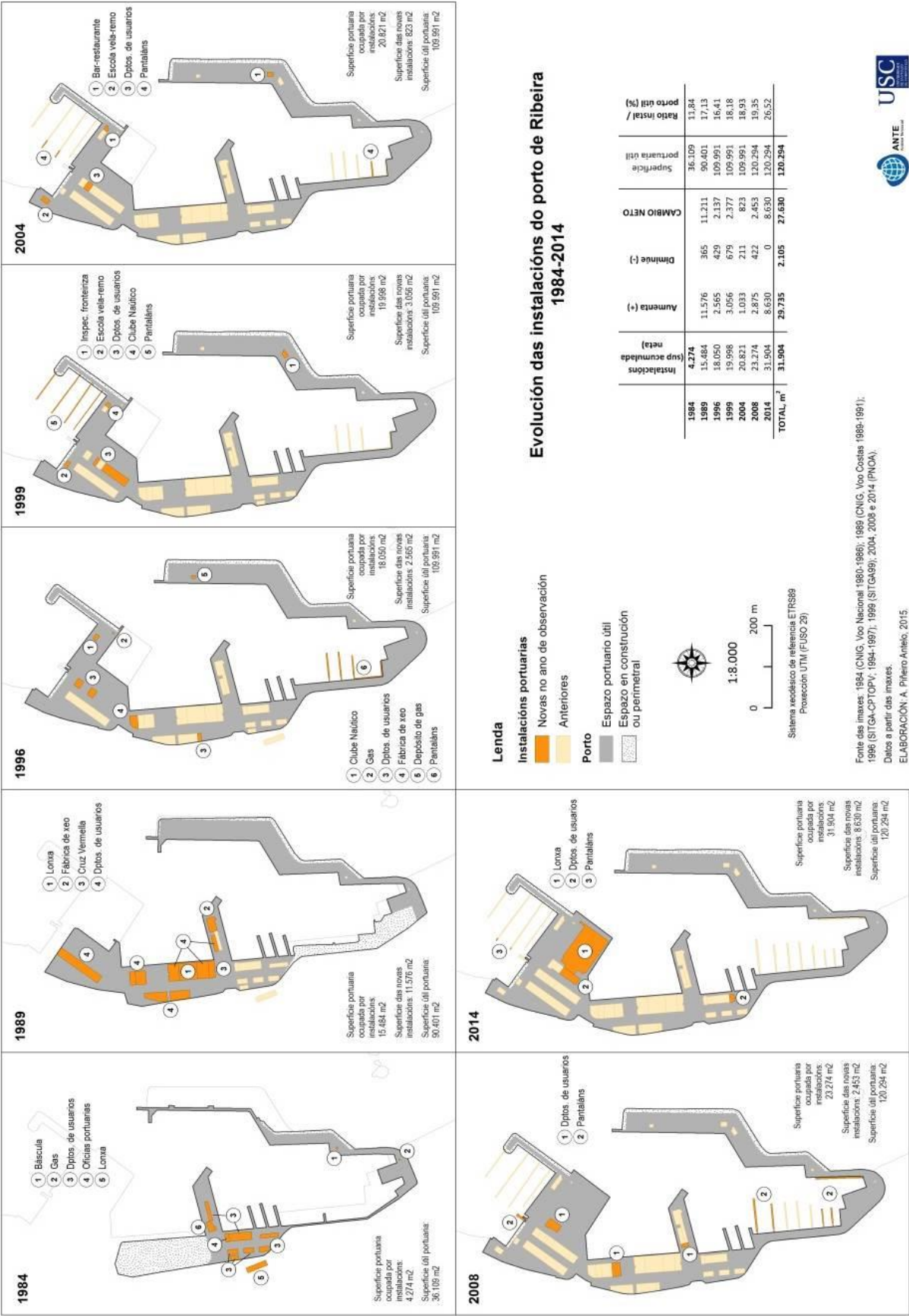
INSTALACIÓNS PORTUARIAS EN MUROS (2014)

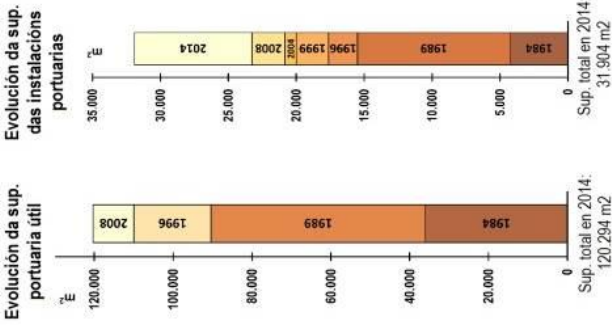
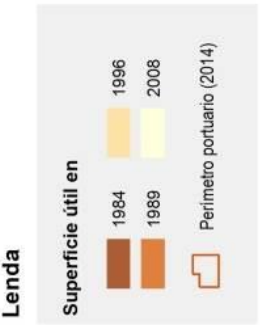
EVOLUÇÃO DO PORTO DE RIBEIRA (1984-2014)

EVOLUÇÃO DA SUPERFÍCIE DO PORTO DE RIBEIRA (1984-2014)

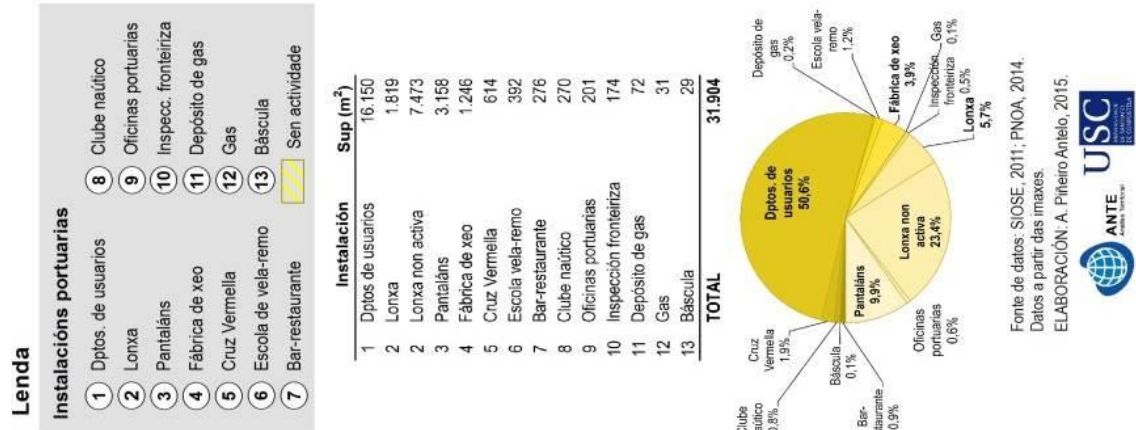
Fonte: SIOSE, 2011; PNOA, 2014.
Dados a partir das imagens.

ELABORACIÓN: A. Piñeiro Antelo, 2015.

INSTALACIÓNS PORTUARIAS EN RIBEIRA (2014)

Anexo 4: Fotografías.

Barcos de arrastre de bandeira portuguesa no porto de Muros.

Fotografías: Angeles Piñeiro.

Tomadas durante o mes de abril do ano 2015.

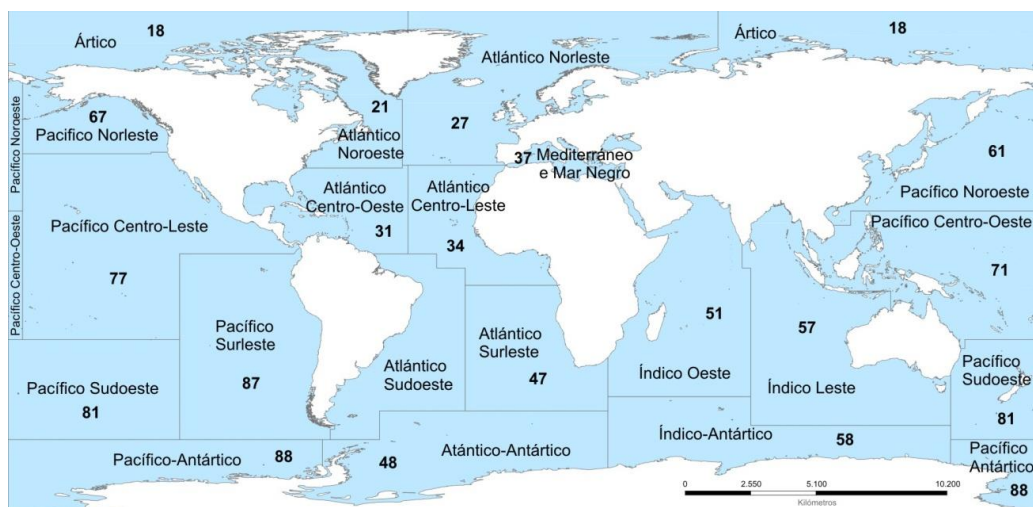

Anexo 5: Clasificación das áreas FAO e ICES.

ÁREAS MARIÑAS	
Nº	Nome
18	Arctic Sea
21	Northwest Atlantic
27	Northeast Atlantic
31	Western Central Atlantic
34	Eastern Central Atlantic
37	Mediterranean and Black Sea
41	Southwest Atlantic
47	Southeast Atlantic
48	Atlantic, Antarctic
51	Western Indian Ocean
57	Eastern Indian Ocean
58	Indian Ocean, Antarctic and Southern
61	Northwest Pacific
67	Northeast Pacific
71	Western Central Pacific
77	Eastern Central Pacific
81	Southwest Pacific
87	Southeast Pacific
88	Pacific, Antarctic

Fonte: <http://www.fao.org/fishery/cwp/handbook/H/en>

MAPA DAS PRINCIPAIS AREAS FAO.

Fonte: FAO. Elaboración propia.

AREAS ICES EN EUROPA

Fonte: ICES.